శతకకవుల చరిత్రము

గ్రంథకర్త
వంగూరు సుబ్బారావు గారు

B-22

చుటకు జేసిన ప్రయత్నములు వారియాంధ్రత్వాభిమానమును విశద

పీ ఠి క

శ్రీయుత వంగూరుసుబ్బారావుగా రాంధ్ర వాఙ్మయమునకు జేసిన సేవకు గృతజ్ఞతను దెలుపుట కీగ్రంథ పీఠికను వ్రాయ బూనితిని. గతసంవత్సరమునం దాంధ్రవాఙ్మయసేవాపరాయణులైన శ్రీయుతులు కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారు, లచ్చారావుగారు, సుబ్బారావుగారు పరమపదించుట యాంధ్రలోకమునకు గలిగిన దురదృష్టము. సుబ్బారావుగారు ముప్పదియేడవయేటనే పరమపదము నొందిరి. ఈ స్వల్పకాలమునందే సుబ్బారావుగారు "ప్రభాతము, వేమన, ఆంధ్ర క్షత్రియులు, వసంత లేఖలు, ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము, శతకకవులచరిత్రము" మొదలగు గ్రంథములను వ్రాసి యాంధ్ర భాషకు విశేషమైన సేవనుజేసి యాంధ్రవాఙ్మయమునందు స్థిర ప్రతిష్ఠను బడసిరి. సుబ్బారావుగారి మిత్రులకును ఆంధ్రభాషాభిమానుల కును వారి యకాలమరణము విచారమును గలుగజేసినది. ఆంధ్ర భాష నిజసేవాపరాయణులు లేకను తనప్రతిభను గోల్పోవుచున్నసమయమునందు సేవాపరాయణుల నిర్యాణము భాషాభిమానులకు విచారకారణం బగుచున్నది. సుబ్బారావుగారి గుణములందు మాతృభాషాభిమానమును ఆత్మగౌరవాభిమానమును గణనీయములు. ఆంధ్రనామస్మరణము సుబ్బారావుగారి కావేశమును గలుగజేయుచుండెడిది. ఏప్రాంతములకు బోయినను సుబ్బారావుగా రాంధ్రుల ప్రతిష్ఠను సమర్థించుట కధికోత్సాహమును గనుపరచుచుండిరి. పునహా, కలకత్తానగరములందు జరిగిన పరిశోధక మహాసభలయం దాంధ్రులవ్యక్తిత్వమును బ్రతిపాదించుటకు జేసిన ప్రయత్నములు వారియాంధ్రత్వాభిమానమును విశద

ము చేయుచున్నవి. అధికారప్రాపకముగల ద్రవిడప్రముఖుల పన్నుగడలను బ్రతిఘటించి యాంధ్రశిబిరములను స్థాపించి యాంధ్రవ్యక్తిత్వమును వ్యక్తము చేసిరి. ఈయాంధ్రత్వాభిమానము వారిగ్రంథములందును జీవితవిధానమునందును బ్రత్యక్షమగుచున్నది. ఈయభిమానము వలన సుబ్బారావుగారికి ప్రతికూలానుకూలపక్షము లేర్పడినవి. సుబ్బారావుగారి యాత్మగౌరవాభిమానము వారి జీవితమునందలి వ్యత్యస్తములకు గారణంబైనది.

ఆంధ్రదేశమునందు సారస్వత జీవనము దురారాధ్యముగ నున్నది. సరస్వతీ ప్రసన్నులకు లక్ష్మీప్రసన్న మపురూపముగ నున్నది. సరస్వతీదేవి నుపాసించుటకు గంకణమును గట్టుకొనినవారలకు లక్ష్మీకటాక్షము దుర్లభముగనున్నది. శ్రీమంతులను, రాజులను, మహారాజులను నాశ్రయింపకను సరస్వతీదేవి నుపాసించుట కవకాశములు లేవు. పూర్వయుగములం దట్టి సేవ కవకాశములుండినను భౌతికాడంబరమయమైన కలియుగమునందు బొత్తిగా నవకాశములు లేవు. ఈకారణమువలననే సుబ్బారావుగారివంటి భాషాసేవకులకు సారస్వతజీవనము దుర్లభమై అకాలమృత్యువు సంప్రాప్తమైనది. సుబ్బారావుగారు పిఠాపురమునందును చెన్నపురియందును జీవయాత్రను గడుపుచున్నపుడు వారికిగలిగిన యసంతృప్తి వారియకాలమరణమునకు మూలము. పిఠాపురమునందు బ్రతిభావంతులైన శ్రీయుత పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహాము పంతులుగారికి బ్రియశిష్యులై రచనాకౌశలమును బడసిరి. శ్రీయుత చెలికాని లచ్చారావుగారి యాదరణపోషణముల క్రింద నాంధ్రపరిశోధక మహామండలిని స్థాపించి దానినిర్వహణమునం దపారమైనశక్తిని గనుపరచిరి. ఆంధ్రపరిశోధకమండలియందు లభించిన యనుభవము వేమన, యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము, శతకకవులచరిత్రము మొదలగురచనలకు దోడ్పడినది.

సుబ్బారావుగారి మేధాశక్తులందు సంభావనాశక్తి విశేషము. పరిశోధనలం దొకవిశేషము గనుపడినపుడు పరమోత్సాహభరితులై కావ్యసిద్ధాంతనిర్మాణముల కుపక్రమించుచుండిరి. ఈయూహాశక్తియే సుబ్బారావుగారి వ్యక్తిత్వమును స్థాపించి ఖండనమండనములకును దూషణభూషణములకును గారణంబైనది. ఆంధ్రక్షత్రియులు, వేమన, ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము, శతకకవులచరిత్రము, వసంతలేఖలు మొదలగు గ్రంథములు సుబ్బారావుగారి యూహాశక్తిని విశదముచేయుచున్నవి. వీరు సామాన్యవిషయాధారమున మహానిర్మాణములనుజేసి పండితుల ఖండనమండనములకు బాలగుచుండిరి. ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర పీఠికయందు శ్రీయుత కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు వ్రాసినభావము లీ విషయమును స్పష్టముచేయుచున్నవి.

"వాఙ్మయ చరిత్ర సంఘశాస్త్రసంబంధిగా వ్రాయఁబడీయుండుట శ్లాఘనీయమైన విశేషము. అనేకస్థలముల సుబ్బారావుగారు నూతన యోజనముల ప్రయోగించి క్లిష్టార్థములకు నన్వయము నద్భుత భంగి కల్పించియున్నారు. ఇవి మొత్తముమీఁద వెఱ్ఱియూహలకుఁ జేరినవిగాక విమర్శనాపద్ధతి ననుసరించిన దృఢసత్త్వములుగానున్నవి." రామలింగారెడ్డిగారు వాఙ్మయచరిత్రపీఠికయందు వ్రాసిన భావములు శతకకవులచరిత్రమునకును నన్వయించుచున్నవిధము శతకకవులచరిత్ర పఠనము విశదముచేయుచున్నది.

బ్రహ్మశ్రీవేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగా రీగ్రంథమునకు పీఠికనువ్రాయుట కనుగ్రహించిరి; కాని, కారణాంతరములవలన నాపని సంభవముగాలేదు. గ్రంథము ముద్రితమై పదిమాసములైనను పీఠికకై ప్రచురణము నిలిచినది. సుబ్బారావుగారు ముద్రితమైన కాగితములను నాతావున కంపి పీఠికనువ్రాసి ప్రచురింపుమని కోరుచుండిరి. కాని, నేనట్టి

సాహసమునకు బూనుకొనలేదు. సుబ్బారావుగారిప్రోద్బలముననే నేను శతకములను బ్రత్యేకముగ కవులచరిత్రములుగల పీఠికలతో బ్రచురించుటకు బూనుకొంటిని. వృషాధిప సర్వేశ్వర నారాయణ రఘువీర కాళహస్తీశ్వర దాశరథీశతకములు మొదలగు పదిశతకములను పీఠికలతో బ్రచురించితిని. సుబ్బారావుగారు జీవించియున్నపుడు నేను పీఠికను వ్రాయుటకు నిరాకరించియును వారి మరణానంతరము గ్రంథపరిచయమునకు పీఠికను వ్రాయుట యవసరంబై పూనుకొనినందులకు బండితులు మన్నింతురుగాక!

సుబ్బారావుగారి ప్రయత్నఫలమును, నాకృతజ్ఞతను వెల్లడిచేయుటకీపీఠికను వ్రాయుటకు బూనితిని. సుబ్బారావుగారు గ్రంథమునకు 44 పుటల ప్రవేశవ్యాసమునువ్రాసి శతకవాఙ్మయచరిత్రము నాంధ్రలోకమునకు బరిచయముచేసిరి. గ్రంథము 540 పుటలనుగలిగి భావగర్భితముగ నున్నది.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందు బురాణములు, కావ్యములు, ప్రబంధములు, శతకములు, నవలలు, నాటకములు, మొదలగు వ్యక్తిత్వముగల విభాగములు గలవు. ఆవిభాగము లన్నియును బ్రత్యేకచరిత్రము నపేక్షించుచున్నవి. ఆ విభాగములందు శతకవాఙ్మయ మొకఘట్టముగ నున్నది. ఆంధ్రశతకములు ప్రాకృతసంస్కృత గ్రంథములపరిణామములైనను ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును గలిగి యాంధ్రలోకాదరణమును బడసినవి. శతకవాఙ్మయము పండితపామరులకు బ్రియతరమైనను, లాక్షణికుల యాదరణమునకు విశేషముగ బాత్రము గాలేదు. లక్షణగ్రంథములను వ్రాసిన యప్పకవియనంతామాత్యాదులును గవులచరిత్రను వ్రాసిన వీరేశలింగము పంతులుగారును శతకవాఙ్మయము నాదరించియుండలేదు. ఆలోపమును దీర్చుటకు సుబ్బారావుగారీగ్రంథమును రచించినటులు వారిపీఠిక విశదము చేయుచున్నది.

శతకవాఙ్మయ మాంధ్రభాషయందపారముగ నున్నది. సుబ్బారావుగారు 600 శతకములను జూచినటులు వ్రాసియున్నారు. ఇంకను బరిశోధన చేయవలసిన శతకము లనేకములు గలవు. ప్రస్తుతముకనుపడుచున్న శతకములందు పాల్కుర్కి సోమనాథవిరచితమైన వృషాధిపశతకము ప్రాచీనశతకము. ఇది పండ్రెండవశతాబ్దికి జెందినది. అప్పటినుండి నేటివరకును శతకరచన లవిచ్ఛిన్నముగ గనుపడుచున్నవి. ఆంధ్రభారతకాలమునుండియు నవిచ్ఛిన్నజీవితముగల శతకవాఙ్మయ మాంధ్రవాఙ్మయపరిశోధకులకును భాషాభిమానులకును నాదరణీయముగ నున్నవి. ఆంధ్రవాఙ్మయమునందు శతకవాఙ్మయస్థానమును ప్రయోజనమును నిర్ణయించుటయె శతకకవులచరిత్రమునకు బ్రయోజనము. కావ్యప్రయోజనము నిర్ణయించుటయందు పండిత ప్రయోజనములను గ్రంథబాహుళ్యమును రసాత్మకమునుబట్టి నిర్ణయించుట యాచారమైనను కేవలము రసపోషణమూలముననే యాదరణమును బడసిన కావ్యములు గలవు. మేఘసందేశము చిన్నదైనను కావ్యముగ బరిగణింపబడుచున్నది. "రసాత్మకమైనవాక్యము" కావ్యమనియును, "రమణీయార్థప్రతిపాదకమైనశబ్దము" కావ్యమనియును,

"శ్లో. నిర్దోషలక్షణవతీ సరీతి ర్గుణభూషితా,
సాలంకార రసానేక వృత్తి ర్వా క్కావ్యనామభాక్."

కావ్యమనియును, లాక్షణికులు వ్రాసియున్నారు. ఆంధ్రలాక్షణికగ్రంథకర్తలుశతకములను జాటుప్రబంధములందు జేర్చిరి. విన్నకోటపెద్దన్నగారు శతకములను క్షుద్రకావ్యములందు జేర్చిరి. శతకముల కావ్యవిభాగమును నిర్ణయించుటకు గావ్యప్రయోజనమును నిర్ణయించుట సమంజసము. మమ్మటాచార్యుడు నిర్ణయించిన కావ్యప్రయోజన మాదరణమును బడసినది:—

శ్లో. కావ్యంయశసే ఽర్థకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే,
సద్యః పరనిర్వృతయే కాంతాసమ్మిత తయోపదేశయుజే.

కావ్యప్రయోజనము రసౌచిత్యమూలమున స్థాయీభావము నుగలుగ జేయుటమైనను నయ్యది పురుషార్థసిద్ధికి సాధనము గావల యును. పద్యభేదమును సంఖ్యనుబట్టి కావ్యస్వరూపమును నిర్ణయిం చుట ప్రయోజనకరముగాదు. భావానుసంధానము లేనిపద్యముల సముదాయము కావ్యముగ బరిగణింపబడదు. భావానుసంధానముగల మేఘదూతము చిన్నదైనను కావ్యముగ బరిగణింపబడుచున్నది. రసౌ చిత్యముగల భావగీతములును గావ్యవిభాగములుగ బరిగణింపబడు చున్నవి.

సుబ్బారావుగారు శతకములు భావగీతములను బోలి యావా ఙ్మయశాఖకు జెందినవని నిర్ణయించిరి. ఆంగ్లవాఙ్మయరీతులలక్ష్యముతో శతకవాఙ్మయరీతిని బరిశీలించినపుడీనిర్ణయము యుక్తముగ దోచినను నీపోలికయును నిర్ణయమును నసంగతములు. భావగీతములకును శతకము లకును బోలికయుండదు. భావగీతములందు గవి ప్రకృతిస్వరూపముల గుణసౌందర్యములనుగాని మనోభావములనుగాని మనోహరముగను వర్ణించుచు భావవికాసమును గలుగజేయును. భావగీతములుగలుగ జేయు భావవికాసము మానసికానందమును గలుగజేసినను నాత్మా నందమును గలుగజేసి పురుషార్థమునకు బ్రయోజనకరముగాదు. శత కములు భావగీతముల కతీతమైన యాత్మానందమును గలుగజేయుచు పురుషార్థమును బడయుటకు సాధనములుగ నున్నవి. శతకములు సామా న్యముగను భక్తిశతకములుగ నున్నవి. పురుషార్థమునకు బరమావధియైన మోక్షప్రాప్తి శతకమునకు బ్రయోజనము. కవులుధనకనకవస్తువాహన ములనర్థించుచు ప్రబంధాదులను వ్రాసినను మోక్షకాములై శతకములను వ్రాయుచుండిరి. కవులు చిన్నతనమునందు శతకములను బెద్దతనమునందు

కావ్యాదులను రచియించిరనుట యనుభవమునకు విరుద్ధముగ నున్నది. ధూర్జటి ధనార్థియై శ్రీకాళహస్తిమాహాత్మ్యమును, మోక్షార్థియై శ్రీకాళహస్తీశ్వర శతకమును రచియించిన విధమును గ్రంథములే తెలుపుచున్నవి. శతకముల రచనావిభాగములును నీయర్థమును బరిస్ఫుటము చేయుచున్నవి. నారాయణశతకమునందుగల శతకవిభాగము శతకప్రయోజనమును దెలుపుచున్నది.

"రమణీయంబుగ నాదిమంబు నవతారమ్ముల్ భవదివ్యరూ
పము నామామృతముల్ దలంప దశకప్రాప్తయ్యె కృష్ణావతా
రము సుజ్ఞానము మోక్షముల్ ద్వివిధసంప్రాప్తిన్ శతాంధ్రాఖ్య కా
వ్యము నర్పించితి మీ పదాబ్జములకున్ వైకుంఠ నారాయణా!

(నారాయణశతకము ప. 101) శతకకవులచరిత్ర 92 వ పేజీ.

శతకము ౧. ఆదిదశకము ౨. అవతారదశకము 3. దివ్యరూపదశకము ౪. నామదశకము ౫. కృష్ణావతారదశకము ౬. జ్ఞానవింశతి ౭. మోక్షవింశతి యని ఏడుభాగములుగను విభజింపబడినది. శతకము భగవదవతారవర్ణనములతో నారంభమై మోక్షాపేక్షతో నంతమునొందుచున్నది. శతకములందు గామసూత్రాత్మకమైన కథలు వర్ణనాదులు లేకపోయినను భాగవతాత్మకమైన కథలు వర్ణనలు గలవు. భాగవతపరములైనపద్యములందుగల పరమేశ్వర లీలా విలాసములవర్ణనలు భావగీతభావవర్ణనముల కతీతమై వ్యక్తిత్వమును భక్తిరసావేశమును గలుగజేయుచున్నవి. భావగీతములు భౌతికానందమును, శతకము లాధ్యాత్మికానందమును గలుగజేయుచున్నవి. ప్రాచ్యసంస్కారపరములైన శతకములకును పాశ్చాత్యసంస్కారపరములైన భావగీతములకును సామ్యత్వము దుర్లభము. భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యబోధకములైన శతకము లాంధ్రభాషాభూషణములై పండితపామరజనులకును బాలబాలికలకును బఠనార్హములుగ నున్నవి.

రసానుభవము కావ్యమునకు ప్రయోజనము. నవరసములందును శృంగారకరుణరసములు ప్రధానములు. శృంగారకరుణరసములు కామపరములైనపుడు బంధనమునకును, దైవపరములైనపుడు మోక్షమునకును మూలము లగుచున్నవి. శృంగారకరుణామూర్తియైన భగవంతుని శృంగారకరుణా లీలావిలాసము లనంతములు. అనంతమైన శృంగారకరుణావిలాసములయానందానుభవమున కనన్యమైనభక్తి సాధనముగ నున్నది. అనన్యమైన భక్తిపారవశ్యానందమును వర్ణించుటకు శతకములు యోగ్యముగ నున్నవి. కవు లిష్టదేవతాప్రార్థనమును బలువిధములను జేసి తరించుటకు శతకము లుత్కృష్టసాధనములు. సర్వేశ్వర శతకము, కృష్ణశతకము, నారాయణశతకము, రామతారకశతకము, దాశరథీశతకము, కాళహస్తీశ్వరశతకము మొదలగు శతకములందలి ఈశ్వరస్తవములు భక్తిరసానందమును గలుగజేయుచు ముక్తిమార్గమును గలుపుచున్నవి. కవులు తమతమగ్రామములందు వెలసిన పరమేశ్వరావతారములను శతకరూపమున బ్రార్థనచేయుచు గవిత్వమును సార్థకము చేయుచున్నారు. భక్తహృదయావేశమును దెలిపెడిశతకము లనేకము లాంధ్రభాషయందు గలవు. శతకముల పరిశీలన మాంధ్రహృదయ వికాసమును భాషావికాసమును విశదముచేయగలవిధమును సుబ్బారావు గారు గ్రంథమునందు విశదముచేసిరి. గ్రంథము శతకవాఙ్మయము వృద్ధి నొందినవిధమును జక్కగ వివరించినది. శతకములందు భక్తిశతకములే కాకను నీతిహాస్య శృంగారశతకములునుగలవు. పంద్రెండవశతాబ్దియందు భక్తిభావముతో నారంభమైన శతకవాఙ్మయము పదునేడవశతాబ్దియందు శృంగారరూపమును దాల్చినది. శతకకవులచరిత్రము మతసిద్ధాంతములందును సాంప్రదాయములందును సాంఘికవ్యవస్థలందును గలిగిన మార్పులను విశదముచేయుచు నాంధ్రహృదయ పరిణామమును నిరూపించుచున్నది.

గ్రంథము నాలుభాగములు గలిగి ౨౦౦ శతకకవుల చరిత్ర నుగలిగి యున్నది ప్రథమభాగమునందు 1150-1500, ద్వితీయ భాగమునందు 1500-1700, తృతీయభాగమునందు 1700-1800, చతుర్థభాగమునందు 1800-1900 వరకును జీవించిన శతకకవుల చరిత్రములుగలవు. శతకకవులజీవితములందలి సుబ్బారావుగారి నూతనాన్వేషణములు వారిపరిశోధనసామర్థ్యమును విశదము చేయుచున్నను గ్రంథబాహుళ్య మనవసరముగ గలిగినది. సుబ్బారావుగారి గ్రంథరచనాసక్తివలన బునరుక్తిదోషమును నిర్నిమిత్తమైన బాహుళ్యమును గలుగుచున్నవి.

శతకకవులచరిత్రమును ఆంధ్ర వాఙ్మయచరిత్రమువలె నాంధ్రవాఙ్మయమునకు సుబ్బారావుగారు సమర్పించిన నూతనాలంకారము. గ్రంథము సుబ్బారావుగారి రచనాసామర్థ్యమును బరిశీలనకౌశలమును విశదముచేయుచు నవవిధానమును సూచించుచున్నది. అయిదారు వందల శతకములను నితరగ్రంథములను బరిశీలించి విషయమును సమన్వయముచేసి వ్రాయుటయందు గల పరిశ్రమను బండితులు గ్రహింపనోపుదురు. నూతనరచనలయందును గల్పనలందును లోపములు సహజముగ గనుపడుచుండును. భావికాలమునందు శతకకావ్యాభిమానులీ లోపములను సవరింపనోపుదురు. ఆంధ్రవిద్యావంతులకు జిరపరిచితమైన సుబ్బారావుగారి శైలి, రచనాసామర్థ్యము, నితరగుణములును జర్చించి వర్ణించుట యనవసరము. ఆంధ్రవాఙ్మయసేవకై జీవితమును సమర్పించిన శ్రీయుత వంగూరి సుబ్బారావుగారి కృతికి చిరంజీవిత్వమును వారి యాత్మ కానందమును విశ్వకళ్యాణమూర్తి విశ్వేశ్వరుడనుగ్రహించుగాత !

రక్తాక్షి వైశాఖ శుద్ధ ౧౪ శనివారము

కా. నాగేశ్వరరావు.

శతకకవులచరిత్రము.

విషయసూచిక.

ప్రథమభాగము.

1150—1500

ద్వితీయభాగము.

1500—1700

1600—1700

3

తృతీయ భాగము.

1700—1800

చతుర్థభాగము.

1800--1900

గ్రంథప్రవేశము.

ప్రాచీనప్రాకృతశతకములు.

శతకరచనము ప్రాకృతమునందే కాక వేదపురాణములయందుఁ గూడ నారంభ మైనట్లు పెక్కు నిదర్శనములు కనఁబడుచున్నవి. కేవల స్తుతిమాత్రము లైన భాగములయం దనేకప్రదేశములలో పరమేశ్వరుని గుణవర్ణనమునకు సహస్రనామములఁ జెప్పుట, పలుమార్లు గుణవర్ణన మొనర్చుట మన కగపడును. ఒకసారి చేసినపని పలుసార్లు చేసిన ఫలిత మధిక మని జపతపములు వృద్ధి యైనవి. ఆజప మొనర్చుటకు విధించిన నియమములయందు భగవద్గుణవర్ణనము నియమిత సంఖ్యగా నొనర్చుచుండిరి. స్తోత్రము లష్టోత్తరశత మని యుండుట పలువు రెఱిఁగినదే! కాని వేదపురాణములయందు గ్రంథమునడుమ సందర్భానుసారముగ మంత్రపుష్పము, ఏకాదశరుద్రములవంటివి-శతకములపోలికలు నియమితసంఖ్య గలప్రార్థనాదికము- లున్నను, అవి వేఱుగ వ్రాసినశతకములుకాని, చాటుప్రబంధములుకాని కావు. అందువలన వానినిఁగూర్చి వివరింపక, వేఱుగ శతకము లారంభ మెట్లయినవి మనకుఁ దెలిసినంతలోఁ బరీక్షించి చూతము.

ప్రాకృతములో నిట్టి వేఱుశతకము లారంభ మైనట్లు దెలియుచున్నది.* అం దవదానశతక మనుప్రాకృతశతకమునందు పదివిభా

---

* "A particular species of avadanas are those in which the Buddha instead of a story of the past relates a prognostication of the future. These prophetic anecdotes serve like the stories of the past to explain the present Karma * * All the species of avadanas occur sporadically also in the Vinaya and the Sutra pitakas. They, however are grouped in large collections with the object of edification or for more ambitious literary motives. A work of the first variety is "Avadana Shataka" which is most probably the most

గము లున్నవి. పదిపదిపద్యములచొప్పున నూఱుపద్యములు కలవు. వీనికి దశకము లని పేరు. ఒక్కొక్కదశక మొక్కవిషయమును గూర్చి చెప్పుచుండును.

ఈసంప్రదాయ మిన్నివందలయేండ్లకుఁ బిమ్మట బయలుదేరిన మనశతకములయందుఁగూడ నిలిచియున్నది. పోతన్న దని నే నను కొని ప్రకటించిననారాయణశతకమునం దీదశకములవిభాగ మున్నది. నామదశకము: ఇందుఁ గేవలమునారాయణునినామభేదములే యుండును.

మ. జగదాధారక భక్తవత్సలకృపా జన్మాలయాపాంగ! భూ
గగనార్కేందు జలాత్మ పావక మరుద్గాత్ర! ప్రదీప్తప్ర
యోగి గణస్తుత్యమహాఘనాశన! లసద్గీర్వాణ సంసేవితా!
త్రిగుణాకార! ముకుంద! నాదుమదిలోఁ దీపింపు నారాయణా!

దాశరథీశతకము నందలినామదశకములోఁ "నాదుమదిలోఁ దీపింపు" మనువాక్యముకూడ నుండదు. కేవలనామములే యున్నవి. ఇట్లే ఆదిదశకము, జ్ఞానవింశతి, అవతారదశకము మొదలగువిభాగ ములు మన తెలుఁగుశతకములలోఁ గనఁబడుచున్నవి. ఈవిభాగములు లేఖకులు కొన్నిఁట వ్రాయుట మానిరి. కొన్నిశతకములలోఁ గనఁ బడుచునే యున్నవి. 17వ శతాబ్దము నందలిమన్నారుకృష్ణశతకములో

---

ancient of its kind. It is a collection of a hundred avadana legends. Since it was already rendered into Chinese in the first half of the 3rd century and since it makes mention of the *Dinara* we may with certainty assign it to the Christian century. That it belongs to the Hinayana (హీనయాన) is indicated already by the character of the anecdotes; but this is likewise corroborated by the circumastances that in the stories relating to the present there are fragments embodied from the Sanskrit canon of the Sarvastivadas relating to the Parinivana and other Sutras. In these legends the worship of the Buddha, plays a Great Part."

(P. 46. Literary History of SANSKRIT BUDDHISM.)

దాససంగదశకము, జారదశకము, గోపాలనదశకము, దుష్టనిగ్రహ దశకము, చోరదశకము నిత్యాదిగ విభాగించియున్నాఁడు. పైడిపాటి వేంకటనృసింహకవి తనరామచంద్రశతకమునందు స్తుతిదశకము, వాక్యోన్నతిదశకము, దాససంగతిదశకము, మనోవృత్తిదశకము, సంసారదశకము, మాయాదశకము, తత్త్వదశకము, అభేద, దీనత్రాణ, అవతార, నీతి, దశకము లని విభాగించియున్నాఁడు. కొందఱు వింశతులనికూడ విభాగించియున్నారు. ఈసంప్రదాయము ప్రాకృతశతకములనుండి పరంపరఁగా వచ్చుచున్నది. ఈవిభాగము మనప్రాచీనశతకములయందుఁ గనఁబడుచునేయున్నది. నామ, అవతారదశకములు ప్రతిప్రాచీనశతకమునందును సాధారణముగాఁ గనఁబడుచున్నవి. ఒంటిమెట్టరఘువీరశతకమం దీనియమ మున్నది.

పైని చూపినయవదానశతకము నందలిమొదటినాల్గుదశకములును కర్మస్వభావమును వ్యక్తీకరించుకథలను జెప్పును. అనఁగా నేకర్మ యొనర్చిన ప్రత్యేకబుద్ధుఁ డగుటకు వీలగునో యట్టికర్మల వివరించును. ప్రాకృతమునందు "వర్గము" లని పాలిభాషలో "వగ్గము" లని పది పది విషయముల విభాగించుట యిట్టిగ్రంథములలో నాచారము. ప్రాచీనబౌద్ధయుగమునుండియు నీయాచారాము కనఁబడుచున్నది. ప్రథమదశకము నందలికథ లన్నియు, మూఁడవదశకము నందలి కథలు చాలభాగమును భవిష్యద్విషయఫలసూచకములు. రెండవనాలవదశకములయందు జాతకకథ లున్నవి. ఐదవదశతకమునందు "ప్రేతవస్తువు"ను గూర్చి వివరణముకలదు. ఒకఋషి సాధారణముగా మౌద్గల్యాయనుఁడు ప్రేతలోకమునకుఁ బోయి, తల్లోకవాసులదుఃఖములఁ జూచి యొకప్రేతము నెందుల కీజన్మమునకు వచ్చిన దని ప్రశ్నించును. ఆప్రేతము బుద్ధునిఁ జూపును. బుద్ధుఁ డాప్రేతము పూర్వజన్మమున నొనర్చినపాపమునుఁగూర్చి చెప్పును. ఆపాపము దాన మీయమియో, యోగితిరస్కారమో, యైయుండును. ఆఱవదశకము మృగమానవులు మంచికార్యములు చేసిస్వర్గలోకవాసు లైనవారలకథల వివరించును. అర్హత(Arhat)నొందుట కనువగుకథలనుగడపటినాల్గుదశకములును

వివరించును. శాక్యవంశావ్రతుల నేడవదశకము. స్త్రీల నెనిమిదవదశకము, అనిందితచరితులవ ర్తనమునుగూర్చి తొమ్మిదవదశకమును, ముందు పాపులై నరక మొంది, మంచియొనర్చి సుఖులైనవారిగూర్చి పదవ దశకమును వివరించును. (48 పుట)

ఇట్లే కర్మశతకముకూడ "అవదానశతకము" వంటిప్రాచీనశతకము. అవదానశతకము సంస్కృతమునం దున్నదే కొంచెముశీర్షికల భేదముతో నపదానశతక మని "పాలిభాషలో" నున్నది. కర్మశతకము నందు నూఱుకర్మలనుగూర్చి కథ లున్నవి. దీనికి టిబెటుభాషాంతరీకరణముమాత్ర మున్నది. మూలము లేదు. చీనాభాషలోనికిఁ బరివర్తించినప్రాచీనగ్రంథ మున్నది. దివ్యావదానశతక మని మఱియొకటి కలదు. ఈమూఁడనశతకము పైగ్రంథములతరువాతనే పుట్టినది. మూలము సంస్కృతములో నున్నది. (52, 53 పుటలు)

ఇవి యన్నియు వినయపిటకము నుండి పుట్టియుండవచ్చు నని తజ్జ్ఞు లనుచున్నారు. ఇందశ్వఘోషునిసూత్రాలంకారమునుండికూడ గాథలు తీసికొని చేర్చిరి. దివ్యావదానమునందు వచనము, గాథలు కూడ నున్నవి. దీర్ఘసమాసభూయిష్టము లగుసత్యమైనకావ్యశైలి గల శ్లోకము లున్నవి. సులభమైనవచనములలో సంస్కృతభాగము లున్నవి. దివ్యావదానమున విషయవిభాగము లేదు. భాష శైలియు సక్రమముగ లేవు. కావున వివిధగ్రంథములనుండి నిది సంపాదితమైయుండును. యేకకర్తృకము కానేరదు. కావుననీగ్రంథము వేర్వేరుకాలములకుఁజెందినకావ్యభాగములకూర్పనవచ్చును. ఇదిమూఁడశతాబ్దమునాఁటికే చీనాభాషలోనికిఁ బరివర్తిన మొందె నని చెప్పవచ్చును. ఇందశోకుఁడు, పుష్యమిత్రుఁడు, శుంగవంశమునుగూడఁ జేర్కొనియుంట దీనికాలనిర్ణయము విచార్యము. ఇందు "దీనార" శబ్దము పలుమార్లు ప్రయోగించుటచే నిది రెండవశతాబ్దమునకుఁ బిమ్మటఁ బుట్టిన దనియే నిర్ణయింపవలెను. అశ్వఘోషునిసూత్రాలంకారమునుండి యుదుదాహరణము లుంట నిది యాతనికిఁ బిమ్మటిది కావలెను. ఇందలి "శార్దూలకర్ణుని"

కథ క్రీ. శ. 265 నాంటికే చీనాభాషలోనికిఁ బరివర్తించినట్లు ప్రబల నిదర్శనము లున్నవి. (54, 55 పుటలు)

"కల్పద్రుమావదనమాల" యనునది యవదానశతకమునుండి కథలు తీసి కూర్చనబడినయొకగ్రంథము. ఇట్టివే యశోకావదనమాల, రత్నావదనమాలయు ననికూడ నున్నవి. ఇవి పురాణసంప్రదాయము చొప్పున నున్నవి. ఇందలిశ్లోకములు నట్టివ!

ఇవి యన్నియు లిఖితగ్రంథములు. అచ్చు కాలేదు. కొన్నిఁటికి టిబెటు, చీనా భాషాంతరీకరణములు మాత్రము ముద్రితములై యున్నవి.

శైవ వైష్ణవమాహాత్మ్యములు స్తోత్రములును దెల్పుకొన్ని భాగములు పురాణములయం దున్నట్లే బుద్ధదేవునిస్తోత్రములు కొన్ని కలవు. *

ఇవి వేలు వేలు కావ్యములే. కొన్ని గ్రంథములలోని కెక్కినవి. కళ్యాణపంచవింశతిక, లోకేశ్వరశతకము, సుప్రభాత స్తవము, పరమార్థనామసంగీతి, మొదలగున వీమూదిరివి. ఇందు కళ్యాణపంచవింశతిక అమృతానందుఁడు 25 స్రగ్ధరలలో వ్రాసెను. లోకేశ్వరశతకము వజ్రదత్తుఁ డనుకవి నూఱుశ్లోకములలో లోకనాథుని స్తుతించుచు వ్రాసెను. శాక్యముని, బుద్ధులు, బోధిసత్త్వులస్తుతి నలువదితొమ్మిది శ్లోకములలో నున్నదానినే సుప్రభాత స్తవమందురు. భగవద్గుణ విశేష స్తవముకలది పరమార్థనామసంగీతి.

అవలోకితేశ్వరునిభార్య యగుతారాదేవినిగురించిన పనేక స్తుతులున్నవి. ఇవి మిక్కిలి పవిత్రమైనవి. సర్వజ్ఞ మిత్రుఁ డనుకా

* మనకిట్టి పురాణస్థస్తోత్రములు శతకములుగా నున్నట్లు కీర్తిశేషులైన దాసు శ్రీరాములుగారి దేవీభాగవతమునందుఁ జూడనగును.

శ్మీరదేశపుఁగవి తారాదేవినిఁగూర్చి స్రగ్ధరాస్తోత్రము వ్రాసెను. (Panegyric). దీనికే "ఆర్యతారాస్రగ్ధరాస్తోత్ర" మని మారుపేరు. "స్రగ్ధర" యనఁగా హారధారిణి. ఈపేరు తారాదేవికిని, శ్లోకనామమునకుఁగూడఁ జెందును. కవి యెనిమిదవశతాబ్దమువాఁడు. కాశ్మీరరాజన కల్హుఁడే కవి యసి తారానాథుఁ డనుచున్నాఁడు. ఒకప్పుడీతఁడు దాతయై యొకనరమేధ మొనరింపఁ బూనుకొనినరాజున కమ్ముడువోయి విప్రుని విడిపించి సంతోషపెట్టి, తాను "ఆర్యతారానామాష్టోత్తరశతస్తోత్రము" వ్రాసి తాను ప్రాణభయమునుండి తప్పించుకొని నూఱుమంది రాజకుమారులప్రాణముల రక్షించెను. ఈ 108 శ్లోకములును తారాదేవి నామగుణవర్ణనమే, ఆమెస్తుతియే!

ఏకవింశతిస్తోత్ర మనునది మఱియొకగ్రంథము.

ఇవి యన్నియుఁ బాశ్చాత్యులు భాషాంతరీకరించుకొనిరి. శాలివాహనసప్తశతి మనశ్రీనాథుఁడు భాషాంతరీకరించినను మనకుఁ జిక్కలేదు*. ఈనడుమ శ్రీరాళ్లపల్లి యనంతకృష్ణశర్మగా రాంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధమున రుచిఁ జూపినయాగ్రంథము మనకు లేకపోవుట యెంతనష్టమో తెలిసినది. పాలి, ప్రాకృతముల మనవా రభ్యసించ యందలిగ్రంథము లెన్నియో భాషాంతరీకరించుకొనవలసియున్న దని వేఱుగఁ జెప్ప నగత్యము లేదు.

చంద్రగోమి యనుమఱియొకకవి తారాసాధనశతక మొకటి వ్రాసెను. ఇట్లే తారాదేవిపై శతాధికస్తోత్రకావ్యములు పుట్టినవి.

---

* ఈక్రిందిపద్య మొక్కటిమాత్రము శ్రీనాథునిదని శ్రీమారామకృష్ణకవిగా రనుచున్నారు.

ఉ. వారణసేయదావగొనవా నవవారిజమందుఁ దేటి క్రొ
వ్వారుచునుంట నీవెఱుఁగవా ప్రియహా తెఱఁగంటి గంటి కె
వ్వారికిఁ గెంపురాదె తగవా మగవారలదూఱ నీవిధుం
డారసి నీనిజం బెఱుఁగు నంతట సంతస కోర్వ నెచ్చెలీ.

ఇట్టివి 96 గ్రంథములం గూర్చి సతీశచంద్రవిద్యాభూషణుఁ డొక గ్రంథపీఠికలో నుదాహరించియున్నాఁడు. (ఆతని స్రగ్ధరాస్తోత్రము. పీఠిక చూడుఁడు.) ఈస్తోత్రములలో 62 టిబెటుభాషాంతరీకరణము లగపడుచున్నవి. (G. K. Narayan in his Literary History of Sanskrit Buddhism.)

[వింటర్నిజు, సిల్వైనులెవి, హ్యూయంబరు, మొదలగు పండితుల వ్రాతలనుండి తీసినసారాంశసంగ్రహము.]

ప్రాకృతములనుండి తెనుఁగులోనికి భాషాంతరీకరించిన గ్రంథములు తక్కువ. శృంగారసప్తశతినుండి శ్రీ రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారివి యొండురెండుభాషాంతరీకరణపద్యములను జూపెదను. శృంగార సప్తశతి యనేక కావ్యములకూర్పు.

కుందపుత్రుఁడు.

ఆ. లోభివానిచేతి లోసిరిపెరిగిన, ఫలమొకింతయైనఁ గలుగఁబోదు
తెరువునడుచువేళ గఱకువేసవియెండ, మోఁడువానికిఁ దన నీడవోలె. 26

హాలుఁడు.

క. చెలులు కడుజాణ లాతఁడు. వలపుల దాఁచుకొనలేని వాఁడికనేసి
గ్గులకానవు నాపాదఁ. బుల లత్తుకవన్నెలేల పూసెదుపోవే! 27

మనశతకవాఙ్మయమును పైవిషయములతోఁ బోల్చిచూచుకొనినచో ననేకవందలసంవత్సరములక్రితము బహుశః ఆంధ్రభాషకుఁ దొలిరూపమైన ప్రాకృతవాఙ్మయచ్ఛాయ లిప్పటికిని మనశతకవాఙ్మయమునఁ జిహ్నితమైయున్నవి. కాఁబట్టి మనశతకములు చిరకాల సంప్రదాయము(Tradition)ను ననుసరించియే పెరుగుచున్నవి. ప్రాకృతమే యాంధ్రభాష తొలిరూపము కాదనువా రున్నచో వారు జైనులను, వారిదేవాలయములను, వారివాఙ్మయస్వరూపములను నాశన మొనర్చి శైవులు తమవానిగాఁ జేసికొని నట్టిసమయమున జైనులప్రాకృతవాఙ్మయమునుండి శతకస్వరూపమును దీసికొని రని యంగీకరింపకపోరు. ఏది యెట్లున్నను క్రీస్తుపూర్వము ప్రాకృతములో

నున్న సంప్రదాయము లిప్పటికి మనశతకములలో నుండుట యాశ్చర్య జనక మైనవిషయము.

సంస్కృతశతకములు.

ఆర్యులజీవితము వేదమంత్రములతో నారంభమైనట్లు మనకుఁ దెలియును. అందువలననే మనకు వేదము లనాదిమైనవి. అవి యపౌరుషేయములుగా మనవారు పరిగణించిరి. ఆర్యులమతము, దినచర్య యివి వేదానుసారములు. వేదవిరుద్ధ మైనమతముల కార్యావర్తమున చోటీయలేదు. వేదములు భక్తిప్రతిపాదకము లైనమంత్రములు, స్తుతులు, ప్రార్థనలతో నిండియున్నవి. వీనికిఁ బిమ్మటఁ బుట్టినవేదాంతము లగునుపనిషత్తులు వానిసారములయినను వేదమునందు భక్తి ప్రధానముగఁ గనఁబడును. భగవత్ప్రీతికై స్తోత్రములు, తదనుగుణ్యముల గుజపతపములు, మంత్రములు, కర్మలు, కనఁబడుచున్నవి. మంత్రములు, శాస్త్రములుగాను, ప్రార్థనలు క్రమముగా నుపనిషత్తులుగాను మారుటకుఁ గొంతకాలము పట్టినదని విమర్శకు లంగీకరించినవిషయమే కాని వేదకర్మలుమాత్రము నేఁటికిని జరుగుచునేయున్నవి. యథారూపముగ నిప్పటికి వానియధికారము సాగుచున్నది. ఈవేద స్తుతుల యందే భక్తిభావముల కనుగుణముగఁ బుట్టినశాంతులు, స్తుతులు, జప తపరూపము నొంది, మంత్రతంత్రములు క్రియలుగాఁ బరిణమించినవి. ఈకర్మలలోఁ గొన్నినియమములు నేర్పడినవి. "ఒకమంత్రమిన్నిసారులు జపింపవలెను." అని సంఖ్యాబద్ధములైనవి. తాంత్రిక వాఙ్మయముకూడ శతకవాఙ్మయమునకుఁ బోషకమైనది. వానికారణములలో మన కిచ్చటఁ బ్రసక్తిలేదు. అష్టోత్తరశతకమనునది మనకు మిక్కిలిపరిచయ మగుమాట. ఒకమంత్రముకాని, ఒకనామముకాని, స్తుతికాని, 108 మారులు జపించుటవలన లాభ మున్నదని మనపూర్వు లగు తాంత్రికులును దలంచిరి. 108 ప్రదక్షిణములు, 108 సూర్య నమస్కారములు, పురశ్చరణలు నియమించిరి. జపమాలయందుఁ

కూడ 108 పూసలే నిర్ణయించిరి. ఈశతసంఖ్యాప్రీతి యగు నిర్ణయము భక్త్యావేశముచేతలుఁ జేసినస్తోత్రము లయినభక్తిశతకములయందుఁ గూడ వ్యాపించినది. కావుననే ప్రాకృతశతకము, ఆంధ్రశతకములు కూడ 100 లేదా 108 పద్యములతో రచియింపసాగిరి.

వేదములో "శతయాతుఁ" డను ఋషికలఁడు. నూఱుమంత్రశక్తులుఁ- కలఋషి.నామ మని విజ్ఞులు వక్కాణించియున్నారు. ఈ శతశక్తులనిర్ణయ మధికసంఖ్యాసూచకమో సత్యముగ నాఋషి. కట్టి శక్తి కలదో-మన కవసరముకాదు. ఆసంఖ్యయందు మనవారికి గౌరవమున్నట్లు మనకుఁ దెలియుచున్న దది చాలును. శతరుద్రియ, శతరుద్రియ యను పదములు వేదమునం దున్నవి. దీనికర్థము నూర్వురు రుద్రులనుగూర్చినస్తోత్రము అని వ్యాఖ్యాతలు చెప్పుచున్నారు. ఈశతరుద్రియము యజుర్వేదము నందలిభాగము. దీనికిశతక నామమునిచ్చిరి. [తైత్తిరీయసంహిత 4. 5-1-11; కఠకసంహిత 17-11-16 ; మైత్రాయణిసంహిత 2-9-1, వాజసనేయసంహిత. 16.1] ఇందు రుద్రునినూఱుగుణములవర్ణన ముండును. గుణభేదము ననుసరించి నూర్గురురుద్రులని యందురు. శతబాలాక్షమౌద్గల్యుఁ డనుఋషి ముద్గలఋషిసంతతివాఁడొకఁడు కలడు. ఇతడు వ్యాకర్తయఁట. గాలవమైత్రేయునితో వాదించినట్లు గోపదబ్రాహ్మణమునందుఁ జెప్పియున్నది.

మనపూర్వులకు"శత" శబ్దమునం దాదరణ మున్నది. అట్లే. "సహస్ర" శబ్దమునందు నున్నట్లు గాన నగును. దేవతాపూజలయందు సహస్రనామావళి చదువుట మనకుఁ గ్రొత్తకాదు. పురాణము లన్నిఁటియందు నిర్దిష్టదైవమునుఁగూర్చి సహస్రనామావళియు, స్తుతిసమయములయందు స్తుతిమాలలు, స్తవరాజములు, దండకములు, శతకములు, సహస్రనామములును వ్రాయుట వాడుకగాఁ గనబడుచున్నది. పురాణవాఙ్మయమునం దిట్టినిదర్శనము లనేక ములున్నవి. ప్రసిద్ధములగుట నుదాహరింప నైతిని. కావున శతకస్వరూపము భక్తికొఱకు పుట్టె ననవచ్చును.

తెలుఁగువాఙ్మయము చాలవఱకు సంస్కృతానుసరణమే. మనపురాణములు కేవలభాషాంతరీకరణములు కాకపోయినను, సంగ్రహములుగా ననుసరణములు. మూలముకంటె భాగవతమునం దభివృద్ధికూడ నున్నది. అయినను స్వరూపస్వభావము లనుసరణములే యనవచ్చును. ప్రబంధములుకూడఁ గేవలభాషాంతరీకరణములు కాకపోయినను సంస్కృతలక్షణానుసారము వ్రాసినవి. కథ, పాత్రలు, రీతి, యివి యన్నియు సంస్కృతము నందలివే! స్వకల్పనము మిక్కిలితక్కువ. కాని శతకము లట్లు కాదు. శతకస్వరూపము, పద్యసంఖ్య, దశకవిభాగము, మొదలగునవి ప్రాకృతజనితము లయ్యు, శతకములలో సంస్కృతభాషాంతరీకరణములు మిక్కిలితక్కువ. ఈపరిమితి యెంతవఱకో, సంస్కృతశతకముల స్వరూప, స్వభావ, ప్రచారములెట్టివో కనుగొందము. అనఁగా "చాటుప్రబంధములు"గా సంస్కృతమున నీఖండకావ్యము లెన్ని, యెట్లు, యెప్పుడు పుట్టినవి, యెట్లభివృద్ధి నొందినని, అవి తెలుఁగు వాఙ్మయమున నేమిమార్పు లొనరించినవి, మొదలగు విషయములఁ చూచాయఁగ గనుఁగొనఁ బ్రయత్నించెదముగాక!

భావగీతములు – వానిలక్షణము.

భక్తియే శతకములు మొదలగుచాటుప్రబంధములరచనకుఁ మూలకారణ మని తెలిసికొనియుంటిమి. భావగీతము లని మనవారిప్పు డనుచున్నలిరిక్కులు (Lyrics.) శృంగార, భక్తిభరితములు. వేఱొకచోటఁ గాళిదాసునిమేఘదూత శతకస్వభావము కల దని చెప్పియుంటిని. అది భావగీత మనియే నాయభిప్రాయము. సంస్కృత భావగీతములలో నెల్ల మిన్నయై మనదేశమునందేగాక జర్మనీదేశము నందలి "గెటి" వంటిపండితుని మెప్పునొందిన దీమేఘదూతయే! దీని యందుఁ గొంచెముకథ, కావ్యలక్షణములు, నున్నవి. ఎడతెగకుండ గథ పద్యములపైఁ బ్రాకును. ఇది శతకములలో సాధారణముగా నుండదు. ఏపద్యమున కాపద్యమే యొకసంపూర్ణస్తుతి. ఆభావమంత తో ముగియును. అయినను తెలుఁగులోఁగూడ మేఘదూత వంటికథ

గలశతకములు లేకపోలేదు. ప్రసన్నరాఘవశతకము వంగూరినర్స కవిప్రణీతము. రెండునూర్లపద్యము లున్నవి. శతకమువలె మకుట మున్నది. రామాయణకథ యితివృత్తము. ఉదాహరణమున నొక పద్యము చూపెదను.

"తెల్లడ మందదేవతలు దానవులున్ రఘురాముఁ డప్పుడున్
విల్లవలీలఁగాఁ దునిమె వేడుక మెచ్చ నృపాలుఁ డాత్మలో
నల్లఁతు రామభద్రుఁ డన నాడిసురేశ్వరుఁ డంచు సీతయున్
బల్లవపాణి యాత్మఁ దనభాగ్యము మెచ్చెఁ బ్రసన్నరాఘవా॥"

ప్రసన్నరాఘవశతకము, 53 పద్యము

(2) ఇట్టిదే రంగేశకృష్ణశతకము రెండవది. ముడుంబై వేంకటరామనృసింహాచార్యకృతము. ఇందు రుక్మిణీకళ్యాణాది భాగవత కథ లున్నవి.

(3) "ఇందూనందునిమందనుండికద నీవే తెంచుటల్ రాకలన్" అనుమకుటముతో పుసులూరి సోమకవి "చంద్రదూత" యను మనోహరకావ్యము కృష్ణవిరహముచే నొకగోపిక యడిగినట్లు తానే గోపికయని వర్ణించియున్నాఁడు ఇది మిక్కిలి మనోహర మైనది.

ఇఁక ననేకము లిట్టికథలు వర్ణించుశతకము లున్నవి. కాని శతకమునం దితివృత్తముండకపోవుట యేతఱుచుగాఁ గానవచ్చుచున్నది.

సంస్కృతమున భావగీతములు శృంగారరసోద్దీపకములు. తెలుఁగున భక్తిభరితములు. కొందఱు భక్తిశృంగారము లొక్కటియే యని నిరూపించెదరు.

సంస్కృతమునందు ఋతుసంహారము, ఘటకర్పరము, చోరపంచాశత్తు ననున వన్నియు శతకస్వభావము కలవే.

ఈచోరపంచశతకమునే చల్లపిల్ల సరసకవి యామినీపూర్ణతిలకావిలాస మనియు, చెన్నూరి శోభనాద్రికవి శృంగారసుధాసముద్రపూర్ణచంద్రోదయ మనియు వ్రాసిరి.

సంస్కృతమునందు శతకత్రియ మని వాడుకలో నున్న భర్తృహరిసుభాషితరత్నావళి ప్రసిద్ధ మైనది.

సంస్కృతమునందలి శృంగారశతకము, శృంగారతిలకమునుగూడ మనోహరకావ్యము లనుటకు సందియములేదు. ఇట్టి మంచిశతకములు తెలుఁగులో నెక్కువ లేవు. భావకావ్యములలో నమరుశతకము సుప్రసిద్ధమైనది. దీనిగుణము వ్రాఁత కలవికానిది. ఇందుఁ గాముకీకాముకులు వేర్వేరవస్థలయం దెట్టిమెట్టిపాట్లు పడుదురో ప్రకృతి ననుసరించి కవి చిత్రింపఁగలిగెను. ప్రణయకోపము, వియోగము, పునఃసమాగమమును, అమరుశతకమున మనోహరముగఁ జూపెను. దంపతులుసమాగమసుఖము, ఆనందము, వియోగము, నిరుత్సాహము, భక్తి, ప్రేమము. వీనిదశ లన్నియు నతిచిత్రముగ స్ఫురింపఁజేయును. అన్నిటికంటెఁ జిత్ర మేమనగా నందఱు నెఱిఁగినవిషయమునే క్రొత్తరూపమునఁ గవి చెప్పును. అది మన మెఱిఁగినవిషయమైనను నందు నవ్యత ప్రదర్శన మొంది క్రొత్తభావములఁ బుట్టించి యానంద మొదవించును. ఇది కవితాధర్మములో నుత్కృష్టమైనది. విచిత్రమైన సృష్టినైపుణ్యా మని చెప్పవచ్చును. ఇందు వర్ణించిన ప్రేమ మాదర్శప్రాయమైనది కాక మోహమై కనఁబడుచున్నది. మనవాఙ్మయమునందుఁ బవిత్రప్రేమము లేదనియు,పూర్తిగా మోహపూరిత మనియుఁ గొందఱందురు. ఇది సత్యముకాదు. మనవాఙ్మయమునందుమనమిప్పుడు రసమునుగూర్చి మాటలాడుచున్నాము. ఏరస మెట్లున్నదని మనప్రశ్నము. అంతేకాని యది నీతిమంతమా కాదా యని కాదు. కావ్యగుణపరీక్షయందుధర్మశాస్త్రప్రయోజనము స్వల్పము. అమరుశతకము నందలి శృంగారము నిషిద్ధమైనది కాదు.

సత్యమైనమాట భావపూరిత మైనశతకములు, ఖండకావ్యములే గాక తారావళులు, ఉదాహరణములు, తుదకు చాటుపద్యములు, ఒక వాక్యముకూడఁ గావ్యమే యనవలెను. ఉద్రిక్తహృదయముతోఁ గవి వ్రాసినది భావగీతము. అనఁగా శిల్పి నేర్పుతో మనయందు రసో

దయు మొదవింపఁగలఁడు. తాను చేయుపని నిర్ణయించుకొనును. ఇక్కడ నీరూప మీావిధముగ ప్రదర్శించినఁ జూపరులయం దీరస ముప్పొంగునని చిత్రించును. అది చిత్రించునపు డతని కారస ముద యింపవలె నని శాసనములేదు. చూపరుల కొదవించు నేర్పున్నదా? లేదా? యనియే విచారించెదము. కావ్యమట్లే కవియొకపంథ వేసికొని, కావ్యాంతము తా నెఱిఁగి, లోకముకొఱకుద్దేశపూర్వకముగ నిర్మించును. తత్తదుచితస్థలముల నుచితరసము లుద్భవిల్లునట్లు ప్రయత్నించును. భావగీతమునందుఁ గవి యదివ్రాయునప్పటికి రసనముద్రములో మునిఁగి యుండవలెను. పులకాంకురములతోడనో, కన్నీళ్లతోడనో, తాను వ్రాయునది తా నెఱుఁగకుండ లక్ష్యలక్షణసమన్వయ మొనర్ప లేనంత యొడలు తెలియునిస్థితిలో వ్రాయనలెను. లేనియెడల నాయభిప్రాయముచేఁ గావ్యమునందువలె "సాగుడుకథ" లేకుండుటతప్ప, కావ్యము నకు భావగీతమునకు భేదమే నిరూపింప వీలులేదు. ఆంగ్లేయమున "లైరు"(Lyre)పరితి సహాయమునఁ బాడువానికి లిరిక్కులందురు. అట్టివి మనకీర్తనలు పాటలు మున్నగునవి. ఐనఁ బెద్దలు చర్చించెదరుగాక!

సంస్కృతమునందున్నట్లే మనకుఁగూడ భక్తిపూరితపద్యములు, పాటలు, కృతులు, శతకములు ననేకము లున్నవి. తెలుఁగులో లిరి క్కులకుఁ బ్రత్యక్షనిదర్శనములఁ గొన్నిటినిఁ జెప్పెదను.

(1) చిన్నతనమునందే వైధవ్యము నొందిన బుద్ధిరాజువారి చిన్నది చెప్పినపద్యము లనునవికొన్ని చదువుదురు. ఇవి కరుణరస పూరితములై శ్రోతలకుఁ గన్నీళ్లొదవించును. ఇందా బాలికకన్నీళ్ళు పద్యముతో మనమనోరంగముల రాలుచున్నట్లు తోఁచును. ఈమె దని చెప్పుపద్యము "అయ్యలరాజు రామభద్రుని సకల నీతి కథాసార మునందు నలరాజుకథలో దమయంతివిరహమునఁ" గలదు.

(2) శ్రీనాథుఁడు సర్వజ్ఞసింగభూపతి కొలువున సరస్వతీ కనక విగ్రహమును జూచుటతోడనే చేతులుజోడించి, కన్నులుమూసికొని, చెప్పిన "దీనారటంకాల" పద్యమునందు రాజస్తుతి, ఆత్మస్తుతియుఁ

గూడ నున్నవి. రాజును స్తుతింపవలెఁగాని యది స్తోత్రముగాఁ గనఁబడ రాదు. తనశక్తి వెల్లడికావలెఁగాని యాత్మస్తుతి చేసికొనరాదు. భక్తిచే నుప్పొంగినశరీరము గలశ్రీనాథునిపారవశ్యము దైవానుగ్రహమున నతని కారెండుకార్యముల సమకూర్చినది.

(3) అడిదము రామకవి "గదలుమిటమాని దివిజగంగా భవాని" యని మొలలోతునీళ్ళలో నిలువఁబడి చేతులు జోడించి తడిబట్టలతోఁ- గుంచిత భ్రూయుగ్మముతో- నొనర్చినప్రార్థనాపూర్వక మగునాజ్ఞవలె నున్నపద్యము లాతనియుద్రేకస్వరూపమునే కనఁబరచుటలేదా?

ఇవి యున్నియుఁ గావ్యములేలకావు? ఇనియే లిరిక్కులని నా తాత్పర్యము. భావగీతములని మనవారు వీనికే పేరుపెట్టియున్నారు. సంస్కృతభావగీతములకును నాటకములకును నడుమ జయదేవుని గీతగోవిందము పుట్టి యారెండుస్వరూపములకావ్యములకు నతుకువలె నున్నది. ఇది నాటకము ననవచ్చును. భావగీతము ననవచ్చును.

మనలో భామవేష మని యాడుచుండువీధినాటకము భామాకలాప మందురు. ఇందు సత్యభామ విరహవేదన మితివృత్తము. ఇది యక్షగానరూపమున నున్నను, దీనినిఁ బెద్దభావగీత మనవచ్చును. ఇందలి భావోద్రేకము "పదపద్మములు తడఁబడ సాగె నోయమ్మా!" అనుదరువు వినినప్పుడు విశదము కాఁగలదు. అనఁగా భావగీతములు కానిపెద్దకావ్యములనడుమకూడ, వ్రాయుకవి విశ్వరూపము నొందినప్పుడుకాని, తానాపాత్రమైనప్పుడుకాని—అనఁగా నాపాత్రస్థితికి దిగిపోయినప్పుడు కాని—కవియుద్రేకము నొంది లిన్నుతా నెఱుఁగకుండఁ గొన్నిభాగములు వ్రాయవచ్చును. అట్టిభాగములలో "లిరిక్కు" ధ్వనించిన దని చెప్పవచ్చును. భామాకలాపమునందు స్వభావసిద్ధమైనపత్రలేఖనాదు లున్నను, వీధినాటకప్రదర్శనమునందుఁ బకృతికాంత గుగ్గిలపు పొడులపొగలలో కన్నులుమూసికొని, హరిదళపుఁగంపులకు ముక్కు బిగించుకొని, దరువులచప్పుడులలో చెవిటిదియై, గంతులచిందులలోఁ

గలిసి బెదరి యదృశ్య మగుచున్నను, వాఙ్మయచరిత్రకారున కీమన యక్షగానసిర్మాణము, ఖేలనము, నాట్యకళ, మున్నగువానిపూర్వ చరిత్రము, వానిరహస్యములు నూహించుట కత్యంతోపయోగముగ నున్నవి.

సంస్కృతశతవాఙ్మయము నందలిశతకములు మన తెలుఁగుశత కములుగాఁ గొన్ని భాషాంతరీకరింపఁబడినను, మనశతకవాఙ్మయము స్వతంత్రమైనదిగానే కనఁబడుచున్నది. వేణుగోపాల చంద్రశేఖరశతక ములు పూర్ణముగ స్వతంత్రరచనములు. ధూర్జటికాళహస్తిశతకము నందుఁ గొన్నిశివానందలహరిపోలికలు, సుమతీశతకమునందు సంస్కృ తనీతిపద్యచ్ఛాయలు, కనఁబడినను మనశతకములు మూఁడుపాళ్ళు స్వ తంత్రరచనము లనవచ్చును. కొందఱుశతకకర్తలు సంస్కృతశ్లోక ములభావము లనుకరించినట్లుకూడఁ గనఁబడుచుండును.

ప్రాస్తావికపద్యావళినుండియేమి నీతిమంజరి, హితోపదేశ, పంచతంత్ర, భారతము మొదలయినవానియందలి శ్లోకాభిప్రాయముల నేమి, కొందఱు శతకకవులు సాంగముగఁ దీసికొని భాషాంతరీకరించిరి. తాంబూలనిర్ణయము, భార్యాధర్మములు, మొదలగునవి భాషాంతరీక రించిరి. మనవారు పూర్వుల ననుసరించుట గౌరవ మని యభిప్రాయ ము కలవారు. మంచివస్తువు కనఁబడినప్పు డది తెలిఁగించుచు వచ్చిరి. ఇట్లయ్యు మన శతకవాఙ్మయ ముపజ్ఞాసహిత మనియే చెప్ప వీళ్ళు కలవు.

భాషాంతరీకరణములు.

నేను మ సందర్భానుసారముగఁ జూపినవికాక సంస్కృతము నందలి నృసింహ, రామ, కృష్ణ కర్ణామృతములు, ముకుందమాల, మహి మ్నశతకము, సూర్యశతకము మున్నగుశతకములను మూలానుసారము భాషాంతరీకరించుకొని యున్నాము. భర్తృహరి శతకములను నలుగు రైదుగురు తెలిఁగించియున్నారు. (1) ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి, (2) పుష్ప

గిరి తిమ్మన్న. (3) ఎలకూచి బాలసరస్వతి, (4) గురురాజకవి, (5) పోచిరాజు వీరన్న యీ యైదుగురును సంపూర్ణముగఁ దెలిఁగించిరి. సూర్యశతకమున కాధునికులేగాక పూర్వకవి యొకఁడు తెలిఁగించి నట్లు ప్రబంధరత్నావళివలనఁ దెలియుచున్నది. ఇందు సంస్కృత పంచకావ్యములఁ దెలిఁగించి యనేకకృతు లొనర్చిన పోచిరాజు వీరన్నయిట్లు తనభల్లాణచరిత్రాదిని నుడువుచున్నాఁడు.

"సంస్కృతంబైన శంకరాచార్య విరచి, తంబు లానందలహరి సౌందర్యలహరి భర్తృహరికృతమైన సుభాషితమును, శతకములుగాఁగ మత్ప్రకల్పితములయ్యె."

భక్తిపుంజ మగుముకుందమాలకూడఁ (కులశేఖరాళ్వారుకావ్య మును) దెలిఁగించియున్నారు.

(1) ఇట్లే పలువురు తెలుఁగుకవులు సంస్కృతమునఁగూడ శతకములు వ్రాయుచువచ్చిరి.

"నిర్మించినాఁడవు నిర్జరభాషచే శతకంబు, భాస్కరస్వామికేమి"

(రామవిలాసమున ఏనుఁగులక్ష్మణకవి.)

(2) చిత్రాడ వేంకటేశ్వరశతకము.

(3) కుమారశతకము ననునవి తెలుఁగువారు వ్రాసిన సంస్కృత శతకములు. ఇంకను బెక్కులుండవచ్చును.

అమరుశతకమును తాళ్ళపాక వేంకటేశ్వరదీక్షితపుత్రుఁడగు తిరువేంగళప్ప శృంగారామరుశతక మని తెలిఁగించెను. శిష్టు సర్వశాస్త్రికవికూడ దీనినే తెలిఁగించి కాళహస్తి సంస్థానాధిపతులకుఁ గృతి యిచ్చెను. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రికూడఁ దెలిఁగించెను.

ఇంకను శృంగారతిలకాదులుకూడఁ దెలుఁగులోనికి వచ్చినవి. ఈభాషాంతరీకరణములకుఁ బూర్వమునుండియు మన తెలుఁగుశతకము లున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. ఆశతకములజన్మము, నభివృద్ధియుఁ బరీక్షింపఁదగునుగాక!

ఇతరభాషలు.

ఆర్యావర్తము నందలిప్రతిదేశభాషయందును శతకము లున్నవి. అందు ముఖ్యముగ నఱవము, కర్ణాటకము, మళయాళము నందేగాక వంగభాషయందుఁగూడ శతకములు కనఁబడుచున్నవి. "శచీనందన శతక"మని సంస్కృతమున రఘునాథుఁడను వంగకవి యనేకచాటుకృతులతోపాటు వ్రాసెను. శచీనందనశతకము చైతన్యస్వామిస్తుతి యై యుండును. ఇదిగాక బంగాళీభాషలోఁ గూడ భక్తిశతకము లున్నవి. ఇట్టివి గ్రీకు, ఆంగ్లేయ, వాఙ్మయములయందును "సెంచరీసు, గార్లెండ్సు" అనునామములతో నున్నట్లు పాశ్చాత్యవాఙ్మయచరిత్రములు నుడువుచున్నవి. కాని మకుటమే ప్రధాన మగుట తెలుఁగుశతకముల కొకప్రధానలక్షణము. ఇతరభాషాశతకములకును నీనియమ ముండియుండవచ్చునుగాని యీపైవివరము లీశతకంబులఁ జెప్పుట కవసరము లేదు. ఏమనఁగా? వానివలనఁ దెలుఁగుశతకములయం దేమార్పులును గలిగి యుండకపోవచ్చును.

శతకవాఙ్మయాభివృద్ధి.

మనశతకములు క్రీ॥శ॥ 12వశతాబ్దమునకుఁ బూర్వమున్నట్లు కానరాదు. పండ్రెండవశతాబ్దమునం దున్నట్లుస్పష్టముగఁ జెప్పఁదగినది వృషాధిపశతక మొక్కటే! ఇంతకుఁబూర్వము పండితారాధ్యులవారి శివతత్త్వసార మొకటి శివమతప్రతిపాదక మైనగ్రంథము శతకస్వభావముకలది కనఁబడుచున్నది. శివతత్త్వసారము "శివా" యను మకుటముగలది. ప్రాయకముగనే మకుటము వచ్చునగాని కొన్నిచోట్ల మారును. కొన్నిచోట్ల పద్యమధ్యమున కేగును. కేవలశతకరూపమున నున్నది వృషాధిపశతకమే!

13వశతాబ్దమునడుమ మఱియొకప్రసిద్ధశతక మున్నది. ఇదియే యథావాక్కుల అన్నమయ్య వ్రాసినసర్వేశ్వరశతకము. వృషాధిపశత

కము సర్వేశ్వరశతకమును రచ్యమయినవి. వృషాధిపశతకము జాను తెనుఁగు మొదలగుభాషావిశేషములఁ జర్చించుకొనుట కనువైనది. సర్వేశ్వరశతకమున భావములు భక్తిపరిధానము లైయున్నవి. కొన్ని కవిత్రియప్రయోగములకు విరుద్ధముగ భాషావిశేషములు కనఁబడు చున్నవి. ప్రాకృతములో బౌద్ధ,జైనవాఙ్మయములయందలిశతకములు శైవులవలనఁ దెలుఁగులోనికిఁ బ్రాకినట్లు తోఁచుచున్నది. జైనదేవాల యము లనేకములు శైవు లాక్రమించినట్లే, వారిప్రాకృతవాఙ్మయము వ్యాప్తినిఁ గని శైవులు "జాను తెనుఁగు"లో శైవమతవ్యాప్తి నొనరించు కొని రనుటకు పాలకురికి సోమనాథునిద్విపదవాఙ్మయమే ప్రబలనిదర్శన మని చెప్పవచ్చునని తోఁచుచున్నది.

ఇందువలన మనకుఁ జిక్కిన మొదటిశతకములు రెండును 12వ శతాబ్దమునాఁటి వున్నవి శైవమత ప్రతిపాదకములు. 13వ శతాబ్దము నం దున్నతిక్కన్న కృష్ణశతక మొండు రచించె నని "పూర్వకవిచరిత్ర" కారుఁ డనినమాట త్యాజ్యము. ఏపద్యము తిక్కన్నదని యిదినలకుఁ జెప్పిరో యాపద్యము దేవకీనందనశతకములో నున్నది. దేవకీనందనశత కము తిక్కనకృతము కానేరదు. అది జక్కన విక్రమార్కచరిత్ర కృత్యాదివాక్యానుసారము వెన్నెలకంటి జన్నయ్యది కావచ్చును. "పరమహృద్యం బయిన పద్యశతంబుచే దేవకీతనయు విధేయుఁ జేసె"నని యున్నది. అప్పకవినాఁటికీ దేవకీనందనశతకము లక్ష్యగ్రంథ ముగాఁ బ్రసిద్ధి నొందియున్నది. దేవకీనందనశతకము నాఁటి కనేకవేల శతకములు మహాకవీశ్వరులు వ్రాసియుండి రని యాశతకమే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నదివినుఁడు.

శా॥ కొండలవంటికవీశ్వరుల్ శతకముల్ గూర్పంగఁ గోటానఁగో
ట్లుండంగా నీవును జెప్పఁబూనితి వదేమో యంటివా వింటివా
వండే సేర్పులఁ జెక్కరీకుల రుచుల్ వర్తింపవే శాకముల్
చండామ నామమున వాలకింపు మదిఁ గృష్ణా దేవకీనందనా॥ ౧౦

లేదా కొన్నిప్రతుల యందలిగద్యముల ననుసరించి కవిరాక్ష సుఁడే శతకకర్త కావలెను. సర్వేశ్వర, వృషాధిపశతకములయం దం

తంగా గవిత్రియవైరుధ్యము లగుప్రయోగములు కనఁబడవుకాని యీ దేవకీనందనశతకము (15వ శతాబ్దము) మొదలు "పండేనేర్పులు, అంతామిథ్య, కూడీకూడని," మొదలగు ప్రయోగములు జన్నయ, పోతన్న, ధూర్జటి మొదలగువారు ప్రయోగించినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇట్టివి పౌరాణికకవిప్రయోగములుగ లాక్షణికు లంగీకరించిరి. ప్రబంధముల నుండును పెక్కులు చూపట్టెడిని. ఇవి ప్రస్తుతశతకయితలకు ప్రయోగార్హములుగ నొనర్పుటయే లెస్సగాఁ దోఁచుచున్నది. పండితకుంజరులు నిర్ణయించెదరుగాక!

పావులూరి మల్లన భద్రాద్రిరామశతక మొండు కనఁబడు చున్నది. కాని యిది గణితశాస్త్రకర్తరచించినది కాదని గోత్రభేదము వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈశతకకర్త ఒంగోలుతాలూకా పావులూరి వాఁడఁట. క్రీ॥శ॥ 1350లో నున్నరావిపాటి త్రిపురాంతకుఁ డంబికాశతక మొండు రచించెనుగాని యది చిక్కుటలేదు. ఒకటి రెండుపద్యములు మాత్రము శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారివలన మనకు లభించినవి.

ఈకవియే వ్రాసినత్రిపురాంతకోదహరణము, "చంద్రరోహిణీ వల్లభా" యనుమకుటము గలచంద్రతారావళి, యనుగ్రంథములును చాటుప్రబంధములలోఁ జేరదగినవే. పాలుకురికి సోమన్న వ్రాసిన చెన్నమల్లుసీసములు, చతుర్వేదసారసూక్తులు మొదలగు చాటుకావ్యములుగూడఁ గొన్ని కలవు.

ఇఁక సుమతిశతకము తగ పెక్కటి ప్రబలమైనది కనఁబడు చున్నది. దీనికర్తృత్వముకాని, కాలముకాని తెలియదు.

ఇట్లే భాస్కరశతకము మొదలగుకొన్నిశతకములకాలము నిర్ణయ మొనరించుటకు వీలులేకయున్నది. ఇవికూడఁ గృష్ణరాయునికిఁ బూర్వపువే యైయుండవచ్చును. 12-15 శతాబ్దములనడుమ 10-16 చాటుకావ్యములుమాత్రము మగపడుచున్నవి.

ఇఁక 16వ శతాబ్దారంభమునకు వచ్చిచూతము. ఇది పోతన్న కుఁ జేరువకాలము. కృష్ణరాయభాసూదయకాలము. శైవముతగ్గి వైష్ణవము హెచ్చుసూచన లున్నవి. దక్షిణహిందూస్థానమున తురకల బాధలు కథలుగాఁ బ్రాఁకుచున్నవి. రాయలవారార్తజనరక్షకుఁడై విజయనగరసామ్రాజ్య మధిష్ఠించుచున్నాఁడు. కర్ణాటకరాజ్యము ప్రబలమయ్యు నోరుఁగల్లుపతనము భీతి కలిగించినది. ఆంధ్రరాష్ట్రమునుండి యనేకులు దక్షిణదేశమునకు వలసపోయిరి. వేఁగిదేశము రెడ్లు పాలించుచుండిరి. గజపతులు దండెత్తుచుండిరి. రాజ్యములు స్థాపించియుండినవి చెడినవి. కృష్ణరాయలకు రెడ్లు శత్రువులు. ఈకాలమునందుఁ గృష్ణాగోదావరులనడుమకాని, పల్నాడునందుఁగాని, బయలుదేరిన గ్రంథములు తరచుగాఁ గనఁబడవు. ఆంధ్రకర్ణాటకరాజ్యసమ్మేళన మొందినది. వేఁగి, కళింగదేశములు బలహీనములై రాయలకెఱఁగానున్నవి. వేఁగికళింగము లనేకప్రభువులపాలై యున్నవి. మహమ్మదీయుల ప్రచార మధికముగ లేకపోయినను, ఒత్తిడి రాజులకైనఁ గలదు.

15వ శతాబ్దాంతమున 16వ శతాబ్దాదినిఁ గల యీస్థితిలో కడపమండలము నందలి యొంటిమెట్ట రామచంద్రమూర్తిని గురించి రచించిన యొకశతకము ప్రసిద్ధమై కనఁబడుచున్నది. దీని సంపూర్ణప్రతియున్నట్లాంధ్రపత్రికలో నేను ప్రకటించియుంటిని. దీనికే జానకీవరశతకమనియు, రఘువీరశతక మనియుఁ బేళ్లు గలవు. అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు తనరామాభ్యుదయగద్యయందు "ఇదిశ్రీమదొంటిమెట్టరఘువీరశతకనిర్మాణకర్మఠుఁ" డగు తిప్పయపౌత్రకృత మని వ్రాసికొనినాఁడు. శతకమునకే యింతబడబడలేల యని విచారింపఁ గొన్నిపద్యములే చేకురుచుండినవి. ఈశతక మిటీవల నియోగిపత్రికలో రామభద్రకృత మని పొరబాటునఁగాబోలు ప్రకటించుచున్నారు. ఇందుఁగవిత్రయప్రయోగములకు వైరుధ్యము లధికములు. కాని యీతఁడు కావ్యములు వ్రాసినందులకే యధికగౌరవ మందినట్లీక్రిందిపద్యము సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

"శా. ఆకర్ణాటకమండలాధిపతిచే నాస్థానమధ్యంబునన్
నాకావ్యంబులు మెచ్చఁజేసితివి నానారాజులుం జూడఁగా
నీకుం బద్యములిచ్చుచో నిపుడు వాణీదేవి నాజిహ్వకున్
రాకుండన్ వసియించు టెట్లు రఘువీరా! జానకీనాయకా॥" 2

స్వతంత్రప్రయోగము లధికములు. భావము లింతకుఁ బూర్వపు శతకములలో నున్నవానికంటె మిన్నకావు. కొన్ని మిరియములవంటి పద్యము లున్నమాట సత్యము. కర్ణాటకరాజులకావ్యపోషణము ప్రసిద్ధము. ఇతఁడు రామభద్రునితాత యగుట వీరనరసింహునికాలమునఁగాని, కృష్ణరాయునితండ్రికాలమునఁగాని జీవించియుండవలెను. ఈతనిగౌరవించినకర్ణాటకమండలాధిపతి నరసింహరాయఁడో వీరనరసింహరాయఁడో తెలియదు. వీరనరసింహునికాలమున రాధామాధవుఁ డుండెను. బహుశః తిప్పయయు నీతఁడును సమకాలికులు కావచ్చును. పోతనామాత్యుఁడుకూడ నాలెక్కప్రకారము వీరికి సమకాలికుఁడైయుండవలెను. లేదా కొంచెముపూర్వుఁడై యుండవలెను. ఇప్పటి భాగవతము, నారాయణశతకము, జానకీవరశతకము, రాధామాధవవిలాసము; తారకబ్రహ్మరాజీయమునుగూడఁ గర్ణాటకరాజ్యపరిసరప్రదేశములనేగాక దేశమునల్లడల వైష్ణవప్రాబల్యమును సూచించుచున్నవి. ఈకాలమునందే యున్నప్రబోధచంద్రోదయకర్తలు శైవులు. వారికిఁ గొంచెముతరువాత వాఁడగుధూర్జటి శైవుఁడు. పినవీరన్న శైవుడు. కావున శైవులు లేకపోలేదు. వైష్ణవము ప్రబలముగ నున్న దనిమాత్రమే చెప్పవీ లగుచున్నది. శతకములును వైష్ణవమతప్రతిపాదకముగ బయలుదేరినవి. శ్రీనాథుఁ డింతకుఁబూర్వము రచియించిన శాలివాహన సప్తశతి చిక్కుటలేదు. ఇతఁడును శైవుఁడేకాని శాలివాహనసప్తశతి భాషాంతరీకరణ మగుట నందు శైవమతప్రమేయ ముండకపోవచ్చును.

ఇఁక గృష్ణరాయనికాలమునుండియు వచ్చిన శతకములఁ బరిశీలింప దొరకొనిన ధూర్జటి కాళహస్తీశ్వరశతకమే ముందుగఁ గనఁబడుచున్నది. ఇందు శివానందలహరి సర్వేశ్వరశతకములఛాయలు కనఁ

బడుచున్నవి. కాని దానినడక, భావములపరివాహము, భక్త్యు ద్రేకము నీశతక మాఱవుగఁ జెప్పినట్లు కనఁబఱచుచున్నవి. ఇది కవి ప్రౌఢవయస్సున వ్రాసినట్లు గ్రంథస్థవిషయములవలనఁ దెలియు చున్నది. శతక మీతనిచేతిలో సంపూర్ణస్థితికి వచ్చిన దని చెప్ప వచ్చును.

సర్వేశ్వర దాశరథీశతకముల విషయమయి యతిమానుషము లగుకథలు చెప్పుచున్నారు. అవి సత్యమైనదియుఁ గానిదియుఁ జెప్పుటకు వీలులేదుకాని, దేవకీనందనశతకవిషయమై యొకపద్యము గ్రంథస్థమై రెండుప్రతులలోఁ గానవచ్చుచున్నది. కొందఱుశతకకర్తలు భక్తితోఁ బద్యములు వ్రాసి గోదావరిలో వేసిరనియు, నీటి కెదు రీఁదినవిమాత్రమే తీసికొని శతకముగఁ గూర్చిరనియుఁ జెప్పుదురు. భక్తిభరితము లగుపద్యము లన్నియుఁ జక్కని వనుట కీకథ చెప్పుదు రని తోఁచు చున్నది. ఎట్లయిన నున్నకథ కేవల మసత్యమనుటకుఁ దగినకారణములు లేనప్పుడు, అట్లు సిద్ధాంతములు చేయుటకు మన కధికారము లేదుకదా! దేవకీనందనశతకము పరిషత్ప్రతి నెం 2347 రులోఁ గొన్ని పద్యము లధికమున్నవి. కొన్ని నారాయణశతకపద్యములతోఁ దుల్యములు. అందలి 110 పద్యములకుఁ బిమ్మట నున్నతుదిపద్య మిది:—

"సదయస్ఫూర్తిగఁ శోల్ ఘటించి కవిరత్నశ్రేష్ఠుఁ డామోదియై
పదివేల్ పద్యము లందు నూటపది సత్పద్యంబు లర్పించె మీ
పదనీరేజములందు దివ్యతటినీపాథః ప్రపూర్ణాభిము
ఖ్యదయన్ (ధునిన్?) గాంచినదాట మీకరుణ కృష్ణా! దేవకీనందనా!"

ఇఁక కృష్ణరాయనికాలమునఁగూడ జాటువులు పెక్కులు కనఁ బడవు. ముక్కు తిమ్మన్నత్రిస్థలీదండకము, తెనాలి రామలింగని దశావతారపద్యముల పిడుగుజాళ్ళు, రామరాజభూషణుని వని చెప్పు రామతారావళియు ననేకములు చాటుపద్యములు నున్నవి. శతకములు మఱి కనఁబడుటలేదు.

కృష్ణరాయనికి నప్పకవికి నడుమ గొన్నిశతకములు కనఁబడు చున్నవి. వజ్రపంజరశతకము, మరున్నందనశతకము, గువ్వల చెన్న శతకము, బాలగోపాలశతకము, చంద్రమాత మొదలగున వీకాలము లోనివి.

వేణుగోపాల, చంద్రశేఖర, కుక్కుటేశ్వర, రామలింగ, కవి చౌడప్పశతకములు 16, 17 వ శతాబ్దప్రాంతములఁ బుట్టిన వని తోఁచుచున్నది. ఇవి యన్నియుఁ దిట్టు, హాస్యశతకము లని చెప్పవచ్చును. వేణుగోపాలశతకము లావణ్యశతకకర్త యొనర్చె నని కొందఱందురు కాని సత్యము తెలియదు. కూచిమంచి తిమ్మన్న, కవిచౌడప్ప, అడిదముసూరకవుల చరిత్రములు మనకుఁ దెలియును.

17 వ శతాబ్దమునందు శతకవాఙ్మయము మిక్కిలియభివృద్ధిఁ గాంచినట్లు పెక్కునిదర్శనములు కనఁబడుచున్నవి. వేన వేలుశతకములు పుట్టిన వనఁదగిన ట్లున్నయీక్రిందినిదర్శనములఁ జూడుఁడు. పెద్దాపురసంస్థానాధిపతు లగుబలభద్రజగపతిరాజుగారు రామశతకమును, రాయజగపతిరాజుగారు భద్రాద్రిరామశతకమును వ్రాసిరి.

(1) చింతలపల్లి వీరరాఘవకవి తాను వ్రాసినమధురవాణీ విలాసమునందుఁ దాను

"జాములో శతకంబు సంధించి కంకణా
దులు గొంటి వలరాయదుర్గమునను"

అని తన్నుఁగూర్చి చెప్పికొనినాఁడు. కవి తాత మట్ల యనంతుఁడు. పూసపాటిరంగపతిరాజులకాలమువాఁడఁట! అనఁగా కవిచౌడప్పకు సమకాలికుఁడు. వీరరాఘవకవి పెదతండ్రి యగుగోపాలకవి యార్యాశతకము వ్రాసినట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

"విలసత్పాండితిఁ గల్పనాగతి జగద్విఖ్యాతుఁడై జాములో
పల నార్యాశతకంబు వజ్రశిరిగోపాలాంకితం బూహచే

నీ లలిన్ దివ్యసుమాంబరాభరణముల్ శ్రీమించఁ జేకొన్నదో
గ్యలమేటిన్ గవిరాజ సెన్నఁదగ మే గోపాలవిద్వన్మణీ!

ఆకాలమునందు శతకము లాశువుగఁ జెప్పి బహుమానము లందువాడుక యున్నట్లు పెక్కునిదర్శనములఁ జూపవచ్చును.

(2) గణపవరపు వేంకటకవి కఠినప్రాసశతకము, యమకశతకమును, కస్తూరిరంగని సాంబనిఘంటువు సీసశతకమునఁ జెప్పుటయు శతకవాఙ్మయవ్యాప్తినే సూచించును. హంసవింశతికర్త అయ్యలరాజు నారాయణకవి "నఖగర్త పురాంజనేయ నతజనగేయా" అని కందశతకమువ్రాసెను.

వైష్ణవభక్తులలోఁ దాళ్ళపాకవారి శతకములు 15, 16, 17 శతాబ్దములలో ననేకములుపుట్టినవి. తాళ్ళపాకవారి వేఁడినిమిది శతకములు దొరికినవి. శతకములాది నకారాదిగ నియమమేర్పఱచుకొని వ్రాసినట్లుసుమతి భాస్కర వేణుగోపాల శతకములు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. ఇందువలనఁ గవి వ్రాసిన పద్యములవరుస తప్పకుండఁ దెలియనగును. సుమతిశతకకర్త బాలురకొఱకీనియమము పాటించెనని తోఁచుచున్నది. అందలి మొదటిపద్యము "అక్కఱకురాని చుట్టము." పిమ్మట"ఆ" "ఇ" "క" "గ" ఈవిధముగ వ్రాయుటకుఁ గవి నియమమేర్పఱచుకొనెను. వివరములు గ్రంథమున సూచించితిని.

17వ శతాబ్దమునకుఁ బిమ్మట శతకములు మితిమీరిపోయినవి. అందఱును శతకములే వ్రాసిరి. వృత్తిసాధనమునకుఁ బ్రారంభమున నీశ్వర దైవప్రార్థనమునకుఁ గూడఁ బనికివచ్చి, యుభయతారకముగ నుండు నని యొక్కొక్క వృత్తముతో నొక్కొక్క శతకముఁజొప్పున ప్రతికవియు పదులు వందలు శతకములు వ్రాసినట్లు కనఁబడుచున్నది.

(1) పంచడబ్బులలో నొకటగు కృష్ణార్జునసంవాదము వ్రాసిన

వెలిచేటి జగ్గయ్యపుత్రుడగు వేంకటరామపరిధాని తనగ్రంథమున నిట్లు వ్రాసెను.

సీ. మృదువుగా విజయలక్ష్మీ నృసింహవిలాస, మంచితగతిని రచించినావు
పరగవియన్నదీ పరిణయంబను కావ్య, మొప్పుగా విలసిల్లఁ జెప్పినావు
వినయంబుతోఁ బంచవింశతిశతకముల్, విరచించి హరికి నర్పించినావు
భాసురవతిని బాణాసురాయుద్ధాది, వెసనాటకములఁ గావించినావు
గీ. సరసుఁడవు నీవె రచియించు సవ్యసాచి, కృష్ణసంవాద మనుమహోత్కృష్టకావ్య
మొనరమాపేరఁ గృతియిచ్చి ఘనతమీర, విస్తరింపుము లోక ప్రశస్తిగాను.

(2) శ్రీరాజా గోడే నారాయణగజపతిరాయనింగారి మేనత్త యగుమదిన సుభద్రియ్యమ్మగారు 1781లో జన్మ మొందెను. ఈమె 5,6 శతకముల రచియించెను.

(3) మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి రమారమి 60, 70 చిన్నగ్రంథములు శతకములవంటివి రచియించెను.

(4) విశాఖపురిమండలము సందలిపాల తేరులో నమలాపురపు సన్యాసి యనునొకకుమ్మరి నూఱుశతకముల వ్రాసెను.

(5) ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి మున్నగువారితో సమకాలికుఁడని చెప్పచున్నసత్యవోలు జనార్దనామాత్యపుత్రుఁడగు భగవత్కవి

క. ధీరత శతశతకంబులు, దారావళులున్ దశావతారావళులున్
జారూదాహరణంబులు, శ్రీరాజితదండకములు చెప్పినవాఁడన్.

అని చెప్పకొనినాఁడు. ఈతనిరుక్మిణీపరిణయము నందలిపద్యములే "లక్షణపరాయణుండ! నారాయణుండ!" అనుమకుటముకలవి భోజన సమయమున మనవారు చదువుచుందురు,

(6) అంతకంతకు చీపురుపుల్లశతకములు, సోడ బుడ్డిశతకములు కూడ వాడుకలోనికి వచ్చినవి.

ప్రతిగ్రామమునందును లక్షణ మెఱింగినవా రందఱు నేదోయొక శతకము నయిన వ్రాసి యాయూరనున్న దేవుని కంకితముచేయుచు వచ్చిరి. కావున మన దేశమునందు దేవాలయము లెన్నికలవో శతకము లన్నింటికి ద్విగుణముగనైనం గలవనుట తప్పుకాదు.

19వ శతాబ్దమునందును శతకములు విరివిగనే పెరిగినవి. ఇందువలన 17, 18, 19 శతాబ్దములయందుం బుట్టినశతకములు కొన్నిలక్షలుండు నని తోంచుచున్నది. వేదాంతశతకములు, ఉత్సాహవృత్తశతకములు, పద్యలక్షణములు లేనిశతకములును గొన్ని వేలు పెరిగినట్లు కనంబడుచున్నది. ఇందువలన మన కున్నశతకములకంటెం బోయినవే యధికముగం గన్పట్టుచున్నవి. తాళపత్రగ్రంథములలోం బ్రతిదినము ప్రాంతశతకములు నూతనముగం గనబడుచునే యున్నవి. పరిషత్తు, ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకాగారము, అడయారుపుస్తకాలయములలో రమారమి 300 శతకములు వ్రాంతశతకము లున్నవి. నాకడ నచ్చుపడినవి 300 కుంబైంగా నున్నవి. నాకుదొరకని వెన్నియున్నవో! మన కీవఱకు 600 శతకములకంటె నధికముగం గనంబడుచున్నవి.

శతకముల యాదరణము

పూర్వము మనప్రభువులును, ప్రజలును, లాక్షణికులునుగూడ మనప్రాచీనశతకముల నాదరణబుద్ధితోం జూచినట్లు పెక్కునిదర్శనము లున్నవి. శతకము లాశువునం జెప్పించి బహుమానము లిచ్చిన ప్రభువు లున్నారు. తమపై శతకములం జెప్పించుకొన్నప్రభువులు మంత్రులుగూడం గనంబడుచున్నారు. ఒంటిమెట్టరఘువీరశతకము, ఆర్యాశతకము, పాపయ్యమంత్రిశతకము, పొణుగుపాటివెంకటమంత్రిశతకము, బుక్కావెంకనమంత్రిశతకము, ఎరగుడికన్నశతకము, గువ్వలచెన్నశతకము, కృష్ణభూపతిలలామశతకము మొదలగునవి విందులకు నిదర్శనములు. అప్పకవీయము, రంగరాట్ఛందము మున్నగు లక్షణ

గ్రంథములయందు భాస్కర, నారాయణ, వజ్రిపజర, పురుషనందన సుమతిశతకాదులనుండి యుదాహరణము లున్నవి. వేలకొలందికూర్పు లచ్చుపడినదాశరథీ, సుమతీ, కుమారీ, వేణుగోపాల, చెంగల్వరాయ, నాయకీనాయక, కాళహస్తీశ్వర, భాస్కర, వేమన, మానసబోధ, తాడిమళ్ళరాజగోపాల శతకములు ప్రజలయాదరణమును, వ్యాప్తిని సూచించుచున్నవి. ఐనను మనలాక్షణికులును చరిత్రకారులు నీశతక వాఙ్మయము నెట్టియాదరణబుద్ధితోఁ జూచి రని విచారించిన మన యిప్పటిపండితులలోఁ గొందఱ కించుకగౌరవము తక్కువయున్నట్లు కనఁబడును.

లాక్షణికులలో నగ్రగణ్యుఁ డని యింతవఱకు మనవారెంచిన యప్పకవి చాటుప్రబంధలక్షణము నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు. మనకథ లలోఁ జాటుకవిత్వ మైనఁజెప్పకొనలేకపోవునా? యని యీసడించి నట్లు విందుము. అప్పకవిలక్షణము:- కావ్యభేదములు.

సీ. ఉచ్చారణక్రియ నొప్పారువర్ణంబు, వర్ణసంచయమున వరలుఁబదము
పదవితానంబున భాసిల్లు వాక్యంబు, వాక్యభేదమున నివ్వటిలు నర్థ
మర్థవశంబున నమరును భావంబు. భావసంగతిఁ గనుపట్టురసము
రససంప్రశక్తిచేఁ బొసఁగును పద్యంబు, పద్యరాశినిగూర్పఁ బడునుగావ్య
తే. మట్టికావ్యంబు ద్వివిధమై యతిశయిల్లు, బరువడిఁ బ్రబంధచాటు ప్రబంధములన
సర్గముల సంస్కృతమున నాశ్వాసములను, దెనుగునఁ బ్రబంధమనుచుని తనరుఁగృష్ణ.
౧-౧౩౦

అని "ప్రిప్పలో" నడఁగునవైచినాఁడు. "పద్యరాశిని" గూర్పబఁడును. గావ్యమనివేసినాఁడు.

ఇఁక నరసభూపాలీయకర్త యేమనుచున్నాఁడో చూతుడు. "విగతదోషంబులును, గుణాన్వితము లధికలసదలంకార భావోపలక్షిత ములు నైన శబ్దార్థములు కావ్యమనఁజెలంగు* అని శబ్దార్థసంఘటిత మైన వాక్యమైనచో గావ్యత్వము పట్టవచ్చునని సంస్కృతలాక్షణికు లలో మమ్మటుని యభిప్రాయమును బ్రతిధ్వనించి యున్నాఁడుకదా!

* "తదదోషౌ శబ్దార్థౌ సగుణావనలంకృతీ పునఃక్వాపి" కావ్యప్రకాశిక.

విన్నకోట పెద్దన్నగారు శాక్యము చేయుచున్నారు వినుఁడు. ఆయనకూడ నప్పకవిగారిమార్గమునే యనుసరించి శతకాదులు క్షుద్రకావ్యములని నిర్ణయించినాఁడు. క్షుద్రికావ్యము లనఁగా, నల్పకావ్యములు, ఖండకావ్యములు ననుటకుఁ బర్యాయపదముగా వాడిరనిన నా కాక్షేపము లేదు. అవి నీచకావ్యము లను భావముండిన నది తప్పని చెప్పవచ్చును. పెద్దన్నగారు "ఒకపాటి గంతచాటు చాటుకృతులకు మెచ్చునే విశ్వేశచక్రివర్తి" అని చక్రివాళ, దండక, మంజరి, రగడ, గుచ్ఛము లాదిగాఁగల కావ్యములు హెచ్చుగుణము గలవిగ నుండవలె ననెను. గుణములేని దెవ్వరును మెచ్చరు. ప్రబంధాదులుమాత్రము గుణ ముండనివి మెచ్చుచున్నామా? శతకములన్నియు మంచివన మనుచున్నామా? కాదు. మన లాక్షణికులు కావ్యతత్త్వము బాగుగ వివరింపలేదని మనవి చేయుచున్నాను. అప్పకవి పై పద్యమునకు వ్యతిరేకముగఁ మఱలఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

క. కనుగొన సంఖ్యాబద్ధఁ, బున సంఖ్యాకంబు నాఁగభువి నిరుదెఱఁగై
  లెసరారుఁ బూర్వకవిమత, మననాచాటు ప్రబంధములు జలజాక్షా. 1-132

తే. నాల్గుదెగల యుదాహరణముల ముక్త, కాది పంచాదశమును సంఖ్యాన్వితములు
  గద్య రగడ ద్విపద దండకములు మంజరులును, సంఖ్యారహితచాటువులు నృసింహ. 1-133

వ. ముక్తకాది పంచాదశ త్తెట్టి దనిన,

సీ. ఒనరు ముక్తకమన నొక్కపద్యము ద్వికంఁ, బగు రెండుఁత్రికముమూఁడైనఁ బంచ
  రత్నంబులైదు వారణమాలయెనిమిది. నవరత్నములు పద్యనవకమైన
  భాస్కరమాలిక పండ్రెండు శశికళ, పదియాఱు నక్షత్రపంక్తియిరువ
  దియు నేడు త్రింశద్వాహయము ముప్పది, రాగసంఖ్య వెండియు రెండుసాగె నేని

తే. పరుసపంచాదశాఖ్య మవ్వలశతకము, నష్టసమధిక శతకంబు ననఁగ వెలయు
  నేఁబదియునూరు నూటిపై నెనిమిదియును, సప్తశతి సప్తశతమై శార్ఙ్గపాణి. 1-134

ఈతనికిఁ బూర్వుఁడగు ననంతామాత్యుఁడు తన ఛందములోఁ జాటు ప్రబంధలక్షణ మిట్లు చెప్పినాఁడు.

సీ. ఒకపద్యమైన ముక్తకము రెండునుమూఁడు, ద్వికమును ద్రికమునై విస్తరిల్లు
పంచరత్నములైదు పరఁగ నెన్మిదిగజా. వళికి నామావళి ద్వాదశంబు
నెన్నంగ నిరువదియేడు తారావళి, గొనయు ముప్పదిరెండు నేఁబదియును
నూఱు నూటెనుబది నుతికెక్కు ద్వాత్రింశ, దభిధాన పంచాదశాఖ్యనాఁగ
గీ. వెలయు శతకమన వెండియష్టోత్తర, శతకమనఁగ నిట్లు సకలసుకవి
సమ్మతముగ నెగడుఁ జాటుప్రబంధము, లభిమతాగ్రరచన నబ్జనాభ. 3–62

ఇతఁడప్పకవికంటెఁ దక్కువభేదములఁ జెప్పెను. ఎట్లయినను వీనికిఁ గావ్యసిద్ధి కలిగినట్లు వారు చెప్పినను సవతితల్లిప్రేమమునేకనఁ బఱచిరి.

కవిజీవితకారు లీశతకములవిషయము వ్రాయలేదు. కవి చరిత్రకారు లగు శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు వీనియందు నిరసనభావముకూడఁ గనఁబఱచినారు. శబ్దరత్నాకరకర్త పేరు కొఱకొకటి రెండు శతకములనుండి ప్రయోగముల నిచ్చెనుగాని, తాను గ్రంథాదిని సూచించిన గ్రంథములపట్టికలో శతకముల నాల్గవతరగతిలో నైన నుదాహరింప లేదు. స్త్రీలు కవిత్వము చెప్పి రనిన సంతోషపూర్వకముగ నట్టిస్త్రీలచరిత్రమును గనుఁగొని ప్రకటింపవలసినకవిచరిత్రకారు లగు శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు శ్రీ మదిన సుభద్రమ్మగారు శతకములు వ్రాసినారని తరిగొండ వేంకమాంబచరిత్రము తుదను చెప్పివిడిచినారు. శతకములు వ్రాసిన స్త్రీ లనేకు లున్నా రనిరే కాని వారిపేళ్లయిన నుడువలేదు. బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు గారు "జాలమ్మ్యాల రారకృష్ణ" యని తాళరాగములనడుమ విఁగి ముక్కలైనమువ్వగోపాలపదములపాటియైన గౌరవము శతకములలో ముఖ్యమైనవానికైన నిచ్చినారు కారు. శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు వ్రాసిరో లేదో సందేహము. ఇది యంతయు శతకముల నాదరణబుద్ధితోఁ జూచి రనుట కనువుగానున్నదా?

క్షేత్రియపదములు నిఘంటకర్తలకు క్షేమలాభము లిచ్చి ధూర్జటి కాళహస్తీశ్వరశతకము, పానకాలరాయని మానసబోధశతక

* 4

ము కాసుల పురుషోత్తమునియాంధ్రనాయకశతకము, కవిచౌడప్ప శతకము, వేమనశతకము, నీయంజాల వనగలమా? తెలుంగుపలుకుబడులకు శతకములకంటె మంచిపద్యగ్రంథములు లేవనియే నామతము. ఇవి పాటలంతవివర్ణపదసంకలితములు కావు. శబ్దశాస్త్రసిద్ధి లేనివికావు. శతకకవులు లాక్షణికులు కారందుమా? పాలుకురికి సోమన్నబసవపురాణము లాక్షణికమై దానికిం బిమ్మట వ్రాసినవృషాధిపశతకము వికృతమైన దనవచ్చునా? కవిసంశయవిచ్ఛేదము వ్రాసినలాక్షణికుం డగుసూరకవి రామలింగేశశతకము గడ్డితుక్కయి, కవి జనరంజనము ఘనమైన దయ్యెఁగదా? ఆంధ్రనామశేష మాదరణపాత్రమై శతకము, హితవుకాక పోయినదా? అప్పకవివజ్రపంజరశతకాదుల లాక్షణికముగ నెంచలేదా? రావిపాటితిప్పన్న చాటుధారలు, మేధావి భట్టుపద్యములు లాక్షణికములు కాంగా, కావ్యగౌరవము గలశతకములు పనికిరాక పోవుట న్యాయమా? ధూర్జటికాళహస్తిమాహాత్మ్యము పనికివచ్చి, తరువాత ప్రౌఢవయస్సున వ్రాసినకాళహస్తీశ్వరశతకము గౌరవార్హత లేనిదైనదా? శతకములవంటి చిన్నగ్రంథములు వ్రాసిన గట్టుప్రభువు గట్టివాండైనాండు? లాక్షణికుం డైనకూచిమంచి తిమ్మకవి, [సర్వలక్షణ సారసంగ్రహకర్త] వ్రాసినకుక్కుటేశ్వరశతకము, కుకవిత్వమా? ప్రబంధమార్గములు ప్రాంతవి సమకూర్చిన రుక్మిణీపరిణయాదులు ప్రౌఢగ్రంథములా? ఇది వింతగా లేదా?

మీకొక్క యుదాహరణము చూపెదను. శ్రీవడ్డాది సుబ్బారాయండుగారు మంచిపండితులు, కవులు నని లోక మెఱుంగును. వారనేక పెద్దగ్రంథములు వ్రాసినారు. భాషాంతరీకరించినారు. కాని వానియం దెల్లయెడల వారిపాండిత్య, భాషాంతరీకరణనైపుణ్యము వెల్లడియైయుండవచ్చును. కాని వారిభక్తచింతామణి పండితపామరప్రియమైనది. ఇది యుపజ్ఞాసహిత మగుస్వకల్పితకావ్యముకదా! ఇదిశతకస్వభావము కలది. అది పెక్కుమార్లు పునర్ముద్రితమైనది; వేనవేలు ప్రతులు చెల్లిపోవుచున్నవి. తక్కిన— వారివే— యితరగ్రంథములు రెండుమూండు ముద్రణములు దాటియుండవు. కారణమేమి? గ్రంథ

ము సుబోధ మయినచోఁ బామరు లైనను రసమును గ్రహింపఁగలరు. కనుక దానినాదరింపక మానరు. కావ్యగుణము సులభలభ్యముగ నున్నచో, వారది యాదరించి తీరెదరు. వ్యాప్తిఁబట్టి గ్రంథగుణము సర్వదా నిర్ణయము కాదు. కాని శతకకవిత్వమునందు కావ్యగుణము సులభముగ లభ్యమగు నని నాయాశయము.

లక్షణవిరుద్ధముగ వ్రాసి రని నింద లొందుచున్నపోతన్న భాగవతము, కృష్ణరాయని యాముక్తమాల్యద, వేంకటకవి విజయ విలాసమును నైఘంటికు లంగీకరించిరి. పచ్చిబూతులు వ్రాసె నను చున్న ముద్దుపళనిరాధికాస్వాంతనము, కుచకచాదుల వర్ణించినసారంగు తమ్మయ్య వైజయంతీవిలాసము, బిల్హణీయమును బనికివచ్చినవి. ఈ గ్రంథములపేరుల వినిన నేవగించు కొందు మసి వ్రాయనేర్చిన శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారికి భక్తి, వైరాగ్యములు, నీతి, మతము, శరంపరలుగఁ బామరులకు బోధచేయుట కుపయోగించిన శతకరాజము లుప్పుగల్లునకైనఁ బనికిరాకపోవుట శోచనీయము. దుష్టగ్రంథము లని వారు చెప్పినవానికర్త లగు వేశ్యలు, వేశ్యాపుత్రులచఁత్రిములు బాగుగఁ బరిశీలించి వ్రాసిరికాని యాంధ్రదేశ మంతట నునునిమిషము పండితపామరుల నొడలుపులకరింపఁ జేయు "దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ" యనువాక్యము వ్రాసినకర్తచరిత్రమును వారు వెదకుటకుఁ బ్రియ త్నింపరైరి.

శివభక్తులు, విష్ణుభక్తులు, వేదాంతశిఖామణులును వ్రాసిన తేటతెలుఁగు కావ్యరాజము లనఁదగిన శతకకవులచరిత్ర మీావఱకే వ్రాయక, భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యమూర్తు లగువారిపేళ్లే దలఁపెట్టక, వారిపై గ్రీఁగంటిచూపు లైనఁ బంపక మనచరిత్రకారు లాలసించియున్నా రను దుఃఖముచేఁ బెద్దల నిట్లు పైవాక్యములలో నడిగినందులకు మహా జనులు మన్నించెదరుగాక!

పర్యవసానమున నామనవి యేమనఁగా మనపూర్వు లగుకొందఱు లాక్షణికులు, చరిత్రకారులవలె మన మీావాఙ్మయ ముపేక్షించి

రామబాణములనుక్రిములకు నప్పగింపఁదగినదో, మననే పుస్తకక్రి ములమై వానినుమ్ము దులిపి యందలిగుణమును గొనియాడఁదగినదో విచారించెదరుగాక! శతకములలోఁగవిత్రియప్రయోగవైరుధ్యములు కొన్ని యున్నను, తేటతెలుఁగుసొంపులు కొన్నియట్టిచోటులనే రసస మంజసములై వాడుక భాషావాదులవాదమునకు బలమును గలుగఁ జేసి, శబ్దసిద్ధి లోకమువలనఁ దెలియవలె ననుసిద్ధాంతము నందలి న్యాయమును వెల్లడించుచున్నవి. ప్రయోగమూలము వ్యాకరణ మగుట నట్టిప్రాథప్రయోగముల తారతమ్యముచొప్పున మన వ్యాక రణము కొంతవఱకు సవరించుకొనుట న్యాయ్యమని నేనుఁ దలంచు చున్నాను.

ఇదివఱకువారు శతకములఁగూర్చి వ్రాయలేదనియు, నే నిప్పుడు వ్రాయుచున్నాననియు, నందువలన నేను వారికంటె ఘనుఁడ ననియు నే నీవాక్యములు వ్రాయుటలేదు. అట్టి దుష్టాభిప్రాయము నాకుండినను లోకమును మోసగించి నేనట్టిసాహసమున కొడిగట్టి నను లోక మూరకొనదు. పైన నేనుచూపిన భావములు పెద్దలనేకు లంగీకరించుచున్నారు. వ్యాకరణసంస్కరణము, శతకములయాదర ణము నవసరమనుచున్నారు. కాని యెవ్వరు నాపనుల కింతవఱకు నాకుఁ దెలిసినంతలోఁ బూనుకొనలేదు. ఒకశతకము నుంచిదని మనకు సత్య ముగఁ దోఁచినప్పుడు ఒక ప్రయోగము బహుళమై కవిత్రియప్రయోగ ములకు విరుద్ధమయ్యు రసప్రకటనమున కనువైయున్నట్లు మన కగ పడినప్పుడు మనమది లోకమునకుఁజూపి చెప్పవలెను. ఆవిధముగఁ బ్రయోగించి భావప్రకటనమునకు, రసస్ఫూర్తికి, భాషాసౌలభ్యమున కుఁ దోడ్పడవలెను. ఇది భాషాభివృద్ధి చేయుటకాని, భాషాభివృద్ధి కావలె నని యెవరెన్నున వా రూరకుండిన నగునా? విద్యాధికులైన వారు తమకు సత్యములని తోఁచినవిషయములు మాఁటిమాఁటికి వెల్ల డించుచుండవలదా?

ఇదివఱకు మన పెద్దలు శతకకవులను విస్మరించినమాట సత్యము అది వా రుద్దేశపూర్వకముగ విస్మరించిరి, చేతఁగాక యీ స్వల్పకార్య

మును వ్రాయ మానియుండరు. అనేకప్రబంధముల నామూలాగ్రముగఁ జదివిన సీతారామాచార్యులుగారు కాని, ఎన్నో గ్రంథపీఠికలును, గద్యలను జదివి, బ్రౌనుగారి గ్రంథచరిత్రములఁ బరిశీలించి, కవిచరిత్రము వ్రాసిన శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు కాని ప్రయోగముల నీయలేరా? శతకకవులనుగూర్చి వ్రాయలేకపోవుదురా? వానిని యనవసర మని తలంచిరి. తప్పు లధిక మని విడిచిరి. ప్రౌఢప్రబంధములే సత్యమైన వాఙ్మయ మనుకొనిరి. అందు లేనిప్రయోగములకుఁ బదములకే నిఘంటువులో స్వల్పముగ గేయశతకవాఙ్మయసాయము నందిరి.

శతకములపై శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారికి కంతగా గౌరవము లేదనుట కాధారముగా వారివాక్యములే చూపనగును. కాని యుదియిచ్చుట యవసరము లేదు. అయినను సందియమున్నవారు వారి కవుల చరిత్రమునందలి 400, 396, 397, 393 పుటలఁ జూడవచ్చును కూచిమంచి తిమ్మకవి "మఱియుఁ బెక్కు శతకదండకసత్కృతుల్ ప్రతిభఁగూర్చి" యని చెప్పుకొనుచుండఁగా శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగా రవియన్నియు బాల్యకృతము లగు చిన్నకృతు లని యాతనిసారంగధరచరిత్రముతోఁ పాటుగా త్రోసివేసిరి. తిమ్మకవి కుక్కుటేశ్వరశతకము ముందటి నాతని యితరగ్రంథములు పేర్కొనుటకైన నర్హత లేని వని విజ్ఞులకుఁ దెలియనివిషయము కాదు. "సత్కవితామహాసామ్రాజ్య భారధౌరేయుండ బుధజనప్రియసచివుండ" నను తిమ్మకవిశతకమునందలి వాక్య మాతఁ డాశతకము బాల్యమున వ్రాసె ననియే త్రోఁచిన శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారి నేమనఁగలము? ఇట్లే సూరకవి రామలింగేశ్వరశతకము, ధూర్జటి కాళహస్తీశ్వరశతకమును గూడఁ బ్రౌఢవయస్సుననే వ్రాసినట్లు "రోసిందేమిటి రోత" "అంతా సంశయమే శరీరఘటనంబంతా విచారంబె" "కాయల్గాచె వధూనఖాగ్రములచేఁ గాయంబు" "రాజుల్మత్తులువారి సేవనరకప్రాయంబు" "ఎన్నాళ్లుండితి నేమిగంటి నిఁక నే నెవ్వారి రక్షించెదన్" మొదలగు వాక్యములచేఁ దెలియుచున్నది. నఱసిన నెండ్రుకలప్రక్క వెండి తీఁగెల పటాప్రత్తు లల్లాడుచుండ ధూర్జటి యీపద్యములు చదువుచు

న్నట్లు నాకుఁ గనఁబడుచున్నది. అది బాల్యకృత మని యెట్లనఁ గలుగుదును?

శతకము లన్నియుఁ గవులు బాల్యమునందు వ్రాసిన వగుట నాదరణపాత్రములు కావని మెఱికలవంటి ప్రౌఢశతకములఁగూడ విడుచుట న్యాయముగాఁ గనఁబడదు. అందువలనఁ జేతనైనంతవఱకు మన శతకములపరిశీలన మొనరించి యందుండుగుణములఁ గొంచెము చవి చూపింపఁబ్రయత్నించెదను. నేనుమంచివే యనుకొనినశతకము లన్నియుఁ జూపలేను సరికదా, ప్రసిద్ధశతకము లన్నిటినిగూర్చియైనఁ జెప్పుట సులభముకాదు. కావున స్థాలీపులాకన్యాయమునఁ గొంచెముభాగమే పరిశీలించుకొందముగాక!

శతకపరిశీలనము.

ఆంధ్రభాషలో రమారమి 600 శతకములు కనఁబడినవి. (1) ఇందు భక్తిశతకము లధికము. శైవము, వైష్ణవము, కూడ నున్నవి. రామశతకములు, ఆంజనేయశతకములును వైష్ణవము లని యంగీకరించినచో శైవము వానికంటె వైష్ణవ శతకము లధికముగఁ గనఁబడుచున్నవి. (2) వేదాంతశతకములు కొన్నియున్నవి. ఇవి వేమన, ఆత్మలింగ, అప్పాలయోగి మొదలగువారిశతకములు, బైరాగులు చదువుచుందురు. వేదాంతబోధకులు తెలుఁగులో నిర్వచించునట్టియద్వైతమతబోధకములుగా నుండుపద్యములుండును. తత్త్వములలోఁ బ్రతిపాదింపఁబడు నట్టివిషయములె యీశతకముల నుండును. శృంగారము భక్తిలో నొకభాగ మనినచో మనశతకవాఙ్మయములో మూఁడువంతులు భక్తిశృంగారములపాలగును. శృంగార శతకములు వేఱుచేసినయెడల నివి రమారమి యిరువదిశతకముల కొకటిచొప్పున రావచ్చును. చాలవఱకు శృంగారశతకములు కృష్ణునిపై నుండుటచే నవి భక్తిప్రతిపాదకము లనవీలున్నది. కేవలశృం

గారశతకములు మిక్కిలి తక్కువ. కావున భక్తిశృంగారముల రెంటిని నేనొక్కటిగాఁ బరిగణించుటకే యంగీకరించెదను. భక్తిశృంగారములును, జ్ఞానవైరాగ్యములును గలుపుకొని భక్తిజ్ఞానశతకములని రెండు విధములుగా శతకముల విభజించుకొనవచ్చును. ఇవి పోఁగా మిగిలిన వానిలో నీతిశతకములు, హాస్యశతకములును మిగిలియుండును. ఇన్ని విభాగము లొనర్చుకొనినను వివిధవిషయము లుండుసంకలితములు కూడఁగలవు. భక్తిలోనుశృంగారములోను, శాఖలు విభజించుకొనవీ ళ్ళున్నవి. ఆభేదము లన్నియు వేఱొకచో వివరించెదను.

మనశతకములు సాధారణముగా స్వతంత్రరచనములే కాని కొన్ని కేవలభాషాంతరీకరణములు సూర్యశతకము, భర్తృహరివంటివి; కొన్నియనుసరణములు సుమతి, కాళహస్తీశ్వరశతకముల వంటివి; కొన్ని సంకలితాభిప్రాయసూచకములు భాస్కర, దాశరథీశతకముల వంటివి; స్వతంత్రరచనము లున్నవి వేమన, కవిచౌడప్ప, వేణుగోపాలశతకములవంటివియుఁ గలవు. రాజనీతి, సేవకనీతి, లోకనీతి, బాలబాలికనీతినిఁ బ్రకటించినవి కొన్ని యున్నవి. ఇవికూడఁ గొంతవఱకుసంస్కృతానుసరణము లనవచ్చును. నీతిశతకములు ధర్మశాస్త్రములవంటివి, ప్రభుసమ్మితము లగువేదములవంటివి, కావున వీనికిఁ గావ్యత్వము సిద్ధింపదు.

భక్తిశతకములయందు వారివారియాత్మసంక్షోభమును భక్తులు వెల్లడించుకొనిరి. శృంగారశతకములయందుఁ గాంతాలలామ, లావణ్యా చంద్రవదనశతకములు కేవలకాముకజనార్హములుగఁ గన్పట్టును. తాడిమళ్ళ రాజగోపాల, మల్లికార్జున, కలువాయి శతకములు భగవంతుని గుఱించి చెప్పిన శృంగారశతకములు. ఇవిగాక నీతిశాస్త్రములు, జ్యోతిషము, శబ్దశాస్త్రసంబంధ మగునిఘంటువులునుగూడ శతకరూపమున నున్నవి. బద్దెనీతులు, నీతిమంజరి, శ్రీనరసింహశతకము, సాంబనిఘంటువు మొదలగున వీతరగతిలోఁ జేరును. ఇవికూడఁ గావ్యములు కావు. ప్రాయికముగా భక్తిశతకములే యెక్కువ. రెండవస్థానము

వైరాగ్యశతకములకే వచ్చును. ఈరెంటికినడుమ శృంగారశతకము లుండును.

శతకములయందు సాధారణముగాఁ గవి తనయిష్టదైవమును గాని, పోషకుఁడగుప్రభువునుగాని, సంబోధించిచెప్పుచున్నట్లుప్రతిపద్యముచివర నిర్దిష్టనామమును జేర్చును. "వేణుగోపాలబాల" యని కాని "దాశరథీకరుణాపయోనిధీ" యనికాని; "కృష్ణభూపతిలామ!" "వేంకటమంత్రీ" అనికాని చేర్చుచుండును. నూఱుపద్యములచివరను నీవిధముగనే చేర్చును. దీనినే మకుట మనుచున్నాము. ఈమకుటము చేర్చుపద్ధతి సంస్కృతమునందును ఇంగ్లీషు పాటలయందును క్వాచిత్కముగఁ గనఁబడుచున్నది.

(1)ఆంగ్లేయమునను సంస్కృతమునను మకుటమున్నవి చూపెదను. థామ్సన్ వ్రాసిన 'Rule Britania;' బర్న్సు వ్రాసిన 'My heart's in the High lands;' రెజినాల్డు హీబరువ్రాసిన 'God Provideth for the marrow;' మూరువ్రాసిన 'Oft in the silly night;' క్యాంబెల్లు వ్రాసిన "The Irish Harper & the Dog" నందును మకుటము లున్నవి.

THE HOUR OF PRAYER.

" Child, amidst the flowers at play
While the red light fades away
Mother, with thine earnest eye
Ever followingly silently
Father by the breeze of eye
Called thy harvest work to leave
Pray, ere yet the dark hours be,
Lift the heart and bend the knee!"

ఇట్లే కడపటిపాదము ప్రతిపద్యముచివర వచ్చుచుండును. సంస్కృతమునందు నిట్టివి కనఁబడుచున్నవి. మచ్చు చూపెదను.

చతుష్పాదయుక్తం సరోజం సచిత్తం, షడానందశారం స్ఫురద్ద్వాదశారం
స్వరద్వంద్వయుక్తం సరోజం స్మరేయం, చిదానందరూప శ్శివోహంశివోహం॥ 1
అనాకాశ మాకాశ మాకాశరూపం, నిరాకార సాకార మోంకారగమ్యం
సహస్రార మధ్యస్థ బిందుస్వరూపం, చిదానందరూపశ్శివో హంశివోహం॥
(చిదానందద్వాదశస్తోత్రము).

సంస్కృతమునందును భక్తుల స్తుతులు, స్తవములు, మకుట సహితములు.

(2) ఇట్లే ఋగ్వేదము, 1-17 లో పదిఋక్కులు "మరుద్భిరన్న ఆగహి" అని కొట్టకొనను మకుటమువలె గలవి యున్నవి.

(3) ఇట్లే పాళీభాషలో నున్నవి.

కాని మనశతకములకీమకుటముతప్పనిసరిగఁ గనఁబడుచుండును. లేనివి లెక్కకొకటిరెండుమాత్రి మున్నట్లున్నది. ఈమకుటమును బట్టి యే శతకనామ మేర్పడును. శతకనామమే కాదు. శతకము వ్రాయ వలసినవృత్తమును ఒకప్పుడు యతిప్రాసలునుగూడ నీమకుటముపై నాధారపడియుండును. "ఇందూ సందునిమందనుండికదనీ వేతెంచుటల్ రాకలన్" అని మకుట మేర్పఱచుకొని చంద్రిదూత వ్రాసిన పుసులూరి సోమరాజకవి శతక మంతయు బిందుపూర్వకదకార ప్రాసము తోఁ వ్రాయవలసివచ్చెను. వేమన నాల్గవపాద మంతయు మకుటముతోనే నింపుటచే నాతఁడాటవెలదులతోనే రచింపవలసివచ్చెను. "సుమతీ" యనుమకుట మున్నకవి కందములే వ్రాయవలసివచ్చెను. "శ్రీకాళహస్తీశ్వరా" యన్నమకుట మేర్పఱచిన ధూర్జటి నాల్గవపాదము మొదటియక్షరముపై నొకకన్నుంచి ప్రతిపద్యము వ్రాయవలసి వచ్చెను. కవిచౌడప్పయు నిట్లే కదా! చూపుచుఁబోయిన ననేక వైచిత్ర్యము లున్నవి.

కాఁబట్టి శతకమునందు మకుటనిర్ణయము ప్రధానకార్యము. ఇది మన తెలుఁగు శతకములయందు వైలక్షణము దాల్చుటకుఁ గారణ

ము మన యతిప్రాసనియమములయందలి రహస్యముపై నాధారపడియున్నది. మకుట మొకటిపద్యముల కన్నిటికి స్థిరముగ నుండవలసివచ్చుటచే నొక శతకమునందలి పద్యము లన్నియు సంస్కృతకావ్యముల యందలి సర్గలవలె నొకేతీరుపద్యములతో వ్రాయవలసియుండెను ఉత్పల చంపకమాలల వంటి యన్యోన్య సంబంధముగల పద్యములు మాత్రము మారుచుండుట గలదు. కాళహస్తీశ్వరశతకమునందు మత్తేభశార్దూలములు, భాస్కరశతకమునం దుత్పల చంపకమాలలు దాశరథీశతకమునందు నట్లే యొకటి రెండు వృత్తములలోఁ జెప్పవలసివచ్చినది. సూక్ష్మమగు నీతులు సులభమైన శైలిలోఁ దేట తెలుఁగు పదములతో వ్రాసిన కొందఱుశతకకర్తలు నీతి, వేదాంతముల కాటవెలఁది కందపద్యములవంటి జాతుల నాశ్రయించిరి. కందపద్యము నీతిశతక కవ్రులకుఁ బ్రీతికర మని తోఁచుచున్నది. సులభముగ బాలురు బాలికలు చదువుటకు, నందఱకు జ్ఞప్తియందుంచుకొనుటకును, వీరీ కందము నాశ్రయించి రనుకొందును. నీతిపద్యముల కీకందములందముగ నున్నవి. కందము చెప్పినఁగాని కవి కాఁడనుటవలననే తెలుఁగుభాష కీజాతిపద్యము ప్రాముఖ్యమని ప్రచురము కాఁగలదు. తిక్కన భారతము శాంతిపర్వములో నీకందమును జక్కగ వాడియున్నాఁడు. అందువలననే కవిచౌడప్ప యిట్లుపలికెను.

> “ముందుగ చనుదినములలో, కందమునకు సోమయాజి ఘనుఁడందురు నే
> డందఱు ననుఘనుఁడందురు, కందమునకుఁ గుందవరపు కవిచౌడప్ప!”

చౌడప్పకూడఁ గందమునకు ఘనుఁడనుట సత్యేతరము కాదు కాని మకుటమునకుఁ గల నాల్గవపాదము మొదటికి 'క'కారమును దెచ్చి కవి పైపద్యమునందలి వాక్యక్రమము నెట్లుమార్పవలసివచ్చెనో చూ చెదరుగాక! కావున మకుటము శతకస్వరూపమును నిర్ణయించుటకు ముఖ్యకారణ మైనది.

భక్తిశతకములు వృత్తమయములు రాగాలాపనము చేసి భక్తులు పాడుకొనుటకిది రమ్య మని యట్లొనరించి యుండవచ్చును. శృం

గారశతకములు ప్రాయికముగా సీసపద్యములతో నున్నవి. వేణుగోపాలశతకమువంటి హాస్యశతకములు నిట్లేయున్నవి. చంద్రశేఖరశతకమువంటి యచ్చతెలుఁగు పామరభాషమాత్రము వృత్తములలో నున్నది. భాషాంతరీకరణము లగుశతకములు వివిధవృత్తములతో నున్నవి. ఇందుఁ దెలిగించిన కవికి స్వాతంత్ర్యము తక్కువ. అందువలన నివి చంపువులవలె వివిధవృత్త సమన్వితములు కావలసివచ్చినవి. ఈచర్చపై నాయభిప్రాయములు తెలియఁగోరువారు నావాఙ్మయచరిత్రమును జూతురు. భాషాంతరము చేయుకవికి భావములపైస్వాతంత్ర్యము లేదు. కావుననే మకుటము నేనుఁగు లక్ష్మణకవి భర్తృహరి తెలిఁగింపులో మానుకొనెను. తెలుఁగుసంప్రదాయానుసారము కృతిభర్తృనామము ప్రతిపద్యము చివరను జేర్చిన బాలసరస్వతి మల్లభూపాలీయ మనుభర్తృహరి తెలిఁగింపులో మకుటమును జేర్చి మూలముకంటె భిన్నముగను, కొన్నిచోట్లఁ గ్లిష్టముగను, వ్రాసి పాట్లుపడవలసివచ్చినది. చిన్నశ్లోకమును మకుటమునకై పెద్దపద్యముగా వ్రాయవలసిన యాతఁడు మూలానుసార మెట్లు వ్రాయఁగలఁడు? ఈనడుమ నొకకవి సీసపద్యములో గీతము తీసివేసినట్లు, త్రిపాదులు ద్విపాదులు వృత్తములు వ్రాసియుండవలసి వచ్చియుండెడిది.

శతకస్వభావము గలమేఘసందేశము వంటికావ్యములు మందాక్రాంతము మొదలగు సమజాతివృత్తములు వ్రాసియుండిరి. ఇచ్చట శతకస్వభావ మనఁగా "లిరిక్కని" నాయభిప్రాయము. మేఘసందేశమునందు శృంగారము ప్రధానము. తనకోర్కె తీరుటకు సంక్షుభితమనస్కుఁడైన యక్షుఁడు రక్షించు నని తాను తలంచుకొను మేఘు నుద్దేశించి పలుకుచున్నాఁడు. మనభక్తిప్రతిపాదకశతకములయందు భక్తుఁడు ఘోరసంసారజలధిలో బాధింపఁబడి, సంక్షుభితమనస్కుఁడై రక్షకుఁ డని యాతఁడు తలంచుకొనుభగవంతునియిష్టావతారమును, సాకారముగ సంబోధించి తనయావేదనము వెల్లడించుకొని మోక్షమును గోరుచున్నాఁడు. ఈరెంటియందును గానపరితృప్తి ప్రధానము. తానురక్షింపఁబడుట లేదా తనకోరికతీరుట ప్రధానము.

"ధూమజ్యోతిస్సలిలమరుతాం" సన్నివేశ మగు మేఘము తనవియోగదుఃఖ మును బాపఁగల్గునా లేదా యను విచారము యక్షునకు లేనట్లె కామ ముచే నజ్ఞానుఁడైనట్లెయిచ్చట శతకములయందు భక్తుఁడును, సాకారుఁ లగు రామకృష్ణాద్యవతారములుకాని యిష్టదైవ మగువిగ్రహముకాని తన్నుసంసారజలధినుండి యుత్తరించి పరమాత్మనుండి తనకైనవియోగ దుఃఖమును బాపఁగల్గునా? లేదా? యనువిచారముచేయక యక్షునివ లెనే భక్తుడు భక్తిచే నున్మాదుఁడై (మోక్షకామియై) భగవదంశము గల విగ్రహమునుగూర్చి మొఱపెట్టుకొనును. మేఘము ప్రియురాలిని సందర్శింపవచ్చును. కాని మాటలాడలేదు. అట్లే విగ్రహము జ్ఞానము కుదుర్చుటకు సాధనము కావచ్చును. కాని మోక్షము నీయలేదు. మోక్ష సాధన మగుభక్తిజ్ఞానముల నీయవచ్చును. కాని మోక్షమీయఁ జాలదు. ఇచ్చట నేను వేదాంత ముపన్యసింపఁ దలంపలేదు. నేను చెప్పినయుపమానము నందలిసాధర్మ్యమును వెల్లడింపఁబూనితిని. ఇందువలన మనశతకముల యందలిభావోద్రేకమునఁ బుట్టియావేద నము వలనఁ గలిగినస్తుతియందు "లిరిక్కు"గుణ మున్నదని చెప్పఁగలి గితి నని తలంచెదను. అయితే మేఘసందేశమునందుఁ గర్త యగుకాళి దాసుకంటె వేఱుగ యక్షుఁడనుపాత్రకలదు. యక్షుఁడే కవి యని నాయాశయము. కాని యది యట్లుండుఁడు. శతకములలో రచయిత యగుకవియే పాత్ర. శతకము నందలిభక్తుఁడును, శతకమువ్రాసిన కవియు వేఱని చెప్పవచ్చును. పరమాత్మ కవి, జీవాత్మ భక్తుడు. భక్తుఁడే శతకము నందలిపాత్ర. యక్షునివంటి పాత్ర! అని సమర్థింపవచ్చు నను కొందును.

ఇట్లు సమర్థించుటకుఁ దనకుఁ దానే సంబోధించుకొనినశతకము లుదాహరణముగఁ జూపవచ్చును. కవిచౌడప్ప ప్రసిద్ధికొఱకును, బద్దె భూపతి కీర్తికొఱకును తమ్ముతామే సంబోధించుకొని శతకములు వ్రాసి రండ మనినను, వేమనవంటి విరాగమూర్తి "వినురావేమా" అని సంబోధించుకొనుటకుఁ గారణము లరయవలయును. ఈసందర్భో చితముగఁ జూచినకొంద ఱివి, వేఱుకవులు వారిపై వ్రాసిన వనియు

వేమన తనకుఁ దాను సంబోధించుకొనెఁ డనియు వాదించుచున్నారు. వేమన్న యనుపేరుకూడ నశ్వర మగుశరీరమువంటి మానవకల్పిత మగు బాహ్యశరీర సంబంధ మైనసాంకేతిక మనియు, జ్ఞాని యగువేమన్న, అజ్ఞాని యగుతనమనస్సుతో ననఁగాఁ బరమాత్మ యగుతాను జీవాత్మ యగు నజ్ఞాని వేమన్నతో నీ వేదాంతము బోధించినట్లును, మనకుఁ దట్టుచున్నది. లేదా వేమన్నకే కలిగిన సందేహములను, లెట్టినయూహలను, "చెప్పర వేమా!" "చాటర వేమా!" అని తాను బ్రహ్మజ్ఞానానందమున నోలలాడుసమయమున వినిపించిన వనవచ్చును. వేమన్నకవి వేమన్న రాజగుసోదరునిఁ గూర్చి చెప్పె ననుమాట నిలువఁ జాలదు. తనయందే యున్న "సుబుద్ధి" కీవేదాంతమును సంబోధించి చెప్పినట్లు మనము తలంపవీలగుచున్నది. ఇందువలన శతకమునందలికవి జీవాత్మపరమాత్మలఁగూడ విడఁదీసి మేఘసందేశము నందలి యక్షుని వంటిదే జీవాత్మ యనవచ్చుననుకొందును. అదిగాక శివకేశవభేదము లేనివేమన్న- "అహమ్బ్రహ్మాస్మి" యనినయద్వైతి యగువేమన,- జీవాత్మపరమాత్మలకు భేద మంగీకరింపనివేమన్న- సర్వసృష్టియు దానొక్కఁడే యనుకొనినవేమన,-తన్నుతానుగాక మఱియెవ్వరి నుద్దేశించి పలుకుట కంగీకరించును? అట్టివేదాంతి కీకవిత్వమేల యనవచ్చును. గాని వేమన్న సహజకవిత్వము కలిగి పక్షివలెఁ బాడెనేకాని వ్రాయలేదు. అందువలననే యాతని శతకమునం దిన్నిభేదములు.

సులభ మైనతేటతెలుఁగులో నున్నయీజాతివేదాంతశతకములయం దనేకవైచిత్ర్యములు గన్పట్టుచున్నవి. కొందఱు వేమన స్వర్ణకారవిద్య తనశతకమునందు బోధించె నని దానికై పాట్లుపడుచున్న వారున్నారు. శతకములలో గూఢార్థప్రతిపాదకములు, (Mythical) యంతరార్థ సంఘటితములు (allegorical) కొన్ని శృంగారరసప్రకటితములయ్యు గీతాంజలి, గీతాగోవిందములవలె నంతరార్థబోధకములుగ సాధింప దగినశతకము లున్నవి.

కావున శతకములు ప్రచురముగాఁ గవుల స్వీయాభిప్రాయములు ప్రకటించినవి. వీనియందుఁ బాత్రలను తెలుపవలసిన యగత్యము లేదు. కవి భగవంతునితో ముఖాముఖి మాటలాడును. అందువలన శతకములయందు "కవిహృదయము" సులభముగ గ్రహింపఁగల మని నా తలంపు. శతకములు కవిభావోద్రేకమునఁ బుట్టిన "లిరుక్సు" అగుటచే భక్తి, శృంగారము, క్రోధము, భయము, అద్భుతము మొదలగు భావోద్రేకములు కలిగినప్పుడే శతకములు పెక్కుమంది రచించియున్నారు. మహాపండితులబంధచిత్రకవిత్వశతకములకంటెఁ దప్పులకుప్పలగు భావోద్రేకజనితము లగు తేటతెలుఁగు శతకరాజములే మణులవలెఁ బ్రకాశవంతము లగుచున్నవి. వానికి మరణము లేదు. మంచి యభిప్రాయముల వెల్లడించినవి.

ధూర్జటి కాళహస్తిమాహాత్మ్యముకంటెఁ గాళహస్తీశ్వరశతకము, తిమ్మకవి ప్రబంధముకంటెఁ గుక్కుటేశ్వరశతకమును, మనకు గొప్పనిధులు. వారి ప్రబంధము లాంధ్రవాఙ్మయమున లేకపోయినను నేను విచారింపను దానికి లోటులేదు.

కాని వారిశతకములు మనవాఙ్మయమునుండి తీసివేయుటవలన మనకుఁ గొంతయాస్తి లేరిగిన ట్లగును.

శతకములు భావోద్రేకజనితము లనుటకు బ్రబల నిదర్శనముగ నొక్కశతకము చూపెదను. తురకలు సింహాచలముప్రక్కల దోపిడిచేయుచు వచ్చి దేవాలయమును జుట్టుముట్టినప్పుడు కోపముతో—భయముతో—భక్తుఁడైన గోగులపాటి కూర్మకవి దేవుని నిందాగర్భముగ "వైరిహరరంహా! సింహాద్రినారసింహా!" అని చెప్పిన నారసింహశతకమునందలి వాక్యముల వినుఁడు.

"పెంచియుంటివి యవనులఁ ద్రుంచుమింక! దోలు పారసీకాధిపుల పటాపంచలుగను! ప్రజలఁ రక్షించు యవనేశు బలముగూల్చి! ఘనతురుష్కులఁ బాఱఁగొట్టమనసుఁ బెట్టు!"

అని యుద్రేకముతో సంబోధించుచున్నాఁడు. ప్రోత్సహించుచున్నాఁడు. నిందాగర్భముగఁ బలుకుచున్నాఁడు. తెగఁబడి తిట్టుచున్నాఁడు. దేవుని భయపెట్టుచున్నాఁడు. బ్రతిమాలుచున్నాఁడు. "అదె! తురకబలము వచ్చె"నని చూపుచున్నాఁడు. "సేన నిర్జించి యీ యాంధ్రసృష్టి నిల్పు"మని బ్రతిమాలుచున్నాఁడు. ఇచ్చటి భావావేగము వర్ణనాతీతము. చదువరులకే తెలియవలయును. ఆభయము దర్శనీయము. ఆభక్తుఁడు మనోరంగమునఁ దిలకింపఁదగినవాఁడు. కరుణరసపూరిత మగుహృదయముతో నాశతకమును ముగింపవలసినదే! ఇట్టివి పెక్కుశతకము లున్నవి.

మన గ్రంథములలో భావము లుండవనియుఁ బ్రకృతిపరిశీలన ముండదనియుఁ బలువురితలంపు. అట్టివారి కీక్రిందిపద్యము పఠనార్హమైనది. చూడుఁడు. కృష్ణానది నలుపు, అదిసంగమ మగుచోట సముద్రము నలుపు, పై యాకాశము నలుపు, ఆమహారంగమును మనస్సులో ధ్యానించుకొనుఁడు. నది సాగరగతి మైనసంగమస్థలియం దుల్లోల కల్లోలితము లగుగభీరజలములలోతు, అందుఁ బ్రదర్శిత మగుచున్న నీలపుటాకసపులోతును ధ్యానించుకొనుఁడు. గట్టుదరి నేర్పడినదీవినిఁ బరికింపుఁడు. దీవి చుట్టులేచి కరగిపోవు తెల్లనురుగులఁ దిలకింపుఁడు. ఆహంసలదీవిపరిసరముల విహరించిననల్లదొంగపై నల్లినకాసుల పురుషోత్తముని పద్యమును వినుఁడు.

సీ. భువనత్రయీలోక సంపూర్ణుఁడవగునీకు, నందకుటీరమా మందిరంబు
పాలమున్నీటిలో నోలలాడెడు నీకు, మహి యశోదాస్తన్య మాబలంబు
పదపద్మమునగంగ యుదయమందిన నీకు, జలకామాగోపి కాంజలిజలంబు
హరిరాజు భోగవతి యంకంబుగల నీకు, తల్పమా రాధికాతరుణియంక

గీ. మహహా! వారలభాగ్య మెంతనఁగవచ్చు, భావజవిలాస! హంసలదీవివాస!
లలితకృష్ణాబ్ధిసంగమ స్థలవిహార! పరమకరుణాస్వభావ! గోపాలదేవ!!

మహానీలరంగమున నీలమేఘశ్యాముఁ డగుగోపాలదేవుని యాలయములో నున్నహంసలదీవిని నిలువఁబడి యావల్లనిసంద్రము, నాకాశమును, అందుఁ గలియుచున్నను కృష్ణయగుకృష్ణనుఁజూచి భక్తుఁడు తన కొఱమాలినజీవితమును దలంచుకొని పరమేశ్వరుఁడు పరమకరుణాస్వభావుఁ డనుచున్నాఁ డందలి స్వభావపరిశీలనము పాశ్చాత్యకవులలో మహాకవులనైనఁ జూపుమనుఁడు!

"రవిసూనుఁ బరిమార్చి యింద్రసుతునిఁ రక్షించినాఁడందునా?
రవిసూనుఁ గృపవేలి యింద్రసుతుఁ బోరం ద్రుంచినాఁడందునా?
యివి నీయందును రెండునుంగలవు నీకెద్దిష్టమో వెంటనే
రవివంశాగ్రణి తెల్పవయ్య రఘువీరా జానకీనాయకా!

(అయ్యలరాజు త్రిపురాంతకుఁడు.)

(ఏలూరు సాహిత్యపరిషత్సభలోఁ జదివిన వ్యాసభాగము లిందుఁ గలవు.)

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ ర స్తు
శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.
శుభమస్తు.
అవిఘ్నమస్తు.

శతకకవులచరిత్రము.

పండితారాధ్యులు.

సర్వమతములకు ఖండనము లున్నవి. కాని మతమును సంపూర్ణముగ ఖండించువారు వేఱు- అభిప్రాయములలోఁ గొంచెము భేదము లున్నవారు వేఱు. రెండవతగగతివా రున్నమతమునందలిలోపములనే సంస్కరించెదరు. బసవన్న వేదాదరణము లేకుండ, జాతిభేదములులేని వీరశైవమతమును స్థాపించినప్పుడు ద్విజేతరుల కామతము నచ్చినప్పటికిని, బ్రాహ్మణులలోఁ జాలమంది శైవమతప్రియులు కూడ జాతిని విడనాడి కర్మబాహ్యులై జంగములలోఁ గలసిపోవుట కిష్టపడలేదు. ఆయభిప్రాయమును నెల్లడించి వీరశైవమతమును సంస్కరించుటకుఁ బ్రయత్నించినవాఁడు పండితారాధ్యులు. ఇతఁడు బసవన్న స్థాపించిన వీరశైవమతము నందలిలోపములు — అనఁగా బ్రాహ్మణు లామతములోఁ జేరకుండుట కడ్డముగానున్న రెండుప్రధాన విషయములను సంస్కరించె నని చెప్పవచ్చును. బసవన్న చెప్పినట్లు జాతిని, వేదములను (కర్మలను) నిరాకరింపకుండ నితఁడు వీరశైవము సాంగముగ నంగీకరించె నని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు తనమతవ్యాప్తి కనేకగ్రంథములు రచియించెను. మనకుఁ బ్రస్తుత మిచ్చుట ప్రసక్తి గల గ్రంథము "శివతత్త్వసారము."* శివతత్త్వసారము కంద

---

* ఈగ్రంథ మిటీవల గవర్నమెంటు ఓరియంటలు లైబ్రరీవారు సంపాదింప దానిని శ్రీ కే. వి. లక్ష్మణరావుపంతులుగారు విపులమగుపీఠికతోఁ బరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించిరి. అందలివిషయము లిందుదాహృతమైనవి.

పద్యములలోఁ బండితారాధ్యులవారు వ్రాసియున్నారు. దొరకినంతవఱకు 489 పద్యము లున్నవి. ప్రతిపద్యము చివరను శివుని సంబోధించియున్నాఁడు. కాని పెక్కుపద్యములలో శివునికిఁ బర్యాయపదములగు (1) సర్వానందా (2) మహేశా (3) రుద్రా (4) అజా (5) సురమునీంద్రవరేణ్యా (6) సమస్తకామాతీతా (7) హరా (8) నిరుపమమహిమా (9) అతిలోకా (10) దురితారాతీ మొదలగుపదములు వాడినాఁడు. ఐనను "శివా" యనుసంబోధనమే హెచ్చుగా వాడినందున నిది శివసహస్రముగ వ్రాసియుండిన నుండ వచ్చును. ప్రాకృతశతకములు వ్రాసిన జైనులవాఙ్మయానుసార మిది వ్రాసియుండిన ప్రారంభశతకములలో మన కదృష్టవశమున మిగిలియుండిన "సహస్రము" లేశ మగుటచే నిందుఁ గొన్నివిషయములు శతకవాఙ్మయారంభస్థితి నూహింప నవకాశమిచ్చుచున్నవి. ఆంధ్రశతకములలోఁ బ్రధానప్రత్యేకలక్షణముగఁ బరిణమించిన యేకమకుటము దీనిలోఁ బ్రారంభమైనది. ఇప్పటికి మకుటము గ్రంథమంతట నొకటే యుండక సంబోధనము పర్యాయపదసూచితమయ్యు దోషములేనట్లుండుటఁ జూడ నీగ్రంథము శతకారంభస్థితిని దెలుపుచున్నది. ఇందలి మకుటము పర్యాయపదసంశోభిత మగుటవలననేగాక కొన్నిటికిఁ బద్యమునడుమనే సంబుద్ధి వచ్చుటచేతను, కొన్నిపద్యములలో సంబుద్ధి లేకపోవుటచేతనుగూడ శతకమకుట మిప్పటికి స్థిరపడలేదని యీకాలమునందలి యితరశతకము లట్టివి దొరకువఱకును నిర్ణయింప వీలగుచున్నది. ఆకాలమునందును దరువాతనుగూడ నూఱుకాని నూటయెనిమిదికాని పద్యము లుండక, యధికముగ నున్నను దీనిని శతక మనియే పండితులును ప్రజలునుగూడ వాడుచుండిరి. కావున శతాధికపద్యము లున్నను, తక్కువయున్నను చాటుకృతులను శతకవాఙ్మయ మని సర్వసాధారణముగ వాడవచ్చు నని ద్యోతక మగుచున్నది. చాటుకృతులలోఁ జేరిన ముక్తకాదికావ్యములు మొదలు సహస్రములవఱకు శతకవాఙ్మయమని సాధారణసాంకేతికముతో నీగ్రంథమునఁ గొన్నిచోట్ల వాడుట కిదియే కారణము. పండితా

రాధ్యచరిత్రి మని పాల్కురికి సోమనాథుఁడు ద్విపదలో రచియించి యున్నట్లు మన మెఱుఁగుదుము. అదిగాక పిడుపర్తి సోమనాథుఁడు బసవపురాణమునం దిట్లుచెప్పియున్నాఁడు.

"సీ. విరచించె జైమిని వేదపాదస్తవం
బొకపాదమున వేదయుక్తి నిలిపి
హరభక్తి వైదికం బని శ్రుతు లిడి చెప్పెఁ
బ్రతిభ సోమేశుఁ డారాధ్యచరిత
సరవి శ్రీనాథుఁ డాచరిత పద్యప్రబం
ధము చేసె ద్విపదలు తఱచునిలిపి"

కావున శ్రీనాథాదులుకూడ నీపండితారాధ్యచరిత్రము వ్రాసినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఈగ్రంథము లన్నియు మనశివతత్త్వసారప్రణేత యగు మహాకవిపండితారాధ్యులచరిత్రములే! ఇట్టి చరిత్రములలో మొట్టమొదటిదైన పాలుకురికి సోమన్నగ్రంథమునం దీశివతత్త్వసారము శతక మనియే యుండెను.

"ద్వి॥ శతకంబు శివతత్త్వసారము దీప
కళికమహానాటకము నుదాహరణ॥"
—పర్వతప్రకరణము (369).

ఈపాదములకు "శతకమును శివతత్త్వసార మునుగూడఁ జేసి యుండవచ్చుననియు, శివతత్త్వసార మందువలన శతకము కానక్కఱలే"దనియుఁ గొంద ఱందురు కాని యదియే సిద్ధాంత మనుట కట్టివారికవి వ్రాసినశతకమును జూపవలసియుందురు. ఈశతకము మనకిప్పటివఱకుఁ దెలియకయున్నను పూర్వలాక్షణికు లీగ్రంథము నెఱిఁగియున్నట్లు (1) గణపవరపు వేంకటకవిప్రయోగరత్నాకరము (2) అనందరంగరాట్ఛందము నిందలి పద్యముల నుదాహరించియుండుటచే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. అందుదాహృత మైనయీక్రిందిపద్యము ప్రస్తుతము శ్రీలక్ష్మణరావుగారు ప్రకటించిన శివతత్త్వసారమునందు లేనందున నిందలిపద్యము లింకను నుండియుండవలె నని వా రూహించుచున్నారు.

"కం॥ ఆయతి త్రిపురాంతక దే
వా యని పిలుచుటయుఁ గటక మంతయు వినఁగాఁ
శాయక కిన్నర బమ్మయ
కోయని యెలుగిచ్చె తొల్లి యురగాభరణా॥"

ఈయూహా కవి శివతత్త్వసారమును సహస్రముగా వ్రాసియుండు నను నాయూహకు బలమిచ్చుచున్నది.

ఈకవిని "పండితారాధ్యు"లని "ఆరాధ్యదేవర"యని "మల్లికార్జునుఁ" డని "పండితయ్య"యని పలువిధములఁ బిలిచెదరు. పాలుకురికి సోమన్న పలుమారు పండితారాధ్యు లీగ్రంథము వ్రాసెనని చెప్పుటచేఁబ్రసిద్ధు లగుపండితులవారే యీగ్రంథము వ్రాసి రని నిర్ధారణ మగుచున్నది.

(1) "శివతత్త్వసారసంచిత మహామహిమ
శివతత్త్వసార మన్నివకృతిఁ బొగడు
—దీక్షా ప్ర. పుట 62.

(2) శతకంబు శివతత్త్వసార మాదిగను
గద్యపద్యంబు లాకాంక్షఁ జదువుచును
—వాద ప్ర. పు 173.

(3)గీ॥ ఎట్టులనుచు సంశయింపక శివతత్త్వ
సారగద్యపద్యసమితి శివుని
మహిమ తెల్పునట్టిమల్లికార్జునపండి
తయ్యగారిఁ దలఁతు ననుదినంబు"
—అనుభవసారము.

ఇట్లు పాలుకురికి సోమన్న పండితులవా రీగ్రంథములు వ్రాసినట్లు చెప్పుటయేగాక యితని కందపద్యము లనేకము లాతఁ డనుకరించియున్నాఁడు. ఒక్క సోమనాథుఁడే యన నేల? ఆకాలమునందలి శైవకవులందఱు నట్లొనర్చినవారే! ఇందలి 338 పద్యముతో నన్యవాదకోలాహలమునందలి 7౪వ పద్య మొకటిపోల్చిచూచిన సత్యము వెల్లడియగును. వేమన్న చరిత్రమునం దీతనిగ్రంథము వేమన్న చదివియుండు నని వ్రాసియుంటిని. ఇటీవలఁగొన్నిపద్యము లాతఁ డనుకరించినవి కనఁబడినవి. మచ్చు

చూపెదను. కాని వేమన్న శివభక్తికలిగియుఁ బండితునివలెఁగాక కేవలాద్వైతభావముల వెల్లడించెను.

క॥ నిన్నెఱుఁగుచు దన్నెఱుఁగని
యన్నఁడు శివయోగమగ్న డనఁబడు(మదిలో)
నిన్నను దన్నను నెఱింగెడి
యన్నఁడు శివయోగమగ్నుఁ డనఁబడును శివా.
—శివతత్త్వసారము 269.

తే॥ నిన్నుఁ జూచెనేని తన్నుఁబా మఱచును
తన్నుఁ జూచెనేని నిన్ను మఱచు
నేవిధముగ జనుఁడు నెఱుఁగు నిన్నునుఁ దన్ను
విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ॥
—135 పుట "వేమన్న" 1922.

ఇంకను వేమన్న వాడిన "లలితశివతత్త్వపదమున" మొదలగు వాక్యము లనేకము లాతఁడీగ్రంథము చదివి ఛాయల మెఱుఁగుపెట్టి గ్రహించెనని చూపవచ్చును. సోమనాథుని యనుకరణములకు శివతత్త్వసారమునందలి 387, 386 పద్యములతోఁ బండితారాధ్యచరిత్రము పర్వతప్రకరణము 405పుట పోల్చికాని,శివతత్త్వసారమునకు శ్రీలక్ష్మణరావుపంతులుగారి పీఠిక చదివిగాని చూడవచ్చును.

ఇట్లనేకప్రసిద్ధాంధ్రకవులకు బిచ్చము వెట్టిన యీమహాకవి గ్రంథభాగ మిప్పటికైనఁ బ్రకటనమొందుట వాఙ్మయప్రియులయదృష్టవిశేష మనుట యతిశయోక్తి కాదు. పండితునికాలమునుండియు నీగ్రంథము శైవులలో మిక్కిలివ్యాప్తిలో నుండెను.

సోమకవి పండితారాధ్యచరిత్రమునం దీకవి యనేకేతరగ్రంథములు వ్రాసినట్లు మహిమాప్రకరణమునందుఁజెప్పియున్నాడు. అవి లింగోద్భవదేవుగద్యము, రుద్రమహిమ, గణసహస్రమాల, అమరేశ్వరాష్టకము, పర్వతవర్ణనము ననునవి. ఇతఁడు కర్ణాటకభాషలో గణసహస్రనామము, ఇష్టలింగస్తోత్రము, బసవగీతలు ననుగ్రంథములు రచి

యించినట్లుకర్ణాటకకవిచరిత్రమునందు వ్రాయఁబడియున్నది. కావునఁ బైగ్రంథము లేభాషలో రచియించెనో తెలిసికొనలేము. ఇంక ననేకకృతు లీతఁడు రచియించెనని యనుమానించుట కనువగుమాటలు దీక్షాప్రకరణము పుట 62 లో నున్నవి. పండితునిశివతత్త్వసారాదికృతులు వెనుకఁబడుటకు నశించుటకునుగూడఁ గారణములు తరువాతకవు లీతని సాంగముగ ననుకరించుటయే యని శ్రీలక్ష్మణరావుగారు చూపినకారణములు సత్యేతరములు కావు. (చూడు. పుట 13,14,15,16 శివతత్త్వసార పీఠిక.)

పండితారాధ్యులు బసవన్నకు సమకాలికుఁడగుట నీతనికాలము నిర్ణయించుట కష్టకార్యముకాదు. బసవఁడు 1167 క్రీ॥శ॥ మృతి నొందెను. కావున పండితారాధ్యులు 12వ శతాబ్దమునడుమవాఁడనవచ్చును. ఈశతాబ్దమే మన శతకవాఙ్మయారంభముగ నింతవఱకు దొరకిన గ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నది. పండితారాధ్యునితో సమకాలికులైనరాజులు (1) వెలనాటి చోడుఁడు 1163-1180 (2) ఉదయావనీశుఁడు 1162 (3) బుద్ధరాజు 1171, నను ముగ్గురురాజులకాలమువలనను పండితారాధ్యచరిత్రము నాతనికిఁబిమ్మట 60, 70, సంవత్సరములలో నున్నపాలుకురికి సోమనాథుడు వ్రాయుటవలనను, కన్నడకవి సోమరాజుకాలములవలననుగూడ 12 వ శతాబ్దమే యని శ్రీలక్ష్మణరావుగారు సకారణముగ నిర్ణయించియున్నారు. (చూడు పీఠికపుట 16, 20) పండితారాధ్యచరిత్రమునందలి సంగతులవలనను, శివతత్త్వసారమునందలి కొందఱుభక్తులప్రసంగములను జూపి యీశతకము బసవన్న మరణానంతరము పండితుఁడు వ్రాసియుండవలె నని శ్రీలక్ష్మణరావుగారూహించిరి. (పీఠిక పుట 20)

పండితారాధ్యచరిత్రము పండితుని కరువది డెబ్బదిసంవత్సరములలోఁ బుట్టినదని శ్రీలక్ష్మణరావుగారనిరి. ఇంకను జేరువయని నేనూహించుచున్నాను. చరిత్రమునందలి సంగతులవలనఁ బండితుఁడు

"గోదావరిమండలమునందలి భీమేశ్వరమున భీమేశ్వరలింగమున కర్చకుఁడగు భీమనపండితునికిఁ గొడుకని తెలియుచున్నది. గౌరాంబ యీతనితల్లి. * వీరిది ఋగ్వేదము, గౌతమగోత్రము, శ్రీశైలమల్లికార్జునదేవు నుపాసించినతరువాతఁ బుట్టినందున నీతనికి మల్లికార్జునుఁ డన్న పేరు పెట్టిరి." (చూడు పీఠిక 21 పుట.)

ఈతనిగురువు కోటిపల్లి యారాధ్యదేవుఁడు. ఈయారాధ్యదేవర గురువు "అవాంతరయ్య."

పండితారాధ్యులు బాల్యమునుండియు విద్యావివేకసంపన్నుఁడై తనగురువుకడ సమస్తవిద్యలను, శైవమతరహస్యములను గ్రహించి, తనయనుభవముల గ్రంథముల వ్రాసి, జంగముల నారాధించుచు, భక్తులచరిత్రములను, మహిమలను వినుచు, తానుబోధించినట్లు నడుచుకొనుచు శివపూజాధురంధరుఁడై జీవితము గడపెనని చరిత్రమునందు సోమనాథుఁడు వివరముగ వర్ణించియుండెను. ఇది గాక బసవనయంత వాఁ డీతని జందెముఁదీసి జాతివిడిచి తనమతము నందుఁ గలియుమని వార్త నంపఁగాఁ బండితుఁడు "భక్తిమీఁదవలపు బ్రాహ్మ్యంబుతోఁబొత్తు బాయలేను నేను బసలింగ" యని ప్రత్యుత్తర మంపెనని శైవులలో వాడుకగలదు. ఈకథవలనఁ బండితుఁ డెంతగొప్పవాఁడో- సత్యము నంగీకరించిన యీతని "బ్రాహ్మ్యంపుఁ బొత్తు" వీడలేనిమతాభిమాన మెంతయోకూడ- వెల్లడియగుచున్నది. ఈతఁ డనేకసంస్థానములకుఁ బోయి యనేకబౌద్ధపండితుల నోడించినట్లును, తీవ్రమగుమతప్రచార మొనర్చినట్లును దెలియుచున్నది. బౌద్ధపదపదాచార్యుఁ డీతనికి సమకాలికుఁడు. పండితుఁడు బసవసందర్శనార్థము బయలుదేరి కర్ణాటకమునకుఁ బోవుచుండఁగా దారిలో బసవఁడు మరణించెనని విని శ్రీశైలమునకుఁ దిరిగిపోయెను. ఆప్రాంతములందున్న వెల్లటూరునందే వృద్ధత్వమున బసవనతరువాతఁ గొలఁది

* చతుర్మతనిర్ణయ మను సంస్కృతగ్రంథము.

కాలముననే పండితుఁడు మరణించియుండునని శ్రీ లక్ష్మణరావుగా రూహించుచున్నారు. ఈ యూహలకుఁ గారణము పండితారాధ్య చరిత్రమునందలి వ్రాతలే ! పండితారాధ్యునిమహిమలు, అతిమాను షము లగుకథలు నెన్నియో చరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. వాని సత్యాసత్యములు చర్చించుట కిది తావుకాదు. కాని శైవులలోఁ బండితునిసమకాలికులే యాతని యవతారపురుషునిఁగా భావించి పూజించిరని పెక్కునిదర్శనములఁ జూపవచ్చును.

చందవోలుకైఫీయతులలో [లోకలురికార్డ్సుసంపుటము 19-433] మల్లికార్జునపండితులు "వానస"వంశోద్భవు లని యున్నది. మన కీవఱకు నన్నయమిత్రుఁ డగునారాయణభట్టు వానసవంశోద్భవుఁడని భారత కృత్యాది నున్న "పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నారాయణునట్లు * వానసధరామరవంశ విభూషణుం" డనువాక్య ములవలనఁ దెలియును. మడికి సింగన తనవాసిష్ఠరామాయణములోఁ గందనమంత్రి "వాణసవంశాబ్ధిసుధాకరుండును, గాశ్యపగోత్రపవిత్రి అబ్బనార్యతనూభవ కందనామాత్యుండు నాకు నతిస్నేహ బాంధవుండు" నని వ్రాసియుండెను. ఈముగ్గురును వానసవంశోద్భవులే! ఈవంశవివ రములఁ జారిత్రకపరిశోధకులు చర్చించెదరుగాక! గోత్రభేద మంట నీముగ్గురు బందుగు లనవీలు కలుగుటలేదు. కర్ణాటకకవిచరిత్రము పండితయ్య వాణసవంశమువాఁ డనియే చెప్పుచున్నది.

ప్రస్తుత మాంధ్రదేశమునందు "ఆరాధ్యబ్రాహ్మణు"ల మని చెప్పుకొనులింగధారు లీపండితుని సంప్రదాయమువార మని చెప్పు కొందురు. కాని పండితునిగ్రంథమునందు దొరకినభాగములో లింగ ధారణమునుగూర్చి యేమియుఁ జెప్పలేదు. ఇతఁడు శివభక్తినే ప్రతిపా దించిన "ద్వైతి" యని శ్రీలక్ష్మణరావుగారునిర్ధారణ మొనరించియున్నారు.

---

* ఈపాఠ మిట్లుభారతమువారం (మల్లేశ్వరపుఁబండితులు) ప్రతిలో నున్నట్లు నేను కవుగొని ౫, 6 సం॥రముల క్రితము ప్రకటించితిని.

ఇతని గ్రంథమునందు శివనింద చేయువారినిఁ జంపవలె ననియు, నట్టి గ్రంథములను నాశన మొనర్పవలయు ననియు ఖండితముగ వ్రాసి యుండెను. పాలుకురికి సోమన్నకూడ శివమతము నొందనివారిని రాజులసాయమున హింసించినట్లును గ్రంథములు చెప్పుచున్నవి. ఈ కాలమునందు బౌద్ధులను, బౌద్ధజైనవాఙ్మయములను శైవులునాశన మొనర్చిరి.

ఈతనిగ్రంథము సలక్షణముగ నన్నయాదులమార్గముననే వ్రాయఁబడినది. నన్నయ వాడినపదజాలమును పద్యలక్షణములు నిండున్నవి. కొన్నిరూపములు పండితునికాలమునాఁటి విశేషములఁ జూపుచున్నవి. పండితునకుఁ గర్ణాటకసంప్రదాయానుసారము "వలపల గిలకవ్రాస" మిష్ట మని శ్రీలక్ష్మణరావుపంతులుగారు సెల విచ్చి యున్నారు. ఈసంప్రదాయము కర్ణాటాంధ్రభాషలఁ గవిత్వముచెప్పి నవారికేగాక యితరాంధ్రకవులయందును గానవచ్చెడిని.

> "అల్లన లింగమంత్రిసుతుఁ డత్రిజగోత్రజుఁ డాదిశాఖకం
> చెర్లకులోద్భవుండు."   దాశరథీశతకము.

ఇచ్చట "ర్ల" యింటిపేరులోని దగుట "కంచెర్ల"కుల మని రూపాంతర మంగీకరింప వీలులేదు. కావున తెలుఁగుకవులే యీప్రాసమును గన్నడములోనికిఁ బంపియుందురు. ఇది మనలాక్షణికులలోఁ గొందఱు చర్చించియున్నారు. శబ్దశాస్త్రము ననుసరించి సాధువే!

ఈగ్రంథము నన్నయ తిక్కన్నలకు నడుమపుట్టినది. నన్నెచోడునికావ్య మీకాలము నందలిదే యైయుండు నని శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు క్రొత్తకూర్పుకవిచరిత్రములో వ్రాసిరి కాని తెలుఁగు కావ్యములలోఁ దిక్కన్నయే షష్ఠ్యంతములు మొదటవ్రాసినవాఁ డనుసిద్ధాంత మందువలనఁ బోవుటకు వారర్థాంగీకారమునే వెల్లడించిరి. కాని యీశివతత్త్వసారమునందుఁ గృత్యాదికిఁ జివర 18,19,20 పద్యములుమూఁడుమాత్రము "జయ మగుఁ వేదంబులకును జయ మగుఁబం

చాక్షరికని జయ మగునిటలాక్షిియ మగుభసితంబునకును, జయ మగుమాహేశ్వరులకు సతతము శివా" అని వ్రాసినదిచూడ షష్ఠ్యంతములు * వ్రాయుపద్ధతి తిక్కనకుఁబూర్వమే కలదని నిర్ణయ మగుచున్నది.

ఈతఁడువ్రాసినకావ్యమును స్థాలీపులాకన్యాయమున నించుక పరిశీలించెదముగాక ! గ్రంథారంభమున బ్రహ్మవిష్ణువులే నీమహిమ నెఱుఁగలే రనిన్మైన "శ్రీ పతివాక్పతిముఖ్యమహాపురుషులఁ" దలఁపెట్టి శ్రీకారముతోనే గ్రంథ మారంభించెను. మనకు దొరికినంతవఱకు గ్రంథములో నీక్రిందిపద్యములు శ్రీకారముతో నున్నవి. 1, 16, 71, 206, 299, 357, 359, 454, కృత్యాదిపద్యములుకొన్నితగ్గించిచూచినప్పు డీశ్రీకారములు కర్త నూటేసిపద్యముల కొక్కటి వేసెనా యని యనుమానింప వీలగుచున్నది. లేఖకులు కొన్నిపద్యములు తారుమారు చేసియుండవచ్చును. 299వ పద్యము శ్రీకారముతో నారంభించి శివుని భృత్యులు గణాధిపతులను వారిచర్యలను వర్ణించుట కారంభించి 388 వ పద్యములో నిట్లు ఫలశ్రుతి చెప్పియున్నాఁడు.

క॥ పరమేశ్వర నీప్రముఖుల
చరితలు సతతమును విన్నఁ జదివినఁ బ్రమథు
స్మరణము చేసిన శుభములు
దొరకొను దురితంబు లెల్లఁ దొలఁగు మహేశా॥ 388,

387 వపద్యములో దననామముకూడ జెప్పియున్నాఁడు

ఇట్లు ప్రత్యేకోపాఖ్యానములకు ఫలశ్రుతులు మనపురాణముల యం దుంట మన మెఱుఁగుదుము. కావునఁ బండితుఁడుకూడ నీప్రమథులచరిత్రము 87 పద్యములలోఁ గాక 100 పద్యములలోఁ జెప్పియుం డునని నే ననుమానించుచున్నాను. నడుమఁ గారణము లేనిశ్రీకారము లయునికి యీగ్రంథ మీతఁడు నూటేసిపద్యములో, నూటవనిమిదేసి పద్యములో నియమ మేర్పఱచి వ్రాసియుండునని యనుమాన మొద

*ఇది రా. సా. గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారి తలంపు. నాకును బ్రమాణ ముగ నే తోఁచినది.

వించుచున్నది. సంపూర్ణగ్రంథము చిక్కినప్పుడు దానిసత్యము తేలఁగలదు.

ఈతఁడు ప్రయోగించినపదజాలము, శైలి, కావ్యరీతులు నాకాలమునందుఁ బుట్టిన నన్నెచోడుని కుమారసంభవమునందును, బద్దెన నీతిసారముక్తావళియందును గనఁబడుచున్నవి. తిక్కనకంటె నిమిడికఁగ వ్రాసిన బద్దెనకందము లందముగ నున్న వని యొకసారి వ్రాసియుంటిని. ఆకాలమునాఁటి కందముల సొగసు, వ్యర్థపదములులేమి, ఇమిడిక వ్రాఁతయు మన కీతనికావ్యమునందును బ్రదర్శకమై నాఁటిసహజకవితాశక్తుల వెల్లడించుచున్నది.

పండితుఁడు పండితుఁడే యని చెప్పవలసినపనిలేదు. ఇతఁడు సంస్కృతభాషయందు వ్యాకరణము, తర్కము, వేదాంతము నభ్యసించుటయేగాక శ్రుతిస్మృతిపురాణవిజ్ఞాత యని యీతనిరచనమే వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నది.

క॥ పూని యతద్గుణసంవి
జ్ఞానబహువ్రీహి మాన్పఁ జనుదెంచిన యజ్
మానితపష్ఠీతత్పురు
షానూనసమాస మెఱుఁగ రజ్ఞులు రుద్రా॥ 23

క॥ అమరఁగఁ బ్రపంచమిథ్యా
త్వము చెప్పెదువాది మున్ను దానికి సద్భా
వము దానెఱుఁగక మిథ్యా
త్వ మనాశ్రియ మెట్లు జెప్పఁదలపోయు శివా॥ 36

ఇట్టిక్లిష్టవిషయములఁ గూర్చి యింతయిమిడికఁగ వ్రాయఁగలపండితునిశక్తి యసాధరణ మైనదేకాని, మల్లికార్జునుఁడు వ్రాసినశైలి పామరులకుఁ దెలియునది కాదు. ఇతనికావ్యము మఱుగుపడుటకుఁ గారణము సోమనాథాదులయనుకరణ మొకకొంతకావచ్చునుగాని యీతని రచనావిధానమునందును గొన్నిలోపములు లేకపోలేదు. ఆనాఁటి భాష యట్టి దనుకొంద మనిన నీతనికంటెఁ బూర్వుఁడగు నన్నయ

భారతము నందలినలోపాఖ్యానాదులు బాలురకుఁ బఠనార్హములై బద్దెన, నన్నెచోడ, మల్లికార్జునులగ్రంథములు కాకపో నేల? కావున నీకవుల శైలి కఠినము. అన్వయకాఠిన్య మున్నది. ప్రాంతవద్ధరూపములు కలవు. ఐనను పండితుల కివి యనేకవిషయములలో నమృతప్రాయమైన వనుట కెంతమాత్రము ననుమానము లేదు. ఒండేమి, వేయేమి, మొదలగు పదములయం దీతనికిఁ బ్రీతి మెండు. కులశబ్దమీతఁడును సత్కులుఁ డనునర్థమున స్పష్టముగఁ బదితావుల వాడియున్నాఁడు. విప్లవము, పండుగ, పానళు, కసి, పినుగులు, పీఁడకూడు మొదలగుపదముల కీనాఁటియర్థమే యానాఁడునున్నది. వక్కఁడు, ఓడు, ఆలరి, ఎయిదఁడు, ఆలాపు, ముద్దటలడిఁచిన, పాదఱి, సూడుపట్టె, త్రిప్పటము, నొడ్డణము, ప్రువ్వులు, బడరుఁడు, మొదలగుపదము లిప్పుడపురూపము లైపోయినవి.

ఇతఁడు సంస్కృతవాక్యములు శ్రుతులనుండి పద్యమధ్యమున నెక్కువుగ నిమిడ్చియున్నాఁడు. ఈసంప్రదాయము శైవకవులలోఁ దరువాతఁగూడ నెక్కువుగఁ గనఁబడును. "ఓడునఁ బోసినజలంబు; మంటఁ గని సీతు వాసినకంబెను; మీాస మెదుకుల మెఱపుల్," మొదలగులోకోక్తులఁ గొన్ని వాడియుండెను.

ఈతని యన్యమతఖండనభాగములు మిక్కిలికఠినవాక్యములతో నిండియున్నవి. కాని యీతఁడు ప్రతిపాదించినభక్తి యుత్తమమైనది. వైష్ణవవిశిష్టాద్వైతులవలెనే యీతఁడు నాయకనాయకీభావముతోఁ గూడినప్రేమమునే జీవాత్మపరమాత్మలసంబంధముగాఁ బ్రకటించినట్లీక్రిందిపద్యములు జూపవచ్చును.

క. దురితహర మనియు శుభములు
దొరకొను ననియును దలంచి దురితారి భవ
చ్చరణాబ్జభక్తిలలనా
పరవశభావమున నిన్ను బ్రణుతింతు శివా! 12

భక్తి "లలనాపరవశభావమునఁ" బ్రణుతింతు ననుటలోఁ బండితున కీభావము సంపూర్ణముగ లేదనువా రున్నను పండితునిభక్తి

పైయంతరువులోనిదేయనియంగీకరింపకపోరు. "శివుఁడు విష్ణువరేణ్యుఁడు గోవిందవరేణ్యుఁడు" నని యీతఁడు చెప్పుటలోఁ గొ్రత్తలేదు. కేవల వైష్ణవులు కానివా రందఱును శివాధిక్యము నంగీకరించుచున్నారు. పైసమాస మీయర్థమునఁ బొసఁగునా?

భక్తిపై నీతఁడు వ్రాసిన రెండుమూఁడు పద్యములు పైలికిఁ జూపెదను.

క. ఒక్కం డీశ్వరుఁ డని మది
నిక్కముగా నెఱిఁగి భక్తి నిష్ఠావృత్తిన్
ముక్కంటి నిన్నుఁ గొలిచిన
ద్రిక్కక దొరకవె సమస్తదివ్యసుఖంబుల్॥ 99

క. అరుదుగ భవత్ప్రసాద
స్ఫురణము దొరకొనుశివభక్తిఁ గాన దుస్తరభవని
ష్ఠురదుఃఖసముద్రసము
త్తరణవహిత్రంబు భక్తి దానయ్యె శివా॥ 107

క. వసుమతిఁ జిత్రము జితచి
త్తసంభవా "నకర్మణానతపసానజపై
ర్న సమాధిభిరవ్యయనీ
య సదృశభక్తి"కినిఁ బ్రియుఁడ వగు దీశానా॥ 111

కన్నడకవి చరిత్రమునందీతని గూర్చివ్రాసిన విశేషములు.

"ఇతఁడు(పండితయ్య)గణసహస్రనామముఇష్టలింగ స్తోత్రము, బసవగీత మొదలగు గ్రంథములువ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది. గురురాజు వ్రాసిన సంస్కృత పండితచరిత్రము (15వ శతాబ్దము)నీలకంఠుని యారాధ్యచరిత్రము (15 శతాబ్దము) సిద్ధనంజేశునిగురురాజచరిత్రము (16 శతాబ్దము) ఇవి మొదలైన గ్రంథములయందీక్రిందియంశములీతనిగురించి తెలియుచున్నవి. (ఇచ్చట మనకుఁదెలిసినవిషయములే వివరించిరి. ఈతఁడు బసవనిభస్మము నంది కర్ణాటకభాష రా నందే పై గ్రంథముల వ్రా సెను. ఈతనిగణసహస్రనామము మాత్రము దొరుకుచున్నది. తక్కినవి దొరకలేదు. గణసహస్రనామము వెలనాటిచోడునిసభలో హరనింద విన్నదోషము, బౌద్ధాచార్యులతో వాద మొనరించినప్పుడు కలి

గినందున నది పోఁగొట్టుకొనుటకును, పరవాదిసంహరణదోషపరిహారము చేసికొనుటకును యాగ్రంథము వ్రాసె నని సిద్ధనంజేశుఁ డనుచున్నాఁడు. ఇందు ప్రమథగణ, రుద్రగణ, వృషభయోగాచార్యులు, అరువదిమూగ్గురుభక్తులు, షోడశసుముఖులు, దశగణ ప్రాచీనభక్తులు, మొదలగునామములు చెప్పియుండెను. (161—162 పుట.)

గణసహస్రనామము మహాపురుషులనామములే! అవి పండితారాధ్యచరిత్రమునందు సోమనాథుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. పేరులజాబితా యేభాషలో వ్రాసిన నేమి? అది యొకవేళఁకావ్యముగాఁ దలంప వీలులేదు. ఈతని శైవవాఙ్మయము చేసినమార్పులు, ఉపకారములును ముందుముందుఁ జూచుకొనుచుం బోవుదము.

ఈపండితమల్లికార్జునుఁడే నన్నెచోడుని గురువగు మల్లికార్జునయోగి కావచ్చునని కొందఱుతలంచుచున్నారు. కుమారసంభవపీఠికలో నీవిషయము శ్రీ మా. రా. కవిగారు చర్చించి నన్నెచోడుని గురువు ముని యనియు, అస్ఖలితుఁ డనియు, బ్రహ్మచారి యనియుఁ జూపి, సంతానవంతుఁ డగుపండితయ్య నన్నెచోడునిగురువు కాఁజాలఁడని నిరూపించిరి. "పాల్కురికి సోముఁడు పండితమల్లయ యనియే సవిశేషముగాఁ జెప్పుచుండును. నన్నెచోడుఁ డెక్కడను మల్లికార్జునునకుఁ బండితశబ్దమును జేర్చినవాఁడు కాఁడు" కావున పండితయ్య నన్నెచోడునిగురువు కాఁడని కవిగా రనిరి. ఈవాదములో సత్యము లేకపోలేదు. కాని పండితయ్య బ్రహ్మచారిగా నున్నప్పుడే నన్నెచోడుని గురువుగా నుండఁ గుమారసంభవము వ్రాయఁగూడదా? కుమారసంభవ మాశ్వాసాంతపద్యములలోఁ గవి గురువున కీక్రిందివిశేషము లున్నవి.

(1) శివతత్త్వజ్ఞానసన్మానసుఁ 8. 195; (2) పరవాదీంద్రఘనాఘనానిలు; మహీసురేంద్రు 8. 197; (3) కవీంద్రు 9. 364; (4) బ్రహ్మకులాధీశుఁడు 10. 568; (5) అపరిమితవిద్యాపరిణతు 10. 780. (6) శివాగమవేది (7) అమోఘవచోనిధి 10. 781 (8) బ్రహ్మకులోత్తంసుఁడు (9) సంసారపదవియుక్తుండు 1008.

ఈవిశేషములలోఁ గొన్ని పండితయ్యకును బ్రసిద్ధ మైనవి. బ్రాహ్మణుఁడు, కవి, పండితుఁడు, యతి, అమోఘవచస్కుఁ డన్నవి శివతత్త్వశబ్దముతోఁ గలిసి యనుమానమును బలపఱచుచున్నవి. నన్నెచోడుఁ డొకచోట శివు నిట్లు పేర్కొనెను.

"(1) జంగమమల్లికార్జున (2) జంగమమల్లయ;" కుమారసంభవము 8. 61; 8. 62 శివునకుఁ దనగురువునకు సమాననామముల వాడినాఁడు. ముని, జంగము, బ్రహ్మచారి యగుమల్లికార్జునుఁడు పండితమల్లికార్జునుఁ డనుట కింకను బలవత్తర మగుప్రమాణములు దొరకవలసియున్న దనియే ప్రస్తుతము నాయూహ! అత్యధికముగఁ బూజనీయుఁ డగునీపండితునిరచన మాంధ్రభాష యందలి శైవవాఙ్మయమునకు, శతకవాఙ్మయమునకుఁ బునాదివంటిది. ఆంధ్రులిది చదివినకొలఁది యింకను దీనిప్రాముఖ్యము తేటపడును.

పండితయ్యనుగూర్చి విశేషములు పాలుకిరికి సోమన్న పండితారాధ్యచరిత్రమున నిట్లువ్రాసెను. చదువువారికి మనోహరముగనుండు నట్లాతని ద్విపదలే యుదాహరించెదను.

శ్రీశైవసమయదేశకచక్రవర్తి । పాశవిమోచనపటుకళామూర్తి
శుంభద్దిగంతవిశ్రుతసితకీర్తి । శాంభవదీక్షాభిజాతానువర్తి
ఉత్తమోత్తముఁడు సంయుతవీరభక్తి । వృత్తచిత్తుఁడు చతుర్వేదార్థవేత్త
గహనసంసృతి శిరఃఖండనహేతు । మహితపంచాక్షరీమంత్రసిద్ధుండు
వేదాగమపురాణ విహితశాస్త్రప్ర । పాదితరుద్రాక్షభసితభూషణుఁడు
యమనియమాది వ్రతాచారసాంద్ర । శమదమోత్కృష్టనిష్ఠాగరిష్ఠుండు
నంతర్బహిర్ధ్యానయజనవంతుం డ । వాంతరయ్యాయనంగహరగణారాధ్యుండు
వారిశిష్యుండు దుర్వారసంసార । దూరవీరవ్రతోద్ధురవర్తనుండు
శైవధర్మోత్తమాచార్యుండు నతస । ద్దైవంబునద్వైత తత్త్వతత్పరుఁడు
న్యాయవైశేషికోదాత్తశాస్త్రప్ర । పాయదర్శన పరిపాలనక్షముఁడు
స్వాకృతావలోకనోత్సారితాశేష్య । నికరమలత్రయునిరసితేంద్రియుఁడు
తంత్రాధిగతవీరతంత్రస్వతంత్ర । మంత్రాధిపతిరాజమంత్రసిద్ధుండు
వేద వేదాంతవివిధపురాణోప । పాదితకేవలభక్తివర్ధనుఁడు

పండితనుతపాదపద్ముఁడు సుకవి । మండలవిబుధ సమాజ పూజితుఁడు
నారూఢకీర్తిశుఁడగు కోటిపల్లి । యారాధ్యుఁడనఁగ లోకారాధ్యమూర్తి
యసమతదివ్యలోకారాధ్యశిష్య । విసరాగ్రగణ్యుండు వీరవ్రతుండు
చనుసరుదొరినాత్రసంశయోాయనఁగ । జనియించినట్టి సాక్షాద్రుద్రమూర్తి
పశుయోగవాదాది పరవాదివిసర । విశసనప్రత్యక్షవీరభద్రుండు
దండితాఘుఁడు జగత్పావనకార । ణుండు విశ్రుత జగన్నుతసితకీర్తి
అధికశాపానుగ్రహ సమగ్రబలస । మధిగత దివ్య పంచాక్షరీవేత్త
వావధూకానీక వాగ్బంధనక్రి । యావిశారదుఁడు లోకారాధ్యమూర్తి
పరగిశైవేదశ ప్రత్యయోాయనఁగఁ । బరుపడిజను దశప్రత్యయాన్వితుఁడు
ధన్యుండు దేశికోత్తముఁడు లోకైక । మాన్యుండు పండితమల్లికార్జునుఁడు॥

—పుట 7పం॥ ఆరాధ్యచరిత్ర.

* * *

"అలరుచు నసమలోకారాధ్యమూర్తి । అతులశాపానుగ్రహసమగ్రకీర్తి
యతిచక్రవర్తి నిరస్తాఖిలార్తి । పండితేంద్రుండు శుంభన్మహాభక్త
సముదాయ శ్రీపాదజలజాత్ముఁడగుచు॥" 269 పం॥ ఆ॥ చరిత్రము,

పాలుకురికి సోమనాథుఁడు.

ఇతఁడు బసవన్న స్థాపించి, పండితారాధ్యులు సంస్కరించిన వీరశైవమతమునకుద్ధారకుఁడు, ప్రచారకుఁడునగుమహాకవియని చెప్ప వచ్చును. శైవమతవ్యాప్తి కాదిని శైవులు జైనులఁ జూచి దేశభాష లలో నెక్కుడువాఙ్మయమును సులభకావ్యములుగ రచియించినారు. మతవ్యాప్తి కీతనిసులభవాఙ్మయ మాంధ్రకర్ణాటక దేశములయం దొనర్చిన కార్య మద్భుతమైనది. సులభవాఙ్మయముచేఁ బ్రజాహృద యము నెట్లుమార్ప నగునో చూపుట కీతనిచరిత్రమునే చూపవచ్చును.

ఇతఁడు కర్ణాటాంధ్రభాషలయందును, సంస్కృతమునందును గూడ ననేకగ్రంథములను రచియించియున్నాఁడు. ఇతఁ డష్టభాషాకవి యని బిరుదముకలవాఁడు. కవులచరిత్రము నూతనముద్రణమునం దీతనిగ్రంథములపట్టికనుగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"పాలుకురికి సోమనార్యుఁడు బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, అనుభవసారము, చతుర్వేదసారసూక్తులు, సోమనాథభాష్యము, రుద్రభాష్యము, బసవరగడ, గంగోత్పత్తిరగడ, సద్గురురగడ, చెన్నమల్లుసీసములు, నమస్కారగద్యము, వృషాధిపశతకము, మొదలయినగ్రంథములు రచియించినట్లు బసవపురాణకావ్యమునం దీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పఁబడినది.

సీ॥ బసవపురాణంబు ♦ పండితారాధ్యుల
చరితంబు ననుభవ ♦ సారమును చ
తుర్వేదసారసూ ♦ క్తులు సోమనాథభా
ష్యంబు శ్రీరుద్రభా ♦ ష్యంబు బసవ
రగడ గంగోత్పత్తి ♦ రగడ శ్రీబసవాఢ్య
రగడయు సద్గురు ♦ రగడ చెన్న
మల్లుసీసములు న ♦ మస్కారగద్య వృ
షాధిపశతకంబు ♦ నక్షరాంక

గీ॥ గద్య పద్యము ల్పంచప్ర ♦ కారగద్య
యష్టకము, పంచకము నుదా ♦ హరణయుగ్మ
మాదియగు కృతు ల్భక్తిహి ♦ తార్థబుద్ధిఁ
జెప్పె నవి భక్తసభలలోఁ ♦ జెల్లుచుండు॥

ఈకవిగ్రంథములలో బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, అనుభవసారము— తెలుఁగు; అన్యవాదకోలాహలము, బసవపంచగద్య, సోమనాథభాష్యము, —సంస్కృతము, తక్కినవి కన్నడము"
(223 పుట, నూతనముద్రణము, ఆంధ్రకవులచరిత్రము.)

సోమనాథుని పైగ్రంథములలో నే నెఱిఁగియున్నంతవఱ కీక్రింది గ్రంథములు మన కిప్పుడు లభ్యము లగుచున్నవి. కవులచరిత్ర లోని భాషావిభాగము సరియైనది కాదు.

1 బసవపురాణము (ద్విపద) తెలుఁగు ముద్రితము.
2 సోమనాథభాష్యము సంస్కృతము ,,
3 అనుభవసారము (పద్యము) తెలుఁగు ,,
4 పండితారాధ్యచరిత్రము (ద్విప) ,, ,,
5 చతుర్వేదసారము (పద్యము) ,, ,,
6 వృషాధిపశతకము ,, ,, ,,

ఇంతవఱ కీగ్రంథము లన్నియు రాజమహేంద్రవరమున భాండాగారమున నున్నవి.

7 చెన్నమల్లు సీసములు ,, ,, ,,
8 రుద్రభాష్యము
9 బసవరగడ
10 గంగోత్పత్తిరగడ
11 శ్రీబసవాధ్యరగడ
12 నమస్కారగద్య
13 అక్షరాంకగద్య
14 సద్గురురగడ.
15 పంచప్రకారగద్య

ఈగ్రంథములు నేను చూడలేదు. ఇంకను గొన్నికన్నడగ్రంథములు వ్రాసినట్లు కన్నడకవిచరిత్రమునం దున్నది. ఈవ్యాసాంతమున నుద్ధృత మైనభాగమును జూడుఁడు. అందుఁ గన్నడగ్రంథములవివరములు తెలియఁగలవు. సోమనాథునిగ్రంథములు కొన్ని కన్నడమునను, సంస్కృతమునను గూడఁజిక్కుచుండవచ్చును. ఈతనిబసవపురాణమే కర్ణాటకబసవపురాణమువ్రాసిన భీమకవికి మాతృక.

పాలుకురికి సోముఁడు ప్రథమప్రతాపరుద్రునికాలమువాఁ డని కవులచరిత్రమునందు వివరముగఁ జర్చించియున్నవిషయ మగుట

నిందుఁ దిరిగి చర్చింపలేదు. 1222 లో నున్నసోమరాజు తనయుద్భట కావ్యములోఁ బాలుకురికి సోమన్నను బొగడియుంట దీనికిఁ జర్చ యావసరము లేదు.

ఇవిగాక యీతఁడు కర్ణాటకభాషయందు సోమేశ్వరశతకాదులు వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది. కొందఱుపరిశోధకులు సోమేశ్వరశతకము పులిగిరి సోమన్నకృత మనుచున్నారు.* పైపద్యములోఁగూడ నీసోమనాథశతకము పాల్కురికి సోమన్నకృత మని చెప్పియుండలేదు. ఐనను కన్నడసోమనాథశతకమునుండి యొండురెండుపద్యములఁ జూపెదను. ఇవికన్నడపద్యసారమునుండిగ్రహించితిని. ఈవిషయము (23-6-1917) లో నేను కృష్ణాపత్రికలోఁ బ్రకటించియుంటిని.

మ॥ "రవి యాకాశకె భూషణం రజనిగం చంద్రం మహాభూషణమ్
కువరం వంశకె భూషణం సరసి గంభోజాళి గెవభూషణమ్

---

*"Palukuriki Soma (C 1195) was a learned scholar born at Palkuriki in the Godaveri District. After defeating in controversy the Vyshnava Sastris there, he removed to Kalleya in the Kanarese country. He wrote more especially in Sanskrit and Telugu. A Telugu Basavapurana by him is said to have formed the basis of Bhima Kavi's Basavapurana. Among his Kanarese Works there is said to have been a Sataka, and some have identified this with the well-known and widely read Someswara Sataka, an attractive cento of verses on moral subjects. This work is however so loose and faulty, in grammar and style that Mr. Narasimha Chariar thinks it could not have been written by one who, like Palkuriki Soma, was acquainted with Sanskrit. He also points out that Lingayats themselves do not include it in the list of writings by Palukuriki Soma. Besides which, the author never calls himself Palukurike Soma, but implies that he belonged to Puligire (Lakshmiswer). The date of Puligire Soma is not certainly known, but he may have belonged to this period."- Pp. 44 Rice's Kan Lit.

హావి యజ్ఞాళిగె భూషణం సతిగె పాతివ్రత్యవే భూషణమ్
కవి యాస్థానకె భూషణం హరహరా! శ్రీ చెన్నసోమేశ్వరా॥
మ॥ చెంపారణ్యక పక్షిగొందు తరుగొడాత్రిగల్ ఫలంలీవిదా
సురగళ్ పుట్టవె పుష్పమొందు బళెల్ భృంగక్కె పూవిల్లవే
దురుళన్ సత్కవి గోర్వగర్వపుసియం తాంపేళ్ దొడెం లోభదిం
ధరయున్ దాతరు పుట్టరే హరహరా! శ్రీ చెన్నసోమేశ్వరా॥"

ఇందు మొదటి పద్యమునకర్థము:—

"ఆకాశమునకు రవిభూషణము, రాత్రికిఁజంద్రుఁడుభూషణము, వంశమునకు పుత్రుఁడుభూషణము, కాసారమునకుఁ బద్మములుభూషణము, యజ్ఞమునకు నేయి భూషణము, సతికిఁ బాతివ్రత్యము భూషణము, ఆస్థానమునకుఁ గవి భూషణముకదా. హరహరా! శ్రీచెన్నసోమేశ్వరా!"

ఈతఁడు కవియగుటయేగాక గొప్పపండితుఁ డని సోమనాథభాష్యము సాక్ష్య మీయఁగలదు. ఇతని భక్తు లగుపిడుపర్తిసోమనాథుఁడు బసవపురాణపద్యకావ్యమును మఱియొకకవి యన్యవాదకోలాహలములును సోమనాథునిపేరకృతుల నిచ్చిరి. పిడుపర్తి బసవకవి తనప్రభులింగలీలపద్యకావ్యము గద్యలో "ఇది శ్రీమత్పాల్కురికి సోమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధకవితాచాతుర్యుఁ" డ నని వ్రాసికొని భక్తినిఁ జూపియున్నాఁడు. అనేకశైవకవు లీతని దైవమువలె నారాధించి కావ్యాదినిఁ బ్రశంసించియున్నారు.

ఇతఁడు భృంగిరిటగోత్రజుఁడు. జంగమలింగార్చనావిశారదుఁడు. సంగీతశాస్త్రపారంగతుఁడు. యతీశ్వరుఁడు, శైవదేశికుఁడు, వేదవేదాంగవేత్త, వేదభాష్యకారుఁడు, అతిదయాంతఃకరణుఁడు, మంచితార్కికుఁడు, అతివిరాగసంపన్నుఁడు. ఆకాలమునందు రాజులను మంత్రులను తనవాక్కుచేతను, యుక్తిచేతను మెప్పించి దాసులనుగా శిష్యులనుగాఁ జేసికొనినవాఁడు. శైవమతము నిరంకుశగమనము నొందున ట్లొనర్చినవాఁడు. మంచివిజ్ఞానశాలి, అభినవవ్యాసుఁ డని శిష్యాళిచేఁ బొగడ్తఁ గ

ష్నవాఁడు. మిక్కిలిమేధావంతుఁడై యనేకశిష్యప్రశిష్యపరివృతుఁడై యుండువాఁడు. ద్వైతాద్వైతసిద్ధాంతములఁజర్చించుటలోనుంచి ప్రవేశము కలవాఁడు. ఈవిశేషణము లన్నియుఁ బిడుపర్తి సోమనాథుఁడు వ్రాసినబసవపురాణ, చంపూకావ్యము నందలియాశ్వాసాంతపద్యములఁ జదివినవారి కతిశయోక్తులు కావని తెలియఁగలదు. బసవన్న చారిత్రికయుగము నందలిమహావీరుఁడు. ఆతనిచారిత్రమునకు దివ్యతేజస్సు కల్పించి సోమనాథుఁడు వీరపురుషారాధన మొనర్చి వీరశైవమతమును బ్రజ్వలింపఁజేసి మతముతో దేశ, దైవభక్తులఁ గలిపిన గొప్పరాజకీయపరిజ్ఞాతయనియు, మహాపురుషుఁ డనియుఁ జెప్పవచ్చును. ఆతనిమతసిద్ధాంతములప్పటి దేశ, రాజకీయములననుసరించియు, జైనమతప్రాబల్యానుసారముగను, అతనిబుద్ధికిఁ దోఁచినట్లు సంస్కారణములఁగోరి, ప్రజలయం దాభావములు వ్యాప్తి నొందుటకు వలసిన వాఙ్మయమును దాటియాకులపై వ్రాసి, స్వయముగఁ జదివి, శిష్యులఁ బ్రోగుచేసి, రాజులను, మంత్రులనుస్వాధీనము చేసికొని, దేశసంచార మొనరించి, యన్యభాషలనేర్చి, యందుఁ గావ్యములల్లి, వీరశైవముచే దేశము నుద్ధరింపఁ దలపెట్టినగొప్పనాయకుఁడు. యతీశ్వరుఁడై సర్వసుఖముల వర్జించి పాలుకురికి సోమనాథుఁ డొనర్చినపని యనన్యసామాన్యము. దాని మంచిచెడ్డలు, ఫలితమును విమర్శించుపని దేశీయచరిత్రకారునిది. కావున దేశజులు మనసోమనాథుని కవిగనేకాక యింక ననేకవిధములఁ బూజింపవలసినట్లు తోఁచక మానదు.

ఇతనిచరిత్ర మింకను దెలియఁగోరువారి కనువుగ చంపూబసవపురాణము కృతి నిచ్చుచు పిడుపర్తిసోమనాథుఁడు వ్రాసినయీతనిచరిత్రము చదువుకొనుఁడు.

వీరశైవులలో నీతని దైవమువలె నారాధింతురు. ఈతనిద్విపదకావ్యముల లోనిమతాభిప్రాయముల నటుంచి చూచిన నీతఁడు వాడినశబ్దజాలము, శైలీప్రవాహము, వాడుకభాషానిరంకుశత్వమును భాషాభిమానులు వేనోళ్లఁ బొగడుచుందురు.

బసవపురాణపద్యకావ్యమునందు సోమనాథునిచరిత్రమును కృతిపతి వర్ణనగా నొనరించియుండెనుగదా. వీరశైవదీక్షాబోధ రచియించిన పిడుపర్తి బసవన యిట్లు సోముని, పండితయ్యను బొగడి యున్నాఁడు.

"సవిశేషశివతత్త్వసారాదికృతుల | శివభక్తి నిష్ఠించి సృష్టికిదృష్ట
ముగ నిల్పఁగన్నులు ముక్కంటిచేత | దగఁ బడసిన పండితస్వామిఁ గొలిచి
బసవపురాణాదిబహుకృతు లెప్పి | వసుమతి వీరశైవముఁ బ్రతిష్ఠించి
సకలమాహేశప్రసన్నతఁ గన్న సుకృతాత్ముఁ బాల్కుర్కి సోమేశుఁ బొగడి
కావ్యము లెప్పి శంకరు కృపఁగన్న | భవ్యుల శివకవిప్రవరులఁ దలఁచి."

ఇతఁడు ప్రభులింగలీలలు పద్యకావ్యముగ వ్రాసినబసవనకుఁ బూర్వుఁడు. ఈబసవన తనకావ్యము భరద్వాజగోత్రుఁడు, శైవభక్తుఁడు, వీరబాణావనీనాథునికొడుకగు తిమ్మనృపాలునిపుత్రుఁ డగు వీరభూపాలునకు గృతి నిచ్చెను. ఈకవికొడుకే సోమనాథుఁడు. బసవపురాణము పద్యకావ్యముగ వ్రాయుటయేగాక ప్రభులింగలీలలు కర్ణాటకమునండి ద్విపదగా భాషాంతరీకరించినాఁడు.

ఈతఁడు శైవబ్రాహ్మణుఁడు. మొదట నారాధ్యుఁడుగా నుండి యుత్తరవయస్సున కేవలజంగముఁగా మాఱి సిద్ధిపొందినట్లును, జీవించి యుండఁగనే సమాధి ప్రవేశించి యదృశ్యుఁడైనట్లును భక్తులు వ్రాసి యుండిరి. ఈతఁడు సంస్కృతాంధ్రకర్ణాటకభాషలలోనేగాక మఱికొన్నిభాషలలోఁగూడ పద్యములను వ్రాసెను.

ఈతని వంశమునుగూర్చి యిదివఱకనేక వివాదము లున్నవి. ఈ క్రిందివాక్యములవలన నీతనితలిదండ్రులనామములే యిదివఱకు సుస్పష్టముగఁ దేలలేదని తెలియఁగలదు.

(1) అనుభవసారమం దిట్లున్నది.

క. భృంగిరిటగోత్రుఁడను గురు | లింగ తనూజుఁడ శివకులీనుఁడ దుర్వ్యాసంగివివర్జితుఁడ...... | జంగమలింగప్రసాద సత్పాత్రుండన్॥

ఇందువలనఁ దనగోత్రము భృంగిరిటగోత్ర మని, గురులింగ పుత్రుఁ డని, శివకులమువాఁడని చెప్పుకొనినట్లు కనఁబడును. కాని బ్రాహ్మణులలో నిట్టి గోత్రసూత్రములు, కులములు లేవు. అందు వలన నిందు సోమన్న తాను శివపుత్రుఁడ, శివగోత్రమువాఁడ, శివకు లీనుఁడ, నని చెప్పిన భక్తివాక్యములుగా వీనినిఁ దలంపవలసియున్నది. ఏ మనఁగా?

(2.) పండితారాధ్యచరిత్రమునం దిట్లు చెప్పుకొనె నని కవుల చరిత్రము నూతనముద్రణము 221 పుటలో నున్నది

"శ్లో॥ గురులింగార్యస్య దయాహస్తగర్భ సముద్భవః
బసవేశస్య తనయః బసవేశ్వర గోత్రకః
శ్రీమత్పాల్కురికి సోమేశనామాహం సర్వవిత్తమః
పండితారాధ్య చరితాలంకృతాం కృషిమారభే
తతశ్శృణు నతామాత్య నూఁనామాత్య శేఖర॥"

ఇందుఁ దాను గురులింగార్యునిఘాతుఁడని, బసవేశపుత్రుఁడ నని చెప్పుకొనినట్లు శ్రీపంతులుగారు భావించి మొదటికులగోత్ర వివరణమునకు భారతపద్యము నుదాహరించి గురువును జనకు నిగాఁ గవి చెప్పఁజూచె నని సమర్థింపఁ బోయిరి. కాని యిందును సోమన్న తనకులగోత్రముల సరిగఁ జెప్పలేదు. బసవకులము, బసవ గోత్రము ననియే భక్తివాక్యము లనుచున్నట్లు ఛాందసమే కనఁబడు చున్నది. సత్యముకాదు. ఏమనఁగా? కొన్నిపండితారాధ్యచరిత్రముల ప్రతులయం దీతఁడు *వీరవోచేశ్వరునికొడుకు నని చెప్పుకొనెను. అది యుఁగాక.

(3) పాలుకురికి సోమన్న తనబసవపురాణమును గర్ణాటకమునం దలి గొబ్బూరగ్రహార జనోత్తముఁ డగుగొబ్బూరి సంగనామాత్యు

౬ * ఆంధ్రులచరిత్రములో, శ్రీ వీరభద్రరావుపంతులుగారు కృతిపతి వివరములు కవి కంటఁగట్టిరి. సోమన్న వీరవోచేశ్వరుని కొడు కనిలేదు. కృతిపతి తండ్రి వీరవోలేశ్వ రుఁడు.

నప్పఁగృతి యిచ్చెను నందుఁ దనకులమువిషయ మిట్లు చెప్పికొనెను.

> "ధర నుమామాతాపితారుద్రయనఁగ। బరగువేదోక్తి నీశ్వరకులజుండ
> శరణగణాశ్రయసకలస్వరూప। గురులింగవరకరోదరజనితుండ
> భక్తికారుణ్యాభిషిక్తుండఁ బాశ । ముక్తుండఁ గేవలభక్తిగోత్రుండు
> భ్రాజిష్ణుఁడగువిష్ణురామదేవుండు। తేజిష్ణువగుశ్రియాదేవియమ్మయును
> గారవింపఁగ నొప్పుగాదిలిసుతుఁడ | వీరమహేశ్వరాచారవ్రతుఁడ
> ఖ్యాతిచే సద్భక్తి గలకట్టకూరి। పోతిదేవునిపదాంబుజషట్పదుండ
> సుకృతాత్ముఁ డగుకరస్థలమువిశ్వేశు । ప్రకటవరప్రసాదకవిత్వయుతుఁడ
> వడగామురామేశు వరశిష్యుఁ డనఁగఁ | బడుచెన్నరామునిప్రాణసఖుండ
> సంభావితుఁడ భవిజనసమాచరణ। సంభాషణాది సంసర్గదూరగుఁడ
> నలిబాల్కురికి సోమనాథుఁ డనంగ । వెలసినవాఁడ నిర్మలచరిత్రుండ"
>
> (బసవపురాణము. పుట 3)

ఇందువలన నీతఁడు శ్రియాదేవి, రామదేవుల పుత్త్రుఁడనియు, కట్టకూరి పోతిదేవుని భక్తుఁ డనియు, వడిగామురామేశుశిష్యుఁ డగు చెన్నరాముని సఖుఁ డనియుఁ దెలియుచున్నది. పండితారాధ్యచరిత్రమునం దిట్లు చెప్పికొనెను.

> "ధర నుమామాతాపితారుద్ర యనఁగ । వరపురాణోక్తి నీశ్వరకులజుండ
> పేరెన్నఁబడినశ్రీబెలిదేవ వేమ । నారాధ్యులను పగమారాధ్య దేవు
> మనుమనిశిష్యుండ మద్గురులింగ । ఘనకరుణాహస్తగర్భసంభవుఁడ
> మును బసవపురాణమున నెన్నఁబడిన। పెనుపారుభక్తుల పెంపుదుకొడుక
> బసవపురాణప్రబంధ మనఁ బేర । బసవపురాణి యనఁ బటిగలవాఁడ
> బసవనిపుత్రుండ బసవగోత్రుండ * * * * బసవన్నయిలుబుట్టు బానిసెకొడుక
> * * మసలక మాచెన్నమల్లికార్జునుని । బసవనామం బిడి భక్తి పెక్కువను * *
> శుద్ధభక్తస్థల శ్రుతిమతాచార । సిద్ధవీరవ్రత శీలాన్వితుండ
> నలిబాల్కురికి సోమనాథుఁ డనంగ। వెలయువాఁడను చతుర్వేదపారగుఁడ॥

* * * *

పండితారాధ్యచరిత్రము తనముద్దుమఱఁదియు, నెచ్చెలికాఁడును, సాహిత్యపరుఁడును, బసవభక్తుఁడును, వీరపోచేశ్వరాచార్యునిశిష్యు

డును, మంత్రియును, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, హారితసగోత్రుఁడు నగు సూరనామాత్యునకుఁ గృతి యిచ్చెను. "గణసహస్రనామము, దీపకలి చరిత్రము నీయారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడు వ్రాసె" నని పద్యసారమున వ్రాసిరి గాని యవి పండితయ్యకృతు లని సోమన్నయే చెప్పెను. కావున నీతనివి కానేరవు.

ఈతఁడు వ్రాసినగ్రంథములలోఁ జాటుకృతులు పెక్కు లున్నట్లు తెలియుచున్నను మనకుఁ జిక్కినవి స్వల్పము. అందు ముఖ్య మైనవి (1) వృషాధిపశతకము (2) చెన్నమల్లుసీసములు (3) చతుర్వేదసార సూక్తులు*

ఇందలివృషాధిపశతకము (108 పద్యములు) చంపకోత్పల మాలాసంఘటిత మైనభక్తిశతకము. ఇది బసవేశ్వరునిశివస్వరూపు నిగా నెంచి యాతనిసంబోధించి చెప్పినది. "బసవా! బసవా! బసవా! వృషాధిపా!" అని మకుటము. నూఱువిధంబుల స్తుతింతు నని కవి యనుచున్నాఁడు.

"నోరికి వచ్చినట్టు లొకనూఱువిధంబులఁ బ్రస్తుతింతు నే
నేరుతు నేరఁ బొమ్మనక నీపయి పొచ్చను లేనిమచ్చికి
గారవ మొప్ప మత్ప్రణుతిఁ గైకొనఁగాఁ దగు గారవింపు నిం
పారఁగఁ గూర్మిఁ బూని బసవా బసవా బసవా వృషాధిపా‖ 106

ఈశతక మీతఁడు బసవపురాణము రచియించినది. ప్రజలు మెచ్చుటఁ జూచి,భక్తులు బసవన్నను స్తుతించుట కనువుగానుం డున ట్లిది వ్రాసియుండె నని యీ క్రిందిపద్యమువలన ద్యోతక మగు చున్నదిగావున నీశతక మీతఁడు బసవపురాణానంతరమే వ్రాసి యుండెను.

"బసవఁడు ప్రీతిఁ గైకొనియె భక్తిమెయిన్ విరచించినాఁడు మున్
బసవపురాణ మంచునను బ్రస్తుతిసేయుదు రట్లుఁగాన నీ

* ఇది బసవన్న వ్రాసినదానికిఁ దెలుఁగనియు వీరశైవము శ్రుతిసమ్మతమనియు సమ రించును.

యసమదయాధురీణతకు నంకిలిపాటు ఘటిల్లకుండ న
న్వసిఁగొని బ్రోవుమయ్య బసవా॥" 107

పండితమల్లికార్జునుఁడు బసవస్తుతిగాఁ గొన్నికావ్యములు రచియించె నని మనము తెలిసికొనియున్నాము. ఆవిషయము సోమనాథుఁ డీక్రిందిపద్యమున సూచించెను.

"దండితవాదియై శివుఁడె దైవముగాకని కన్నులిచ్చి తా
నిండుమనంబులో నిలువుకన్నులు దాల్చి పొల్చు మా
పండితమల్లికార్జునఁడు బ్రస్తుతి సేయఁగ నేర్చు
నిన్ను నెవ్వండు నుతింపనేర్చు బసవా॥" 100

బసవడే శివుడు. శివుఁడే తనవల్లభుఁ డని సోమనాథుఁడు పల్కుచు విశిష్టాద్వైతులనాయకనాయకీభావభరిత మగుభక్తి నీతఁడు ను బ్రకటించియున్నాఁడు. బసవఁడు "భక్తికళతుఁడ" ని చెప్పుటయే గాక యీక్రిందిపద్యమున స్పష్టపఱచెను.

"నాయొడయండ నావిభుఁడ నాహృదయేశ్వర నామనోహరా
నాయిలువేల్ప నావరద నాగురులింగమ నాదుజంగమా
నాయదినాథ నావరుఁడ నన్నుఁ గృపానుతి బ్రోవు మయ్య దే
వా యమిబృందవంద్య బసవా" 105

ఇట్లు "నాహృదయేశ్వర!" "నామనోహరా"యనివాడినపదములే సోమునిభక్తిని బ్రకటింపఁ జాలియుండును.

ఇతఁడు పలుభాషలలోఁ బండితుఁ డగుట, వేర్వేఱుభాషలలో స్తుతించినయెడల ఫలప్రద మని యట్లొనర్చియున్నాఁడు.

—:సంస్కృత భాష:—

చూర్ణితమన్మథాయ పరిశోభితభస్మవిలేపనాయ సం
పూర్ణమనోరథాయ గతపూర్వభవాశ్రితవర్ణనాయ ని

ర్వర్ణనిరాసకాయ సశివాయ నమో యని సంతతంబు ని
న్వర్ణనసేయువాఁడ బసవా॥ 58

—:ద్రావిడ భాష:—

పరమనె యన్నుయాండవనె పన్నుదయానె యనాథనాథ నే
పెరియనె పేనివుండవనె పేరుదయాయనె పేరుజెప్పనే
తేనమురియాయనె యనుచు ద్రావిడభాషనుతింతు నిన్ను మ
ద్వరకరుణావిధేయబసవా. 59

—:కన్నడ భాష:—

హాసుళియనన్న రక్షిసువు హాగయ దెవ్వవనీవనందు మ
న్నిసువడి నిమ్మడింగలిగెనిమ్మప్రసాదిత నిమ్మతోత్త నే
కసిగతియంచు భక్తినిను కన్నడభాష నుతింతు సద్గుణ
వ్యసన శరణ్యమయ్య బసవా. 60

—:నవార్య భాష:—(మహారాష్ట్రము.)*

దేవతరీతు హేచిగురుదేవమణానతరీతు మోచిగో
సావితరీతు హేచితుమసాచిప్రసాదయమీకృపాకరా
యీవరదాయ యంచునుతియించెద నిన్ను నవార్యభాష
దేవా వినుతార్యలోక బసవా. 61

:—జాను తెనుంగు:—

పలుపాడతోటిచీరయును పాపసరుల్ నిరుమోము కన్నువె
న్నెల తలచేతిపుత్తుకయునిండిన వేలుపు టేరుపల్కు పూ
సలుగలరేనిలేఖపని జాను తెనుంగునవిన్నంచెదఁ
పలుపుమదిం దలంతు బసవా. 62

ఇదియే యచ్చతెలుఁగని తరువాత వారిలెలంచి క్రొత్తమాట
లఁజేర్చిరి.

—:అరుదుమణిప్రవాళము:—

సంస్కృత ద్రావిడ పదముల సమ్మేళనరచనమున కలవ లీపేరు
వాడెదరు.

---

* దీనినే “ఆరభాష”యందురు.

అరుళగిఁపప్రసాదము దయానభవద్గుణవర్ణన నిల్పి నా?
పోపునసేస్మరామి పరమేశ్వర శేగణవర్య యంచు ని
ట్లురుదుమణిప్రవాళమున సంకనజేయుదు నిన్ను మన్మనో
పరకరుణావిధేయ బసవా 64

ఇట్లు మణిప్రవాళము, వాస్తేయమణిప్రవాళము నందును స్తుతించుటయేగాక "పెక్కుభాష" లఁ గలిపి యొకపద్యమునఁ గూడ స్తుతించియున్నాఁడు.

ఈతఁ డంత్యనీమయుక్తముగవ్రాసినపద్యములు శతకారంభమున మిక్కుటము. ఈశతకమే పోతన్నయంత్యనీమములకు సర్వేశ్వర శతకముతోపాటు భిక్ష పెట్టియుండవచ్చును.

ఆర్యవితానవర్య భువనాధికశౌర్య యుదాత్తసత్వధా
చార్య యవార్యవీర్య బుధసన్నుతచర్య విశేషభక్తితా
త్పర్య వివేకధుర్య పరిపాలితచౌర్య శరణ్యమయ్య దు
ర్వారయనూనధైర్య బసవా ॥ 74.

వినుత నవీనగాన గుణవిభ్రమలేభక్తివిధేయకాయ య
త్యనుపమగణ్యపుణ్య నయనాంచల దూరభవోపతాప స
ద్వినయవికాసభాస సముదీర్ణశివైక్యసుఖైకపాక దే
వ నను భరియింపు మయ్య బసవా ॥ 36.

ఈశతకాంతమున నీతఁడు ఫలశ్రుతి నిట్లు చెప్పియుండెను.

అకుటిలలీల జంగమసమగ్రిదయాకలితప్రసాదిపా
యకురికి సోమనాథుఁ డతిలోల్యమునన్ బసవన్నదండనా
థుకునకు నొప్పుశతక్కమన్పఁణఁ జేసె నివిం బఠించువా(?)
రికి వినువారికిం గలుగు శ్రీయును నాయువు భక్తి ముక్తియున్॥ 108.

పాలుకురికి సోమనాథుఁడు గానకలాప్రవీణుఁ డనియు, స్వరూప మిట్టిదనియు నింక ననేకవిశేషము లీక్రిందియాశ్వాసాంత పద్యముల వలనఁ దెలిసికొనవీ లగుచున్నది.

భృంగిరిటగోత్రసంభవ జంగమలింగార్చనావిశారదవలస
త్సంగీతశాస్త్రపారగ గంగోత్పత్తిప్రకారకావ్యధురీణా. 3. 451

పి||సోమనాథుని బసవపురాణము.

ఇందువలన సోముఁడు సంగీతశాస్త్రజ్ఞుఁ డనియు, గంగోత్పత్తిర గడ శైవులు సరసకావ్యముగ నెంచువా రనియు, బహుశః సోముఁడు తనద్విపదకావ్యముల సంగీతమునఁ బాడి ప్రజల నాకర్షించియుండు ననియుఁ దలంపవీలగుచున్నది.

పాలుకురికి సోమన్న బాహ్యవేషము నీక్రిందిపద్యము తెల్పును.

శ్రీభసితత్రిపుండ్రక పరీతవిశంకటఫాలు జూట జూ
టీభరదారు నిర్మలపటీపటలావృతదేహు నక్షమా
లాభరణాఖిలాంగు బసవాక్షరపావ పవిత్రవక్త్రుఁ జి
చ్ఛోభితచిత్తుఁ బాల్కురికి సోమయదేశికుఁ బ్రస్తుతించెదన్.

పాలుకురికి సోమన్న వర్ణనము పిడుపర్తి సోమనాథకవి తన బసవపురాణకృత్యాది నొనర్చియున్నాఁడు.

సీ|| లిపి లిఖింపకమున్న యపరిమితార్థోక్తి, శక్తి యాతనిజిహ్వ జరుగుచుండు
ఛందోధికరణాది సరణి చూడకమున్న, మది నుండుఁ గావ్యనిర్మాణశక్తి
భాష్యసంతతులు చెప్పంగఁ జూడకమున్న, రుద్రభాష్యక్రియారూఢి వెలయుఁ
దర్కశాస్త్రాదివిద్యలు పఠింపకమున్న, పరపక్షనిగ్రహప్రౌఢి వెలయు

తే|| నతని నుతియింప నాఁబోఁటి కలవి యగునె, జైనమస్తకవిన్యస్త శాంతశూల
కలిత బిజ్జలతలగుండు గండిబిరుద, శోభితుఁడు పాల్కురికి సోమనాభిధుండు||

పాలుకురికి సోమన్నగురువు విశ్వనాథుఁ డనుటకు సాక్ష్యము.

క. ఆతఁడు గురువరకరసం, జాతుండై విశ్వనాథు సన్నిధిఁ గవితా
చాతురి యెఱింగి బసవ, ప్రీతిగ రచియించి నట్టికృతు లెవ్వియనన్|| 126

ఓరుఁగల్లులో బసవపురాణపఠనము నాక్షేపించినవారిని

జయించి, శిష్యులకు డోంకిప అగ్రహార మిప్పించి తాను కన్నడమునకు సోమన పోమె నని బసవపురాణమునందే యున్నది. ఈతఁడు గంగ గోదావరి చెంగట నున్నపాల్కురికిలో సమాధి రచించుకొని సిద్ధి నొందెను. ఇతఁడు యతి (1. 79.) నవ్య వ్యాసుఁడు (1. 186.) ఇతఁడు తన గ్రంథమున 'ఆతత బసవపురాతన భక్తగీతార్థసమితియె మాతృక గాఁగ' బసవపురాణము వ్రాసితి నని కృత్యాదినిఁ జెప్పుకొనెను.

పాలుకురికి సోమనాథునిగ్రంథములలో నత్యద్భుత మైనవిషయము లున్నవి. మతవిషయము లక్కఱలేనివారికి దేశ, భాషా, వాఙ్మయ, సాంఘిక, రాజకీయ విషయము లెన్నియో తెలిసికొన వీలగుచున్నది. కాని యీతనికావ్యము లింతవఱ కంతగాఁ జదివిన పరిశోధకులు కనఁబడరు. బసవపురాణకృతిపతి యగు గొబ్బూరి సంగనామాత్యునిగూర్చికాని, అనుభవసారకృతిపతి యగు గోపగి నారయాఖ్యు (త్రిపురారి)ని గూర్చికాని మనకు వివరములు తెలిపినవారు లేరు. పాలుకురికి సోమనాథునిగురువు విశ్వేశుఁ డని సోమన్నయే వ్రాసిన యీక్రిందిపద్యభాగములవలనఁ గూడ దెలియఁగలదు.

ఈవిశ్వేశుఁడే బెలిదేవి వేమనారాధ్యుల మనుమఁ డై యుండును.

“కుశలుఁడు విశ్వేశు విభులగురుహరు శరణుఁడు” 1

అనుభవసారము.

“నిమలచిద్రూపమూర్తి విశ్వేశువరమూర్తి, వినయవర్తి భువనద వినుతకీర్తి
విభు కరస్థలంబు విశ్వేశుకారుణ్య,జనిత వినుత కావ్య శక్తియుతుఁడు” 2
“చరలింగ ఘనకరస్థలి విశ్వనాథ”

అనుభవసారము.

“వరకృపాంచిత కవిత్వ స్ఫూర్తిఁ బేర్చి” 3

బసవపురాణము గద్య.

ఈనడుమ ననేకవివాదములకుఁ గారణ మైన “రేవఁడు” శబ్దమీవిధముగ ననుభవసారమునం దున్నది.

క. పంటని దుర్వ్యసనంబుల, పెంటకుఁ గా కీశుభక్తపేరవునకుంగా
కుంటఁ జెడు భక్తివాసన, రెంటికి నెడతాకి చెడ్డ రేవనిభంగిన్.

ఈసామెతనే తరువాతవా రనుకరించినట్లు తోఁచుచున్నది.

సుమతిశతకమున కనుకరణమో, లేదా యీతనినే సుమతి శతకకర్త యనుకరించెనో చెప్పలేము కాని యట్టిభాగము లీతని గ్రంథముల నున్నవి.

“కలనాఁడె ధనము ప్రాఁయము, గలనాఁడె జవంబుబలము కలనాఁడెవిని
శ్చలమతియు గతియుఁ దనకున్, గలనాఁడె భజింపవలయుఁ గరుణానిలయున్”

అనుభవసారము.

ఈపద్యము ననేకాంధ్రకవు లనుకరించుచువచ్చిరి. సోమనాథుని గ్రంథము లన్నియుఁ జదివిన నిట్టివైచిత్ర్యము లెన్నియో తెలియఁగలవు.

ఈక్రిందిపద్యమును వేమన్న యనుకరించె ననవచ్చును.

క. అడుగమి నిచ్చుట యుత్తమ| మడిగినయెడ నీఁగిణయెన్న నగు మధ్యమ మ
ట్లడిగిన మెయ్యి (య్యా?)రపులదా|నిడుటయె యధమంబు భక్తియెడఁద్రిపురారీ.

అనుభవ సారము.

ఆ. అడుగ కర్థ మిచ్చునతఁడు బ్రహ్మజ్ఞాని|అడుగ నర్థ మిచ్చునతఁడు త్యాగి
అడుగ నియ్యలేనియాతఁడె పెనులోభి| విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ||

వేమనపద్యములు

తిక్కనకంటెఁ బూర్వుఁడైనసోమనాథునియనుభవసారమునందు షష్ఠ్యంతము లున్నవి. కావునఁ గవులచరిత్రము తిక్కనయే మొదట షష్ఠ్యంతములు వ్రాసె నని స్థాపించి, యాస్థాపనమునకు సరిపడనిచాముండికావిలాసాదులషష్ఠ్యంతముల నెపమునఁ గల్పితగ్రంథము లనినమాటలు నిలుచుట లేదు నేను చూచినకొలఁది నీకవిగ్రంథము లెన్నియో విశేషములతో నున్నట్లు కనుఁగొంటిని. పరిశోధకు లికనైన నీతని యితరగ్రంథములు శ్రద్ధతోఁ బఠింపవలసియున్నది. ఈతనిపండి

తారాధ్యచరిత్రకృత్యాదిని "ప్రాసోవాయతిర్వా" యనుటవలన నితని నాఁటికే తెలుఁగుఁఛందోగ్రంథము లున్నట్లు తెలియఁగలదు.

ఈతని కించుమించుగా సమకాలికుఁ డని తలంచుచున్న నన్నెచోడుఁడేకాక బద్దెన్నకూడ నీతని పద్యముల వంటివి వ్రాసెను. నన్నెచోడ బద్దెన్నలకాల మింకను సంశయాస్పదము లగుట నెవ్వ రెవ్వరిని ను కరించిరో తెలియదు.

క॥ "బలిమికిఁ జోడి, తపంబున। కలుగమి, సిరికోర్పు, విద్యకభిమానము, వా
గ్బలమునకు బొంకునోరయమి,।కులమున కాచార మొప్పుఁగొమరుగ భీమా॥లోకనీతి. 5
క॥ హీనునకుబలిమి, పరా ధీనునకుసుఖంబు, దుర్మతికిరిపుజయము, మ
జ్ఞానికిఁబరమును, నలిగెడు వానికి సైరణ,యసంభవము బద్దినృపా॥" లోకనీతి. 6
బద్దినీతులు

వీనినిఁ బోలియున్న సోమనాథుని పద్యములు.

క॥ "నురువడికిఁదెలివి; భక్తికిఁ। బరిచర్య, గృతార్థమతికిభయమును; వ్రతత
త్పరతకచలనమును; దగస। చ్చరితకు నిస్పృహయు; నొప్పుసద్భక్తనిధీ। 48
క॥ వలవునకుఁ దలఁపు; సేతకు। నయమి; పలుకులకువినయ; మారాధనక
గ్గలమగుసన్మానము; మతి। కలిమికి వినికియును; నొప్పుకరుణాంబునిధీ। 49
అనుభవసారము.

ఇట్లేనన్నెచోడుని కుమారసంభవమునం దారయూరిపురవర్ణనమునందలి "కలోఁడికూఁతలు, కల్పొన్నవిరులు" మున్నగుసమాసాంశము లున్నవి.

"ఈతఁ డారాధ్యచరిత్రము, బసవపురాణము, అన్యవాదకోలాహలము, బసవనపంచగద్య, సద్గురురగడ, చెన్నబసవరగడ, శరణుబసవరగడ, వీనిని కల్పించి సకలవేదాగమపురాణవాక్యముల నుంచి యిరువదియైదుప్రకరణములుగ సోమనాథభాష్యమునందు సంగ్రహించి ప్రకటించెను." అని భైరవేశ్వరకావ్యముకథాసూత్రరత్నాకరము నందున్నది.

"జ్యోతిర్మయశాంభవిజ్ఞాన దీక్షాబోధయొక్క పరమరహ శ్యార్థమును" సంగయ్య అనేశరణునికి 160 వచనములలో సంగ్రహ ము చేసి ఉపదేశ మొనర్చెను. ఇవేకాక యీతఁడు శీలసంపాదనము, సోమేశ్వరశతకము, సహస్రగణనామము, అను గ్రంథములుకూడ వ్రాసియుండెను. పైనఁజెప్పినగ్రంథములలో ఆరాధ్యచరిత్రము, బసవపురాణమును తెలుఁగు, అన్యవాదకోలాహలము బసవన్న పంచ గద్య, సోమనాథభాష్యము, యివిసంస్కృతము. పంచగద్యలలో నచ్చ టచ్చట కన్నడ కందపద్యము లున్నవి. తక్కినరగడలు, వచనములు, శీలసంపాదనము, సోమేశ్వరశతకము, సహస్రగణనామము కన్నడ భాషలో వ్రాసెను.

ఈతనికి తత్త్వవిద్యాకలాప, కవికాసార, అన్యవాదకోలాహళ, ప్రత్యక్షభృంగీశావతార మొదలగుబిరుదులు కలవు. ఇతఁడు బసవనికిఁ బిమ్మట 30 సంవత్సరములలో నుండెను. కర్ణాటకభాషలో సోమ నాథుఁడు వ్రాసినగ్రంథము లిప్పటికిఁ జిక్కుచున్నవి." అనువిషయము లు కర్ణాటకకవిచరిత్రలో వ్రాసియున్నారు.

బద్దెన

బద్దెన వ్రాసిన నీతిసారముక్తావళిలో నీతఁడు తన్నుఁదానే యీ క్రిందినామముల సంబోధించుకొనినాఁడు. (1) బద్దిభూపతీ (2) బద్దన (3) కీర్తినారాయణుఁడా (4) ఉదారవైరోచనుఁడా (5) బద్దెనరేంద్రా (6) రాజమనోజభూభుజా (7) నరేంద్రచతురాననుఁడా (8) వివేకచతురాననుఁడా (9) కార్యచతుర్ముఖా (10) నన్నెచోడనరేంద్రా (11) దశదిశాభరణాంకా (12) పరపక్షభైరవా (13) నన్నవగంధవారణా (14) వివేకభూషణా (15) రాజరాజమనోజా (16) కొమరురభీమ. ఇందుఁ గొన్ని కేవలగుణవాచకములు, బిరుదులు నైయున్నవి. ఇవి యన్నియుఁ గవిపరముగఁ జెప్పుకొనినవే!కొంద తివి పరులను సంబోధించె ననవచ్చును గాని కవి కొన్ని తన్ను,కొన్ని యితరులను సంబోధించి గ్రంథము వ్రాయువాడుక లేదు. అట్టిసంప్రదాయము మృగ్యము. ఈబిరుదులలోఁగీర్తినారాయణాదు లొరయూరుపురాధీశు లగుచోడవంశజుల కున్నట్లు నిదర్శనము లున్నవి. ఈవిష్ణుభక్తుఁ డగుకవి, శివభక్తుఁడగు కుమారసంభవకర్త కాఁడు. వీరిరువురు చోడులు, సూర్యవంశజులు, సుమతిశతకము వ్రాసితి నని బద్దెన చెప్పినట్లు మా.రా.కవిగా రుదాహరించినపద్యములో "శ్రీవిభుఁడ" ననుపదము రాజుపరముగ నర్థము చెప్పవచ్చును గాని "లక్ష్మీవల్లభపదపద్మారాధకుఁ" డగుకవి యిట్లు "లక్ష్మికి మగఁడ" నని స్ఫురించునట్లు వ్రాసికొనునా?

రుద్రదేవుఁడు వ్రాసిననీతిసారమునందు బద్దెన పద్యము లుండుటచే బద్దెన 1150 క్రీ॥ శ॥ లో నున్నరుద్రదేవునకుఁ బూర్వుఁ డనుచున్నారు. భువనైకల్లుమనికి సామంతుఁ డగుభద్రభూపాలుఁడు (బద్దెన?) 12 శతాబ్దమువాఁడని శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుపంతులుగా రాంధ్రులచరిత్రమున వ్రాసిరి. కాకతీయరుద్రమదేవి సామంతుఁడుగా క్రీ॥శ॥ 1261 సం॥రమునఁ జిన్నరాజ్యమును బాలించిన బద్దెన యంతపూర్వుఁడు

కాఁడని శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులుగారు వ్రాసిరి. వీరు న్యాయలు పట్టిక ననుసరించి మూలము తెప్పించి ప్రకటించినశాసనములో నున్న "వీరనారాయణచోడబద్దిగదేవరాజు" మనబద్దెన యని శ్రీ రామయ్య పంతులుగారి యూహ. బద్దెన గ్రంథమునం దున్న 16 బిరుదులలో నొక్కటియైన శాసనమునఁ గనఁబడదు. కేవలము బద్దెననామమును బట్టియేకాలనిర్ణయము చేయవలసినచో శక్తివర్మశాసనము నం దొకబద్దెన కలఁడు. కావున నీతనికాలము సందేహముగనే యున్నది. "శ్రీవిభుఁడ" అనుపద్యము బద్దెనదే యైనచో నట్టి శతకము మఱియొకటి యుండునా? సుమతిశతకపుప్రాఁతప్రతులనింకను బరిశీలింపవలసియున్నది.

సుమతిశతక మాబాలగోపాలమునకుఁ బఠనీయమై చిరకాల మునుండి యాంధ్రదేశమున రాజ్యము చేయుచున్నది. ముద్రణ మా రంభమైనది మొద లాంధ్రమున నిది యెన్నివేలప్రతు లందినదో చెప్పుటకు వీలులేదు. ఇంతప్రచారము గలయీశతకకర్తృత్వ మింత వఱకు మనకుఁ దెలియదు. పోనిం డిది యేకాలమునందుఁ బుట్టినదో కూడఁదెలియదు. కొన్ని లక్షణగ్రంథములలో సుమతిశతకము భీమ కవికృత మని యుదాహరణము లిచ్చెదరు. అట్లుదాహరించిన పద్యము లొకటిరెండు నేను పోల్చిచూడఁగా నాకవి ప్రస్తుతసుమతిశతకమునం దుఁ గాన్పింపలేదు. ఒకటి చూపెదను.

"క. కాదన్న వాఁడె కరణము। వా దడచినవాఁడె పేడి వసుధేశుకడ౯
లే దన్నవాఁడె చనవరి। గాథలు పెక్కాడువాఁడె కావ్యుఁడు సుమతీ!॥"

ఈ లక్షణగ్రంథ మెప్పటిదో తెలియదు. కాని యీపద్యము భీమన్నగారిసుమతిశతకము లోని దని "దథ" లకుఁ బ్రాసమైత్రికలదని చూపుట కీయఁబడినది. (పరిషత్పత్రిక సంపుటము 6, పుట 456 చూ డుము) ఈ పద్యము ప్రస్తుతసుమతిశతకమునలేదు. ఈ భీమన్నగారినే వేములవాడ భీమకవి యని మనవారీశతక కర్తృత్వ మాతని దని యుండియుండవచ్చును. ఈతఁడేభీమన్నయైనను సుమతిశతక మీతనిది వేఱని తోఁచుచున్నది.

సుమతి యను జైనముని యొకఁడు కలఁడు. "వేమా!" యని "కవిచౌడప్పా!" యని తమకుఁ దాము సంబోధించుకొనుకవులవలె 'సుమతి' యను జైనముని దీనిని రచించియుండు నేమో యని యొక ప్పుడు నేను సందేహించితిని. కాని యది సత్యమైనట్లు నిదర్శనములు లేవు.

ఇట్లు భీమన్న, జైనమునికర్తృత్వము లీసుమతిశతకమునుండి తొలఁగిపోఁగా నిఁక నిది కర్తలేని శతక మనవలసివచ్చుచున్నది. ఇట్లుం డఁగా నీ నడుమ శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు తాము వెలువ రించిననీతిశాస్త్రముక్తావళి (?) లో నీక్రింది పద్యమును బ్రకటించిరి. ఈపద్యమైన వారికి దొరకిన యాగ్రంథము ప్రతులైదారింట నొక దానియందుమాత్ర మున్నదఁట. పద్యము వినుఁడు.

"క. శ్రీవిభుఁడ గర్వితారి
క్ష్మావరదళనోపలబ్ధ జయలక్ష్మీసం
భావితుఁడ సుమతిశతకముఁ
గావించిన ప్రోడఁ గాఱ్యకమఁగసనుఁడ"

ఈనీతిశాస్త్ర ముక్తావళియే "నీతిసారముక్తావళి" యని ఇంకొక ప్రతిలోనుంట నిది యాంధ్రపరిశోధకమహామండలివారు ప్రకటించి యున్నారు. శ్రీకవిగారిగ్రంథమునందుఁ బ్రకరణవిభాగము లేదు. పాఠములు మాఱియున్నవి. ఆ రెండు గ్రంథములు పోల్చిచూచినవారికి వివరములు తెలియఁగలవు. ఈగ్రంథమును వ్రాసినవాఁడు 'బద్దెన' యనుచోడుఁడు. ఇతఁడు నన్నెచోడుఁడని నామాంతరము వాడు కొనెను. ఇదిగాక పెక్కుబిరుదులు కలరాజు, సూర్యవంశజుఁడు, కుమా రసంభవము వ్రాసిన నన్నెచోడుఁ డీతఁడుకాఁడు. అతఁడు శివభక్తుఁడు. ఇతఁడు విష్ణుభక్తుఁడు.

మాకు దొరికిన ప్రతియందు పైరామకృష్ణకవిగారి పద్యము లేదు. కావుననతఁడు సుమతిశతకము వ్రాసెనా? లేదా? యనునది పరిశీలనా ర్హము. రెండుగ్రంథములను దగ్గఱఁబెట్టుకొని పరిశీలించినచో భాష

యందు, పాకమునందు, శైలియందును,మిక్కిలిగ వ్యత్యాసము కనబడు చున్నది.

రెండు గ్రంథములు నేకకర్తృత్వము లనుటకు వీలు కనఁబడదు. ఐనను సుమతిశతకము బాల్యకృత్యమనియో, బాలురకొఱ కుపయోగింపవలె నని యిట్లు, సులభముగ వ్రాసెననియో, తలంపవచ్చు ననుకొందమన్న నాసందేహమునకును బ్రత్యవాయములు లేకపోలేదు. అవి విచారించెదము గాక !

కాలనిర్ణయము.

బద్దెన క్రీ॥ శ॥ 1070 సం॥ రము వాఁడని శ్రీ కవిగారి యభిప్రాయము. శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులవారియభిప్రాయానుసార మీతఁడు 1261 క్రీ॥ శ॥ న నున్నవాఁడు. ఈ రెండు వాదములును సందేహాస్పదములే గాని సునిశ్చితములు కావు. శ్రీరామయ్యపంతులుగారు "వీరనారాయణ చోడబద్దిగ దేవరాజులే" మనబద్దెనయందురు. ఆతని శాసనము ననుసరించి ఈతనికాలనిర్ణయ మొనర్చిరి. ఆతఁడు నీతఁడు నొక్కఁడేయనుట కాధారములు లేవు. ఐనను పైసంగతి విచార్యము. కేవలము నామమునుబట్టియే నిరువురొక్కటి యనవచ్చుననిన శక్తివర్మ ప్రభుపట్టశాసనములో "బద్దేమశ్చ మహారాజో మద్యానో బలిణే" యని యొక బద్దెన్నను బేర్కొనియున్నారు. ఈశాసనము క్రీ॥ శ॥ 1003—1015 లోనిది. ఈ బద్దెన యాతఁడేల కాఁగూడదు? మనబద్దెన "కీర్తినారాయణుఁడా!" అని సంబోధించుకొనినాఁడు కాని వీరనారాయణుఁడ నని చెప్పకొనలేదు. కీర్తినారాయణుఁడు దేవుఁడుకూడ నున్నట్లు తెలియుచున్నది. కావున బద్దెనకాలమింక ననిశ్చత మనియే చెప్పవలసియున్నది.

ఇది బాలురకొఱ కుద్దేశించె ననుటకును గొన్ని యాటంకములు కనఁబడుచున్నవి. సుమతిశతకము నందలియీక్రిందివాక్యములు బాలురకొఱ కుద్దేశించె ననఁజాలము.

(1) "పొలయలుక నాఁటి కూటమి-"
(2) "చేడెల యధరామృతంబుఁ జెందనిమూర్ఖ"

" 25. కడు బలవంతుం డైనను"
" 38. ఎక్కువ చదువులుచదివిన"
" 54. తలమాసిన నొలుమాసిన"
" 95. వెలయాలి వలనఁ గూరిమి."

మొదలగు పద్యములు బాలురకొఱకుద్దేశించినట్లు కనఁబడదు. పైఁగా బద్దెన నీతులపద్యమొకటి యిట్లున్నది. "బాలబోధమూర్ఖ" కావున నెద్ది బాలబోధ కని యనుమానముకలుగుచున్నది. ఈపద్య మన్నిప్రతులఁ గనఁబడదు. అర్థమును జింత్యము.

కావున శ్రీ కవిగారు సుమతిశతకమును బద్దెన వ్రాసె ననువాదము రెండువిధముల సందేహాస్పద మగుచున్నది. భాషయు, శైలియు, విపరీత మగుభేదమును బొందుట యొకటి, సుమతిశతకకాలనిర్ణయమును, బద్దెన కాలనిర్ణయమును సులభముకాకపోవుట రెండవది. ఐనను స్థూలముగ బద్దెనకాలము నిర్ణయమైనట్లే, సుమతిశతకము నందలిమాటలనుబట్టి దానికాలనిర్ణయ మొనర్పఁ బ్రయత్నించి చూతము. వేఱాధారములు లేనప్పుడీక్రింది మార్గముకంటె నన్యము కనఁబడదు. కాలనిర్ణయమునకు వీలైన తులకపదము లెవ్వియు నిందు నేఁ జూచినంతవఱకుఁ గనఁబడలేదు. ఇతర సాధనములకుఁ బ్రయత్నింతము. మనము చూడఁబోవునట్టి యాధారములు స్థూలవిభాగమునకు వీలగునా యను సందేహముతో - నాశతో - జేయుప్రయత్నములే కాని యివి సిద్ధాంతములు కాఁజాలవనియు, సిద్ధాంతీకరింప నీ వ్యాసకర్త యభిలాషము కాదనియు, సత్యనిర్ణయమున కొనర్చు సత్ప్రయత్నములనియు సహృదయు లెఱుఁగకపోరు. ఈక్రింది వెట్టిప్రయత్నములకు సవ్యాకుండుటకై పైయుపోద్ఘాత మవసరమైనది.

(1) శతకమునందుఁ బద్యము లకారాదిగ వ్రాసియున్నాఁడు.

ఇట్టినియమము శతకవాఙ్మయ మభివృద్ధి యైనపిమ్మటనైనఁ గావచ్చును. ప్రారంభమున నిందున్ననియమ మెఱుఁగక తరువాతవారు విడిచియుండవచ్చును. ఇట్టినియమము కనఁబడుచున్న భాస్కర, వేణుగోపాలశతకములు 15వ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వపువైనట్లు తోఁచదు. కావున నీ నియమమువలననే యిది ప్రాచీనశతక మనుటకు వీలులేదు. ప్రాచీనపద్యములవలె నిందు ప్రాసలోఁగూడ నఱసున్న పాటించి యున్నపద్యము లగుపడుచున్నవి. కావున నీ రెండు నియమములవలన నిదిప్రాచీనశతక మైనఁ గావచ్చును. ఇందాధునిక మని చెప్పుటకు వీలైనపదజాలము లేకపోవుటకూడ దీని ప్రాచీనతకే సాయపడుచున్నది.

(2) ఇందు పెక్కుచోట్ల "ఒకయూరికి నొక కరణము" (22) "కరణము కరణము నమ్మిన" (29) "కరణము సాదైయున్నను" (31) అని కరణము పదము చాలమారు లుపయోగించినాఁడు. "కరణము" సంస్కృతశబ్దము. కరణీకములు, కరణములు నెప్పటినుండి యుండెడివారో తెలియుసాధనము లున్నచో నీశతక మప్పటికిఁ బిమ్మటి దనవచ్చును. ప్రాచీనప్రబంధములలో "గణకవిద్య" యని కరణీకమును గూర్చి కాఁబోలు మంత్రికులము వారినిఁగూర్చి వ్రాసినట్లు కొన్నినిదర్శనములు చూపవచ్చును. కాని గణకుని కరణ మనిపిలుచుట యెప్పు డారంభమయ్యెనో తెలియదు. ఈ శతకమునందే మఱియొక చోట నీక్రిందిపద్యమున్నది.

క. నరపశులు మేరఁ దప్పిన। నిర మొప్పఁగ విధవయింటఁ దీర్పరి యైన౯।
గరణము వైదికుఁడైనను। మరణాంతక మౌనుగాని మానదు సుమతీ. 62

ఇట్లు వైదికుఁడు కరణ మైన మరణాంతక మగు ననుటయు, చాలపద్యములలో "కరణములను" పొగడుటయు "మంత్రి లేనిమండలాధిపతి తొండములేని యేనుఁగువంటివాఁ"డని (84) యు, "కాఁపు కొండె మయిన కరణాలకు బ్రతుకు లే" దని (81)యు "మంత్రి గలవాని రాజ్యము తంత్రము చెడకుండ నిలుచు"(85) ననియు, నియోగు

లపైఁ బ్రీతి కనఁబఱచుటయుఁ జూడ నీశతకకర్త మంత్రికులమువాఁడుకాని, తత్ప్రియుఁడుకాని కావచ్చునని తోఁచుచున్నది. ఈపైపద్యములన్నిఁటియందును సత్యముంట నివి కేవల మితరకవికూడఁ జెప్పియుండవచ్చును. వైదికుఁడు కరణము కారా దనునీతి సరియైనను కాకపోయినను, భావము లట్టివి గోపరాజు రామప్రధానికిఁ బిమ్మట రావలెను. రామప్రధానికథ సత్యమైనచో నాతనికాలము క్రి॥శ॥1185 అగుచున్నట్లు కొన్నినిదర్శనములు కనఁబడుచున్నవి. (చూఁడుఁడు శ్లోకములు, చాటుపద్యమణిమంజరి; "గోత్రశాస్త్రింబశేందూనాంసంఖ్యాబ్దే శాలివాహనే" మొదట విప్రులనుండి వేఱుపడి యాఱువేలమందినియోగులు కరణికవృత్తిలోఁ బ్రవేశించి, నియోగిశాఖ వేఱుపడినపిమ్మటఁ గొంతకాలమునకుఁగదా వైదికుఁడు కరిణీకమునకుఁ బనికిరాఁడనుమాట పుట్టవలసినది. కావున నీమాట వ్రాసినసుమతిశతకము 12వశతాబ్దమునకుఁ జాలతరువాతకావలసియున్నట్లు తోఁచుచున్నది.

(౩) ఇందు "కాఁపు" శబ్దముకూడ రెండుమూఁడుసార్లుప్రయోగించియున్నాఁడు. "కాఁపు" శబ్దమునకుఁ బ్రస్తుతము కేవలము "తెలఁగా" యని, శూద్రుఁడని యర్థ మున్నను "కాఁపు కరణము" లని పూర్వము వాడుకలో నుండెను. అనఁగాఁ బ్రస్తుతము "మునసబు కరణము" లనునట్లే కొంతకాలమునకుఁ బూర్వము "కాఁపు కరణము" లనుట కలదు. తుఱకప్రభుత్వములో "మునసబు" అనుపదము మనకు వచ్చినది. "మున్సిఫ్" అనివాడుటయుఁ గలదు. కావునఁ దుఱకప్రభుత్వమునకుఁ బూర్వము "మునసబు" పదమునకు మాఱుగా ,కాఁపు, శబ్దము వాడియుందురు. కావుననే యీక్రిఁది పామరపదమునం దాసత్యము వెల్లడియగుచున్నది. తగవులాడినభార్య భర్తననుచున్నది.

"కాఁపు: కరణం నాపట్టయితే? ఏలా కొడతావు కొట్టర! మగఁడ!"

ఇటులఁ గాఁపుశబ్దము గ్రామాధికారి పరమని స్పష్టము. మునసబులు కొండెకాండ్రయిన సనియే యీక్రిందిపద్యము నందలి ,కాఁపు, శబ్దమున కర్థము తీయవలసినట్లు తోఁచుచున్నది.

క. పారుగునఁ బగవాఁడుండిన । నిరవొందగ వ్రాతకాఁడె యేలిక యైనన్
ధరఁ గాఁపు కొండె మైనను । కరణాలకు బ్రతుకు లేదుగదరా సుమతీ. 81

ఇప్పటికిని గ్రామపరిపాలనమునందు మునసబుకరణము లైకమత్యము వీడినచోఁ గరణమునకు వచ్చుకష్టములు వేఱుగ నిర్వచింపనక్కఱలేదు. అనఁగా గ్రామాధికారి యగుమునసబునకువ్యతిరేకముగఁ గరణము దుష్టుఁడయ్యు నేమియుఁ జేయఁజాలఁడు. పూర్వము పెత్తనదార్లను కాఁపు లుండుటయు, వారికిఁ గరణము బాసటయై, లెక్కలు వ్రాసి, సాయపడుటయు, గ్రామపాలనము సుఖముగ నుండి ప్రభుత్వము సాగుటయు మనపెద్దలు చెప్పుదురు. కావునఁ బ్రస్తుతము "మునసబు" పదము గ్రామాధికారికి వాడిన తుటకప్రభుత్వమునకుఁ బూర్వ మీశతకము వ్రాసి యుండవలసినట్లు కనఁబడుచున్నది. అనఁగ స్థూలముగ 12, 15 శతాబ్దముల నడుమ నిది పుట్టి యుండవచ్చును. బద్దెనకూడ 12, 13, శతాబ్దములవాఁడని కొందఱనుచున్నారు. కావున వ్యతిరేక నిదర్శనములు లేనంతవఱకు బద్దెన దీనికర్తయని శ్రీకవిగారిపద్యానుసారము నమ్మవలసివచ్చుచున్నది. స్థితిగతు లీవిధముగ సందేహాస్పదముగ నుండఁగ నీనడుమ నొకవిచిత్రవిషయము కనఁబడినది. అది శ్రీకవిగారిసిద్ధాంతమును బలపఱచునది. కావున వారివాదమును ఖండించుట కింతకంటెఁ బ్రబలవాదము మానవలసివచ్చినది. విజ్ఞులుకూడఁ బరికించెదరుగాక!

కర్తృత్వము సరియా?

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పుస్తకభాండాగారము నె 1679రు తాటియాకుగ్రంథములోఁ బ్రసిద్ధ మగు నీక్రింది సుమతిశతకపద్య మిట్లున్నది.

(1) సుమతిశతకము నందున్నవిధము.

"పతికడకుఁ దన్నుఁగూర్చిన । సతికడకును వేల్పుకడకు సద్గురుకడకున్
సుతుకడకు రిత్తచేతుల । మతిమంతులు చనరు నీతిమార్గము సుమతీ. 67

(1) పరిషత్పుస్తకాగార తాటియాకుపతిలో నొకచోట

"సుతుకడకు తన్నుఁగూర్చిన । సతికడకును వేల్పుకడకు సద్గురుకడకున్
మతియుతులు రిక్తచేతుల ! పతికడకుంబోవఁజనదు బద్దెనరేంద్రా!

ప్రసిద్ధమైనసుమతిశతకపద్య మిట్లీప్రాచీనలేఖకుఁడేలమార్చె నో-బద్దెనీతులలోవలె నీ సంబోధన ముండుటకుఁ గారణమేమో— తెలియుటలేదు. ఈతాటియాకులవ్రాఁతవలన శ్రీకవిగారేగాక సుమతిశతకము బద్దెన దనువారు ప్రాచీనులుకూడఁ గలరని నిర్ణయమై దీనివలన శ్రీకవిగారివాదము కొంచెము బలమగుచున్నది. నేనిదివఱకొనర్చిన వ్యతిరేకవాద మీకారణమున నిటవివరింపక మానితిని. ఇప్పటికిని చాలవఱకు సందేహముగనే యున్నయీవాదముః సాధనాంతరములచేఁ దేలునని తలంచెదము.

(4) ఇంకొక పద్యమును వినుఁడు.

(1) "క. నమ్మకు సుంకరి జూదరి। నమ్మకు మగసాలివాని నటువెలయాలిన్"

(2) "వెలయాలు సేయుబాసలు। వెలయఁగ నగసాలిపొందు వెలమచెలిమియున్"

ఇట్లు కంసాలిని, వెలయాలిని, వెలమలను, గర్హించియున్నాఁడు. ఈజాతుల గర్హించినదానియందలిసత్యాసత్యములతోఁ బ్రస్తుతము మనకు నిమిత్తములేదు. ఒక్కరి యనుభవముచేఁగాని, యనేకులయనుభవముచేఁగాని యొకజాతి నొకరుగర్హించుట యేరికినిఁదగదు. ఐనను బ్రస్తుతము మన కావిమర్శనముతో నిమిత్తములేదు.

(5) కంసాలుఁరు 12 వ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వము గజపతి రాజ్యమున కరణములుగా నుండినట్లు గోపరాజు రామన్నకథ నుడువుచున్నది. కావునఁ గంసాలురయం దనిష్టముకూడఁ దరువాతనే కలిగినదా? ఇట్టి స్థూలసందేహములతోఁ గవికాలనిర్ణయము సూక్ష్మముగఁ గానిమాటసత్యమేకానిబుద్ధిమంతుల కిట్టి దృష్టితోఁ బరిశీలన మొనర్చినప్పుడు మంచి నిదర్శనములు పొడఁగట్టిన తెలియఁజేసి సత్యనిర్ణయమునకుఁ దోడ్పడుదు రని వ్రాసియున్నాను.

ఇతరవిషయములు.

సుమతిశతకము సితులస్థితి. భాష, శైలి, పాకము, సతిమృదు

మధురము లనుటకంటె నధికముగఁ జెప్పవలసినది లేదు. పద్యము తేట తెల్లముగ నుండి, వేమనపద్యములవలె, నరఁటిపండువలె విడిపోయి, పండితపామరజనైకవేద్యముగ నుండును.

ఇట్టి మహాశతకమునందును స్వల్పముగ దోషములు కనఁబడు చున్నవి.

(1) అనవసరపదములు.

"గట్టిగ ద్రివ్యంబు గలుగఁ గదరా సుమతీ॥" 44

మిక్కిలి బిగువుగ నుండు సుమతిశతకములో నొక్కపదమైనఁ దీయుటకు వీలుండదు. అట్టియెడ నొకటిరెండుసెఱసు లుండిన నవి లేఖకదోషములై యుండనోపును.

(2) వ్యాకరణదోషములు.

"నారే నరులకు రత్నము" 65

"మెచ్చునదె నేర్పు వాదుకు"

నారియే యనఁగా వనితయే యని కవియభిప్రాయము. ఇట్టివి ప్రౌఢప్రయోగములుగ స్వీకరింపవలసినది లేనిది భాషాతత్త్వవేత్తలు నిర్ణయించెదరుగాక!

శతకమునందుఁ గవి చాలచోట్ల వేశ్యలను, స్త్రీలను గర్హించి యున్నాఁడు. వేశ్యాగర్హణ మేకాలమునందును గోరఁదగినదే కాని, "కులకాంతపై వట్టితప్పు ఘటియించిన సిరియుండ" దని మనల భయ పెట్టినయాతఁడే స్త్రీలను నమ్మరాదని, స్త్రీలకు రహస్యములు చెప్ప వలదని, కోమలికి విశ్వాసము సున్న యని చెప్పినమాటలు నవనాగర కులకుఁ గష్టముగ నుండునని తోఁచుచున్నది. ఇందలి సంసారానుభవ ములు, బందుగులు, మిత్రులు, రాజులు, మంత్రులు, రసికులు, వీరికి సంబంధించి చెప్పిన విషయములు కవిలోకానుభవమును, దూరదృష్టిని మనకు వెల్లడించి కవి ప్రతిభాశాలియని తోఁపింపఁజేయుచున్నవి.

ఈకవి కొన్నిపద్యములు కేవలము సంస్కృతశ్లోకముల నను సరించి వ్రాసియున్నాఁడు. ఒకటిరెం డుదాహరణముల నిచ్చెదను.

(1) స్త్రీధర్మములలో "శ్లో॥ కార్యేషుదాసీ, కరణేషుమంత్రీ" అను శ్లోకమునకుఁ దెలుఁగుసేఁత.

కం. పని సేయునెడల దాసియు । ననుభవమున రంభ మంత్రి యాలోచనలం
దనభుక్తియెడఁ దల్లియు । ననఁ దనకులకాంతయుండ నగురా సుమతీ. 68

(2) భర్తృహరి శ్లోకములకుఁ దెలుఁగుసేఁతలు.

కం. పాలను గలసినజలమును । బాలవిధంబుననె యుండుఁ బరికింపఁగాఁ
బాలచవిఁ జెఱుచుఁ గావునఁ । బాలసుఁ డగువానిపొందు వలదుర సుమతీ. 75

"యద్ధాత్రానిజఫాలపట్టలిఖితమ్ స్తోకంమహాద్వాధనమ్" అను శ్లోకమునకుఁ దెలుఁగు.

కం. పెట్టినదినములలోపల । నట్టడవులకైన వచ్చు నానార్థములుం
బెట్టనిదినములఁ గనకపు । గట్టెక్కిన నేమిలేదు గదరా సుమతీ॥ 80

"మేరావచనాతోధికమ్" అనువలనకుఁ గడపటి పాదమునఁ దెచ్చినాఁడు. "కూపేపశ్యపయోనిధా" మొదలుత్తరార్థము కందపద్యములో నిముడకఁ బోలు విడిచినాఁడు.

కొన్నిపదముల ప్రయోగము విశేషము.

"లావొక్కింతయులేదు" పోతన్నగారు 'బల' మను నర్థమున వాడిరి. ఈకవి "లావుగలవానికంటెను భావింపఁగ నీతిపరుఁడు బలవంతుఁ డగు" నని వ్రాసినాఁడు. గంజాము విశాఖపురి మండలములలో, 'లావు' అనుశబ్దము "అధిక" మను నర్థమున వాడెదరు. "తీపి మాలావుగావుంది" అనఁగా నధికముగా నున్నదని. ఈ శబ్దమునుబట్టి కవిమండలము నిర్ణయ మగునా?

క. వీడెము సేయనినోరును । జేడెల సుగుణములు మెచ్చిచెప్పనినోరున్ (?)
బాడఁగ రానినోరును । బూడిద కిరవైనపాడుబొందర సుమతీ॥ 94॥

ఈ 'బొంద' శబ్దము దూష్యార్థమున గుంటూరు కృష్ణామండలములో వాడెదరు. "ఏందిరా? నీబొంద!" అని వాడుక. ఈ శబ్దమునుబట్టి కవిజన్మస్థాన మూహింప నగునా?

వరిపంట లేనియూరు రుద్రభూమివంటి దని నిందించు చున్నాఁ డీతఁడు గుంటూరు మొదలైన మెట్టసీమలవాఁడు కాఁజాలఁ డన నగునా ?

ఈక్రిందిరెండు పద్యములును మనవారు వినోదముగఁ జదివి సంతసించి మనప్రభువుల జీవితములతోఁ బోల్చుకొందురుగాక!

క. మేలెంచనిమాలిన్యుని, మాలను నగసాలివాని మంగలి హితుఁగా
నేలిన నరపతిరాజ్యము, నేలఁగలసిపోవుఁగాని నెగడదు సుమతీ. 99.

క. వేసరపుజాతి గానీ, వీసము దాఁజేయనట్టివ్యర్థుఁడు గానీ
దాసికొడు కైనఁగానీ, కాసులు గలవాఁడె రాజుగదరా సుమతీ. 103.

కవిరాజు రాజుకంటె నధికుఁ డనుట కీతఁడు రాజుల గోటమీటు వ్రాతలే నిదర్శనములు. కవికిఁ గావలసినది సత్యముకాని ధనము కాదు. సత్యప్రియుఁ డగుసుమతిశతకకర్తసేవ నాశక్తికొలఁది యాతని గ్రంథపఠనముచే నొనరించుకొంటిని. చదివినప్పుడు నాకుఁ దట్టిన యభిప్రాయముల వెల్లడించితిని. ఇందు నాయభిప్రాయములలో దోషము లున్నచో నాయపాండిత్యమే వెల్లడికావలెఁగాని యాంధ్రులకుఁ బూజ్యపదార్థ మగుశతకమునకు. గౌరవము తగ్గదు. సుమతి శతకము నందలినీతులు నాంధ్రబాలురు బాలికలు పెద్దలుకూడఁ జదివి, యాచరించి ధన్యు లగుచున్నారు. కాఁగలరు.

క. "పలుదోమి సేయువిడియము, తలఁగడిగిన నాఁటినిద్ర తరుణులయెడలం
బొలయల్కనాఁటికూటమి, వెలయింతని చెప్పరాదు వినురా సుమతీ!

ఈసుమతిశతకము శ్రీరామస్తుతితో నారంభ మగుటచేతను. విప్రులఁ బూజ్యార్థమున వాడినందునను దీనికర్తృత్వము జైన మునిది కాదని శ్రీ బండారు తమ్మయ్యగారు వ్రాసియున్నారు. వా రట్లువ్రాయుటకుఁ బూర్వమే నేను జైనముని దని యనుమానించి నది సత్యము కాలేదని పత్రికలోఁ బ్రకటించియుంటిని. ఇప్పటికైన నీతిసారముక్తావళి, సుమతిశతకములఁ జక్కఁగఁ జదివినవా రవి యేక కర్తృత్వము లని యంగీకరింపఁజాలరు. ఐనను వ్యతిరేకసాక్ష్యము

లేనంతవఱకు శ్రీ. మా. రా. కవిగారిపద్యము ననుసరించి బద్దెనయే దీనికర్త యని తలంచుచుందుముగాక!

శ్రీతమ్మయ్యగారే వ్రాసిన యీక్రిందిసంగతులవలనఁ బాలు కురికి సోమనాథునిగ్రంథమునందు సుమతిశతకిచ్ఛాయలు కనఁబడు చున్నవి. సత్యమేకాని యవి యెవరినుండి యెవ్వరు గ్రహించిరో చెప్పఁజాలము. సోమనాథునిగ్రంథములలో శివతత్త్వసారము కుమారసంభవము మున్నగుగ్రంథభాగములు పెక్కు లుదాహృతములై యున్నవి. కావున శతకకర్తనే సోమనాథుఁ డనుకరించె నని యేల యనరాదు?

“ఈబద్దె భూపాలుఁడు క్రీ॥శ॥ 1251 ప్రాంతమువాఁడని కొన్ని శాసనములవలనఁ జరిత్రజ్ఞులు తేల్చియున్నారు. ఇందులకు మఱియొక దృష్టాంతముగూడఁ గలదు. ఈ కవిగూడఁ దనకించుమించుగ సమకాలికు లయిననన్నెచోడ తిక్కనాదికవులవలెనే జాతీయకవితా నిర్మాణశేఖరుఁ డగుపాలికురికి సోమనాథునిగ్రంథములను జదివి యాతని ననుకరించినాఁడు. మచ్చున క్రింది దృష్టాంతమును జూడుఁడు.

ద్వి. నల్లవో భామల యుల్లంబెఱుఁగక। గొల్లవాఁడైనను గోరునే కవయ
నొల్లని వెలయాలి నొల్లనిన్నృపతి। నొల్లని చెలిఁబాయ నొల్లఁడేనియును
గొల్లండు వాఁడెగా కెల్లడజాతి।గొల్లఁడు గొల్లండె గొల్లడేనియును।
(పాల్కురికి సోమని పండితారాధ్య చరిత్రము ప్రకరణము 2)

క. ఒల్లనిసతి నొల్లనిపతి। నొల్లని చెలికాని విడువ నొల్లనివాఁడే
గొల్లండు గాక ధరలో। గొల్లండును గొల్లఁడౌనె గుణమున సుమతీ.

పాలకురికి సోమనాథుఁడు క్రీ. శ. 1192 ప్రాంతమువాఁడు. బద్దెభూపాలుఁడాతని తరువాత రమారమి డెబ్బది సంవత్సరములకు వెలసినవాఁడు. కావున సుమతిశతక మిప్పటి కాఱునూఱుల యేఁబది యేండ్లకుఁ బూర్వము రచింపఁబడి అప్పటినుండి ప్రచారములో నున్నట్లు లెంచవచ్చును.” జం.త. ఆంధ్రపత్రిక. సారస్వతానుబంధము.

బద్దెనకాల మిదివఱకు నిశ్చితము కాలేదు. ఆసంగతి పైన వివరించియున్నాను. సోమన్న పెద్దగ్రంథములు వ్రాయవలసినవాఁడు. చిన్నశతకముకొఱకు సుమతిశతకకర్త యీయనుకరణ మొనరించి యుండెనని సిద్ధాంతీకరించుట పునాదిలేనిగోడపై బొమ్మవేయుటవంటి

టిది కావున నీశతకచారిత్రి మింకను గర్త, కాలము విషయములలోఁ జర్చింపవలసియున్న దని మామిత్రులకు మనవిచేయుచున్నాను.

అంతవఱకు సుమతిశతకమును సోమన యనుకరించెనో, సోమన్నను సుమతిశతకకర్త యనుకరించెనో నిర్ణయించుట సాధ్యముకాదు.

సుమతిశతకము సందొక పద్య మిట్లున్నది.

క కొక్కోక మెల్లఁ జదివిన। చక్కనివాఁ డైన రాజచంద్రుం డైనన్
మిక్కిలి రొక్కము లీయక।చిక్కదురా వారకాంత సిద్ధముసుమతీ॥ ౪౦
(హావిళ్ళ.)

పైపద్యమునందున్న "కొక్కోకము" శబ్దమువలనఁ గొంద ఱీశతకము 15వ శతాబ్దప్రాంతముల నున్నఎఱ్ఱయకవి రతిశాస్త్రమునకుఁ బిమ్మట వ్రాసె నందురుకాని, కొక్కోకము సంస్కృతమునందు నుంట నిది సిద్ధాంతము కానేరదు. ఈవ్యాస మిట్లు ముగించినపిమ్మట కొన్నిలిఖితశతకములమూలములఁ బరిశీలించుచుండ నొకప్రతిలో గ్రంథాది నీక్రిందిపద్యము కనఁబడినది.

" శ్రీకరముగ భీమన మను।లోకమునకు పొగడఁగా విలోకించి మదిన్ (?)
ప్రాకటముగ సుమతికి మతి।చేకూడఁగ సుమతినీతిచెప్పఁదొడంగెన్।।"
(11—4—27 ఓ. లై. తాటియాకుప్రతి.)

ఇందు 97 పద్యములుమాత్రి మున్నవి. ఇందు సుమతిశతకము భీమనకృత మనియుంటను, కూచిమంచి తిమ్మకవి తన సర్వలక్షణసార సంగ్రిహమున వేములవాడ భీమకవి సుమతిశతక మనుటను, దీనికర్త భీమన్నయేనా యని సందేహము కలుగుచున్నది. బద్దెనకు "భీమా!" యనుబిఱుదము కలదు. పండితు లింకను జర్చించెదరుగాక! శైలి కిది వఱకే పద్యములు కొన్నియుంట నిఁక మానెదను.

(?) మాతృక:—* గడగాదిలో సెంచి మదన్॥

యథావాక్కుల అన్నమయ్య

ఈతఁడు ప్రసిద్ధశైవకవి. ఈతఁడు సర్వేశ్వరశతక మను శివభక్తి ప్రతిపాదక మైనశతకమును రచియించియున్నాఁడు. ఈతనివంశావళినిఁ గూర్చి యీక్రిందివివరములు పరిషత్తువారు సంపాదించి తాము ప్రకటించిన సర్వేశ్వరశతకముపీఠికలోఁ బ్రకటించియున్నారు.

" ఈకవి వీరశైవుఁడు. కవినిగుఱించియు, శతకరచనమునుగుఱించియు, పల్నాడు (గురుజాల) తాలూకాలోని చెర్లగుడిపాడు గ్రామమునకుఁ గరణ మయిన సోమరాజు వేంకటశివుఁ డనునాయన వ్రాసియుంచినవృత్తాంతము శేషగిరిరావుగారివలన మాకు లభించినది. దానిలోని ముఖ్యాంశముల నీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నారము.

"యథావాక్కుల అన్నమారాధ్యుఁ డాత్రేయసగోత్రోద్భవుఁడు. యజుశ్శాఖాధ్యాయి. గోదావరీతీరవాసి. రాజమహేంద్రవరమునకు సమీపమున నున్న పట్టిస మను గ్రామమందు వెలసిన వీరభద్రేశ్వరస్వామి యీయనకు నిలువేలుపు. ఈమహనీయుఁ డొకప్పుడు శ్రీశైలయాత్రకు వెడలి శ్రీమల్లికార్జునస్వామిని సేవించి తిరిగివచ్చుచుఁ బల్నాడుతాలూకాలోఁ జెట్టిపాలెమునొద్దనుఁ గృష్ణాతీరమందు విశ్వామిత్రాశ్రమ మనఁ బడు సత్రశాల యనుపుణ్యస్థలమున శ్రీమల్లికేశ్వరస్వామిని సేవించుచుఁ గొంతకాలముండి యచ్చటనే యీసర్వేశ్వరశతకమును రచించెను. ఒక్కొక్కపద్య మొక్కొక్కతాటి యాకుపై వ్రాసి యాయాకును గృష్ణలో వైచి యదిప్రవాహమున కెదురీఁదివచ్చెనా దానినిఁ దీసి సూత్రమున నెక్కించెను. అట్లీయాకైన రాక క్రిందికిఁ గొట్టుకొనిపోయెనా యప్పుడే నాశిరము ఖండించుకొనియెద నని శపథము చేసి మెడకు గండకత్తెర వైచు కొని యాకులమీఁదఁ బద్యముల వ్రాసి నీళ్లలో విడిచిపెట్టఁగా నవి తిరిగి వచ్చుచుండి నవి. కొంతసేపటికి

"మ. తరులం బువ్వులు పిందెలై యొదవి తత్తజ్జాతితోఁ బండ్లగుఁ
జార వీపాదపయోజపూజితములై యత్యద్భుతం బివ్విధిన్
గరుడో నశ్వములై ననర్ఘ్యమణులై గర్పూరమై హారమై
దరుణీరత్నములై పటీరతరులై దథ్యంబు సర్వేశ్వరా. 87

అనుపద్య మెదురుగా రాక కొట్టుకొనిపోవుటఁ జూచి కంఠమును గత్తిరించుకొ నుటకు సద్యమించుచుండఁగా నొకపసులకాఁపరి" నాకొకతాటియాకు దొరికినది చూడుఁ"

డని యిచ్చి యదృశ్యుఁ డయ్యెను. కవి యాయాకును జూడఁగా దానిపైఁ దాను వ్రాసి నపద్యమునకు మాఱుగా వేఱొకపద్యముండుటఁజూచి యిది సర్వేశ్వరకృత మని గ్రహించి యాపద్యమును సూత్రమున కెక్కించి తాఁ జేసికొన్ననియమముప్రకారమననే శతకమును బూర్తిచేసి కొంతకాలమునకుఁ బిదప నాసత్రశాలయందే సిద్ధిఁబొందెను. (ఆపద్యమిది)

"ఒకపుష్పంబు భవత్పదద్వయముపై నొప్పంగ సద్భక్తిరం
జకుఁడై పెట్టినపుణ్యమూర్తికిఁ బునర్జన్మంబులే దన్నఁబా
యక కాలత్రితయోపచారముల నిన్నర్చించుచోఁ బెద్దనై
ష్ఠికుఁడై యుండెడువాఁడు నీవగుట దాఁ జిత్రంబెసర్వేశ్వరా॥ 88

ఈయన్నమారాధ్యునికొడుకు వీరంరాజు, వీరంరాజుకుమారుఁడు నాగరాజు, నాగరాజుతనయుఁడు చిట్టెమరాజు. ఈయన పల్నాముసీమకు వచ్చి యచ్చట చెన్నగుడిపాడు,మిరియాల,పల్లిగుంత,పశ్వేముల,వద్దిరేల, సీతానగరము, నను నాలుగ్రామములకుఁ గరిణీకముసంపాదించెను. అప్పటినుండియు నీవంశమువారుపల్నాటిసీమవాసులైరి. చిట్టెమరాజుకొడుకు గోపరాజు, గోపరాజుకొడుకు సోమరాజు. ఈసోమరాజు సుప్రసిద్ధుఁడైయుండుటచే నాతనినాఁటినుండి యీవంశమునకు యథావాక్కులవా రనుపేరు మాఱి సోమరాజువా రనుపేరు గలిగినది. ఇప్పటికి నిదియే వాడుకలో నున్నది."

ఇది సోమరాజు వేంకటశివుఁడుగారు వ్రాసినదానికి సంగ్రహము. తాను పెద్దలవలన వినినదానిని వ్రాసినానని వేంకటశివుఁడుగారు వ్రాసినారు. ఈయన వ్రాసినదానినిఁబట్టి "యన్నమయ్యగారివంశావళి" యను గ్రంథ మొకటి యున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. దానిలోని వని వేంకటశివుఁడుగారు వ్రాసినపద్యములఁ గొన్నిఁటి నుదాహరించుచున్నారము. తప్పులతడికలుగానున్నవి.

గీ॥ ధర యథావాక్కులాన్వయ ల్తత్త్వవిదులు। వారిలో నొక్కసద్గుణుం డమితయశుఁడు
అన్నమారాధ్యుఁ డనియెడు నార్యనుతుని। వంశవృద్ధిని వర్ణింతు వరుసతోడ॥

ఉ॥ శ్రీమదనంతసద్గుణసుశీలుఁడు నాత్మవిహారహారుఁడున్
ఆమదనాంతకాంఘ్రియుగళామృతపానరతాంతరంగుఁడున్
సోమధరారిమత్పరమసుందరతేజవిరాజమానుఁడుం
గామనివారకుం డఖిలకారణుఁ డన్నమరాధ్యుఁడొయనన్॥

క॥ ఆయన్నమరాధ్యుండును, స్వాయంభుసమానసర్వశాస్త్రవిదుం
డాయమరేశుపదాబ్ధిపు, పాయక వేదాంతవేదపారాయణుఁడున్॥

ఉ॥ శ్రీలుఁడుధర్మమార్గపరిశీలుఁడు ఖండితమోహవల్లికా
జాలుఁడు సత్కృపాలుఁడు ప్రసంగవిశాలుఁడు ధర్మసత్క్రియా
లోలుఁడు చిట్టిమంత్రి చెరులోగుడిపాడును పిల్లిగుంతమి
ర్యాలయు పశ్వేముల మిరాసిగఁజేకొనె మూఁడుసీమలన్॥

గీ॥ సాగరాబ్ధియుపావకసోమసంఖ్య,* శాలివాహనశకమునజరుగు వేళ
గ్రామపట్కంబుచేకొనెఁగరిణకంబు, చిట్టినామాత్యఘనునకు స్వార్జితంబు॥

సీ॥ శ్రీరుద్రుమాదేవి చిత్తాబ్జభృంగనా సితకంఠుభక్తిని సిద్ధకీర్తి
పతతంబు బగళాది సన్మంత్ర జపితుడై నిగమాగమాంతాది నిరతుఁడగుచుఁ
జిత్తంబుగురుపాద సేవనుహత్తించి నిర్మలానందుఁడై నేర్పుమీఱఁ
దనపేరు లోకమందునఁ బ్రశస్తంబుగా నాచంద్రతారార్కమగుచువెలయ

గీ॥ నార్యజనులనుబ్రోచుచు నధికప్రీతి,రాజయోగాను సంధానరసికుఁడగుచుఁ
బుణ్యచరితుండు గోపనపుత్త్రుఁడెలమి, సోమరాజనసుగుణాభిరాముఁడగుచు॥

గీ॥ సోమరాజుకీర్తికాముఁడై విలసిల్లెఁ, దనదుసంతతికిని ధరణియందు
గోపనార్యసుతుఁడు గృహనామధేయుఁడై పెంపుఁబడసెఁ బ్రస్తుతింపజనులు.

మ॥ అజరుద్రాదులు మిమ్మెఱింగి నుతిసేయన్లేరునే నెంతవాఁ
డ జగద్రక్షణదక్షు నిన్నుఁ గొనియాడన్నీ స్వభావంబు దా
సజనానుగ్రహనిశ్చితంబగుట నాజన్మంబు సాఫల్యమం
ద జడుండంచు నిరాకరింపక ప్రసన్నంబౌట సర్వేశ్వరా.

ఈ సర్వేశ్వరశతకము వీరశైవమతసంప్రదాయానుసారము. భక్తిరసప్రధానము. శైలిహృద్యము,ధారయనర్గళము,చదువువాని కేపాటివాచకతయున్నను జాలును;తిమంతఁదామదొరలిపోవును. పద్యరచనాశిల్పమున కిది ముఖ్యలక్షణము.* * పద్యముల నడకను బట్టియుఁ గల్పనములఁబట్టియు నీశతకముకొన్ని చోటులందుసంస్కృతములోనిశివమహిమ్న స్తోత్రమును, గన్నడములోని సోమేశ్వరశతకమును, దెలుఁగులోని కాళహస్తీశ్వరశతకమును దలంపునకుఁ దెచ్చునది. బహువిధముల నీపుస్తకము సకలాంధ్రజనపఠనయోగ్యమని మా యభిప్రాయము." (సర్వేశ్వరశతక పీఠిక (2-4 పుటలు.)

ఈశతకము శైవులలో మిక్కిలి వాడుకగ నుండె ననుట కీతని యనుకరించినపోతన నారాయణశతకము, ధూర్జటి కాళహస్తీశ్వర శతకమును జూపవచ్చును. కొన్నిపద్యములు పోలికలు కనఁబడును.

* 4431=1344 శా॥శ॥

ఈశతకము క్రీ॥ శ॥ 1884 సం॥రమునందే చెన్నపురి శ్రీశైవ సిద్ధాంతముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రించిరి. సాధారణసంవత్సరములో శ్రీశివధర్మవర్ధనీరామలింగేశ్వరముద్రాలయము, వరంగల్లులో మఱియొకతూరి ముద్రించిరి. వ్రాతప్రతులసాయమునఁ బైపీఠికతోఁ బరిషత్తువారీయుత్తమశతకమును జక్కఁగ ముద్రించి కృతకృత్యులైరి. ఈ మూఁడుప్రతులును వావిళ్లవారిప్రతినిఁ గూడ నేను సంపాదించి రెండు మూఁడు లిఖితప్రతులఁ గూడఁ జూచి దీనినిఁబరించితిని.

ఈకవి తనశతకాంతమునఁ జెప్పిన యీరెండుపద్యములలోఁ దన విసరములను, శతకరచనాకాలమును వివరించియున్నాఁడు.

"శాకాబ్దంబులువార్ధి షట్కపురభిత్సంఖ్యం బ్రవర్తింప శు
శ్లోకానందకరంబుగాఁగ మహిలోశోభిల్లు సర్వేశ్వర
ప్రాకామ్యస్తపమొప్పఁజెప్పె శుభకృత్ప్రవ్యక్తవర్షంబునన్
శ్రీకారారవసంతమై మహిమతోఁ జెన్నొంద సర్వేశ్వరా॥ 127
ధాత్రిన్ భక్తజనానురంజనముగా తత్త్వప్రకాశంబుగా
చిత్రార్థాంచిత శబ్దబంధురముగా సేవ్యంబుగా సజ్జన
శ్రోత్రానందముగా శుభాన్వితముగా శోధించి సర్వేశ్వర
స్తోత్రంబన్నయచెప్పె నిజ్జగములో శోభిల్లసర్వేశ్వరా॥ 129
138 పద్యమునందుఁగూడ నిట్లే స్వవిషయ మున్నది.

పూర్వప్రతులకంటెఁ బరిషత్ప్రతిలో రెండుపద్యము లెక్కువయున్నవి. పద్యములవరుస మారియున్నది. నేను పరిషత్ప్రతి ననుసరించి పైనఁ బద్యసంఖ్య నుంచితిని.

శైలికి, భక్తికి, మంచిభావములకు, తరువాతశతకములకు భిక్షముపెట్టి, మనవృత్తశతకనిర్మాణమునందు మంచిమార్గముల నడపించుట కీశతకము చాలముఖ్యమయినది. దీని నాకాలమునందలి శైవులు మాత్రమేగాక, వైష్ణవభక్తిశతకములు వ్రాసినవారుకూడఁ జదివియుందురు. తనకాలము తానే చెప్పుకొనినశతకకవులలో నీతఁడు ప్రథముఁడు. శైవాగమములేగాక శాస్త్రములుగూడ నెఱిఁగిన పండితుఁడు. ప్రౌఢశతకములలో వృషాధిపశతకమునకుఁ బిమ్మట నిది ప్రధాన

మైనది. ఇతఁడు పూర్వకవుల ననుకరించె ననుట కితఁడు శివతత్త్వసారాదులనుండి గ్రహించిన భావములు చూపవచ్చును.

ఇతఁడు వ్రాసిన శతకమునుండి కొన్నిపద్యములఁ జూపి యీతని చరిత్ర మింతతో ముగించెదను.

మ. సతివేడ్కన్ దనప్రాణవల్లభునితో సంయోగ మాసించుఁగా
కతనిం బ్రార్థన సేసి సొమ్ముఁగొని పోనట్టాడునే తజ్ఞుఁ డీ
క్షితి నీభక్తియ వేఁడుఁగాక మఱినీశ్రీపాదముల్గొల్చి కు
చ్చిత కామ్యార్థము లొంద వేఁడుకొనునే చింతింప సర్వేశ్వరా॥ 45

మ. భ్రమరధ్యానముదాల్చి కీటకము సద్భావాది సంయుక్తిఁదా
భ్రమరంబై ఖగవీధి నాడునని నిన్భావించి నిన్నాత్మ నె
య్యములో ధ్యానము సేయుమర్త్యుఁడును నీయట్లై పరవ్యోమత
త్త్వమునందవ్యయలీలనుండు టరుదే తర్కింప సర్వేశ్వరా. 46

దీనినే దాశరథీశతకకర్త 100 వ పద్యముగా ననుకరించెను.

శా॥ ఎచ్చో నీపదభక్తుఁడుండు మది నీ పెక్కం బ్రయత్నంబుతో
నచ్చో నీవనిశంబునుండుదు త్వదీయధ్యాన చిన్మూర్తులై
యచ్చో సన్మును లెల్ల నుండుదురు మంత్రాంగాక్షరాయుక్తులై
యచ్చో తీర్థము లెల్లనుండు నిది వేదార్థంబు సర్వేశ్వరా. 54

ఈపద్యమును, 117 పద్య మగు "శా॥ ఏదేశంబున నేదిశాముఖమునం" అను పద్యమును శివతత్త్వసారమునందలి 207 పద్యమున కనుకరణములు.

మ. భవదాకారమె కాంచు నీ స్తవకదంబశ్రేష్ఠ సద్వాక్యముల్
చెవులార న్వినునిన్నె చెప్పు మది దుశ్శీలేంద్రియాటోప దు
ర్వ్యవసాయాత్ములఁ గాంచుచో వినెడిచో వర్ణించుచోఁ జీకునుం
జెవిటిన్మూకయునై చరించు మహినీ శీలుండు సర్వేశ్వరా. 50

మ. బలవంతుండును దుర్బలుండును మహాప్రౌఢుండు మూఢుండునున్
గులజుండుం గులహీనజాతుడు ఘనక్రూరుండు శాంతాతిని
శ్చలచిత్తుండును నొక్కరూప మది నీసద్భక్తి చిత్తంబు లో
పల వర్తించిన మీద నేవిధమునన్ భావింపసర్వేశ్వరా. 61

ఈపద్యము శివతత్త్వసారము 126, 134, 191, 192 పద్యముల కనుకరణము.

మ. అతివాగ్జాలములై యజాండనిలయంబై యాదిమధ్యాంత వ
ర్జిత రూపాధిక నిష్కళంకపదమై సిద్ధాంతమధ్యాత్మ సం
యుతమై కోటి రవిప్రకాశయుతమై యోంకారమంత్రాది సం
స్తుతమై యేచి యచింత్యమై నెగడు నీ సూక్ష్మంబు సర్వేశ్వరా॥ 104

దీనినే పోతన నారాయణశతకమున "ధరసింహాసనమై" యిత్యాదిపద్యముల ననుకరించెనా?

ఈతఁడు తనగురువు నీవిధముగఁ బేర్కొనెను.

మ. అభిరమ్యంబుగ దూదికొండ మహనీయారాధ్య సోమేశ్వర
ప్రభుకారుణ్య వసంతసంజనిత సద్భావప్రసూనావళి
స్వాభవంబొప్పఁగఁ గూర్చియెంతయు లసద్విఖ్యాతి సంపత్సుఖ
ప్రభవంబైన భవత్పదద్వయము నారాధింతు సర్వేశ్వరా 128

దూదికొండ సోమేశ్వరారాధ్యు లీతనిగురువు. ఈతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1241లో నున్నవాఁ డగుటఁ దిక్కనసోమయాజికాలమువాఁడు. ఈతని శతకము భక్తిరసపరివాహము; అనేకశతకములకు మాతృక !

శివదేవమంత్రి.

ఇతఁడు కాకతిగణపతిదేవునికడను రుద్రమదేవికడను మంత్రిగా నుండినపరమశైవుఁడు, మహాభక్తుఁడు, పండితుఁడేగాక యీతఁడు కొన్నిగ్రంథములఁగూడ రచియించినట్లు తెలియుచున్నది. శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారీతఁడు పురుషార్థసారము రచియించినట్లు వ్రాయుటయేగాక త్రిపురాంతకోదాహరణముపీఠికలో 11 వ పుటలో నీక్రిందిపద్యము శివదేవయ్యశతకములోని దని యుదాహరించియున్నారు. ఇంతకంటె వేఱాధారము లేదు.

చ. అరయఁగఁ బిన్ననాఁట సిరియాళుఁడనై యెలఁ బ్రాయమందు సుం
దరుఁడను నంబినై పదను దప్పిన గుండయగారి చందమై
ధరఁ జరియింపఁ గల్గినఁ దశాస్తు వృథాపరిపాకరూపదు
ష్కరజననంబిదేమిటికిఁ గాలుపనే శివదేవధీమణీ!

ఈపద్యము శివదేవయ్య నుద్దేశించి మఱియొకకవి వ్రాసినశతకములోనిదో, శివదేవయ్య వేమనాదులవలెఁ దనకుఁ దానే సంబోధించుకొనెనో తెలియదు.

ఈతనిఁగూర్చి శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుపంతులుగారు వారి యాంధ్రులచరిత్రము మధ్యయుగము 251 పుటలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"విశ్వేశ్వరశివదేశికులు:— వేదవేదాంతార్థము లెఱిఁగినజ్ఞానసంపన్నుఁ డని ఖ్యాతిఁగాంచిన యీశివయోగి శైవగురుపరంపరలోనివాఁడు. కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తికి గురువును మహాప్రధానియునై రాజకీయార్థికసాంఘికవిషయంబులఁ దగునాలోచనములం జెప్పుచు రాజ్యతంత్రమును నడపించుచు నాచక్రవర్తియౌన్నత్యమున కంతకుఁ గారణభూతుఁ డయ్యెను. ఆంధ్రదేశములోఁ బ్రఖ్యాతిగాంచిన శ్రీగోసఁగి, శ్రీశైలము, శ్రీపుష్పగిరి మొదలగు శైవమఠముల కెల్ల నధికారిగ నుండి శ్రీకాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తిచే శైవమతము నాంధ్రదేశమున వ్యాపింపఁజేసినగురుమల్లికార్జునపండితారాధ్యులవారితరువాత నితఁడు సుప్రసిద్ధిఁగాంచెను. సోమదేవరాజీయాదిగ్రంథములలో గణపతిదే

మునిసచివాగ్రిణి యని పేరెన్నికగాంచినశివదేవయ్య యనునాతఁడు విశ్వేశ్వరశివదేశికులే యని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు గానియెడల నితనివలెఁ బ్రసిద్ధిగాంచినట్టి యితనికుమారుఁ డగుపరిపూర్ణశివమహామునియై యుండవలయును గానియన్యులుమాత్రముగారు. విశ్వేశ్వరశివదేశికులే శివదేవయ్య యని నాయభిప్రాయము. వీర లిరువుర దానశాసనములు భట్టిప్రోలు త్రిపురాంతకము మొదలగుప్రదేశములఁ గానంబడుచున్నవి. కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తినిఁ జూడవచ్చిన తిక్కనసోమయాజి,

గీ॥ వసుమతీనాథ యీతఁ డీశ్వరుఁడుగాని । మనుజమాత్రుండు గాఁడు పల్మారునితని
యనుమతంబున నీవు రాజ్యంబు నెమ్మి। నేలు ...॥

మని చెప్పి కొనియాడిన దీవిశ్వేశ్వరశివదేశికులనేయైయుండవలయునుగాని యట్టి వారు మఱియొక రాయాస్థానమును గనుపట్టరు.”

“కాకతిగణపతిదేవచక్రవర్తి ప్రజారంజకముగఁ బరిపాలనము సేసి సత్కీర్తి వడయుటకుఁ గారణభూతుఁ డైనవాఁడు శివదేవయ్యయనునాతనిప్రధానమంత్రియే గాని యన్యుఁడు గాఁడని యిదివఱకే తెలిపియున్నాను. ఈ శివదేవయ్యయను నైయోగికారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడు, రాజ్యతంత్రజ్ఞుఁడు మాత్రముగాక పండితకవియుం గూడ నైయుండెను. అతఁ డాంధ్రమున “పురుషార్థసార” మనునీతిగ్రంథమును రచించెను. ఇందలి కవనము మృదుమధురపదఘటితమై యొప్పుచున్న దని తెలుపుటకై రెండుపద్యములను మాత్ర మీదిగువ నుదాహరించుచున్నాను.” —296పుట మధ్యయుగము. ఆం. చ.

ఈ పైవాక్యములకు శ్రీవీరభద్రరావుపంతులుగారి కాధారము శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు ప్రకటించిన నీతిశాస్త్రముక్తావళి పీఠికవాక్యములే! కాని శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారికైన నీగ్రంథము దొరకలేదు. క్రీ॥ శ॥ 1420 ప్రాంతముల నున్న మడికి సింగన్న “సకలనీతిసమ్మత” మని యొక గ్రంథ మావఱ కున్నయనేకరాజనీతి గ్రంథములయందలిపద్యముల సమీకరించి కూర్చెను. అందుఁ బురుషార్థసారమునుండియుఁ బద్యములఁ దీసికొనెను. కాని నేను చూచిన ప్రతిలో నది శివదేవయ్య కృతమని వ్రాసినట్లు లేదు. ఆ గ్రంథమును గూర్చి నేనిదివఱకుఁ బ్రకటించిన సంగతులు సాంగము నిచ్చటఁ జూపుచున్నాను. లక్షణగ్రంథములలోఁ గూడ శివదేవయ్య పురుషార్థ సారమునుండి పద్యము లుదాహరించిరఁట !

ఆంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధము దుందుభి శ్రావణ శు ౫ శనివారము ప్రకటించినది:—

"మడికి సింగన:— ఈతనిగ్రంథము లీవఱకు (1) జ్ఞానవాసిష్ఠము (2) పద్మపురాణోత్తరభాగము నను రెండుగ్రంథము లెఱుఁగుదుము. ఈతఁడు వ్రాసినద్విపదభాగవతదశమస్కంధమును సకలనీతిసమ్మతము నను రెండుగ్రంథముల పేరులు వినుచున్నాము. ద్విపదభాగవతము తంజావూరుపుస్తకశాలయం దున్నది. కొంతకాలముక్రిందఁ దాము సంపాదించి శ్రీ పిఠాపురమురాజావారి కిచ్చితి మని" యొకరు పత్రికలలోఁబ్రకటించియున్నట్లు జ్ఞాపకము. ఆగ్రంథమింతవఱకు బయటికి రాక లోకము నూరించుచున్నది.

ఇట్లే సకలనీతిసమ్మతమును శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి కడ నున్న ట్లిదివఱకు వినుచున్నాము. వీరికడ నున్నగ్రంథములు లోకమున కీయక దాఁచిపెట్టుచున్నారని శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుఁగారు గ్రంథస్థ మొనర్చిరి. కాని నేను శ్రీకవిగారి నడుగ వారు నాకు గొంతకాలముక్రిందటఁ బ్రాఁతగ్రంథమును జూపుటయేగాక, యిటీవల దానిప్రతి యొకటి వ్రాయించి కవులచరిత్రమునకు వలసినవివరములఁ దీసికొనుటకుఁ గొన్నిదినములు నాకెఱవిచ్చియున్నారు.

చారిత్రికముగ మన కీగ్రంథ మత్యంతోపయోగమైనది. మడికి సింగన తనకాలము క్రీ॥ శ॥1420 అని తానె వ్రాసికొనెను. ఈసకలనీతి సమ్మతము సంకలితగ్రంథము. అనఁగా దనకుఁ బూర్వ మున్నరాజనీతి గ్రంథములనుండి యాయావిషయములగ్రహించి, వలసినచోట్లఁ దన పద్యములు వ్రాసిపూర్తిచేసినది. నేను వాఙ్మయచరిత్రము వ్రాయు నప్పటికి రాజనీతిగ్రంథములు తెనుఁగులో మిక్కిలితక్కువ యని వ్రాసి యుంటిని. కాని యీసకలనీతిసమ్మతమువలన మన కెన్నియోవిశేషములు తెలియనచ్చుచున్నవి.

* ఈతని సకలనీతి సమ్మతములోఁ గొన్నిశతకములవంటిగ్రంథములుంట నీతని చరిత్రిసార మిటఁ జూపితిని.

క్రీ॥ శ॥ 1420 నాఁటికే “ఆంధ్రభాషాకోవిదు లగుసుకవీంద్ర విరచితం బైనముద్రామాత్య, పంచతంత్ర, బద్దెభూపాల, చాణక్య, ధౌమ్య, విదుర, ధృతరాష్ట్ర, బలభద్ర, కామందక, గజాంకుశ, నీతిసార, నీతిభూషణ, క్షేమేంద్ర, భోజరాజవిభూషణ, పురుషార్థసార, భారతరామాయణాదిమహాకావ్యంబులు, పురాణేతిహాసంబులు, కందనామాత్యనీతితారావళి, లోకోక్తి, చాటుప్రబంధంబులయందును గల నీతివిశేషంబులూహించి” తా నీసకలనీతిసమ్మతమును వ్రాసినట్లు కవి చెప్పుచున్నాఁడు. దీనినిఁబట్టి యొక్క రాజనీతిపై మనపూర్వాంధ్రకవు లెన్నిగ్రంథములో వ్రాసి రని తెలియుచున్నది. ఊరక తెలియుటకాదు. ఆ గ్రంథములనుండి పద్యము లనేకము లీగ్రంథమున వ్రాయఁబడి యున్నవి. గ్రంథభాగములఁ గొన్ని ముందుఁ జూపెదను.

గ్రంథారంభము.

శ్రీమహిళాకటాక్షతులసీదల కౌస్తుభరత్న కాంతులు
ద్దామగతిన్ వెలుంగ విదితంబుగ శక్రధనుస్సమేత మే
ఘామలభాతిఁ బొల్చుసుగుణాఢ్యుఁడు రామగిరీంద్రకేశవ
స్వామి త్రి(లోకనాథుఁడు) ధ్రువంబుగ మత్కృతినాథుఁ డయ్యెడున్.

దీనినిఁబట్టి గ్రంథము రామగిరీంద్రకేశవునకుఁ గృతియిచ్చె నని తెలియుచున్నదికదా!

క. సరసకవితావిలాసుఁడ। గురుభారద్వాజ రమ్యగోత్రాబ్ధిసుధా
కిరణార్యామాత్యతనయుఁడ। హరిదాసుఁడ మడికిసింగయాఖ్యుఁడ ధాత్రిన్.

ఇదివఱకు మనకుఁ దెలిసిన విశేషములకంటె నూతన మిందు లేదు. “హరిదాసుఁడ=విష్ణుభక్తుఁడ” ననునది విశేషము. శ్రీ గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు “మడికి” అని యున్న యింటిపేరు మార్చుటకుఁ బ్రయత్నించిన దనవసర మని రూఢియైనది.

నీతిశాస్త్రప్రశంస.

చ. కరిహయశిక్షలందు నృపకార్యములందును సంధియానసం
గరములయందు వర్తకముఖంబునఁ గర్షకలీలమోక్షత

త్వరఁ దగుచోట నీతి యనుదర్పణముం బరికించి చూడకే
వెరవునఁ గార్యనిశ్చయవివేకము దోఁచునె బ్రహ్మకేనియున్॥

నీతిఁ దెలియుట రాజున కవశ్య మని, మోక్షసాధన మని చెప్పుటయేగాక యప్పటిమంత్రు లెంత నయకోవిదులో, వారెట్టి నీతిశాస్త్రగ్రంథముల రచియింపఁజేసిరో, వారి నెట్లు రాజులు నియమించుకొనువారో సింగన్నవ్రాఁతలు ఋజువుచేయుచున్నవి. "ఈధర్మచారిత్రనేధాత్రిపతి యేలు। నాధాత్రిపతి యేలు। నఖిలజగము" నని కందనామాత్యునిఁ గూర్చి చెప్పిన వాక్యమునుబట్టియు, కందనామాత్యుని కంకితముగఁ గూర్చిన తారావళిపద్యములను బట్టియు, కాకతిగణపతి యీమంత్రుల నేలయాదరించెనో తెలిసికొనుట కనువగుచున్నది. నావాఙ్మయచరిత్రమునందు నే నూహించి వ్రాసిన కొన్ని వాక్యములకు నాకీగ్రంథము ప్రబలసాక్ష్యమై నేను చరిత్రసిద్ధాంతము నొక్కటియైన సరిగ నూహింపఁగలిగితి నని నాకు సంతస మొదవించినది.

నారాయణభట్టువంశము 'వానస' వంశ మని మన కిదివఱకుఁ దెలియును. ఇందుఁ గందనామాత్యునిదికూడ వానసవంశమని కవి తెల్పెను.

గ్రంథసంకలనకారణము.

సీ॥ ఆలోలకల్లోల మగుదుగ్ధనిధిఁ ద్రచ్చి దేవామృతము తేట దేల్చుపగిది
గంధకారుఁడు మున్నుఁ గలవస్తువులు జోకఁ గూర్చి సుగంధంబుఁ గూర్చునట్లు
అడవిపువ్వులతేనె లన్నియు మధుపాళి యట్టలంబుగ జున్నుఁ బెట్టుభంగి
తననేర్పు మెఱసి వర్తకుఁడు ముత్తెము లీడుగూర్చి హారంబు తాఁ గ్రుచ్చుకరణిఁ
గీ॥ కృతుల మునుఁ జెప్పినట్టి సత్కృతులు ద్రవ్వి
కాంచుకంటెను నొకచోటఁ గానఁబడఁగ
సకలనయశాస్త్రమతములు సంగ్రహించి
గ్రంథ మొనరింతు లోకోపకారముగను॥

ఇట్టి సంకలితగ్రంథము వ్రాయుటలోఁ గవి చౌర్యముచేయక యుదారబుద్ధినే ప్రకటించెను గాని మన కిదివఱకు గ్రంథములు నశించుట కీతనిగ్రంథ మొక కారణమైన దని చెప్పక తీరదు. అప్పకవీయము

పుట్టుటచేఁ గ్రంథవలి కసంపూర్తిగ నున్నప్రాచీనలక్షణగ్రంథము లపురూప మైనట్లే, యీసకలనీతిసమ్మతిమునం దన్నివిషయములును గల వని యీవిషయము కావలసినవారు దీనినే వ్రాసికొని, తక్కువ విషయము లున్నపూర్వగ్రంథముల వ్రాసికొనరైరి. వ్రాఁతకుఁ బ్రతులు లేక పూర్వగ్రంథములు నశించి వానిచరిత్రము మన కెంతయో నష్టమైనది. గ్రంథవిషయ మిందు మిగిలియుండిన నుండుఁగాక! ఆపూర్వరాజనీతిగ్రంథములే చిక్కినచో 1420 క్రీ॥ శ॥ పూర్వ మున్న పదిమందిమంచికవులచరిత్రము, కృతిపతు లగురాజులు, మంత్రుల చరిత్రమునుగూడ మనకుఁ జిక్కి యుండెడివి.

ఈపని చేసినందులకుఁ గవియే యిట్లు విన్నవించుకొను చున్నాఁడు.

గీ॥ అక్రమం బని తలఁపకుఁ డఖిలములను
వర్గవులు చేసి చెప్పిన వరుసతోడఁ
జూచి సకలంబుఁ దెలియుఁడు సుకవులార
చెఱకు దా (?) బొమ్మకై వంక చేదుగలదె (?)

క. కడవెఁడుదుగ్ధములోపల| వొడిలడకొణి చెండుసల్లతోడం బడిన (?)
త్లెడనెడ నొక్కొకపద్యం| బడరించి మదీయకావ్య మని వ్రాయింతున్॥

ఇచ్చటి 'వ్రాయింతున్' క్రియాప్రయోగము గమనింపఁదగి నది. దీనివలన సింగనరచనావిధానము నెఱుకపడఁగలదు.

గ్రంథవిషయములు.

"వ॥ అది యెట్లనిన కవిత్వగుణవిశేషంబు, నీతిశాస్త్రప్రశం సయు, రాజ్యాంగప్రధానం బైనవర్గసంరక్షణంబును, రాజున కవశ్య కర్తవ్యం బగునాజ్ఞాపాలనంబును, ప్రజాపాలనంబును, బ్రాహ్మ ణాచారమును (?) దుష్టశిష్టమంత్రిపరిశీలనంబును, గణక, పురోహిత, విద్వద్వాచక, జ్యోతిషక, వైద్య, దూత, చార, సేనాపతి, భట, సేవకోత్తమాధమలక్షణంబును, సామదాన భేద దండ మాయోపే క్షేంద్రజాలికాక్రమంబులను, సంధి విగ్రహ యానాసనద్వైధీభావం బులును, సప్తవ్యసననిరూపణంబును * * * *"

ఇట్లే పెక్కువిషయముల వర్గువులుగా విభాగించి, యా యావిషయములపై సంస్కృతాంధ్రకవులనీతిధర్మములఁ దెలుఁగులో వ్రాసి యమర్చెను. ఇట్లు చెప్పుట కవి తెరిగి "మాలకరి పుష్పదామము కట్టినట్లు కట్టెద నన్నింపుఁడు. వ్రాయనేల యని విజ్ఞులు ప్రశ్నింపకుఁ" డని వ్రాసెను.

"గద్య:—ఇది శ్రీ నరసింహప్రసాదలబ్ధకవితావిలాస భారద్వాజసగోత్రాయ్యలార్యపుత్త్ర సరసగుణధుర్య సింగనార్యప్రణీతంబైన సకలనీతిసమ్మతం బనుప్రబంధంబునందుఁ * * * * * తృతీయాశ్వాసము."

కవి ప్రతిజ్ఞచేసినవిషయము లన్నియు ముగింపనందున గ్రంథము కొంజవడియున్నట్లు తోఁచుచున్నది. ఎవ్వరికడనైనఁ బ్రతియున్న లోకోపకారముగఁ బ్రకటించెదరుగాక! ఇందు 1. నీతిభూషణము. 2. నీతితారావళి 3. నీతిసాగము 4. ముద్రామాత్యము 5. పంచతంత్ర (దూబగుంట నారాయణకవిది (?) కాదు.) 6. పురుషార్థసారము 7. కామందకము 8. చారుచర్య మొదలగు గ్రంథములనుండి యేర్చి వ్రాసిన పద్యరాజము లున్నవి.

పురుషార్థసారకృతికర్త శివదేవయ్యయే యని శ్రీకవిగారు చెప్పినట్లునిర్ధారణ మైనచో నాతనిగ్రంథభాగము మఱికి సింగన సకలనీతిసమ్మతమున మన కించుక దొరుకుచున్నది. శైలి కందలిపద్యములు కొన్ని చూపెదను.

క. తన ప్రజముఁ బిదప నిర్భయ । మనియూఅడితోలఁగిపోయి యహితులఁ గెలువన్
జనియైనఁ జుట్టముట్టిన । దును మున్నపుం డశ్రమంబు దుర్గబలమునన్॥

క. పులులుండు పొదలనేమఁగు, లలఘుగిరీంద్రములనుండు ననిశము సింహంబులుగుహలనుండుఁ గావున, బలవంతులకైన దుర్గబల మది వలయున్॥

చ. ధరతృణకాష్ఠతైలఘృత ధాన్యజలాదిక వస్తుపూర్ణమై
గురుతరమై మహాటవులఁ గోటలభూరిగభీర[వాపులన్]
పరివృతమై ప్రవీరసులభం బగుదుర్గముగల్గు ధారుణీ
శ్వరుఁడు దలంప నెవ్వరికిఁ సాధ్యుఁడు వానికి సాధ్యులే యొరుల్॥

క. పరనృపతులు బుత్తెంచిన । పగవస్తుచయంబు ముట్టవలవదు విషదు
స్తరమంత్రయంత్రమాయా । పరిశుష్కాస్పదము లగుట పార్థివుఁడర్థిన్॥

క. ప్రజఁ జెలుదికొఁడఁ బెట్టిన । నిజధన మదివలయు వ్యయము నిచ్చలుఁ జేయన్
బ్రజయును ధనమును బొలిసిన । భుజబలమున నిలువఁదలమె భూపతికెందన్॥

క. జనలక్ష్మికి ధనలక్ష్మికి । ననుపమ మగుధర్మలక్ష్మి కాత్మయ మూలం
బనియాత్మరక్షమలుపక । జననాథుఁడు సేయవలయు సతతము ప్రీతిన్॥

ఈ కాలమునందే పుట్టినశివదేవయ్యశతకముగాని, కొంచెము పూర్వపు జైనరుద్రదేవునినీతిసారముకాని, మడికి సింగన్న పేర్కొనినయితరగ్రంథములుకాని ప్రచురము కాలేదు. సింగనగ్రంథములవలనఁ దెలుగులోఁ గాకతీయయుగమున జాళుక్యచోళయుగములలోవలెనే యనేకగ్రంథములు బయలుదేరి నశించినట్లు తెలియుచున్నది. జైనగ్రంథములు శైవులవలనను, ఆర్యులగ్రంథములు మహమ్మదీయులవలననుఁ గాకతీయయుగమునఁ బుట్టినవి కొన్ని వేలో, లక్షలో నశించియుండవలెను. ఇప్పటికైన నైజాముమండలము సంపూర్ణముగ గాలించిన లాభ ముండకపోదు.

శివదేవయ్య యారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడు, తిక్కనకవికి సమకాలికుఁడు, క్రీ॥ శ॥ 13 వ శతాబ్దములోనివాఁడు. ఈతని గ్రంథములు దొరకువఱకు నీవివరములతోనే మనము సంతృప్తి నొందవలసి యున్నది.

రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు

ఈతనినే రావిపాటి తిప్పన్న యందురు. ఈతఁడు త్రిపురాంతకోదాహరణము, మదనవిజయము, చంద్రతారావళి, అంబికాశతకము ననుతెలుఁగు గ్రంథములును, ప్రేమాభిరామమనుసంస్కృతనాటకమును, రచియించినట్లు తెలియుచున్నది. మన కిప్పుడు త్రిపురాంతకోదాహరణముమాత్రముచిక్కుచున్నది. తక్కినగ్రంథభాగములు కొన్ని దొరకుచున్నవి. ప్రేమాభిరామమునే వినుకొండ వల్లభరాయఁడు క్రీడాభిరామ మనువీథిగా భాషాంతరీకరించితి నని చెప్పియున్నాఁడు. ఈ రావిపాటి తిప్పన్నగ్రంథము లపురూపములై పోయి శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిపరిశ్రమమునఁ గొన్నియైనఁజిక్కుచున్నవికాని, భాషాభిజ్ఞుల కీకవి క్రొత్తవాఁడు కాఁడు. అప్పకవీయమునం దీతిప్పన్న యీక్రిందిపద్యమును యతిప్రాసప్రకరణమునం దనుస్వారసంబంధయతి కుదాహరణముగ నుదాహరించియున్నాఁడు.

మ॥ సరిఁబే సైరిపుడేల భాస్కరులు భాషానాథ పుత్రా వసుం
ధరయం దొక్కఁడు మంత్రియయ్యె వినుకొండ న్రాయనామాత్య భా
స్కరుఁడో యా నయినన్ సహస్రకరశాఖ ల్లే వవే యున్న వే
తిరమై దానము చేయుచోఁ రిపులఁహేతిన్ వ్రేయుచోఁ వ్రాయుచోన్॥

ఈపద్యమునకుఁ బాఠభేదముగ "రాయనామాత్య" భాస్కరుఁడని ద్వాత్రింశన్మంత్రిలచరిత్రము నందున్నది. అచ్యుతదేవరాయని కాలమునఁ దొరరామయభాస్కరుఁడును, నాదెళ్ల యప్పమంత్రి క్రీ. శ. 1516 లో భర్తపూడిగ్రామ మొకరాయనిభాస్కరుని కిచ్చిన ట్లున్న శాసనమువలన నింకొక భాస్కరుఁ డా కాలమునందు నున్నట్లును తెలియుచున్నది. కాని యీరావిపాటి తిప్పన్న పేర్కొనినభాస్కరుఁడు వీరిద్దరిలో నెవ్వఁడును కాఁజాలఁడు. ఏమనఁగా? క్రీ. శ. 1420 లో నున్నవినుకొండ వల్లభరాయఁడు రావిపాటిత్రిపురాంతకుని గ్రంథమును

భాషాంతరీకరించియుండుటచే నీతఁడు వల్లభరాయనికంటెఁ బూర్వుఁడు కావలెను. కావున రావిపాటి తిప్పన్న 1420 కిఁ బూర్వుఁ డగుభాస్కరునే పొగడియుండవలెను. ఈక్రిందిపద్యము వలన క్రీ. శ. 1380 లోఁ గాటయవేమారెడ్డికాలమున నొకభాస్కరుఁ డున్నట్లును, అతఁడు "దానము, యుద్ధము, వ్రాఁత" లయందుఁ బ్రసిద్ధుఁ డైనట్లును గనఁబడుచున్నది.

చ॥ కలయఁ బసిండిగంటమునఁ గాటయవేముసమక్షమందు స
త్ఫలముగ రాయనిప్రభుని బోఁచఁడు వ్రాసినవ్రాల మ్రోఁతలన్
గలుగలు గల్లుగల్లు రనఁ గంటకమంత్రిలగుండె లన్నియున్
జలుజలు జల్లుజల్లు రనె సత్కవివర్యులు మేలుమేలనన్॥

ఈకాటయవేముసమక్షమం దున్నభాస్కరుఁడుకూడ 'వ్రాఁత' లోఁ బ్రసిద్ధుఁ డగుట నీతఁడే రావిపాటి తిప్పన్న పొగడినవాఁ డై యుండు నని శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు శ్రీ రామకృష్ణకవిగారి పీఠికవాక్యానుసార మూహించుచున్నారు. కావున రావిపాటి త్రిపురాంతకుఁడు 1380 క్రీ. శ. ప్రాంతములవాఁ డనుట కంగీకరింపవచ్చును. ఈరాయనిభాస్కరునే వేమన్నయుఁ బొగడియుండె నని వేమనచరిత్రమువలనఁ దెలియఁగలదు.

ఈకవి వ్రాసిన త్రిపురాంతకోదాహరణము మృదుమధుర మైన శైలిగల మంచికావ్యము. ఉదాహరణములు చాటుకృతులలో నొకవిధ మైనవి. ఇవి ప్రాచీనకాలమునం దెక్కువవాడుకలో నున్నట్లు నిదర్శనము లున్నవి. పండితారాధ్యులు, పాలుకురికి సోమనాథుఁడు, శేషనార్యుఁడు మొదలగువా రుదాహరణములు వ్రాసినట్లు నిదర్శనము లున్నవి.

ప్రాచీను లుదాహరణలక్షణము నిట్లు చెప్పియున్నారు.

సీ॥ భాసిల్లు సప్తవిభక్తులందును మఱి సంబోధనంబున సరవిఁ గాఁగఁ
బ్రభునామయుతముగాఁ బద్య మొక్కటియును దగఁ జెప్పి రగడభేదంబులందుఁ
గళికలు ప్రత్యేకదళము లెన్మిది చేసి తత్పరార్థముల నుత్కళిక లనఁగ
నేకసమాసమై యేడుదళంబులు దుదవిభక్త్యర్థంబు దోఁపఁ బలుక

గీ॥ దాని కెనగాఁగఁ జిక్కినదళ మమర్చి, ఫణితు లొనఁగూర్చి సార్వవిభక్తికముగఁ
గట్టి కడపటిపద్య మొక్కటి రచింపవది యుదాహరణం బగు సజ్జనాళి! 3-63.

—అనంతునిఛందము.

ఈలక్షణము ననుసరించియే త్రిపురాంతకాదులు వ్రాసియుం దురు. ఈతఁడు త్రిపురాంతకదేవు నుద్దేశించియే యీయుదాహరణము వ్రాసియున్నాఁడు. ఇట్టిగ్రంథములు పూర్వము చాలవాడుకలో నుండినను దగువాతతరువాత నీరూపము ప్రజాభిరుచికి సరిపడక నిలువలేకపోయిన వనవచ్చును. పండితారాధ్యులవా రిట్టిగ్రంథములు వ్రాసి రని పాల్కురికి సోమనాథుఁ డనుచున్నాఁడు.

"శతకంబు శివతత్త్వసారము దీపకళికమహానాటకము నుదాహరణ"

—పర్వత ప్ర. 369.

పాల్కురికి సోమనాథుఁ డుదాహరణములు రెండువ్రాసి నట్లు నిదర్శనము.

"సీ॥ గీ॥ గద్యపద్యము ల్పంచప్రకారగద్య, యష్టకముపంచకము నుదాహరణయుగ్మ॥
మాది యగుకృతుల్భక్తి హితోద్ధబుద్ధి, జెప్పినవి భక్తసభలలోఁ జెల్లుచుండు॥"

—పి. సో. బసవపురాణ పద్యకావ్యము.

ఇంక నెందఱో వ్రాసినవి వ్రాసికొని చదువువారులేక నశించియుండవచ్చును.

ఈతనితలిదండ్రులు కాని తలిదండ్రులనామములుకాని స్థలముకాని తెలిసికొనుట కాధారములు లేవు. ఈతఁడు వ్రాసినయంబికాశతకము సంపూర్ణముగఁ జిక్కుటలేదు. చంద్రతారావళి 27 పద్యములు గలచాటుకృతిమదనవిజయము ప్రబంధమై యుండును. ఒక్కొక్కగ్రంథమునుండి శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రుదాహరించినపద్యము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాను. వారి కీపద్యములు ప్రబంధరత్నాకరమునందే దొరికినవి కాఁబోలును. మదనవిజయము వాత్స్యాయన కామసూత్రములకు దెలుఁగైనరతిశాస్త్ర మని శ్రీకవిగా రను

చున్నారు. * ఉదాహృత మైన పద్యములనుబట్టి యట్లూహించి యుందురు. లేదా ఎఱ్ఱయకొక్కోకమునందు రతిశాస్త్రముల రచియించినకవులఁ బొగడుచు చివర "రావిపాటి త్రిపురాంతకాదిశృంగారకవుల నెల్ల గారవించి కళాశాస్త్రసుకవిరాజశేఖరుఁ వినతిచేసి" అని నవాక్యములవలన నిట్లు తీర్మానించియుందురు. (చూడు ఎఱ్ఱయకళాశాస్త్రము కృత్యాది 4, ౫, పద్యములు.)

౧. త్రిపురాంతకోదాహరణము.

ఉ. శ్రీనగచక్రవర్తి తుదిశృంగము చూచెదనంచు నేటికిం
బోననిశంబు మానవులపుట్టువుఁ జావును లేనిమందు నా
చే ననుచుం బతాకయనుచేఁ దరుణాచల మెక్కి చీరఁ బం
చాననుఁ డిందుమౌళి త్రిపురాంతకదేవుఁడు భక్తలోకముల్.

కళిక. మఱియు సజ్జనభక్తగృహముల మరిగితిరిగెడు కామధేనువు
కలదలెఱుఁగక వేఁడుదీనులఁ గవియు జంగమరత్నసానువు
శైలజాముఖచంద్రగోచులచవుల దవిలెడు నవచకోరము
వేలుపుందపసుల తలంపుల వెల్లిగొల్పెడు నమృతపూరము
దేవతలు మువ్వురకు నవ్వలి దెస వెలుంగుచు నుండునెక్కటి
భావవీధులఁ గలసి పలుకులఁ బట్టిచెప్పఁగరానిచక్కటి
ఆలుశేవల మంత్రకుసుమము నందువెలిఁగెడు చంచరీకము
వేలునేయక యోగిజనములు వెదకిపొందెడి నూర్ధ్వలోకము.

ఉత్కళిక. అడుగుఁదమ్ములఁ జొప్పవసిగని యడరిశునకాకృతులు గైకొని
మీఁటి చదువులు దవులముఁదటఁ బాఱుక్రోడము నేసి మందట
లాడి తెనుమార్కొనఁగ వచ్చిన క్రీడి గోరినవరము లిచ్చిన
యాటవికకులసార్వభౌముఁడు జూటభాస్వత్తుహినధాముఁడు.

ఉ. ఆఱడియాస నీరసధరాధిప లోకమునిండ్లు వాకిళుల్
దూఱుటమాని శ్రీగిరము తూరుపువాకిలిఁ జొచ్చిపాపముల్
నీఱుగఁజేసి గంధవతినీటమునుంగి మనంబులోని చి
చ్చాఱఁగఁజేయుటొప్ప త్రిపురాంతకదేవునకై నమస్కృతుల్.

---

* మదనవిజయము ౭ ఆశ్వాసముల గ్రంథ మనియు, రతిశాస్త్ర మనియుఁ దామాగ్రంథము చదివితి మనియు మా. గా. కవిగారు చెప్పుచున్నారు. ఆగ్రంథ మెక్కడనియు వారు చూచిరఁట!

ఉ. పోయెదుఁ గాలమన్యగతిఁ బొందదు మోక్షము వెండికొండకుం
బోయెదు త్రోవ మీ కెఱుఁగఁ బోలదు మానవులాగరందులేఁ
శ్రీయపుఁగొండ కంచు శివభక్తులలోపల నద్రిరాజక
న్యాయుత పుణ్యమూర్తి వలనం గడతేఱెదు జన్మఖేదముల్.

చంద్రతారావళి.

మ. చరమక్ష్మాధర చారుసింహముఖ దంష్ట్రాకోటియో నాఁగనం
బరశార్దూల నఖంబొ నాఁగ దిమిరేభప్రిస్ఫురద్గర్వ సం
హరణక్రూరతరాంకుశంబనఁగ నుద్యల్లీలనీ రేఖని
త్యరుచిం బొల్పగుఁ బెంపగున్ విదియచంద్రా! రోహిణీవల్లభా॥

మ. అమితధ్వాంత తమాలవల్లిల వనవ్యాపారపారీణదా
త్రియొ సౌగంధికషండకుట్మలకుటీరాజీసముద్ఘాటన
క్రమనిర్వాణధురీణ కుంచికయొ నాఁగం బెంపునం నీకళా
రమణీయత్వము చూడనొప్పెసఁగుఁ జంద్రా! రోహిణీవల్లభా॥

అంబికాశతకము.

ఉ. ఱెప్పలఁబోరుఁ దల్పులిసి తెంపలు వాఱెడుచూపుఁ గుంచియుం
ద్రిప్పి తళుక్కనం దెరచి తిన్ననిమోమునఁ గాయు వెన్నెలల్
ముప్పిరిగొన్న వేడుకలు మూఁగినసిగ్గసియాడఁ బ్రీతినీ
వప్పరమేశుఁ జూచి తనువర్ధముగొంటిపొసంగ నంబికా.

చ. బెడఁగగు రత్నదర్పణముఁ జేరినవెన్నెలపోసి నిచ్చలుం
దుడువక పాలసంద్రమునఁ దోఁచి సుధాకరుమేనికందు పోఁ
గడుగక నేరెటేట సితకంజము ముంపక నైజకాంతిగై
తొడరినఁ దల్లి నీమొగముతో సరిపోల్పఁగఁ జాలునంబికా.

ఉ. కూడెదు వెండ్రుకల్ నిడుదకూఁకటిఁ బ్రోవఁగ బొడ్డుపై వళుల్
జాడలుదోఁపఁ గ్రొమ్మొలకచన్నులమించు దొలంకసిగ్గునం
జూడగనేరముల్ మెఱుఁగుఁ జూపులనీన హిమాద్రియింట నీ
వాడుట శూలికిన్ మనము వాడుటగాదె తలంపనంబికా.

ఉ. భారతివై సరోజభవుపాలవసించి రమావధూటివై
నీరజనాభుఁ జెంది ధరణీధరనందనవై మహేశ్వరున్
గోరివరించితమ్మ నినుఁ గొల్వకయూరక యేలగల్గు సం
సారసుఖంబు లీమనుజసంతతికిన్ దలపోయనంబికా.

ఉ. లాచిపరాంగనల్ వరవిలాస మనోహర విభ్రమంబులన్
జూచినఁజూడఁ డుత్తముఁడు చూపఱఁజూచును మధ్యముండుతాఁ
జూచినఁజూడకుండినను జూచుఁగనిష్ఠుఁడు నన్నువీరిలోఁ
జూచిన జూడకుండు గుణిఁజూచిన చూపునఁజూడు మంబికా॥

ఉ. వాలినకన్నుమంగురులు వాతెరకెంపు మెఱుంగు జంటిపైఁ
గ్రాలెడుతారహారమును గంకణచారు కరంబుడాఁపలన్
దూలుచునున్నపయోధరముఁ దోఁచినకన్నులమోడ్చి మోడ్చునీ
పాలగునీశుమేని సగబాలుమనంబునఁ జేర్తునంబికా॥

ఈపద్యములు మానవల్లి రామకృష్ణయ్యగారి త్రిపురాంతకోదాహరణ పీఠికనుండి తీసికొంటిని. దీనినిఁగూర్చి శ్రీరామకృష్ణయ్యగా రిట్లు వాకొనుచున్నారు.

"అంబికాశతకమునఁ బార్వతీనాయికాగుణవర్ణనాదులు రసజ్ఞుల కింపుగా మృదుభాషతోఁ గూర్పఁబడినవి. నేటికాలమున శృంగారసముద్రసారవిధురులు గొందఱును, భక్తిరసనియమప్రణాళికాపారీణులు గొందఱును, ఉత్తమదేవతావర్ణనముల శృంగారరసాభాసములుగాఁ దలఁచుచున్నారు. దీనిలోను త్తమదేవత లైనను నంబికాశివులపరస్పర శృంగాగరసోన్నతి వర్ణింపఁబడినదికాని ధ్వనికారులమతమున రసాభాస మనునదిమాత్రము దీనిలో నెచ్చటఁ గానరాదు."

మ ద న వి జ య ము.

ఈక్రింది పద్యములు రెండును మదనవిజయములోనివని శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు త్రిపురాంత కోదాహరణపీఠికలో నుదాహరించిరి.

క. సతిగుణవతియగు నేనియుఁ, బతికదిరత్నంబ ప్రాణబంధువయమృతం
బతివయదుర్గుణియగునేఁ, బతి కెడపనిచిచ్చు కాలుపక యది కాల్చున్॥

మ. గుణముల్ సుందరరూపముల్ విభవముంగూటంబుసౌభాగ్యల
క్షణముంజారుచరిత్రముల్ వినయముల్ జాతుర్యముల్ ధర్మభూ
షణముంగల్గి పతివ్రతామహిమమించన్ గల్గెనేఁ దత్సతీ
మణిచింతామణి దానిఁదాల్పఁగలుగన్ మర్త్యుండె ధన్యుండిలన్॥

వెన్నెలకంటి జన్నయకవి.

మన కిప్పుడు దేవకీనందనశతక మొకటి మిక్కిలివ్యాప్తికలది కనఁబడుచున్నది. "కృష్ణా దేవకీనందనా!" యని మకుట మున్నది. సరిగ నూఱు పద్యము లున్నవి. శతకాంతమున నీపద్య మున్నది.

క. ఈకృష్ణ శతక మెప్పుడు। పైకొని విన్నట్టివారు వ్రాసిన వారల్।
చేకొని పఠించువారలు। శ్రీకృష్ణుని కరుణ గలిగి చెలగుదు రెలమిన్॥

దీనిని వ్రాసిన దెవ్వరో యీనఁటకుఁ దెలియదు. కొంద ఱిది తిక్కనసోమయాజి కృతమందురు. కొందఱు ముద్రాపకులు దీనిని "పానకాలరాయ విరచిత" మని ముద్రించిరి. తిక్కనసోమయాజి కృష్ణశతక మొండు రచియించె ననియు, నందు "అరయన్ శంతను పుత్రుపై విదురుపై" యను పద్య మున్నదనియు నొకానొకఁడు వ్రాసి నట్లు కవులచరిత్రము నుడువుచున్నది. అం దీపద్యమకుటము మారి యున్నది. ఈ పద్యము తిక్కనది కాదని యముద్రితగ్రంథచింతా మణిలోఁ బ్రత్యుత్తర మీయఁబడుటయేగాక, యిది దేవకీనందన శతక ములోని దనికూడ వ్రాసి యాకల్పనమును జిరకాలముక్రిందటనే ఖం డించి యున్నారు. "శరినేలింది హరిశక్తి జొప్పదికిఁ గోకల్ మెచ్చి యిచ్చింది దబ్బర" యిత్యాది ప్రసిద్ధ పద్యము లిందును జానకీపతిశత కము నందును గనవచ్చును. ఎందలివో? ఈశతకము నందలి పద్యములు రామదాసుచరిత్ర మనుప్రాచీనకావ్యమునందుఁ గానవచ్చుచున్నవి. కాని యాకావ్యము వ్రాసిన దెప్పుడో తెలియదు, ఈ శతకమునందలి పద్యములే యప్పకవీయమునం దుదాహరింపఁబడినవి. ఇందలి ౭౭-వ పద్యము దేశ్యనిత్యసమాసవిశ్రాంతి కుదాహరణముగ నిచ్చినాఁడు. ఆపద్యమిది.

"మ. చతురంభోధిపరీత భూవలయ రాజానేకకోటీర రం।
జితమాణిక్య విరాజమానపదరాజీవుండు ధర్మాత్మజుం।

డతి కారుణ్యముచేత మత్స్యపతి కొల్వాసింపఁడే నీదుశా |
శ్వతి కారుణ్యముగల్గు నంటెపసు కృష్ణా దేవకీ నందనా! ”

ఆప్పకవీయము 3-209.

అప్పకవి క్రీ॥ శ॥ 17-వ శతాబ్దమువాఁడని మనకు స్పష్టముగఁ దెలియును. కావున నీశతక మతని నాఁటికే ప్రసిద్ధమై, లాక్షణికముగ నెంచుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. క్రీ॥ శ॥ 15-వ శతాబ్దములో “దేవ రాయని కరుణాకటాక్ష వీక్షణముఁ గాంచి”న వెన్నెలకంటి సిద్ధన్నకొడు కగుజన్నయ్య యొకఁ డుండెను. అతఁడొక దేవకీనందనశతకమును వ్రాసినట్లు పేరమరాజు జక్కన తన విక్రమార్క చరిత్రములో నీవిధముగఁ జెప్పియున్నాఁడు.

సీ॥ విమలవర్తనమున వేదశాస్త్రపురాణవాక్యార్థసరణికి వన్నె వెట్టె
పరమహృద్యంబైన పద్యశతంబున దేవకీతనయు విధేయుఁ జేసె
రసికత్వమున దేవరాయమహారాజ కరుణాకటాక్షవీక్షణముఁ గాంచె
కర్ణాటకటకమ్ము కలయంగ మెచ్చంగ గణకవిద్యాప్రౌఢి ఘనతకెక్కె

గీ॥ గురులఁ బోషించె సత్కవీశ్వరులమించెఁ । బ్రజలఁ బాలించె భాగ్యసంపదవహించె ।
హరిత మునిముఖ్యవంశరత్నాకరేందు । చంద్రుఁడైయొప్పు సిద్ధయజన్నమంత్రి॥

ఇందుఁ జెప్పినట్లు “పద్యశతమే” ఈ దేవకీనందనశతకము నందున్నది. ఇతఁ డప్పకవికంటె రమారమి 200 యేండ్లు పూర్వుఁడు. కాఁబట్టి మన కితరాధారములు దీనికి వ్యతిరేకము లైనవి దొరకువఱకు నీజన్నమంత్రియేయీ దేవకీనందనశతకకర్త యనుకొనుటకభ్యంతర ముండఁగూడ దని తోఁచుచున్నది.

ఈ జన్నయ్య కొడుకుపేరు తాతగారి పేరే సిద్ధన్న.

ఈ రెండవసిద్ధన్నయే విక్రమార్కచరిత్ర కృతిపతి. ఈతని నందులకే జన్నయ సిద్ధమంత్రియని కవి చెప్పినాఁడు. ఈ రెండవ సిద్ధమంత్రి దేవరాయనిమంత్రి యగుచామరసుచే “చామరచ్ఛత్రాదికము” లందినట్లు విక్రమార్కచరిత్రము నుడువుచున్నది.

చామరుసు కర్ణాటకభాషలోఁ బ్రభులింగలీలలు వ్రాసిన కవి. అవి యాతఁ డఱవము తెలుఁగులలోనికి భాషాంతరీకరింపఁజేసెను. ఈ చామరుసు వల్లభమంత్రికుమారుఁడు. సిడుపత్రివారికి ఁడోకిపట్టిగ్రి హారమును తిరిగి ఇప్పించిన దీమంత్రియే!

విక్రమార్కచరిత్రములోని షష్ఠ్యంతములలోఁ జెప్పిన యీ క్రింది పద్యమువలన విష్ణుపురాణమును దెలిఁగించిన వెన్నెలకంటి సూరన్న తాతమైె రెండవసిద్ధన్నకుఁ బెదతండ్రియని తేలుచున్నది.

ఉ. వెన్నెలకంటి సూర్యుఁడు వివేకగుణాఢ్యుఁడు వేదశాస్త్ర
సంపన్నుఁడు రెడ్డివేమనరపాలకుచేత మహాగ్రహారముల్
గొన్న కవీంద్రకుంజరుఁ డసంశితతేజుఁడు పెద్దతండ్రిగా
సన్నుతిఁగన్న సిద్ధనకు సంతతదానకళావినోదికిన్ ॥

అనఁగా దేవకీనందనశతకము వ్రాసిన జన్నయ్యయు, విష్ణుపురాణము తెలిఁగించిన సూరన్న తాతయు, సోదరులని తోఁచుచున్నది. "సత్ప్రబంధము లొనంగిన వెన్నెలకంటి వారిలోన్" అను విష్ణుపురాణ వాక్యమువలనఁగూడ వెన్నెలకంటివారిది కవిత్వసంప్రదాయముగల కుటుంబ మని మనకుఁ దెలియుచునే యున్నది.

వెన్నెలకంటి జన్నయ్య ఆపస్తంబసూత్రము వాఁడు. హారీత గోత్రజుఁడు. ఇతనితాత సూరనసోమయాజి. ఆతఁడెద్దనపూఁడి రాజేంద్రచోడునిచే నగ్రహారములు, కనకదండాందోళికాచ్ఛత్రచామర ప్రముఖరాజచిహ్నముల నందినవాఁడు. సర్వతోముఖ మనుయజ్ఞమును చేసినవాఁడు. అన్నదాత. శైవాచారపావనుఁడు. జన్నయ్యకవి తండ్రి సిద్ధమంత్రి శ్రుతిశాస్త్రముల నెఱిఁగినవాఁడు. పురాణకావ్య నాటకములఁ బోషించినవాఁడు. క్రతువులఁ జేయించినవాఁడు. ఇతఁడు నన్నయగంధవారణుఁ డనురాజునకు మంత్రి. ఇతనితల్లి సూరమాంబిక. ఈమె పేరయనన్నార్యుఁ డనుకవికి సోదరి. జన్నయకవి సోదరుఁడు మంత్రిభాస్కరుఁడు. జన్నయకవి మహాదాత. ఈతని భార్య అచ్చమాంబ మహాపతివ్రత. ఈతనికొడుకులు సిద్ధన్న, భైరవన్నలు. ఈ సిద్ధన్నయే విక్రమార్కచరిత్రకృతిపతి. ఈసిద్ధన్నకూడ కవి. ఈసి

ద్ధన్నకొడుకు తిప్పన్న. తాతలు, తండ్రులు, కొడుకులు, మనుమలు కూడ వేదాచార సంపన్నులై క్రతువు లొనర్చుచు నొకప్రక్క, మం త్రులై రాజ్యాంగముల నడుపుచు నొకచక్కి, కవిత్వశ్రీని విడువక కావ్యములు వ్రాయుచు నొకదిక్కు, నీవెన్నెలకంటివా రాంధ్ర బ్రాహ్మణకుటుంబములలో నధికకీర్తిని సంపాదించుకొని యిహపర ములం జూరఁగొనిరి. వీరివివరము లింకను దెలియఁగోరువారు చక్కని పైదుష్యము గలజక్కన వ్రాసినపద్యములు విక్రమార్కచరిత్ర కృత్యాదినిఁ జదివి ధన్యులగుదురు గాక! ఈకవి 15-వ శతాబ్దమువాఁ డనుట సుస్పష్టము.

దేవకీనందనశతకము లాక్షణికు లంగీకరించిన దయ్యు నిందు కొన్ని వ్యాకరణవైరుధ్యములు లేకపోలేదు. కాని యివి యాకాలపు వారు పెక్కుగు వాడినందున ప్రౌఢప్రయోగములుగఁ దీసికొనఁదగినవి. "కూడీకూడని, వండే నేర్పులు, మనవాలకింపు," ఇత్యాది ప్రయోగ ము లనేకములున్నవి. దీనికిఁ బిమ్మట పోతన్న రచియించినట్లు కన్పడు చున్ననారాయణశతకమునందు దీనితో సంపూర్ణముగఁ బోల్పదగిన పద్యము లున్నవి. ఈ శతకమునందలి 15, 19, 82 మొదలగు పద్య ములు సంస్కృతశ్లోకభావముల కనుసరణములు. 72 వ పద్యము సుమతిశతకము నందలి పద్యమున కనుకరణము. శైలిమంచిది. భక్తి రసప్రపూరితము. అన్నియు వృత్తములు. కృష్ణచర్యలే ప్రాయిక ముగ నుద్ఘాటింపఁబడినవి. కొన్ని పద్యములు ముద్దులొలుకుచుండును. శైలికిఁగొన్ని పద్యములు చూపుచున్నాను.

మ॥ విరటుంగొల్చినవాఁడు నొక్కఁడిలఁబృధ్వీనాథులన్ గూల్చి సం
గరభూమిన్ ఘనవైరి వీరతతులన్ గాఁచుచున్ డగ్గ్రంచి యి
ద్ధరకున్ నగ్రజురాజుఁ జేసియు తుదిన్ దా నీకృపంబాయఁడే
సరిపోదే భువినింద్రసూనుధృతి కృష్ణాదేవకీనందనా॥ 50॥

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులోఁ గలయొక దేవకీనందనశతకప్రతి లోఁ గొన్నిపద్యము లధిక మున్నవి. సర్వేశ్వరశతకము, దాశరథీశత

కమును, తత్కర్తలు తాటియాకులపై వ్రాసి యొక్కొకపద్యము గోదావరిలో వైచి యెదు రెక్కినపద్యమునే తీసికొని శతకముగఁ గూర్చి రని కథలు చెప్పుదురు. శతకమునందలిపద్యము లన్నియు మణులవంటి వనుట కీకథవాడుకలోనికి వచ్చినదో? ఈకథలకుఁ గేవలమువాడుకయే గాక యీపరిషత్ప్రతిలో దేవకీనందనశతకమున నీపైకథకు బలమిచ్చు పద్యమొండుఁ గానంబడియెడిని.

సదయస్ఫూర్తికళల్ ఘటించి ఏకరత్నశ్రేష్ఠుఁడామోదియై
పదివేల్ పద్యములందు నూటపది సత్పద్యంబులర్పించె, మీ
పదనీరేజములందు దివ్యతటినీపాథః ప్రపూర్ణాభి ము
ఖ్యదయన్ (ధునిన్?) గాంచిన దాటమీకరుణ కృష్ణా॥

1104 పరిషత్ నె 2347 రు వ్రాఁతప్రతి.

ఇట్లే "అడయారు లైబ్ర్రరీ" 32- I-44 సంఖ్య గలదేవకీనందన శతకము [ప్రాఁతవడ్డలిపి]లో నీక్రిందిపద్యములు రెండు కనఁబడుచున్నవి. యథామాతృకముగఁ జూపెదను.

సదయస్ఫూర్తి కళల్ ఘటించుకవిరత్నశ్రేష్ఠుఁ డుత్సాహియై
పదివేల్పద్యము లందునూటపది సత్పద్యంబు లర్పించు నీ
పదనీరేజములందు పావననదీపాద ప్రఘూజాభి ము
ఖ్యదశన్ గాంచినదా(వ్రా?)ట మీకరుణ కృష్ణా॥ 100॥

లేఖకునిగద్య యిట్లున్నది.

కవనాచాతురిమీరమున్నకవిరత్నశ్రేష్ఠుఁడా (డా?)మోదియై
భువిగావించినయట్టి కృష్ణశతకంబున్ భక్తితాత్పర్యవై
భవమొప్పన్ లిఖియించి(చె?) సద్వరకవిప్రావీణ్యుఁడా భాస్కరా
ర్యవరగ్రామణి మీలసత్కరుణ కృష్ణాదేవకీనందనా! 102॥

"ఖరసం॥ ఆషాఢశు ౫"

ఈకవిరత్నశ్రేష్ఠుఁ డెవ్వరు? వెన్నెలకంటి జన్నయ కర్తృత్వ మిందువలన సందేహింపవలసిన దగుచున్నది. శబ్దార్థమునే పురస్కరించుకొని చెప్పిన నది కవిరాక్షసుఁడు వ్రాసె ననవలెను. వెన్నెల

కంటి జన్నయయే కవిరాక్షసుఁడా? కవిరాక్షసుఁడీతనికి సమకాలికుఁడై యామోదించె నని కవిహృదయమా? లేక కవిరక్షకశ్రేష్ఠుఁ డనదగిన కవిపోషకుఁ డగుజన్నయకృతమే యనమా? రక్షకశ్రేష్ఠుఁడు రక్షశ్రేష్ఠుఁ డనరాదు గావునను, కవిరాక్షసులేగాక వారిలో శ్రేష్ఠుఁ డుండుటను జాతివాచక మగుచున్నది. కావుననీరెండుయూహలును వాస్తవ మనుటకు వీలులేదు. పండితులు చర్చించెదరుగాక! ముద్రితశతకముల తాటియాకులప్రతులు కలవారు ప్రతిశతకమును బరిశీలించుచుండుట ధర్మము. శతకకవులుకూడ గద్యలో కవివివరములను పద్యముగా శతకాంతమున వ్రాయువారు. అవి కొందఱులేఖకులు విడిచి వేయుచువచ్చిరి. చర్చచే దేవకీనందనశతకకర్తను నిరూపింపవచ్చును. నేను సాహసింపలేదు.

(1) కొన్ని పోలికలు చూపుచున్నాను.

శా॥ మౌళిన్ పింఛపుదండ యొప్పఁగ నటింపన్ కౌనుశృంగారపున్
శ్రీ లెంచంగను పిల్లఁగ్రోవి రవమున్ చేకోలముం జెక్కుచున్
కేలన్ మెచ్చొదవింపగోపకులతోఁ గ్రీడారసస్ఫూర్తి నీ
వాలంగాచు విధంబు నేఁ దలఁతుఁ గృష్ణా దేవకీనందనా॥ — దేవకీనందన 16.

మ॥ కేలన్ గోలముఁగూటిచిక్కము నొగిం గీలించి నెట్టంబుగాఁ
బీలిపింఛముఁ జుట్టి వెన్నడుమునన్ బింఛావళిన్ గట్టి క
ర్ణాలంకార కదంబగుచ్ఛ మధుమత్తాళీ స్వనం బొప్ప నీ
వాలన్ గాచిన భావమిట్టి దని నేవర్ణింతు నారాయణా॥ — నారాయణ 48.

మ॥ లలనాకుంచితవేణియం దడవిమొల్లల్ జార కస్తూరికా
తిలకంబున్ గరుగంగ లేతనగవున్ దీపింప నెమ్మోమునన్
తళుకుల్ జూపెటి చూపు లోరగిల నానావీథులన్ వేణువు
పక్కల నాదంబులఁ బెంపుజూపుదువుకృష్ణా దే॥ — దేవకీనందన 18.

మ॥ లలితాకుంచిత వేణియం దడవిమొల్లల్ జార, ఫాలస్థలిన్
దిలకం బొప్పలరంగఁ గుండలరుచుల్ దీపింప లేఁ జెక్కులన్
మొలకన్నవ్వులచూపులోరగిల మేనుమ్రవ్వంకలన్ బోవఁగా
నలిగైకొందువుగాదె నీవు మురళీనాట్యంబు నారాయణా.

— నారాయణశతకము 53

ఇట్లు 80 వనారాయణశతకపద్యమునకు 88 దేవకీనందన సర్వేశ్వరశతకమునఁగూడఁ బోలిక లున్నవి చూడనగును. పోతన్నవంటి వారే గాక యనేకశతకకర్తలీప్రాచీనశతకరత్నము నందలిభావముల సంగ్రహించుచువచ్చిరి. దేవకీనందనశతకము ప్రాయికముగా భారతము నందలివిషయములను, నారాయణశతకము భాగవతమునందలివిషయములను జెప్పెను. ధూర్జటికూడ దేవకీనందనశతకమును జదివియుండవలెను. దేవకీనందనశతకమునందలి 76వ పద్యమున యతితప్పె "నానావేదపురాణ—మీనామాంక—న్నాశ్చర్యమే." 70, 71 పద్యములలో రాజుల నిందించెను.

శైలికి మఱికొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

శా॥ నీడల్ దేరెడు చెక్కుటద్దములతో నిద్దంపుఁ గెమ్మోవితోఁ
కూడీకూడని చిన్నికూకటులతో గోపార్భకశ్రేణితో
క్రీడాకూన్యకటీరమండలముతో వేడ్కన్ వినోదించుచు
న్నాఁడా శైశవమూర్తి నేఁ దలఁతు కృష్ణాదేవకీనందనా॥ 4

మ॥ కొలిచేదిన్ వగలేకనే, నడిగితే కోపించుటేలేకనే
చెలువంబెచ్చుట లోకనే, విభవముల్ చేకూరుటల్ రూకనే
బలవంతుండగు తూకనే సతిజెదున్ ప్రాణేశుగైకొనే
జలదశ్యామల శంఖచక్రధర కృష్ణా...॥ 42

శా॥ శ్రీ లక్ష్మీధవవాసుదేవ వరరాజీవాక్షపద్మాసనా
వ్యాశాధీశ్వర శర్వషణ్ముఖ శుకాద్యస్తోత్ర సత్పాత్ర గో
పాలానీకముఖాబ్జభాస్కరకృపాపాథోధి నన్ గావు మూ
ర్ధాలంకారమయూరపింఛధర కృష్ణాదే...॥ 47

మ॥ అరయన్ చందనగంధిపై విదురుపై నక్రూరుపైఁ గుబ్జపై
నరుపై ద్రౌపదిపైఁ గుచేలునిపయిన్ నందవ్రజస్త్రీలపై
గరుణంగల్గు భవత్కృపారసము నామీఁదన్ గొంతరానిమ్ము నీ
చరణాబ్జంబులు నమ్మినాఁడను హరేకృష్ణా...॥ 91

మ॥ కరినేలిందిహూశక్కి, ద్రౌపదికిఁ గోకల్ మెచ్చియిచ్చింది ద
బ్బర, కాకాసురునిన్ కటాక్షమునఁ జేపట్టిందబద్ధం, బహో
శరణన్నన్ బగవానితమ్మునికి రాజ్యంబిచ్చుటల్ కల్ల, యి
త్తరి నన్నేలిన నిక్కమీకథలు కృష్ణా...॥ 100

వేమన్న.

ఇతఁడు మనదేశమునం దాబాలగోపాలమునకుఁ దెలిసినమహా కవి. ఈతనిపద్యములు విననియాంధ్రుఁడుకాని యీతనిపద్యమును జదువ లేనియాంధ్రాక్షరాస్యుఁ డొక్కఁడుగాని లేరనుట యతిశయోక్తికాదు. ఆంధ్రేతరు లగుద్రావిడులు కర్ణాటకులునుగూడ నీతనిగూర్చి వినియు న్నారు. వేమన్న పేరు విననివారు దక్షిణహిందూస్థానమున లేరు. ఇంత మహాకవి చరిత్రమమాత్రము సత్యముగ నిర్ధారణముకాకపోవుట శోచ నీయము. వేమనచరిత్రములు పదిపండ్రెండుగురు వ్రాసియున్నారు. కాని కొన్ని వాడుకకథలు, కొన్ని వాడుకమాటలను విని వ్రాసినవేకాని యవి సత్యములో యసత్యములో మనకుఁ దెలియదు. వేమన్న 500 సం॥ర ములకాలములో దైవముగాఁ దలఁపఁబడుచుండుటచే నీతనిపేరుతో ననేకమహిమలు, అతిమానుషచర్యలు గలకథలు చేరిపోయినవి.

ఈతఁ డేయూరివాఁ డని చర్చలు జరిగియున్నవి. కొందఱు కొండవీడువా రనిరి. బ్రౌనుదొర దత్తమండలమువాఁ డనెను. క్యాం బెలు కటారుపల్లెప్రాంతములవాఁ డనెను. నేనొకసారి రాజమహేంద్ర మువాఁ డైయుండు నని తలంచితిని. కాని వేమన్నయే తనపద్యము లలో నొకచోట నిట్లు చెప్పుకొనెను.

"ఆ. ఊరుకొండవీడికునికిపశ్చిమవీధి, మూఁగచింతపల్లె మొదటియిల్లు
ఎడ్డిరెడ్డికుల మదేమని తెల్పుదు, విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ"।

పాఠాంతరము.

ఆ॥ ఊరుకొండవీడు మనికిపశ్చిమవీధి, మూఁగచింతపల్లె మొదటియిల్లు
అరసిచూడఁగ బయలు నదెను క్తి శివుఁడయా, విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ॥

వేమన్న స్పష్టముగఁ దనది కొండవీ డని చెప్పుకొనినను సమాధి కటారుపల్లెలో నుండుటచే నీతఁడు తనకడపటిదినములు కటారుపల్లెలో గడపె నని కొంద ఱూహించుచున్నారు. ఇది సత్యమే కావచ్చును.

వేమన్న యేకాలమువాఁ డనునదికూడ నిదివఱకు విస్పష్టము కాలేదు. బ్రౌనుదొరగారు 17 వ శతాబ్ద మనిరి. క్యాంబెలుదొర 16వ శతాబ్ద మనెను. ఇంకకొందఱు అనేకవిధముగ ననిరి. ఎవ్వరు చెప్పుదానికి నుపపత్తులు చాలవు. ఒకవిధముగఁ జూపుచున్నాను చూడుఁడు. వేమన యీక్రిందిపద్యములో రాయనిభాస్కరు నిట్లు పొగడియున్నాఁడు.

"ఆ. పరగ రాయనికులభాచనిధనమెల్ల. బట్లపాలు కవులపాలు తలఁప
నొనరహీనజనునిధనము దాయాదుల. పాలు జారకాంతపాలు వేమ"॥

ఇందువలన నీతఁడు రాయనిభాస్కరునికిఁ బిమ్మటివాఁ డని తెలియుచున్నది. కాని క్రీ॥శ॥ 1386 మొదలు క్రీ॥శ॥ 1530 వఱకు నేఁడుగురు భాస్కరు లుంట వేమన్న యేభాస్కరునిపొగడెనో తెలియదు.

ఇఁక వేమన్న నీక్రిందికవులు పొగడియున్నారు.

(1) కౌండిన్యగోత్రు నిమ్మలవెంకటార్యసుతుఁ డగులక్ష్మణకవి తన యేకామ్రలింగశతకమునందు "భీమవేమానంతబిరుదకవుల" అని పొగడెను.

(2) ఇవ్వటూరి శరభనారాధ్యశిష్యుఁడును, అష్టవిధకవిత్వప్రవీణుఁడును, సర్వేశ్వరచరిత్ర, మనుతోభ్యచరిత్రమును వ్రాసినవాఁడును నగుపింగళి ఎల్లనార్యుఁడు తనగ్రంథమునందు సర్వేశ్వరశతకకర్త యగు యథావాక్కుల అన్నమయ్యను, వృషాధిపశతకకర్త యగుపాలుకురికి సోమన్నను, శివదేవుని, గణపతిదేవునిఁ బొగడి"వేమనఁ గీర్తించి విమలమతిని" అని మనవేమన్నను నుతించెను. ఈకవి 1590-1620 క్రీ॥ శ॥ వాఁ డనికవులచరిత్రము నుడువుచున్నది. కావున వేమన్న యింతకుఁ బూర్వుఁడు కావలెను.

(3) అన్యవాదకోలాహలకర్త శివయోగీంద్రులు (సోమనాథుఁడు?) కూడ నొకవేమన్నను బొగడియుండెను. కాని శైవభక్తులలో "చేటలవేమయ్య" యొకఁడు "బెలిదేవరవేమయ్య" యొకఁడు పండితమల్లికార్జునునికాలమునందే యున్నందున శివభక్తుఁ డగువేమయ్య మన

వేమన్న కాఁజాలఁడు. ఐతే పై కవులుకూడ శివభక్తు లగు వేమయ్యలనే పొగడియుండఁగూడదా? అని శంక చేసికొనవచ్చును. కాని వారు కృత్యాదినిఁ జేయునట్టి యావికవిస్తుతులలో నితరకవులతో పాటు పొగడినవేమన్నను మనకవి వేమన్నయనియే తలంపవచ్చును.

(4) తురగా రామకవి నాగరఖండము వ్రాసెను. ఇతఁడు 16 వ శతాబ్దాంతమున నుండవచ్చు నని కవులచరిత్రమనుచున్నది. నాగరఖండము 1581 క్రీ॥శ॥ నందున్నకుతుబుశాహికాలమునందుఁ బుట్టినది. ఈగ్రంథమునందు "శరభాంకు రాజశేఖరుని వేము" అని రామకవి పొగడియున్నాడు. కావున వేమన్న క్రీ॥శ॥ 1581కిఁ బూర్వుఁడై యుండవలెను.

ఇదిగాక కోమటి వేమన్న కాలమున తురగా రామకవి(రాయనిబాచనితో సమకాలమున) నుండె నని చాటుపద్యమణిమంజరిలో నున్నదికాని దానియాదార్థ్యము సరిగఁ దెలియదు.

(5) కృష్ణరాయలకాలమునం దున్న ఎడపాటి ఎఱ్ఱాప్రెగడ తన మల్హణచరిత్రమునందు వ్రాసినపద్యములు రెండుచూపెదను.

ఉ॥ ఇట్టిమహాప్రధానపరమేశ్వరమూర్తివి గాన నీవు చే
పట్టితి మేలుచుండిపుడు పాలక కాళనమంత్రిచంద్ర ము
న్నట్టిగఁ గృష్ణరాయజనకాంతునకీయక దాఁచినట్టి యా
రట్టడి యైనరెడ్డికవిరాజితమల్హణకావ్యకన్యకన్!

ఈకవి కృష్ణరాయనికాలమువాఁడు కదా! ఈతఁడు వేమన్నను బొగడెను.

"వినుతులొనర్తు నాంధ్రసుకవిప్రభు నన్నయభట్టుఁ, దిక్కయ
జ్వను, శివదేవు, భాస్కరుని, జక్కన నాచనసోము, సర్వదే
వుని, భవదూరు, వేము, నలపోతనఁ, బిల్లలమఱ్ఱి వీరభ
ద్రుని, శరభాంకు, వీరకవి, ధూర్జటిఁ, గేతన, భట్టబాణునిన్"

కాఁబట్టి వేమన్న యీయెఱ్ఱాప్రెగడకంటెఁ బూర్వుఁడు కావలెను. అనఁగా కృష్ణరాయనికిఁ బూర్వుఁడు. వేమన్న మిక్కిలిప్రఖ్యాతి

నొందినపూర్వుఁడు కానియెడల బాహ్మణు లగుఎఱ్ఱాప్రెగడ, తురగా రామకవి, మున్నగువారీతని ప్రాచీనకవులలోఁ జేర్చి నుతులొనర్పరుకదా! కావున వేమన క్రీ॥ శ॥ 1505కుఁ బూర్వుఁడు కావలయును.

ఇట్లొకవిధముగ వేమన్న రాయనిబాచ (1386 క్రీ॥ శ॥) నకు, కృష్ణరాయ (క్రీ శ॥ 1505) నకు, నడమను నచ్చినట్లు తలంపవచ్చును.

ఇది వేమన్న కాలము కనుగొనుట కొకమార్గమే యైనను దీని కొకప్రతిబంధక మిటీవల చేర్పబడినది. కొన్ని వేమనశతకప్రతులలో పైరాయనిబాచనిపద్యమునకుఁ బిమ్మట నీక్రిందిపద్యముకూడ వెంటనే కనఁబడుచున్నది.

"ప్రాకటముగ నిట్టిలోకములో గంటిపల్లెముత్తఁడెన్న పరమగుణుఁడు
అన్నదానమునను హరుపూజచేతను హరునిలోనఁ గలసె నరయ వేమ॥"

ఈరెండుపద్యములు వరుసగా నొకదాని వెనుక నింకొకటియై కొన్నివ్రాతఁప్రతులలో నుండెను. "లోకములోఁ+గంటిక+పల్లె ముత్తఁడు." అనికొంద ఱర్థముచేసి యీ"పల్లెముత్తఁ" డెవ రనుకొనిరి? వావిళ్లవారివ్యాఖ్యాతలు "గంటిపల్లె ముత్తఁ" డనిరి. శ్రీఅనంతకృష్ణశర్మగారు "గంటిపల్లె ముత్తఁ"డని మాత్రము వేమన్న పొగడె ననిరి. ఈనడుమ ముప్పదియిద్దఱుమంత్రులచరిత్రమున నొకపద్యము కనఁబడినది.

చ. కమలభవాండభాండమునఁ గల్గిననందవరంపు టింద్లలోఁ
బ్రముఖుఁడు రాయనిప్రభునిభాస్కరుఁడే సెఱదాత, పిమ్మటన్
విమలగుణౌఘ "గుంటుపలి వీరయముత్తఁడె" దాత, భట్టసం
భ్రమఘనదానరూఢి నొకపాటివదాన్యుల నెన్న నేటికిన్॥

"ఈగుంటుపల్లి ముత్తఁడు" రాయనిభాస్కరునివలెనే ముప్పది యిద్దఱుమంత్రులలోనివాఁడు. కావున వేమన్న పొగడిన దీ"గుంటుపల్లెముత్తఁ" డనుమంత్రినే కావలయునుకదా! ఏమనఁగా? పైపద్యములో రాయనబాచనితరువాత నీతఁడే దాత యని యున్నది. ఈతఁ డన్నదాత యని మంత్రులచరిత్రము విశదము చేయుచున్నది. కావున

వేమన్న యీగుంటుపల్లి ముత్తని పొగడియుండవలెనుకదా! అట్లయి నచో నీముత్తండు,

క॥ పొందుగ శరజలనిధి హరి, చందనతరుచంద్రసంఖ్య (1545) శకవర్షంబుల్
మించుభినాషాఢంబున నందముగా వీరముత్తండరిగెన్ దివికిన్॥

అని ముత్తమంత్రి క్రీ॥ శ॥ 1622 లో మరణించె నని యున్నది. ఈచాటుపద్య మసత్య మనుకొంద మనిన నీతండు శా॥ శ॥ 1500 మల్కిభరాము పాదుషాములసంమసంస్థానమును బాలించినట్లును శా॥ శ॥ 1528 లో చినపసుమ అగ్రహార మిచ్చినట్లును మంత్రులచరిత్రము చెప్పుచున్నది. (చూడు పుట 74, 76, మంత్రులచరిత్ర, నియోగి పత్రిక వారిప్రతి.) ఈమంత్రులచరిత్రమునందుఁ జెప్పినకాలమునందే ముత్తమంత్రి యుండుట సత్యమగునేని వేమన్న యీతనికొలఁది 17 వ శతాబ్దమునకువచ్చియుండఁడుకదా!క్రీ॥శ॥17 వశతాబ్దమునం దున్న వేమన్నను 1530, 1590, 1600 క్రీ॥ శ లలో నున్నకవు లెట్లు పొగడియుందురు? కావున నీపద్యము ప్రక్షిప్తము కావలసియున్నది. ఏభటాగ్రజులో వేమనమకుటమున కనువగున ట్లతికించి యుందురా?

ఇది యిట్లుంచి యింకొకమార్గమున వేమన్న కాలనిర్ణయమును బరిశీలించెదముగాక !

వేమన్న యొకచోట నాదికవిస్తుతి నిట్లొనరించియుండెను.
"భవదూరుఁడు, శరభాంకుఁడు, శివశీలుఁడు, వేయుగోటి సిద్ధేశ్వరుఁడున్
శివభృత్యుఁడు, వటమూలుఁడు, శివమయ చిన్మయుఁడు సోమశేఖరగురుఁడున్॥
(12—1—35 ఓ. జై.)

ఈ సోమశేఖరగురుఁ డెవ్వ రని చూడ 15 వ శతాబ్దమునందుఁ బోతన్నగురు వని వీరభద్రవిజయమునందుఁ జెప్పిన "సోమశేఖరుఁడు" కనఁబడుచున్నాఁడు. ఈసోమశేఖరుఁడే వేమన్న, పోతన్న లనుస్వతంత్రకవుల నిద్దఱ "శైవాద్వైతుల" నొనరించి మనకుఁ బ్రసాదించె నని తోఁచుచున్నది. పోతన్నకాలముకూడఁ గృష్ణరాయని కించుకపూర్వమే గనుక నీవేమన్నకవికూడ మన మూహించినట్లు 15 వ శతాబ్దము

వాఁడే కావలయును. వేమన వ్రాసిన కొన్నిపద్యములవలన నాతఁడు 15 వ శతాబ్దమునందే పుట్టుట నిర్ధారణ మగునేని క్రీ॥ శ॥ 1412 సం రమునకు సరియైన నందననామసంవత్సర కార్తీకశుద్ధ పున్నమినాఁడు పుట్టి, క్రీ. శ॥ 1480 కిసరియైన శార్వరినామసంవత్సర చైత్ర శు॥ నవ మినాఁడు సిద్ధిపొందె నని యూహింపవీల్లున్నవి.

వేమన్న కాఁపునని యాతఁడే చెప్పుకొనెను. వేమనచరిత్రము ద్విపదకావ్యము (అముద్రితము, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తులో నున్నది. నె 744 రు. చూడుఁడు.) నందు నట్లే యున్నది. దక్షిణమండలపు ులలో రెడ్లనే కాఁపు లందురఁట. వేమన్న రెడ్డి నని ప్రభువంశము వాఁడ ననికూడఁ జెప్పికొనియున్నాడు.

"వితతముగాఁగను వేమనరెడ్డి"

(వేమన పుట 52)

"వేమనృపాల శేఖరా !" (వేమన పుట 54)

"గోరాజవేమాహ్వయా" (వేమన పుట 55)

ఈతనితండ్రి తుంగ కేశవుఁ డని, తల్లి లక్ష్మాంబ యని, జ్యేష్ఠ సోదరుఁడు పాపన్న యని, తమ్ములు కేశవనారాయణు లనియు ద్విప దకావ్యమునం దున్నది. తక్కిన గ్రంథము లింకొకవిధముగ వ్రాయు చున్నవి.

వేమన్న రెడ్డిరాజ్యము పతన మగుననపాఁ బుట్టి తనయెదుట రాజ్యము నశించుట కన్నులారఁ జూచినవాఁడు. భోగములు నశ్వరము లని కనుగొనినవాఁడు. చిన్నతనమున నిష్టమువచ్చినట్లు సంచరించెను. బుద్ధిశాలి. జ్ఞానముకలిగి, సోమశేఖరునివంటి గురువుసంబంధ ముచే శైవాద్వైతియై తనపూర్వాజవితమును, దేశము నందలి శైవవై ష్ణవకలహములను, బ్రాహ్మణప్రాబల్యమును జూచి, మొదలే, మాయా సమన్విత మగుప్రపంచమునందు-దానివృత్తమునందు-విముఖుఁడై, సత్య

ఆవివరములు, చప్పలు "వేమన" అను గ్రంథమునఁ జూచుకొనునది. ఆంధ్రవాఙ్మ యనిర్మాతలు I.

మార్గమును, ఋజుమార్గమును వీడి, భక్తి మతముల పేరఁ బ్రజలు మూర్ఖాచారపీడితులై పోవుచున్నారని తలంచి వారికందఱకు జ్ఞానము గోరుముద్దలుగాఁ బెట్టుట కారంభించినవాఁడు వేమన. ఈతని కాలము నందే యీతనిఁ బ్రజలు మహాత్మునిగాఁ దలంచి పూజించువారు. ఇతఁడు చిన్నతనమునందు వేశ్యాలోలుఁడని, బంగారము చేయువాఁడు, పుచ్చకాయలలో బంగారము పండించె నని విచిత్రకథ లెన్నియో చెప్పుదురు.

వేమన్న గొప్పభాషాతత్త్వవేత్త కాఁడు. సంస్కృతపండితుఁడు కాఁడు. కాని తనకు వచ్చినస్వచ్ఛమైన తెలుఁగుభాషలో నమృత మును పామరులకందజేయఁగల తేటమాటలలోఁ దేనెలతెఱలనూటలూ రించినవాఁడు. సులభశైలిలో, సంగ్రహరచనములో, సూటిసూక్తు లలో, అన్వయసౌలభ్యములో నీతని కీతఁడే సాటి. ఇంతమధురముగఁ దేటగఁ బద్యములువ్రాసినకవు లీతనికిఁ బూర్వమందుఁగాని, పరమం దుఁగాని కనఁబడరు. వేమన్న పాదపూరణములు మొదలగువ్యర్థపద ములు లేకుండఁ జక్కనియుపమానములతో, సహజమగుపోలికలతో, జాతీయములతో చంటిబిడ్డలకుఁగూడఁ దెలియునట్లు వ్రాయును. తెలుఁ గుచదువుకొనువారి కీతనిపద్యములు చనుబాలవంటి వనుట యతిశ యోక్తి కాదు.

వేమనను ద్రావిడభాషయందునీతివాక్యములువ్రాసిన 'అవ్వాయి' తోను, కర్ణాటకమునందలి 'సర్వజ్ఞు'నితోను, గ్రీకుకవి యగు "లూసి యన్"తోను, మహారాష్ట్రుఁ డగు "తుకారాము"తోను బోల్చవచ్చును. వేమన్న వేదాంతము, నీతులు, సత్యములు, నింద, హాస్యము మొద లగువిషయము లనేకములు వ్రాసెను. ఆతఁ డవి చేతితో వ్రాయలేదు. వినువారు, శిష్యులు వ్రాసికొనిరి. వేదములవలె నవి నిలిచియున్నవి. వేమ న్నయుత్తరవయస్సున నీపద్యము లన్నియు నాతనిశిష్యులుకోరఁగా నొ కగ్రంథరూపమున సమకూర్చియుండినట్లు ఫలశ్రుతి, పద్యసంఖ్య, కా వ్యాదిని కవిస్తుతి, గురుస్తుతి చెప్పుచున్నవి.

ఈతఁడు శైవాద్వైతి. శివునినామముపరమాత్మార్థమున వ్రాసి యున్నాఁడు. శైవమునం దింతుకయభిమానమును జూపిన ట్లనుమానిం పవచ్చును. వేమన్న దిగంబరియై వీథులవెంబడి తిరుగువాఁ డని వాడుక కథలేగాక యాతనివాక్యములును, జిత్రపటములును సాక్ష్య మిచ్చుచు న్నవి. వేమన్నజీవితకాలమునందేగాక యిప్పటికిననేకులు వేలమందిశిష్యులు గలరు. అనేకు లీతనిపలెఁ బద్యములు వ్రాసినట్లు రమారమి యేఁబది గ్రంథములుచూపవచ్చును. వేదాంతకవుల కీతఁడుమార్గదర్శి. ఈతఁడుతన కుఁబూర్వులైనశైవకవులగుపండితారాధ్యులు, పాలకురికిసోమన్న, య థావాక్కుల అన్నమయ్య మొదలగువారి ననుకరించుటయేగాక సంస్కృ తమునం దున్నవేదాంతగ్రంథములభావములు పామరులకుఁ దెలియు నట్లు తేటపఱచినభాగము లనేకములున్నవి. వేమన్న ముక్కోపియై వేదాంతి కుండరానియహంభావము కలవాఁ డని యాతనివాక్యములే చూపవచ్చునుగాని యాకోపము సత్యము తెలియక ప్రపంచము పెడ దారి నున్నదికావునఁ దనమార్గమునకు రమ్మని కోరునట్టియుద్రిక్తహృ దయమునఁ బల్కినపల్కులేకాని యాతఁ డొకజాతినిఁగాని వేదములఁ గాని, కర్మలఁగాని, నీచబుద్ధితో గర్హించినవాఁడు కాఁడు.

ఈతనిమరణానంతర మీతనిశిష్యు లొకసమాధిఁగట్టి కటారుపల్లె లో నీతని పూజించుచున్నారు. ప్రతిసంవత్సరము చైత్ర శు॥ నవమి నాఁడు తిరునాళ్లు జరుగుచుండును. వేమన్నకు మొ్రక్కులు చెల్లించెదరు. ఆరాఁబడి యధికమై, వేమన్నవంశీకుల మని చెప్పుకొనువంశములవారు వేఱుపడి యిప్పుడావ్రాంతముల ననేకసమాధులు కట్టుచున్నారు. వేమ న్నల మని గుఱ్ఱము లెక్కి యాతనిశిష్యులు సంచార మొనర్చి ప్రజలకడ ధనము స్వీకరించుచుందురు.

వేమన్నశైలి తెలియుటకుఁ . గొన్నిపద్యములఁ జూపి ముగిం చెదను.

ఆ. వంపుకఱ్ఱ కాల్చి వంపుదీర్పఁగవచ్చు, కొండ లన్ని పిండి గొట్టవచ్చు
కఠినచిత్తుమనసు కరఁగింపఁగారాదు॥ వి॥

ఆ. కోపమునను ఘనత కొంచెమైపోవును, గోపమునను మిగుల గోడుగలుగుఁ
గోప మణఁచెనేని కోర్కెలు నీడేరు ॥ వి ॥

ఆ. ఉప్పులేనికూర యూనంబు రుచులకుఁ, బప్పులేనితిండి ఫలములేదు
అప్పులేనివాఁడె యధికసంపన్నుఁడు ॥ వి ॥

ఆ. పట్టివిడువరాదు పదిలక్షలకునైనఁ, బెట్టిచెప్పరాదు పేదకైన
వెట్టిగొలువరాదు విభుఁడెంతఘనుఁడైన ॥ వి ॥

ఆ॥ ఇనుము విఱిగెనేని యినుమాఱు ముమ్మాఱు, కాఁచి యతుకవచ్చుఁ గ్రమముగాను
మనసు విఱిగెనేని మఱిచేర్చరాదయా ॥ వి ॥

ఆ. చంపఁదగినయట్టి శత్రువుతనచేతఁ జిక్కెనేనిఁగీడు సేయరాదు
పొసఁగ మేలుచేసి పొమ్మనుటేచాలు ॥ వి ॥

ఆ. పనసతొనలకన్నఁ బంచదారలకన్న, జుంటితేనె కన్న జున్నుకన్నఁ
జెలువునరసము కన్నఁ జెలిమాట తీపిరా ॥ వి ॥

ఆ. పతినిదూరరాదు సతిమానవతియైనఁ, బెట్టిచెప్పరాదు పెద్దకైనఁ
బతినివిడువరాదు పదిలక్షలకునైన ॥ వి ॥

ఆ. తనకుఁబసవతితోడఁ దనయాయుధముతోడ, నగ్నితోడఁ బరులయాలితోడ
హాస్యమాడు టెల్ల హానిప్రాణమునకు ॥ వి ॥*

---

* వేమన్న సంపూర్ణజీవితము. బోధనలు తెలియఁగోరువారు నేను వ్రాసిన "వేమన్న" యను పెద్దగ్రంథమున విశేషములఁ జూచునది.

బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు.

ఈమహాభక్తుని చరిత్రము తెలుఁగుదేశమునం దాబాలగోపాలమునకుఁ దెలియును. ఈతఁడు వ్రాసిన యాంధ్రభాగవతము సుప్రసిద్ధమైనది. ఇందలి గజేంద్రమోక్షమును, రుక్మిణీకళ్యాణము, కుచేలోపాఖ్యానము, శ్రీరామచరిత్రమునుగూడ బాలురు బాలికలునుగూడ వీధిబడులలోఁ బఠించుచుండెడివారు. ఆంధ్రకవులచరిత్రములలో నీతని చరిత్రము వివరముగ వ్రాసియున్నారు. కావున విశేషములే యిందు వ్రాయుదును.

ఇతఁడు వ్రాసినట్లు చెప్పు గ్రంథములు (1) వీరభద్రవిజయము (2) నారాయణశతకము (3) భోగినీదండకము (4) శ్రీమద్భాగవతము. ఇందలి కడపటిగ్రంథములోఁ జాలభాగ మీతఁడు వ్రాసినదైనను పంచమషష్ఠస్కంధములు, ఏకాదశద్వాదశస్కంధములును పోతన్నశిష్యులో, తరువాతవారో యైన గంగన, ఏర్చూరిసింగన, హరిభట్టు, వెలిగందల నారయ, మొదలగుకవులనేకులు వ్రాసియున్నారు. తక్కిన మూఁడుగ్రంథములనుగూడఁ బోతన్న వ్రాసెననువారును వ్రాయలేదనువారునుగూడఁ గలరు. వీరభద్రవిజయ భోగినీదండకకర్తృత్వవిషయమై నాయభిప్రాయము స్థూలముగఁ జెప్పి, పిమ్మట నారాయణశతకకర్తృత్వమును గూర్చి విచారించెదముగాక!

వీరభద్రవిజయము.

ఇది స్పష్టముగఁ బోతనకృత మని కృత్యాదివలనఁ దెలియుచున్నది. కాని యందలి యీక్రిందిపద్యమువలన నిది పోతన్నకృతము కా దని వాదించుటకు వీలగుచున్నది.

"భాగవతప్రబంధ మతిభాసురతన్ రచియించి దక్షకృ
ద్యాగకథాప్రసంగమున నల్పవచస్కుఁడ నైతిఁ దన్నిమి
త్తాగమవక్త్రదోషపరిహారతకై యజనైకశైవశా
స్త్రాగమవీరభద్రవిజయంబు రచించెద వేడ్కఁ దోడుతన్."

ఈపద్యము పోతన్న వీరభద్రవిజయపుశైలిలో లేదు సరికదా యిందలికథయు సత్యముకాదు. ఈచర్చ సంపూర్ణముగ శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుఁగారు తమకవిజీవితములో వీరభద్రవిజయవివేక మని 623 పుటలోఁ జర్చించియున్నారు.

పైపద్యము సత్యమైనచో వీరభద్రవిజయము సృష్టిగ్రంథమనుట కావంతయు సందేహము లేదు. ఏమందురా? అనర్గళప్రవాహమువలె భాగవతప్రబంధము వ్రాసినపోతన్న తప్పులతడికయగు వీరభద్రవిజయమును దానిపిమ్మట వ్రాసియుండనేరఁడు. పైఁగా నాపద్యము ముద్రిత ప్రతిలోనే కనఁబడుచున్నదికాని వేర్వేఱు దేశములయందున్నపదితాటి యాకులగ్రంథములఁ బరికించినను పైపద్యము వ్రాఁతప్రతులలోఁ గనఁబడదు. కావున వీరభద్రవిజయమును ముద్రించినశైవులో లేక వారిప్రతివ్రాసినవారిపూర్వులో దక్షకథలోఁ బోతన్న శివనిందవ్రాసెననుభ్రాంతిచే నీపద్యము వ్రాసి దాని కతికించియుందురు. కాని దేశమునందది నఱకే వాడుకలో నున్నయితరప్రతులలోని కాపద్య మెక్కడలేదు. వీరభద్రవిజయము శైవగురువుల ప్రోత్సాహముచే వ్రాసితి నని పోతన్నయే చెప్పియున్నాఁడు పోతన్న శుద్ధశైవకుటుంబమునఁ బుట్టినట్లు భాగవతకృత్యాదియే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది. అశైవాచారసంపద కల కుటుంబమునఁ జిన్నతనములోఁ దా నీగ్రంథము వ్రాసితి నని పోతన్న చెప్పెను.

"వ. అయ్యవసరంబునసోమశేఖరుండు (ఇవ్వటూరిసోమశేఖరగురువు) ఇట్లనియె.

సీ. గీ. ఉన్నవైనను మా కెల్ల నూహలోన । వీఁతపండును బోలెను వీరభద్ర
విజయ మెల్లను విఁనఁగడు వేడ్కయయ్యె । నది తెలుఁగున రచియింపు మభిమతముగ॥

ఆ. పిన్నవాఁడ ననియుఁ బెక్కుసత్కృతులను । విననివాఁడ ననియు వెఱపుమాని
మత్ప్రభావదివ్యమహిమచే నెంతైన । కవిత చెప్పలావు గలదునీకు॥

కావున నిది బాల్యమున వ్రాసెననుట స్పష్టము. అదియైనగుగు. ప్రబలవంతముచే వ్రాసెనుగాని "పలికించెడువాఁడు రామభద్రుండఁట" యనిభాగవతమువలె తనగంటము కసితీర్చుకొనుటకు వ్రాసినది కాదు.

భావము లున్నవి. భాష లేదు. కవితాధార యున్నది. గంటము నడు నను. ఈస్థితిగురువు కనిపెట్టి "సాధకముగ నిది వ్రాయుమునాయనా!" అని కోరెను. పోతన్న వ్రాసెను. భాగవతమునకుఁ బిమ్మట వ్రాయక బాల్యముననే వ్రాసె ననినచోఁ బ్రతిపక్షు లేమియు నీవాదమును ఖండింపలేరు.

భో గి నీ దం డ క ము.

భోగినీదండకము నందలికథ యసత్యము. అట్టికథ యేజెనిమిది చోట్లజరుగదు. పోతన్నకాలములో భోగినీదండకమునందుఁ జెప్పిన కుమారాన్నపోతావనీనాథుఁడు తండ్రియు, పోచమాంబ తల్లియుఁ గల సింగభూపతినిఁ జూపువఱకు నాదండకము పోతన్న వ్రాసె నన వీలు లేదు. అది రాజసౌందర్యవర్ణనముకొఱ కెవ్వరోకవి వ్రాసియుండును. ఒకవేళఁ బోతన్న వ్రాసినను దానియందు దోషము లేదు. శైలిచూచి భ్రాంతిపడి యిది పోతన్న కంటఁగట్టియుందురు. ఇంతకంటె నధికవివరములు వలసినవారు ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము పుటలు 381-386 చూడుఁడు. భోగినీదండకకర్తృత్వమునుగూర్చి వేఱుగఁ జర్చింపవలసినంతసాధనసామగ్రి చేర్చియున్నాను. కావున నిది పోతన్నదే యనుటకుఁ దగినంతనిదర్శనము లేదనియు, నొకవేళఁ బోతన్నవ్రాసినను దండకరచనమునందు దోషముగాని, యాతనినియమభంగముకాని కలుగలే దనియు మనవిచేయుచున్నాను.

నా రా య ణ శ త క ము.

పరిషత్పత్రికలోను, ఆంధ్రపత్రికలోను దీనికర్తృత్వమును గూర్చి విపులముగఁ జర్చ జరిగియుండెను. కాని యావివాదము యుక్తులతోఁ గూడినదేకాని సరియైన కావ్యపఠన మొనర్చి చేసినచర్చ కాదు. నా వ్యాసమునందు ముందీచర్చ చేయుదునని చెప్పియుంటిని. కావున సాధ్యమైనంతలో నిచ్చట వివరించెదను.

ఈ శతకము ప్రతులు నేను నారాయణశతకము మొట్ట మొదటఁ బ్రకటించిననాఁటికి రెండున్నవి. ఒక టున్న దని వింటిని.

ఇప్పుడు పదిప్రతులు దేశములో దొరకుచున్నవి. ఎన్నిప్రతులు చూచి నను రెండుప్రతులలోఁ దప్ప గద్యము లేదు. ఆగద్య మైనను శతకము పోతన్నదని యెఱిఁగియున్నవారు వ్రాసినభాగవతగద్యమే కాని యాగద్యము శతకాంతమునఁ బోతనామాత్యుఁడే వ్రాసియుండె నని ఋజువు చేయలేము. కాని చిరకాలమునుండి యీశతకము వాడుకలో నున్నది. వెల్లఁకి తాతంభట్టు పోతన్న భాగవతము లాక్షణికముగ నెంచ లేదని శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు (కవులచరిత్రము 141 పుట 1899) వ్రాసిరి గాని, పోతన్నభోగినీదండకమును తాతంభట్టు లాక్షణికముగ గ్రహించినాఁడని వారే (పుట 231 ఆంధ్రకవుల చరిత్రము 1899) వ్రాసియున్నారు. వెల్లఁకితాతంభట్టు, కస్తూరిరంగకవియుఁ గూడ నారాయణశతకమునుండి పద్యము లుదాహరించియున్నారు. పరిషత్తులో నె 2107 న నొక లేఖకుఁడు భోగినీదండక, నారాయణ శతకములఁ గలిపి వ్రాసికొని యిట్లు వ్రాసినాఁడు. "ముష్టూరి బాల మరాజుకొమారుఁడు పెదవెంగయ వ్రాసిన నారాయణశతకం, భోగినీదండకం" ఒకవేళ నీలేఖకుఁ డివిరెండును బోతన్న వని విని వాడుక వలన నట్లు వ్రాసెనేమో? దండకము చివర పోతన్న వ్రాసినట్లు చెప్పుటకు వీలైనపద్య మున్నది. ఇదిగాక నారాయణశతకము నందలి పదవ పద్యమైన యీక్రిందిపద్యమును జూడఁగనే "యీక్రిందిపద్య మాంధ్రులాబాలగోపాలము నెఱుఁగుదురు ఇది పోతన్నది కావుననే జీవించి యున్న" దని శ్రీ వడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగారితో నంటిని.

మ. ధర సింహాసనమై నభంబు గొడుగై తద్దేవతల్ భృత్యులై
పరమామ్నాయము లెల్ల వందిగణమై బ్రహ్మాండ మాగారమై
సిరి భార్యామణియై విరించి కొడుకై శ్రీగంగ సత్పుత్రియై
వరుస న్నీఘనరాజసంబు నిజమై వర్థిల్లు నారాయణా॥

ఈపైపద్యమును విననియాంధ్రుఁడును, అనుకరింపని మంచివృత్త శతకమునుగూడ లేదని చెప్పవచ్చును. ఈపైకారణము లన్నియు నారాయణశతకము పోతన్న దనుకొనుటకుఁ గొన్నియనుమానాస్పదములైనకారణచ్ఛాయలే కాని కారణములు కావు. ఈక్రిందఁ జూపఁబోవు

పద్యములఁ జూచి యీశైలి పోతన్న దగునో కాదో పాఠకులే నిర్ణయిం చెదరుగాక!

మ. తనులోఁ బుట్టునవిద్య దప్పించుకొనుచున్ దన్మూలసంసారవి
భ్రములై కొందఱు దేలుచున్ మఱఁగుచున్ బల్వెంటలన్ దైవయో
గమునం దే పరమేశుఁ గొల్చి ఘనులై కైవల్యసంప్రాప్తులై
ప్రమదం బందుదు రట్టినీవు కరుణం బాలింపు మమ్మీశ్వరా!

—పోతన్న భాగవతము 8—321.

మ. ఘనభోగాస్పదులై గతౌఘమతులై కారుణ్యులై పుణ్యులై
ధరకీర్తిప్రదులై దయాభిరతులై ధర్మాత్ములై నిత్యులై
మనుజాధీశ్వరులై మనోజనిభులై మాన్యస్థులై స్వస్థులై
ఒనరన్నొప్పెదువారు నీపదనుతుల్ యూహింప నారాయణా!

—నారాయణశతకము 80

వ॥ "అస్త్రవిద్యానైపుణ్యము గలభూపకుమారులతోఁ బసులకాపరు లెత్తువ స్తురే యని క్రొవ్వున నవ్వుచుఁ బలికిన" —భాగ, దశ, ఉ, వచనము

మ. పసులం గాపరి యేమెఱుంగు మధురప్రాయోల్లసద్వృత్తి వా
గ్విసరారావము మోవిదా వెదురుగ్రోవిం బెట్టినాఁ డంచు నిన్
గసరుల్ దోఁపఁగ నాఁడు గోపికల తద్గానంబులన్ మన్మథ
వ్యసనాసక్తులఁ జేయుచుం దనుల నేవర్ణింతు నారాయణా!

—నారాయణ 51

మ. అల వైకుంఠపురంబులో నగరిలో నామూలసౌధంబు దా
పల మందారవనాంతరామృతసరః ప్రాంతేందుకాంతోపలో
త్పలపర్యంకరమావినోదియగు నాపన్నప్రసన్నుండు వి
హ్వలనాగేంద్రము పాహిపాహి యనఁ గుయ్యాలించి సంరంభియై॥

—భాగవతము 8. గజేంద్రమోక్షము 79.

మ. వరదుగ్ధాబ్ధితరంగడోలికలలో వైకుంఠలోకంబులో
విరజావీథి నయోధ్యలో మధురలో వ్రేపల్లెలో ద్వారకా
పురిలో బ్రహ్మశివేశ్వరాదిక హృదాంభోజంబులో నుండునై
ఖరి నాలోపల నుండు భాగవతసూక్ష్మాకార నారాయణా!

—నారాయణశతకము 58.

"శా॥ ఏరూపంబున దీని గెల్తు నిటమీఁద వేల్పుఁ జింతింతు"
—(గజేంద్ర) భాగవతము.

మ. ఏభావంబున నిన్ దలంచె గజయూథేంద్రుండు, నాపన్నుఁడై
యేభావంబున ద్రౌపదియొక రమాధీశాయనెన్నాయసం
బేభావంబున నీశరణ్య మనెనో యాశౌరి కృపాదృష్టిచే
నాభావంబు దలంపు నేర్పు కృపసేయం బాడి నారాయణా॥
—నారాయణశతకము 91.

నారాయణశతకమునందు భాగవతశైలి నున్నదని నే ననుకొన్న మరికొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

మ. మనమారన్నచలేంద్రజాధిపతికి న్మస్తాగ్రమాణిక్యమై
మునికోపానలదగ్ధరాజశతకిన్ ముక్తిస్ఫురన్మార్గమై
యొనయన్ సాయకశాయికిన్ జననియై యేపారుమిన్నేటికిన్
జనిమూలంబగు సంఘ్రినాదమదిలోఁ జర్చింతు నారాయణా 7

మ. జగదాధారక! భక్తవత్సల! కృపాజన్మాలయాపాంగ భూ
గగనార్కేందుజలాత్మపావక మరుద్గాత్ర! ప్రదీప ప్రయో
గిగణస్తుత్య మహాఘనాశన! లసద్గీర్వాణసంసేవితా
త్రిగుణాకార! ముకుంద! నాదుమదిలో దీపింపు నారాయణా॥ 23

మ. పరుషాలాపము లాడనోడి మది నీపాదార్చితారంభుఁడై
పరమానందసుయోగదీపకళచే భస్మంబునోఁదించి యా
నిరతజ్ఞానసుకాంతిదర్పణమున నిస్సంగుఁడై తన్నుఁ దా
నరయుం గాంచినవాఁడు నిన్నుఁ గనువాఁ డబ్జాక్ష నారాయణా॥ 69

ఇంక ననేకము లిట్టి వున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నీభాగము విడిచి యంత్యనియమయుక్తమగు శబ్దాలంకారములఁ బోతన్న యెవరినిఁ జూచి నేర్చుకొనెనో చూపెదను. పాఠకులు పైపద్యములలో నంత్య నియమము పోతన్న బీజరూపకముగఁ జూపి భాగవతమునందుఁ గన్నులకు, చెవులకు, చిత్తమునకుఁ గూడ నానంద మొదవింపఁ గలిగెనని తెలిసి కొనియుందురు.

ఈతనిశతకమునందు దేవకీనందనశతకపుఁబోలిక లున్నట్లు వేఱొకచోటఁ జూపియుంటిని. ఈతఁడు శైవకుటుంబమునఁ బుట్టినవాఁ డగుటఁ జిన్నతనములోఁ బాలుకురికి సోమనాథుని వృషాధిపశతకమును, యథావాక్కుల అన్నమయ్యసర్వేశ్వరశతకమును దప్పక చదివియుం డును. చూడుఁడు.

మ. సకలాధీశ్వరులై గణాధిపతులై సర్వజ్ఞులై నిత్యులై
యకలంకాత్మకులై మహామహితులై యంభోజగర్భాండర
క్షకులై యుండుదు రెల్లవారును భవత్సద్భక్తి నానాగణా
ధికలీలావిధి నంతరంగముల వర్తింపంగ సర్వేశ్వరా॥

(సర్వేశ్వరశతకము. 125 వరంగల్ ప్రతి)

మ. ఘనభోగాస్పదులై గతైఘమతులై కారుణ్యులై పుణ్యులై
ధనకీర్తిప్రదులై దయాభిరతులై ధర్మాత్ములై నిత్యులై
మనుజాధీశ్వరులై మనోజనిభులై మాన్యస్థులై స్వస్థులై
వనరన్నొప్పెదువారు నీపదతతుల్ వర్ణింపనారాయణా॥

(నారాయశతకము. 80)

మ. ఖలులై యాచకులై విరుద్ధవికటాకారాంగులై పంగులై
బలహీనాతురులై రుజాష్టులతాపచ్ఛన్నులై ఖిన్నులై
చలనాందోళితచిత్తులై మలినులై జాత్యంధులై దుష్టులై
యిల జన్మించెద రాత్మ మిమ్మెఱుఁగకన్ గారీక్షింప సర్వేశ్వరా॥

(సర్వేశ్వర శతకము. 36 వరంగల్ ప్రతి)

మ. నిరతానందవిరోధులై నిరసులై నిర్భాగ్యులై నీచులై
కరుణాహీనమనస్కులై కఠినులై కష్టాత్ములై నష్టులై
పరుషవ్యాధినిబద్ధులై పతితులై భగ్నాంగులై మ్రగ్గు వా
రరయం మిమ్మెఱుఁగని నాత్మయందిడని వా రబ్జాక్షనారాయణా॥

(నారాయణశతకము. 79)

ఇట్లే పాలుకురికి సోమనాథునిశతకముఁ గూడ నీతఁడు చదివి యుండెనని చెప్పవచ్చును. బాల్యమునందు శైవగురువులయాజ్ఞచే వీరభద్రవిజయము కేవలశైవగ్రంథము వ్రాసినను, మఱికొన్నిదినము

లకు స్మార్తగురువువలన నద్వైతజ్ఞానము నొంది శివకేశవభేదము లేని వాఁడై "చేతులారంగ శివుని పూజింపఁ డేని" యనిచెప్పిన వెంటనే శ్రీ రామచంద్ర శ్రీకృష్ణుల కభేదము నొనర్చికొని భావముల వెల్లడించెను. ఈనారాయణశతకము వీరభద్రవిజయము రచించినపిమ్మట విష్ణుభక్తి కలిగి వ్రాసియుండును. పోతన్న భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యము లీశతకము నందు బీజరూపకముగ మన కగపడుచున్నవి. ఈతఁ డీశతకము వ్రా యునప్పుడే భాగవతము వ్రాయ నుద్దేశించినట్లును, క్రమముగా సహ జపాండిత్యముచేతనే ధారనలవఱచుకొనుట కీశతకము వ్రాసినట్లును మనము తలంపవచ్చును. అదియునుగాక ముందుఁ దాను చేయఁబోవు భాగవతరచనావిషయ మీశతకమునం దనేకవిధముల పలుమార్లు వెల్లడించియున్నాఁడు. ఈనారాయణశతకమునందుఁగూడ శ్రీరామశ్రీకృ ష్ణభక్తిని వెల్లడించెను ఈతఁడు పరమేశ్వరవర్ణనము దివ్యరూపదశక ములో వెల్లడించినది చదివినవా రీశతకము పోతన్నకృత మనుటకు వెనుదీయరు.

మ. భూతప్రాతము నంబుజాసనుఁడ నై పుట్టింతు విష్ణుండ నై
ప్రీతిం బ్రోతు హరుండ నై చెఱుతు నిర్భేద్యుండ నై త్రైగుణో
పేతుండ నై పరమాత్మ నై నిజము నీ పెంపెవ్వరుఁ గాన ర
బ్జాతోద్భూతసుజాతపూజిత పదాబ్జ శ్రేష్ఠ నారాయణా!

నారాయణశతకము 24.

ఇతఁడు శతకము నందలి కృష్ణావతారవింశతిలో భాగవతము ముందు వ్రాసెద నని చెప్పెననుట కీక్రిందివాక్యములు నారాయణశతక మున నున్నవిచాలును.

"కసవొప్పఁగ పనిమేసి × × పసిగొంచువచ్చుటలు నేభావింతు" 45
"గోబృందంబులో వచ్చిచా వన్నెల్ × × నేవర్ణింతు" 46
"ఈపరవృత్తాంతము లేమపుణ్యకథగా వర్ణింతు" 47
"నీవాలఁ గాచిన భావ మిట్టి దని నేవర్ణింతు" 48
"గోపాలప్రాతము గండుగోయిలలుగా వర్ణింతు" 49
"గోశ్రేణుల్ చిందులుత్రొక్కి యాటలు నే జప్పింతు" 50
"గోపికలు తద్గానంబులఁ × × చందములు నేవర్ణింతు" 51

ఇట్లే రాసక్రీడ, వేణునాదము, గోపికావిరహము, పూతకీహరణము, కంసవధ, మొదలగు కృష్ణచర్యలు వర్ణించిచెప్పెద నని యనేకపద్యములలో స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. కృష్ణకర్ణామృతము నీతఁడనుకరించినట్లు శతకమునందలి 47 వ పద్యము చదివినవారికిఁ దెలియఁగలదు. నారాయణశతకములో భాషాదోషము లని మనయిప్పటివ్యాకరణకర్తలలోఁ గొందఱు నిర్ణయించునవి యున్నమాట సత్యము. కాని పరిశీలించినవా రిట్టిసమానదోషములే భాగవతమునఁ గనఁగలరు. ఈవిషయముకూడ నారాయణశతకము పోతనకృత మనియే రాద్ధాంత మొనర్పసాయపడునుగదా!

ఈతఁడు తనశతకమును బ్రాకృతశతకములలోవలె దశకములుగా విభజించెను. ఈసంప్రదాయము శైవశతకములఁగూడ నుండియుండును. దానిని లేఖకులో ముద్రాపకులో విడిచియుందురు. ఈతఁడు పదేసిపద్యము లొకదశకముగ (1) ఆదిదశకము (2) అవతారదశకము (3) దివ్యరూపదశకము (4) నామదశకము (5) కృష్ణావతారవింశతి (6) జ్ఞానవింశతి (7) మోక్షవింశతి యని విభాగించెను. ఆవిషయము నాతఁడే ఇట్లు వ్రాసెను.

"రమణీయంబుగ నాదిమంబు నవతారమ్ముల్ భవద్దివ్యరూ
పము నామామృతముల్ దలంపదశకప్రాప్తయ్యె కృష్ణావతా
రము సుజ్ఞానము మోక్షముల్ ద్వివిధసంప్రాప్తిన్ శతాంగాఖ్యకా
వ్యము నర్పించితి మీపదాబ్జములకున్ వైకుంఠ నారాయణా॥ 101

పరిషత్తుసంఖ్య 2167 ప్రతిలోఁ బైపద్యముతోపాటు క్రిందిరెండుపద్యములు నధికముగ నున్నవి.

మోక్షవింశతి తుదిపద్యము.

నీమూర్తుల్గన, నీకథల్విన, మదిన్ నీపాదనిర్మాల్యనిస్వామోదంబు నెఱుంగ, నీచరణతోయం బాడ, నైవేద్యముల్
నీమంబొప్ప భుజింప నీజపమువర్ణింపం గృపంజేయవే
శ్రీమించన్ బహుజన్మజన్మములకున్ శ్రీఆదినారాయణా॥ 99

తపముల్ సత్క్రతుపంచయజ్ఞఫలముల్ దానక్రియారంభముల్
జపముల్ పుణ్యసుతీర్థసేవఫలముల్ సద్వ్రాపవిజ్ఞానముల్
ఉపవాసవ్రతధర్మశీలఫలముల్ ఒప్పారు నిన్నాత్మలో
నుపమింపంగలవారికిం గలవు నేయు స్నేల నారాయణా॥

(పరిషత్ 864 బి, ప్రతి.)

పైనఁ జూపిన "ధరసింహాసనమై—విరించికొండుకై" యనుపద్యమేగాక భాగవతమునందలి "కమలాక్షునర్చించుకరములుకరములు" మొదలగుపద్యములు పోతన్న కులశేఖరాళ్వారు లోకమున కనుగ్రహించిన 'ముకుందమాల' చదివివ్రాసి నట్లనుమానింప వీలుకలుగఁ జేయుచున్నవి.

శ్లో॥ దారావారాకరవరసుతా తే తనూజో విరించిః
స్తోతా వేద స్తవసురగణో భృత్యవర్గః ప్రసాదః
ముక్తిర్మాయా జగదవికలం తావకీ దేవకీ తే
మాతా మిత్రం బలరిపుసుత స్త్వయ్యతో న్యన్న జానే॥ 32॥

శ్లో॥ జిహ్వే కీర్తయ కేశవం మురరిపుం చేతో భజ శ్రీధరం
పాణిద్వన్ద్వ సమర్చ యాచ్యుతకథా శ్రోత్రద్వయ త్వం శృణు
కృష్ణం లోకయ లోచనద్వయ హరే ర్గచ్ఛాంఘ్రియుగ్మాలయం
జిఘ్రఘ్రాణముకున్దపాదతులసీం మూర్ధన్నమాధోక్షజమ్॥ 16

ఒక్క నారాయణశతకము నందే కాదు. పెక్కుశతకములలో ముకుందమాల, శివానందలహరి, భజగోవిందం, మహిమ్నస్తోత్రిం మొదలగు స్తుతికావ్యములు, అష్టకములు పరమసత్యముల వెల్లడించు సంస్కృతకావ్యముల ననుకరించినపోలికలు కన్పట్టు నని చూపియుంటిని.

పోతనామాత్యుఁ డార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. కేసనలక్కమల తనయుఁడు, కౌండిన్యగోత్రుఁడు. బమ్మెరనివాసి యగుటచే నీతని కింటిపేరు గ్రామనామమే యైనది. ఈతని వాసస్థలమునుగూర్చియుఁ గాలమునుగూర్చియుఁ జర్చలు జరిగియున్నవి. వివరములు విడిచి నాకుఁ దోఁచినయభిప్రాయము లీక్రింద సంగ్రహముగఁ దెలుపుచున్నాను.

స్థలనిర్ణయము.

పోతన్న తనభాగవతకృత్యాదిని తా నేకశిలానగరంబున కేగి గురుజనులయనుజ్ఞవడసి భాగవతంబు రచియింపనారంభించితి నని చెప్పియుండెను. శైవుఁ డగు తాను కేవలవిష్ణుకథ యగుభాగవతము వ్రాసినచో పట్టుదలగల శైవగురువుల కాగ్రహము వచ్చునని తలఁచి యీ శైవగురువుల కాస్థాన మగునేకశిలానగరమునకుఁ బోయియుండును. ఈయేకశిలానగర మనునామము చూచి మొట్టమొదట భాగవతమును ముద్రించిన పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రులుగారు వారికిఁ దెలిసియున్న కడపమండలము నందలి 'ఒంటిమెట్ట' కిది గీర్వాణీకరణ మని భ్రాంతిపడి, ఒంటిమెట్టలోఁ గోదండరామస్వామి యాలయ ముండుటచేతను, అయ్యలరాజు తిప్పనాదుల కాదేవుఁడు సంబంధించినవాఁ డగుటను, పోతన కడపమండలము లోని "ఒంటిమెట్ట" వాఁడని సూచించిరి. కవులచరిత్రమునం దాసూచనమును గ్రహించినప్పటికిని కవిజీవితకర్త ఒంటిమెట్ట, ఓరుంగల్లులలో నేదియో తెలియదని యనుమానించెను. ఇటీవలఁ గొందరుపండితులును, పత్త్రికవారును దీనివిషయమై విచారింపఁగా ఓరుఁగల్లు ప్రాంతమున బమ్మెర యున్నట్లును, అచ్చటఁ బోతన్న వంశీకుల మనిచెప్పుకొనువా రున్నట్లును గనుగొనిరి. అప్పుడు భాషాభిమాను లీవిషయమును జర్చింపసాగిరి. ఏకశిలానగర మనుపదము "ఒంటిమెట్ట" కుఁ బర్యాయపదము కాఁజాల దనియు, "నెల్లుట్ల వారము పోతనవంశీకులము" అని చెప్పుకొనువారు సత్యముగఁ బోతన బందుగు లైనను గాకపోయినను, పోతన్న ఓరుగల్లు ప్రాంతమునందలి బమ్మెరవాఁ డనియును దేల్చిరి. శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బారావుపంతులుగారు (ఇప్పుడు సన్న్యాసులు) వారి రామాయణము నొక చేతను, పోతన్నభాగవతము నింకొక చేతను కోదండరాముఁ డందుకొనుచున్నట్లు బొమ్మచెక్కించి ప్రకటించుటవలనను శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులుగారు, శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారు, లోకములో నిర్వ్యాగము మువ్వురు తక్క తక్కినవారునుగూడ ఒంటిమెట్టయే పోతన్న జన్మస్థలమని నమ్ముచుండిరి. కాని ఈచర్చ పెరిగినకొలఁది సత్యము

బయటపడి శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు తమకవులచరిత్రము నూతనముద్రణములో నోరంగల్లువాదము సరియైన దని తమతొంటి యభిప్రాయమును మార్చుకొనిరి. అందుపై నాంధ్రవాల్మీకులును, వారి శిష్యు లగుకడపమండలమువారును గోదావరీమండలమువారు స్థలాభిమానముచే సృష్టిగ్రంథముల నొనరింపఁజేయుచున్నా రని యస్మదాదుల సందఱఁ గలిపి నిందింప నారంభించిరి. ఆవాదోపవాదము లొక బండెడు గ్రంథములై* నవికాని సత్యము నిర్ధారణము కాలేదనియే కడపమండలమువారిలోఁ గొంద ఱనుకొనుచున్నారు. ఈవాదము స్థలాభిమాన మున్నంతవఱకుఁ దేలదు. కాని పోతన్న చెప్పిన యేకశిలానగరనామము తమ యొంటిమెట్టకుఁ బర్యాయపదముగా వాడుకయున్నట్లు 13, 14, 15 శతాబ్దములలోఁ బుట్టిన యొక్క శాసనమునందుఁ గాని, యొక్కగ్రంథమునందుఁ గాని చూపలేనప్పుడును, వరంగల్లున కేక శిలానగరనామము పర్యాయపదముగ నుండుటయేగాక నూఱుప్రయోగములు వరంగల్లున కేకశిలానగర నామమున్నట్లు మనము కనుగొనఁ గలిగినప్పుడును, గోదావరివారివాదము నెగ్గినదో, కడపవారివాదము నెగ్గినదో తెలుప నక్కఱలేదు. సత్యము, న్యాయము నెగ్గినదని చెప్పవచ్చును. వరంగల్లుచేరువను బమ్మెరయేగాక దానికిదగ్గఱలో వెలిగందల, ఏర్పూరు, ఖమ్మమెట్టు నను గ్రామములు కలవు. భాగవతము పూరించిన వెలిగందల నారయ, ఏర్పూరి సింగన, చంద్రభట్ల హరిభట్టు లిట్లు బమ్మెరకుఁ జేరువలోఁ గనఁబడుచుండఁ బోతన నొంటిమెట్టవాఁడనుటకంటె నన్యాయ మింకొకటిలేదు. నా యభిప్రాయముచేఁ బోతన వరంగల్లు ప్రాంతము నందలి బమ్మెరవాఁడనియే !

(*ఈవాదగ్రంథములఁ జూడదలఁచినవారు పరిషత్పత్రిక, సంవత్సరాదిసంచికలు, పెద్దిభొట్ల వీరయ్యపంతులుగారి గ్రంథములు, కడప పోతనసమాజమువారి గ్రంథములను జూచుకొనుఁడు.)

కాలనిర్ణయము.

భాగవతపీఠికకర్తలు, కవిజీవిత, కవిచరిత్రకర్తలును గూడ నీతనికాలము ననేకవిధముల నొనర్చిరి. విజయనగరము నందలి సాహిత్యపత్రికలో బోతన్న యెఱ్ఱాప్రెగడకంటెఁ బూర్వుఁడా యని యనుమానించిరి. ఈవాదము లన్నింటికిఁ గలిపి నేనొకప్పు డాంధ్ర పత్రికలో వ్రాసినవ్యాసము నిక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను:—

"పోతనామాత్యుడు- కాలనిర్ణయము:— ఈనడుమ నీపత్రికలో "సాహిత్య" నుండి పునర్ముద్రిత మైనయొక్క వ్యాసమునఁ బోతన్న కాలనిర్ణయమునుగూర్చిన ప్రసంగమును బ్రకటించిరి. అందీతఁడు తిక్కనకాలమువాఁడని శంభుదాసునకుఁ బూర్వుఁడని యుదాహరించిరి. దీని కుపబలముగ నెల్లూరిశాసనములలో నొకశాసనమును జూపుచు దానిలో నున్నసంవత్సరము నుదాహరించిరి. రెండవకారణము శంభుదాసు నాదికవిస్తుతిలోఁ బోతన్న పేరొక్కనకపోవుటకూడఁ గారణమనిరి. 12వ శతాబ్దమునందలి శిలాశాసనము నందుఁ బోతన్న పద్యము లుండుటచేఁ బోతన్న యంతకుఁ బూర్వమే భాగవతము వ్రాసి యుండవలెనని మొదటికారణమువలనను, గావుననే శంభుదాసుని స్తుతించి యుండలేదని రెండవకారణమువలనను, ఋజువుచేయుటకుఁ బ్రయత్నించిరి. ఈవాద మితరస్థితిగతులతోఁ బోల్చినప్పుడు సరిపోయిన యెడల మన మంగీకరింప నగును. ఐనను శాసనమునందు వారే చూపిన కారణములలో నున్న బలహీనభాగముల ముందుఁజూపెదను.

ఈ శాసనమునందలి సంవత్సరము సందేహాస్పద మని "బట్టరు వర్తు గారు" నెల్లూరి శాసనముల సంపుటములలోనే గుర్తించియున్నారు. అది మనమిత్రులు చూచి యుండవలెను. ఇదిగాక శాసనలిపికిఁ బ్రతిబింబమైనఁ జూచిన నది యేకాలపులిపియో నిర్ణయింప నగును. పైఁగా శాసనము వ్రాయించిన యాతఁ డిది "యుద్ధరించడ మైనది" అని వ్రాసినాఁడు. "ఉద్ధరించుట" యనఁగా నదివఱకు వేయించిన శాసనము శిథిలమగుచుండ నిటీవలఁ దిరిగి వేయుంచినది కావలెను.

నెల్లూరిశాసనసంపుటములలో నీశాసనమును గుఱించి వ్రాసినప్పు డిది యొకరాతిపలకమీఁద నున్నట్లు చెప్పియున్నారు. అందొకభాగము ముగించి రెండవభాగ మారంభించి నట్లున్నది.

శాసనపుఁ బ్రతి చదివినప్పు డది రెండుభాగములుగఁ గనఁబడు చున్నది. కావున నీ కాలనిర్ణయము నిలుచుటలేదు. అందువలన నితఁడు శంభుదాసునిఁబొగడక పోవుటవలన నతనికంటెఁ బూర్వుఁ డనునట్టి యాలోచనమును యథార్థముగఁ గనఁబడుట లేదు.

వ్యాసకర్తలరెండవయూహయే సరియైనచో మనకుఁ బోతన్న కాలనిర్ణయ మొకకష్టకార్యము కాదు. చూతుఁడు. మడికి సింగన తనపద్మపురాణములోఁ దా నాకావ్యమును "ఆకరయుగానల మృగాంక శక వత్సరములఁ బూర్తిచేసితి" ననుచున్నాఁడు. ఇతఁడు దీనినిఁబట్టి క్రీ॥ శ॥ 1420 లో నున్నది సుస్పష్టము. ఇతఁడు భాగవతము దశమ స్కంధము ద్విపదగా రచియించియున్నాఁడు. ఇతఁడును శంభుదాసు నకుఁ జాలపిమ్మటివాఁ డయ్యు నాతని స్తుతింప లేదు. (378 పుట ఆంధ్రకవులచరిత్రము 1918) శంభుదాసు కవిత్రయములోఁ గడపటి వాఁడగుటను, 14 వ శతాబ్దమువాఁడై వారి కాధునికుఁ డగుటను, కవిత్రయము భారతము పూర్తిచేసిన విషయము శంభుదాసునకుఁ బిమ్మటఁ గొంత కాలమునకుఁగాని వాడుకలోనికి వచ్చి ప్రమాణముగ నంగీకారము నొందకపోవుటను, శ్రీనాథునివంటి దగ్గఱకవు లొకరిద్దఱు శంభుదాసు నుగ్గడించినను, క్రీ॥ శ॥ 14, 15 శతాబ్దములయందలి కవులు శంభుదాసు నెఱుఁగకయో, యెఱిఁగియుఁ బ్రమాణముగ నాథునికుఁ డగుట నంగీకరింప నిష్టములేకయో స్తుతింపలేదు. కవిచరిత్రము ననుసరించి కవిత్రయమును మొట్టమొదట స్తుతించినవాఁడు జక్కన. శ్రీనాథుఁడు, అనంతామాత్యుఁడు, ప్రౌఢకవి మల్లన్నలు కూడఁ గవిత్రయమును వర్ణించియున్నారు. ఈ వి ష య మి ట్లుం డ నిండు. మడికి సింగన్న భాగవతము దశమస్కంధము ద్విపదగారచియించినాఁడు కదా! ఈతఁడు తనకు నూఱుసంవత్సరములు పూర్వము పోతన్న

భాగవతమును రచియించిన చో నది యెఱుఁగక యుండునా? పోతన్న నీతఁడు తన దశమస్కంధముననైన బేర్కొనవలదా? దివ్యమహిమలు కలవాఁడని మహాభక్తుఁడని పేరుగాంచిన పోతన్న ప్రసిద్ధుఁడు గాక యుండునా? సింగన్నద్విపదభాగవతము శ్రీపిఠాపురముఱాజావారి లిఖిత గ్రంథములలో నున్నది. కాఁబట్టి మడికిసింగన్నకు బూర్వము పోతన్న యుండె ననుట యుక్తియుక్తముగ లేదు.

నాచన సోమన్న "అఱఁజూచుః హరిఁజూచు"నను పద్యమునకుఁ బ్రతిగఁ బోతన్న "వఱఁజూచుః పఱఁజూచు"నను పద్యమును భాగవత పీఠికకర్తలు చూపియున్నారు. భాగవతమూలకథలో లేని విష్ణుపురాణ హరివంశకథలను, వర్ణనలను జేర్చి పెంచినపోతన్న నాచన సోమనాథాదికవులకుఁ బిమ్మటివాఁడు కావలెను. ఒకవేళ వీరే యాతనిఁ జూచి యనుసరించి రన్నప్పుడు పోతన్న నితర కవు లెవ్వరును 13, 14 శతాబ్దములలో స్తుతింపకపోవుటకుఁ గారణములు ప్రతిపక్షులు చూపవలసియుందురు. ఈ పైరెండు సందేహములు నంతబలమైనవి కావు. ఈక్రింద బలవత్తర మయినకారణములచేఁ బోతన్న కాలనిర్ణయము వీలగునా? చూతము.

(1) మడికి సింగన్న (1420) కుఁ బోతన్న పిమ్మట వాఁడైనప్పు డెప్పటివాఁ డని చూడవలసియున్నది. దోనేరు కోనేరుకవి తన కాలము తన గ్రంథములో వేసికొనినాఁడు. ఈతఁడు బాలభాగవతమును వ్రాసెను. ఇతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1560 ప్రాంతములవాఁడు. ఇతనిభాగవత సారము సంపూర్ణభాగవత ముండినప్పుడే యుండవలెను. పైఁగా దోనేరు కోనేరుకవియే "పెద్దభాగవత ముండగా నీచిన్నది రమ్యమా? అని నిరసింపకుఁడు, తల్లికంటె నాపెపిల్ల మనోహరముగ నుండదా?" యని సమాధానము చెప్పినాఁడు. అదినలు కున్నసంస్కృత భాగవత మున కిది పిల్ల యనుకొన వీలులేదు. ఏమందురా? అట్టియెడఁ దెలిగించితి ననియే చెప్పును కాని యీ యుక్తిచెప్పియుండఁడు. కావునఁ బోతన్న క్రీ॥ శ॥ 1420 కిని 1560 కిని నడుమ నున్నాఁడని నిర్ణయింప

వచ్చు నని తోఁచుచున్నది. దీని కితరకారణములు కూడ బల మీయ వలెను.

(2) కృష్ణదేవరాయని కాలమున నున్న వైష్ణవుఁడగు పెద్దన్నగాని, శైవుఁ డగు ధూర్జటికాని పోతన్నను స్తుతింపలేదు. "మహీ మూర్ధ వాగ నుశాసను" బద్యమున రామరాజభూషణుఁడు పోతన్న పేరెత్తలేదు. వీరందఱును రాజాశ్రితులు కావున రాజులఁదిట్టిన పోతన్నయెడ వైముఖ్యము నొందిరో-కర్ణాటకుల నాశ్రయించిన వీరు "కర్ణాటకిరాట కీచకాధము" లనిన పోతన్నను విస్మరించిరో- కాదా పోతన్న వారి సమకాలికుఁడో-చెప్పవీలులేదు. పోతన్నను మొట్టమొదట స్తుతించిన వాఁ డయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు. "ఆంధ్ర సద్భాగవతకర్త నభినుతించి" అని యున్నది. ఎఱ్ఱాప్రెగడ తనమల్హణచరిత్రము నందలియాదికవిస్తుతిలో "వేమునలపోతన"అని స్తుతించెను. ఇతఁడు కృష్ణరాయని కాలమువాఁడు. వెల్లంకి తాతంభట్టు సంక్షేపభాగవతము ను వ్రాసినట్లు సంవత్సరాదిసంచికలోఁ బుష్పాంజలిలోఁ బద్యముఁ జూడుఁడు. ఈవిషయము కడపవాదమువారికి బలము. ఐన నిదియే యాధారము కానేరదు. అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడును క్రీ॥ శ॥ 1550 ప్రాంతములవాఁ డగుట నాంధ్రభాగవతము కృష్ణరాయనికిఁ గొంచె మీవలావల రచియించి యుండవలె నని మనము చెప్పవచ్చును. అయితే మనమిత్రు లగుప్రతిపక్షులు చెప్పినట్లు 12 వ శతాబ్దమున వ్రాసియుండఁ గూడదా? యను సందేహ మింకను వీడలేదు. వారివాదమునకుఁ బ్రతిబంధకములు కూడఁ జూతము.

1 పోతన్న వని చెప్పు "కర్ణాట కిరాట కీచకాధముల" మున్నగు పద్యము లసత్యము లని మనమంగీకరింప వలసివచ్చుచున్నది. ఏమనఁగా? క్రీ. శ. 12, 13 శతాబ్దములలోఁ గర్ణాటక రాజ్యము లేదు. కర్ణాటక దేశము నేలువాళుక్యులో, చోళులో కర్ణాటకరాజులు కావచ్చు నను కొందము. ఇంకొక సాధనమును బరికించెదముగాక!

(2) బమ్మెరపోతన్న కొడుకుమల్లన్న. మల్లన్న కొడుకు కేసన్న.

ఈ కేసన్నకుఁ బోతన్న తండ్రిపేరు పెట్టిరి. ఇతనికే ప్రౌఢసరస్వతి యని పేరున్నది. ఈప్రౌఢసరస్వతి కిరువురు భార్యలు. ఇరువురు భార్యల కిరువురుపుత్రులు. కేసన్న, మల్లన్న లని వారిపేర్లు. వీరిరువురు జంటకవులై కొన్ని గ్రంథములు వ్రాసిరి. ఇందు దాక్షాయణీపరిణయము, విష్ణుభజనానందమును లోకమునకుఁ జిక్కినవి. ఈరెంటిలో దాక్షాయణీ పరిణయమును బోడూరి పెదరామామాత్యుఁ డనుకవి (శివరామాభ్యుదయ మనుద్వ్యర్థికావ్యకర్త) ప్రతి వ్రాసి శా॥ శ॥ వర్షములు గ్రంథముచివర వ్రాసియున్నాఁడు. శా॥ శ॥ 1678 లోఁ దా నీప్రతి 80 సంవత్సరముల నాఁటిది వ్రాసి యిచ్చితి నని చెప్పినాఁడు. ఈ క్రింది వంశవృక్షమును జూడుఁడు.

గురిజాల రంగరాజు
|
మల్లన సోమయాజి (ముత్తాత) 1685 క్రీ. శ.
(దాక్షాయణీ పరిణయ కృతిభర్త)
|
యజ్ఞామాత్య (తాత) 1695 క్రీ. శ.
|
పార్వతీశ్వరుఁడు (తండ్రి) 1725 క్రీ. శ.
|
పేరమంత్రి
(శివరామాభ్యుదయకృతిభర్త) 1755 క్రీ. శ.
(1678 శా॥ శ॥)

ఈ శివరామాభ్యుదయము వ్రాసినకవి బోడూరి పెదరామామాత్యుఁడు. తత్కృతిభర్తకాలము మనకు సుస్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది కదా! ఈ బోడూరి పెదరామామాత్యునిపద్య మొకటి వినుఁడు. కృతిభర్త యగు పేరమంత్రినిఁ గూర్చి చెప్పినది.

"సీ. ఏమంత్రి కులపూర్వుఁ డిల జనుత్కార భా। రత మంచె శ్రీరంగ రాజనాముఁ
డేమంత్రిముత్తాత యామల్లయజ్వ దా। క్షాయణీపరిణయగ్రంథ మంచె॥"
(శివరామాభ్యుదయము.)

అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1755 లో నున్న పేరమంత్రి ముత్తాతయగు మల్లన్నసోమయాజి దాక్షాయణీపరిణయము కృతినందెను. ఇప్పుడు మనకు దాక్షాయణీ పరిణయకృతికర్త లున్నకాలము తేలదా? పోడూరి పెదరాముఁడే వ్రాసినది వినుడు.

"సీ. ధాతాశ్వయుజకృష్ణ దశమీందువారంబు, వరకు దాక్షాయణీ పరిణయంబు
... ...
గీ. జేసె వంశవర్ధనుడయి సిరుల వెలయు। పేరమంత్రీశ్వరునకుఁ బోడూరి పెద్ద
రాముఁ డెనుబది సంవత్సరములనాఁటి। ప్రతి విమర్శించి వ్రాసిచ్చెపత్తమునకు॥"

కావున పేరమంత్రి ముత్తాత పేరమంత్రి కెనుబది సంవత్సరములు పూర్వుఁ డనవచ్చును గదా! క్రీ॥ శ॥ 1755 లో 80 సం॥ రములు తీసివేసినచో క్రీ॥ శ 1675 ప్రాంతముల దాక్షాయణీ పరిణయము వ్రాసియుండవలెను. ఈకృతి వ్రాసిన కేసనమల్లకవులముత్తాతయగు పోతన కాలమిప్పుడు సులభసాధ్య మగుచున్నది. ఈ 1675 లో 100 సం॥ రములు తీసివేసినచో దాక్షాయణీపరిణయకర్తల ముత్తాత కాల నిర్ణయము స్థూలముగఁ దేలవలయునుకదా! అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1575 లో పోతనామాత్యుఁ డుండవలెను. ఆ కాలమునందుఁ బురుషులు చిరకాలజీవు లైనను, 75 సం॥ రములు మనయూహలభేదములకింద దీసివేసినను, క్రీ॥ శ॥ 1500 కంటెఁ బోతనామాత్యుఁడు వెనుకకు వెళ్లఁడు. మనవిజయనగరపు మిత్రులు పోతన్న నింకొక 200 సం॥ రములు వెనుకకుఁ బంపనెంచుచున్నారు.

ఈ కాల నిర్ణయము నిశ్చయమైనయెడల భాగవత పీఠికకారులు వ్రాసిన క్రీ॥ శ॥ 1378 లోఁగాని, పునస్ముద్రిత మైనయాంధ్రిక

వులచరిత్రము నందలి 1405 సం॥ రమున జననమొందెకాని, శ్రీనాథు నికి సమకాలికుఁడై కాని, కాక, బహుశః క్రీ॥ శ॥ 1480-1520 ప్రాంతముల పోతన్న యుండె ననవచ్చు నని కనఁబడుచున్నది. వెల్లంకి తాతంభట్టు భాగవతసారము వ్రాసెను. ఇతఁడు నారాయణశతకము నుండి పద్యములు తన లక్షణములో నుదాహరించి యున్నాఁడు. భోగినీదండకము తాతంభట్టునాఁటికే యున్నది. ఈవిషయముల ననుసరించి కూడఁ బరిశీలించి యనేక కలహముల కాకర మైన పోతన్న కాలము నిర్ణయింప చెదరుగాక!"

(ఆంధ్రపత్రిక, 22-3-1920, 23-3-1920.)

నాయూహచే, బోతన కృష్ణరాయని కించుకఁబూర్వుఁడు. స్పష్టముగ క్రీ॥ శ॥ 1420-1500 లకు నడుమవాఁడని మనవిజయనగరపు మిత్రులవాదము ననుసరించియే(మడికి సింగన్న)పొగడకపోవుటచే చెప్పవచ్చును.

బమ్మెర పోతన్నకొడుకు మల్లన యనియు, నాతనికి ప్రౌఢసరస్వతి కొడు కనియు, నాసరస్వతి కిరువురు భార్య లనియు, నాభార్య లిరువురకు నిరువురు పుత్రు లుదయించి రనియు, వారిపేళ్లు కేసన, మల్లన కవు లనియు, వారిర్వురును గలసి దాక్షాయణీపరిణయమును, విష్ణుభజనానందమును వ్రాసిరనియుఁ గదా తెలియుచున్నది. బమ్మెర ప్రౌఢసరస్వతియల్లుఁడును, పైఁజెప్పినకవులబావమఱఁదియు నగు అజ్జరపు పేరయలింగకవి ఒడయనంబివిలాసముచే వలనఁగూడఁ గొన్నివివరములు చిక్కెను. పోతిన్నమనుమఁడగు ప్రౌఢసరస్వతి గోదావరీతీరము నందలియజ్జరము, ఆచంట, ఐతంపూడి, ప్రాంతములకుబమ్మెరనుండిగురిజాలవారితో వలసవచ్చియుండుననియు, పోతన్న వంశీయు లిప్పటికిని దౌహిత్రసంబంధమువారు తణుకుతాలూకాలో మాబాదుగు లైయున్నా రనియు, మనవిచేయుచున్నాను. ఈగ్రంథములవివరములు కావలసినవారు నాయీ

క్రిందివ్యాసములఁ జూడవచ్చును. (1) దేశమాత 12-12-1917; (2) హితకారిణి 28-4-18; (3) ఆంధ్రపత్రిక (వైది) దాక్షాయణీపరిణయము వ్రాఁతప్రతి నాకడను, విష్ణుభజనానందము ఓరియంటలు లైబ్రరీలోను గలవు.

"బమ్మెర పోతరాజకృత భాగవతంబు సలక్షణంబు గా
కిమ్మహి నేమిటం గొదవ యెల్లపుడున్ భవనాశహేతుభూ
తమ్మయి; లోకనాయకకథావినివేశితసర్వసాధుచి
త్తమ్మయి; గోస్తనీరసయుతమ్మయి యున్కినో; పాపివిన్కినో!"

(అముద్రితగ్రంథచింతామణి సం.10. సం.10, 1897)

అయ్యలరాజు త్రిపురాంతకుఁడు.

మన మిందఱము "అయ్యలరాజు" వారిలోఁ బ్రథమకవిగా రామాభ్యుదయమును రచించిన రామభద్రుని నెఱుఁగుదుము. ఈవంశమునందుఁ బుట్టిన అయ్యలభాస్కరకవులు రెట్టమతశాస్త్రమును, నారాయణామాత్యుఁడు హంసవింశతి రచియించిరి. కాని వీరందఱకుఁ బూర్వుఁడైన త్రిపురాంతకుఁడు రామాభ్యుదయకర్త యగు రామభద్రునకుఁ దాత యైనట్లు కన్పట్టుచున్నాఁడు. ఇతఁడే రఘువీరశతకమును రచియించినవాఁడు. ఈతనిశతకము సంపూర్ణముగ దొరకుచున్నది. వీరియింటిపేరు "అయ్యలరాజు"వారని యీత్రిపురాంతకుని తండ్రి వలన వాడుకలోనికి వచ్చినను, రంగరాట్ఛందాది లక్షణగ్రంథముల వలన వీరి యింటిపేరు "పుత్తేటి" వారని వాడుక యున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. పుత్తేరు వాసమున నీయింటిపేరు వచ్చినదేమో యనవచ్చును.

రామభద్రకవి కృష్ణరాయని ప్రోత్సాహముచేఁ దనచిన్నతనమున సకలకథాసంగ్రహమును వ్రాసినట్లు చెప్పుకొనుటచేత రామభద్రునితాత యగుత్రిపురాంతకుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1460 ప్రాంతము నుండి యుండవచ్చును. కాని యిటీవల దొరకిన "ఏకశిలానగర మాహాత్మ్య" మను నొక కల్పితగ్రంథమునం దీక్రింది విశేషములు కాన్పించుచున్నవి.

"శివదేవరాయలను ప్రభు, సవినయతన్విజయనగరసామ్రాజ్యం బై
నవఖండంబుల నేలుచు, నవిరళముగ రామదేవు నర్చనచేసెన్.

వ. అట్టికాలంబున శాలివాహనశకవర్షంబులు వేయిన్నూటడెబ్బదిమొదలు ఎనుబదిరెండువఱకుఁ దన రాజ్యంబునకు లోఁబడిన సిద్ధవటపురంబున కిరుదెసల వంటిమిట్ట శ్రీరాములవారికి సకల భోగంబులు జరుగునటులఁ గొన్ని పురంబుల నరణం బిచ్చె. ఆసమయమునందు,

ఉ. అయ్యలరాజవంశజుఁడు నాలును బంధులు మిత్రులాదిగాఁ
జయ్యనఁ బుత్రు నెత్తుకొని స్వామికి నర్చనసేయ వేళఁద

ల్లయ్యెడఁబుత్రునుంచి బహుళమ్ముగ వేడుచునుండి రాత్రినై
పొయ్యిరి బిడ్డయం చనక పొల్పుగ రాములమాయయొ ! చిత్రమో!

గీ॥ ఉదయమున లేచి బిడ్డను వెదకుకొనఁగ, నెల్లెడలఁ గాన కాత్మలోఁ దల్లడిల్లి
పదియునొక్క నెలయు బాగుగాఁ బెంచితి, నిచ్చినతని కియ్య నేమి కొదవ॥

క॥ అనుచును మూఁడుదినంబులు, తనయాత్మం బుత్రుఁ దలఁచి తారకనామం
బును జపియించుచు నుండిన, గనుగవకుఁ దోఁచె సుతుఁడు కాపున్నక్రియన్!

క. నాలవనాఁడును పూజా,మూలంబుగ నంబియరుగ మునపారివలెఁదా
కాలుని గెలిచిన పుష్కరు.వాలెం గుడినుండి వెడలె వసుధకు నెంతన్॥

గీ. తల్లిదండ్రి మొదలు దగ వారివారలు, హర్ష మొదవ దా మహర్నిశముల
దలఁచుకొంచుఁ బేరుదగు రామభద్రయ్య, యనుచుఁబిలిచికొనుచు నరిగి రపుడు॥

క. ఆరామభద్రయాఖ్యుఁడు, శ్రీరాముల దయను బొంది చెలగుచుఁ గవియై
యారాయప్రభువద్దను,పాలుఁడు ప్రబలకవి యయ్యుఁ బరగుచు నుండెన్॥"

(మూఁడు. అధ్యా. ఏకశిలానగర మాహాత్మ్యము.)

అను విచిత్రకథ రామభద్రుఁడు శా॥ శ॥ 1470-1482 వఱకు నఁగా క్రీ॥ శ॥ 1548-1560 వఱకు (?) పాలించి శివదేవరాయలప్రభువు కాలములోని వానిగాఁ జేయుచున్నది. ఒక వేళ కృష్ణరాయనికాలమున బాలుఁడై తరువాత రామభద్రుఁడు పెద్దవాఁడయ్యె ననుకొందమనిన, రామభద్రుఁడు శివదేవరాయలకాలమునఁ బసిబాలుఁడైనట్లును, ఆతని తలిదండ్రులు గుడిలో బిడ్డను మఱచి వచ్చినట్లును, మఱిమూఁడుదినములకు దొరకినట్లును, తల్లి యగుసీతాదేవియే పాలిచ్చి పెంచెనా, బిడ్డ యెట్లు జీవించె నని తల్లిదండ్రు లాశ్చర్యము నొందినట్లును పైకథ చెప్పుచున్నది. మూఁడుదినములకుఁ బిమ్మట బిడ్డఁడు బ్రతికియుండఁ తలిదండ్రు లిట్లనుకొనిరఁట!

క॥ సీతారాములు పెంచిరొ,యేతీరున బ్రతికివచ్చె నీకుఱ్ఱఁడు శ్రీ
మాతయయి సీత స్తన్యం, బీతనికిని నిచ్చె ననిరి పృథివిని దివినిన్ ॥ 3 ఆ॥

కావున శివదేవరాయలు కాలమునాఁటికిఁ జంటిబిడ్డఁడుగానున్న యీ రామభద్రుఁడు కృష్ణదేవరాయని కాలమున నెట్లుండఁగలుగును? కావున నీగ్రంథవిషయములు విశ్వాసజనకములు కావు. ఐనను పరిశీ

లింపవలసియున్నది. కావునఁబ్రస్తుతము రామభద్రకవి కృష్ణరాయనికి సమకాలికుఁడని యంగీకరించి యాతనితాత యగురఘువీరశతకకర్త మఱి 40 సంవత్సరములకు వెనుక,అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1460 ప్రాంతముల నుండు నని నిర్ణయించుకొందము. రఘువీరశతకము వ్రాసినది త్రిపురాంతకుఁడా రామభద్రుఁడా యనువివాద మీక్రిందిగద్య వలనఁ గలిగినది.

"ఇది శ్రీమదొంటిమెట్ట రఘువీరశతక నిర్మాణకర్మఠ జగదేక ఖ్యాతి ధుర్యాయ్యలరాజు తిప్పయమనీషి పర్వతాభిధాన పౌత్రాక్క యార్యపుత్ర, పరిశీలిత సమిద్ధ రామానుజమత సిద్ధాంతమర్మ ముమ్మిడి వరదాచార్య కటాక్షవీక్షాపాత్రహృదయపద్మాధిష్ఠిత శ్రీరామభద్రకవిప్రణీతం బైన రామాభ్యుదయంబునందు......"

రఘువీరశతకనిర్మాణకర్మఠుఁడు తిప్పయ్య యను త్రిపురాంతకుఁడని కొందఱును, రామభద్రుఁడని కొందఱును నిర్ధారించిరి. కాని క్రీడాభిరామము పీఠికలో నున్నయీక్రిందిపద్యము సందేహము తీర్చుచున్నది. పై గద్యమున నావిశేషణము తాతకే చెందునని కవి యభిప్రాయమని స్పష్ట మగుచున్నది.

చ॥ అతులప్రౌఢిమ మీఱురాయకవి యయ్యలరాజు సత్పుత్రుఁడం
చితభక్తిన్ ద్రిపురాంతకుండు రచియించెన్ దెన్గుపద్యంబులన్
శతకం బొక్కటి దీని నీవు వినియాచంద్రార్కమై నిల్పు ప
ర్వతకన్యానుత యొంటిమిట్టరఘువీరా జానకీనాయకా॥*

ఈపద్యమువలన రఘువీరశతకకర్త త్రిపురాంతకుఁడు కాని రామభద్రుఁడు కాఁడని తేలుచున్నను, రంగరాట్ఛందాది గ్రంథములలో "పుత్తేటి రామభద్రుని రఘువీరశతకమునందు" అని లక్ష్యములుదాహరింపఁబడినవి. రామభద్రుఁడు కూడ మఱియొక రఘువీరశతకమును నిర్మించెనో, పై రామాభ్యుదయగద్యమే తల్లాక్షణికులఁ గూడఁ బొరపెట్టెనో తెలియదు. రామాభ్యుదయగద్యయందలి

* ఈపద్యము తంజావూరురఘువీరశతకప్రతిలోఁ దాముచూచితి మని శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారుకూడఁ జెప్పుచున్నారు.

“శతకనిర్మాణ కర్మఠ” విశేషము లాతగారికే చెందు నని పై పద్యము ననుసరించి తలంచెదముగాక!

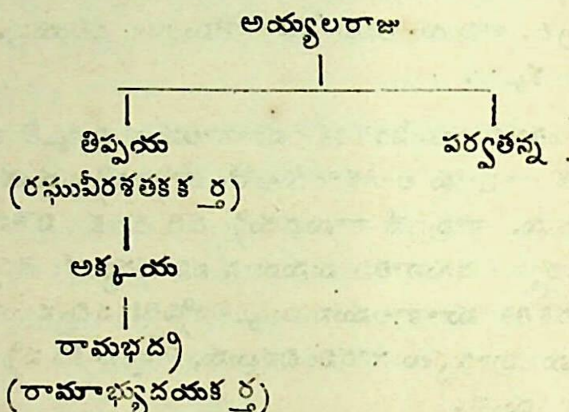
పై పద్యమునందలి “రాయకవి యయ్యలార్యుజు” అనువిశేషణమువలనఁ ద్రిపురాంతకునియింటిపే రావలకు “రాయకవి”వారనికాని, లేక త్రిపురాంతకునితండ్రికూడఁ గవియనియు, సామాన్యకవి గాక కవిరాయఁడనికాని, ఏకర్ణాటకరాయలకడనో కవియనికాని సందేహించుటకు వీలగుచున్నది. కాని యాతనివిశేషము లేమియుఁ దెలియవు. ఆతని గ్రంథములును జిక్కవు.

త్రిపురాంతకుని రఘువీరశతక మాకాలమున మిక్కిలి వ్యాప్తి నొందుటయేగాక లాక్షణికు లంగీకరించుటచేఁ బ్రౌఢగ్రంథముగఁ బ్రసిద్ధికెక్కి యుండును. కావుననే రామభద్రుఁ డది యొక విశేషముగ నీశతకనిర్మాణకర్మఠుఁ డగునాతని మనుమఁడ నని గద్యలోఁ జెప్పుకొని నాఁడు. రఘువీరశతక మాకాలమున మిక్కిలిప్రసిద్ధికి వచ్చినట్లును, శతకకవుల గూడ మనపూర్వులు గౌరవించినట్లును, జెప్పుట కిది ప్రబలనిదర్శనముగఁ జూపవచ్చును.

ఇందలిరొంటిమెట్ట కడపమండలములోని దనుట కేయభ్యంతరము లున్నట్లు తెలియదు. ఓరుఁగల్లువలె నిచ్చట వాదప్రతివాదములు కన్పట్టవు. కాని యీకవులలో నెవ్వరినిఁబట్టియో వచ్చినవాడుక ప్రమాదమున జనశ్రుతిలోఁ బోతన్నకుఁ దగిల్చిరి. భక్తుఁడును, పైవిచిత్రకథానాయకుఁడు నగు రామభద్రుని గురించి చెప్పుకొనుకథలే పామరులు పోతన్నకు ముడిపెట్టుటయు నది క్రమముగాఁ జరిత్రవఱకెక్కి బలిసినది కాఁబోలు. మొత్తముమీఁద నొంటిమెట్టకూడ మంచికవులు పుట్టినచోటు!

పోతన్న వోరుగంటికిఁ బోయినను దక్కవికి సమకాలికుఁడు, భక్తుఁడు, మహాకవియు నగు త్రిపురాంతకుఁ డనుశతకకర్తతో సమానుఁడనఁదగిన కవినిఁ గడపమండలము చూచుకొని యానందింపవచ్చును.

ఈతఁ డార్వేలనియోగి. అయ్యలరాజు పుత్త్రుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్రి కాశ్యపగోత్రజుఁడు. కవులచరిత్రమునందు రామభద్రకవి తిప్పయార్యుని ప్రపౌత్రుఁడు, అక్కయార్యుని పుత్త్రుఁడు నని వ్రాసియున్నారు. కాని తిప్పరాజును, పర్వతరాజును సోదరు లని వావిళ్లవారి యీ శతకపీఠికచేఁ దెలియుటచేఁ దిప్పయ రామభద్రుని తాతయే యన వచ్చును. వంశవృక్ష మిట్లేర్పడును.

కవుల చరిత్రమునందు హంసవింశతి రచియించిననారాయణకవిపూర్వులు త్రిపురాంతక రామభద్రాదికవివర్యు లని చెప్పుకొనినాఁడనిరి. కాని యాతని గోత్రము కౌండిన్యసయని "కౌండిన్యసగోత్రపవిత్రుఁడును"1-16 అని నారాయణకవి హంసవింశతిలో వ్రాసినాఁడు. కారణము పరిశీలనార్హము.

అయ్యలరాజు తిప్పసచివాగ్రణిఁ బర్వతరాజు రామభ
ద్రయ్యను భాస్కరాగ్రణిఁ బ్రధానవరుం డగుకొండధీరునిన్
జయ్యనఁదిమ్మయ ప్రభుని సత్కవితారచనాఢ్యు లైనమా
యయ్యలరాజువంశజుల నాదికవీంద్రుల సన్నుతించెదన్.

---

* రామభద్రకవి కథాసారసంగ్రహగద్యలో కాశ్యపగోత్రపవిత్రు డనియే యున్నది కాని, ప్రభుత్వమువారు వ్రాయించియుంచిన వ్రాఁత వివరణపట్టికలో "కౌండిన్య" గోత్రమువాఁడని వ్రాసియున్నారు. కావున నీకథాసారప్రాచీనప్రతులు పరిశీలింపవలసియున్నది.

ఇట్టి పూర్వులలో నొకఁడయిన రామభద్రకవి తనసకల కథా సారసంగ్రహములో,

"ఇది శ్రీరామభద్ర భద్రప్రసాద లబ్ధకవిత్వ మహత్వ విశారదశారద సత్కవిమితాపస్తంబ సూత్రపాత్ర కాశ్యపగోత్రపవిత్ర గామభద్ర ధీమద్దాభద్ర రామభద్ర ప్రణీతంబైన"

హంసవింశతిగద్య చూడుఁడు.

"ఇది శ్రీమత్కౌండిన్యగోత్రపవిత్రాయ్యలరాజాన్వయ సుధావార్ధి పూర్ణిమా చంద్ర నిస్పృహాయకవిత్వ నిర్మాణచాతుర్య నిస్తంద్ర శ్రీరామనామ పారాయణ నారాయణామాత్యప్రణీతం బయిన హంసవింశతి యను మహా ప్రబంధమునందు"

అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు హంసవింశతికర్త పూర్వుఁడు కాఁగా, హంసవింశతికర్త కౌండిన్యగోత్రజుఁ డెట్లగును ? ఇది విచారణీయము.

అయ్యలరాజు రామభద్రకవి వ్రాఁతలవలన నీవంశమువారు వైష్ణవమతప్రవిష్టు లైనట్లు గాన్పించుచున్నది. అది రామభద్రకవికిఁ బూర్వమేయైయుండవచ్చునని తిప్పన్నశతక మవకాశము నిచ్చుచున్నది. పరవస్తువారు పరమగురు లని చెప్పెను.

క. పరవస్తువంశరత్నా, కరకౌస్తుభమణిప్రభావఖని యయి నాకుం
బరమగు గురు వైనమ్మిడి, వరదాచార్యాంఘ్రివనజవందారుఁడనై.

"నాకుం బరమగురు వై" యని చెప్పుటవలన రామభద్రుఁడే నూతనవైష్ణవము రాజాదరణముకొఱకుఁ బొందెననవచ్చునేమో ? ఇతని పూర్వు లయినను రామభక్తులు.

ఈత్రిపురాంతకునిశతక శైలి తెలియుటకుఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

శా. కసుమాలంబగు దేహపుట్టువును నే కష్టంబులన్ బాపి ది
వ్యశరీరం బొనరింతు వెప్పుడు నినున్ వాక్రుచ్చినన్ యోగిమా
నసగేహమ్ముల నుండి లోహము సువర్ణచ్ఛాయలం జేయఁ గా
రసవాదంబున నేర్చికొంటి రఘువీరా! జానకీనాయకా!

ఈకవి తనశతకములో నీక్రిందిపద్యమును వ్రాసియున్నాఁడు.

ఆకర్ణాటకమండలాధిపతిచే నాస్థానమధ్యంబునన్
నా కావ్యంబులు మెచ్చఁజేసితివి నానారాజెలున్ జూడఁగా
నీకున్ బద్యములిచ్చుచో నపుడవాణీదేవి నాజిహ్వకున్
రాకం డెట్లు వసించుగాక రఘువీరా! జానకీనాయకా! 3.

ఈకర్ణాటకమండలాధిపతి యెవ్వరో తెలియదు.

త్రిపురాంతకుఁడు పోతనామాత్యున కించుమించుగా సమకాలికుఁడు. ఈతనిశతకమునందు నారాయణశతకమునందలి పద్యభావములును, భాగవతానుకరణమునుగూడఁ గనఁబడుచున్నవి. మచ్చు చూపెదను.

(1) నారాయణశతకము నందలి "ధరసింహాసనమై" పద్యమున కనుకరణము.

మ. కొడుకుల్ బ్రహ్మలు కూతు రీశ్వరశిరఃకూటంబుపైఁ గాపురం
బుడురాజుల్ గ్రహరాజుఁ గన్ను లహిరా జయ్యాలమంచంబు నీ
పడఁతుల్ శ్రీయు, ధరిత్రియున్ సవతుచెప్పన్ వేఱె నీకున్నె యా
రడిమర్త్యుల్ గనలేరుగాక రఘువీరా జానకీనాయకా! 15

(2) నరకృతి నీతఁడు పోతన్నవలెనే నిరసించెను.

మ. క్షితిలో నల్పులమీఁదఁ జెప్పినకృతుల్ ఛీఛీ నిరర్థంబులౌ
నుతికిం బాత్రముగావు మేకమెడచన్నుల్ నేతిబీరాకులున్
వితతప్రౌఢిని నీకుఁ జెప్పినకృతుల్ వేదాలు శాస్త్రాలు భా
రతరామాయణముల్ దలంప రఘు॥ 62

(3) కవి 13 వపద్యములో రఘువీరునే కర్ణాటాధీశ్వరుఁ డని చెప్పి యాతనినే తనకొకగ్రామ మిమ్మని యాచించుచున్నాఁడు.

"నీ సీమలో గ్రామం బొక్కటి చాలు నాకు రఘువీరా" 54.

(4) ఈతఁడు తనకాలమునందలి రాజును నీచుఁ డని నిందించెను.

మ. తమగర్వంబున దారుపుం గుదగుచున్ దైవంబు మంత్రంబు తం
త్రములన్ వీడఁగ నాడుచున్ దిరుగు నిర్భాగ్యుల్ మహారాజులై

మను నూఱింపఁగ నేను నిన్నెఱిఁగి నీమంత్రంబెఱింగిన్ దరి
ద్రమతిన్ వేడఁగఁబోవు టెట్లు రఘువీరా॥ 59

(5) తాను నూఱుపద్యములు వ్రాసెద ననుచున్నాఁడు.

శా. తారుణ్యోదయ యొంటిమిట్టరఘునాథా నీకు నేఁబద్యముల్
నూఱుంజెప్పెద నూరుపేసి వెలయన్ నూత్నంబుగా నంతె నా
నేరుల్ భావనజూను నీకరుణఁ గాంతున్ భక్తివన్నందఱున్
రారమ్మందురు గారవించి రఘు॥ 65

(6) భాగవతము నందలి "ఆదిన్ శ్రీసతి కొప్పుపై తనువుపై" నను పద్యమున కనుకరణము.

మ. పరనారీకుచకుంభపాళికలపైఁ బాదాబ్జయుగ్మంబుపైఁ
గరమూలంబులపైఁ గపోలతటిపైఁ గంఠంబుపైఁ గొప్పుపైఁ
బరువుల్ పాఱెడు నాతలంపులు మిమున్ భావింపఁగాఁజేసి స
ర్వరసాక్షీశ్వర నన్నుఁ బ్రోవు రఘువీరా జానకీనాయకా॥ 69

(7) భజగోవిందము నందలి యీక్రింది శ్లోకాభిప్రాయము సాధారణముగా శతకము లన్నిఁటఁ గానఁబడును. ఇందు నున్నది.

శ్లో. బాలాస్తావ త్క్రీడాసక్తః స్తరుణాస్తావ త్తరుణీసక్తః
వృద్ధస్తావ చ్చింతాసక్తః పరే బ్రహ్మణి కోపినసక్తః॥ భజ॥

శా. బాలత్వంబునఁ గొంతకాలము వృథాప్రాల్మాలి దుర్బుద్ధినై
జాలన్ యౌవనమందు గర్వమతినై సంసారినై దుష్క్రియా
జాలభ్రాంతి జరంతుఁ గాని నిను గాంక్షం గొల్వలే దయ్య హే
రాళంబైనది చింతవంత రఘువీరా॥ 73

(8) ఈతఁడు వైష్ణవమును స్వీకరించినట్లే యనుమానింప వీలగుచున్నది. చక్రాంకిత మని ముద్రిలఁ గాల్చి శరీరముననంటించు వైష్ణవాచారము నీతఁడు వర్ణించుచున్నాఁడు.

మ. చెలువంబొప్పసువర్ణముద్రిలితరుల్ చెల్లించుచేకొత్త కా
కలనీముద్రిలుచూడఁ జెల్లుబడిఁ జక్రాంలఁచు వేయించు మం

డలనాథాగ్రణి కొత్త నీబలిమి నానావర్ణపుందోలును
దల్లు చెల్లించితి విందు నందు రఘువీరా॥ 80

ఈపద్య మాకాలమునందలి రాజులు నాణెములఁ జేయించు టంకశాలలు స్థాపించుటకూడఁ దెలుపుచున్నది.

(9) జానకీపతిశతకము నందలిపద్యముపోలిక.

చిలుకను బెంచి ముద్దులకుఁ జేడియకుల్కుచు రామరామ య
న్బలుకులు నేర్పుచున్ బలుక బైఁబడి మోక్ష మొసంగిలెంచు నే
పలుమరు నీకథల్వినియు భక్తిని నామము లుచ్చరింపుచున్
బలమగు పాపబంధమునఁ బాఱఁగఁగంటిని జానకీపతీ॥

జానకీపతిశతక 7.

మ. చిలుకన్ ముద్దులు చిల్కఁబల్కుటటె రాజీవాక్షి యొక్కర్తు ని
చ్చలు రామారఘురామ రావె యనినన్ సాలోక్య సామీప్యముల్
కొలదుల్ మీఱఁగ నిచ్చినాఁడ వఁట నీవం బిడ్డపే రిడ్డవా
రలపుణ్యంబున కేదిమేర రఘువీరా జానకీనాయకా॥ 82

తాతయగు తిప్పన్న యీయభిప్రాయముచేతనే మనుమఁడగు రామాభ్యుదయకర్తకు రామభద్రుఁడనినామకరణము చేయించియుండవచ్చును.

(10) రవిసూనున్ బరిమార్చియింద్రసుతునిన్ రక్షించినాఁడందునో
రవిసూనున్ గృపనేలి యింద్రసుతుఁ బోరంద్రుంచినాఁడందునో
యివినీయందును రెండునుంగలవు నీకేదిష్టమో చక్కఁగా
రవివంశాగ్రణి తెల్పవయ్య రఘువీరా ॥ 92

ఈపద్యము తిక్కన్నభారతకృత్యాదినివ్రాసిన "కిమస్మిన్మాలాం" శ్లోకమునుస్మరణకుఁదెచ్చుచున్నది.

(11) ఈతఁడు పోతన్నవలెనే తనశతకమును దశకములుగా విభజించియున్నాఁడు (ఈగ్రంథపీఠిక చూడుడు).

(1) అవతారదశకము, (2) పరిత్యక్షదశకము, (3) చాతుర్దశకము మొదలగునామములతో విభాగించెను. ఇదికూడ ముద్రాపకులు

విడిచివేసిరి. నాకు దొరికిననారాయణశతకములో మొదటిపద్యములో నీదశకవిభజనము లేనందున నేను ముద్రింపలేకపోయితిని. ఇది తిరిగి ప్రారంభించుట మంచిది.

అయ్యలకవి, భాస్కరకవియుఁ గలిసివ్రాసిన రెట్టమతశాస్త్రమునం దీక్రిందివిధముగ నున్నది.

"అయ్యలరాజు అయ్యన్న(రాయకవి) వంశజుఁడగు పిన్నక్కన్నకొడుకు అయ్యలాఖ్యుఁడు; నాగన్నకొడుకు భాస్కరుఁడు." రెట్టమతశాస్త్ర 1—10

"విశేషించి మీరలు శ్రీరఘునాయకదయాలబ్ధసారస్వతులును, రఘువీరశతకనిర్మాణకర్మఠ రాయకవితిప్పనార్యపాలకులును మదీయాశ్రితులు నగుటంజేసి"

రెట్టమతశాస్త్ర 1—16.

"ఇది శ్రీమదొంటిమిట్టరఘువీరకృపాలబ్ధ సారసారస్వతధు ర్యాయ్యలరాజవంశసంభ వాయ్యలాఖ్యభాస్కరాఖ్యకవిద్వయప్రణీతం బగు"

వీరు క్రీ॥శ 1767 లో నున్నవా రని గ్రంథాంతమున నున్నపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

హంసవింశతి, రెట్టమతశాస్త్రము, రామాభ్యుదయము, సకలకథాసారసంగ్రహము, దశావతారకథాసంగ్రహముల సాయమున నీ వంశవివరములు వలసినవారు చర్చింపనగును.

శ్రీ ర స్తు.

శ త క క వు ల చ రి త్ర ము.

ద్వి తీ య భా గ ము.

ధూ ర్జ టి క వి.

"ఈతఁడు పాకనాటియారువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు! భారద్వాజగోత్రుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; కాళహస్తిపురనిలయుఁడు; శివభక్తుఁడు" నని కవులచరిత్రమాతనిగ్రంథమునుబట్టి నిర్ణయించియుండెను. ఈతఁడు కృష్ణదేవరాయని కాలములోనున్నట్లు కుమారధూర్జటి కృష్ణరాయవిజయమున వ్రాసియుండెను.

ఈతనిగ్రంథములు రెండు. ఒకటి కాళహస్తిమాహాత్మ్యము, రెండు కాళహస్తీశ్వరశతకము. కాళహస్తీశ్వరశతక మీతనిది కాదని యందలిప్రయోగములఁ జూచి కొందఱనెదరు. కాని దేశమునం దిది ధూర్జటిశతకమని వాడుకయుండుటయేగాక మనకంటెఁ బ్రాచీనుఁడగు వెచ్చ కస్తూరిరంగకవి తనయానందరంగరాట్ఛందమున నభేదయతి కుదాహరణముగ నీ క్రిందిపద్యమును జూపుచు నిది "ధూర్జటివారికాళహస్తీశ్వర శతకమున" అని నిర్వచించెను.

శా॥ నీకుంగాక కవిత్వ మెవ్వరికి నేనీనంచు మీఁద న్ద్రొక్కితిన్
చేకొంటిన్ బిరుదంబుఁ గంకణము ముంజేఁ గట్టితిన్ బట్టితిన్
లోకుల్మెచ్చ వ్రతంబు నా తలఁపు తీరున్ ధీరునిం గాదుచీ
చీ కాలంబున రీతి తప్పఁడు సుమీ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా॥

ఆనందరంగరాట్ఛందము ౩, 27౦

ఈపద్యమును ముద్రాపకులు తమయిచ్చవచ్చినట్లు దిద్దివేసిరి. (చూడు 114 పద్యము శ్రీకాళహస్తీశ్వరశతకము.)

కావున నీశతకము ధూర్జటికవి దని చిరకాలమునుండి వాడుక యున్న దనుట నిస్సంశయము. ఈతనిశతకమునందలి యుద్రిక్తభావములచేఁ బాకము సొంపుగానుండును. కావునఁ బండితులును బామరులు నుగూడ దీనినిఁ జక్కఁగఁ బఠియింపుచువచ్చిరి. ఈశతకము మిక్కిలి జనసమ్మతిఁ గన్నదిచూచి యనేకు లిట్టిశతకములఁ జెప్పఁబూనిరికాని దీనిరుచి వేనికిని రాలే దనియే చెప్పవలెను. కాళహస్తిదేవునిమీఁదనే నాలుగైదుశతకములు బయలుదేరినవి.

ధూర్జటి గొప్పపండితుఁడు; మహాకవి. కాళహస్తిమాహాత్మ్యమును వ్రాసి నరకృతియొసంగక దేవునికి "మీఁదుగట్టి" తనకృతుల నిష్టదైవమునకే యిచ్చిననిరంకుశుఁడు. ఈవైరాగ్యము "అభావేవిరక్తిః" అని రాజు నిరాకరింపఁ గలిగిన దనుటకు వాడుకకథలు, గ్రంథస్థవిషయములు వానికిబలము నిచ్చుసంగతులును గనఁబడును. ఎట్లయినను ధూర్జటికవిత మనోహరమైన దని మొదటనుండియు వాడుక యున్నది. "స్తుతిమతి యైనయాంధ్రకవి ధూర్జటిపల్కులకేల గల్గెనో యతులితమాధురీమహిమ?" యనువాక్యము నేఁటిదికాదు. పద్యోత్తరభాగము తెనాలి రామునికొంటెతనమో? తరువాతవారిప్రావీణ్యమో చెప్పఁజాలము. కుమారధూర్జటికృష్ణరాయవిజయమున నీపద్యము మాఱి కనఁబడుచున్నది. ధూర్జటిమహాభక్తుఁడు. పూర్వవయస్సున రాజాశ్రితుఁడు. కాని జారుఁ డనుటకు నిదర్శనములు లేవు. వాడుకకథ లున్నవి. కాళిదాసాదులకు నిట్టి యభూతకల్పనముల నంటఁగట్టిరి. వీనిసత్యముతో మన కంతగా నిమిత్తము లేకున్నను గవిచరిత్రకర్త యీక్రిందివిధముగ నీవార్తను బరామర్శించెను.

" పయిపద్యమునుబట్టి చూడఁగా ధూర్జటికవి సంతతవేశ్యాప్రియుఁడయిన రసికపురుషుఁ డయినట్టు కనుపట్టుచున్నాఁడు. అట్టియఖండశివపూజాధురంధరుఁ డైనభక్తాగ్రేసరుని నిట్టిజారత్వదోష మేలపొందువకుండెనో యూహింపఁజాలకున్నాము. మనదేశము యొక్క దౌర్భాగ్యముచేతఁ జిరకాలమునుండి యిచ్చటవిశుద్ధచరిత్రము మఱిమునుండి విడిపోయినది. ఎట్టిదుశ్చరిత్రముగలవారై దయినను విభూతిరుద్రాక్షలు మొదలయిన

బాహ్యచిహ్నములను ధరించినంతమాత్రమున భక్తాగ్రేసరుఁడుగాఁ బరిగణింపఁబడుచున్నాఁడు. అయినను క్రమముగా నిప్పు డిప్పుడు మతమునకు సత్ప్రవర్తన మావశ్యకమన్న సత్యము జనులమనస్సులో నాటుకొనుచున్నందున కెంతయు సంతసిల్లవలసియున్నది."

ఈమాటలు కవిచరిత్రకర్త కావార్త సత్యమైనప్పుడే యవసరము లేనివి. షేక్సుపియరుకాని, భట్టబాణుఁడుకాని యెందఱు జారిణులకుఁ గనుగొలిపిరో తెలిసికొనుట యెంతయవసరమో యిది యంత యవసరము. ఒకవేళ వార్తసత్యమైనచో నీవ్యభిచారజీవిత మాకవినెట్లుమార్చినదో—ఆమార్పు కవికృతగ్రంథములలో నేమిమార్పులు కలిగించినదో—విమర్శించుకొనుట కనువగు ననుకొందము. అట్టిసత్యవార్త కాదే! పైఁగా నట్టివిమర్శన మైనఁ జేసినారా? "లోకములో భక్తికి, మతమునకు, బాహ్యవేషమునకు సంబంధములేకుండఁ బోయినది. ఇది మన దౌర్భాగ్య" మని నిర్ణయించినారు. ఈదౌర్భాగ్యము ప్రతిమతమునందును ప్రతిదేశమునందు నున్నది. క్రైస్తవమతమునందాచార్యు లందఱు నీతిపరులా? బర్మాదేశమునందలి బౌద్ధగురువులందఱు పవిత్రులా? బాహ్యవేషముచే లోకమును మోసగించి వ్యభిచరించుపీఠాధిపతులు కొందఱుదుర్మార్గు లున్నారని, పీఠాధిపత్యములనే నాశనమొనరింపఁ గలిగిన శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు, మతతత్త్వము నెఱిఁగినవా రనఁగలమా? వారు మంచిదని నమ్మిన సంఘసంస్కరణమున కారంభించిరి. శ్రీముఖములు, వెలివేయుటలు, బహిష్కారములు నారంభ మైనవి. మఠాధిపతులు పరమశత్రువు లనితలంచి వారిని బడిబాలురసాయమున, పత్రికలవ్రాఁతలవలన, ఫార్సులప్రచారమువలన నడంపఁగలిగిరి. ఎవ్వరో యొకరిద్దఱు చెడ్డస్వాములు వారికంటికిఁ గనఁబడియుందురు. వారిదోషము మఠాధిపతు లందఱకుఁ జెందలేదా? హిందూధర్మములఁ గాపాడుమఠములకిప్పు డుత్తరసర్కారులలోఁ బూర్వపుఁబలుకుబడి యేది? ధూర్జటిజీవితము మంచిదైనను, చెడ్డదైనను ధూర్జటిశతకమునందది ప్రతిఫలించియున్న దనియే నాయూహ!

(1) ఇతఁడు మంత్రశాస్త్రము, సాంఖ్యాదియోగరహస్యములు నెఱిఁగినవాఁ డని యీక్రిందిపద్యమువలన నూహింపవచ్చును.

మ. పరిశీలించితి మంత్రతంత్రములు, చెప్పన్ వింటి సాంఖ్యాదియో
గరహస్యంబులు, వేదశాస్త్రములు వక్కాణించితిన్ శంకపో
దరయం గుమ్మడికాయలోని యవగింజంతైన నమ్మించి సు
స్థిరవిజ్ఞానము త్రోవచెప్పఁగదవే శ్రీకాళహస్తీశ్వరా॥ 77

(2) సంసారబంధము నీతఁ డెంతో ముచ్చటఁగా వివరించెను.

శా. ఆలంచున్ మెడఁగట్టి దానికి నపత్యశ్రేణిఁ గల్పించి త
ద్బాలవ్రాతము నిచ్చిపుచ్చుకొను సంబంధంబు గావించి
యామాలగ్నంబున బాంధవం బనెడిప్రేమం గొందఱం ద్రిప్పఁగా
నీలన్ నీల యమర్చిన ట్లొసఁగితో శ్రీ॥ 6

(3) భారతమునందలి పద్యమున కనుకరణము. 3

మ. మదమాతంగతురంగకాంచనలసన్మాణిక్యగాణిక్యసం
పదలోలిం గొనితెచ్చి యిచ్చి ముదమొప్పన్ గాంచి సేవించి ర
య్యుదయాస్తాచలసేతు సీతనగ మధ్యోర్వీపతుల్ సంతతా
భ్యుదయున్ ధర్మజుఁ దత్సభాస్థితు జగత్పూర్ణప్రతాపోదయున్॥

(భారతము)

మ. మదమాతంగము లందలంబులు హయల్మాణిక్యము ల్పల్లకుల్
ముదితల్ చిత్రదుకూలము ల్పరిమళంబు ల్మోక్షమిాఁజాలు నే
మదిలో వీని నపేక్ష చేసి నృపధామద్వారదేశంబుఁ గా
చి దినంబుల్ వృథపుత్తు రజ్ఞులకటా శ్రీకాళహస్తీశ్వరా॥

(కాళహస్తీశ్వరశతకము) 92

(4) ఈతఁడు పాలుకుర్కి సోమనాథునిగ్రంథముల శైవుఁడుగావునఁ దప్పక పఠించియుండును. పోలికలు లేకపోలేదు.

క. కలనాఁడె ధనము ప్రాయము, గలనాఁడె జవంబు బలము కలనాఁడె విని
శ్చలమతియు గతియుఁ దనకున్, గలనాఁడె భజింపవలయుఁ గరుణానిలయున్॥
(అనుభవసారము.)

శా. దంతంబుల్ పడనప్పుడే తనువునం దారూఢియున్నప్పుడే
కాంతాసంఘము రోయనప్పుడె జరాక్రాంతంబు గానప్పుడే
వింతల్మేన జరించనప్పుడె కురుల్వెల్లంగఁ గానప్పుడే
చింతింపన్వలె నీపదాంబుజములన్ శ్రీకాళహస్తీశ్వరా॥
(శ్రీకాళహస్తీశ్వరశతక 34.)

(5) ఈతఁడు శివానందలహరి ననుకరించిన భాగములు నున్నవి.

మ. తమకంబొప్పఁ బరాంగనాజనపరద్రవ్యంబులన్ ముచ్చిలం
గ మహోద్యోగము సేయు నెమ్మనము దొంగం బట్టి వైరాగ్యపా
శములం జుట్టి బిగించి నీదుచరణస్తంభంబునన్ గట్టివై
చి ముదం బెప్పుడుఁ గల్గఁజేయఁగదవే శ్రీకాళహస్తీశ్వరా॥ 82

(6) ఈతఁడు శైవుఁ డగుట సీతనికిఁ గృష్ణరాయఁడు సంపూర్ణ దయ చూపనందునఁ గాఁబోలీతఁడు ధ్వనిప్రధానముగఁ గొన్నిఁట- తెగఁబడి కొన్నిఁట- పరోక్షముగను- రాజుల నిందించెను. ఇదివఱకుఁ దానడిగినట్లు. నింక నడుగ ననియు ననుచున్నాఁడు.

మ. అడుగంబోనిఁక నన్యమార్గరతులం బ్రాణావనోత్సాహినై
యడుగంబోయినఁ బోదు నీదుపదపద్మారాధకశ్రేణియు
న్నెడకు న్నిన్ను భజింపఁగాఁ గనియు నాకేలా పరాపేక్ష కో
రెడి దింకేమి భవత్ప్రసాదమె లగున్ శ్రీకా॥ 30.

ఈనియమము శివభక్తుల కందఱకుఁగూడ విధింపుచున్న శివతత్త్వసారనీతి యేమో?

మ. నిను నిందించినదక్షుపైఁ దెగవో వాణీనాథు శాసింపవో
చనునా నీపదపద్మసేవకులఁ దుచ్ఛంబాడు దుర్మార్గునిన్

బెనుప న్నీకును నీదుభక్తతతికిన్ భేదంబు గానంగవ
చ్చెనో లేకుండిన నూరకుండఁగలవా శ్రీకా॥ 109

ఇదిగాక రాజుల నీతఁడు కఠినముగ "రాజు ల్మత్తులు వారిసేవ నరకప్రాయంబు 18"; "రాజకీటముల నేసేవింపఁగా నోప 25"; "రాజలోకాధమ శ్రేణీద్వారముదూరఁ జేసెదెపుడో 2.?" "రాజర్థాతురుఁడైన-వో నెచటధర్మం బుండు 22"; "రా జన్నంతనె పోవునాకృపయు ధర్మంబు 39" "భవదుఃఖంబులు రాజకీటకముల నేఁ బ్రార్థించినం బాయునే 44"; "భూపాలురన్ సేవల సేయఁగాఁ బోదు రేలకో జనుల్ 46 "; "నృపాలాధమున్ భజింపఁ బోదురు భావ్యమె? 63"; "ఒకరిం జంపి పదస్థులై బ్రతుకుదురు 67"; "ధాత్రీశులఁ జేయ నేటి కకటా! 83"; "రాజులకు నీపరిజనులు సేవల్ జేయఁబోరు. 90"; "ఏలచచ్చెదరో రాజుల మంచు 38"; "నరనాథాశ్రయము ప్రాణహాని 111"; "క్షితినాథులు తిట్టుకవి కాకున్నఁ జూడనేచూడరు 113"; "బుధుండు భూభృచ్ఛుండాలురఁ గొల్చినప్పుడు వారుకోపింపఁ దాఁ జెడఁడు 115" అనువాక్యములఁ దెగడెను.

(7) ఇట్లు రమారమి 15పద్యములలో రాజాశ్రయమును నిందించి త్యాగరాయలువలెనే "నిధి చాలాసుఖమా? రాముని సన్నిధి చాలా సుఖమా" యను భావమును వెల్లడించినాఁడు. ఒకప్పు డీతనిఁ గూర్చి యిట్లు వ్రాసియుంటిని.

"ప్రకృత మీతనిప్రాఁతలనుబట్టి యీతనివేశ్యాచరిత్రమే "నిజమైనచో" నాజీవన మీతనిశతకమున సంపూర్ణముగఁ బ్రదర్శిత మైయున్నది. మఱియు నీతఁడు శైవుఁడగుటనో, యావనుఁ డగుటనో, బహుశః కృష్ణరాయనివలనఁ గాని, మఱియొక ప్రభువువలనఁ గాని. యీతఁ డగౌరవింపఁబడుట సునిశ్చిత మైనట్లు కన్నీటితో నతఁ డీభూలోకప్రభువుల దురాగతముల నాత్రిలోకప్రభునికి విన్నవించిన శతకభాగముల యందుఁ గన్నులకుఁ గట్టినట్లగపడును × × ఈతని పైరెండుకావ్యము లవశ్యపఠనీయము లనిమాత్రము చెప్పినఁ జాలును."

(30—11—1915 సువర్ణలేఖ.)

శా॥ రాజశ్రేణికిదాసులై సిరులఁగోరంజేరఁగా సౌఖ్యమో
యీజన్మంబు తరింపఁజేయఁగల మిమ్మేప్రొద్దు సేవించు ని
ర్వ్యాజాచారము సౌఖ్యమో తెలియలేరామానవుల్పాపరా
జీజాతాతి మదాంధబుద్ధులగుచున్ శ్రీకాళ.　　　88

(8) ఆచార్యులవారిని గేలి

మ. అయవారై చరియింపవచ్చుఁ దనపాదాంభోజతీర్థంబులన్
దయతోఁ గొమ్మనవచ్చు సేవకుని నర్థప్రాణదేహాదు ల
న్నియు నాసొమ్మనవచ్చుఁ గాని సిరుల న్నిందించి నిన్నాత్మని
ష్ఠ్రియతం గానఁగరాదు పండితులకున్ శ్రీకాళ॥　　　73

(9) పాలుకురికి సోమన్న నాఁటికిని ధూర్జటినాఁటికినిగూడ "కాని" శబ్దము నీచనాణెముగా వాడుకలో నున్నది. "నీచేత జీతంబు నేఁ గానిం బట్టక" 4 పద్యము, శ్రీకాళహస్తిశతకము.

క. సేయుచెడ భక్తిపరులకు, న్యాయార్జిత మైనయట్టి యటకానికి న
న్యాయార్జిత మగుమాడలు. వేయును సరిరావు భక్తవిధి త్రిపురారీ॥
అనుభవసారము.

(10) కొన్నిపద్యములు భాస్కరశతకమువలెఁ బూర్వార్థ ముపమేయము, ఉత్తరార్థ ముపమానముతోడను వ్రాసెను.

మ. భవకేళీమదిరామదంబున మహాపాపాత్ముఁ డైవీఁడు న
న్నువివేకింపఁ డటంచు నేను నరకార్ణోరాశి పాలైనఁ బ
ట్టవు; బాలుం డొకచోట నాఁటతమితోడ న్నూతఁగూలంగఁ దం
డ్రివిచారింపకయుండునా కటకటా శ్రీకా॥　　　5.

(11) ఈతఁడు జారుఁడే యైనయెడల నాదోషమునకుఁ బశ్చాత్తాపము నీతఁడు వెల్లడించెనేకాని శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాసినట్లు నీతికి, భక్తికి, బాహ్యావేషమునకు వైరుధ్యముగఁ బ్రవర్తించి లోకమును మోసగింపలేదు. 32, 62, పద్యములేగాక యీకింది పద్యముల వినుఁడు.

శా. కాయల్గాచె వధూనఖాగ్రములచేఁ గాయంబు వక్షోజముల్
రాయన్రాపడె ఱొమ్ము మన్మథవిహారక్లేశవిభ్రాంతిచేఁ
బ్రాయంబాయెను బట్టగట్టెఁ దల చెప్పన్ రోత సంసారమేఁ
జేయంజాల విరక్తుఁ జేయఁగదవే శ్రీకాళ॥ 14.

మ. చెడుగుల్ కొందఱుకూడి చేయఁగఁ బనుల్ చీఁకట్లు దూఱంగఁ బా
ల్పడితిం గాని చరింపరాని నిను నోల్లంజాలఁ బొమ్మంచు ని
ల్వడలం ద్రోచినఁ జారుపట్టుకొని నే వ్రేలాడుదుం గోర్కెఁ గో
రెడియర్థంబులు నాకు వేఁగలుగవో శ్రీకాళ. 101.

ఇదివఱకే చాలపద్యములు చూపియుంటిని. ఈశతకమునందలి 28, 34, 35, 37, 43, 46, 51, 53, 62, 65, 69, మొదలగు పద్యములు తేనెలతెఱలు. భక్తిభరితములు. ప్రతివారు ననుదినము పఠింపవలసిన పని చెప్పినఁ జాలును.

రెండుపద్యములు మాత్రము చూపెదను.

శా॥ లేవో కానలఁ గందమూలఫలముల్ లేవో గుహల్ తోయముల్
లేవో యేఱులఁ బల్లవాస్తరణముల్ లేవో సదాయాత్మలో
లేవో నీవు విరక్తుల న్మనుపఁజాలింబొంది భూపాలురన్
సేవల్సేయఁగఁ బోదు రేలొకో జనుల్ శ్రీకాళ॥ 46

మ॥ కొడుకుల్ పుట్టరటంచు నేడ్తు రవివేకుల్ జీవనభ్రాంతులై
కొడుకుల్ పుట్టరె కౌరవేంద్రున కనేకుల్ వారిచే నేగతుల్
వడసెం బుత్రులు లేనియాశుకునకుం బాటిల్లెనే దుర్గతుల్
చెడునే మోక్షపదం బపుత్రకునకున్ శ్రీకాళ॥ 28

ధూర్జటి కృష్ణరాయనికి సమకాలికుఁ డగుట 1530ప్రాంతము వాఁడు. ఈతనివంశములోని[I]కుమారధూర్జటి (1) కృష్ణరాయవిజ

యము (2) సావిత్రిచరిత్రము (3) ఇందుమతీపరిణయమును రచియించెను. ఇతఁడోరుఁగంటి కాశీపతిసద్గురు రాజేంద్రయోగీంద్రునిశిష్యుఁడు. [II]కుమారధూర్జటిపుత్రుఁడు లింగకవి. ఇతఁడు పెద్దకాళహస్తిమాహాత్మ్యమును వ్రాసెను. [III] వేంకటరాయకవి. ఇతఁడు రత్నావళిపరిణయము, అమరమునకుఁ దెలుఁగును వ్రాసెను. అందు ధూర్జటి నిట్లు పొగడెను.

"మ. పటుగంగాలహరీ తరంగ సముదంభద్రౌఘపూతాంచత్కాళా
ఘటనుకా బాదవినమ్రకృష్ణనరరాడ్గంభీరకోటీర వి
స్ఫుట రత్నద్యుతిపాటలీకృత పదాంభోజాతు సర్వజ్ఞు ధూ
ర్జటినిం గొల్చెద నస్మదీయకులకర్తన్ భక్తి రంజిల్లఁగన్॥"

వం శ వృ క్ష ము.

క్రీ॥ శ॥ 1530 (1) ధూర్జటి (కాళహస్తిమాహాత్మ్యకర్త)

,, 1580 (2) కాళియామాత్యుఁడు

,, 1600 (3) కుమారధూర్జటి (కృష్ణరాయవిజయముకర్త)

,, 1650 (4) లింగరాజు (పెద్దకాళ. మాహా. కర్త)

,, 1700 (5) ధూర్జటి వేంకటరాయకవి (రత్నావళీపరిణయకర్త)

అయితే యీవంశవృక్షము సరియైనది కాదు. ధూర్జటికినిఁ గుమారధూర్జటికినిఁ గలసంబంధము చింత్యము. (కవులచరిత్రము పుట 456 చూడు 1899) ఇతఁడు కాళహస్తిరాజులవలనఁగూడ గౌరవము నందుచుండువాఁడనియు, నిప్పటికి నాయాస్థానమున నీతనిగౌరవార్థము ధూర్జటివారిపీఠమని యుంచి యాతనివంశమువారిని గౌరవించెద రనియు వినుచున్నాము. ధూర్జటిపౌత్రులేగాక దౌహిత్రులుగూడఁ గవులై

యుండిరి. చెఱుకుమూడి కృష్ణకవి తనశృంగారరాఘవ మనుకావ్యము నందు తాను ధూర్జటిదౌహిత్రుఁడ నని చెప్పుకొనినాఁడు. "ధూర్జటి దౌహిత్రు దురితదూరు" నని కవి చెప్పుకొనెను. ఈగ్రంథము ముద్రిత మందలేదు. ఇతఁడే వామదేవచరిత్రము మొదలగు గ్రంథము లగూడ వ్రాసెను. వివరములు "ఓరియంటలు లైబ్రరీ"లోనున్నవి.

తాళ్లపాక చిన్నన్న.

ఈతఁ డష్టమహిషీకళ్యాణము, పరమయోగివిలాసము, నను ద్విపదకావ్యములను వ్రాసియుండెను. ఇందలి పరమయోగివిలాసము కవులచరిత్రకాలమునాఁటికే చిక్కుచుండెనుగాని యష్టమహిషీకళ్యాణ మిటీవలదొరకినది. అంతకుఁ బూర్వ మష్టమహిషీకళ్యాణమునుండి లాక్షణికు లొకటిరెండుద్విపదలుమాత్ర ముదాహరించుచుండిరి. ఈతఁడు సంకీర్తనాచార్యుఁ డగుమహాభక్తుఁడు. తిరుపతివేంకటేశ్వరున కీతనిసంకీర్తనము లెక్కువప్రీతికరము లని జనులు నమ్ముచుండిరి. కావుననే యందఱును దిట్టుస్వభావము గలవేణుగోపాలశతకకర్త యిట్లు వ్రాసెను.

(1) "అల తాళ్ళపాక చిన్నన్నరోమము లైనఁ
దంబుఱదండెకుఁ దంతులౌనె?" 54

"తాళ్లపాక చిన్నన్న గొప్పవిద్వాంసుఁడు, గాయకుఁడు, కావచ్చును. అంతమాత్రమున నాతని రోమములు తంబురకుఁ దీగెలుగాఁ బనికి వచ్చునా? ఒకవిషయములో గొప్పవాఁ డైనంతమాత్రమున నిఁక నాతనివన్నియు గొప్పవే యనుకొనుట త" ప్పని తాత్పర్యము.

ఇదేవిధముగా శత్రుసంహారశతకకర్త 18 వ శతాబ్దమువాఁడు కూడ నిట్లువ్రాసియున్నాఁడు. తురకలదండు వచ్చి తిరుపతి ముట్టడించి నప్పుడు కవి చెప్పిన ట్లున్నది.

సీ॥ "తాళ్ళపాక చిన్న దండెమీటులు గావు। గోమాంసభుగ్గను ర్గణరవములు
బంటొసంగిన బంకమంటిపువ్వులు గావు। యవనాథములుచిలు కంపగములు
సాముడ్డిగియు నీటి చల్లులాటలు గావు। పాశ్చాత్యభటుల తుపాకిగుండ్లు
సంపెంగమొకులుఁ జరిగింపుటలు గావు। రిపులు పాశెములు దర్శించుపగలు
గీ॥ బంటుపంతము దగదంచుఁ బంటకాఁపు। దనము గైకొంటి విది మంచిగుణము. దినము
జనము తెచ్చినధనము లప్పనము లిచ్చి। శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార"

౧౧, శత్రుసంహారశతకము.

ఇందుఁగూడ "తాళ్లపాక చిన్నన్న తంబురరవమువలెఁ దురకల ధనుష్టంకారములు ప్రీతికరములు కా"వని చెప్పియున్నాఁడు. కావునఁ జినన్నసంకీర్తనములు వేంకటేశ్వరునకుఁ బ్రీతికరము లని ప్రజలు చిన్నన్నతరువాతఁగూడఁ బ్రఖ్యాతిగాఁ జెప్పుకొనువా రని నిశ్చయ మగుచున్నది. ఇతఁడు తనశక్తులనుగూర్చి తనగ్రంథములయం దిట్లు చెప్పుకొనినాఁడు. వేంకటేశ్వరులే తనకావ్యములు మెచ్చి మకరకుండలముల నిచ్చె ననుచున్నాఁడు.

"* * వారలలోనఁ గావ్యంబుఁ జెప్పి, యెనలేని శ్రీవేంకటేశు మెప్పించి
సకలంబు నెఱుఁగ నసాధారణాంక, మకరకుండలము లిమ్మహిఁ గొన్న వాఁడ"

దినమునకు వేయిద్విపదలు వ్రాయఁగలవాఁడఁట!

"దినములోననె వేయిద్విపద లింపొంద, వినుతవర్ణనలతో విరచించువాఁడఁ
గవిశిరఃకంపయోగ్యప్రతిద్విపద,నవబిరుదాంకుండ"

నని చెప్పుకొనినాఁడు. ఈ "ప్రతిద్విపదశిరఃకంపన" బిరుదము ననుసరించియేకాఁబోలు కొందఱు పండితులు "ప్రతిపద్యశిరఃకంపము"అనుగ్రంథ మొందుకల దందురు. ఈచిన్నద్విపద లట్టివనుట కావంతయు సందియములేదు.

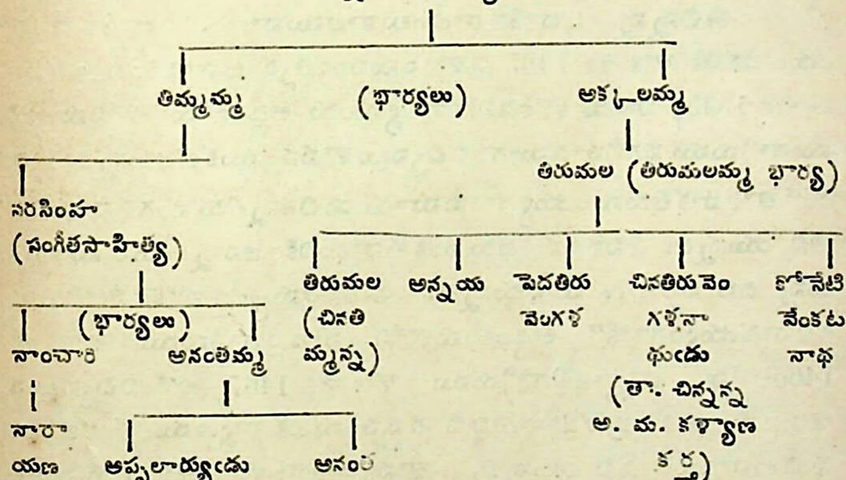
కవిత్వరీతి యిట్లుండవలె నని చెప్పుచున్నాఁడు.

"* * అలఘుశబ్దార్థ సారసరీతి రసప్రభావముగఁ
గులికికస్తురివీణెఁ గోసినకరణి, దెలికప్పురపుఁ గోవిఁదెఱచినరణి
విరవాదిపాట్లంబు విచ్చినమాడ్కి, బరిమళించుమఁ గవుల్ బళిబళి యనఁగ
గవిత చెప్పినయట్టికవినిఁ గవీంద్రుఁ, డవు నంచు రేనేర్చినట్లు చెప్పెదను."

ఈతనియష్టమహిషీకళ్యాణ మిప్పుడు సంపూర్ణముగఁ జిక్కుచున్నది. ఇందు మూఁడాశ్వాసములఁ గంసవధవఱకుఁ గృష్ణ బాలచర్యలును, నాల్గవయాశ్వాసమున రుక్మిణీకళ్యాణమును, వ్రాసి తక్కిన యైదాశ్వాసములలో శ్రీకృష్ణుఁడు తక్కినయేడ్గురుభార్యలఁ బెండ్లియా

డుటను వర్ణించెను. రెండవగ్రంథ మగుపరమయోగివిలాసమున నళ్వారులచరిత్ర ముండును. అది యెనిమిదాశ్వాసముల గ్రంథము.

ఈతఁడు నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆశ్వలాయనసూత్రుఁడు (ఋగ్వేది) భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఈతనిమూలపురుషుఁడు "అన్నయాచార్యుఁడు?" ఇతఁడు పంచాగమసార్వభౌముఁడఁట! ఆపంచాగమము భారతమో, సంగీతశాస్త్రమో, లేదా ద్రావిడాగమసార్వభౌమబిరుదముగలపరమవిద్యాసింధుపారఁగతుఁడు తనతాత యని కవి వ్రాసెను. ఆద్రావిడాగమమో? తెలియదు. తాళ్లపాకవారిలోఁ గవు లనేకు లున్నారు. కావున వివరముగఁ దెలియుటకు వంశవృక్ష మీక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

వంశవృక్షము ననుసరించి మూలపురుషుఁ డన్నయ, అతని కొడుకు తిరుమలయ్య, యీతిరుమలయ్యయే మనచిన్నన్నతండ్రి. ఈతనిఁ గూర్చి యిట్లువ్రాసియుండెను.

" × × ఆతిరుమలాచార్యవర్యుండు, వేదాంతవిద్యాప్రవీణుఁడై యాంధ్ర వేదాంత మొనరించె ద్విపదరూపమున, హరివంశ కావ్య మాయతరసస్ఫూర్తి

హరివంశ మిగులోత్తమముగాఁ జేసి, చక్రవాళములోన సరలేదనంగఁ
జక్రవాళముగ మంజరి రచియించి, శ్రుతులు చిక్కులు దీర్చు శుకతాతపోలె
సతతరేఫ అకార సరణు లేర్పరచి, సంగీతసాహిత్య సార్వజ్ఞికత్వ
మంగళసామ్రాజ్య మహితుఁడైయలరె॥"

ఇందువలనఁ జిన్నన్నతండ్రి యగు తిరుమలాచార్యుఁడుకూడ ద్విపదలలో నాంధ్రవేదాంతము, హరివంశము, రేఫఅకారనిర్ణయము చక్రవాళమంజరియు రచియించినట్లు తెలియుచున్నది.(*) ఈతిరుమలాచార్యునిమైదుగురుకుమాళ్లలో మనచిన్నన్న నాల్గవవాఁడని తెలియుచున్నది. చిన్నన్నతండ్రియేగాక, సోదరులు, పుత్రులు, పౌత్రులు, తాళ్లపాకవారిదౌహిత్రులుకూడఁ గవనము చెప్పిన ట్లనేకగ్రంథములు సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి.

ఈచిన్నన్న సదాశివరాయలుకాలమువాఁడు. సదాశివదేవరాయఁ డీకవికి శా॥ శ॥ 1467 విశ్వావసుసంవత్సర ఆషాఢశు.౧౨ (21-జూన్ 1545) నాఁడు కొండవీటిరాజ్యమందు అద్దంకిసీమ లోనిమల్లవరముగ్రామము నగ్రహారముగా నిచ్చినట్లుశాసన మొకటియున్నది(1)ఇందు "తాళపాకతిరుమలయ్యగారికుమారుఁడుచినన్నతిరువెంగళనాథునికి" అని యున్నది. దీనివలనఁ దిరువెంకటనాథునికిఁ జినన్న యని మారుపేరున్న దని నిర్ధారణ మగుచున్నది. ఈతనితమ్ముఁడైన "కోనేటితిరువెంగళనాథయ్యంగారికి" అద్దంకిసీమలోని వలపర్లిగ్రామము శా॥ శ॥ 1466లోను, బొల్లాపల్లిగ్రామము శా॥ శ॥ 1467 లో నిచ్చినట్లును శాసనములు కలవు (2) ఈతనిపే రష్టమహిషీకళ్యాణములో "కోనేటి వెంకటనాథుఁ" డని యున్నది. శాసనములో "కోనేటి తిరువెంకటనాథు" డనియున్నది.

తెనాలి రామలింగనిచాటు వని "అప్పకవీయము" లో నీక్రింది పద్య మున్నది.

(*) ఇవి సాహిత్యపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటనమైనవి.

(1) Butter worth's Nellore inscriptions, Ongole 21.

(2) Butter worth's Nellore inscriptions, Ongole 141&15 see

క. "చిన్నన్న ద్విపద కెఱుఁగును, పన్నుగఁ బెదతిరుమలయ్య పదమున కెఱుఁగున్
మిన్నంది మెఱసె (1) నరసింగన్న కవిత్వంబు పద్యగద్య(శ్రేణిన్."

పైనఁ జూపినవంశవృక్షమును, శాసనములును బరిశీలించినప్పుడిందలిచిన్నన్న తిరువెంగళనాథుఁ డనియు, పెదతిరుమలయ్య చిన్నన్న తండ్రి యనియు, సింగన్న మనకవికిఁ బెదతండ్రియనియుఁ దెలియఁగలము. (2)* ఈ తాళ్లపాకవారు చిరకాలమునుండి తిరుపతిదేవస్థానమున సంకీర్తనాచార్యులై విజయనగరమురాజులచే ననేకభూములు, గ్రామములును బొందియుండిరి. వీరు ప్రతిదినము దేవునిసన్నిధానమున సంకీర్తనలు రాగతాళములతోఁ జేయుచుండుకవులు. వీరిగ్రంథము లనేకము రాగిరేకులపైఁ జెక్కించి తిరుపతిదేవస్థానమునం దొకగదిలో నుంచిరి. ఆగ్రంథములు వ్రాసినరాగిరేకుల ప్రస్తుతపుధర తూచి యమ్మిన రెండులక్షలుండు నని శ్రీలక్ష్మణ రావుగారు వ్రాసియున్నారు. అవి స్వయముగఁ జూచి, కొన్నిగ్రంథముల వ్రాసికొనివచ్చి, పరిషత్పత్రికలో ముద్రించిన శ్రీకొత్తపల్లి సూర్యారావుగారుకూడ నీరాగిరేకుగ్రంథము లసంఖ్యాకము లున్న వని చెప్పియున్నారు. భాషాభిమాను లిందలి సంకీర్తనాచార్యులవాఙ్మయము నంతయు సేకరించి, విమర్శించి చదివి త్యాగరాజు, క్షేత్రియ, రామదాసు, మొదలగు సంకీర్తనకవులవాఙ్మయస్వరూపము నొకగ్రంథరూపమునఁ బ్రకటించిన లోకోపకార మగును.

చిన్నన్న తనపరమయోగివిలాసము శ్రీవేంకటేశ్వరునకు నలిమేల్మంగకును, అష్టమహిషీకల్యాణ మొక్కయలిమేల్మంగకును గృతియిచ్చెను. భక్తులకథ భగవద్దంపతులకును, మహిషులపరిణయకథ యలిమేలమ్మకును గృతియిచ్చుటలోఁగూడఁ గవి యౌచిత్యమును జూపెను. వారికవులచరిత్రమునాఁటి కష్టమహిషీకల్యాణము దొరక

(1) నరసింగన్న "పాడఁ జెప్పఁగవర్ణపద్ధతినీడు; జోడులేరనిసభఁజొచ్చి చాటించి; పరగినధీశాలి" యని చిన్నన్న వ్రాసెను.

(2) విజ్ఞానసర్వస్వము సం 3. పుట 1688;

నందున నీరెండుగ్రంథములు వేర్వేరుకవులు వ్రాసి రని శ్రీవీరేశలింగ మపంతులుగారు వ్రాసియుండిరి. ఇది తప్పని పైరెండుగ్రంథము లొక్కరే వ్రాసిరని యిప్పుడు తెలియఁగలదు.

ఈతఁడు తనపరమాచార్యుఁ డనఁగాఁ దండ్రిగురువు "కందాళ యప్పగా" రని వ్రాసికొనియుండెను. తాను లక్ష్మీదేవియనుగ్రహము కలవాఁడ ననెను. ఈకందాళ యప్ప చిత్రభారతకృతిభర్త యగు నిమ్మలపల్లి పెద్దనామాత్యునకును, పాండురంగమాహాత్మ్యకృతిపతి యగు విరూరి వేదాద్రికినిగూడ గురువుగా నుండినట్లు పైరెండుగ్రంథములవలనను దెలియఁగలదు.

పైనిదర్శనములనుబట్టి తెనాలి రామలింగఁడును, తాళ్లపాక చిన్నన్నయుఁ గృష్ణరాయనికాలములో నుండియుందు రనుటకు వీలు కనఁబడుచున్నను వారిరువురు నష్టదిగ్గజములలోనివారే యనుట కాధారములుమాత్రము కనఁబడవు. ఈతనితండ్రి మండెముకోటకుఁ బోయినట్లు వ్రాసెను.

"మండెముకోటలో మండలంబెలుఁగ
మండలాగ్రాహతి మండితపుష్ప
భామయై ధర్మాంగ దస్థితిఁ బొలిచె
నేమహామహుని యహీనగాత్రమున"

ఈమండెము శ్రీకృష్ణరాయనిచే గోవిందరాజు లనుభారద్వాజ సగోత్రునకు దానమీయఁబడె ననియు, నది మైసూరునకు సమీపమున నున్నదనియు శ్రీరాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారాంధ్రపత్రిక (14—3—1916) లో వ్రాసియున్నారు. ఈకవి తాతయైన యన్నయార్యుఁడు శ్రీ కృష్ణదేవరాయనికాలములో నండి కొన్నియగ్రహారములందె నని కవులచరిత్రమున నున్నది. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1545 లో నున్నట్లు పైనఁజూపియుంటిని గావున నీతఁడు కృష్ణరాయనికి సమీపము

వాఁడే యగుచున్నాఁడు. కొండవీఁటిచరిత్రములోఁగూడఁ గృష్ణరాయఁడు చిన్నన్నకుఁ గొన్నిదానము లిచ్చిన ట్లున్న దని చెప్పుచున్నారు. ఇది విచార్యము.

ఈతాళ్ళపాకకవులు వ్రాసినగ్రంథములు నూర్లకొలఁది యున్నవి. నాకుఁ దెలిసినంతవఱకీతాళ్ళపాకకవులు వ్రాసినగ్రంథములు—ముఖ్యముగ—శతకములవివరము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాను. గ్రంథవివరములను దెలిసినంతవఱకుఁ జూపెదను.

వెలగపూడి వేంగనార్యుఁడు.

ఇతఁడు మూఁడాశ్వాసముల గ్రంథముగా లీలాశుకయోగి యని నామాంతరము గల బిల్వమంగళుని కృష్ణకర్ణామృతమును దెలిఁగించెను. ఈకవి యార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. పెద్దనామాత్యుని పుత్రుఁడు. ఈతఁడు తనగ్రంథము నందలియాశ్వాసాంతములఁ బద్యములలో నాముక్తమాల్యదవలె గద్యవ్రాసికొనెను.

"వ॥ ఇది కృష్ణాశ్రమయోగిపుంగవ కృపావీక్షా త్తసారస్వతా
భ్యుదయశ్రీవిభవప్రభావచిదచిద్బోధతక్షమాశాంతిస
త్యదయాభూషణ వెల్గపూడిమణి పెద్దామాత్య వెంగాగ్రణీ
గదితాశ్వాస మగుఙ్ దృతీయ మగుచుఙ్ గర్ణామృతశ్రీకృతిఙ్"

ఈతనిగ్రంథము వ్రాసికొనిన యొకవిలేఖకుఁడు గ్రంథాంతమం దిట్లువ్రాసెను.

"క. శ్రీమత్కర్ణామృతకృతి, ప్రేమంబున వెలఁగపూడి వెంగన తెనుఁగుఙ్
గామాల్యగూర్చెదీనిఙ్ రామబ్రహ్మేంద్రనూనిరాట్టులిఖించెఙ్॥"

"గీ. శాలివాహనాఖ్యశకవరుషములు నెయ్యిన్ని ఆఱునూరు నిరువదేడు (1627)
పరఁగ చనినపిదపఁ బార్థివవత్సర, మార్గశీర్షమందు వ్రాసినాము."

పైపద్యములనుబట్టి వేంగనార్యుఁడు శాలివాహనశకము 1627 కుఁ బూర్వుఁ డనిమాత్రము తెలియుచున్నది. ఈతనిపద్య మొకటి సులక్షణసారమునం దుదాహరింపఁబడియుండుటచేతను, సులక్షణసారకర్త తెనాలి రామకృష్ణకవికి సమకాలికుఁ డగుటను వేంగనార్యుఁడు క్రీ॥ శ 1530 కిఁ బూర్వుఁడు కావలెను. ఈతనిగ్రంథమునకు వచనము మహిమలూర్పారి రంగయామాత్యునికొడు కగు వేంకటకృష్ణుఁడు వ్రాసియుండెను. వేంకటకృష్ణకవి యాపస్తంబసూత్రుఁడు, శాండిల్యగో

తుఁడు, పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య దక్షిణద్వారకానివాస శ్రీసదాశివతీర్థపాదుఁ డనుగురువుశిష్యుఁడు, వేణుగోపాలభక్తుఁడు. ఈతని వంశమువారిలో, కృష్ణకవియొకఁడు కొన్నిగ్రంథములు వ్రాసియున్నాఁడు. కృష్ణకర్ణామృతమునుండి కొన్నిపద్యములు చూపెదను.

మ. మురళీనాదమరందబిందులహరిన్ మోదంబుచే లోచనాం
బురుహంబుల్ ముకుళింప నోష్ఠమణి సొంపుల్ మీఱ నాదర్శభా
సురగండస్థలి యొప్ప ప్రసృతచికురస్తోమంబు ఫాలంబుపై
మురవుల్ చూపఁ జెలంగుకృష్ణవదనాంభోజంబు భావించెదన్.

మ. ఫలవాంఛన్ హరికీర్తిగుచ్ఛరతియున్ ఫాలాక్షుసంసేవయున్
కలలీలాశుకవాక్యముల్ తెనుఁగునన్ గర్ణామృతఖ్యాతిగా
నలరంజేసితి వెల్లపూడిమణి పెద్దామాత్య వేంగన్ననే
నలరుం దోయిటిమాడ్కిఁ గన్గొనుము కృష్ణా కల్పసంస్థాయిగన్!

శా. బాలున్మంజులతాలవాలచపలాపాంగోల్లసల్లీలునిం
గాళిందీపులినాంగణప్రణయిశృంగారైకఖేలున్ శుభ
శ్రీలోలుం గరుణావలోకనసుధాశీలున్ వినీలప్రభా
జాలుం గొల్చెద రామణీయకరసస్వారాజ్యపాలున్మదిన్॥ ఆ. ౧.

చ॥ ఉదరము నింపఁగోరి ఖలులుండెడితావులు చేరి వారిక
ట్లెదుట నశంక నిన్ను నటియింపఁగఁ జేసిన పాలకంబులన్
సదయత నోర్వఁగావలెఁ బ్రసన్నమతిన్ ననుఁ గన్నతల్లి శా
రద యదువంశనాయకునిప్రస్తుతి నిష్కృతి కేనొర్చెదన్॥ ఆ. ౨

ఉ॥ చల్లనివాని నవ్వువెదజల్లెడువాని దయారసంబు జొ
బ్బిల్లెడువానిఁ గెంపుజిగి పెంపుచెలంగెడుమోవి వాని సం
ఫుల్లసరోజనేత్రములఁ బొల్చినవానిఁ బయోధవీచికా
వెల్లితనీలనీరదనవీనతనుద్యుతివానిఁ గాంచెదన్॥ ఆ. ౩

తిరువేంగళప్ప.

ఈతనినే తాళ్ళపాక తిరువేంగళదీక్షితుఁడనికూడ నందురు. ఇతఁడు తాళ్ళపాక వేంకటేశదీక్షితునిపుత్త్రుఁడు. సంస్కృతము నందలి "అమరుశతకము" నీతఁడు తెలిఁగించెను. ప్రతిపద్యమునకు మొదట వచనములో వివరణ మున్నది. శృంగారామరుశతక భాషాంతరీకరణము లింకను గలవు.

గ్రంథభాగము లివి:—

ఉ. "శ్రీరుచిరాంగనాశ్రమవిచిత్రవిభూషణసూన చందనో
దార విలాసదీపితము నై యసితోత్పలకాంతి మించి శృం
గారరసంబు దోఁచె నన గన్నులపండువు నైనమేని యొ
య్యారముఁ జూపు వేంకటనగాధిపుఁ డీవుత మాకుఁ గోరికల్."

" వ. శృంగారరసప్రధాన మమరుకకావ్యము. శృంగారము సంభోగము, విప్రలంభము నని రెండువిధములు. అందులో సంభోగశృంగారము మొదలుగా నుద్యోగించి శృంగారరసానకు ఆలంబనవిభావమైననాయకాస్వరూపమునే దేవతగా భావించి తృతీయపురుషార్థమునుగూర్చి ఆశీర్వచిస్తున్నాడు."

చ. చెదరి చలించు ముంగురులు స్వేదకణంబుల నింతజాఱుబో
ట్టొదవుర తాంతకాంతి మెయి నొయ్యన సోలెడు కన్నుదామరల్
కదలెడు కుండలంబులును గల్గినపౌరుషభాసమానయా
ముదితముఖారవింద మతిమోదము మీకు నొసంగుఁగావుతన్॥

ఉ. యావరసార్ద్రిముగ్ గిసలయారుణకోమలముగ్ వినూత్నర
త్నావళినూపురంబును మదాలసభావము నొప్పదంబుచే
నేవరపూరుషుండు ప్రణయేర్ష్యఁ బరాంగనచేతఁ దాడితుం
డైవిలసిల్లు వాఁడు కుసుమాయుధదేవునకుం బ్రియుండగుగ్॥

క. ఇల దాళ్ళపాక సత్కులతిలక శ్రీవేంకటేశదీక్షితసుతుఁడు
జ్వలకవితానిధి తిరువేంకళయప్ప యమకమును దెనుఁగావిరచించెన్॥

ఇతఁడు చిన్నన్నయో, చిన్నన్న కేమగునో తెలియదు. పైఁగా నందఱకు వైష్ణవసంప్రదాయానుసారము "తిరు" శబ్దమును, వేంకటేశ భక్తులగుట "వేంకళ, వేంగళ, వేంకట," మొదలగు పేరు లుండుటను, ఆచార్యపదము చివరనుండుటను సరిగ నీకవుల విభాగించుట కష్టమయినది. అందువలనఁ దాళ్లపాకకవుల నందఱ నిచ్చటనే వర్ణించి తెలిసినచోట్ల చిన్నన్నతో సంబంధము వివరించెదను.

తాళ్లపాక అన్నమయ్య

ఇతఁడు బహుశః చిన్నన్న తాత యైయుండవచ్చును. కృష్ణరాయుని కాలమున కించుకపూర్వుఁడో సమకాలికుఁడో యైయుండును. ఇతఁడు తిరుపతి వేంకటేశ్వరశతక మనువృత్తశతకమును రచియించెను. గ్రంథము దొరకదు. ఒకపద్యము పెదపాటి జగన్నాథకవి తనప్రబంధరత్నావళిలో నుదాహరించియున్నాఁడు. ఈకవినిగూర్చి చిన్నన్న యిట్లు వ్రాసియుండెను.

" నాతాత ద్రావిడాగమసార్వభౌమబిరుదముగల పరమవిద్యాసింధుపారంగతుఁ డగుతాళ్లపాక అన్నయాచార్యుఁడు. ఈకవి కిరువురు భార్యలు. తిమ్మమ్మ, అక్కలమ్మ." అష్టమహిషీకళ్యాణ, పరమయోగివిలాసములఁ జూడుఁడు.

"ఈకవి (చినన్న) తాత యైన యన్నయార్యుఁడు కృష్ణరాయనికాలములో నుండి కొన్నియగ్రహారముల నొందెను." పుట 304 ఆంధ్రకవులచరిత్రము (1899.)

శైలికీతని పద్యమొక్కటే దొరికినది.

చ. అరిసెలు నూనె బూరెలును నౌఁగులుఁ జక్కెర మండెగల్ వడల్
బురుడలు వాలమండెఁ గలపూపము లయ్యలమేలుమంగ నీ
కరుదుగ విందువెట్టెఁ బరమాన్నశతంబుల సూపకోట్లతో
నిరతవినిర్మలాన్నముల నేతులసోనల వేంకటేశ్వరా॥

అన్నమయ్యకొడుకు ఇమ్మయ్య వ్రాసిన వేంకటేశ్వరశతక మింకొకటి కాఁబోలును (చూడుఁడు. k—1—౫ (2) వేంకటేశశతకము-టీ లై. ఈపై యన్నమయ్య యీక్రిందఁజూపఁబోవు అన్నమాచార్యుఁడే కావచ్చును.

తాళ్లపాక అన్నమాచార్యుఁడు

ఈపేరుతో నొకవేంకటేశ్వరశతకము శృంగారవృత్తపద్యశతక మనుపేరఁ బరిషత్తులో నున్నది. (సంఖ్య 1996 చూడు) బహుశః ఇదియే పైనఁజూపిన జగన్నాథకవి యుదాహరించినది కావచ్చును. పరిషత్తులో నున్నశతకవివరము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

ఈశతకము తిరుపతిలో నున్నరాగిరేకులనుండి పరిషత్తువారు వ్రాయించి తెప్పించిరి. ఈశతకాంతమున నీక్రిందిపద్యములోఁ గవి తనపేరు చెప్పుకొనెను.

అమ్మకుఁ దాళ్లపాకఘనుఁ డన్నఁడు పద్యశతంబుఁ జెప్పెఁగో
కొమ్మని వాక్ప్రసూనములఁ గూరిమితో నలమేలుమంగకుక్
నెమ్మది నీవుచేకొని యనేకయుగంబులు బ్రహ్మకల్పముల్
సమ్మద మంది వర్ధిలను జవ్వనలీలల వేంకటేశ్వరా॥ 105

శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

*శ్రీసతి నీల, జాంబవతి, శ్రీయమునాసతి, సత్యభామ, భా
ద్రీసతి, రుక్మిణీరమణి, దేవియిలాసతి వీర లందఱుక్
జేసినసేవ చేసెదను జేకొను శ్రీయలమేలుమంగ నీ
మూసినముత్యమై యురముమ్ముంగటఁ జెంగట వేంకటేశ్వరా!

కిలకిల నవ్వు నవ్వి తిలకించితి మంచిసుధారసంబు నీ
పలుకులతేనెల న్విభునిఁ బట్టముఁగట్టితి నీదుకౌఁగిటక్
వలదనిచెప్పిన న్వినవు వద్దుసుమీ యలమేలుమంగ నీ
కెలవు లటంచు నెచ్చెలులు కీర్తనసేతురు వేంకటేశ్వరా॥ 34

వెలది మహాపరాధములు వేయును జేసితిఁ గావుమన్న నీ
పలుకులు మేనిఘాతలుఁ బూఁతలు జూచలమేలుమంగ నీ

---

* తాతవ్రాసిన యీపద్యము చూచియే చిన్నన్న యష్టమహిషీకల్యాణమువ్రాయ బుద్ధిబుట్టియుండవచ్చు నని నేనూహించుచున్నాను.

యలుకలం దీర్చి చెక్కుచెమ టల్లన గోళ్లను జిమ్మి పయ్యెదన్
బలుచనినవ్వుతో విసరుఁ బైచెమ టారఁగ వేంకటేశ్వరా|| 27

ఎక్కడి కేగి వచ్చితి రమేశ్వర నీవను దివ్యగంధ మే
చక్కనియింతి మేని దని సారకు నీయల మేలుమంగ నీ
చెక్కగళంబు గోళ్ళ వడిఁ జేర్చుచు నీయలపార్చి వేడుటల్
మక్కువ గల్గుకాంతలకు మర్మరహస్యము వేం|| 43

ఒరపగు మీవిహారతతు లుప్పనబట్టెలు బిల్లటీపు ల
చ్చెరువుగఁ బల్లకోటులు ప్రసిద్ధిగ నయ్యలమేలుమంగకున్
మెఱపులు ముచ్చట ప్రతుల మ్రొక్కులుఁ దక్కులు వచ్చివచ్చి మీ
చిఱునగవుం బ్రమోదములు చెక్కులు నొక్కులు వేం|| 58

వడి నలమేలుమంగ నిడువాలికచూపునివాళి నీపయిన్
సుడిసిన తమ్మిరేకులఁ బ్రసూనశరంబులు గల్వరేకులన్
బడబడి మీఁదమీఁద రసభావనగా దిగఁబోసినట్లు పో
పొడవగు పువ్వుజొంపముల పూజలునీకును వేం|| 66

ఈశతకము చాలమనోహర మైనదియే కాని, పిత్రుసము లగు దివ్యదంపతులశృంగారవర్ణన మనువా రుందురుకాఁబోలు.

తాళ్లపాక శ్రీనివాసుఁడు.

ఈతఁడు "లక్ష్మీవేంకటేశ్వరసీసపద్యములశతకము" వ్రాసినవాఁడు. ఈశతకముశిథిలప్రతియొకటిపరిషత్తులో నున్నది. [చూడు. 3998] ఈశతకములసంపుటము వ్రాఁతప్రతి తాళ్లపాకవారికుటుంబమునుండి వచ్చినది. ఇది సంపాదించిన జయంతిరామయ్యపంతులుగా రీశతకముపై నిట్లాంగ్లేయభాషలో వ్రాసిరి. అది భాషాంతరీకరించి చూపెదను.

"తాళ్లపాకకవులు వ్రాసినయీశతకముల వ్రాఁతప్రతిసంపుటము నాకు 14 యేండ్లబాలుఁడై దైవతాళ్ళపాక శేషాచార్య (తిరుపతి) లిచ్చెను. ఈబాలుఁడు తాళ్ల

పాకకవులవారసుఁడు. బడిలో చదువుకొనుచున్నాఁడు. ఈకుటుంబము లోనిపురుషు లాచార్యశబ్దము వాడుకొన్నను వీరు నందవరీకులు. వీరు వేంకటేశ్వరాలయముతోఁ గలసన్నిహితసంబంధముచే నట్లు వాడుకొనుచున్నను వీరు స్మార్త వైదికనందవరీకులతోఁ గంచము మంచము పొత్తులు గలవారు. ఈకుటుంబమునకు వంశపారంపర్యముగ వేయి రూపాయిలు సంవత్సరమునకు రాఁబడి వచ్చునీనాము భూములు గుడిలో సంకీర్త నాచార్యపదవికిఁగాను ఇప్పటికిని జరుగుచున్నవి. ఇవి తిరుపతిలో నున్నవి. ఈసంకీర్త నాచార్యధర్మ మిప్పుడు ప్రతినిధిచే జరుపుచున్నారు.

అలమేలుమంగమ్మ తాళ్ళపాకవారికూతు రని (ఆడుపడుచు) యామెను వారు ప్రతిసంవత్సరము దేవుని కల్యాణసమయమునఁ గన్యాదానము చేయుతెంతు నడుపు చుందురు."

ఈపైవివరణపత్రిక పరిషత్పత్రికలో నున్నది. దానిభావమును బైనఁ దెలిఁగించితిని.

ఇందలి రెండుమూఁడుపద్యములమాత్రము చూపి విడిచెదను.

సీ॥ శ్రీమహాలక్ష్మీ వక్షస్థితము చేసి, (?) కమలబంధువిరోధి కన్నులమర
అమరులు రోమముల్ అంబుధుల్ లేనుగోళ, మఖిలనగంబులు నస్థి సమితి
వాయువుల్ నిట్టూర్పు వనరంగజగములు, ఉదరంబులోపల నున్నతముగ
మన్మథుండును మది బ్రహ్మయు నాభిని, పదమున నాపగ పరిధివిల్లు

గీ॥ ఇట్టినీమూర్తి వినుతింతు సీసఫణితి, శతక మొనరింతు సంతతోత్సాహ మొదవ
కమలవసుధేశ సర్వయుగాధిపేశ, విమలశశికోటిసంకాశ వేంకటేశ॥ 1

సీ॥ అలరుతాళులపాక అన్నమాచార్యుల, గర్భాబ్ధిరాకసుధాకరుండు
తిరుమలయాజినా వరలుసత్పుత్రుల, వరుసతోఁ బంచాయుధాళివరుస
పుత్రపంచకమును బుణ్యాంగ, యొకర్తుగలిగి శ్రీహరికృప గాంత్షఁగలిగి
మానిని యలమేలుమంగ నాంచారిని, వేంకటగిరిపతి విచ్చ రధిక

గీ॥ మోద మున బెండ్లిఁగావించి, సమ్మోదలీల? వదలకను దాసజనసువాసుఁడనఁగ
కమల॥ 107

సీ॥ వరశ్రీనివాసార్య వర్యవారధిచంద్రుఁ, డనువాఁడ శ్రీహరి యబ్జనాభ
పాదపంకజముల పలుమాఱు జేయించి? [సేవించి?] ముదముమనఁగవిజెప్ప మనుకొనంగ

కలలోనఁ గనుపర్చు కవితజెప్పమటన్న, కావ్యచందంబుల కల్పనెఱుఁగ
ననఁదెల్పువాఁడను ననుమానపడ కని, పలుకుము పలుకుము పద్మనాభుఁ
గీ॥ డంచువచియింపవినియు నారంభపడితి, శతకమాచంద్రరవితారం శాశ్వతముగ
కమల॥ 108

సీ॥ ధర్మవర్తను లగుదాసులచర్యలు, కర్మలోపముగాదు కడమలేదు
ఆదిమవేంకట అద్రినాయకుదయ, కలవారికిని కోర్కె కడమలేదు
బాలుఁడ నైజన్నపాలుత్రాగిననాఁడు, నెరిఁగనుష్ఠానంబు నెందుఁగలదు
దినదినంబును నిద్ర దివిరిబోయెడువేళ, నిత్యధర్మప్రనిష్ఠ లెందుఁ బోయె
గీ॥ తెలివిఁగని లేచి సంసారి రీతి చరితఫలములను నీడ సన్యాసి పాప మటుల 93
కమల॥

సీ॥ కులగోత్రనామముల్ గూడనివానికి, దాసకోటులఁ బ్రోవ ధన్యమైన
కులగోత్రములు గలకులములఁ బుట్టియు, నాచారపరుఁడవై యమరినావు
కర్మముల్మాని నిష్కర్ముఁడ వగునీకు, కర్మములో మునిగాడ వలసె
బావ లన్నలు మేనబావగా రని చాల, వరుసలు గల వని వావిదెచ్చి
గీ॥ మరులుగల్పించి జనులకు మంచితెరువు,చుగగనియ్యక ప్రకృతిని మాన్పనీక 99
కమల॥

ఇందలియతులు, ప్రాసలు, వ్యాకరణము, అన్వయమునుగూడ మంచివికావని పాఠకు లిదివఱకే తెలిసికొనియుందురు. చరిత్రకేమ యిన సాయపడు నని చూపుట కీపండితుఁడు కానికవినిఁ జూపవలసి వచ్చినది. ఈతఁ డన్నమయ్యకొడుఁ కగు తిరుమలయ్య వ్రాసినసీసనీతి పద్యమకుటమును జూచి తనమకుటముంచె నని తోఁచుచున్నది. ఒక్కమకుటమే కాదు. రెండుశతకముల మొదటిపద్యభావములు నొక్కటియ!

(1) "కమలవసుధేశ! సర్వయుగాధిపేశ!
విమలశశికోటిసంకాశ! వేంకటేశ!"

(లక్ష్మీవేంకటేశ్వరశతకము.)

(2) "కలితలక్ష్మీశ! సర్వజగన్నివేశ!
విమలరవికోటిసంకాశ! వేంకటేశ"

(నీతిసీసపద్యశతకము.)

ఇట్టిమకుటముల నిటీపలకవు లనేకు లనుకరించిరి. కొన్నిపోలికలు చూపెదను.

(3) "భూనుతవిలాస! పీఠికాపురనివాస!
కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!"

(కూచిమంచి తిమ్మకవి కుక్కుటేశ్వరశతకము.)

(4) "భూతలోకేశ! ఆచంటపురనివాస!
భావభవనాశ! రామేశ! పార్వతీశ!"

(ఆచంటరామేశ్వరశతకము.)

(5) "భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురినివాస!
దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!"

(నరసింహశతకము.)

(6) "చారుదరహాస! వేంకటాచలవిలాస!"

(వేంకటాచలశతకము.)

(7) "స్ఫురితగౌరీసమేత! శంకరనివేశ!"

(శ్రీసింహాద్రినగరేశశతకము.)

(8) "యఘవినాశ! మార్కండేశ! యభ్రకేశ!"

(మార్కండేశశతకము.)

తాళ్లపాక తిమ్మనార్యుఁడు

తిరుమలశబ్దమునకుఁ దిమ్మశబ్దము హరిస్వరూప మని తజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. అట్టియెడ నీతనిపేరు తిరుమలార్యుఁడు. బహుశః చిన్నన్నతండ్రి కావచ్చు నని తోఁచుచున్నది. ఈతఁడు వ్రాసిన శృంగారదండక మొకటి యుత్తమ మైనది పరిషత్తులో నున్నది. (1996 చూడు). ఈతనిచాటుకృతు లింకను గలవేమో? ఆదండకముచివర నీక్రిందిపద్య మున్నది.

ఉ॥ సన్నుతిఁ దాళ్ళపాకపురశాసనుఁ డన్నయతిమ్మనార్యుఁ డ
త్యున్నతిఁ జెప్పె దండకము దుగ్ధపయోనిధి కన్యకారతి
స్విన్నమృగీమదాంకునకు వేంకటభర్తకు నిత్యభోగసం
పన్నన కాఁగవీందుకులపర్వతతారకమై చెలంగఁగాన్॥

ఈతఁ డన్నయకుమారుఁ డగుటఁ జిన్నన్నతండ్రి కానోపు నని యనుమానించితిని. ఈతఁడు పెదతిరుమలార్యుఁ డనియు, చిన్నన్న చినతిరువేంగళనాథుఁ డనియుఁ జరిత్రజ్ఞులు తలంచిరి. ఈతఁడే యనఁగా, అన్నయకుమారుఁడగుతిరుమలార్యుఁడే వ్రాసిన నీతిసీసపద్యశతక మొకటి కనఁబడుచున్నది. ఇది తాళ్ళపాక చిన్నన్నకృత మగు వేంకటేశ్వరశతక మని చిరకాలమునుండి ముద్రితస్థితిలో నున్నది కాని, యిటీవల సాహిత్య పరిషత్తువా రిది మంచికాగితములపైఁ బ్రకటించియున్నారు. ఈశతకాంతమున నీక్రిందిపద్య ముంట నిది చిన్నన్నకృతము కానేరదు. అట్లు ప్రకటించిన గుజిలీప్రతులకృత్యము సరికా దని తోఁచుచున్నది.

సీ॥ మాధవ గోసింద మధుసూదనాచ్యుత వామన ప్రద్యుమ్న వాసుదేవ
కృష్ణ దామోదర కేశవ శ్రీధర హరి విష్ణు పురుషోత్తమానిరుద్ధ
సంకర్షణాధోక్షజ త్రివిక్రమ పద్మనాభ జనార్దన నారసింహ
శౌరి హృషీకేశ నారాయ ణోపేంద్ర తాలాంకముఖనామ తాళ్లపాక

గీ॥ యన్నయాచార్యసుత తిమ్మయాహ్వయుండఁ,
బ్రణుతిఁ జేసితి రహిఁ గొమ్మ పద్యశతము
కలితలక్ష్మీశ! సర్వజగన్నివేశ!
విమలరవికోటిసంకాశ! వేంకటేశ! 100.

ఈశతకము చాలయుత్కృష్టమైనది. కొన్నిపద్యములు పరిశీలించుకొందము. ఇందురాజనీతి చెప్పుటచేతనే దీనికి నీతిసీసపద్యశతక మని గ్రంథకర్త నామ ముంచెను. ఈశతకమే వేణుగోపాలశతకము, కుక్కుటేశ్వరశతకము, రామలింగేశశతకము మొదలగుశతకములకు మాతృక యని చెప్పవచ్చును.

సీ॥ ఆచారవంతుఁడౌ నతఁడెవిప్రోత్తముఁ, డఖిలంబురక్షించునతఁడురాజు
వరుసతోఁ గార్యనిర్వాహకుఁడే మంత్రి, రుచిరవర్తనుఁడె పురోహితుండు
కడుఁదిట్టదీవింపఁ గలవాఁడె సత్కవి, యమృతహస్తుఁడు వైద్యుఁ డఖిలదిశలఁ
బోటుజ్జయెత్తఁగినపురుషుండె దళవాయి, గణితజ్ఞుఁ డగువాఁడు కరణ మరయఁ
గీ॥ బురుషరత్నంబు లనియంద్రు బుధులు వీరి, నితరు లెల్లను సామాన్యు లెంచిచూడఁ
గలితలక్ష్మీశ సర్వజగన్నివేశ! విమలరవికోటిసంకాశ! వేంకటేశ!॥ 15

తిట్టదీవింపఁగలవాఁడే కవి యని యాకాలమునందలి "శాపానుగ్రహశక్తియుక్తుఁడు" వాక్యమునందలిమార్పు పరిశీలింపఁదగినది.

ఈతఁడుసప్తవ్యసనముల నిట్లు గర్హించెను.

సీ॥ పరకాంతకై సింహబలుఁ డట్లు మృతుఁ డయ్యె. రాజ్యలోభమునఁ గౌరవుఁడు
పోలిసెఁ। బరుషోక్తులను శిశుపాలుఁడు హతుఁ డయ్యె, మహిని జూదమున
ధర్మజుఁడు నొగిలె। నలపాండురాజు వేఁటాడి శాపము నొందె, మును రావ
ణుఁడు చలమునను సమసె। క్రూరదండంబునఁ గూలెను వేనుండు, చదిసెఁ బా
మున రాక్షసగురుండు।
గీ॥ ఘనవివేకులు వీరలగతులు దెలిసి, వ్యసనములు మాని నడువంగ వలయునిలను
కలితలక్ష్మీశ॥ 17

రాజనీతి యనేకపద్యములలోఁ జెప్పెను.

సీ॥ చెఱయుఁ గొల్లయు లూటి సీమలోఁ లేకుండ, దండెత్తవలయు శాత్రవులమీఁద
గడ్డియు దవనంబుఁ గడునీరుగల్గుచోఁ, టరసి పొందుగ విడియంగవలయుఁ
గైకొన్నభూములఁ గాఁపు గాఁదాణెంబు, లొనరించి మఱియవ్వ లొత్తవలయు
గజము గుఱ్ఱము బంటు గాసిపొందకయుండ, లలిఁ బోరఁ బగరఁ గెల్వంగవలయు
గీ॥ బుద్ధిఁ బదరక యెప్పుడు భూవిభుండు, మెల్లనే బాహుశౌర్యంబు మెఱయుటొప్పు
కలితలక్ష్మీశ॥ 30

సీ॥ ఇల నేటిదరిమ్రాని కెప్పుడు చలనంబు, నరనాథు పొరుగిల్లు నమ్మరాదు
పాముతో నటుపొందు పాటింపఁగా రాదు, దుర్జనసంగతిమూఁడుముట్టు
కడఁగి దయ్యముతోడి కాఁపురం బదికీడు, మహిఁ దొంగతోఁ గొల్వు మరణ మొదవు
బరికింప నోడిపై బ్రతుకు సందేహంబు, ఘనునితో సరసంబు గాదుజపప

గీ॥ నరసి కాని విద్వజ్జంచి గ్రైనపసుల, నరుఁడు వర్ధిల్లవలయు నున్నతివహించి
కలితలక్ష్మీశ॥ 36

సీ॥ పే లెన్నిపుట్టినఁ బెద్దగా బ్రదుకవు, చీమలు పొడమి నశించిపోవు
జెదలు పుట్టలు వెట్టి శీఘ్రమే యడఁగును, మిడతలు నైళమె మించిమడియు
నీఁగలు వడిమూఁగు నీడేఁటి వెంతైన, నల్లులు జనియించి నలిసిపోవు
దోమ లుద్భవమంది తోడనే ఖాలియును, గణుఁదుర్లు తుట్టలు గట్టిసమయుఁ

గీ॥ బరఁగ నీరీతి దుర్జను ల్ప్రబలులైనఁ, బరులఁ బీడించిచెడుదురు పాపములను
కలితలక్ష్మీశ॥ 85

సీ॥ పెంచంగఁ బెరిగెవా పృథ్విపైఁ గొండలు, విత్తిరా యడవుల వివిధగతులఁ
గాలువల్వెట్టిరా ఘనసముద్రములకు, నేతంబు లెత్తిరా యేఱులకును
మేఁతలు వెట్టిరా మృగములకెంతైన, మఱియీఁతనేర్పిరా మత్స్యములకు
బెండ్లిండ్లు నేసిరా బెరయంగఁ బక్షులఁ, బూసిరా వాసనఁ బుష్పములను

గీ॥ నెవ్వరెవ్వరిఁ బోషించి రెంచిచూడఁ, దలప నీదైన రక్షకత్వమునఁ గాక॥ 60

రాజ్యతృష్ణ ధనాశలనీవిధముఁగ దెగడియున్నాఁడు!

సీ॥ ధరలోన నావులు తమదూడలకునెల్లఁ, బెట్టెనా వాయువు బ్రియముతోడఁ
బొక్కలు త్రవ్విచ్చి పోయెనా నక్కలు, తమపిల్లలకు నిరంతమునుండఁ
దలఁచి దప్పికి నీళ్ళు ద్రావఁ గూనలకును గట్టెనా చెఱువులు కప్పలెల్లఁ
బ్రియముతో రతిసల్పి బిడ్డలఁ గనుమని చెప్పెనా సింహంబు శిశువులకును

గీ॥ వట్టిభ్రమలఁ దమపుత్రవర్గమునకుఁ
దల్లిదండ్రులు దలఁతురు ధనముగూర్ప॥ 89

ఈక్రిందివాక్యములు వేమన్న కనుకరణములు.

(1) "గాడిద యెఱుఁగదు గంధంబువాసన" 74

(2) "ఇలమీఁద మోదు సిగ్గేఁదలఁచు" 73

పోనిం డివిసాధారణలోకోక్తులే వాని సనుకొన్నను క్రిందివాక్యములు సాంగముగఁ దీసికొనెను.

(3) "కరణంబుతోఁ బగ కాఁపువానికిఁ గాదు
కాఁపుతోఁ బగ గాదు కరణమునకు." 62

(4) "పదుగురాడినమాట పాటియై ధరఁజెల్లు
నొక్కఁ డాడినమాట యెక్కదెందు"
"నురకయుండినవాని కూరెల్ల నోపదు
నిజముముందఱఁ గల్ల నిలువ దెపుడు" 63

ఈక్రిందివాక్యము వేణుగోపాలశతకవాక్యమునకు మాతృకయైయుండును.

(1)"సర్వమీఁదట నుత్తమ లొక్కరాశి
యధము లొకరాశియౌఁగాదె యరసిచూడ" నీతిసీసపద్యశతకము 78

"వేదముల్గోవులు విప్రోత్తములు దర్భ, లేర్పరింపగనాలు గేకరాశి
మాధాత్ముఁ డత్యంతమాధుఁడు గాడిద కాకివీరలునాలు గేకరాశి" 61
వేణుగోపాలశతకము.

ఈతఁడు చిన్నన్నతండ్రి యగుటచేఁగృష్ణరాయనికంటె వృద్ధుఁడై యాతనికాలమున నుండియుండును. ఆకాలమునందు "నీచబోవు 83." "జయపెట్టు 31." మొదలగుప్రయోగములు సాధువులుగాఁదలంచిరికావుననే పోతన్న నారాయణశతకమున నట్టివి ప్రయోగించెను.

ఈకవి కృష్ణరాయనికాలమువాఁ డనుట కీక్రిందికథ సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది.

"పాతివ్రత్యప్రదర్శనీ తిరస్కారము:—ఒకానొకసమయంబున నొకకవి స్త్రీలకుఁ బాతివ్రత్యవిశేషములం దెల్ప "పాతివ్రత్యప్రదర్శిని" అనునొకగ్రంథమును రచియించి తెచ్చి రాయలసభలో సమర్పించెను. ఇట్లుసమర్పించుటయేగాక తా ననేక గ్రంథములు శోధించి వానిలోని సారమునంతయు సంగ్రహించి నిర్దుష్టముగాఁ జేసి తానాగ్రంథము రచియించితి ననియు నది తేటతెన్గుమాటలలో నుండుననియు నాత్మస్తుతిగాఁ గొన్నిమాటలు ప్రస్తావించెను. అట్టిప్రస్తావనకు రామకృష్ణుఁడుకొంచెము కోపించి లేచి నిలునంబడి "యోయీ! నీమనస్సునకు నిశ్చయముగ దోషరహితముగాఁ గానుపించుపద్యము నొకదానిం జదువు"

మని యడిగెను. దానికి లెస్సయని కవి యీక్రిందిపద్యము చదువ నారంభించెను. ఎట్లన్నను

"సీ॥ పతికి మాఱాడక పలుమఱు నేడ్వక, యలియక మిగుల గయ్యాళిగాక"

అనుఁడు రామకృష్ణుం డింకఁజాలును. పైచరణములు చదువ నక్కఱలేదు. గ్రంథమంతయు నీలాగుననే యుండును. అనుఁడు రాయలు, అట్లైన నీయభిప్రాయానుసారముగ నాచరణమున కేమియర్థము చెప్పెదువో చెప్పు మనుఁడు. రామకృష్ణుం డిట్లనియె. అర్థమున కేమి? అందఱకును స్పష్టమైనయర్థమే. ఇది విన్నంతమాత్రమున నిఁక నేయాఁడుదియును మగనికి నాజ్ఞావర్తినిగాకుండుటయేగాక వంటఁగూడ జేసిపెట్టు మని యాజ్ఞాపించును. ఇఁక మాబోంట్లకు నాబాధకూడఁ దటస్థింపకమానదు. అయినను పద్యము వినినయంతనే నాకుందోఁచిన యర్థము విశదీకరించెదను, చిత్తగింపుఁ డని యిట్లనియె.

ఆఁడుదానికిఁ జెప్పవలసినబుద్ధులలో మొదటిది భర్తపిలిచిన పుడు మాటాడ కుండుట. రెండవది పలుమాఱు నేడ్వఁగూడ దనుట. అనఁగా నింటిలోఁ బనిపాటలు చక్కఁగా జేసికొనినపిమ్మట నాల్గు సారులో యయిదుసారులో నియతముగా నిత్యమును నేడువవలసిన దనుట. మూఁడవది ఎట్టియవసరమైనపని యున్నను శరీర మలియక యుండునంతవఱకే పని చేయవలెనుగాని ప్రాణావసరము వచ్చినను శరీరము నలియఁబెట్టకుండుట. ఇఁక నాల్గవనీతి యెట్లనగా;—మిగుల గయ్యాళి గాకయుండుట. అనగఁ గొంతవఱకైనను గయ్యాళిగానిచో నాఁడుది కాపురము చేయఁజాలదు గనుక నామట్టుకు గయ్యాళిగాఁ నుండవలయుననియు నంతకధికముగా గయ్యాళికా గూడ దనియు దీని యర్థము. అను రామకృష్ణునిపల్కులకు సభ్యులు, రాజును విశేష ధ్వనితో నవ్వందొడంగిరి. గ్రంథకర్త డగ్గుత్తికదోఁప ముందరచరణముఁం జదువలేకయుఁ జదివిన నిఁక నదియెట్లుగా నుపన్యసింపఁబడునో? అను భీతిచేత నోరు మెదపక యూరకుండెను. రాయఁడును గ్రంథకర్త యొక్క యట్టినిశ్చేష్టితవ్యాపారములఁ జూచి సదయుండై "రామ

కృష్ణునిపూర్వపక్షము లక్ష్యయుండునుగావున సందియంబువలదు, గ్రంథము మాకందఱకు నాదరణపాత్రము కాకపోదు." అని పల్కి తద్గ్రంథకర్తకుఁదగుబహుమానంబు లొనర్చి సాగంబనిచెను."

పుట 236, కవిజీవితములు.

పైకథ శ్రీగురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారికాలమునాఁటికి "పాతివ్రత్యప్రదర్శని" యనుగ్రంథమును దిరస్కరించుటగా మారి పోయినను, నీతిసీసపద్యశతకమును జదివినపిమ్మట నిది గ్రంథకర్త రాజ నీతినెక్కువుగను, లోకనీతి స్వల్పముగను జెప్పియుంఁడుటచే నీశతకమే వ్రాసి కృష్ణరాయనికడకుఁ దీసికొనిపోయియుండునని తోఁచుచున్నది. అది రాజు విని మిక్కిలియాదరణపాత్రము లగునీతులనిధు లున్నశతక మగుట యుక్తిచే రామకృష్ణుఁడు విమర్శించినపద్యపాదమునకు రాయలు నవ్వినను గవిని బహూకరించె ననుటవలననే యీశతకము ప్రశస్త మైనదిగా నప్పుడే రసికావతంసుఁ డగుకృష్ణరాయ లెంచియుండు నని మనము తలంపవచ్చును. ఈయూహ కీశతకమునం దారామకృష్ణుఁడా క్షేపించెనన్న పైపద్యముండుటయే కారణము.

సీ॥ "పతికి మాఱాడక పలుమాఱు నేడ్వక, యలుగక మిగులఁగయ్యాళిగాక
తనుఁ దిట్టుకొనక కాతాళించి గొణగక, ప్రముచ్చిలింపక పాపమునకుఁ జొరక
పొరుగింటి కేఁగక పరు నాత్మఁ దలఁపక, కుపితగాక పరానుకూల గాక
యదువదాఁచక మర్మ మవ్వలఁ జెప్పక, బొంకక నిద్దురపోతు గాక
గీ॥ కాఁపురము సేయుకామిని గలిగెనేని, పలుకులేటికిఁ బురుషునిభాగ్యమహిమ
కలితలక్ష్మీశ." 32

ఈశతకాంతమున నున్నభక్తిపద్య మొక్కటి చూపి యీతని చరిత్ర మింతతో ముగించెదను.

సీ॥ కాంచినపాదము గ్గజ్జలునందియ.గ్గదుమించు మొలఁజంద్రికావిదట్టి
పీతాంబరముమీఁదఁ బిల్లలమొలనూలు, బిగియించి కట్టినపెనుకత్తిగారి
పరదానకరము నుజ్జ్వలకటిహస్తంబు, పటుశంఖచక్రోరుబాహుయుగము
నొఱ పైననాభియు నుదరబంధ మురంబు, నలుమేలుమంగతోహారములును

గీ॥ శిరసు మకుటంబు తిరుమణి చిత్రమకర,కుండలమ్ములు గలమిమ్ముఁ గోరితలఁతు. 99

వేణుగోపాలశతకపద్యములపోలిక 17, 18, 19, 20, పద్యములఁ జూడనగును.

తాళ్లపాకకవులనుగూర్చి నాకు దొరికినంతవఱకు (శతకముల వ్రాసినవారినిఁగూర్చియే) బహుస్వల్పముగఁ జరిత్ర మిందుఁబ్రకటించితిని. తిరుపతిరాగిరేకులగ్రంథము లన్నియు బ్రకటన మొందినచో నూర్లకొలఁదికవులు, గ్రంథములు, వానిచరిత్రమును ప్రబంధకవిచరిత్రము నందుఁ జర్చితముకావలసియుండును. ఈకవికుటుంబచరిత్రమే సంగ్రహముగ వ్రాసిన నొకసంపుటము కావచ్చును. సంకీర్తనకవులు నుందురు. తాళ్లపాకచిన్నన్నతాత, తండ్రులు, పుత్రపౌత్రులేగాక దౌహిత్రులు గూడఁగవులే యని యీక్రిందిసంగతులవలనఁ దెలియుచున్నది.

తాళ్లపాక చిన్నన్నవంశము తనకు మాతామహస్థాన మని రామచంద్రోపాఖ్యానప్రబంధకర్త తిరుమలకొండార్యునిపుత్రుఁ డగు రేవణూరి వేంకటార్యుఁడు తనశకుంతలాపరిణయమునం దీక్రిందివిధముగఁ జెప్పుకొనెను.

శా॥ శ్రీవత్సాన్వయ రేవణూరికులజుఁ శ్రీపాదరేణుప్రభా
సౌవర్ణస్ఫుటకావ్యకల్పకకవిఁ సంకీర్తనాచార్యపు
త్రీవంశోత్తము నందవైదికబుధాదిప్రోక్తవృత్తిస్వయం
భావుఁ దిర్మలకొండయార్యసుతు శుంభద్వేంకటాభిఖ్యునిఁ.

“ ×× సంకీర్తనాచార్యదౌహిత్రసంప్రదాయంబు నగుమత్సంప్రదాయంబునకు సకల ఖలనరాధి పాధమగణ గుణస్తోత్రింబపవిత్రింబగుట యథార్థం బని తలంచి ×× శ్రీవేంకటరమణునకు ×× సమర్పణంబుగా సమర్పించెద ++ యమ్మహాదేవుండు మదీయమాతామహవంశశిఖారత్నం బగునన్నయాచార్యునకు జామాతురుం డని (అలమేలుమంగ తాళ్లపాకవాగ్గేయాఁడుపడుచనిశ్రీవేంక టేశునికళ్యాణ మొనర్తురుగావున) పంచుకొని భవదీయసంకీర్తనంబు లాలించిన కర్ణంల నితరసంబుకీర్తనంబు లాలించనని ప్రతిజ్ఞఁగావించెఁ దత్తనూజుండగు

పెద్దతిరుమలాచార్యబిడౌజునకున్ద్విపురుషపర్యంతంబుగాఁ బ్రత్యక్షంబును, సప్తపురుషపర్యంతంబుగా మోక్షంబు నొసంగెద నని వర మిచ్చె. సచ్చరిత్రులగుతదీయపౌత్రులకుఁ జినతిరుమలదీక్షి తాన్నయాచార్య, తిరువేంగళనాథ, కోనేటి తిరువెంగళనాథ వెంగళార్యులకు విచిత్రముక్తాతపత్రరత్నకరాటముద్రికాప్రచండమణిమండితమకరకుండలోత్కరాహఃకరదీపికాప్రపాదుకాదిబహులాకరణంబులఁ గరుణించె, విశేషించియు నత్తిరువెంగళనాథుండు సంకీర్తనంబుఁ బాడిన నాడం దొడంగె; నేతత్ప్రకారంబున నమ్మహామహులకుఁ బాండవసహాయుండైనశ్రీకృష్ణదేవునింబలె సహాయుండై + +”

పైవాక్యములవలనఁ దాళ్లపాకవారిభక్తి, భోగములు, దైవము వారికిఁబ్రత్యక్షమగుచుండె ననునమ్మకము నెట్లుండెనో తెలిసికొన వీలగుచున్నది. భావిపరిశోధకులచే నీతాళ్లపాకకవులచరిత్ర మింకను బెంపొందునుగాక! తాళ్లపాకవారు కావ్యప్రకాశికకుఁగూడ వ్యాఖ్య వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది.

చ. అకలుషవేదశాస్త్రనిభమై శుభమై సభమైత్రి నెంచ భ
వ్యకలితరీతి వృద్ధికరమై పరమై చిరమై తలిర్ప బా
యక కరశంఖచక్రకరణాభరణా నెర నారవిందు తా
రకముగ నిమ్మహాకృతితతుల్ బ్రతుల్ క్షితుల్ బ్రకాశిలున్॥

కంసాలి రుద్రకవి

ఈతఁడు కృష్ణదేవరాయని యష్టదిగ్గజములలో నొకఁ డనివ్రాసినవ్రాఁత నిరాకరించి కవులచరిత్రమునందు రుద్రయ, భద్రయల చరిత్ర మించుక వ్రాసియున్నారు. కంసాలురు, కమ్మరులు, కంచరులు, వడ్రంగులు, మొదలగుపంచాణమువారే యిప్పుడు విశ్వబ్రాహ్మణుల

మని చెప్పుకొనుచున్నారు. ప్రతిజాతివారును దమ కిదివఱ కున్న పేరులు మార్చుకొని క్రొత్తపేరులఁ బెట్టుకొనుట వా రభివృద్ధినిఁ గోరుచున్నట్లే సంతసింపవలసినవిషయముకాని, ఖండింపఁదగినపరిహాసాస్పద మగువిషయము కానేరదు. అట్లే కంసాలురును దమకిష్టమైననామము మార్చుకొనుటలోఁ దప్పులేదు. ఈజాతివారు బ్రహ్మసృష్టిలోవారు కారుకావున, విశ్వబ్రహ్మసృష్టిలోనివా రగుట, శివసృష్టిలోనివార మనుకొనుచున్నవాసృష్టిలోనివారగుట, శివసృష్టిలోనివారగుట

బహిష్కరించిరి. కంసాలురు, ముచ్చిలును జేయువృత్తులు ప్రపంచమునకావశ్యకమైనను వేదాంతభావము గలభారతీయు లీభౌతికవృత్తులఁ జేయువారి నొకప్పుడు నీచముగా నేకారణముననో చూచియుందురు. అప్పుడు వారు పుట్టుకచేతనే బుద్ధికుశలురు, లోకజ్ఞులు, స్వతంత్రులు నగుటచే. విప్రాదిసంఘములు విశ్వదృష్టిలో వారుతలంచినప్రయోజనములకు వీరిని గర్హింప, వీ రెదురుతిరిగి తా మీసృష్టిలోనివార మే కామనియుందురు. అప్పటి కున్నపీఠాధిపతులు, మంత్రిమహానాటివారును వీరిని బహిష్కరించి బ్రహ్మసృష్టి లోనిచండాలుఁడుగూడ వీరియిండ్లఁ బచ్చిమంచినీళ్లుకూడఁ దాగరా దనికఠిననియమముల శాసించిరి. ఇంతకఠినసాంఘికబహిష్కారము న్యాయమా? అన్యాయమా? అని మనమువిచారించుట కందులకుఁ గలకారణములు ముందు తెలిసికొనవలెను. కాని ఘోరమైనయీసాంఘికబహిష్కారమునందుఁగూడఁ జాకలి, మంగలి, కుమ్మరి మొదలగువా రీజాతివారికిఁ బరిచర్యలుమానలేదు. బహుశః ఈజాతుల వారు తిరిగి చేయవలసి యున్నపను లుండుటచే 'రాజీ' కుదిరియుండును.

ఏ మైన నేమి? వీరుకూడ వేదోక్తకర్మ లాచరించుకొనుచున్నారు. ఐతే బ్రాహ్మణులు వీరికి సాయపడరు. వీరిలో జాతిభేదములనంతము. ఉత్తమతరగతులవారికుటుంబజీవితము పవిత్రమైనది. వీరియం దనేకులు బుద్ధిశాలురు గలరు. అందీకవి యగ్రగణ్యుఁడు. ఈవిశ్వబ్రాహ్మణుల మనుకంసాలికవులు వ్రాసినశతకములు పదిపం

డిందు కనఁబడుచున్నవి. వానివివరములుకూడఁ గొంతవఱకుఁ జూపెదను.

నూతనముగఁ గవివంశీకులవలనఁ గొన్నిసంగతులు తెలియు చున్నవి. *

ఈపైకవులచరిత్రము నందలి భద్రయ, రుద్రయలకథలును, చాటుపద్యమణిమంజరివిషయములను, వాడుకలో నున్నవిషయముల నాధారపఱచుకొని వ్రాసినవి. మనకవసరమైన "బలవదరీ శతకము" సంపూర్ణముగఁ జిక్కుటలేదు. ఇతఁడు నిరంకుశోపాఖ్యానము, సుగ్రీవవిజయ మనుయక్షగానము, బలవదరీశతకము, కొన్నిఁయష్టకములు మొదలగునవి వ్రాసియుండెను. ఇతనినిరంకుశోపాఖ్యానము తెనాలి రామకృష్ణుని పాండురంగమాహాత్మ్యము నందలి నిగమశర్మోపాఖ్యానమును బోలియుండును. యక్షగానమును ముద్రితము. ఇతఁడు సరస మనోరంజనము వ్రాసియుం డెనని చెప్పుదు రని కవుల చరిత్రమనుచున్నది గాని యది కనఁబడదు. మఱియొకకంసాలి యగుతెనాలి రామలింగఁడు ధీరమనోరంజనము వ్రాసి యక్కన్న మాదన్నలకుఁ గృతియిచ్చిన గ్రంథమొకటి ముద్రితప్రతి చిక్కుచున్నది. పొరబాటున నిది రుద్రకవి కంటఁగట్టియుందురా?

నిరంకుశోపాఖ్యానపీఠికలో సుగ్రీవవిజయము వచనకావ్యమని రది తప్పు. సుగ్రీవవిజయము యక్షగానమే ముద్రితమై యున్నది. ఈతనిజనార్దనాష్టకముగూడ ముద్రితమై యున్నది. కందుకూరి జనార్దనుఁడీతని యిష్టదైవ మైనను, నిరంకుశోపాఖ్యానము హిమవంతుని యల్లునికే కృతియిచ్చి తనయల్లునిఁ జేసికొనుట చూడ నితఁడు శివకేశవ భేదములేని భక్తుఁ డని గ్రహింపవచ్చును. రుద్రకవి తల్లి చిన్నమాంబ. "ఇది శ్రీమత్కాళీవరప్రసాద లబ్ధవర్ణవర్ణనీయ కవిత్వతత్త్వధౌరేయ పెదలింగనార్య గర్భార్ణవపూర్ణిమాతేయ గురువరాచార్య

* చూడుఁడు. చాటుపద్యమణిమంజరి- రెండవభాగము. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి పుట 25—37. (1922).

పదారవింద మిళిందాయ* *రుద్రియనామధేయ."

అని గద్యమునందును.

"ద్వి॥ అని కందుకూరి జనార్దనిపేర

* * *

సంకితంబుగఁ గాళికాంబాప్రసాద
సంకల్పితకవిత్వచాతుర్య ధుర్య
యావీర పెదలింగనార్య తనూజ
కోవిద స్తవనీయగుణ రుద్రధీర
విరచితసుగ్రీవవిజయాభిధాన"

యనియు రచియించినది చూడ నీతఁడు కాళికాంబాభక్తుఁడనియు, జనార్దనభక్తుఁడనియుఁ గూడ దెలియుచున్నది. ఈతని తండ్రిపేరు పెదలింగనార్యుఁడు, తల్లి చిన్నాంబ (నిరంకుశో॥ఆశ్వా సాంతము) యనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈతని గురువాత్రేయ గురువరాచార్యుఁడు. ఈతని వంశీకు లిప్పటికిని నెల్లూరుజిల్లా కందుకూరులో 'కవి వార' ని ప్రసిద్ధులైయున్నట్టును, కృష్ణరాయని యాస్థానమున నష్టదిగ్గజములకు నెనిమిది దిక్కులయందు నున్నయెనిమిది సింహాసనములలో నీశాన్యసింహాసనము నీరుద్రకవి కిచ్చినట్లును,* మనోహరవిషయములు తెలియుచున్నవి. ఈతని వంశమున ననేకరుద్రకవులు పుట్టినట్లును, ఒక రుద్రకవి మల్కిభరామ్ చే శకాబ్దములు 1480 లో రెంటచింతలపాలెము నగ్రహారముగా నొందినట్లును తెలియుచున్నది.

బలవదనీశతకమునుండి దొరికినకొన్నిపద్యము లుదాహరించుచున్నాను. [పేజి 32 చా-ప-మ.]

"*రుద్రకవి రాయలయాస్థానమున బండెండ్రేండ్లు వసియించెను. సప్తకవులనఁబరగు పెద్దన, తిమ్మన, పుత్తేటి రామభద్రుఁడు, పింగళ సూరన్న, కవిరాట్టు తెనాలి రామలింగయ, బట్టుమూర్తి యనువారితోఁ దాతాచార్యులతో ననేకవాదముల వాగ్వాదములు సలిపెను. కవిరాట్టు ఎవ్వరో?" చాటుపద్యమణిమంజరి 2 భా. 29 పు.

చ॥ కలశపయోధిమీఁద దరఁగల్ మరి హో యని మ్రోయ వేయుభం
గుల తలపాన్పుపాము బుసకొట్టఁగ నేగతి నిద్రచెందెదో
యలసతఁ దండ్రి చీమచిటు కన్నను నిద్దురరాదు మాకునూ
బలవదరీ దరీ కుహరభాస్వదరీ యదరీ దరీ హరీ.

చ॥ కలుషసరిత్తరీ పుషితగంధకరీ మహిభృత్కరీ భవా
చలభిదురీ దయారసవిశాలఝురీ నిగమార్థమాధురీ
ఖలగజకేసరీ విభవకంపితమేరుగిరీ లతాదరీ
బలవదరీ దరీకుహరభాస్వదరీ యదరీ దరీ హరీ.

చ॥ అల పగవానితమ్ముఁడు భయాతురుఁడై చనుదెంచినంతనే
బళిబళివచ్చి తీవనుచుఁ బట్టముఁ గట్టవె లంక కప్పుడే
కొలిచిన నిన్నెకొల్వవలెఁ గోరిక లిచ్చిన నీవయీవలెఁ
బలవదరీ దరీ కుహరభాస్వదరీ యదరీ దరీ హరీ.

బ్రాహ్మణులెవ్వరో యీరుద్రకవి నాక్షేపింప రుద్రకవి చెప్పినపద్యము.

సీ॥ వరనిజకర్మధూర్వహత బ్రాహ్మణులు మీర్, పరికింప నిలఁ బరబ్రహ్మ నేను
ఇనునుచేతను నొనర్చినశంఖచక్రాంక, గురువులు మీ జగద్గురుఁడ నేను
దానప్రతిగ్రహాధీన బిరుదు మీఁది, పేషణీహనుమంత బిరుదు నాది
ఋషివంశభూషణ శ్రేష్ఠులు మీరలు, కనకకుంతల పరిష్కారి నేను

గీ॥ అనుచుఁ దెల్పితి మామకఘనకులంబు, రాయలు వినంగ నందరౌరాయనంగ
సత్కవులలోనఁ దాతయాచార్య యేన, రూఢికెక్కిన కందుకూర్ రుద్రకవిని.

(పుట26-చా-ప-మ.)

కవిచౌడప్ప.

ఈతనిసరియైనపేరు కుందవరపు చౌడప్ప యని తోఁచుచున్నది. ఈతఁడు చౌడప్పశతకమును వేమనవలెఁ దనకుఁ దానే సంబోధించుకొను "కుందవరపుకవిచౌడప్పా!" యను మకుటముతో రచియించెను.

కవిచౌడప్పపద్యము లాంధ్రలోకమున నూతనములుకావు. చిరకాలమునుండి పండితపామరజనరంజకములై యున్నవి. హాసజనకములై యున్నవి.

హిందువు లాముష్మికవిద్యాప్రీతి కలవారు. వారివాఙ్మయమంతయు నాలోచనాగర్భితమై (Serious) యుండును. హాస్యరసము క్షణికమైనది. నవ్వుతో నెగిరిపోవునది. సులభముగ నశించునది. అనఁగా రసోదయ మైనస్వల్పకాలములో నెగసిపోవు (Volatile) స్వభావము కలదని పెద్దలు చెప్పుదురు. మనయనుభవము నంతియ. దుర్మార్గులకును లోపములుగలవారికిని హాస్యకావ్య మనుఁడు— లేదా దూషణకావ్య మనుఁడు (Satire)— దానియందలి తేలుకొండిపోటు వంటి విషపూరిత మగునధిక్షేపణము గూఢమయ్యు, వారియెడ వలసిన పని చేసి వారిని సాలోచనులుగఁ జేయునుగాక! హాస్యరసము శ్రోతలకడ స్వల్పకాలమే నిలువఁబడు ననక తప్పదు. అందువలన మనవారీజాతికావ్యముల సృష్టింపక యుండియుండవచ్చును. ఇట్టిహాస్య దూషణకావ్యములు తెలుఁగువాఙ్మయములో మృగ్యము. పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి రావణదమ్మీయము రెండర్థముల తిట్టుకావ్యము. కూచిమంచి జగ్గకవి చంద్రరేఖావిలాపము బండబూతులసమూహము. ఇవియే మనము హాస్యకావ్యము లనుకొనుచున్నాము. ఇంతదూష్యములు కాని—బూతులబుంగ లనుటకు వీలులేని, సత్యమైనతిట్లుండు కావ్యము లీచౌడప్పశతకము, వేమనశతకము, మొదలగునవి. హాస్యరసోత్పాదనమునకుఁ గవిచెప్పుసంగతియందు యథార్థ ముండవలెను. వీరిమాటలయం దట్టిగుణ మున్నది. అందువలన మన మాంగ్లేయ కావ్యములయందుఁ గనుఁగొనుహాస్యము (Wit & Humour) యీశతకములయందుఁ గొంతయైనఁ జూడవీలున్నది. మనవాఙ్మయమున నిట్టివి లేవనుకొనుటకంటె నున్న వని చూపఁగోరుభాషాభిమానులు సంతసపడుటకుఁ జాలినంతమాత్రము హాస్యరస మీకావ్యములయందు లేకపోలేదు.

ఇఁకఁ గవిచరిత్రము శతకమునందలి యాధారములవలన నేమి తెలియుచున్నదో చూతము.

క. శ్రీపతి పుల్లురిపట్టణ*, గోపాలుఁడు సదయుఁ డగుచు ♦ కుంతీసుతులం
గాపాడినటుల మమ్మను, గాపాడును కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

అనుటవలన నితఁడు "పుల్లూర"ను గ్రామవాసి కావచ్చునని తోఁచుచున్నది. చౌడప్ప యనునామము "చమడేశ్వరి" యను దేవత వలన వచ్చియుండవచ్చును. అట్టిపేరుగలయమ్మవారు కర్నూలు మండలమునందలి నందవరమునఁ గలదు.

క. విను భారవి భట్టును నా, చనసోముని మాఘకవిని ♦ చతురత శ్రీనా
థుని నుతింతును కవితకుఁ దిక్కనఁ దలఁతును కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

అనుపద్యమున శ్రీనాథునివఱకుఁ గల తెలుఁగుకవుల నుతించుటచే నీతఁ డాతనిపిమ్మటివాఁ డనుట స్పష్టము.

క. లేరా రాజులు భూమిని, వారల సేవఁ దెలుఁగు సకల ♦ వైభవములనీ
వే రాజవు నీతికి పిను, మారాజును నేనె కవిని ♦ మట్లయనంతా.

అని ప్రసిద్ధుఁ డైన "మట్ల అనంతభూపాలుని" గుఱించి యీతఁడు చెప్పినపద్యమువలన నీతఁ డాతనికి సమకాలికుఁడుగఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు.

క. నేరుతు నని మాట్లాడఁగ. వారిజభవునంతవాని ♦ వశమా తంజా
పూరిరఘునాథరాయని, గారెఱుఁగిఁగఁగుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

అనుపద్యమువలన నీతఁడు తంజాపూరి రఘునాథరాయనిగారినిఁ గూడ నెఱుఁగుననియుఁ బైప్రభువులును, గవిరాజులు నగువా రిరువురు సమకాలికు లనియుఁ దెలియుచున్నది. కకుత్స్థవిజయము వ్రాసినమట్ల యనంతకవియు, విజయవిలాసాది ప్రబంధకృతిభర్తయు, వాల్మీకచరిత్రము, ద్విపదనలచరిత్రము మొదలగు పలుకావ్యములు రచియించిన విద్యాభోజుఁ డగురఘునాథభూపాలునికీర్తియు నిట వివరింప నవసరము లేదు. రఘునాథభూపాలుఁడు వ్రాసిన వేమి, కృతినందిన వేమి, శతాధిక గ్రంథము లున్నట్లు తెలియుచున్నది.

* కడప...

సీ. గీ. ననుచుబుధు లెంచునీతివా ♦ క్యములు వినవె, రాజితోఁపాయకుందవ ♦ రంపురాయ
హాస్యకవిజాణ గానవి ♦ ద్యాప్రవీణ, నాగధీమణిసత్పుత్ర ♦ నయచరిత్ర.

అనుపద్యమువలన నీతఁడు "కుందవరంపురాయఁడు" అనఁగా బహుశః కుందవరపుఁబ్రభుఁడనియు, "హాస్యకవిజాణ" యనియు, "గానవిద్యాప్రవీణుఁ డ" నియు, "నాగధీమణి పుత్రుఁ"డనియు స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. కుందవరపురాయఁడనఁగఁ గుందవరపు కిరణము నని కవి యభిప్రాయము కావచ్చును.

ఇతఁ డిరువురుప్రభువుల నుతించుటచే వారిరువురు నప్పటికిఁ బ్రసిద్ధు లగువదాన్యము గలకవిరాజు లైయుండవలెను. లేదా యితఁడు రాజులనాశ్రయించియో, యాహ్వానములఁ బడసియో, రాజుల దర్శించుటకుఁ బోవువాఁ డనియు నూహింపవచ్చునని తోఁచుచున్నది.

క. పెద్దనవలెఁ గృతిఁ జెప్పినఁ, బెద్దనవలె నల్పకవిని ♦ బెద్దనవలెనా?
యెద్దనవలె మొద్దనవలె, గ్రద్దనవలె కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

అనుపద్యమువలన నీతఁడు మనుచరిత్రము రచియించిన పెద్దననే స్తుతియించియుండును. అది నిజము కావచ్చును. మట్లయనంతుఁడును, రఘునాథభూపాలుఁడును, విజయనగరరాజ్య మస్తమించిన పిమ్మట 16వ శతాబ్దాంతమున నున్నవారు * కావున 'చౌడప్ప' కూడ 16వ శతాబ్దములో నుండినవాఁడే కావలెను. అప్పు డాతఁడు పెద్దనను స్తుతియించుట కభ్యంతర మేమున్నది?

తనకవిత్వమునుగురించి తానే యిట్లు చెప్పుకొనినాఁడు.

క. ముందఁగ చనుదినములలో, కందమునకు సోమయాజి ♦ ఘనుఁ డందురు నేఁ
డందఱు నను ఘనుఁ డందురు, కందమునకుఁ గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

ఇటుక ననేకవిధముల వర్ణించుకొనినాఁడు. తన్నుఁ దాను సంబోధించుకొని శతకము వ్రాసినకవి నాత్మస్తుతి యని నిందింపఁదగునా? ఇంకను జూడుఁడు. రెండుమాత్రము చూపెదను.

---

* వీరిరువురకాలనిర్ణయము నగ్గవులచరిత్రమున వర్ణితము. మట్లయనంతునిశాసనములుకూడఁ జిక్కినవి. క్రీ. శ. 1565 లో మట్లనంతుని శాసనము లున్నవి. (చూడు 653 పుట.)(Madras Precy. Inscriptions) కావున వారికాలనిర్ణయ చర్చ యిటవిడువఁబడినది.

క. కందము లితరులవి జనా నందఁబులు గావు వినఁగ ♦ నవరసఘటనా
కందంబులు నీకవితా, కందంబులు కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

క. మును పద్యమ్ములు నీతులు, జనులకు మఱి కుందవరపు ♦ చవుడుని నీతుల్
వినుటకును దేట తెనుఁగై, కనుపడుఁ గద కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

ఈతఁడు చెప్పకొనిన ట్లీతనిపద్యములుమాత్రము తేట తెలుఁగు లూటలూరుచుండును. కావునఁ గవి కేవల మాత్మస్తుతిచేసికొనలేదనియు, సత్యమునే చెప్పకొనెననియుఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇతఁడు బూతులు వ్రాయువాఁ డను నపవాదము నీతఁడే యంగీకరించుచున్నాఁడు.

క. నీతుల కేమి యొకించుక, బూతాడక దొరకు నవ్వు ♦ పుట్టదు ధరలో
నీతులు బూతులు లోక, ఖ్యాతులురా కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

దొరకు నవ్వుపుట్టించుటయే కవిత్వమునకుఁ బరమావధి యనుకొనునీతఁడు, పైన మనముతలంచినట్టు రాజాశ్రితుఁ డనుటకు సందియ ముండబోదనుకొందును. బూతులపద్యములు చెప్పి "లోకఖ్యాతి" కొఱకు గవిత్వము చెప్పినయీతఁడు, పాప మతఁ డనుకొనినట్లు ఖ్యాతితోఁబాటపఖ్యాతియు సంపాదించుకొనె నని కొందరీతని నిందింతురు.

ఇతనిశతకమునం దున్నపదిపండ్రెండుపద్యములు శ్రవణకఠోరముగ లేకపోయినను ధ్వనిప్రధానముగఁబండితజనైక వేద్యములై, గుహ్యాంగవర్ణనాదు లుండి, సరసమైనకవిత్వమునందును భావములయందుఁ గొంచ మేవకలిగించునవిగనైయున్నవి. నవ్వునకుబదు లాగ్రహముకూడఁ గొందఱు వెలిబుచ్చెదరు. మామిడిపండులో జీడివలె నీశతక రాజమునం దాపదిపండ్రెండుపద్యములును పఠనయోగ్యముగ లేవు. దొరలనవ్వు కొఱకైననేమి, లోకమునందలిఖ్యాతికొఱకైననేమి, గుఱియుంచివ్రాసిన యాపదిపద్యములు గర్హ్యములై పాపమీసత్కవికీర్తికి హానికరములైపోయిన వని సవనాగరకులునిందించి జాలిపడువారున్నారు. సమకాలికులగు—స్వల్పకాలములోఁ దనతోనే మరణమునొందు సమకాలికులగు—రాజులకొరకుఁగాని, ప్రజలప్రీతికొఱకుఁగాని, శాశ్వత మగుకవిత్వమున నిట్టివిచెప్పకవి యెంతఘనుఁడయ్యు నిట్టే శాశ్వతముగఁ గొం

దటికడనైన నపకీర్తి నొందును. ఈసిద్ధాంతమున కింతకంటె నేమి నిద ర్శనము కావలెను? ఈతనిశతకమునం దొకసీసపద్యమును, ఒకవృత్త మును గూడఁ గాన్పించుచున్నవి. సీసపద్యమునఁ గవిచరిత్రమున్నది. అం దలిమొత్తుగీతము పైనుదాహరించియున్నాను.

(1) శా. ఒడ్డారంబు ఘటించె బ్రహ్మ

(2) క. పడతుకయును వంకాయయు

వంటిపద్యములు పఠనార్హములుగ లేవనవచ్చు ననుకొందును. ఇవి సంస్కృతచమత్కారశ్లోకములకుఁ బరివర్తనములు! అందలిబూతు లిందును వచ్చినవి. ఇట్టివాత్రలఁ జూచియే మనకవిచరిత్రకారు లాకా లమునందు, దేశ మట్టిదుర్దశయం దుండె నని నిందించుటకు సాహసించె దరు. ఆకాలమునందే పుట్టిన యితరకావ్యములయం దిట్టివున్నవా? హాస్యరసోత్పాదనమునకు బూతులు సాధన మనుకొనుట యాతనితప్పు. ఆతనియభిలాష మంతవఱకే పోయినది. అని విమర్శకు లనుకొనవలెను. కాని యాకాలమునందు బూతాడుటతప్పుగా నెంచువారు కారని చరి త్రిల కెక్కించుట ప్రమాదము కాదా? ఏకాలమునందును దప్పు తప్పు గానే పరిగణింపఁబడవలెనే? తనకాలమునందుఁ దన్నే ప్రజలు బూతని నిందించి రనిచెప్పుచుఁ గవి తాను చేసినతప్పును సమర్థింపఁజూచుచు న్నాఁడు. చూడుఁడు.

క. బూతని నగుదురు తమతమ, తాతలు ముత్తాతమెుదలు ♦ తరతరములవా
రేతీరునబూతెఱిగిరి, ఖ్యాతిగ మఱి కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

పైహారపాటభిప్రాయమును, చౌడప్పశతకమునందలి నాలుగై దుపద్యములను విడిచినప్పు డాతనితక్కినశతకము మనోహరమై భక్తుల బగణిమై, నీతులనిధియై, పఠనయోగ్యమై చెన్నొందుచున్నది. కొన్ని మాణిక్యములఁ జూపెదను.

క. విద్దెలమే లెఱుఁగనినరుఁ, డెద్దే సరిగడ్డితినెడి దెద్దాపనులం
దెద్దుకుఁ గొంతవివేకము, కద్దప్పా కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

క. తా రాజసభల మెలఁగుట, తారసికతఁ జెలఁగుటెల్ల ♦ దనబ్రదుకునకా
పూరేడేరుకుతినఁగా శారదవులఁ గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

క. దేవుఁడు దేవుండనఁగా, దేవుం డాదివినుండి ♦ దిగివచ్చెనా
ఈవిగలదొరయె దేవుడు, కావంగను గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

క. ఇయ్యఁగ నిప్పింపంగల, యయ్యలకే కాని మీస ♦ మందటికేలా?
రొయ్యకు లేదా బారెఁడు, కయ్యమునకుఁ గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

క. తగుపాటికవుల కియ్యని, మగముండలమూతిమీఁద ♦ మంగలియేలా
దిగఁగొఱుగఁడయ్యె మీసము, ఖగరాడ్బల కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

ఇట్లే రాజులను, మంత్రులను కవుల కిమ్మని, యిప్పింపు మని, యాదర్శముగ నుంచుకొనినయీకవిజీవిత మీపద్యములయందుఁ బ్రదర్శితమగుచున్న దని తోఁచుచున్నది. ఇది సత్యముకాకపోవచ్చును. ఇఁక నీతులఁ జూడుఁడు.

క. తనసతి యిడఁగా మనుమలు, తనయులు తలిదండ్రులు అన్న ♦ దమ్ములు బంధుల్
దినదినమును భుజియించుట, ఘనవిభవము కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

ఈపద్యము బద్దెనీతులలో

క. చేరి తనచెలులుఁ జుట్టలు, గోరి యభీష్టములు పంచి ♦ సుఖవనిసిరి ని
స్సారము నిరర్థకంబు, విచారింపఁగ నెపుడు దశది ♦ శాభరణాంకా.

సేవకనీతి 17 పద్యము.

అను పద్యభావముతో సరిపోవుచున్నది. ఇట్లే కొన్ని ప్రకటితాభిప్రాయములే ప్రసిద్ధములైనవి యంద మగుకందములఁ జేసి యున్నాఁడు.

క. ఆడినమాటలు తప్పిన, గాడిదకొడుకంచుఁ దిట్ట ♦ గా విని మదిలో
వీఁడా కొడుకని యేడ్చును, గాడిదయును గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

ఇది సంపగిమన్నశతకములోని దని కొందఱందురు.

క. పరవిత్తము గోమాంసము, పరసతి తనతల్లియనుచు ♦ భావించినయా
నరుఁడు నరుఁడా రెండవ, కరివరదుఁడె కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

పద్యము నాల్గవపాదమునందలి "ఖగరాడ్బల కుందవరపు కవిచౌడప్పా!" ఇత్యాది విశేషణము లితఁడు కేవలము యతికొఱకు సంఘటించినట్లు ద్యోతకమై యాతనిపాండిత్యమునకై సందియము మొదవిం

చుచున్నవి. మన మెఱుఁగనియాతఁ డొకవేళ గరుత్మంతునంతటి బలవంతుఁడే యనుకొన్నను కొన్నివ్యాకరణవిరుద్ధ ప్రయోగములు 17 వ శతాబ్దము నందలిదాక్షిణాత్యకవులలోఁ గొందఱకువలెనే యీతనికిఁ గూడఁ బాండిత్యలోపము నారోపించుచున్నవని సందేహించుచున్నాను. నే నీమాటవలన దాక్షిణాత్యకవు లందఱు నపండితులని కాని, చౌడప్ప దాక్షిణాత్యుఁ డని గాని సిద్ధాంతముగఁ జెప్పుటకు వ్రాయలేదు.

కొన్ని నవ్వుపుట్టించు పద్యములఁ జూడుఁడు.

క. పప్పే పస బాపలకును, ఉప్పే పస రుచులకెల్ల ♦ నువిదలకెల్లన్
కొప్పే పస, దంతములకుఁ, గప్పే పస కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

క. బట్టలు పస తురకలకును గిట్టలు, పస గుఱ్ఱములకు, ♦ క్షితినాథులకున్ *
బొట్టలు పస, చెరువులకును, గట్టలు పస కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

భక్తిప్రతిపాదకము లగుపద్యములు మఱికొన్ని చిట్టచివర కలవు.

క. చిత్తము శ్రీహరిపైఁ గిం, చిత్తును నిలుపఁగ లేని ♦ చెడుగులమడియన్
మొత్తి, యమభటులు పొడుతురు, కత్తులతోఁ గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

క. అలసట వేసట నైనం, గల నైనన్ గనుచు నైన ♦ గరుడధ్వజునిన్
దలఁచినవారలఁ జేరవు, కలుషంబులు కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

మట్లనంతునికొలువులో నీయిర్వురును హాస్యకాండ్రఁట!

ఉ॥ "అన్నిఁటమంచివారు ♦ విమలాత్ములు హాస్యకళాదురంధరుల్
సన్నుతనీతిపాలకులు ♦ జాణలు నైపుణు లెవ్వరంటిరా?
పన్నుగ మట్లనంత ♦ నరపాలునిఁ గొల్చి మహానుభావులై
వన్నెకు నెక్కినట్టి ♦ గుణవంతులు ఘంటన, చౌడగాండ్లురా॥

ఈ ఘంటనయేమైన వ్రాఁతకాఁడో తెలియదు. చౌడప్ప తనకుఁ దానే మెచ్చుకొన్న బిరుదుగుణములు.

సీ॥ గీ॥ వానిఁ గొనియాడ శేషుని ♦ కైన దరమె? । విడని వ్యభిచారిముండల ♦ వేఱువిత్తు
యాచకవరుండు కుందవ ♦ రాన్వయుండు। సరసవచనుండు నాగయ ♦ చౌడఘనుఁడు॥

* ఈ పద్యము ముద్రాపకులు సవరించిరి.

తన్నుఁ దానుఁ దిట్టుకొనుటవలన హాస్యమువచ్చునుగాని యది గర్వ్యముకాదా? ఇట్లే యనేకపద్యములఁ జూపుచు శతకమునే పూర్తి చేయవలె నను నంతమధురముగ నుండు లోకోత్తర మైననీతులఁజిన్న చిన్న పద్దెములను గోరుముద్దలుగఁ బెట్టి నవ్వించుచు మ్రింగఁజేయుకవిశక్తి వర్ణనాతీతము. ఇంతగుణముకలచోట నించుక దోష మున్నది క్షంతవ్యము. దోషమును విడిచి గుణమునే తీసికొనుట బుద్ధిమంతులలక్షణము. దోషముకొఱకు మంచిని విడుచుట మనకే నష్టము. కీర్తిశేషులైన రెంటాల వేంకటసుబ్బారావు పంతులుగారు దోషరహితముగ నీశతకము ముద్రించియుండిరి. వారిముద్రణముకూడ నాకీవ్యాసరచన యందు సాయపడినది.

ఈతనిచరిత్ర మిట్లు వ్రాసి ముగించినపిమ్మట మఱియొకప్రతి కవిచౌడప్పశతకము దొరికినది. అం దీతఁడు బ్రాహ్మణుఁ డని, కుంద వరముకరణ మని మనము పడినసందియము వీడుచున్నది.

ఉ. ఆసలఁ జేరి దుర్గుణగుణాఢ్యుని దాత యటంచు వేడినన్
మీసము దువ్వుచుణ్ దిశలమీఁదులఁ జూచుచు దుర్మదాంధుఁడై
వీసము నివ్వలేనిపలువిత్తుగులానును గీర్తిజేరునా?
భూసురవర్య! కుందవరభూషణ చౌడకవీశ్వరోత్తమా!

కావున నీతఁడు భూసురవర్యుఁ డని స్పష్టమైనదికదా!

మ. కరుణాసాగర హాస్యనాయక తపోగాంగేయ గోపాలత్వ
చ్చరణాంభోరుహభృంగ కుందవరవంశగ్రామణీ! ధీమణీ!
ధరణీనాయకకోటి నెప్పుడు కవిత్వప్రౌఢి మెప్పించఁగా
సరసాగ్రేసరచక్రవర్తివి గదా చౌడా జగన్మోహనా!

అని తాను కుందవరముకరణము ననియే చెప్పుకొనుటచే నీతఁడు లౌక్యశాఖకుఁ జెందినవాఁడని తోఁచుచున్నది. బహుశః నంద వరీకుఁడై యుండవచ్చును. ఏమనఁగా! చౌడేశ్వరి నందవరీకులయిష్ట దైవము. చాముండికావిలాసమునందలికథ ప్రసిద్ధ మగుట నిట వివరింపలేదు. ఈతఁడు మహాదాతయైన ట్లీక్రింద పద్యములవలనఁ దెలియు చున్నది.

ఉ. కుందవరంబురాయ భళికుంజరవైరిసమానశౌర్య నీ
కెందును సాటి లేరు ధర నించుక మించుగఁ గుల్కునీసు ధా
స్యందవచోవిలాసములు హా కడు వీనులవిందుగా మహా
నందము జేయఁగా ధరణినాయకకోటికి మాటిమాటికిన్.

ఉ. కుందవరంబురాయ నినుబోటివదాన్యులమిండ భోగసం
క్రందనరూపమన్మథ సుఁ దుర్మదదానవినోద సజ్జనా
నందచరిత్ర హాస్యరసనాయక నీకు సమాను లెవ్వ రా
నందితకీర్తిలోల విను నాగయచాడవదాన్యశేఖరా!

మ. కరుణానందరసప్రపూర్ణశశితో గాంభీర్యవారాశితో
సరసోల్లాసవిలాసమన్మథునితో సౌభాగ్యదేవేంద్రుతో
దరమా కుందవరంబుచౌడకవితో దానక్రియాకర్ణుతో
సరిలే రెవ్వరు లేరు లేరు కడుహాస్యప్రక్రియాచాతురిన్.

ఇతఁడు వదాన్యశేఖరుఁ డని, కుంజరధీరుఁ డని యనేకవిధముల వర్ణింపఁబడెను. ఇతఁ డిందువలననే

క. ఇయ్యఁగ నిప్పింపంగల, యయ్యలకే గాని మీస ♦ మందఱ కేలా?
రొయ్యకు లేదా మీసము, కయ్యమునకుఁ గుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా!

అని వ్రాసికొనినది సత్య మగుచున్నది. ఇదివఱ కనుకొనిన ట్లీతఁడు రాజాశ్రితుఁడే కాక, రాజసముఁడై రాయబిరుదాంకితుఁడై ప్రబలెను. ఇతఁడు గౌడడిండిమభట్టువలె ఢక్కా వేయించుకొనువాఁడని యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

శా. చొక్కంబైనసుధారసంపుఘుటికల్ చోద్యంబు నీవాక్యముల్
స్రుక్కన్బోవనిగోస్తనీఫలలతల్ శుంభన్నవత్కావ్యముల్
నిక్కంబన్నిట జాణుఁడౌదువు భళీ నీకెప్పుడుం జెల్లు నీ
ఢక్కావాద్యపుపద్దు కుందవరచౌడా శ్రీకవీంద్రోత్తమా.

ఈఢక్కావాద్యపుఁబ ద్దెవ్వరిచ్చిరో తెలియదు. కాని యీతఁ డాకాలమున మంచికవిగా, హాస్యజాణగా, వందితరాజమండలుఁడుగా నుండి ప్రసిద్ధజీవితము ను గడపినట్లు మన మెంచవచ్చును. తనముం

చెప్పడు బిరుదునిశానీలతో రాజుల దర్శించుచుండువాఁ డనుటయే మనకు మహాసంతోషకారణముగ నున్నది. "కవిధూర్తపత్రికారాగణీ" అని యొకచోట సంబోధించుకొనుచున్నాఁడు. ఈపత్రియందు బూతులు మితిమీరిపోయినవి. ఇదివఱ కనుకొనినట్లు పండితజన వేద్యములేకావు. పచ్చిబూతులే యున్నవి. "చవుఁడకుందవరపుసార్వ భౌమ!" యని యొకసంబోధనము కనఁబడుచున్నది. ఇతఁడంతమాత్ర మున సార్వభౌముఁడు కాక కూచిమంచితిమ్మకవి కందాళ్ళడవిభుత్వము హరిశ్చంద్రకృతిపతి యీడూరిశాసనత్వమువంటి వని నే ననుకొనుచు న్నాను. ఇతఁడు బహుశః సుందరవరపుచౌడఁ డని నేను భ్రమనొందు చున్నాను. కాని వాడుక "కుందవరపు" అనియే యున్నది. ఇతఁడు బూతుల నిట్లు సమర్థించుకొనుచున్నాఁడు.

క. బూతులు నీతు లుచెప్పితి, నీతులు విని మెచ్చబుధులు ♦ నీతివిహీనుల్
బూతులు మెచ్చందగునని, కౌతుకమతి కుందవరపు కవిచౌడప్పా!

చ. శరనిధి మేర దప్పినను శంకరుఁ డిచ్చువరంబు దప్పినన్
సురగురు నీతిదప్పినను సూర్యుఁడుచంద్రుఁడు త్రోవ దప్పినన్
పరుసలనాన రాఘవుని బాణము దప్పిన హాస్యకాంద్రలో
సరసుఁడ జాణ గుందవరచవుఁడని పద్యము నీతి దప్పనే.

అని నీతికి నిలువఁబడుచు నే యున్నాఁడు. ఇంకొకవిశేషము! బూతు చెప్పినను నీతి తప్పనిమాట సత్యము. బూతుతోఁ జెప్పినయుప మయందును లోకోత్తరమైనసత్య మొకటి కాన్పించుచున్నది. కానియ శ్లీలదోషమును నసభ్యదోషమును దప్పటలేదు. ఇతఁడొక పెద్దకవిగా, దాతగా, హాస్యజాణగా16వ శతాబ్దమధ్యముగమునఁబ్రసిద్ధినొందెను.

క. *నానీలి విననివాఁడును, భానుని కిరణములు మీఁదఁ ♦ బాఱనివాఁడున్
వానను దడియనివాఁడును, గానరు రా కుందవరపు ♦ కవిచౌడప్పా.

అనికవివాసికొనిన ట్లీతనిపద్యములు జనవ్యాప్తినొందియున్నది సత్యము. చౌడప్పశతకమునుండి పద్యములు పామరులుకూడఁ జదువు దురు. ఈచరిత్రమిట్లు పత్రికలలోఁ గొంతవఱకుఁ బ్రకటించినది చూచి

---

* ఈపద్యమే వేమన్నదియనికూడ నందురు. (2. 215 Brown.)

కడపమండలవాసు లైనశ్రీజనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యముగారు నాసాధనములు, వివరములు, ఊహలు సరిగ నున్నవని జాబునువ్రాసి పత్రికలోఁ బ్రకటించిరి.

ఇతడు గౌరవనీయుడయిన సుకవి. ఈతనికి గజస్థవిజయ గ్రంథకర్తయయిన "మట్ల యనంతరాయ నిర్మితంబునగు" అనంతరాజపుర ప్రాంతంబునందలి తటాకంబు క్రింద గొన్ని యినాములున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇవి యిపుడీతని వంశీకు లనుభవించు చున్నారు. ఈయనంతరాజపుర మీ కడపమండలమందలి బద్వేలు తాలూకాయందు బద్వేలు పురపరిసరమునగలదు. ఈబద్వేలుతాలూకాయం దీవంశము షేర గౌరవమగు తాంబూలాదుల వివాహాది శుభకార్యముల నిచ్చుచున్నారు. ఇద్దాన నీమహాకవి పూజనీయుడయినట్లు తెలియుచున్నది. ఇప్పటికిని వాడుకగా నేయున్నది. మట్లయనంత రాయలకాలమున నీకవియుండినట్లు శ్రీ సుబ్బరావుగారి వ్యాసమువలన విశదము. మట్ల యనంతరాయలు "బద్వేలు, సిద్ధవట్టము, పుల్లంపేట, యనుమూడు తాలూకాలకు నామకుండయినట్లును, వారివృత్తాంతబోధిని (Cuddapah District Gazettee) యందు విదితము. శతకమను పేరేకాని నీతులు, బూతులుగలసి రెండువందల కెక్కువగా గాన్పించుచున్నవి. ఆంధ్రలోక మీయితివృత్త మెఱుంగుగాక. మున్ముందు విశేషముల దెలియబఱతు."

(కృష్ణాపత్రిక 8—3—1919)

పరిషత్పత్రికసంపు 7 సంచి 2 పుట 7 లో నిట్లున్నది.

"చౌడప్పకబ్బమును సీసపద్యాంధ్ర నిఘంటువును రచియించినకవి యీచౌడప్ప యేకావచ్చును."

ఈగ్రంథమునకై ప్రయత్నింపఁగా దొరకినది. దానివివరము లాంధ్రపత్రికలో నిట్లొకసారి ప్రకటించితిని.

"కవిచౌడప్ప జీవితమును నేను గ్రంథరూపమునఁ బ్రకటించిన పిమ్మటఁ గొన్ని నూతనవిషయములుకూడఁ జేకూరినవి. అవి నే నిపుడు ముద్రింపఁబోవు శతకకవులచరిత్రములోఁ జేర్చుచున్నాను.

కవిచౌడప్పయే వ్రాసెనని శ్రీ హ. సేతురామయ్యగారు పరిషత్పత్రికలో వ్రాసిన "చౌడప్పసీసము" లనుగ్రంథముప్రతి నాకుఁ జిక్కి-

నది. అందలివిశేషము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాను. ఇది 30 సీసములుగల శుద్ధాంధ్రనిఘంటువు.

గ్రంథారంభము.

క. కప్పు మెయిరేని పేరట, ముప్పది సీసంబు లాంధ్రముగఁ జెప్పును చౌ
డప్పయు నీకబ్బంబునఁ, దప్పెంచకుఁ డార్యులారఁ దగ నుతిసేతున్

పద్యములమకుటము బళిరకరివేల్పుశతకమును బోలియున్నది. ఎవ్వ రెవ్వరి ననుకరించిరో తేల్చుకొనవలసియున్నది.

సీ॥ గోలనముగుదారి గోలనం గనుముల్లు, గోల యోడయుఁ బరిగోల యనఁగ
డిందు లీనఁబు కడెందు తోరంబును, డిందు నుంటసను జేరింమ క్రీడ
తీంద్రడంబు చికిలి మెట్టుంద్రడు మట్టాటవాఁ డంద్రడు వాఁ డంట వేగంద్రడుబరువు
వెల్ల నిండుట పాలవెల్లి పొల్కడలి రేపల్లి నాఁగను గొడు గెల్లి నాఁగ

గీ॥ తట్టి యన యెడ్డె పెనుచోర। పట్టిమీను, తొట్టి పట్టాలదొడ్డి క్రో। లుట్టి నాఁగ
మట్టిపిట్టప నున్న రాకట్టమిన్న కట్టిచెలివేల్ప ముజ్జగాల్ బొట్టిదాల్ప.

సీ॥ విరియ నా పువ్వు సీ। విరియ నా కల్లు వా। విరియ నాచెట్టు కా। విరియు పొగయు
పరియ నా డాలు రూ। పరియ నా సొగసు మే। పరియ నా తిండి తే। పరనతెగువ
తరు లనా పళులు బి। త్తరులు నా చెలులు చి। త్తరులు నా బొమ్మల। త్తరులువలపు
కటియ నా కప్పు చా। కరియ నా సాక్షి బూ। కరియ నా నదులుబ్బు టుక్కరి న దొంగ
వరియ నా చేను లా। వరియ నా బంటును। సరియ నా దండ కే। సరులు వడ్లు
సూరిజనకల్ప వరదందనూకతల్ప। డంబుకటి వేల్ప పిట్టసిడంబు దాల్ప॥

తుదిపద్యము

క. వనదేవత కాంద్రేడన, దనరును గువ్వ కరియేకతమునకు పేరై
చను వంకకంద్రలాతా, మన కూకటి యనఁగ జుట్టు నంబుజ నేత్రా.

"చౌడప్పసీసములు సంపూర్ణముగా కొత్తపల్లి లక్ష్మయ్య వ్రాసెను. శ్రీరామచంద్రా! నీవేగతి. వికృతినామ సం॥ర చైత్రి బ॥ విదియ సోమవారం"

ఈప్రతి చూపినశ్రీకొత్తపల్లి సూర్యారావుగారికిఁ గృతజ్ఞుఁడను. ఈగ్రంథము శతకము వ్రాసినచౌడప్పయే వ్రాసినట్లు నామసామ్యము

నుబట్టియు, వాడుకనుబట్టియు శ్రీ సేతురామయ్యగా రూహించియుం దురు. ఇది చౌడప్పదే యనుటకు మొదటిపద్యమునందలి పేరు తక్క వేఱాధారములు లేవు. వ్యతిరేకనిదర్శనములు చేకురునంతవఱకిది కవిచౌడప్ప దనియే నమ్మవలయును గాక!" (ఆంధ్రపత్రిక దుందుభి భాద్రపద శు ౧౧ శనివారము)

"పాము" శబ్దమునకుఁ బర్యాయపద మగు "కాకోదర" శబ్దము నీతఁ డిట్లు ధరించెను. "కాకోదర! కుందవరపు కవిచౌడప్పా!" అని కొన్నిపద్యములమకుటముగాఁ గనఁబడును. ఈకాకోదరశబ్దమున కర్థ మూహ్యము.

(1) నన్నెచోడుని కుమారసంభవములో

మహాస్రగ్ధర. "హరహాసాకాశ గంగాత్యమలజల మరాళాబ్జనీహారభాస్త్రీ
ధరకర్పూరేందు కాకోదరవరపతి దిగ్దంతి పక్షీరనీరా
కరముక్తాహారకుందోత్కర రజతశరత్కాముసీదో్యతకీర్తి
శ్వరు నాత్మారాము వాణీవరువరగురు సర్వజ్ఞుసజ్ఞానదూరున్॥

(2) నారాయణశతకమునందు.

"కడకుంబాయక వేయినోళ్లుగల యాకాకోదరాధీశుఁడున్
కడముట్ట న్నినుతింపలేక" (2వ పద్యము.)

(3) భారతమున.

"సర్పయాగమున భస్మముసేయుము తక్షకాది కాకోదరసంహతిన్"
(ఆదిపర్వము)

కవిచౌడప్ప పలుపురఁదిట్టి "కాకోదరుఁ" డయ్యెనా? వేఱర్థమున్నదా? "ఖగరాడ్బలుఁడు" కావునఁ గాకోదరోదరుఁడా? సందితులుచర్చించెదరుగాక!

పరమానందయతి.

ఈతఁడు (1) సంపగిమన్నశతకము (2) పరమానందశతకము (3) దత్తాత్రేయశతకము (4) శివజ్ఞానమంజరి యను ద్విపదకావ్యమును (5) ఉత్తరగీతావ్యాఖ్యయును వ్రాసినాఁడు. ఇతఁడు శైవాద్వైతి. దత్తాత్రేయగురువు శిష్యుఁడు. ఈతని శతకములయందు నీతి, అద్వైతము, యోగము మొదలగు విషయములనుగూర్చి వ్రాసియుండెను. క్రీ॥ శ॥ 1590 ప్రాంతములయం దున్నదత్తాత్రేయయోగీంద్రుఁ డొకఁడు తరిగొప్పుల మల్లన్నగురువు కనఁబడుచున్నాఁడు. ఈ దత్తాత్రేయుఁడే మనపరమానందయతికి గురువైనయెడల నీకవి 16 వ శతాబ్దాంతమున నుండియుండును. శివజ్ఞానమంజరిలోఁ గవి తాను దత్తాత్రేయుని ప్రియశిష్యుఁడ నని చెప్పుకొని యున్నాఁడు.

"అనువుమీఱఁగ దత్తాత్రేయగురుని, అనఁగుశిష్యుడు పరమానందతీర్థ
లోనరించెనీకృతి నుత్సాహలీల" × × నాపాలిదేవుని నాగురునాథు
నాపాలిపెన్నిధి నన్నేలు వేల్పు, నొనర దత్తాత్రేయయోగిపుంగవుని
మనసున వాక్కున మఱి కాయమునను, భావించి నుతియించి భక్తినిమించి
సేవించి పూజించి చెన్నువహించి, అతిముదంబునను పరమానందతీర్థ
యతినామధేయుఁడ నింపుదలిర్ప"

ఈదత్తాత్రేయగురుని వేదాంతు లగుధేనువుకొండ తిమ్మయ, చింతల లింగావధాని, యోగానందుఁడు, కంభంపాటి నారప్ప మొదలగువారును, చాముండికాపురాణమును వ్రాసినరామకృష్ణకవియుఁగూడఁ బొగడియున్నారు. బహుశః యీతఁడు 1590 క్రీ॥ శ॥ పూర్వుఁడైయుండును.

ఈకవి ఉత్తరగీతావ్యాఖ్యలో నిట్లు పలికినాఁడు.

శ్లో॥ ఓం జగదఙ్కురకన్దాయ సచ్చిదానందమూర్తయే
గళితాఖిలభేదాయ నమశ్శాన్తాయ తేజసే
నమః పరమశాంతాయ సచ్చిదానందమూర్తయే
శ్రీ దత్తాత్రేయయోగీంద్ర చంద్రాయ పరమాత్మనే।

"శ్రీమద్దత్తాత్రేయగురుచరణసరోజమధుకరాయమానమానసుఁడగు పరమానందతీర్థనామధేయుండు మహాభారతమందు ధర్మక్షేత్ర మయిన కురుక్షేత్రమందు అర్జునుండు శ్రీకృష్ణునిచాత గీతలు పద్దెనిమిదిఅధ్యాయాలచేతనున్నూ ఉపదేశింపబడిన తత్త్వస్వరూపమును విషయభోగప్రాబల్యముచాతను మఱచినవాడై తిరుగాను అశ్వమేధపర్వమందు ఆత్మతత్త్వము లెస్సగా తెలిశేటందుకు యిచ్ఛయించినవాఁడై భగవానులగూర్చి అడుగగాను ఉత్తరగీతలు మూఁడు అధ్యాయాల చాతలున్నూ పూర్వవ్యాఖ్యాతలు అర్థం వ్రాశేటప్పుడు అనేక శ్లోకముల తాత్పర్యము లెస్సగా విచారించక అనుభవ విరోధముగా వ్రాశినారు గనక ఆఅర్థాలు పరిహరించి అవ్యుత్పన్నులైన ప్రాకృత ముముక్షువుల విషయీకరించి ఆంధ్రభాషాపద్ధతిని ఉత్తరగీతార్థము విని తెలిశి కృతార్థులౌదురుగాక యని తెనుగు వ్యాఖ్యానము చేశేను. తత్ప్రకారం శెట్టి దనిన అర్జునుం డడిగేప్రకారము."

ఈ పైవాక్యములును, శ్లోకములును. మనకవిగురువు వివరములును, అతఁడు వ్రాసిన గ్రంథవిషయమును, 16 శతాబ్దాంతము నందలి టీకా గ్రంథముల యందలిభాషావిశేషములను స్పష్టముగాఁ దెలుపుచున్నవి. ఈతని 3 శతకములును, శివజ్ఞానమంజరియుఁ గూడ నీతఁడద్వైతమతప్రతిపాదనమునకై పీనిని రచియించె నని తెలియఁజేయును. ఈతనిధోరణి-మతము-భావప్రకటనమును గూడ వేమనకవీంద్రుని పోలికనున్నది. పద్యము జూడుఁడు.

(1) పరమానంద శతకము 111 పద్యములుకలది.

క. శ్రీవరగిరిజా దాయక, గోవిందలలాట నేత్రగోకులతిలకా
భావజసంహర హరిహర, భావాత్మకశివముకుంద! పరమానందా!

క. దైవము లిద్దఱు నేకో, దేవాదిస్మృతుల వలనఁ దెలియగనొకటే
భావించెద మిము నేకీ, భావంబున శివముకుంద! పరమానందా!

(2) దత్తాత్రేయ శతకము 112 పద్యములుకలది.

క. శ్రీవిలసిత వరసంయమి, సేవితపాదారవింద చింతితఫలదా
కావుము మము నెల్లప్పుడు, తావరముగ గుణవిధేయ! దత్తాత్రేయా!

శా. శ్రీవిఖ్యాతిగ నాత్మతత్త్వరచనా సిద్ధాంతవాక్యార్థముల్
ఠీవిన్ మీరగ గద్యపద్యములఁ బ్రోషింజెప్పి యర్పించితిన్

దేవా! గైకొను భక్తవత్సలతఁ బ్రీతిన్నన్ను రక్షింపు ప్ర
జ్ఞావిఖ్యాత ప్రమోదచిత్తమున దత్తాత్రేయ యోగీశ్వరా!

(౩) సంపగిమన్న శతకము.

ఈక్రింది పద్యమువలన నీతఁడు వేమన ననుకరించె నని యన వచ్చును.

క. వేసాలెల్లయు భువిలోఁ, గ్రాసాలకె కాక, ముక్తికాంక్షకు నేలా
వాసిగలుగు యోగియు, స్వేచ్ఛాసంచారుఁడు గదన్న ఘనసంపన్నా.

(అ) ఈ సంపగిమన్నఁ డెవరోయని చూచిన నీక్రింది సంబోధనలవలన విష్ణు వని తోఁచుచున్నది.

(1) "నీలమణిశ్యామా" (1)
(2) "సనకాదిముని ప్రసన్న!" (3), (32), (78)
(3) "శరణాగత సుప్రసన్న" (2)
(4) "సలలిత కాంతిప్రసన్న!" (4)

ఈతనిఁ గవిచౌడప్ప యనుకరించినపోలిక యొకటి.

క. వానలు పస పైరుల కెల్ల, మానము పస వనితలకును మఱియోగులకున్
ధ్యానము పస యామీఁదట, జ్ఞానముపస సుప్రసన్న! సంపగిమన్నా!

ఈ సంపగి మన్నఁడు దక్షిణ హిందూస్థానమున నెక్కడనైన నుండెనేమో యాగ్రామనామము విజ్ఞులు తెలియఁబరచెదరుగాక!

(ఇ) కొన్ని భాషాదోషము లని చిన్నయసూరివ్యాకరణము ననుసరించువారు చూపఁదగినవి.

(1) "సాటౌనా."
(2) "గర్భుకైన"
(3) "ముక్తట" (ముక్తి+అట)
(4) "సంసారైతే"
(5) "తెలుసుట"

(ఈ) ఈతఁడు కావేరీతీరమువాఁ డని యీక్రిందిపద్యమువలన నూహింప వీలగుచున్నది.

"గాడిదవాలంబుఁ బట్టి కావే రీఁదఁగ" (33)

(ఉ) "కూనలమ్మ సంకీర్తనలు" అని యొకచో వ్రాసెను. (చూడు 34.)

ఈతని కులగోత్రములు కాపురస్థలము మొదలగువిశేషములు తెలియవు. ఈతనిగ్రంథములన్నియుఁ జిక్కుచున్నవి. ఈతఁడే గురుశిష్యసంవాదరూపమున నొక స్వతంత్రవేదాంతగ్రంథమును జక్కని గ్రాంథిక వచనములో "ఉపదేశక్రమము" అను పేరుతో వ్రాసెనని తెలియుచున్నది. ఈ గురుపరంపరావిశేషములను, ఇట్టి వేదాంత గ్రంథవివరములను దెలియఁగోరువారు (1) పరిషత్పత్రిక సం॥6; ఆంధ్రకవుల చరిత్రము పుట 306. (1899); ప్రాచ్యలిఖితాగార గ్రంథవివరణములును జూడుఁడు.

శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

(1) దత్తాత్రేయశతకము.

క. పరుసము సోకిన లోహము, పరుసముగా నేరదెందు బంగారాటే
గురునకు సమమే పరుసము,తరమదిగా కెక్కుడాయె దత్తాత్రేయా. 43

క. అనుదినము తత్త్వశాస్త్రము,లనువుగ తాఁజదివి చదివి యందుల యర్థం
బనుభవముగాక యుండిన, తనచదువులు వ్యర్థమాయె దత్తాత్రేయా. 57

క. దారమున ముక్కుచీమిడి,యూరిన నది నోరఁదియ్యనోహో కాయం
బేరీతి నిలుచు నకటా, తారోయదు జనుఁడుబాయ దత్తాత్రేయా. 74

క, తను దా నెఱిఁగిన పిమ్మట, తనకెవ్వరు లేమి తెలియ తానుండానే
తనకొడుకు గలిగెనేనియు,తనకే తాభేదమాయె దత్తాత్రేయా. 81

క. తానైతే పురుషుండఁట, మేనైతే ప్రకృతి యనుచు మిక్కిలిపలుకఁగ
దానును మేనును వేఱను, దానికిఁదామూల మాయె దత్తాత్రేయా. 83

(2) సంపఁగిమన్నశతకము.

క. వినవలె సద్గురువులచేఁ, గనవలె నఱచేతియుసిరికాయయుఁ బలెఁ దా
మనవలె బ్రహ్మము దానై, సనకాదిమునిప్రసన్న! సంపఁగిమన్నా! 7

క. తాటాకులలో వ్రాసిన, మాటల నా? ముక్తిపాడి మర్మముఁ దెలియఁగ?
సూటియగు రాజమార్గము, సాటి యగునె యచటనున్న! సంపఁగిమన్నా! 8

క. ఎక్కుడి చదువులు బోధలు, మక్కువ ననుభవములేని మాటలు వినఁగాఁ
బుక్కిటి పురాణములకై జక్కుల సంతోష మెన్న సంపఁగిమన్నా! 12

క. వానలుపస పైరులకును, మానము పస వనితలకును మఱి యోగులకున్
ధ్యానము పస యామీఁదట, జ్ఞానము పస సుప్రసన్న సంపఁగిమన్నా! 17

క. తనవారి నెదుటివారిని । దనవారిఁగఁ జూడనేర్చు ధన్యులుచాలన్
ఘనకీర్తులచేమింతురు । సనకాది మునిప్రసన్న సంపఁగిమన్నా! 112

క. కూడదు గతి సంసారికి, బూడిదలోఁ గచ్ఛకాయ పొరలినభంగిన్
వాఁడును వీఁడును దానై, జాడ యెఱిఁగి నడువ రన్న! సంపఁగిమన్నా! 114

(౩) పరమానందశతకము.

(శివముకుంద శతకము)

క. సుజ్ఞాని మహిమయెప్పుడు, సుజ్ఞానియె యెఱుఁగ నేర్చు సుస్థిరమతియై
యజ్ఞాని తెలియనేర్చునె, ప్రాజ్ఞునిగతి శివముకుంద పరమానందా!

శివకేశవుల కభేదము చెప్పెను.

క. హరిహర గిరిధర పురహర, గరుడధ్వజ నీలకంఠ కనకాంబరశం
కర గౌరీధవ మాధవ, పరమాత్మా! శివముకుంద పరమానందా!

మారవికవి.

“నేర మొనరించినవాఁడు తప్పించుకొనిపోయినను నేరస్థుని జాడలు తెలిసికొనుట కనువగుగుర్తులు నేరము జరిగినచోట నెవ్వియయిన నుండక మాన వని యపరాధపరిశోధకుల సిద్ధాంతము. అట్లే కవులు తాము కావ్యమొనర్చిన కాలము తెలియఁజేయకపోయినను, పరిశోధకులు, శ్రద్ధతో గమనించినఁ గవివివరములం గనుగొనుట కనువగు సాధనములు కావ్యమునం దుండకపో వని చెప్పుట సత్యేతరముకాదు. సరిగ కవినామము, కులము, గోత్రము, కాలమును సునిశ్చితముగ నిర్ణయింపలేకపోయినను శ్రద్ధతోఁ బరీక్షించినచోఁ గావ్యచరిత్రమించుక స్థూలముగ నైనఁ జెప్పవీలుండకపోదు. శతకములలోఁ గొన్నిఁట

వివరము లెవ్వియు నుండకపోవుటచే నూతనమార్గముల నన్వేషణ మగత్య మగుచున్నది. ఈనూతనపద్ధతులలో నేఁజేయు సిద్ధాంతములు, వెల్లడించు సందేహములు, నెల్లప్పుడు సత్యములు కాకపోయినను — పూర్వపక్షముండినను—సత్యమును సమీపించుట కనువగుమార్గము లుండకపో వనుధైర్యముచే నిట్టిపనికిఁ బూనితిని. ఈ యవినయము గర్వముగాఁ దలపోయక నాప్రయత్నములకు విజ్ఞులు చర్చచే సాయ పడుసహృదయు లగుదు రని యాశ నొందుచున్నాను.

భాస్కరశతక మకారాది నియమసమన్వితముగఁ గన్పట్టు చున్నది. "అంగనసమ్మరాదు" "అక్కరపాటువచ్చు" "అడిగినయట్టి" ఈ విధముగ నున్నపద్యములు వరుసగ నక్షరక్రమముగఁ గన్పట్టు చున్నవి. శతకమునందుఁ గవిపేరుగాని, కాలముకాని యితరవివర ములు కాని కనఁబడవు. ఐన నీశతక మీవఱకుఁ బ్రకటించిన వారిం దునుగూర్చి కొన్నివివరములు వ్రాసియున్నారు. అవి ముందుఁ జదు వుదము.

కర్తృత్వము.

ఈశతకము మారన వెంకయ్య కృత మని కొన్నితాళపత్రి ప్రతులపై నుండుటఁజూచి శ్రీబ్రౌనుదొరగా రిది తత్కృతమని నిర్ణయిం చినట్లు విందుముకాని యదియెంతవఱకు విశ్వాసార్హమో తెలియదు. మారన యనున దింటిపేరో తండ్రిపేరో తెలియదు. ఏకాలమువాఁడో ముందే తెలియదు. వాఙ్మయప్రపంచమున మార్కండేయపురాణ కర్తయగు నొకమారన్నమాత్రము మన మెఱుఁగుదుము.

ఇది యిట్లుండగా నీ శతకమునుగూర్చి కొన్నికథలు వ్యాప్తిలో నున్నట్లు శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు వ్రాయుచున్నారు. అవి మిక్కిలి వినోదజనకములుగా నున్నవి.

(1) "ఒకబ్రాహ్మణున కిరువురు కుమారు లుండిరి. వారితండ్రి చాలధనము సంపాదించి మరణించెను. తరువాత నాకుమారు లిరువురును పెద్దవారై విభాగము నొందఁ దలఁచిరి. కాని వారిలో వారికిఁ బొత్తు తెగలేదు. ఉభయులును దగవులాడుకొని మఱి

కొన్నినాళ్లకు రాజుకడకుఁబోయిరి. ఆరాజుపేరు భాస్కరుఁడు. అతఁడు కవితా ప్రియుఁడు. వచ్చిన సోదరులఁజూచి మీ రేమియూరు? మీ రేమి చదివినారు? మీపేరు లేమి యని వారినిఁబ్రశ్నింప వారుచితోత్తరముల నిచ్చి మేము శాస్త్రములు చదివితిమి. తెనుఁగున బాగుగఁ గవిత్వము చెప్పఁగలము" అని సోదరు లిరువురు బదులుచెప్పిరి. అంతట రాజు వారినిఁజూచి మీరు చెరియొక గ్రంథమును వ్రాసితెచ్చిన మీ తగువు పరిష్కరించెద నని నుడివెను. మేమట్లు చేయుటకు కీతగవు పరిష్కరింపకుండిన మాకవ కాశము లేదని వారు బ్రతిమాలఁ బోనిండొక్కొకశతకమునైన వ్రాసికొనిరండని రాజు మదలయిచ్చెను. మేమిరువురము నొక్కశతకము నిప్పుడే మీరుకృతిపతిగా నిచ్చుటనే చెప్పెదు మని యాసభలోనే శతకము నారంభించిరి. పెద్దవాఁడు పద్యము పూర్వార్ధమును, చిన్నవా డుత్తరార్ధమును, జెప్పుచు నాశతకమును ముగించిరి. అంత రాజు బుద్ధిమంతు లగుసోదరుల సమాధానపఱచి కొంతద్రవ్య మిచ్చి పంపివేసెను. శతకరచనమునుబట్టి యోజించిన నీకథ నమ్ముటకు స్థూలదృష్టికి వీలుగ నున్నది. వినోద జనకము నున్నది. కాని విరోధమున నున్నసోదరులు పూర్వోత్తరార్థముల గుదిగూర్చ టలో నైకమత్యమేల కలిగియుండవలె నని సవ్వువచ్చుచున్నది. ఈకథయే సత్యమైనచోఁ బెద్దవానికంటె నుత్తరార్థము నుడివినచిన్నవాఁడు ప్రతిభాశాలి యని చెప్పనగును. కాని యాశాస్త్రిలవారే యీశతకమునుగూర్చి వాడుకలో నున్నమఱియొక కథను జెప్పు చున్నారు.

(2) ఒక బ్రాహ్మణున కిరువురుపుత్రులు. వారితండ్రి వారి చిన్నతనముననే మరణించెను. చిన్నవాఁడు చదువక మూర్ఖుఁడై చరించుచుండెను. అంతటఁ బెద్దవా డొకనాఁడు చిన్నవానినిఁజూచి కోపించి "నీవు విద్వాంసుఁడ వైనఁగాని యింటికి రావల దని యిల్లువెడల నడఁచెను. అతఁడు కొందఱు యాత్రికులతోఁ గలసి, కాశికి బోయి, శ్రద్ధతో విద్యలనేర్చి కొన్నియేండ్ల కింటికి వచ్చెను. వీధిగుమ్మముకడ నిలువఁబడి తలుపుఁగొట్టి యన్నను తమ్ముఁడు పిలిచి తలుపుతీయు మనఁగాఁ దమ్ముఁడు విద్యలనేర్చి వచ్చినాఁడో లేదోయని యన్న సందేహించి తలుపుతీయలేదు. నేనడిగిన ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము సరిగఁజెప్పిన దలుపుతీయుదు నని యన్నచెప్పి పద్యము పూర్వభాగము నన్నచదివి పూరింపు మని తమ్ము నడిగెను. తమ్ముఁ డుత్తరభాగమును జెప్పుచువచ్చెను. తమ్ముఁడు సూర్యోపాసకు డగుటచే "భాస్కరా" యని పద్యములు సూర్యభగవత్పర ముగఁబూరించుచువచ్చెను. నూఱుపద్యము లైనతరువాత నన్న తమ్మునికి దలుపు తెఱచి యాతని గౌరవించెను."

ఈ కథ కూడఁ జమత్కారముగ నున్నది. కాని యొకటి రెండు పద్యములతోఁ దమ్ముని కవితాపటిమ తెలియవలసిన యన్న యట్లు గాక నూఱుపద్యములవఱకుఁ దమ్మునిశక్తి నెఱుంగలేకపోయె ననుట స్వభావవిరుద్ధముగ నుండి మందహాస మొదవుచున్నది.

ఈకథలు రెండును భాస్కరశతకము నందలినూతనమార్గమగు నట్టి పూర్వోత్తరార్థసంఘటితము లగుపద్యములవలనఁ బుట్టినవే కాని సత్యము లనుకొనుటకు వీలులేదు. పై రెండుకథలవలనను శతకకర్త లిర్వురైనట్లు కనఁబడుచున్నది. కాని యీక్రిందిపద్యమువలన శతక మేకకవికృత మని తెలియుచున్నది. చూడుఁడు :—

"ఇంచుక నేర్పుచాలక విహీనతఁజెందిన నాకవిత్వముల్
మించవహించె నీకతన మిక్కిలి యెట్లనఁ దోలుబొమ్మలన్
మంచి వివేకి వాని తెరమాటున నుండి ప్రశస్తరీతి నా
డించిన నాడవే జనుల డెందము నింపవె ప్రీతి భాస్కరా."

ఇందలి " నాకవిత్వముల్" అని యుత్తమపురుషైకవచనము కవి యొక్కఁడని తెల్పుచున్నది. పోనిండది " మాకవిత్వముల్ " అనుకొందము. యతిస్థానమున "నా "యున్నదా? యని ప్రశ్నించుకొంటిమా తరువాతనున్న భగవత్పర మగు " నీకతన "యడ్డమురావచ్చు నన వీలగుచున్నది. ఏమనఁగా? పై కథయందే తమ్మునికొక యిష్టదైవము వేఱనియున్నదికదా! ఇరువురదైవములు వేఱగుట " మీకతన " యని బహువచన ముండవలదా? అదియు " మీకతన " యని మార్పుకొంద మని రమారమి యిరువది ప్రతులఁ జూచితిని. అన్నిట నిట్లే యున్నది. ఉన్నదానిని మార్చుట, పంచాంగముకొఱకు నక్షత్రముల మార్చుటవంటి దని గ్రంథస్థనిదర్శనమును ఘనముగ నెంచి పైవాడుకకథలను విడనాడితిని. పెద్దలు విమర్శించి చూడవచ్చును.

ఇఁక భాస్కరుఁడను రాజున కీకృతియా? యనునది తేలవలెను. ఇరువురు శతకమును వ్రాయ నందున పై కథలు రెండును కల్పితము లనికాని, ఆకథలోని భాస్కరశతక మింకొకటి యుండవలె ననికాని మ

నను నిశ్చయించుకొనవలసియున్నది. శతకమునందలి కొన్నిమాటల చేత నిందు మొదటికథలో జెప్పినభాస్కరుఁ డనురాజున కీకృతియు న్నది మొదలే నిలుచుటలేదు. ఎట్లనఁగా?

"శ్రీగల భాగ్యశాలికడఁ జేరఁగవత్తురు తారుఁదారె దూ
రాగమనప్రయాసమున కాదటనోర్చియు నైననిల్వ ను
ద్యోగము చేసి రత్ననిలయుండని కాదె సమస్త వాహినుల్
సాగరుఁ జేరుటెల్ల మునిసన్నుత సద్గురుమూర్తి భాస్కరా. 1

"రాకొమరుల్ రసజ్ఞునిఁ దిరంబుగ మన్నన నుంచినట్లు భూ
లోకమునందు మూఢుదమలోపల నుంపరు నిక్క మేకడా
చేకొని ముద్దుగాఁజదువు చిల్కను బెంతురుగాక పెంతురే
కాకము నెవ్వరైన శుభకారణ సన్మునిసేవ్య భాస్కరా." 87

పై రెండు పద్యములయందును (1) "మునిసన్నుత సద్గురు మూర్తి భాస్కరా (2) శుభకారణ సన్ముని సేవ్యభాస్కరా" యని భాస్కరునకు విశేషణములు కనఁబడుచున్నవి. ఈశతకమును బ్రతి పదార్థటీకాతాత్పర్యములతో వ్రాసిన శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగా రీపద్యములఁ జూచియే యుందురు. శతకారంభ పద్యమునందే భాస్క రుఁడు మునిసేవ్యుఁడని, సద్గురుమూర్తి యని యభివర్ణించినఁకవి రాజునై యుండ దని తెలియుచున్నది. రాజు మునిసన్నుతుఁడు కావ చ్చును. కవికి గురుమూర్తియగునా? సన్ముని సేవ్యుఁడగునా? శుభకార ణుఁడుకూడఁ గావచ్చునందము. కావున భాస్కర శబ్దమిచ్చట సూర్య పరమైనచో నాల్గు విశేషణములకును గతి కనఁబడుచున్నది. రాజుపర మన్న రెంటికి గతి పూజ్యము, రెంటికి సందేహము. కావున శ్రీశాస్త్రి గారును, విజ్ఞులునుగూడ 1, 87, 110 పద్యముల ననుసరించి యీ శతక మేకకవికృత మనియు, సూర్యదేవు నుద్దేశించి వ్రాసిన దనియుఁ బూర్వపక్ష మంగీకరించెద రని తలంచుచున్నాను.

పైఁగా నీకథలు గంజాము విశాఖపురి మండలములఁ జెప్పు కొందురేమో కాని మా గోదావరి కృష్ణమండలముల నేను వినియుండ లేదు. ఈకథల కాధారము లెచ్చటనైన నున్నఁ బ్రకటించు విజ్ఞులకు

వందనము లాచరించెదను. శుభకారణుఁడు, సన్మునిసేవ్యుఁడు, మునిసన్నుతుఁడు నగు భాస్కరుని "సద్గురుమూర్తి" యని కవిచెప్పికొనుటచేఁ గవిపేరు నిశ్చితముగ నిర్ణయము కాకపోయినను, ఆతఁడు సూర్యోపాసకుఁ డని తేలుచున్నది.

కవిస్థలము.

ఇదికూడ స్పష్టముగఁ దెలియు నాధారములు కనఁబడవు కాని యీక్రింది రెండు పద్యముల వినుఁడు:—

"క్రూరమనస్కులౌ పతులఁగొల్చి వసించిన మంచివారికిన్,
వారిగుణంబె పట్టి చెడువర్తన వాటిలు మాధురీజలో
దారలు గౌతమీముఖమహానదు లంబుధిఁ గూడినంతనే
క్షారముఁజెందవే మొసలికట్టడ లన్నియుఁదప్పి భాస్కరా. 35
ఘనబలసత్త్వ మచ్చుపడఁ గల్గినవానికి హానిలేనిచోఁ
దనదగు సత్త్వమే చెఱుచుఁ దన్ను నదెట్లన నీరు లావుగాఁ
గను వయిసించినన్ జెరువుకట్టను సత్త్వము చాలనున్నచోఁ
గనుమలు పెట్టి నట్టనడిగండి తెగంబడకున్నె ? భాస్కరా. 37.

ఒకచోట "గౌతమీముఖ మహానదు లని" యింకొకచోట నధికార్థమున "లావుగా" నని కవి వాడుటచేతను, భాస్కరశతకమును గూర్చి వాడుకలో నున్నవని చెప్పినకథలు శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారిచేఁ బ్రకటితము లగుటను, సదరు శాస్త్రిగారు విశాఖపురప్రాంతముల నున్నవా రగుటను గవి బహుశః గోదావరి కుత్తరభాగమున నున్నవిశాఖపురిమండలి వాఁ డన వీలుండునా యని సందేహ మొదవుచున్నది. శ్రీ శాస్త్రిగారు కూడ యోజించెదరుగాక!

కవికాలనిర్ణయము.

కవివివరములు శూన్యమైనప్పు డాతనికాలనిర్ణయ మొనర్చుట మాత్రము సులభమా? ఐనను శతకమునందలి భాషనుబట్టి, ఇతర విశ్వాసార్హ నిదర్శనములనుబట్టి కొంచెము ప్రయత్నించి చూతము.

తెలుఁగులో ముద్రిణ మారంభమైనప్పటినుండియు నీశతక మచ్చుపడుచున్నది. అతిప్రాచీనము లగుతాటియాకులప్రతులపైఁ గూడ నీశతకము దొరకుచుండుటచే నిది చాలప్రాచీనమైన దనియే నిర్ణయ మగుచున్నది. ఈ శతకమునందలి,

"దక్షుఁడు లేని యింటికిఁ బదార్థము వేఱొకచోటనుండి వే
లక్షలు వచ్చుచుండినఁ బలాయనమై చనుఁగల్లకాదు ప్ర
త్యక్షము వాగులున్ వఱద లన్నియు వచ్చిన నీరు నిల్చునే
యక్షయమైన గండి తెగినట్టి తటాకములోన భాస్కరా. 35

అనుపద్యము "అప్పకవీయము" లో నుదాహరణముగఁ బ్రయోగ మీయఁబడినది. అప్పకవికాలము క్రీ. శ. 1660 యని మనకు స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. కావున నీశతక మప్పకవి నాఁటికే ప్రౌఢ శతకముగా వాడుకలోనుండి యున్నట్లు నిర్ణయ మగుటచే నిది చాల ప్రాచీన శతకరాజ మని తెలియుచున్నది. ఎంతప్రాచీన మైనను నన్న యకుఁ బూర్వపుది కాదని శతకమునందలి రెండవ పద్యమునందలి సారంగధరచరిత్రాంగులప్రసంగము నిర్ణయించుచున్నది. అనఁగా భాస్కరశతకము 11, 17 శతాబ్దముల నడుమ పుట్టియున్నదని స్పష్టము. గురికి బారెడెచ్చు తగ్గుగా 600 సం॥రముల యంగలోఁ గవి కాలనిర్ణయ మొనర్చుట యొకయజ్ఞ మొనర్చుట యైనది. ఇది 15 వ శతాబ్దములో నుండియుండవచ్చు నని బొల్లవచ్చును. కాని సత్యాన్వేషణతత్పరుఁడుగ నుండవలసినచరిత్రకారుని కట్టిదానివలనఁ బ్రయోజనము సున్న. అదియుఁగాక తనసోదరులఁ గొన్నివందల సం॥లవఱకు సత్యము సమీపింపకుండ నాటంకపఱచిన దేశద్రోహి యగును. కావునఁ దనయశక్తికిఁ జదువరులు నిందించిన నిందింతురుగాక! ఇతరులు నోరెత్తుటకు వీలులేనిప్రబలనిదర్శనము లున్నప్పుడుతక్క చరిత్ర వ్రాయఁగోరువాఁడు సాహసించి యుజ్జాయింపుసిద్ధాంతములను జేయరాదు. తనకే సందేహములుగ నుండు విషయముల నిర్ణయించి చెప్పరాదు. ఈ విశాలాభిప్రాయములకు లోనై తెలిసినంతవఱకే

స్వల్పముగఁ గవికావ్యచరిత్రములకుఁ బ్రయత్నించుచున్న నాకించిత్ జ్ఞతను విజ్ఞులు గేలిసేయకుండఁ గేలుమోడ్చెదను.

(19) వెట్టి (=ఉచితము) నిబద్ధి (=సత్యము) (64)

(29) చేకురెనోటు (=చేకురినదా?) శిల లగు నోటు (=శిలల గునా?) (65) వహింపఁడోటు (=వహింపఁడా?) 95. పడఁడోటు (=పడదా?) 101

(98) చిల్లవిత్తు (=ఇండుపగింజ) (14) కాకుచేసి = అగౌరవించి, చీకాకొనర్చి.

(10౽) నక్కబొక్క = నక్కబొఱియ.

(105) జతకాదు = జతపడదు = జరుగదు. (ఏకార్యమును జతపడదు.)

ఈపైసంఖ్యలయందలి పద్యములలోఁగల ప్రయోగములఁబట్టి కవిమండల మూహింపవచ్చు నని తోఁచుచున్నది. ఇండుపగింజ యని గోదావరిమండలమున వాడుదానిని “జిల్లగింజ” యనియు, “జతపడదు” అనఁగా జరుగదనియు, గోదావరి కుత్తరముననే వాడెదరు. (1) లావుగా (2) జతకాదు (3) చిల్లగింజ మొదలగు మాటలవః స నీశతకకర్త గోదావరి కుత్తరమువాఁడని నిర్ణయింప వీలుండు నేమో విజ్ఞులు పరిశీలించెదరు గాక!

(57) “నిజదారపోషణార్థమై” పోతన్నగారి దను పద్యము నందలిసమాసము పోలికకలదు.

(89) “ఓటిపుట్టి” “బుడుంగున ముంపకుండునే” కొన్నిప్రతులు “పుటుక్కున ముంపకుండునే?” ఇందలి పుట్టి తుంగభద్రవైపున వాడు గుండ్రనితోలుమూసిన పేఁపపుటిక, నదులుదాటు పడవగా వాడుదురు. కాని గోదావరి మండలముననఁగూడ “నీపుట్టేమి మునిగిందా?” అనివా డుదురు. ఈశబ్దము కూడఁ బరిశోధనార్హము.

ఇంక నిట్టివి కొన్నిక్రియలు, శబ్దములు, సందేహములు నున్నవి కాని యిఁక విరమించుచున్నాను.

కవిత్వపరసము

(1) 91 వ పద్యము వేమన్నగారి "చిత్తశుద్ధి గల్గి" పద్యమున కనుసరణము.

(2) 76 వ పద్య మైరావతచరిత్రము.

(3) 92 వ పద్యమసంస్కృతచాటువు భాషాంతరము.

(4) 102 పద్యమున శకటరేఫ నియమము లేదు. పోతన్నభాగవతము పనికిరానిఅప్పకవిగారి కీశతక మేల లాక్షణిక మైనదో? వింత!

శైలికిఁ బద్యములు.

చ. ఉరుకరుణాయుతుండు సమయోచిత మాత్మఁ దలంచి యుగ్రవా
క్పరుషతఁ జూపినన్ ఫలముగల్గుట తథ్యముగాదె యంబుదం
బురిమిన యంతనే కురియకుండునె వర్షము లోకరక్షణ
స్థిరతరపౌరుషంబున నశేషజనంబు లెఱుంగ భాస్కరా.

ఉ. తాలిమితోడుతం దగవుఁ దప్పక నేర్పరి యొప్పుతప్పులం
బాలనసేయఁగాకటు నుపాయవిహీనుఁడు సేయనేర్చునే
పాలును నీరు నేరుపరుపంగ మరాళ మెఱుంగుఁ గాకమా
ర్జాల మెఱుంగునే తదురుచారురసజ్ఞతఁ బూన భాస్కరా.

చ. నొగిలినవేళ నెంతటి ఘనుండును దన్నొక రొక్క నేర్పుతో
నగపడి ప్రోదిసేయక తనంతట బల్మికిరాఁడు నిక్కమే
జగమున నగ్నియైనఁ గడు సన్నగిలంబడి యున్న నింధనం
బెగయఁగఁ ద్రోచియూఁదక మఱెట్లురవుల్కొన నేర్చు భాస్కరా.

భాస్కరశతకము కొంత్తమార్గమున నున్నయుత్కృష్టశతకము. నీతులు చక్కగ మనస్సులకుఁ బట్టున ట్లుపమాలు, లోకోక్తులు, గలిగి మృదుమధురముగ నుండును గాని యన్వయ మంతప్రౌఢముగ నుండదు. అనఁగా సరసముగ నుండదు. కాని శతక మెన్నిసార్లు చదివినను బాలురకంటె, బండితులకు మనోహరముగ నుండును. దీనిప్రాశస్త్య మాంధ్రలోకమునకు నూతనము కాదు. సులభశతకములు నాలుగై దయినపిమ్మట బాలురు చదువఁదగినది."

(ఆంధ్రపత్రిక, సారస్వతానుబంధము దుర్మతి, మార్గ బ ౧౦ ది.)

ఇట్లు నేను ప్రకటించినది చూచి కడపమండలమువా రొకరు సన్నెగతాళిచేయుచు నొకవ్యాసము వ్రాసి ప్రకటించిరి. మూఁడు కాలములపొడవు గలవారివ్యాసమునందు నాసిద్ధాంతములనుఁ గావని చెప్పఁగలిగినస్థిర మైనపూర్వపక్షము లెవ్వియును లేకపోయినను రెండు మూఁడువిషయములు నాకుఁ దెలియని వుంట వారికి వందనము లర్పించుచున్నాను. దత్తమండలములు తెలుఁగుభాషామాత కత్తవారియి ల్లనియు, గోదావరీమండలము పుట్టినిల్లనియు భాషాయోష పుట్టి నింటనే చిరనివాస మేర్పఱచుకొనుచున్న దనియుఁ జింతించినవార్చి మండలాభిమానమునకు సంతసించితిని. సత్యమే! భాషాయోష సనా థగా నున్నంతకాలము దత్తమండలముల నున్నది. ఇప్పు డనాథ యగుటచేఁ బుట్టినింటికిఁ జేరినది. స్త్రీధర్మము సిర్వర్తించినది. దత్త మండలమువారి కిది నిశ్చయముగ దుఃఖకారణమే యైయుండ వచ్చును.

ముప్పదియేడవపద్యములోని "నీరు మిక్కిలిఁ గనుకవసించి నన్" యనుపాఠము "నీరు లావుగాఁగను వసియించినన్" అని పాఠము మార్చినవారుశ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు. కవి "మిక్కిలి" శబ్దము దృతాంతముగ వాడినది సంస్కరించుటకు వేఱొకని కధికారము లేదు. కాని యామార్చినవారు వేంకటశాస్త్రిగారే యని కడపవారు చెప్పవఱకు నాకుఁ దెలియదు. "లావు" శబ్దమున కధికార్థము విశాఖపురిప్రాంతముల నున్నది. అది సంస్కరించినశాస్త్రి గారు విశాఖపురివా రగుట నాపరిశోధనమునందుఁ దిప్పేమియుఁ గలుగలేదు. నేనాపండితునిఁ బట్టుకొనినందులకు సంతస మొదవినది. నేను పైనఁజూపినపదములలోఁ గొన్నిదత్తమండలములలో వాడుకలో నున్న వని విని నాయభిప్రాయమును మార్చుకొంటిని గాని భాస్కర శతకకర్త దత్తమఁడలములవాఁడే యని నిర్ణయముకాలేదు.

నావ్యాసమునకు శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు కూడఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చి కొన్నివిషయములలో నాతోఁగూడ నేకీభవించిరి.

కాని వారు వ్రాసిన కథలపై విమర్శనము వారికింపు జనింపలేదు. కథల సమర్థింపఁ జూచిరిగాని యందలి స్వభావవిరుద్ధము లగువిషయములకు సమాధానము రాలేదు. వీరు తమ సమాధానమునందు "మిక్కిలి" శబ్దము తాముమార్చినసంగతి వ్రాసి, నాభ్రాంతిని ఖండింపవలసియుండిరి. వారాసంగతియే యెత్తకపోవుట నా కాశ్చర్యము కలిగించినది.

శ్రీ గర్భాం అప్పారావుగారును నావ్యాసమునకు బదులువ్రాసిరి. వారి వ్యాసమునందుఁ గల ముఖ్యవిషయము లిందుదాహృతము:—

"కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు భాస్కరశతకమును గూర్చి ప్రకటించినపుక్కిటి పురాణములు గాక యింకొకటికలదు. అయ్యది సూర్యోపాసకుఁ డగునొకకవి యొక నిర్జనాటవికిఁబోయి రెండుచెట్లకు నడ్డముగా నొకదూలము గట్టె ననియు, దానికి నూట యెనిమిదిచేర్లు గలయొక యుట్టిగట్టి తానందుఁ గూర్చుండి సూర్యునిఁ జూచుచుఁ బ్రార్థించుచుండె ననియు సూర్యుఁ డతనిఁ బరీక్షింప నెంచి వాని కంఘత్వము కలుగఁజేసె ననియు, నాతఁ డప్పటికిని దనపట్టు విడువక నూటయెనిమిదిపద్యములఁ జెప్పుచు నొక్కొకపద్యమునకుఁ నొక్కొక చేరుచొప్పున నానూటయెనిమిదిచేరులం గోసి యంత రాళంబున నిరాధారుండై యుండె ననియు సూర్యుఁడు వానిభక్తికి మెచ్చి కోరినవరంబు లిచ్చె ననియుఁ జెప్పుదురు.

పైకథ విశ్వసార్హమైనను కాకపోయినను శతకమును రచించినకవి యొక్కఁడే యనియును గృతిపతి సూర్యుఁ డనియును దెల్పుచున్నది.

ఇఁక గ్రంథాంతర విషయములఁ బరిశీలింతము.

మొదటిపద్యమున "మునిసన్నుతమద్గురుమూర్తి—భాస్కరా" యనియు,

87 వ పద్యమున "శుభకారణ సన్మునిసేవ్యభాస్కరా" యనియు,

40 వ పద్యమున "యోగీంద్రనుతాంఘ్రిపద్మ!" యనియు,

కవి కృతిపతిని సంబోధించియున్నాడు. యోగీంద్రులచే నుతింపఁబడువాఁడు త్రిమూర్త్యాత్మకుండును, లోకబాంధవుండును నగుసూర్యభగవానుఁడు తప్ప నింకెవ్వరు?

కనుక శాస్త్రిగారి పురాణగాథల కాధార మేమియుఁ గానరాదు. మఱియుఁ జివరపద్యము.

"ఇంచుక నేర్పు చాలకవి-హీనతఁ జెందిననాకవిత్వముల్
మించువహించె [illegible]

మంచి వివేకి వాని తెర-మాటున నుండి ప్రశస్తగీతి నా
డించిన నాడవే జనుల- డెందము నింపవె ప్రీతి భాస్కరా.

కృతిపతి భాస్కరుఁడు (సూర్యుఁడు.) అని స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. భాస్కరుఁడే తనకుఁ గవితామహిమ కలుగఁజేసె నని భావము."

ఇంకను గవి యొకఁడా? ఇరువురా? యను విషయము నరయుదము.

కవు లిరువు రని పలువురు భావించుటకుఁ గారణ మొండై యుండవచ్చును.

గ్రంథము నందలికొన్నిపద్యములలో దృష్టాంతములకు ముందు ప్రశ్నరూపకము లగు "అదెట్లు?" "ఎట్లు" "అదెట్లనో" అను శబ్దము లున్నవి. వీనిని బట్టి దార్ష్టాంతిక దృష్టాంత మెట్లని యొకఁ డొకనిఁ బ్రశ్నించి నట్లున్నది. కాని కొన్ని పద్యములలో "అదెట్లనో యనన్" "ఎట్టని పల్కినన్" అను శబ్దములు దార్ష్టాంతికమును స్థిరపఱచుటకు నాకవియే దృష్టాంతమును జూపుటకు ముందుఁ బ్రయోగించిన శబ్దము లైయున్నవి. మఱియు 92 వ పద్యమును జూడుఁడు.

చ. వలనుగఁ గానలందుఁ బ్రతివర్షమునం బులి నాలుగైదుపి
ల్లలగను, మూఁడనొక్కటి నిలంగను ధేనువు, రెండుమూఁడు నేఁ
డులకటు లైన బెబ్బులికుటుంబము లల్పములాయె; నాలమం
దలు గడువృద్ధిచెందవె; యధర్మము ధర్మముఁ దెల్ప భాస్కరా॥

ఇందుఁ దక్కిన పద్యములవలెఁ గాక దృష్టాంతము మొదటనే చెప్పఁబడి పద్య మేక కవికృతమైన ట్లున్నది. ఇట్లే 103వ పద్యమున్నది. కవు లిరువురే యైనయెడఁ దక్కిన పద్యము లందువలెనే పూర్వభాగము చెప్పినకవి యుత్తరభాగము చెప్పఁబోవుకవికి నీపద్యములందుఁగూడఁ దావొసఁగియుండును. కావునఁ గవి యొకఁడే యని నిశ్చయింపవచ్చును.

మఱియును మొదటిపద్యమునఁ గవి "మద్గురుమూర్తిభాస్కరా" యని చెప్పినపుడు "మత్" శబ్దము ఏకవచనమును దెలుపుచున్నది. ఇందుకుభారతప్రయోగము:—

గీ॥ చేతనుఁడ నయి యేను మత్స్వామిఁ గినిసి, రాముఁ డున్నెడక ప్పుడు గ్రమ్మఱంగ
రథముఁ దోలించి బాణపరంపరా నిమగ్నుఁ జేసితి నఁబ నెమ్మనముదలఁక.

బహువచనమున 'అస్మత్' శబ్దమును, ఏకవచనమున 'మత్'శబ్దమును సంస్కృత సమాసములఁ గన్పట్టుచున్నవి.

* * * * *

"అని తప్పక చెప్పవచ్చును. శైలియు దీనిని నిశ్చయించుచున్నది."

ఇట్లనేకవిద్వాంధికులచేఁ జర్చిత మైనయీవిషయ మిదివఱకే గ్రంథవిస్తరమగుటచే నింతతో ముగించి యిటీవల దొఱకిన మఱికొన్ని యాధారములఁ దెలుపుచున్నాను.

ప్రాచ్యలిఖితాగారము 13-7-22 సంఖ్య భాస్కరశతకాంతమున నిట్లున్నది.

సీ॥ భాగ్యచారిత్ర ఒడహైదరపాచ్ఛా—
పుత్రసరసగుణసాంద్ర—
అవరంగ తగతు—
*హా సులతానుపాచ్ఛా॥

ఈపైపద్యశకలమున హైదరు, అవురంగజీబులపేరులు కనఁబడుచున్నవి. ఆపద్య మెందలిదో, దానియర్థ మేమో తెలియదు.

11-2-9 సంఖ్యలో నిట్లున్నది.

"ఇది శ్రీసూర్యనారాయణవరప్రసాద లబ్ధకవితామహాత్యంబున మారవికవిత్వంబును (కృతంబగు?) భాస్కరశతకము అష్టోత్తర (అష్టోత్తరశత?) వృత్తములు సంపూర్ణం" శ్రీ సూర్యనారాయణార్పణమస్తు. 106 పద్యము లున్నవి.

తాటియాకుప్రతియందలి యీపైగద్యమువలన భాస్కరశతక కర్త సూర్యోపాసకుఁ డనియు, తత్ప్రసాదలబ్ధకవితా మాహాత్మ్యంబు కలవాఁ డనియు, తెలిసి పైమనయూహలకు బలము కలుగుచున్నది. కవినామము మారనగాక భారవివలె "మారవికవి" యని స్పష్టమగుచున్నది. "మా=లక్ష్మి, రవి=సూర్యనారాయణుఁడు" యని పదవిభాగము చేసి, బహుశః కవి లక్ష్మీనారాయణ మై యుండు ననియో, మఱియొకవిధముగ నై యుండు ననియో, లేక మారవియే యాతనిపేరో పరిశోధకులు చర్చించెదరుగాక! "మారవి" యని స్పష్టముగ మూలమునం దున్నది. ఈతఁ డప్పకవికంటెఁ (క్రీ॥ శ॥ 1660) బూర్వుఁడు. ఎంతపూర్వుఁడో నిర్ణయింపరాదు. ప్రసిద్ధ మైనయీశతక

కము కర్తపేరు లేకుండఁ బ్రచురించుటకంటె సందేహాస్పద మైనను, తెలిసినయీనామమే శీర్షికఁగా నుంచితిని.

బొడ్డపాటి పేరయ.

ఈబొడ్డపాటివారు కృష్ణామండలము నందలిబెజవాడప్రాంతముల నున్నబొడ్డపాడున నివస్తు డున్నారు. ఈతఁ డీబొడ్డపాటివారికి బంధు వైనప్రాచీనుఁ డైనచో నీతఁడు భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఆర్వేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతఁడు "అనంతమహత్త్వము, పద్మినీవల్లభము, మంగళగిరివిలాసము, శంకరవిజయము, సూర్యశతకము, ఉమాపతిసంగ శతక మనుమల్లిఖార్జునలింగశతకములను వ్రాసెను. ఈతనిగ్రంథము లేమియు దొరకవు గాని యీతఁడు వ్రాసినమంగళగిరివిలాసము, మల్లిఖార్జునలింగశతకము లీతఁడు కృష్ణామండలమువాఁ డనుతలఁపునకు బల మిచ్చుచున్నవి. ఈతనిగ్రంథము లన్నిఁటినుండియు క్రీస్తుశకము 1660 ప్రాంతముల నేలూరుకడ నున్నపెదపాడువాస్తవ్యుఁ డగుపెదపాటి జగన్నాథకవి తనప్రబంధరత్నాకరమునం దనేకపద్యము లుదాహరించి యుండుటచే నీపేరయకవి యంతకంటెఁ బూర్వుఁడు. ఎంతపూర్వుఁడో తెలియదు. ఈతనిశతకములనుండి దొరకినపద్యముల నీక్రింద నుదాహరించుచున్నాను:—

సీ॥ కాంతులఁ జూపట్టు కం ప్లసురించిన, లిర మైనవిపులపుఁ దేరునందు
విద్యులప్రోకయా వృద్ధసారథి నిల్పి, యతఁడు శిక్షించుహయములఁ బన్ని
తన్నివానుల మించు తిన్ననిప్రావిల్లు, చౌక్కఁ బైనారి నెక్కువెట్టి(?)
గఁతోడఁ గూడ నాకసపుసూటిని బాగు, నెమ్మేనఁ బసనిచ్చు నమ్ముఁదొడిగి
గీ॥ యమరభటు లార్య దైత్యపురములు గెలిపి, విజయ మొందినజోద వీవిశ్వమునను
వేల్పు లెవ్వరు నీసాటి విజయవాటి, మల్లికార్జునలింగ! యుమాపతిసంగ!

(275. ప్ర. ర.)

సీ॥ ఖండఖండంబుగఁ గదిసిన తేరును, భంగంపుఁటిరుసుఁ బొసంగఁ గూర్చి
విజ్జోడుపడి నిచ్చ విమవీథిఁ దిరిగెడు, చక్రంబు లొకఁగూడ సంఘటించి
తలకొన్న భీతిఁ గొందలపడు బహుముఖు, భ్రాంతసారథి నేరుపరిఁగ నిలిపి
పలుకఁ బవక్రియుంబుల నలుజాతులఁ, బోయిడి గుఱ్ఱముల్ పూనుకొలిపి
వంటవింటను బలువంక కోలఁదొడిగి, విషమలక్ష్యంబు తేగడి వ్రేసితయ్య
చెప్ప లెవ్వరు నీసాటి విజయవాటి, మల్లికార్జునలింగ! యమాప్రసంగ!
(276 (ప్ర. ర.)

సీ॥ బంట్లున్న పాలెంబు బలువిల్లుగాఁ జేసి, నవమణివలయంబు నారిఁజేసి
నుదుటి వెన్నడిమికన్నను ముల్కిగాఁ జేసి, దక్షిణాంగంబ యస్త్రంబుఁ జేసి
చేకోరతలవాని జోకసారథిఁ జేసి, తనమూర్తియొకటి రథంబు సేసి
కనుదోయిఁ జక్రయుగ్మముగ యోజనచేసి, సమత నూరుపుల నశ్వములఁ జేసి
యన్నియును నీయధీనంబు లగుటఁజేసి, పురము లేసితిగాక నీకొమరులు తోడె?
చెప్ప లెవ్వరు నీసాటి విజయవాటి, మల్లికార్జునలింగ! యమాప్రసంగ! 277
(ప్రబంధరత్నావళి.)

సూర్యశతకము. (పద్మినీవల్లభశతకము.)

శా. ఈఁగల్వోలె ప్రాణులే వెతను నీక్షింపన్ బయల్ మెచ్చకే
మూఁగల్వోలె నిరంతరాస్య లగుచున్ మూర్ఛించి తర్కించినన్
వీఁగ న్స్వైరనిమక్కువుల్ బ్రమకనీ విక్రాంతులై వారినో
రాఁగం బోవఁగనేల సత్కవులు సూర్యా! పద్మినీవల్లభా! 292

బొడ్డపాటి కొండయ

ఈబొడ్డపాటివారు కృష్ణామండలము నందలి బెజవాడప్రాంతమున నున్న బొడ్డపాటులో నివసించు చున్నారు. ఈతఁ డీబొడ్డపాటివారికి బంధు వైనప్రాచీనుఁ డైనచో నీతఁడు బొడ్డపాటి పేరయవలె భారద్వాజగోత్రుఁ డై యుండవలెను. ఆర్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఈతఁడు వ్రాసినపద్యములు ప్రబంధరత్నావళియం దుండుటచే నీతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1660 కిఁ బూర్వపువాఁ డని యూహింపవలసి యున్నది. శైలి

కీతఁడు వ్రాసినతిరుకాళహస్తిలింగశతకము నందుఁగొన్నిపద్యముల నుదాహరించుచున్నాను:—

సీ॥ కడఁగి యెక్కుడనైనఁ గదలని యరదంబు, నరదంబుపై నిల్చునట్టి విల్లు
వింటికిఁ గాఁపుగా విహరించు చక్రముల్, చక్రములను బ్రొద్దు జరపుశరము
శరమునఁ బొడమిన చక్కని సారథి, సారథిమొగమునఁ జాఁగుహరులు
హరులసామర్థ్యంబు నరసిన శింజిని, శింజినిఁ దరిత్రాడు సేయుబలముఁ
బొందుపడఁజేసి, దైత్యులపురము లేసి, యఖిలజగములు రక్షించు నట్టిజోద
వనుచుఁ గొనియాడుదురు నిన్ను ననుదినంబు, నంగభవభంగ! తిరుకాళహస్తిలింగ! 99

సీ॥ తొమ్మిదితునుకల నెమ్మిఁ గూర్చినతేరు, సరిజోకఁ గూడని చక్రయుగము
నొకముఖంబున గడ్వనోపనిసారథి, రూపింప రానివారువపు సమితి
బెడిదంపుఁదగలకుఁ బెలుచైనవిలుకమ్మి, గాలిచేఁ బ్రొద్దులు గడపునారి
పదివంకలై చాయఁ బాఱనిబాణంబు, పడిబత్తెములు లేని భటగణంబుఁ
బొందుపడఁజేసి దైత్యుల పురము లేసి, యఖిలజగములు రక్షించు నట్టిజోద,
వనుచుఁగొనియాడుదురు నిన్ను ననుదినంబు, నంగిభవభంగ! తిరుకాళహస్తిలింగ! 100

సీ, దేహంబు మిక్కిలి తిర మైనరథముగా, ఘననేత్రయుగము చక్రములుగాఁగ
నూర్పు లశ్వంబులై యొప్పారుచుండఁగ(?)దొరయు బల్లెరము సూతుండు గాఁగ
సవ్యాంగమతి ఘోరసాయకం బదిగాఁగ, సారిదిఁగుంతలములు జోడుగాఁగ
దల మైనవిహరణస్థలము కార్ముకముగా, నలు వైనహారంబు నారిగాఁగ
నన్నియును నీమహత్వంబ యగుటఁజేసి, లీలఁద్రిపురంబు లేసి గెల్చితివిగాక
నీకు నొరులు సహాయులై నిలువఁగలరె॥ యం॥

ఎలుకుర్తి రామరాజు.

ఈతఁడు రామలింగశతకమును వ్రాసెను. "రాజహంసరథాంగ! శ్రీరామలింగ!" ప్రబంధరత్నాకరమునం దీతనిపద్యము లుండుటచే నీతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1600 కిఁ బూర్వుఁడు. ఈతనివివరము లింతకంటె నేమియుఁ దెలియవు. శైలి కొఱకపద్యమును జూపుదును.

సీ. గంగాప్రవాహంబు కన్నె గేదఁగి సోకు, నమృతాంశురేఖ ముత్యాలసేస.
యురగేంద్రహారంబు కురువిందములపేరు, విసముకప్పగముతో వీడియంబు
ప్రాంతకంకటి కాలు పంకసంజాతంబు, జింకపిల్లయు రాచచిలుకబోద
యిభచర్మ చేలంబు నింద్రగోపపుఁబట్టు, భూతిపుంజము నవ్యపుష్పరజము
హేమగోత్రకోదండంబు నిక్షుధనువు, గలుగునర్ధనారీశ్వరాకారమునను
భువనజాలంబు భక్తులఁ బ్రోవుమయ్య! రాజహంసరథాంగ! శ్రీరామలింగ! 424

తెల్లపూడి కసవరాజు.

ఇతఁడు కళావతీశతకమును వ్రాసెను. ప్రబంధరత్నాకరమునం దీతనిపద్యము లుండుటచే నీతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1660 కిఁ బూర్వుఁ డనుట స్పష్టము. ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారము నందు (11-9-16) సంఖ్య గలగ్రంథమునందుఁ గళావతీశతకమునుండి కొన్నిపద్యము లున్నవి చూపెదను. అవి బహుశః ఈకళావతీశతకములోనివే యైయుండవచ్చును. కొన్నిపద్యము లీక్రింద నుదహరించుచున్నాను. చాటుపద్యమణిమంజరులయందును, ప్రబంధరత్నాకరమునందును, తాటియాకులప్రతులయందును, మకుటము గలయనేకపద్యములు కనఁబడుచున్నవి. అవియష్టకములో, తారావళులో, శతకములో, కర్తలెవరో తెలియదు. ప్రబంధరత్నావళియందుఁ గర్తలు లేనిరంగనాథశతకాదులు కనఁబడుచున్నవి.

(1) ప్రబంధరత్నావళిలో నున్నవి.

చ. గుబగుచకుంభము ల్గదలఁ గ్రొమ్ముడివీడఁగ రాలఁ గ్రొవ్విరుల్
కరమణికంకణక్వణన కాచనగధ్వను(?) లుల్లసిల్లఁగా
భరతపుఁ బిట్టుకై వడిని బాదెకిఁ జేరెడి వెల్వెలాగుల(?)
బరిపరిరీతులన్ జెలఁగుభంగు లెంతయుఁ గదే కళావతీ! 93

చ. ప్రకటితలీలఁ గీలెడలి పాపటముత్తెపుఁజేరు మోముపైఁ
దకపికలాడఁ గ్రక్కదలుదంతపుఁగమ్మలకాంతి మొత్తమై

వికచకపోలభాగముల వెన్నెలగాయుచునుండ నీవు సకా
... ... లాగులు వెత్తుఁగదే కళావతీ! 94

(2) చాటుపద్యమణిమంజరి రెండవభాగములోనివి.

శా. ఏమే! పూర్ణశశాంకబింబవదనా! ధేమే! జగన్మోహినీ!
నీమీఁదాన మజెక్కుడన్ నినువినా నేనెక్కడన్ జొక్కునే
నామీఁదం గరుణించి యేలఁగదవే నన్నుంగటాక్షింపవే
శ్రీమించన్ భ్రమరాంబికాగుణమణీ స్త్రీలోకచూడామణీ!

ఉ. నాఁడొకనాఁడు నిన్ను సెలనాఁగరో పొందిననాఁటనుండియున్
వేడుకఁ బుట్టి మన్మథుఁడు వేదనసేయఁగ నోర్వలేక నీ
వాడకు వచ్చి చూడఁ దలవాకిట రావెటు తొంగిచూచినన్.

(3) ప్రాచ్యలిఖితాగారము 11-9-16 తాటియాకుల ప్రతిలోనివి.

ఉ. వీడెము తెత్తునో పసిడివీణియ మీటుచుఁ బొద్దుపుత్తునో
కూడినకుంకుమంబు చనుగుబ్బల నొత్తుక కౌఁగిలింతునో
వేడుక చంద్రకాంతమయవేదికమీఁదికి పండవత్తునో
వ్రాడిగ మేమిరా యనుచు నూఁటపుత్తుఁగదే కళావతీ! 10

చ॥ తకతికతాళమానమున తావిలసిల్లుచుఁ బువ్వుపాన్పుపై
కకపిక కక్కపిక్క యని కౌఁగిటిలోపల ధిక్కరింపుచున్
చికితిని చిక్కతిన్ (?)మిగులఁ జిక్కితిరా యని మాటలాడుచున్
ప్రకటితలీలఁ దెల్పుచును బాగులు మెత్తఁగదే కళావతీ! 12

చ॥ మలయజగంధి నీచెఱగు మాసిన మూఁడుదినాలనుండియున్
వలఁపులరాయఁ డేచె వుపవాసము నాలవనాఁటప్రొద్దునన్
మలినము బాపి నీవురుతమజ్జనమాడఁగ త్రాణవచ్చునో
పలుచనిమోవి తేనె సుకపారణఁజేయఁగదే కళావతీ! 13

ఈమూఁడు నేకకర్తృకములు, నేకగ్రంథభాగములు నైయుండవచ్చును.

పట్టాభిరామకవి.

ఈకవి వ్రాసినవజ్రపంజర, మరున్నందన, గువ్వలచెన్నశతకములంగూర్చి యాంధ్రపత్రిక సారస్వతానుబంధమున నిట్లు ప్రకటించియుంటిని.

"వజ్రపంజరశతకము నందలి యొకటి రెండుపద్యము లప్పకవి యనుగ్రహమున నప్పకవీయమునం దుంటచే నాంధ్రలోక మీశతకముపేరు వినియుండెను. అందలిపద్యము లొకటి రెండు చూచియుండెను. కాని లాక్షణికాగ్రేసరుఁడని మనవారు తలంచుచున్నయప్పకవి యంగీకరించిన యీశతక మేమాత్రపుదో యెవ్వరునుప్రకటించినట్లు తెలియదు. ఇది యొకభట్రాజు రచియించె నని యీక్రింది మాటలవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

"++మలరాజు గుండారాయణోపాఖ్యానము, గువ్వలచెన్నశతకము, వజ్రపంజరశతకము, మరున్నందనశతకము, శమంతకోపాఖ్యానము, కవిసర్పగారుడము, కవిమూషకమార్జాలము, మొదలగు ననేకగ్రంథములు రచించి ప్రసిద్ధికెక్కిన పట్టాభిరామకవి......మున్నగు కవిపుంగవులు తెలుఁగునాడున నుండిరి." —125 పుట, ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాదిసంచిక (పదియవది).

దీనినిఁబట్టి యీకవి "దాసోహమ్మరున్నందనా!" యను మకుటము గల మరున్నందన శతకమునువ్రాసెను. ఇదికూడ నప్పకవీయమునం దుదహరించియున్నాఁడు.

(2) "గువ్వలచెన్నా!" అను మకుట ముండునీతివాక్యముల శతకమునుగూడ నీతఁడే వ్రాసెనఁట.

శమంతకోపాఖ్యానము వంటిప్రబంధములు, కవిమూషకమార్జాలము వంటిలక్షణగ్రంథముల నీకవి వ్రాసియుండెనఁట! కవి

సర్పగారుడ మొకటి బసవను వ్రాసినట్లు కొందఱు చెప్పుదురు. ఇది మఱియొకటియా?

లక్షణగ్రంథములుకూడ వ్రాసిన ప్రౌఢుఁడగు పండితుఁడనియే యీతని లక్ష్యలక్షణగ్రంథముల నప్పకవి యంగీకరించె నని చెప్ప వచ్చును.

ఈతనిఁగూర్చి పై కొలఁదిసంగతులు సంవత్సరాదిసంచికలో వ్రాసిన శ్రీవైయాకరణము గోపాలజయదేవరాజుగా రెచ్చటివారో వారికాసంగతు లెట్లు తెలిసినవో, ఈకవి తక్కినగ్రంథములు భట్టరా జుపల్లెలోఁ జిక్కునో చిక్కవో తెలియఁబఱచిన బాగుగ నుండెడిది.

తంజావూరుసరస్వతీభాండాగారమున వజ్రపంజరశతక మున్న ట్లు శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారికడ నుండినజాబితావలనఁ దెలి యుచున్నది.

ఇట్లుండఁగా నీనడుమ నొక ప్రాచీనసంపుటములో ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాగారమున నీశతకమునందలి కొన్నిపద్యములు కనఁబడినవి. (నెం. 13-4-29)

సాహిత్యప్రియులకు ముదావహముగ నుండు నని యందలి పద్యము లీక్రిందఁ జూపుచున్నాను. కొన్ని వ్యాకరణదోషములు చూ పట్టును. ఇవి లేఖకునివా? శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. కొన్ని పద్యములు కేవలస్తుతిమాత్రములయ్యు, కొన్ని మనోహరభావ సంకలితములు లేకపోలేదు. సంపూర్ణగ్రంథము చిక్కినచో నింతకం టె వివరములు వ్రాయుటకు వీలుండును. "(ఆంధ్రపత్రిక.)

కాని దాని కెవ్వరును బ్రత్యుత్తరము వ్రాయు లేదు. కాకినాడ యందున్న పుస్తకాలయమువారు వారికి గువ్వలచెన్నశతకము సంపూ ర్ణముగ దొరికిన దనియు తామే ప్రకటించుచున్నామనియుఁబత్రికలోఁ బ్రకటించిరికాని యీగ్రంథ మిదివఱకు బయటికి రాలేదు.

(1)వజ్రపంజరశతకము.

ఉ. తల్లివి తండ్రివిం బతివి దైవమ వాప్తుఁడ వీప్సితంబు సం
ధిల్లఁగఁ జేయుదాతవును నీవని నిన్నె తలంతుఁగాక నా
యుల్లము దైవతాంతరము నొందని యంచకొలంకు వాసి వ
ర్తిల్లునె యెందుచో రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

చ. కరిమొఱ యాలకించి కృపఁగావవొ. ద్రౌపది యార్తి మాన్పవో,
కరుణఁదలిర్ప పిన్నపుడె గౌతమిసంయమి యిల్లు నిల్పవో,
యురక యుపేక్ష చేసికొని యుండెదు నాయెడ నేనులాఁతినో
స్థిరతరపౌరుషా! రఘుపతీ! శరణాగతవజ్రపంజరా !

ఉ. చోరుఁడ కావవే మఱుఁగుచొచ్చితి నోనవనీతచోర, నే
జారుఁడ తప్పుసైచి కృపనోపఁగదే రమణీయగోపికా
జార! భుజంగతల్పమ విశారదశారద చంద్రకీర్తి సం
హారమణాధిపా! రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

ఉ. శ్రీగజగామినీమణిని సీతనుగా నిరపాయిగా త్రిలో
కీగృహమేధిగా గరుడకేతనుఁగా భవరోగవైద్యుఁగా
నాగురువాన నిన్నె మదినమ్మితి వేఱొకవేల్పుఁగొల్వ నీ
నేగతి కావవే రఘుపతీ ! శరణాగతవజ్రపంజరా.

చ, అరులకు నొడ్డుకొందునొ, జరామయబాధల కొడ్డుకొందునో
యురగభయోగ్రవృశ్చికమహోధృతచోరమహాభయో
త్కరముల కొడ్డుకొందునొ, సదా యిఁక నెన్నిఁటి కొడ్డుకొందు సు
స్థిరకృపఁగావవే రఘుపతీ! శరణాగతవజ్రపంజరా !

ఉ. పాపముఁ బాపవే కృపసుపర్వనదీ జనకాంఘ్రిపద్మ! నా
తాపము మాన్పవే జగదుదారకళానిధి రామచంద్ర! నీ
రూపముఁ జూపవే! సకలరోగతమంబెడలన్ కటాక్ష దృ
గ్దీపముఁ జూపవే రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

ఉ. ఆస్తులపాల నెల్లఁ గలవంచు సదా కృతు లెల్లఁ జాటు నా
వార్త వినంగ మిమ్ముఁ గొలువన్ చవిఁ బుట్టిన మీకు జానకీ
భర్తకు మీకుఁ బేరువిడఁ బాల్పడితిన్ మొఱయాలకింపు స
త్కీర్తిధురంధరా రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

ఉ. మానము గోలు యిచ్చినను మాటికి గీళ్లకుఁ గీడు చేసినన్
మేనికి హానిదెచ్చినను మీ తిరుపత్యము మీపదాంబుజ
ధ్యానము సేయఁగా నెటులనైనను మంచిదె యస్యదేవతా
ధీనుఁడఁ గాఁజుమీ రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

చ. గ్రహగతు లేమిసేయు మఱిగండపుదోషము లేక నుండు దు
స్సహదురితారి వర్గములు సంధిలనేర్చునె లేమిచెందునే
తహతహ లేటికిన్ బొదలుతావకదాస్యముఁ గాంచువారికిన్
ఇహపరసాధకా! రఘుపతీ! శరణాగత వజ్రపంజరా!

మ. పరనారీహరణం బొనర్చినమహాపాపాత్ముఁ డారావణుం
దరియౌనాతనితమ్మునిన్ శరణుఁ బొందన్ దివ్యులున్ మెచ్చఁగా
పరిరక్షించిననీకృపామహిమ మెప్పాటన్ మహాన్నత్య మే
స్థిరగాంభీర్యగుణోదధీ! రఘుపతీ! శరణాగతవజ్రపంజరా!

(శ్రీరామభూమీపతీ?)

అప్పకవీయమునందు, ప్లుతయుగవిశ్రామమున కుదాహరణ ముగనుదాహరించిన పద్యము నీక్రింద నుదాహరి చను.

ఉ. శ్రీగజగామినీమణిని సీతనుగా నిరపాయిగాఁ ద్రిలో టము
కీగృహమేనిగా గరుడకేతనుఁగా భవరోగవైద్యుఁగా దొ
నాగురువాన నిన్నె మదినమ్మితి వేఱొకవేల్పుఁ గొల్వ నీ
చేఁతి కావవే రఘుపతీ! శరణాగతవజ్రపంజరా!

(2) మరున్నందనశతకము.

అప్పకవీయమునందు లుప్తవిసర్గవళి కుదాహరణముగ నుదాహరించిన పద్యమీక్రిందఁ జూపుచున్నాను.

శా. కోపాటోపము గుప్పిగంతులు నిజాకుంఠీభవచ్ఛార్యరే
ఖాపాండిత్యమయారె! నీకును నమస్కారంబు లంకాపురీ
పాపగ్రంథికలాంగనాకుచతటీపైకోపతద్గాత్రిహ బా
హాపాటచ్చర! రామదాస! తవదాసోహ మ్మరున్నందనా!

ఈ రెండుగ్రంథములును తంజావూరు రాజులపుస్తకాగార మున నున్న వని తెలియుచున్నది. కొందఱు రామగురూష శ్రీరామ

చంద్రునివలెనే "శరణాగతవజ్రపంజరుల" మని బిరుదములఁ దాల్చువా రని యద్దంకిప్రభు వగుమాధవనాయకునిచరిత్రమువలనఁ దెలియుచున్నది. (ఆంధ్రులచరిత్రము, మధ్యయుగము, పుట 267 చూడుఁడు).

(3) గువ్వలచెన్నశతకము.

క. కలిమిఁ గలవాఁడె మనుజుఁడు, విలసితసత్కీర్తిచేత వెలయఁగవలదా?
కలిమేమి యెల్లకాలము, కులగిరులా కదలకుండ? గువ్వలచెన్నా!

క. నిలువరస దానగుణములుఁ, గలవారికిఁగాక లోభిగాండ్ర కేలా?
తలఁ జేల చాఁపగుడిసెకుఁ?, గులపావనకీర్తివన్న! గువ్వలచెన్నా!

క. ఎన్నఁగల జీవరాసుల, నన్నిఁటి గర్భమునఁ బుట్టి యటమనుజుండై
తన్నెఱిఁగి బ్రతుకవలెరా, కొన్నాళ్లిఁక నెచట నున్న! గువ్వలచెన్నా!

క. గుడి కూలును నుయి పూడును, పడినీళ్లజెరువు తెగును వనమును ఖిలమౌ
జెడనిది పద్యం బొకటియె, కుడియెడమలఁ గీర్తిఁగన్న గువ్వలచెన్నా!

క. వెలయాలు సుతుఁడు నల్లుఁడు, నిలపతియును యాచకుండు నేవురు ధరలోఁ
గలిమియు లేమియు నెఱుఁగరు, కులపావనమూర్తి వన్న గువ్వలచెన్నా!

క. ఎఱుఁగుదువు సకలవిద్యల, నెఱుఁగని విఁక రెండుకలవు నవి యేవన్నన్
బిఱికితనంబును లోభము, గుఱుతెఱుఁగవు జగతి నెన్న గువ్వలచెన్నా!

క. ఈ వీయనిపదపద్యము, గోవేసభఁ జదివె నేని కుంభినిలోనన్
ఈ విచ్చనపదపద్యము, గోవే సభఁ జదువకున్న గువ్వలచెన్నా!

క. అడుగఁదగువారి నడుగక, బడుగుల నడుగంగ లేమిఁ బాపంగలరా?
వడగళ్ళఁ గట్టువడునా, గుడి తాళ్ళను గట్టుకున్న గువ్వలచెన్నా!

క. సారాసారము లెఱుఁగని, బేరజమునకు బుద్ధిసెప్ప పెద్దలవశమా?
నీ రెంతపోసి పెంచినఁ గూరౌనా నేలవేము గువ్వలచెన్నా!

క. కలిమి గలలోభికన్నను, విలసితముగఁ బేద మేలు వితరణి యైనన్
జలిచలమ మేలుగాదా? కులనిధియంభోధికన్న గువ్వలచెన్నా!

క. వెలవిద్య లెన్నియైనను, కులవిద్యకు సాటిరావు కుంభినిలోనన్
వెలకాంత లెంద ఱున్నను, గులకాంతకు సాటిరారు గువ్వలచెన్నా!

క. తల లెంతపెంచుకున్నను, గులధర్మము విడచి కన్నకూళ్ళుం దిన్నన్
గలుగదుమోక్షము చిత్తము. విలయముగాకున్న బిజనవేములచెన్నా!

క. అంగీలు పచ్చడంబులు, చెంగావిమెఱుంగుసేలు సరిగంచులమేల్
రంగులదుప్పట్లును నీ, గొంగడి సరిఁబోల వన్న గువ్వలచెన్నా!

క. పరిగేరు కున్నగింజలు, కరవునఁ గడ్డంబురావు కష్టం డిడునా
తిరిపెమున లేమి తీరదు, గురుతరసత్కీర్తిఁ గన్న గువ్వలచెన్నా!

పైనఁ జూపిన 12వ పద్యమునందలి "బిజనవేముల చెన్నా!" యనునది గువ్వల చెన్నుఁ డింటిపేరునకుఁ బ్రతిరూపమే యైనచో నాతఁడు బ్రాహ్మణుఁ డని యనుమానింప వీలున్నది. "బిజనవేముల భైరవభ" ట్లని తాళ్ళపాక అన్నమయ్యగారికి సమకాలికుఁ డొకఁ డున్నట్లు నందవరముగాం మోపకార్లజాపితాలో నున్నది. (పరిషత్సంఖ్య 2167 చూడుఁడు,) బిజనవేములవారు బ్రాహ్మణు లున్నట్లు తెలియుచున్నది గాన మఱియొకజాతివా రట్టి యింటిపే రున్నవారు కనఁబడునవఱకు గువ్వల చెన్నఁడు బ్రాహ్మణుఁ డని తలంపవచ్చును. కాని యీపద్యము చాటుపద్యరత్నాకరము (183 పుటలో) వేముల చిన్నారాయని దని శ్రీ దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగా రుదాహరించి యున్నారు. కావున నీపై యూహ యనుమానాస్పదమైనది యగుచున్నది.

ఆంధ్రదేశమునం దీపద్యములు భట్రాజులమూలమున నెక్కుడు వ్యాప్తిలో నున్నవి. బిజనవేములచెన్నఁ డెవరో? గువ్వల చెన్నఁ డెవ్వరో, యెప్పటివాఁడో, మనకుఁ దెలియదు. కాని పదియవసంవత్సరాది సంచిక 125 పుట లోనివివరములప్రకారము వజ్రపంజరశతకము వ్రాసినపట్టాభిరామకవియే దీనికర్త యైనచో కృతిభర్త, కృతికర్తలిరువురును "అప్పకవి" కిఁ బూర్వు లగుచున్నారు. కావున వీరు క్రీ॥ శ॥ 1600 ప్రాంతములవారై యుండవచ్చును. పల్లెటూళ్ళలో జాలమంది దీపద్యములు చదువుచుందురు. గువ్వల చెన్నపద్యములుఁ మూఁడు వచ్చినవారు- పది పఠింపఁగలవారు నిల్లే యున్నారు. ఒక మిత్రుఁడు పదమూఁడుపద్యములఁ జదివినవారి నెఱుఁగుదు ననినాఁడు. చాటుపద్యమణిమంజరి, చాటుపద్యరత్నాకరములవలన మనకిప్పుడు

14. పద్యములు చిక్కినవి. ఇందలి "బిజనవేముల చెన్నా!" యను పై 12వ పద్యమునందలి విశేషణ మాతనిగ్రామనామమా? యని నేను సందేహించితిని గాని చాటుపద్యరత్నాకరములో నిది "వేముల చిన్నారాయుఁడు" అను శీర్షికక్రిందఁ బ్రకటించిరి. కారణము చింత్యము. గువ్వల చెన్నఁడు మహాదాతగాఁ గీర్తి నొంది మృతజీవుఁడై యున్నాఁడు. సంపఁగిమన్న, చౌడప్ప, వేమన్న, సుమతి, గువ్వల చెన్న శతకముల లోనిపద్యములు కొందఱు జ్ఞప్తిలేక యొకరిమకుట మింకొకరిదిగాఁ జేర్చి చదువుదురు. కాకినాడ గ్రంథాలయమువా రీశతకము శీఘ్రముగఁ బ్రకటించుట ధర్మము. ఈపట్టాభిరామకవి భట్రాజని మాత్రము తెలియును. వివరములు తెలియవు. ఇతని యితరగ్రంథములును జిక్కుటలేదు.

గణపవరపు వేంకటకవి.

ఈతనిచరిత్రము కవులచరిత్రమున వర్ణితము. ఈతనిగ్రంథములు కొన్ని పరిషత్తువారికి నూతనముగ దొరికినవి. ఈతఁడు గుంటూరుమండలము నందలి కామెపల్లెసీమవాసుఁడు. అప్పకవికిఁ బొరుగువాఁడు. బాలసరస్వతి, అప్పకవి, ఈవేంకటకవి, అహోబలపండితుఁడు మొదలగులాక్షణికు లందఱును గుంటూరుమండలము నందలి కామెపలిసీమ లోనివా రగుటయేగాక కొంచె మించుమించుగా సమకాలికులు. ఈశతాబ్దము లాక్షణికశతాబ్దము. కవిత్వము, తగ్గి, పాండిత్యము హెచ్చి, తెలుఁగుకావ్యయుగము క్షీణించుటకు వీలైనలక్షణవాఙ్మయ ముద్భవించినకాలము. ఈశతాబ్దపులక్షణము పూర్వప్రసిద్ధ కావ్యములఁ జదివి, వానినుండి లక్ష్యములు సేకరించుట, వ్యాఖ్యాసములు వ్రాయుట, వర్ణనముల సంపుటీకరణ మొనర్చుట, ప్రయోగములఁ బోగుచేయుట, ప్రబంధము వ్రాయవలసినమార్గములను గజముబద్దలతోఁ గొలిచి నియమములచేఁ గావ్యకర్తల బంధించుటయు

ననవచ్చును. అట్టిలాక్షణికులలో నీతఁ డగ్రగణ్యుఁడు. మంచిపండి తుఁడు. ధారాశుద్ధి కలవాఁడు. ఈతఁడు శతాధికగ్రంథములు వ్రాసి యుండును. ఈకవి నందవరీకనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆశ్వలాయన సూత్రుఁడు; వసిష్ఠగోత్రుఁడు; అప్పయామాత్యపుత్రుఁడు. గణపవర గ్రామ (గుంటూరుమండలము) వాస్తవ్యుఁడు. ఈతఁడు పింగళి సూరన, రామరాజభూషణునివంటి గలకవులను బేర్కొనెను. ఇతఁడు 16వ శతాబ్దాంతమున నుండియుండును. క్రీ॥ శ॥ 1550-1650 నడుమవాఁడు కానోపును.

ఇతఁడు యమకశతకము, కఠినప్రాసశతకము మొదలగు చాటుకృతులఁగూడవ్రాసెను. అవియైన నిప్పుడు దొరకవు. ఈతని తక్కిన గ్రంథములచరిత్రము కవులచరిత్రమున నున్నది.

ఇతని "యమకశతక"ము నిదివఱకుఁ గవుల చరిత్రమున "యమశతక"మని రది పొరబాటు.

క. సకలకవు ల్పొగడఁగ మా, తృక లన్నియు వరుస నెసఁగ నే తొలుదొల్తన్
జికిరిగఁ గఠినప్రాసశ, తక రాజముఁ జెప్పినట్టిధన్యుఁడఁ బుడమిన్ ॥

ఈతనిశతకములపద్యములు నాకుఁ జిక్కనందునఁ దెలియని సంగతులు పెంచి వ్రాయుటమాని యింతతో నీతనిచరిత్రమును ముగించుచున్నాను.

ఎలకూచి బాలసరస్వతి.

(క్రీ॥ శ॥ 1600-1700)

ఈకవి 17 వ శతాబ్దారంభమునఁ దుండినవాఁడు. మహామహోపాధ్యాయ బిరుదాంకితుఁడు. గొప్పపండితుఁడు. ఈతఁ డనేక గ్రంథముల రచియించియున్నవాఁడు. రంగకౌముదీనాటకము, చంద్రికాపరిణయము, ఆంధ్రచింతామణివ్యాఖ్యానము, భాషావివరణము,

రాఘవయాదవపాండవీయము, మల్లభూపాలీయము మొదలగున వీతని కృతులు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు. విష్ణుభక్తుఁడు. శతాగ్రప్రబంధకర్త. వేదశాస్త్రపురాణవివిధసంగీతసాహిత్యాదివిద్యోపబృంహణుఁడు. బహుతంత్రీకర్మచణుఁడు. ఈతనితాత భైరవార్యుఁడు. తండ్రి కృష్ణదేవుఁడు. ఈతనియాంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాఖ్య ముద్రితప్రతి చూచి, కవిచరిత్రకారుఁడు రమారమి ముప్పదికారణంబులఁ జూపి, యది నన్నయకృతము కాదని సారంగధరునిప్రసంగ ముండుటనో, మరియేకారణముననో నిర్ణయించియున్నాఁడు. పలువు రట్లునమ్ముచున్నారు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణియందుఁ జూపినసూత్రములకు వైరుధ్యము లగుప్రయోగములు నన్నయభారతభాగమున నుంట, నన్నయభట్టీయము నే నన్నయకృతము కాదనుచున్నారు. నియమములు విధించినవానికైనఁ దన్నియమానుసారము నడచుకొనుట దుస్తరము. అదిగాక బాలసరస్వతి వ్రాసిన వ్యాఖ్యాప్రతులు కృత్యాదితో నిప్పుడు దొరకుచున్నవి. అందు ముద్రితప్రతియం దున్నన్నివ్యతిరేకసూత్రములు లేవని కొందఱుభాషావేత్తలనుచున్నారు. మఱియు నన్నయసూత్రము లెనుబదియా తార్యావృత్తములు నెవ్వియో పరిశీలించి నిర్ణయింపవలసియున్నది. అందుఁ గొన్నిప్రక్షిప్తము లుండవచ్చును. ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర మిప్పుడు దొరకుచున్నందునఁ దత్కర్త యగుతెనాలి రామకృష్ణుఁడు కృష్ణరాయనికాలము వాఁ డనుట స్పష్ట మగుటచే నాతనికి సమకాలికుఁ డగులింగముగుంట తిమ్మన్న బాలసరస్వతికిఁ బూర్వుఁడుకదా! బాలసరస్వతికిఁ బూర్వమే యాంధ్రశబ్దచింతామణి లింగముగుంట తిమ్మన యెఱిఁగియుండినయెడల నన్నయభట్టీయము మూలసూత్రములు బాలసరస్వతి కల్పింపలేఁడు కదా! తిమ్మన యాంధ్రశబ్దచింతామణి నెఱిఁగియున్నట్లు శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారే వ్రాసియున్నారు. “× × వాదాంగదచూడామణి, ఆంధ్రశబ్దచింతామణి, సర్వలక్షణశిరోమణి × × అను తెనుఁగులక్షణగ్రంథములనుండి యీసులక్షణసారమునం దనేకలక్షణములు చేకొనఁబడినవి.” (చూడుఁడు పు 341. ఆంధ్రకవులచరిత్రము. 1899.)

దీనినిఁబట్టి బాలసరస్వతికిఁ బూర్వమే యాంధ్రశబ్దచింతామణి

లాక్షణికు లెఱింగియున్నను, 17 వశతాబ్దాదిని లాక్షణికు లగుబాలసరస్వతి, అప్పకవి, గణపవరపు వేంకటకవి, అహోబలపండితుఁడు మొదలగు గుంటూరుమండలకవులకు దానిప్రతులు కష్టముమీఁద లభ్యమైయుండు ననియు, వాగనుశాసనుని యీయపరూప గ్రంథ మింతవఱకువ్యాప్తినొందక మూరుమూలల డాఁగియుండుటకుఁ గారణములుగా సారంగధరాదికథలు వాడుకలోనికి వచ్చియుండు ననియు నూహింపవీలగుచున్నది. గ్రంథము కావ్యముగాక శాస్త్ర మగుటచేతను, లాక్షణికులుమాత్రమే దాని నపరూపముగ నెంచి యొరులకీయకపోవుటచేతను కేతనాదులు దీని నెఱుఁగకయుండియుందురు. దీని కందువలన వ్యాప్తి లేకపోయినది. పండితులు చర్చించెదరుగాక!

బాలసరస్వతి వ్యాఖానమునకే మహాకార్యము చేసినట్లు రాఘవయాదవపాండవీయకృత్యాదిని తనకుఁ దానే వర్ణించుకొనినాఁడు. తానే మూలగ్రంథమువ్రాసి తెలుఁగుభాషకు లేనిస్వతంత్రవ్యాకరణశాస్త్రమును సృష్టించినవాఁడైనచో నాకీర్తి నన్నయ కిచ్చుటకు బాలసరస్వతి దద్దమ్మవలె మహామహోపాధ్యాయుఁ డైయుండి యంగీకరించునా? బాలసరస్వతియే నన్నయభట్టీయమును గల్పించినవాఁడైనచో నాతనిచంద్రికాపరిణయమున నాతఁడే కల్పించినసూత్రములకు వైరుధ్యము లగుప్రయోగము లేలవ్రాసెను? ఇట్టిప్రబలసందేహములు పెక్కులు కలుగుచున్నవి. ఇంతకంటె నీశతకకవిచరిత్రమున నీవిషయచర్చ యప్రస్తుత మగుట నీవాద మింతతో ముగించుచున్నాను.

ఈతఁడు భర్తృహరిసుభాషితరత్నావళి యనుసంస్కృతశతకత్రయమును సురభిమల్లభూపాలుని కంకితముగఁ దెలిఁగించెను. ఇందన్నియు శార్దూలమత్తేభాదివృత్తము లు. మూఁడు శతకములకు మకుటము శతకమునందలి శృంగారనీతి వైరాగ్యాదివిషయములనుబట్టి "సురభిమల్లా! నీతి వాచస్పతీ!" "సురభిమల్లా! మానినీమన్మథా!" యనియు మార్చుచ వ్రాసెను.

ఇతనిసోదరుఁ డగుయెలకూచి పినయాదిత్యుఁ డాదిత్యపురాణ మును దెలిఁగించెను. దానికృత్యాదియం దాతఁడు తానుబాలసరస్వ తికి నవరజుండ నని వ్రాసికొనెను. బాలసరస్వతి తనయన్నయభట్టీయ వ్యాఖ్యపీఠికలోఁగూడ నీతఁడుతనసోదరుఁడని చెప్పెను. ఆదిత్యపురాణ మెనిమిదియాశ్వాసములగ్రంథము. పినయాదిత్యుఁడు చతుర్విధకవిత్వ రచనాధౌరేయుఁడు. ఆదిత్యపురాణము దాత యగుపొంపూరి గురవ మంత్రిందురినకుఁ గృతియిచ్చెను. ఈతనితాత యగుభైరవుఁడు రామ రాజాస్థానకవియఁట! ఈతనిగుఱించి సంపూర్ణవ్యాసము కావలసినవారు నేను ఆంధ్రపత్రికసారస్వతానుబంధంబున వ్రాసినవ్యాసమును జూచు కొనుఁడు.

బాలసరస్వతి 1630-40 ప్రాంతములవాఁ డని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. కావచ్చును.

పైడిపాటి వేంకటనృసింహకవి.

ఈకవి వ్రాసినవి రెండుశతకములు కనఁబడినవి, ఒకటి రామ చంద్రశతకము రెండు మన్నారుకృష్ణశతకము. ఈతఁడు నృసింహ విలాస మనుప్రబంధము వ్రాసియుంట నిదివఱకే కవులచరిత్రమున కెక్కియున్నాఁడు. ఇతఁడాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు, శఠమర్షణగోత్రమువాఁడు. లక్ష్మీపతికి వేంకాంబకును బు త్రుఁడు. ఇతఁడు నెల్లూరుమండలమునందలి పైడిపాడు కరణముల వంశములోనివాఁడని తెలుపుటయేగాక, కరణీకములు గోపరాజు రామ ప్రధాని యిప్పించెనను కథను గ్రంథస్థమొనరించుచున్నాఁడు.

సీ॥ "క్షితితలంబున నొప్పు కృష్ణాపినాకినీ, దివ్యనదీమధ్యదేశభూమిఁ
గడుఁబూర్వవార్ధికిఁ బడమటయోజన, దూరమై తగుఁ గందుకూరు మఱియు
నదియె సీమానామ మైయొప్పు కందుకూరికిఁ దనరు వాయువ్యదిశను
బాలేరు దానికిఁ బౌలస్త్యదిశఁ బైడి, పాడొప్పు దానికిఁ బశ్చిమమున

గీ॥ నెగడుఁ జతకుపాడు నిబుతి వేంపాడుఁ, జెలఁగు గాద్దపమూల నిలవర యన
నమరు పురచతుష్టయం బివి తృణకాష్ఠ, జలసమృద్ధి సిరుల నలరుచుండు.

గీ॥ గ్రహణవేళ గోపరాజు రామన గోల, కొండప్రభువు(?)చేతఁ గొనినదాన
మహిమ దుష్టమతుల మడియించి స్థావర, జీవనములు ద్విజులఁ జేర్చె మున్ను॥

తదీయానుగ్రహలబ్ధంబైన యేతద్గ్రామచతుష్టయస్థావరజీవితు లయినమదీయవంశజులు.”

ఇతనిమేనల్లుఁ డగు అయ్యలరాజు నారాయణకవి హంసవింశతి వ్రాసెను. ఈనారాయణకవి క్రీ॥ శ॥ 1800 ప్రాంతములవాఁడని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. 1660 క్రీ॥ శ॥ వాఁడు కావచ్చును. కావున మేనమామ యగునరసింహకవి 1650 ప్రాంతములవాఁ డనవచ్చునని తోఁచుచున్నది. ఇది సిద్ధాంతముకాదు.

ఈనరసింహకవి వ్రాసినరెండుశతకములును దశకవిభాగము నొందియున్నవి. ఆవివరము లున్నపద్యములు కొన్నియుదాహరించెదను.

మన్నారుకృష్ణశతకము.

సీ॥ వరదేవకీగర్భ వారిధిద్విజరాజ ద్విజరాజ గమనావతీర్ణభువన
వసుదేవకంస సేవాతమః పద్మాప్త, పద్మాప్త చేటీలపస్సపర్య
కృతయశోదాముచక్షీర పానాదర నాదర, హాస్యానుమోదచిత్త
వర్థితనంద గోవత్సనానాభీర నాభీరణద్దుగ్రహీణప్రసంగ
యాపదుద్ధార నన్నుబ్రోవు సాపరాధి, రాధికా గోపనృపవధూరత్నజార
చారుతర మందహాస పోలూరివాస, వారి తామితకృష్ణ మన్నారుకృష్ణ!
(దాససంగదశకము.)

సీ॥ సతత భక్షిత మఘూహుతి సరసాన్నంబు, సన్నంబుగాఁదిన సరణి మెసవ
సర్వవేదాకృతి శర్కరపలుకులు పలుకులు, గడుముద్దు గులుకు బలుక
ప్రాణ్యంతరనుగత పాదపల్లవముల లవముల గతివీధి లఘువులెత్త
శ్రుతిరవాకర్ణ నశ్రుతివల్ల వార్తల వార్తల సార్థకవ్యక్తి వినఁగ

(?) “గజపతులచేత” నని వ్రాఁతుక. కంసాలికరణీకములఁ దీయించి ద్విజుల కిచ్చె నని కథ.

నేర్చుకొను టద్భుతముగాదె నీవు మంద, మందచర్యల ప్రాకృతు మాట్కి మెలఁగి
చారుతర మందహాస పోలూరివాస! వారి తామితకృష్ణ మన్నారుకృష్ణ! 36.

సీ॥ శ్రీ రుక్మిణీరహః క్రీడాకళా సత్య! సత్యభామా మనోజలజమిత్ర!
మిత్రవిందాధ రామృత పానచాతుర్య! తుర్య కాళిందీనదీ ప్రసంగ!
సంగమనిపుణ లక్ష్మణ లక్షణాధీన! ధీనయనాగ్నజితీప్రసాద!
సాదరసల్లాప జాంబవతీల, లోల! దృగ్భద్రామదాలవాల!
వాల ఖిల్యాది మునిసంస్తవ ప్రభావ, భావమున నెంతు నిను విష్టప్రచార
చారుతర మందహాస! పోలూరివాస! వారితామితకృష్ణ మన్నారుకృష్ణ! 1

(స్తుతిదశకము.)

సీ. ప్రక్కలో నిడుకొని పలుమారు జోకొట్టి, జోకొట్టి వుణుకుచు జోలపాడు
పోరఁబెట్టిన భుజంబునఁ జేర్చి చిచ్చోసి, చిచ్చోసి యని వ్రేళ్ళ చిచ్చిగొట్టు
హాయిరే యనుచు నుయ్యాలనుంచి లాలించి, లాలించి మెల్లమెల్లనఁ గదల్చు
బూచి వచ్చెనటంచు బుసపెట్టి బెదరించి, బెదరించి మీఁగాళ్లఁ బెట్టియూఁచు
నిన్ను నిన్నివిధంబుల నిద్రఁబుచ్చి, బుచ్చి శిశువంచు తల్లి పాలిచ్చు లేపి
చారుతర మందహాస! పోలూరివాస! వారితామిత కృష్ణ! మన్నారుకృష్ణ! 25.

(పితృమాతృదశకము.)

సీ. అన్న రామను మాటలాడఁగఁ బోవలెఁ, బోవలె వాటింక పొసగదోయి
తల్లులఁ గని కొట్టఁదలఁతురు మనముల, మనముల కోపంబు మానరెపుడు
వెన్నదొంగిలితెత్తు విను మనకిరువుర, కిరువురథోదరం బేదినంబు
నాటల కధికులమయ్య యీమందలో. మందలోలాత్మడింభకులకన్న
ననుచు నమ్మించి సకల గుణాభిరాము, రాముఁ దోడ్కొని రాజమార్గంబుఁ జోరవె
చారుతరమందహాస! పోలూరివాస! వారితామిత కృష్ణ!మన్నారుకృష్ణ! 138.

(బాలదశకము)

సీ. దొరకొడుకై యుండి దొంగిలనేటికే, నేటికే వలులమే నీకు మేలు
పూనియే మెదలేము వానికోర్కులమేలు, కులమేలు వానికి గుణముఁ గలదె
రట్టుఁజేయఁగ నందఅను కానివారమా, వారమారడిఁ జేయవలెనె యెపుడు
కలఁచిహవ్యముల నెంగిలిఁజేయఁ బాడియె, పాడియే మర్యాద ప్రబలునింక
ననుచు వ్రేతలుఁ దెలుప నీయంబవారి వారివారించు నేరని వాఁడవంచు
చారుతర మందహాస! పోలూరువాస! వారితామిత కృష్ణ! మన్నారు కృష్ణ! 48.

(చోరదశకము.)

జారదశకము, గోపాలదశకము, దుష్టనిగ్రహదశకము, శిష్ట ప్రతిపాలనదశకము, అవతారదశకము ననివిభాగము లున్నవి.

సీ. దాతృత్వమునకు శాంతము సంక్రమించిన, మించిన పైడివాసించినట్లు
చదివించు గురువు ప్రాశనమివ్వఁ గలిగినఁ, గలిగిన నేయిపాల్గలిసినట్లు
పతిభక్తి సౌందర్యవతికి చేకూరిన, కూరిన మణి సానదీరినట్లు
సుగుణంబు వ్యవహారశూరునిఁ బొందిన, బొందిన పవిజోడు బూనినట్లు
నీదుభజనంబునకు మనోనియతి యమర, యమరతపసులకు సంతానమబ్బినట్లు
చారుతరమందహాస! పోలూరివాస! వారితామిత కృష్ణ! మన్నారుకృష్ణ! 109.
(నీతిదశకము)

సీ. సురుచిరాపస్తంబసూత్ర విప్రాఖ్యుఁడై, ప్రాఖ్యుఁడై శ్రీపైడిపాటి కులజుఁ
డై శఠమర్షణ యతిగోత్ర ధర్ముఁడై, ధర్ముఁడై సూనృత తపము పెంపు
గనిన లక్ష్మీపతి కలఘునాఘునునకు, ఘనునకు సుతుఁడ వేంకటనృసింహ
నామధేయుఁడ భవన్నర్తనాచరితంబు, చరితంబు నొకసీస శతకకృతినిఁ
జెప్పి యర్పించితి సుధీ విశేష దాని, దానివిని నన్నుఁ గైకొను దైవరాయ
చారుతరమందహాస! పోలూరివాస! వారితామితకృష్ణ! మన్నారుకృష్ణ!

రామచంద్రశతకము.

శా. శ్రీసీతాహృదయాబ్జభాస్కరదరారిప్రస్ఫురద్బాణ బా
ణాసోపేత లసచ్చతుష్కర శరీరాశ్లిష్ట గోదాఝరో
చ్ఛ్వాసప్రోల్లలదంబు శీకర నిజస్థానైక భద్రాద్రియు
గ్దాసశ్రీకర నన్నుఁ గైకొను ముపేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! 1

ఇందుస్తుతిదశకము మొదలగు విషయములు విభాగించి వ్రాసెను.

మ. క్షితి నేకాదశసంఖ్యచే దశకముల్ జెన్నొంద మాణిక్యవ
జ్రితతింగూర్చినహారపంక్తి గతిగీర్వాణాంధ్ర శబ్దంబులన్
శతకగ్రంథమొనర్చి నీకొసఁగెదన్ సర్వేశయస్మత్కవి
త్వతపస్సిద్ధికి నన్నుఁ గైకొనుముపేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! 15.

మ. సుగుణాత్ముండయి పైడిపాటికుల దక్షుండై మనుప్రోక్త నా
దుగురుండై శఠమర్షణాఖ్యముని గోత్రుండై యజుర్వేది నాఁ
దగు లక్ష్మీపతిసత్కవీంద్రునకుఁ బుత్రజ్యేష్ఠుఁడన్ నావశం
బగు నర్లించితి నిన్ను వేంకట నృసింహాఖ్యుండ నీవాఁడ భ
ద్రగిరీంద్రస్థిత నన్నుఁ గైకొను ముపేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! 111.

మ. స్తుతికావ్యోన్నతి, దాససంగతి, మనోదుర్వృత్తి, సంసారప
ద్ధతి, మాయాకృతి, తత్త్వసంతతి, యభేదఖ్యాతి దీనావన
స్థితి సర్వేశ, దశావతారనుతి, కించిన్నీతి నానొప్పన
ద్భుతరీతిం గృతిరుద్రసంఖ్యదశకంబుల్ సమ్మతిం దానినా
యతకారుణ్యత నన్ను గైకొను ముపేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! 112

(స్తుతిదశకము, వాక్యోన్నతిదశకము, దాసంగతి, మనోవృత్తి, సంసారదశకములు, అభేద, దీనత్రాణ, అవతార, నీతి, దశకములని పేళ్లు.)

మ. కృపణుం గొల్చెడువాఁడె కష్టి, శరణార్థిం బ్రోచుధర్మిష్టి, కా
నిపనుల్ గోరమి తుష్టి, యేలినవిభుం౽ నిందించు పాపిష్టి, తు
చ్ఛపుఁ జాపల్యములందె నష్టి, వెసనేన్చల్ బాయు సద్గోష్ఠి, నో
తపనీయాంశుక నన్నుఁ గైకొను ముపేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ!

మ. భవదుద్యద్గతమూర్తులం జొరనియప్రత్యక్షతా కార్యముల్
భువిగావింపనొ రాక్షసీవ్రతఫలంబుం దత్పుగోన్మత్త దా
నవులం గాల్పనొ బుద్ధరూపమున బ్రాణత్వంబు సాధించి యు
య్యవనిం బొల్చుట నన్నుఁ గైకొనుముపేంద్రా! రామచంద్రా! హరీ! 98.

అయ్యలరాజు నారాయణకవి.

ఇతఁడు హంసవింశతి వ్రాయుటవలనఁ గవులచరిత్రమునం దున్నాఁడు. ఈతఁడు తనగ్రంథములలోఁ దనవంశవర్ణనము నొనర్చుకొనియున్నాఁడు. ఈతఁడు వ్రాసినగ్రంథములు హంసవింశతికథలు గల యైదాశ్వాసములపద్యకావ్యము, దశావతారకథాసంగ్రహ మను మూఁడాశ్వాసములగ్రంథము, ఆంజనేయకందపద్యశతకము ననునవి మూఁడని తెలియుచున్నది. ఈతఁడు నెల్లూరుమండలము నందలికొచ్చెర్లకోటతాలూకు గోరుగుంతలపాడుగ్రామవాసి యని తెలియుచున్నది. కావుననే గోరుగుంతలపాడును "నఖగరపుర" మని గీర్వాణీకరిం

చి చెల్లపిల్ల సరసకవి కడియముగ్రామమును గంకణపుర మొనరించిన సంగతి స్మృతికిఁ దెచ్చుచున్నాఁడు "నఖగర్తపురాంజనేయ నతజనగేయా" అని శతకమకుటము. "గోరుగుంతలపాటియాంజనేయా" యనుటకు బదులుగ వ్రాసినదేకాని మఱియొకటిగాదు.

దశావతారకథాసంగ్రహమునందుఁ దగతండ్రినిఁగూర్చి యిట్లు వర్ణించెను.

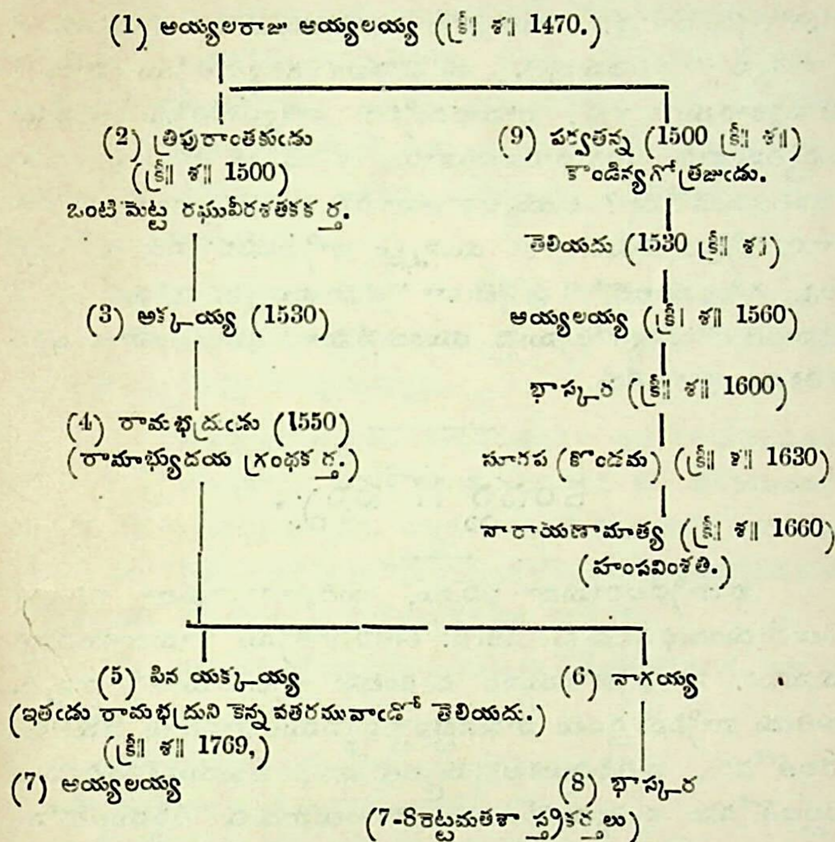
సీ॥ కౌండిన్యసద్గోత్ర కల్పకంబగుపర్వ,తపెద్దిగడెవ్వాని తాతతాత
కవిచకోరనిశాకర యశస్ఫురదయ్య,లామాత్యుఁడెవ్వాని యబ్బకబ్బ
కుకవితాక్షుద్రదుష్కృద్దాలసముఁడు, భాస్కరమంత్రియెవ్వానిఁ గన్నతండ్రి
హంసవింశతి ప్రబంధాకల్పునారాయణాఖ్యు.డౌ నేనే మహాత్మసుతుఁడ

గీ॥ నట్టి యయ్యలరాజాన్వయంబురాశి భగణహృన్నాథుఁగొండమాంబాసనాథు
నిఖిల కకుబంతరాళనిర్ణిద్రకీర్తి మజ్జనకు సూరపామాత్యు మద్రిఁ దలంతు.

హంసవింశతిలో నిట్లువ్రాసెను :—

ఉ॥అయ్యలరాజు తిప్పసచివాగ్రణి బర్వతరాజురామభ
ద్రయ్యను, భాస్కరాగ్రణి ప్రధానవరుండగుకొండధీరుసా
జయ్యనఁడిమ్మయప్రభుని సత్కవితారచనాఢ్యులైన మా
యయ్యలరాజవంశజుల నాదికవీంద్రుల సన్నుతించెదన్.

అయ్యలరాజు త్రిపురాంతకుని విషయమై వెనుక వ్రాయుచు కాశ్యపగోత్రజు లైనరామభద్రకవికిని, కౌండిన్యగోత్రజుఁడైననారాయణకవికిని సంబంధ మెట్లని సందేహించితిమి. పైగ్రంథము లన్నియుఁ జదివి వంశవృక్షము వ్రాయ నీవిధముగ సరిపెట్టుకొనుట కించుక వీలు కనఁబడుచున్నది. పండితులు చర్చించెదరుగాక !

పై లెక్కప్రకారము క్రీ॥ శ॥ 1660 సంవత్సరము నారాయణామాత్యుని కాలము కావలసియున్నను, 1769 లో నున్న రెట్టమతకవులఁ బొగడె ననుకవిచరిత్రవాక్యము బాధించుచున్నది. తన తాత భాస్కరుఁడని వర్ణించెను. మనమెఱుఁగని కొండ తిమ్మధీవరులఁ బేర్కొనెను. కావున నాపైకవులు రెట్టమతకవులు కాఁజాలరు. ఈయూహ సత్యమైనచో నీనారాయణామాత్యుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1660 ప్రాంతముల వాఁడు కావలసియుండును. నాయూహచే సకలనీతికథాసంగ్రహము నందలి గద్యయందలి "కాశ్యప" యనునది పొరబాటైయుండును. ప్రభుత్వమువారి ప్రాచ్యలిఖితాగారమున రామభద్రుని[illegible] గొండి

స్యగోత్రమువాఁ డని యొకచోట వ్రాసియుండిరి. కాని యందే "కాశ్యప" కూడనున్నది. ఈ పొరపాటుగద్యగోత్రము (నాయూహప్రకారము) కాక, రామభద్రునిది కాశ్యపగోత్రమే యైనచో బర్వతన్న కాని, తరువాతవారుకాని కౌండిన్యగోత్రజులకు దత్తు వెడలియుండిరేమో? అయ్యలరాజువా రను నింటిపేరు రామభద్రునికిఁ గాని, త్రిపురాంతకునికిఁగాని యున్నట్లు ప్రాచీననిదర్శనములు లేవు. లక్షణగ్రంథములలో "పుత్తేటి వా" రని యున్నది. కావునఁ బుత్తేటివారిది కౌండిన్యగోత్రమునై యుండునేమో ? ఇవి యూహలు. ఇతని శతకము దొరకలేదు.

కంచర్ల గోపన్న.

భద్రాచలరామదా సనియు, బందిఖానారామదా సనియుఁ బిలుచుచుండుభగవద్భక్తుఁ డీతఁడే! ఈతనిచరిత్రము రామదాసుచరిత్ర మనుపేర నాంధ్రలోకమునం దంతంటను బ్రచారములో నున్నది. ఈతఁడు వ్రాసినకీర్తనలు పాడునట్టిపట్టెవర్ధనములదాసరులు నెమలికుంచెలతోడను, ఇత్తడిచిలుకలసెమ్మెలతోడను, నడుమునఁబిగించినపట్టుబట్టలతోడను నృత్యముచేయుచుఁ బాటలుపాడుచుఁ దీర్థములలోను, పల్లెటూళ్ళలోను బ్రత్యక్ష మగుచుందురు.

ఈతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు, ఆత్రేయసగోత్రమువాఁడు. కంచెర్ల లింగన్నమంత్రికిని, కామమాంబకును బుత్రుఁ డని రామదాసుచరిత్రమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఈతఁడు వ్రాసినదాశరథిశత కాంతమునఁ దనగోత్రనామము లీక్రిందివిధముగ వివరించియున్నాఁడు.

ఉ. అల్లన లింగమంత్రిసుతుఁ డత్రిజగోత్రజుఁ డాదిశాఖ కం
చెర్లకులోద్భవుం డనఁ బ్రసిద్ధుఁడనై భవదంకితంబుగా
నెల్లకవుల్ నుతింప రచియించితి గోపకవీంద్రుఁడన్ జగ
ద్వల్లభ నీకు దాసుఁడను దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ॥

ఈతఁ డాదిశాఖకుఁ జెందినవాఁడ నని చెప్పుకొనినాఁడు. ఆది శాఖ యనఁగా బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులలో బ్రాహ్మణుఁడ నని చెప్పుకొనెనా? ఆదివేద మగు ఋగ్వేది నని చెప్పుకొని యుండునా? కంచెర్లవారిలో జ్యేష్ఠశాఖకు జెందితి నని చెప్పుకొనెనా? అనునవి సందేహములు. ఆదిశాఖ యనఁగాఁ బ్రథమశాఖ యని మఱికొందఱనుచున్నారు.*

సంగతిసందర్భములనుబట్టి యీతఁడు ప్రథమశాఖవాఁ డనుటయే సమంజసముగఁ గన్పట్టునుగాని యాయూహకుఁ బ్రతిబంధకములు కొన్ని క్రిందఁ జూపుచున్నాను.

(1) "ఆదిశాఖ" శబ్దము కులపరముగాఁ గవి వాఁడినయెడల నది "శాఖ" యనికాని, "శాఖీయుఁడ" ననికాని కవి వ్రాయవలసి యుండెఁ నని కొందఱు వ్రాసిరి. వ్యాకరణముచే నీరూపము సాధితము గానియెడలఁ గవి "ఆదిశాఖ"యనియే వ్రాసియుండె ననుకొందము. కావున నిది యంతబల మైనప్రతిబంధకము కానేరదు.

(2) ఈతఁడు తనమతమునుగుఱించి యీవిధముగ వ్రాసి యుండెను.

ఉ. పట్టితి భట్టరార్యగురుపాదము లిమ్మెయి నూర్ధ్వపుండ్రముల్
బెట్టితి మంత్రరాజ మొడిఁబెట్టితి నయ్యమకింకరాళికిన్
గట్టితి బొమ్మ మీచరణకంజములందుఁ దలంపు వెట్టి పోఁ
దట్టితిఁ బాపపుంజముల దాశరథీ! 102

ఉ. ఆర్యుల కెల్లమ్రొక్కి వినతాంగుడనై రఘునాథభట్టరా
చార్యుల కంజ లెత్తి కవిసత్తముల న్వినుతించి కార్యసౌ
కర్యమెలర్ప నొక్కశతకంబొనగూర్చి రచింతు నేఁడు తా
త్పర్యమునన్ గ్రహింపు మిది దాశరథీ! 6

(1) R. H. D. Prasadarow gar. (2) మ. గురుబ్రహ్మశర్మ గారు నరసారావుపేట (3) నల్లజర్ల సాంబశివరావుగారు, పెదబ్రహ్మదేవము, చామర్లకోట పోస్టు. వీరు ముగ్గురును గోపన్న యాదిశాఖవాఁ డని నాపేర జాబులు వ్రాసిరి.

ఈ పై రెండుపద్యములవలనను గోపనకవి రఘునాథభట్టరాచార్యులశిష్యుఁడై వైష్ణవమతము స్వీకరించి "ఊర్ధ్వపుండ్రాదుల" ధరించువాఁడని తెలియుచున్నది. ప్రథమశాఖాబ్రాహ్మణులలో నియోగు లున్నారుకాని వైష్ణవమతప్రవిష్టు లున్నారా? ఉండినయెడల వారూర్ధ్వపుండ్రములు ధరించెదరా? అట్టివా రెచ్చట నున్నారు? అనువిషయములు తేలవలసియుండెను. ప్రథమశాఖలో వైష్ణవు లున్నా రని తెలియుచున్నందున నెచ్చటనైన నున్నా రనియే స్థిరపఱచి చూతము.

(3) ఈతఁ డక్కన్న మాదన్నలమేనల్లుఁ డని రామదాసుచరిత్రము చెప్పుచున్నది. అక్కన్న మాదన్న లార్వేలనియోగు లనియు, ఋగ్వేదు లనియు, వారియింటిపేరు పింగళి వారనియు, వారివంశీకు లగు పింగళివారును, *సిద్దలూరివారును నిప్పటికి నున్నా రనియు, వారికి గోలకొండవేపారులతో సబంధబాంధవ్యము లున్న వనియు ససాక్ష్యముగఁ దెలియుచున్నది. అట్టియెడ గోపన్న వారిమేనల్లుఁ డెట్లగును? గోలకొండవేపారులకును, ఋగ్వేదులకును సంబంధము లున్నను, ప్రథమశాఖవారితోఁ గలవా? గోపన్న ప్రథమశాఖవాఁడైనప్పుడాతనిమేనమామలు ఋగ్వేదులు కావచ్చునా? ఉత్తరసర్కారులలోనిబ్రాహ్మణసంఘము నందలికట్టుబొట్లకు, నైజాము లోనికట్టుబొట్లకును, చాలభేదము లుండుటవలన నక్కడసంగతు లెఱిఁగియున్నవారిది చర్చింపవలసియున్నది. ఈవిషయమై పత్రికలలో వ్రాసినప్పుడనేక ప్రత్యుత్తరములు వచ్చినవి.

(4) కంచెర్ల శరభనకవి తనయధ్యాత్మరామాయణకృత్యాదిని తాను శైవగురుశిష్యుఁడ ననియు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడ ననియు, మంత్రికులమువాఁడ ననియు వినరించుచుఁ దనశాఖవా రీకింది తావుల నున్నట్లు చెప్పినాఁడు. (ఓ. లై. వ్రాఁతప్రతి. ఆంధ్రపత్రిక - దుందుభి, ఆషా బ౬ చూడుఁడు.)

---

* See Local Records. (Mackenji)

గీ. కొండపల్లినిఁగొందఱు గొల్లపూడిఁ గొంద ఱుండిరి తంజాపురందు* గొంద ఱెలమి
వసియించి ప్రబలిరి చెలువుమిగుల, మీఱె కంచెర్ల వంశంబు వారు ధరణి॥

కొండపల్లి యందలికంచెర్లవారు మాశాఖవా రని మనకం బె బూర్వుఁడు వ్రాసినయీపైపద్యము కాదనుటకుఁ దగినలిఖితాధార మును దాము రామదాసువంశమున కే చెందుదు మని వాదించుప్రథమ శాఖకంచెర్లవారు కనఁబఱపనలసియుందురు. అంతవఱకు మనము ప్రథమశాఖవారికిని, గోలకొండ వేపార్లకును సంబంధ మున్నమాట నిశ్చ యమైనచో రామదాసు వ్రాసినప్రకార మతఁడాదిశాఖవాఁ డనియు, పింగళివారిదౌహిత్రుఁడు కావచ్చు ననియు నమ్మవచ్చును. లేదా యక్కన్న మాదన్నలు సోదరులు కారనియు, నెవ్వరోవచ్చి యింట భుజించుచుండువాఁ డనియు, వానిని సోదరా యని యక్కన్నయు, బావగా రని యక్కన్నభార్యయుఁ బిలుచు చుండువా రనియు, భార్య బందుగుఁ డని భర్త, భర్తబందుగుఁ డని భార్యయు నమ్ముచుండి రనియుఁ గలవార్త నిశ్చయ మైనచో, నక్కన్నగా రార్వేలనియో గియు, మాదన్నగారు ప్రథమశాఖవాఁ డనియు, మాదన్నయక్క కామమ్మను లింగనమాత్రి కిచ్చి రనియు, రామదాసు మాదన్న మే నల్లుఁ డైయుండఁబోలు ననియుఁగూడ మన మనుమానింపవచ్చును. రామదా సేశాఖా బ్రాహ్మణుఁ డనునది యిప్పటి కింకను సునిశ్చితము కా లేదు. పైవివరములు చదివిన పాఠకులే యూహించి చర్చించెదరుగాక! కొంద ఱక్కన్నమాదన్నలు మహారాష్ట్రు లందురు కాని యది సత్యముకాదు. ఆంధ్రు లనేకులు మహారాష్ట్రమునకు వలసపోయి "కాశీనాథత్ర్యంబకతిలంగు" (Telang) అనఁగా తెలుఁగువాఁడ నని తెలియుటకు వ్రాసికొనునట్లే. శివాజీసేనానాయకుఁ డగు "మోరే పంతుపింగళే" కూడ "పింగళిమారయ్యపంతు" లైయుండవలెను. ఇది యత్యూహ మైనఁగావచ్చునుకాని, యక్కన్న మాదన్నలుమహాత్రిము

* తంజావూరులో గ్రంథాక్షరముల రామదాసు కీర్తన లున్న ప్రతులు దొరకు టకిదియే కారణమా?

మహారాష్ట్రులు కారు. ఏమనఁగా? ఇంటిపేరునుబట్టి తెలుఁగువారిని స్పష్టముగ నిరూపింపవచ్చును.

(1) ద్రావిడులు:—వీరి కింటిపేరు లేదు. పుట్టినయూరు తంజావూరు. తండ్రిపేరు కృష్ణయ్యరు. రెంటినుగలిపి "తం. కృ. ఆరుముగమయ్యరు" అని పేరుపెట్టుకొందురు. గ్రామపితృనామములు పొడియక్షరములు. ప్రతివ్యక్తికి నీపొడియక్షరములు మారుచుండును.

(2) మహారాష్ట్రులు:— వీరి కింటిపేరు చివర వచ్చును. "బాలగంగాధర- తిలకు." మనము "తిలకు, తిలకు" అనుచుందుముకాని యది కుటుంబనామము. తిలకుతండ్రి తిలకు; తిలకుకొడుకు తిలకు. కావున తిలకును దలిదండ్రులు స్నేహితులు పిలుచుపేరు "బాల"; "గంగాధర" యనునది తండ్రిపేరు. 'తిలకు' యింటిపేరువంటిది చివర వచ్చును.

(3) వంగీయులు:—సురేంద్రనాథ్ బెనర్జీ. ఇచ్చట "బెనర్జీ" యింటిపేరువంటిది.

(4) ఆంగ్లేయులు:— Thomas Munro ఇచ్చట "మనో్రి" యింటిపేరు వంటిది.

ఇట్లే తక్కినవారికిఁగలవు. ఇంటిపేరునకుఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చి మొదట వ్రాసికొనువా రొక్కయాంధ్రులే! కావున నింటిపే రున్న తావునుబట్టికూడ మనము "ఆంధ్రేతరు" లైనది కానిది నిర్ణయించుకొనఁగలము. నేఁటివారలు కావు. ఏనుఁగు పెదలక్ష్మణకవి తనతుల్యా మహాత్మ్యము కృత్యాదిని కృతిపతివంశవర్ణనమునం దీక్రిందిపద్యమును వ్రాసినాఁడు. ఇందు పింగళిమాదన్న యని యింటిపేరు ముందున్నది.

సీ. సు త్తనబ్బులుహసఁ । క్షోణీశ్వరునిచేత, మాటిమాటికి బహుమాన మందె
మఱియును బింగళి । మాదన్న భానుజీ, మంత్రజ్ఞు వలన సమ్మాన మొందె
అక్కన్న మొదలైన । యట్టిపెద్దలచేత, మేలు భూషణములు మెప్పులందె
పరులపక్కరులకు దు । ష్కరముకా గడిదుర్గ,ములఁ గొట్టి వారిచేఁ బూజ లందె
గీ. పీఠికాపురి కిమ్మూరు । బిక్కవోలు, తునియుఁ గొత్తాము మొల్లేరు । ఘనత నేలె
వత్సవయ తిమ్మభూపాల వరునిసుతుఁడు, రాజమాత్రుఁడౌ రాయప । రాజశౌరి।

వత్సవాయి తిమ్మరాజుగారిపుత్రుఁడైనరాయజగపతిరాజుగారినిగూర్చి (1607—1649 క్రీ. శ.) కవి వ్రాసినదిపైపద్యము.* (63 పుట పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రవిమర్శనము.)

ఇప్పుడైన అక్కన్న మాదన్న లాంధ్రులని యంగీకరించెదరని నైజాముపింగళివారినిఁగూడ జూపెదను.

రామదాసుచరిత్రమునం దీతనికథ యున్నది. అది సంగ్రహముగ నిట వివరించెదను.

"గోల్కొండరాజ్యమును దానీషా పాలించుచుండెను. ఆతనికి

క. ఎన్నఁగ తానీషాకు న, కన్నయు మాదన్న యనఁగ నవనిసురవరుల్
అన్నయుఁ దమ్ముఁడు గడుసఁ, పన్నులు మంత్రులును నీతిపాలితు లరయన్॥

వ. వారికి మేనల్లుఁడు,

తోహరా. శ్రీమించిన నెలకొండపల్లెలో శిష్టజనులు పొగడఁగ నా
కామాంబకు గోపన్న జనించెను గమలాక్షుని వరమున నా
అత్రేయసగోత్రంబున కంచె ర్లాంధ్రార్యుల వంశమునన్
పుత్రుఁ డగుచు లింగనమంత్రికిఁ గాఁ బుట్టెను గోపన్ననగా॥

క. భూసురవరుఁడు నియోగియు. భాసురకంచెర్లకులజ భవ్యయశుండున్॥
వాసవపతి వంశజవర, దాసత్తుఁడు గోపన యన వర్ణన కెక్కెన్॥

ఇతఁడు చిన్నతనములో బాలరామాయణము చదివినప్పటి నుండియు రామభక్తుఁడై చరించుచుండెను. ఎల్లప్పుడు నింట భజన చేయుచుండెను. కొన్నిదినములకు వివాహితుఁడై కాపురము చేయుచుండ కబీరుదాసనుభగవద్భక్తుఁడు వచ్చి గోపన్నను జూచి యాతని భక్తికి సంతసించి యాతనికిఁ దారకమంత్రముపదేశించి చనియెను. అదిమొదలు గోపన్న తారకమంత్రము దొరికిన దని మఱింతభక్తితో దినములఁ బుచ్చుచుండెను. కొంతకాలమునకు విజ్ఞానము గలిగి యరిషడ్వర్గముల విడనాడి, సద్గతికై యొకపుత్రునిఁ బడసి, తన తన్న

* ఈపైపద్యము నెఱిఁగియు శ్రీబ్రహ్మయపంతులుగారు వ్రాసినదిసరిగాలేదు. వారికిరామదాసువేఱని, గోపరాజు రామప్రధానివేఱని తెలియదు.

దంతయు దాసుల కిచ్చివేసి కట్టుబట్టతో కమలాపతిని భజించుచుండ బంధుగులు గోపన్నయాస్తినంతయుఁ గోల్పోయె నని దుఃఖించుచుండిరి. అంతట నాతఁడు బంధుగులపోరు బడలేక మేనమామలకడకు హైదరాబాదు, పోఁగా వారాతనికి భద్రాచలంతాలుకాతహశీల్దారుపని వేయించిరి. గోపన్న భద్రాచలముచేరి రైతులఁ గన్నబిడ్డలవలెఁ జూచుచుఁ బన్నులు వసూలుచేసి వచ్చినధన మెల్ల రామకైంకర్యముచేయుచుండెను. ఒకనాఁ డొకగొప్పసంతర్పణము చేయుచుండ రామదాసు పుత్రుఁడు గంజిగుంటలోఁ బడిపోయెను. రామదాసుభార్య బిడ్డను దీసి, మరణించె నని చెప్పిన విప్రసంతర్పణ మాగిపోవు నని యొక మూలఁ గూర్చుండి, భోజనములు ముగిసినపిమ్మట భర్తతోఁ జెప్పెను. అప్పుడు రామదాసు "రామా! తండ్రీ! నేను రామకార్యతత్పరుఁడనై యుండ నాకీకష్టము తెచ్చుట న్యాయమా?" యని విలపింప భగవంతున కనుగ్రహము కలిగి బిడ్డఁడు జీవించెను. అప్పటినుండి రామదాసు మహిమలు దేశ మెల్లడలఁ బ్రాకిపోవుచుండెను. గోలకొండకు ధనము పోవుటలేదు. రామదాసుచర్య తానీషాకుఁ దెలిసి యాతనిఁ జెఱసాలలోఁ బెట్టించి పండ్రెండుసంవత్సరములు బాధించెను. రామదాసు తానాధనము దుర్వినియోగము చేయలే దనియు, భగవంతుని కర్పించితి ననియు, నాతఁడే వచ్చి రక్షించు ననియుఁ దన్ను భటు లెంతకష్టములు పెట్టినను విశ్వాసముతో నుండెను. తుదకు విసిగి విషముఁ ద్రావఁబోవ శ్రీరామచంద్రుఁడు తానీషాకుఁ బ్రత్యక్షమై, రామదాసు వ్యయపెట్టినసొమ్ము చెల్లించి,బందిఖానానుండి రామదాసునువిడిపించెను. తిరిగి భద్రాచలము గోపన్న వచ్చి రామునిసేవించి సాయుజ్యము నందెను."

ఈతఁడు పూర్వజన్మమున రామచిలుక నొకదానినిఁ బెంచి పంజరములో 12 యేండ్లుబంధించినందున నీజన్మలో నీప్రతిఫలము కలిగె నని వ్రాసిరి.

ఈతనియీపవిత్రజీవితమునందే— ముఖ్యముగఁ జెఱసాల

యందే యనేకభక్తికీర్తనలు పాడుచుండెను. అవియే యిప్పటికిని నిలిచియున్నవి.

రామదాసుకీర్తనలును, దాశరథీశతకమునేగాక యింకఁ గొన్ని గ్రంథము లంతకుఁబూర్వము వ్రాసి నరకృతు లిచ్చి విసిగిన ట్లీక్రింది పద్యమువలన నూహింప వీ లగుచున్నది.

ఉ. మసగొని రేఁగుబండ్లకును మా క్తికముల్ వెలవోసినట్లు దు
ర్వ్యసనముఁ జెంది కావ్యము దురాత్ముల కిచ్చితి మోస మయ్యె నా
రసనకుఁ బూతవృత్తి సుకరంబుగఁ జేసెదనట్లు వాక్సుధారసములు చిల్కఁ
బద్యముఖరంగమునందు నటింపవయ్యా సంతసమును జెంది భద్రగిరి దాశరథీ! 7

ఇతఁడు రామదాసుచరిత్రములోఁ జెప్పినట్లక్కన్న మాదన్నల మేనల్లుఁడే యైనచో నీతఁడు తానీషాకాలమువాఁడగుచున్నాఁడు. (1674-1687 క్రీ॥ శ॥) ఈతనిచరిత్రము సుప్రసిద్ధ మైనదగుటఁ గొన్ని పద్యములు కీర్తనలును శైలికిఁ జూపి విడిచెదను. రామదాసుచరిత్రము నందు (1)మానసబోధశతకము (2) భావనారాయణశతకము (3)జానకీపతిశతకము (4) దాశరథీశతకము (5) ఆర్తరక్షామణిశతకము మొదలగుశతకములలోనిపద్యము లుదాహరించియున్నారు. భావనారాయణశతకము, ఆర్తరక్షామణిశతకము లెప్పటివో, యెవరివో తెలియదు. ఇందుభావనారాయణశతకములోని దని యుదాహరించిన "కరినేలిందిహుళక్కి" యనుపద్యము దేవకీనందనశతకమునందు మకుటముమారి కనఁబడుచున్నది.

మ. కరి నేలింది హుళక్కి ద్రౌపదికిఁ గోక లిచ్చి యిచ్చింది ద
బ్బర కాకాసురునిం గటాక్షమునఁ జేపట్టిం దబద్ధం బహో
శరణన్నన్ బగవానితమ్మునికి రాజ్యం బిచ్చుటల్ గల్ల యి
త్తరి నన్నేలిన నిక్క మీకథ లనంతా భావనారాయణా॥

రామదాసుచరిత్రము 63 పుట.

దేవకీనందనశతకమునఁ దుదిపాదము

"త్తరి నన్నేలిన నిక్క మీకథలు కృష్ణా దేవకీనందనా"

దేవకీనందనశతకము 100.

ఎవ్వరుదొంగలో తెలియదు, భావనారాయణశతకము దొరికి నప్పుడు సత్యము తేలవచ్చును.

రామదాసుకీర్తనలు.

బిలహరి - ఆది.

ఎవరు దూషించిన నేమి - మెచ్చి - ఎవరు భూషించిన నేమి
అవగుణంబులు మాన్పి యార్చెరా తీర్చెరా ॥
నవనీతచోరుఁడు నారాయణుఁ డుండ ॥ఎ॥

(1) పిమ్మట లాడిన నేమి? । మంచి। ప్రియములు బల్కిన నేమి।
కొమ్మరో రమ్మని కోరికె లొసఁగెడి
సమ్మతి నాపాలి సర్వేశ్వరుఁడుండ ॥ఎ॥

(2) వాసి పంతము మాకేల । వట్టి। వాదులతోడ పోరేల
దూషించేవారితో పలు మారు పొందేల
కాచి రక్షించేటి ఘనుఁడు రాముఁడుండ ॥ఎ॥

(3) అపరాధము లెంచేవారు ।మాకు। ఉపకారులై యున్నారు
విపరీతచరితలు వినుచు నెల్లప్పుడు
కపటనాటకధారి కను పెట్టియుండఁగ ॥నెవ॥

(4) వాసివన్నెలు సల్పఁగలము ।మా। వాసనలను భ్రమయఁగలము
వాసిగ భద్రాది వాసుఁడై నిరతము
భాసురముగ రామ దాసుఁడై యుండఁగ ॥ఎ॥

ఆనందభైరవి—రూపకము.

పలుకే బంగార మాయెనా । కోదండపాణి ।ప।
పలుకే బంగారమాయె । పిలిచిన పలుకవేమి
కలలో నీ నామస్మరణ । మరువ చక్కని తండ్రి ।ప।
ఇరువుగ నిసుకలోనఁ । బొరలిన వుడుతభక్తికి
కరుణించి బ్రోచితివని । నెరనమ్మితి నిన్నే తండ్రి ।ప।
ఎంత వేడిన నీకు । సుంతైన దయరాదు
పంతము సేయఁగ నే । నెంతవాఁడను తండ్రి ।ప।
శరణాగతత్రాణ । బిరుదాంకుఁడవు గావా
కరుణించు భద్రాచల । వరరామదాసపోషక ।ప।

దాశరథీశతకముకూడ దశకవిభాగము నొందినట్లే తోఁచును. చూడుఁడు. మొదటిపదిపద్యములను గేవలనామములు. ఇది కవి "నామదశక" మని వ్రాసియుండఁబోలును.

చ. కనకవిశాలచేల! భవకాననిశాతకుఠార! ధార! స
జ్జన పరిపాలశీల! దివిజస్తుత సద్గుణకాండ! కాండ సం
జనిత పరాక్రమక్రమ విశారద! శారదకంద కుంద చం
దన ఘనసార! సారయశ దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ!. 10

ఈక్రిందిపద్యము ముకుందమాల లోనిశ్లోకమును స్మృతికిఁ దెచ్చుచున్నది.

శ్లో. కృష్ణ త్వదీయపదపఙ్కజపఞ్జరాన్త। మద్యైవమే విశతు మానసరాజహంసః
ప్రాణప్రయాణసమయే కఫవాతపిత్తైః। కంఠావరోధనవిధౌ స్మరణం కుతస్తే. 7

ఉ. ముప్పున కాలకింకరులు ముంగిట వచ్చినవేళ రోగముల్
దెప్పరమైనచోఁ గఫము కుత్తుక నిండినవేళ బాంధవుల్
దప్పినవేళ మీస్మరణ గల్గునొ గల్గదొ నాఁటి కిప్పుడే
తిప్పక జేతు మీభజన దాశరథీ కరుణాపయోనిధీ! 16

ఉ. చక్కెర మాని వేముఁ దినఁజాలినిక్రైవడి మానవాధముల్
పెక్కురు బక్కదైవముల వేమరుఁగొల్చెద రట్లుగాదయా
మ్రొక్కిన నీకు మ్రొక్కవలె మోక్షము సంగిన నీవ యీవలెన్
దక్కినమాట లేమిటికి దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ! 21

ఉ. భండనభీము డార్తజనబాంధవుఁ డుజ్జ్వలబాణతూణ కో
దండ కళాప్రచండ భుజతాండవకీర్తికి రామమూర్తికిన్
రెండవసాటి దైవమిఁక లేదనుచున్ గడగట్టి భేరికా
డాండ డడాండ డాండనినదంబు లజాండము నిండ మత్తవే
దండము నెక్కి చాటెదను దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ! 34

ఉ॥ పండితరక్షకుం డఖిలపాపవిమోచనుఁ డబ్జసంభవా
ఖండలపూజితుండు దశకంఠవిలుంఠన చండకాండకో
దండకలాప్రవీణుఁ డనుతావకకీర్తివధూటి కిత్తుఁ బూ
దండలు గాఁగ నాకవిత దాశరథీ! కరుణాపయోనిధీ! 15

ఇందలి ౬౦ పద్యము ధూర్జటిశతకము 82 ను; 89 వ పద్యము నారాయణశతకమునందలి 10 పద్యమును, 45 పద్యము ఒంటిమెట్ట రఘువీరశతకమునందలి 88 పద్యమును, 27 పద్యము శివతత్త్వసార మునందలి 118 పద్యమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నవి.

ఇటీవల నాకుఁ జేరినజాబులవలన నీతనిబంధుగుల మని చెప్పు కొనువారు ప్రథమశాఖలు పెదకంచెర్లగ్రామములో నున్నందునను, ప్రథమశాఖకవు లగురావూరి సంజీవకవి మొదలగువారు తమకులము చెప్పవలసినచోట్ల "ఆదిశాఖ"వార మని వ్రాసికొనినందునను, భావి పరిశోధకు లింతకంటెఁ బ్రబలాధారములఁ జూపువఱకు, నీతఁడు స్పష్ట ముగఁ దనశతకమునందు వ్రాసికొన్న "ఆదిశాఖ" పదమువలనను, రామదాసుచరిత్రము నందలి "ఆంధ్రార్యులశాఖ" వాఁ డనుమాట వలనను మన మీతఁడు ప్రథమశాఖవాఁ డనియే నమ్ముట మంచిదని తోఁచుచున్నది. ఆర్యులు ప్రథమశాఖలలో నొకవిభాగమువారు రామ దాసుచరిత్రమువలన నీతఁడు ప్రథమశాఖ, ఆర్య,విభాగము నొందిన నియోగి యని తెలియుచున్నది. ఇతఁ డప్పు డక్కన్నమాదన్నల మేనల్లుఁ డెట్లగు నని ప్రశ్నవచ్చును. ప్రథమశాఖలకు, ఋగ్వేదులకు సంబంధబాంధవ్యము లున్న వనికాని, ఆసంబంధము రామదాసుచరిత్ర కారునికల్పన మనికాని యనుకొనవలయును. మేనల్లుఁడు బందిఖా నాలో నున్నప్పుడు, సర్వస్వతంత్రు లగుమేనమామ లయినయక్కన్న మాదన్నలు (సంబంధమే సత్యమైనచో) భగవత్కైంకర్య మొనర్చిన రామదాసును పండ్రెండేండ్లు బంధిఖానాలో నుండ నిచ్చెదరా? తా మాధన మిచ్చికాని, తానీషాను "క్షమించి తమమేనల్లుని విడువుఁ" డని కోరికాని సహాయము చేసియుండరా? కావున నిది విచారణ మొందవలసియున్నది.

రామదాసు, అక్కన్నమాదన్నలమేనల్లుఁ డనుటకు రామదాసు చరిత్రమున నిట్లున్నది.

ఒకరామదాసుచరిత్రమునం దీతఁడు నైజాముప్రాంతముల నేలకొండపల్లివాసుఁ డని వ్రాసినారు.

"తోహరా. నవాబుతానిషాతక్తుఁజేరి యానగర మేలుచుండ
మక్కువగుదివాను లాతనికి మాన్యులు బహుసజ్జనులు
అక్కన మాదన్నయు ననియిద్దఱు నన్నదమ్ము లతిప్రియులు"

క. అనఘుల శాస్త్రవిధిజ్ఞుల । ననురక్తుల బితృపితామహక్రమమున వ
చ్చినవిప్రుల మంత్రులగా । నొనరించెను గార్యసంప్రయోగముకొఱకున్.

తానీషా గోల్కొండపట్టణము రాజధానిగా నేలుచుండెను. అందనేకగ్రామములుకలవు. కొన్నిగ్రామముల లొకతుక్డీ లేకతాలుకా యనిపేరు. అందు భద్రాచలముతుక్డీ యొకటి.

"తోహరా. ఈతుక్డిలోఁ జేరినగ్రామము నేలకొండపలియందు
ఖ్యాతిగ లింగనమంత్రివసించెను గాపురముగ నందు
లింగనమంత్రి వివాహం బయ్యెను మంగళవతి కామాంబన్"

ఇందువలన గోపన్నకవి తల్లికామాంబ యనియుఁ దండ్రి లింగన్న యనియు స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. ఇతఁ డక్కన్నమాదన్నలగార్ల మేనల్లుఁ డైనట్లీక్రిందివాక్యములు చెప్పుచున్నవి.

"తోహరా- చని చూచిరి గోల్కొండలప్కరున చయ్యన మంత్రులగృహము
కనుగొని యిట్లని పల్కెను గోపన కావలివారలతోను.

గీ. నేలకొండపల్లె నివసించియుండుట । కరుణగలుగు తల్లికామమ యగు
నమరఁ దండ్రిలింగనార్యుఁ డటందురు । నాదుపేరు గోపన యని యంద్రు.

క. మామలు మంత్రులు నాకు । నేమచ్చిక జూడఁగోరి యిటవచ్చితి మా
మా మామల కెఱిగింపుండ । వేమరు నను వేడనిటకు వెసవచ్చి తనన్."

అనికావలివాఁడు మంత్రులతోఁజెప్పఁగా "రాజ్యాంగవిషయ మంతనములనున్న" మంత్రు లీమాటలువిని

"తోహరా. తెప్పునలేచియు నెదురుగవచ్చిరి యప్పుడుతునిజూడ
అప్పుడపరిమిత సంతోషంబునఁ గప్పినమోహముతోడ
వందనములు చేసిన తమ యల్లునవార్యమైన కృపలోడన్
సుంద [illegible]"

పిమ్మట నామాతృ లంతవఱకే చనిపోయిన తమతోఁబుట్టువు మరణమున కీవిధముగ విచారించిరఁట!

"మ. ధనధాన్యంబులు సర్వసంపదలు నిత్యంబై రమాలోలుఁ డి
చ్చిన భోగింపక సర్వమున్విడిచి సంశీలాత్మ వయ్యె న్మము
న్ఘనదుఃఖంబున ముంచి నీవరిగితే కామమ్మ యేమమ్మ నీ
తినయుం జూడవు మమ్ముఁబ్రోవ విది యేధర్మంబుగా నెంచితో
జనయిత్రీ సమతోడుబాసితిగదే సంపూర్ణచంద్రాననా!"

గోపన్న చెరనుండి బయటికిరాక మరణించినట్లు జిల్లామాన్యులలో నున్నట్లు శ్రీబ్రహ్మయ్యపంతులువారు సెలవిచ్చిరి. అట్టివారి కీక్రిందిశాసనమును దానిపై నభిప్రాయమువ్రాసినశ్రీగురుబ్రహ్మశర్మగారివాక్యములును సందేహనివృత్తి సేయఁగల వని యీభాగము లుదాహరించుచున్నాను.

(1) శాసనము.

"స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శకవర్షంబులు ౧౫౭౪ అగు నేటి వర్తమాన వ్యవహారిక చాంద్రమాన నందన నామసంవత్సర చైత్రశుద్ధ ౧ భానువారం శ్రీ భద్రాచల సీతారామచంద్ర మహాప్రభువువారి సన్నిధిని — శ్రీ రామదాసుగారు శ్రీ తానీషాగారి యనుమతి వెంబడిని జరిగించిన దేవబ్రాహ్మణ వృత్తులు, శ్రీవారి సన్నిధిని జరిగే వుత్సవ ప్రకరణములు వ్రాసియున్న శాసనం — ధంసా ప్రపంచములో శ్రీవారు పోలవరం వలస వేంచేసినప్పుడు ఒక దుర్మార్గుడు శాసనం చెక్కివేసినందున సర్వజనులకు తెలిసి సంతోషించేటందుకు లేకపోగా, ఆ దుర్మార్గుడు పుత్రమిత్ర కళత్రాదులతోటి నశించిపోయినాడు. తదనంతరము శాలివాహన శకవర్షంబులు అగు నేటి ౧౬౭౪ నందననామసంవత్సర చైత్రశుద్ధ ౧ ఇందువారం భద్రగిరివరద రామదాసు అనే రామదాసుహంశమున జన్మించినభక్తుడు కాంచీనగరమునుండి శ్రీభద్రాద్రికి వచ్చి తనకు తన భార్యకు గల సకల ఆభరణములు, ధనము శ్రీవారికి అర్పణజేసి, ఆయన తల్లియైన రంగమ్మ యనే మహాభాగ్యవతి యనుమతివెంబడి ఆత్మకుటుంబముతోడ హరిదాసులై స్త్రీలు సమ్మార్జన కైంకర్యమున్ను, పురుషులు భోజనము మొదలైన సేవాదులున్ను, జరిగిస్తూయుండగా శ్రీవారు నాసరుద్దౌలావారి నవాబుగిరిలో చందులాలా అనే భగవదంశ సంభూతుడికి స్వప్నమందునదర్శనం కృపజేసి వరదరామదాసు రామదాసుగారి హంశయనిన్ని, హసనాబాదు పరగణా శ్రీవారి మోహరుతోటి పట్టన

రామదాసు దస్కతుతోటి అమలు జరిగించవలసినదనిన్ని. అదివరకు దుర్మార్గులు పరిపంచ పరిపాలన చేయుటచేతను దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు నిరాటంకముగ జరుగుట లేనందున అవి విమర్శనుగా జరిగించవలసినదనిన్ని ఆజ్ఞ యిచ్చినందున చందులాలా అనే భగవదంశసంభూతుండు అతిభక్తియుక్తుడై భగవదాజ్ఞప్రకారము దేవబ్రాహ్మణ అగ్రహారాలు, వృత్తులు, రుసుములు, నజర్లు మొదలయినవిగాక అమానిగ్రామాదులు ౫౫, దవబస్తాలు ౧౧ నాయరున్ను శివాయబాపతులతోకూడ ౭౧ దెబ్బదియొక్క వెయ్యి చెలామణిరూపాయలు హసనాబాదు పరగణారకం యేర్పరచి అందులకుగా ౩౨ వేలు సర్కారుకు నగదు చెల్లించేలాగునున్ను, ౧౦౦ జనం సిబ్బందితోపు శ్రీవారి సన్నిధిలో పయివారి కుండేలాగునున్ను. శ్రీవారికి ౫౦౦౦ వేల రూపాయలు ప్రతి సంవత్సరం జీతాలు యిచ్చేలాగునున్ను ౧౭౫౦౦ శ్రీవారి కైంకర్యముక్రింద జరిగేటట్టుగాను ౧౨౫౦౦ సాదరుసిబ్బంది దరబారు వ్రయం నిమిత్తంగాను నిర్ణయముచేసి అమలు వరద రామదాసు పరంచేసినారు. గనుక భగవదనుగ్రహపాత్రుడైన రాజా తూము లక్ష్మి నరసింహదాసున్ను, వరద రామదాసున్ను, శ్రీవారి ప్రేరణవెంబడి హసనాబాదుపరగణాలో నుండే దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు. అగ్రహారములు విమర్శించి సర్వదుంబాలా జరుగగలందులకు యేర్పాటుచేసిన వివరము.—

* * * * *

(2) లేఖ

"ఆర్యవర్యా! నమస్కారములు. నర్సారావుపేట.
2—8—22.

ఈ శాసనము భద్రాద్రిలో రాముల కోవెలకు దక్షిణదిశను నిలువురాళ్లమీద చెక్కబడియున్నది. దీనిని 80—90 యేండ్లక్రిందట చెక్కించినట్టు కనుపడుచున్నది. ఇందు వదలినభాగమంతయు అగ్రహారములు, వృత్తులు, వుత్సవాదులు మొదలైనవి కలది. అనవసరమని వ్రాయలేదు. రామదాసుగారు ప్రథమమున వేయించిన శాసనము నెవరో చెక్కివేయగా ఆసంగతులు తెలియుటకై తిరిగి వేయించినట్టు వ్రాయబడినది. ఇందువలన రామదాసుగారు ఖైదులోనే మృతినొందక తిరిగి వచ్చి స్వామిని సేవించినట్లు చరిత్రలో వ్రాయబడినరీతినే కనుపట్టును. అక్కన్న మాదన్నలను ఔరంగజేబు A.D. 1685—29 అక్టోబరున చంపించెనని ఎపిగ్రఫీ జీ. ఓ. లను వగయిరాలను బట్టి కనుపడును. ఈ శాసనకాలము 1574 or A. D. 1652 దీని దాని మధ్య 33 యేండ్ల వ్యత్యయముగలదు. పూర్వము రామదాసుగారు వేయించిన శిలాశాసనము కూడా ఆల

యమందు పడియున్నది. కాని అది దృగ్గోచరము. ఈశాసనములో ౧౫౭౪ నందన అని కనుపట్టుచున్నది. దీనిని అచ్చువేయించి అమ్ముచున్నవారు ౧౫౬౪ అని వ్రాసిరి. రెండవది నందనకు సరిపోవుచున్నది. చెక్కడములో "౬ బనులు ౫" పలె చెక్కియుందురు. అచ్చువేసినవారు రామావధ్యుల రామశాస్త్రి, పాడిచేటి సీతారామానుజాచార్యులుగారు- భద్రాచలం- కిమ్మతు 0—1—0. వారు వేయించిన అచ్చుకాపీలో చాలా తప్పులు కలవు. నేను రాతితో సరిచూచి నాకాపీ సవరించుకున్నాను.

(Sd) మద్దాల గురుబ్రహ్మశర్మ."

ఇట్లీతనిచరిత్రము ముగించినపిమ్మట గుంటూరుజిల్లా వినుకొండ తాలూకా పెదకంచర్ల,పిచ్చికలపాలెం, యేనుగుపాలెం వగైరాగ్రామములనుండి రామదాసు తమపూర్వుఁడని కాణ్వశాఖీయు లగు 18గురుకంచెర్లవారు వ్రాల్పుచేసి ప్రమాణపత్రిక నొకదానినిఁ బంపిరి. అందు రామదాసు ప్రథమశాఖవాఁడని వారియభిప్రాయముగా వ్రాసిరి.

ఇదివఱకే యీతనిచరిత్ర మధిక మగుట నింతతోముగించుచున్నాను. రామభక్తిలో నీతఁ డాంధ్రులకుఁ జైతన్యునివంటివాఁడు.

గద్దె రామలింగకవి

ఇతఁడు భీమవరముతాలూకా లోనిబొండాడగ్రామవాసిగాఁ గనఁబడుచున్నాఁడు. పరమేశ్వరభక్తులైనగద్దె పంచాక్షరి యనుసాధ్వికిని, ఆగమవేత్త యగునాగయ్యకును బుత్రుఁడు. తండ్రి మరణానంతరమే కవి యీచోడలింగశతకము వ్రాసెను. ఈశతకమునకుఁ బరవాదిగజాంకుశ మని నామాంతర ముంచెను. ఇందు సమస్తదేవతలు, దశావతారములు, మొదలగువా రందఱు శివునిఁ బూజించినట్లు నిదర్శనములు వృత్తములుగా వ్రాసి చోడలింగని కంకితము చేసియున్నాఁడు. కృష్ణామండలము నందలి ఎర్నగూడెముతాలూకా ముఖ్యనగర మగుకోవ్వూరు (గోపాదక్షేత్రము) నం దొక చోడలింగము

కలదు. చోళుఁడు స్థాపించినలింగము చోడలింగ మయియుండును. కణ్వుఁడు, అగస్త్యుఁడు, సీత, బౌద్ధావతారము, స్థాపించినలింగములు క్రమముగా కణ్వలింగము, అగస్త్యలింగము, సీతలింగము, బౌద్ధలింగము లైనవి. కణ్వాగస్త్యలింగములపై వేర్వేఱుకవులు వ్రాసిన శతకములుఁ గూడఁ గలవు.

ఈతఁడు తనశతకము 14 వపద్యము బొండాడవాసుఁడ ననియు, 15వపద్యమునఁ దలితండ్రిలనామములను వివరించెను.

ఉ. దక్షతజంగమార్చన విధానము నాది పురాతనక్రియల్
యాక్షితిలోనఁ జేసి పరమేశ్వరసేవకులైన గద్దె పం
చాక్షరి పుణ్యసాధ్వి ప్రియుఁ డాగమవేత్తగు నాగభక్తుఁ డ
మ్మోత్మనివాసి నిత్యనకుఁ బుత్రుఁడు రామయలింగ మైనవాఁ
డక్షయకావ్యపుష్ప మహిమార్పణ చేసెదను (?) చోడలింగమా. 15

ఇతఁడు (2)వ పద్యమునందు "నాగురుఁ డగుసిద్ధరామశివుఁ గొల్చిరచించెద" ననియు (3)వ పద్యమున "ముమ్మడి సిద్ధరామగురు మూర్తివి నీవని శంభులింగనే నమ్మికతోడ నీదుచరణంబులపై నుతి సేయఁబూనితిఁ-" అనియు గురువర్ణన మొనరించెను. ఈసిద్ధరాముఁడు ప్రాచీనశివభక్తుడో మఱియొకఁడో తెలియదు. గురువును శివరూపముగాఁ జెప్పుటచే నీతఁడు సరిగ సిద్ధరామునికాలమువాఁడు కానక్కఱలేదు. శైవులు గురువులు మరణించిన నాలుగైదువందల యేండ్లకుఁ బూర్వులైనవారినిఁగూడ గురువు లని భావించి వర్ణించుట కలదు. కొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. ఇతఁడు "పసగు రాదుమాట పాటి యగు" మొదలగుప్రసిద్ధవాక్యముల రచించియున్నాఁడు. కొన్నిశ్రుతి వాక్యము లున్నవి. శ్రీపతి, పండితమల్లికార్జున, కరికాలుఁడు, మొదలగు ప్రసిద్ధశైవుల వర్ణించియున్నాఁడు. ఇతఁడు నాజన్మస్థాన మగుతణుకు తాలూకా "సిద్ధాంతముగ్రామము" నం దున్న సీతలింగేశ్వరుని, తణుకు తాలుకాలోఁ బారుచున్న "గోస్తనది"నిగూడఁ బ్రశంసించుటచే నీతఁడు

భీమవరముతాలుకా"బొండాడ"వాసి యగుట సత్యమే కావచ్చును. ఈసీతలింగము మాగ్రామములో నున్నది.*

ఒ. జై. చూడుడు.)

ఉ. కంతుహరుండు సేతువునఁ గల్గను గౌతమితీరమందు సి
ద్ధాంతపురంబులోన నిను దైవమటంచును సీత దామనో
భ్యంతరవీధిఁ గొల్చె మనసారను మీఘనపాదపద్మముల్
వింతఁగ సీతలింగ మన విశ్వములోపల చోడలింగమా. 115

చ. ఎడపక మిమ్ముఁ గొల్చినను నీప్సితవస్తువు లెల్ల నిచ్చు పు
ణ్యుఁ డవని సప్తకోటిమును లొప్పఁగ గోస్తనితీరమున్ మదీ
బుడమిని దక్షవాటికను బాఱ్పఁగఁ గొల్చిరి మీపదాం(బుజా)
ర్చ్యుడువక సప్తకోటి శివలింగ మటంచును చోడ॥ 138

ఉ. శ్రీ కరకంఠ దేవ సరసీరుహసంభవ పూజితాంఘ్రి నే
లోకహితంబుగాను మదిలోపల నీపదపద్మయుగ్మముల్
శ్రీకరమైన కావ్యఘనశీతల మీన భజింతు నెప్పుడున్
జేకొని సిద్ధరామ గురుశేఖరుఁ డంచును చోడలింగమా. 1
" నాగురుఁడగు సిద్ధరామ శివు గొల్చి రచించెద " 2
" ముమ్మడి సిద్ధరామగురుమూర్తివి నీవని శంభులింగ నే
నమ్మికతోడ నీదుచరణంబులపై నుతిసేయఁబూనితిన్." 3

ఉ. జంగమపాదతీర్థ ఘనసాగరమున్నఁడు లింగమూర్తి త
జ్జంగమ మంచు గొల్చుచును సంగయదేవుని శిష్యరత్నమై
జంగమకోరికల్ నొసఁగుసమ్మతితో బసవేశమూర్తి నా
లింగమటంచు గొల్చి కృతిలీలరచించెద చోడలింగమా. 4

చ. వరుసపురాతనయ్యలను వర్ణనఁజేసి కవిత్వసిద్ధికిన్
దురితవిదూరుఁడైన కవి దుష్టవిరోధి యనుంగమించి నా
శరణుఁడు వీరశైవుఁడగు జంగమతీర్థప్రసాదభోగి పా
ల్కురికి ఘనుండు సోమగురు గొల్చి రచించెద చోడలింగమా. 5

---

* తణుకు తాలూకా సిద్ధాంతము గ్రామము వసిష్ఠ (గోదావరీశాఖ) యొద్దున నున్నది. అచ్చటి సీతలింగము చాలప్రాచీనమైనది. సిద్ధాంతము కైఫియతు. (13-2-26)

ఉ. పంచముఖుండు దైవ మని పాటిగ నందుకుఁ బ్రత్యయంబు చూ
పించెద నంచు వైష్ణవులఁ జేర్కొనిచూడ మహాద్భుతంబుగా
సంచిత మైనకాశిపురి శంభుపదాబ్జము విష్ణుపాలమం
దుంచినపండితేశ్వరుని యొప్పుగ మెచ్చినచోడలింగమా. 10

ఉ. వరుసను విన్నవింతు పరవాదిగజాంకుశ మంచు కావ్య మి
ద్ధరను బ్రసిద్ధిగాను నిరతంబును ముక్తికి మూలమైన సు
స్థిరముగ వేదశాస్త్రములు చెప్పినపద్ధతి నాంధ్రభాష నే
వరకృతిగాను సత్కవుల వర్ణనఁజేసెద చోడలింగమా. 15

"పదుగురిమాటపాటియు" అనిసామెత నడుమ శ్రుతివాక్యములు కలవు. 19

ఉ. శ్రీపతి బౌద్ధవేషమును జేకొని పుట్టు నిరంతరంబు వా
ణీపతి సేవితుండ నిను నెమ్మది భక్తిమహత్వహూతిచే
ప్రాపుగ బౌద్ధలింగ మని పర్వతమందుననిల్చి కొల్చి దే
వా పరిశుద్ధయోగ మునివంద్య శరణ్యము చోడలింగమా. 111

ఉ. కోరిక లేమి నొల్ల నినుఁగొల్చిన భక్తుల బంటు బంటుగాఁ
జేరి నిరంతరంబు నిజసేవ యొనర్పఁగఁ జేసినాతలఁ
శ్రీరమణీయహస్త సరసీరుహ మేర్పడ నుంచి ప్రోవు మా
కోరిక లింతె చాలు ఘనగోపతివాహన చోడలింగమా. 150

బొండాడవాసుఁ డగు "బంగుర రామలింగపుత్రి విరచిత నగరేశశతకము" మఱియొకటికూడఁ గనఁబడుచున్నది. సిద్ధరామలింగున కంకితము. ఇది బహుశః పైరామలింగకవి పుత్రినిశతక మై యుండును.

క. ప్రియభక్తులనుచు వైశ్యులు । ప్రియమునఁ బూజింపమీరు ప్రత్యక్షంబై
జయమైన వరములిచ్చితి । నయమున బొండాడనున్న నగరేశశివా! 112

(11-3-14 ఓ. లై.)

శ్రీగిరి విరూపాక్షుఁడు.

ఈతఁడు కాళహస్తిలింగశతక మనుసీసపద్యశతకమును వ్రాసి యుండెను. ఇది బ్రౌనుదొరగారికాలమునందే ముద్రింపఁబడుటయేగాక

రమారమి 200 సంవత్సరములక్రితము వ్రాసిన తాళపత్రప్రతులు దొరుకు చున్నవి. ఇతఁ డెప్పటివాఁడో సరిగఁ దెలియదు. కాని చాలప్రాచీనుఁ డైయుండవచ్చును. కాళహస్తీశ్వరునిపై (1) ధూర్జటి "శ్రీకాళహస్తీశ్వరా!" అనుమకుటము గలశతకము, (2) బాణాల వీరశరభేంద్రసి "సాంబశివా! మహాప్రభో" యను మకుటము గలశతకము (3) "శ్రీకాళహస్తిలింగ" యనుమకుటము గలయీశతకమును (4) బొడ్డపాటి కొండయ తిరుకాళహస్తిలింగశతకమును ప్రాచీనములు కనఁబడుచున్నవి. ఈతనిశతకమునందు వేమన్న పోలిక లున్నవి. కొన్నిపద్యములు వేణుగోపాల, నరసింహ, కుక్కుటేశ్వరశతకములఁ బోలియున్నవి. ఉత్తమాధమక్షత్రియులగుణముల వివరించెను. ఈతఁడు వీరశైవాచారము నుగ్గడించెను. శివభక్తి మంచి దనెను. విష్ణుపేరు తలఁపెట్టక పోలేదు. బమ్మెర పోతన్న పోలిక లున్నపద్యము లున్నవి. శైలి చాలమంచిది. ప్రతిపద్యమును రసవంతముగ నున్నది. కవిత హృద్యమైనది. "కులము గోదావరి కూలఁజేయు" ననుసామెత వాడినందున నీతఁడు గోదావరికృష్ణమండలములవాఁడు కావచ్చును. ఇది సిద్ధాంతము కాదు, సందేహము. ఈతని కాలము సరిగఁ దెలియదు. వ్రాతప్రతులనుబట్టి క్రీ॥ శ॥ 1700కుఁ బూర్వుఁడు కావచ్చును. ముద్రితశతకములలో నీతనిపే రున్నకడపటిపద్యము లేదు. *ఇటీవలఁ గనఁబడినందున నీశతకకర్తపేరు మనకుఁ దెలియుచున్నది. ఆపద్య మిది:—

సీ. శంకర త్రైలోక్యశంకర యోంకార కేశవప్రియ వియత్కేశవేశ 1
భూతేశ నిఖిల వి 2 భూతేశ గౌరీశ యఖిలసమగ్రాగ్ర యనుపమాగ్ర 3
పురవైరిసన్నుత గిరివైరి మదనారి శూలి దయాశాలి సుప్రశీల
దేవపల్లవ 4 వామదేవ మహాదేవ పావన శ్రీగిరి పాపవిభుని

* బ్రౌను దొరగారు ముద్రించిన ప్రతిలో 100 వ దగు నీపద్యము సంపూర్ణముగ లేదు. కొన్ని మార్పులున్నవి. వారి పండితు లది దిద్దియుందురు.— వ్రాఁతయచ్చు ప్రతి చూడుఁడు. "ఖండనారాతిరామ కోదండరామ" పద్యములతో ముద్రించిరి.

1. నేయభువనగేయ. (2) సంభూతేశ; (3) యఖిలసముదోగ్ర మాయనుపమార్గ; (4) పల్లభ; 13-7-7 ప్రకారము పాఠభేదములు వ్రాసితిని.

గీ. యాత్మజాతుండ విరూపాక్షాహ్వయుండ చెలఁగి చెప్పితి గైకొమ్ము సీసశతము
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ! అమితభవభంగ శ్రీకాళహస్తిలింగ!

ఈపద్యము (అడయారు 32 క-9) ప్రతిలోను; (2) ప్రాచ్య లిఖితాగారము (15 7-7) లోను;(3)ప్రాచ్యలిఖితాగారము (11-2-26) లోను; మూఁడు ప్రతులలోఁ గనఁబడుచున్నందున నీశతకకర్త శ్రీగిరి పాపరాజుకొడు కగువిరూపాక్షుఁ డగుట సుస్పష్ట మగు మన్నది.

శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

కాళహస్తిలింగశతకము.

సీ. ధనవంతుఁడై యుక్తదానహీనుండైన, నరునివర్తనఁ జూచి నగునుధనము
తనయునిఁ బ్రేమతోఁ దండ్రినుద్ధారకుంగఁ, జూచినవ్వును జారసుదలి మదిని
అవని నాయదియని యనిశంబు గర్వించు, ధారుణీపతిఁజూచి ధరణి నగును
వెన్నిచ్చిరణరంగ విముఖుఁడైచనువాని, నలిమృత్యువెంతయు నవ్వుఁగాన
లోభితనమున నిందకులోను గాక, మెలఁగ నేర్చిన నరునకుఁ గలుగుశుభము
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ!, అమితభవభంగ, శ్రీకాళహస్తిలింగ!.6

సీ, తనయుపైఁగలభక్తి తల్లిదండ్రులమీఁదఁ, గలుగ నేర దదేమి కారణంబొ?
ఇంతిపైఁగల ప్రేమ యిష్టదైవముమీఁద, లేదునరుల కెట్టి లిఖితఫలమొ?
ధనముపైఁగలబాళి ధర్మమార్గములందుఁ, దలఁపఁగూడ దదెట్టి దైవఫలమొ?
తనప్రాణములమాడ్కి ధరణిజీవుల నెల్లఁ, గలయచూడ రదేమి కర్మఫలమొ?
సరసిజాసనుఁడీరీతి సర్వజనుల, మోహజలరాశిలో సదా మునుఁగఁజేయు
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ!, అమితభవభంగ! శ్రీకాళహస్తిలింగ! 8

సీ. కొంతకాలము తల్లి కుక్షిలోఁ బిండమై, మలమూత్రములయందు మ్రగ్గియుండు
జనియించి యొకకొన్ని సంవత్సరంబులు, బాలుఁడై యవివేకలీలనుండు
మదనభూతముసోకి మఱికొన్ని దినములు, సతులతో రతికేళి సల్పుచుండు
పుత్రేషణంబునఁ బొరి పొరికొన్నాళ్ళు, కడలేని భ్రాంతిచేఁ గడుమునింగి
వార్ధకంబునఁ గడుదస్సి వడఁకుచుండు, నిట్లు విహరించునరుఁడు మిమ్మెట్లు తెలియు
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ! అమితభవభంగ! శ్రీకాళహస్తిలింగ! 14

సీ॥ సర్వసర్వం సహాచక్ర మేలిన హరిశ్చంద్ర భూవిభుఁగూడి చనదు వసుధ
చోరవిగ్రహ దురాచారవారితుఁడైన | పురుకుత్సుతోఁగూడి పోదు సేన
శత్రుదానవలోక సంహారుఁడైనట్టి | రామునితోఁబోదు నొక రత్నమైన
నీతిధర్మజ్ఞాన నిపుణుఁడై యిలయేలు | ధర్మజుతోఁ గొంత ధనము వోదు
తానుఁజేసిన ధర్మంబు తిగిలివెంట | పయనమై వచ్చుఁ దక్కవి పనికిరావు
ప్రణుతధవళాంగ మానిహృత్పద్మభృంగ! అమితభవభంగ! శ్రీ కాళహస్తిలింగ! 15

సీ॥ వెన్నిచ్చి రణరంగవిముఖుఁడై చనువాని | నిర్విణ్ణుఁడై మ్రోల నిలుచువాని
భ్రమసి కైదువుచేతఁ బట్టకుండెడివానిఁ | జెట్టెక్కి భయమునఁ జిక్కువాని
పొదలిన భీతిమై పుట్టయెక్కినవాని | సుస్రుక్కజలంబులోఁ జిక్కువాని,
క్రిందుగా శవములక్రింద దాఁగినవాని | నుర్విపైఁబ్రణమిల్లి యున్నవాని
భయము వారించి రక్షింపఁ బాడిగాక | చంపఁజెల్లదు శూరులు సమరమునను
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ! అమితభవభంగ! శ్రీ కాళహస్తిలింగ! 26

సీ॥ బలవంతుఁడై వైరి బలములసాధించి | గడిదుర్గముల నెల్ల ఘనుల నునిచి
జారతస్కర దురాచారుల శిక్షించి | మహిఁగుటిలమన్నీల పట్టుపఱచి
ఘోటక భటవీర కుంజరంబులఁగూర్చి | బలిమి నానాఁటికి ప్రబలఁజేసి
మున్ను చేసిన ధర్మముల వృద్ధిఁబొందించి | పేదసాదల నెల్ల నాదరించి
జగతిఁబాలించు నుత్తమక్షత్రియుండు | విపుల విఖ్యాతకీర్తిచే వెలయు దిశల
ప్రణుతధవళాంగ! మానిహృత్పద్మభృంగ! అమితభవభంగ! శ్రీ కాళహస్తిలింగ! 28

కాకునూరి అప్పకవి.

ఇతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1660 ప్రాంతమున నున్నవాఁడు. ఈతనిగ్రంథ మొకరాజకవి వ్రాసినలాక్షణికగ్రంథము నకుఁ బ్రతి యని శ్రీ మా. రా. కవిగారు ప్రథమసంవత్సరాదిసంచిక

యందు వ్రాసియున్నారు. శా॥ శ॥ 1578 మన్మథనామసంవత్సరమునఁ గృష్ణాష్టమినాఁడు ప్రక్రియాకౌముది యనునన్నయభట్టీయమును కామెపల్లెదేవాలయములో భగవదాజ్ఞనుఁ బురస్కరించుకొని వ్యాఖ్యాన మొనరింప సంకల్పించెను. ఇతఁ డాపస్తంబసూత్రుఁడు. ఇతఁడు రచియించినగ్రంథములు ఆపస్తంబశాఖోక్తషట్కర్మపద్ధతిఖండనిబంధనము, కాలబాలార్ణవ మనుజ్యోతిషగ్రంథము, అనంతవ్రతకల్పము, కవికల్పక మనులక్షణగ్రంథము, సాధ్వీజనధర్మ మనుద్విపదకావ్యము, అంబికావాద మనుయక్షగానము మొదలగునవి. ఇవిగాక "శ్రీనగాధీశశతకము"నుఁగూడ వ్రాసెను. ఇవి సీసపద్యములు, శ్లేషాలంకారయుతములు, నిందాస్తుతి భావగర్భితములు. ఈతనిలక్షణము తరువాతకవులకుఁ బఠనీయగ్రంథమై ప్రబంధకర్తలస్వాతంత్ర్యమునకు సువర్ణశృంఖల మైపోయినది. ఇతనిశతక మిప్పుడు దొరకుటలేదు. కావున శైలికిఁ బద్యము లీయ లేకపోయితిని. అప్పకవీయముతప్ప యితని యితరగ్రంథము లేవియుఁ జిక్కుటలేదు.

శ్రీరస్తు

శతకకవుల చరిత్రము.

తృ తీ య భా గ ము.

(క్రీ॥ శ॥ 1700—1800)

కూచిమంచి తిమ్మకవి.

ఈతఁడు రసికజనమనోభిరామము, నీలాసుందరీపరిణయము, సర్పపరమాహాత్మ్యము, భల్లాణరాజచరిత్రము, రుక్మిణీపరిణయము, శివలీలావిలాసము మున్నగు ప్రబంధములును సర్వలక్షణసారసంగ్రహమును, అనేకచాటుకృతులును, వ్రాసి కవులచరిత్రకెక్కియున్నాఁడు. ఈతని సారంగధరచరిత్ర మిటీవల దొరకినది. దానిఁగూర్చి సుదర్శనీపత్రిక 15-5-1918; 1-6-1918 లో నీక్రింది విధముగ వ్రాసి యున్నాను:—

"ఈతఁడుపిఠాపురపరిసరముల నున్న కందరాడ గ్రామకరణము. ఈతఁడు రసికజనమనోభిరామాది పెక్కుగ్రంథములు రచియించి యుండెను. సర్వలక్షణసారసంగ్రహ మనులక్షణగ్రంథ మొుడు రచించెను. ఈతఁ డాకాలమునం దున్నగొప్ప పండితకవులలో నొకఁడు. ఈవిషయము లన్నియుఁ గవిచరిత్రములవలనఁ బాఠకు లెఱిఁగియున్న విషయమే!

ఈతనిరసికజన మనోభిరామము, నీలాసుందరీపరిణయము, సర్పపరమాహాత్మ్యము, కుక్కుటేశ్వరశతకము, శివలీలావిలాసము, రుక్మిణీపరిణయము మున్నగుగ్రంథము లన్నియు ముద్రింపఁబడినవి. ఈతని గ్రంథపీఠికలవలన నీతఁ డింకఁ గొన్నిగ్రంథములు వ్రాసియున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని యవి యేరికినిఁ జిక్కినట్లు తెలియదు.

ఈ నడుమ మహామండలికి శ్రీచాగంటి సుబ్బారాయుఁడు(కరపకరణము)గారీతనిసారంగధరచారిత్రమును దీసికొనివచ్చిరి. అదినూతనగ్రంథమని పరిశీలించి చూచితిని. ఇది రెండాశ్వాసములద్విపద కావ్యము. ఇందు నూతనచరిత్రాంశములును గలవు. గ్రంథము శివునకుఁ గృతి యీయఁబడినది. ఇదిగో! గ్రంథభాగములఁ జదువుఁడు. నిది జిన్న గ్రంథ మని కవులచరిత్రము చెప్పుచునేయున్నది.

గ్రంథారంభము.

"ద్వి॥ శ్రీకరగుణసార చిరశుభాకార, నాకధునీజార నవసుకుమార
యలఘుతేజోనిధి యగు దెందులూరి, కులలింగనారాధ్యగురుని నుతించి
తలఁపునసారంగ। ధరచరితంబు తెలుఁగున ద్విపదగాఁ దివిరియొనర్ప."

అని యున్నది. సారంగధర చరిత్రము వ్రాసిన ట్లీతని యితర గ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నను, గ్రంథ మీవఱకుఁ జిక్కియుండ లేదు. తిమ్మకవి ద్విపదకావ్యములఁ గూడ రచించినందుల కిది నిదర్శనము. ద్విరేఫదర్పణమునం దుదాహరింపఁబడిన యొక ద్విపదమాత్ర మీవఱకుఁ గాన్పించుచున్నది.

గ్రంథము నందలి యీక్రిందిభాగమువలన నీతని విషయ మగు క్రొత్తవిషయములు కొన్ని తెలియుచున్నవి. ఈతఁ డిదివఱకుఁ దన రసికజనమనోభిరామములోఁ గవిసార్వభౌమబిరుదము మాధవరావు గారివలన నందినట్లు చెప్పుకొనియున్నాఁడు. దాని ననుసరించి శ్రీవీరేశలింగముపంతులువారు కవులచరిత్రమున నావిషయము వ్రాసి యున్నారు.

1704 క్రీ॥ శ॥ లోఁ బెద్దమాధవరావుగారును, క్రీ॥ శ॥ 1759 లో చిన్న మాధవరావుగారు నున్నారు. ఈనడుమ నార్గురు ప్రభువులు పిఠాపురమును బరిపాలించిరి. పెద్ద మాధవరావుగారికాలమున యువకుఁడుగను, చిన్న మాధవరావుగారికాలమునకు వృద్ధుఁడుగను మనకవి యున్నట్లు తలంప వలసియున్నది.

కవివ్రాసిన గ్రంథములును, వానిలోఁ గవి వేసిన కాలములను బరిశీలింపుఁడు.

		శా॥ శ॥	క్రీ॥ శ॥
(1)	రుక్మిణీపరిణయము 'అద్రిగుణాంగచంద్రులన్,'	1637	1715
(2)	సారంగధరచరిత్రము, శా॥ శ॥ వెయ్యార్నూట ఏఁబదియొకటి,	1651	1729
(3)	సర్వలక్షణసారసంగ్రహము. 'కరరసాంగశశి'	1662	1740
(4)	రసికజన మనోభిరామము, 'కరగిరిరసభూ'	1672	1750
(5)	సర్పపురమాహాత్మ్యము		1753
(6)	శివలీలావిలాసము		

కావున నీకవి కవిసార్వభౌమబిరుదము వృద్ధత్వమున నీలాద్రిరాయణింగారి మనుమఁ డగుచినమాధవరాయణింగారివలననే పొంది యుండెనని నిర్ణయింపవలసి యున్నది. అంతేకాని శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారు తలఁచినట్లు రుక్మిణీపరిణయరచనాకాలము నాఁటికున్నమాధవరాయణింగారిచేతనే తిమ్మకవి బిరుద మందలేదు. ఏమనఁగా రసికజనమనోభిరామము వ్రాయునప్పటి కామాధవరాయణింగారు మరణించుటయేగాక తరువాత నల్వురు ప్రభువులుకూడ గతించిరని తెలియుచున్నది. ఇదివఱకుఁ బిఠాపురసంస్థానచరిత్రమునందలి రాజపరిపాలన కాలమునకు, నీకవివ్రాసినకాలమునకు నించుకభేద మగుపడుచున్నది. కాని యది మిక్కిలి స్వల్పము; పరిశీలింపవచ్చును.

ఇక్కడ నొక్కవిషయము చెప్పవలసియున్నది. రసికజనమనోభిరామమునందుఁ జెప్పిన,

"సీ॥ గీ॥ రావునీలాద్రి మాధవరాయనృపతి చేతఁ గవిసార్వభౌమ విఖ్యాతబిరుద
మందిన ఘనుండ."

అని చెప్పినచోట నీబిరుద మిచ్చినవారు రుక్మిణీపరిణయమునందున్న

"సీ. గీ. రాజమహేంద్రవర దుర్గరాజ్యభూరి। భారసంభరణాక్రాంత భాసమాన
రావు[illegible] ము."

అను పద్యమునందలిమాధవరావుగారు కారు. సంస్థానచరిత్రము ననుసరించి 1750 క్రీ॥శ॥ నాఁటికి వేంకట కృష్ణారాయణింగారు ప్రభువులు. వీరు 1728 ల॥ 1759 వఱకుఁ బాలించిరి. వీరికిఁ బిమ్మట నీలాద్రిరాయణింగారి మనుమ లగుచినమాధవరాయణింగారు 1759 లోఁ బరిపాలనమునకు వచ్చిరి. 1759లోఁ బరిపాలనమునకు వచ్చిన వీరు 1750 లో నున్నతిమ్మకవికి, అనఁగా రసికజనమనోభిరామమునాఁటికి బిరుద మిచ్చుట యెట్లు? దీనినిఁబట్టి రసికజనమనోభిరామమునాఁటికి నీలాద్రి మాధవరాయణింగారుకాని, చినమాధవరాయణింగారుకాని తిమ్మకవికి బిరుద మిచ్చియున్నను వారు పితాపుగము పరిపాలించుట లేదనవలసియున్నది. కాని కవియే పైసీసపద్యమున "పీఠపురసామ్రాజ్య రాజ్యాధిపత్య విరాజమాన భూరివైభవుఁడు" అని నీలాద్రిమాధవరాయణింగారికి విశేషముగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. దీనినిఁబట్టి పెద్దమాధవరాయణింగారే బిరుదమిచ్చియుండి రని తలంపవలసి వచ్చుచున్నది. ఆయన నీలాద్రిమాధవరాయణింగా రగుదురా ? పరిశీలింపవలసియున్న దనుట యిందులకే. నీలాద్రి రాయణింగారి తరువాత మాధవరాయణింగారైనచో చిన్నమాధవరాయణింగారే బిరుద మిచ్చి రనుట నిర్వివాదాంశము. ఇది చరిత్రజ్ఞులగు పెద్దలనిర్ణయమునకు విడిచి చూతము.

ఇదివఱకు సారంగధరచరిత్రము చేమకూర వేంకటకవి రచియించినట్లు ముద్రింపఁబడిన దొకటి కన్పట్టుచున్నది. చేమకూరి అప్పయ్య సారంగధరచరిత్రము ననుసరించి, బాణాల శంభుదాసుఁడు తాను ద్విపదకావ్యముగ వ్రాసితి నని చెప్పుచున్నాఁడు. కర్త పేరులేని సారంగధరద్విపదకావ్య మొండు కాన్పించుచున్నది.

మాళవాధిపతి యగు రాజరాజనరేంద్రుఁడను తప్పుపాఠము ననుసరించి ప్రసిద్ధకవులు వ్రాసినసారంగధరచరిత్రము లేదని యాకథయే కల్పిత మనుకొన్నను కొందఱు విద్యాధికుల కీగ్రంథము కొంత సత్యమును వెల్లడింపకపో దని తలంచుచున్నాను.

అనేక వీరగీతములుగను (Ballads) ప్రబంధ ద్విపదకావ్య, యక్షగానరూపములను, పంచములయందుఁ గూడఁ జిరకాలమునుండి వ్యాపించి, సారంగధరునిమెట్ట మొదలగు స్థలచిహ్నములు గూడఁ గలిగియున్నయీకథ సత్యమే యని స్థాపించుట కీకావ్యము ప్రబల సాక్ష్యము కానలసినయవసరము లేకపోయినను ప్రసిద్ధకవి యగు తిమ్మకవి యాధునికుఁడైనను, ఆతని వ్రాఁతలయందు విమలాదిత్య వంశవర్ధను డని చెప్పినరాజరాజుగాథలు తిమ్మకవినాఁటి కెట్లు ప్రచారమునందున్నది తెలిసికొనుటకైన నిది యాధారము కాఁగలదని నమ్ముచున్నాను. *కవి రాజమహేంద్రవర్ణనము క్రొత్తమాదిరి నున్నది. కవి చూచివర్ణించియుండనోపును. భారతమునం దున్న రాజ రాజవిషయములఁ బరిశీలించియే తిమ్మకవి వ్రాసెనో యేమొ! ఈ సారంగధరచరిత్రమునందు రాజరాజు విశేషములు నే చూచినంత వఱకు చరిత్రకు వ్యతిరేకముగ లేవు: కథ వేంకటకవిదాని కనుసరణము. చిత్రాంగి వేశ్య. రాజు లందఱు శాసనములు వేయింపరు. వేయించిన వన్నియు మనకు దొరకవు. అందువలన శాసనాధారము లేనివృత్తాంతములు కావ్యరూపమున నుండినవియు, లేనివి జనశ్రుతిని బట్టియు నమ్మవలసియుండును. జనశ్రుతికి వ్యతిరేకమగు కావ్యములు,కావ్యముల కు వ్యతిరేకమగు సత్యశాసనములునుజిక్కువఱకు మన దేశచరిత్రమున నున్నది నమ్మవలెనేకాని కాదనుటకువీలులేదు. అభూతకల్పనములు, అతి మానుషచర్యలుగలకథలయం దాభాగములు విశ్వాసార్హములు కాకపోవచ్చును. కాని విషయమే యసత్యమనుట చరిత్రసంప్రదాయశూన్య మగును. సారంగధరచరిత్ర మసత్యమేమైనచో నింతకాలమునుండి వాడుకలో నుండదు. ఇన్నిగ్రంథములు పుట్టవు. మన పురాణములయం దలియద్భుతచర్యలుచరిత్రకాలమునఁ గూడ నిజమైన కథలలోఁ గలియు

---

* గౌరనకవి నవనాథచరిత్రమునం దీకథ మాళవదేశమున జరిగినట్లును, రాజరాజ, చిత్రాంగి, సారంగధరు లక్కడ నున్నట్లును, కావున నీకథ రాజమహేంద్రవరమున జరుగ దనియు శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగా రీసంవత్సర మాంధ్రపత్రికలో వ్రాసిరి. కాని యదియే సైకథను ఖండింపలేదు.

చువచ్చినవి. అవి దేశమునందలి నమ్మకముమీఁద నాధారపడియున్నవి కావున మారినవి. సారంగధరచరిత్రమునందు మీననాథుని యోగబలముచే నొనర్చిన యవయవపునర్నిర్మాణము తప్పతక్కిన కథయంతయు స్వభావముగ నేకాలమునందైన జరిగియుండవచ్చును. రాకొమరుఁడని యవిద్యావంతు లగుతలవరులకు లంచమిచ్చియో మఱియొకవిధముననో మీననాథుఁడు సారంగధరుని నఱకకుండ రక్షించి, పిమ్మట నాతని యవయవము లతుకునట్లు చేసితి నని మీననాథుఁడు యుక్తిపన్నఁగూడదా? అదియుఁగాక యాకాలమునందు సిద్ధులు కలరనియు, వారి కట్టి మంత్రబల ముండెడి దనియు జనులయందు నమ్మకమున్నది. సారంగధరచరిత్రము చరిత్రమైనను దానియం దున్నమీననాథుని కథమాత్రము పురాణసంప్రదాయము (Epic influence) కలిగియుంట, ప్రస్తుతము మనవా రాకథనే త్రోసివేయుచున్నారు. మన వేదపురాణములనుండి కూడఁ జరిత్రమును సాధించి, యభూతకల్పనలను విడువవలసిన దేశీయ చరిత్రకారులు సారంగధరచరిత్ర మసత్యమనుట యన్యాయము. ఈకథవలననే యాంధ్రశబ్దచింతామణికూడ నన్నయది కాదనిరి. మహామహోపాధ్యాయులైన స్వయముగ ననేకాంధ్రగ్రంథములు రచియించిన బాలసరస్వతిని దొంగ యనిరి. 12 వ శతాబ్దమున సంపూర్ణమైన వ్యాకరణ మథర్వణకారిక లున్నవని వారే చెప్పుచు నంతకంటె ననేకవిధముల హీన మగుచింతామణి బాలసరస్వతి కల్పించె ననిరి. దీనికిఁ గారణ మప్పకవిమాటలు, సారంగధరునికిఁ గలసంబంధము, ఇందలినిజము నిలకడమీఁద లోకము గ్రహించును గాక!

ప్రస్తుత విషయము! సారంగధరచరిత్రము వ్రాయుసరికి శ్రీ వేంకటకృష్ణారావుగారు పీఠికాపురాధిపతు లని తెలియవచ్చుటవలన నీకవి బాల్యము శ్రీ పెద్దమాధవరావుగారికాలముననను, ప్రౌఢవయస్సు శ్రీవేంకటకృష్ణరాయణింగారి కాలముననను, వృద్ధత్వము చిన్నమాధవరావుగారి కాలముననను గడపినట్లు తలంపవలసి యున్నది. ఏమనఁగా? ప్రభువుల పట్టికలో క్రీ॥ శ॥ 1704 మొదలు 1759 వఱకుఁ గలవా

రిలో (1) పెద్దమాధవరావుగారు (2) వేంకటకృష్ణారావుగారు (3) చిన్నమాధవరావుగారు నను ముగ్గురు ప్రభువు లున్నారు. కవి 1715 నాఁటికే రుక్మిణీపరిణయము వ్రాసియున్నాఁడు. కావున నీతఁడు జీవించి యుండఁగాఁ బిఠాపురమునఁ నాలుగురుప్రభువులు గతించినట్లుకన్పట్టుచున్నది. మొత్తముమీఁద నీతఁడు కందరాడ కరణమగుటచేఁ బ్రభువులతోఁ సంబంధము కలిగియుండె ననియే నమ్మవలసియున్నది. ఈతనికిఁ గవిసార్వభౌమ బిరుద మిచ్చినది చినమాధవరావుగారే యైయుందురు. ఈతఁడు శ్రీ వేంకటకృష్ణారావుగారికాలమున శ్రీసారంగధరచరిత్రము వ్రాసియుండె ననుటకుఁ గల నిదర్శనమును దిలకింపుఁడు.

"ద్వి॥ కవితామహారాజ్య | ఘనధురంధరుని, సకలలక్షణలక్ష్య | సాహిత్యవిదుని
నకలంక గానవి | ద్యావిశారదుని. రావువేంకటకృష్ణ | రాయ విశ్వంభ
రావరపరిగుప్త | రాజన్య * * * (వరుని), వగ దేశభాగభా | స్వద్దివ్యపీఠ
పురమహారాజ్యుని | భూషాయమాన, పావనకంద్రాడ | పట్టణాధిపుని॥"

అని వేంకటకృష్ణరాయప్రభుపునిపరిపాలనమునందలి కంద్రాడపట్టణమునకుఁ దానధిపతి నని చెప్పుకొనియున్నాఁడు. ఆకాలమున మంత్రికులమువా రగుకరణములు కట్టిప్రభుత యుండెడిది. మఱియుఁ దన్నుఁ గూర్చి చెప్పుకొనినభాగము.

"ద్వి॥ శైవశిఖారవ | స్యజ్ఞాననిధిని, ఘనులు మెచ్చఁగ నవే | కప్రబంధంబు
లొనరించివిఖ్యాతి | నొందినఘనుని, తిమ్మసత్కవినామ | ధేయుని నన్ను"

ఇట్లు కవులు స్వవిషయము చెప్పుకొనుట ప్రాచీనాచారమే. కొందఱుకరణములు 'గ్రామవిభుఁడ' 'నగరశాసనుఁడ' నని చెప్పుకొనుటయు, నితరకవులు పిలుచుటయుఁ గూడఁ బ్రాచీనకావ్యములయందు సంప్రదాయసిద్ధమే. అది నేఁటివారికిఁ గంటకముగ, సోత్కర్షగఁ గనబడకపోదు. కొందఱు అది డంబ మని గర్హించుచున్నారు. కాని కొందఱందు సత్యమైనవిభు లున్నారు. వారు నిశ్చయముగ నాదినములలోఁ బ్రభువులే! కృత్యాదికిఁ బిమ్మట గ్రంథమునఁ గథారంభ మిట్లొనర్చియున్నాఁడు.

"ద్వి॥ వరపాండవాన్వయ । వర్ధనుం డమల, తరమూర్తివిష్ణువ । ర్ధనసమాహ్వయుఁడు
రాజరాజనిలింప । రాజవైభవుఁడు. అతనిపట్టపురాణి । యలికులవేణి"

గ్రంథాంతమున గ్రంథరచనాకాల మిట్లుచెప్పుకొనియున్నాఁడు.

"ద్వి॥ అని యిట్లు శాలివా । హనశతాబ్దంబు, లెనయవెయ్యాన్నూట । యేఁబదియొక్క
టగు సౌమ్యనామమ । హావత్సరమునఁ, దగమాఘబహుళస । ప్తమియను దివిజ
గురువాసరమునకుఁ । గొదలేనిభక్తి, నిరవొందనఖిలలో । కేశ్వరుపేర
మహితుఁ డుచితకూచి । మంచివంశాబ్ధి, తనయుండు తిమ్మస । త్కవిరచియించి"

(నట్టు) సర్గము ద్వితీయాశ్వాసమయ్యె. ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి సోదరుఁ డగునవంతునికొడు కైనతిమ్మన 170సం॥రములకిత్రము వ్రాసి కొన్నప్రతి కావున నిందు దోషములుకాని, లేఖకపూరణములుకాని పాఠభేదములుకాని లేక యథామాతృకముగనుంఁడు ననితలంపవచ్చును."

ఈతనిసాగరసంగమాహాత్మ్య మింకను జిక్కవలసియున్నది. కవులచరిత్రమునందు లేనివిషయముగాన ప్రస్తుతకథకు సంబంధము లేకపోయినను పైచర్చ వివరించితిని.

మనకుఁ బ్రస్తుతము చర్చనీయాంశ మీతనికృతు లన్నిఁటికంటె మిన్న యనఁదగినకుక్కుటేశ్వరశతకము. దానిఁగూర్చి తెలిసికొందము.

ఈకవి యాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. పిఠాపురముకడ నున్న కందాడకరణము. చేరువ నున్నచంద్రమపాలెములోఁగూడ నుత్తరవయస్సున నుండెను. ఇతఁడాపస్తంబసూత్రుఁడు; కౌండిన్య గోత్రుఁడు; బయ్యన్న ప్రపౌత్రుఁడు; తిమ్మయపౌత్రుఁడు; గంగనపుత్రుఁడు; ఈయనతల్లి లచ్చమ్మ; జగ్గన్న, సింగన్న, నరసన్నలు పితృవ్యులు; పేరమ్మ, పాపమ్మలు, మేనత్తలు; సింగన, జగ్గన, సూరన్నలు సోదరులు. ఈతనిభార్య గొట్టిముక్కల రామయ్యకూతురు. ఈతఁడు కవిసార్వభౌముఁ డని బిరు దందెను.

ఈతనికుక్కుటేశ్వరశతకము సీసపద్యసంకలితమై "భూనుత విలాస ! పీఠికాపురనివాస ! కుముదహితకోటిసంకాశ ! కుక్కుటేశ !"

అనుమకుటముతో విరాజిల్లుచున్నది. ఇది వేణుగోపాలశతకము వంటి దూషణశతకము. లోకవృత్తమును, ప్రజలను, మూర్ఖులను గేలిసేయుటలో వేణుగోపాల, చంద్రశేఖర, నారసింహ, కుక్కుటేశ్వర, రామలింగేశ్వరశతకములు ముఖ్యమైనవి. ఈజాతిశతకము లింకను బెక్కులున్నవి. కాని వీనికన్నిఁటికి వేణుగోపాలశతకమే మేలుబంతి యని నాయూహ! ఈశతకములలో భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యములు హాస్యమును, గర్హణమునుగూడ నుండును. శృంగారమునకుఁ దావులేదు. ఈజాతిశతకములు మనసంఘసంస్కరణమునకు, ప్రజలనీతివిధానమునకు, బహిరంగజీవితమునకు మిక్కిలిమంచి మేలు నొనర్చుచున్నవి. ఒక్కచెడ్డవిషయమును మఱిమూఁడుసమానవిషయములతో గుదిగుచ్చి రచియించినయీపద్యముల యందలిగేలిమాటలు, ఎగతాళివాక్యములు, దోషులహృదయమున నాటుకొని, బుద్ధికిఁ బనిగల్పించి, వారిని సరియైనమార్గములకుఁ ద్రిప్పఁగలిగియున్నవి. ఈకుక్కుటేశ్వరశతకములో వేణుగోపాలశతకమునందువలెనే కొన్నిగ్రామ్యపదసంకలితపద్యము లున్నవి. శైలి తెలియుటకుఁ గొన్నిరత్నము లుదాహరించెదను.

సీ. వేదశాస్త్రపురాణ విద్యలక్కఱగావు, పరిహాసవిద్యలు పనికివచ్చు
గద్యపద్యవిచిత్ర కవితలుకొఱగావు, గొల్లసుద్దులకతల్ పెల్లుమీరు
దేవతాభాషల తీరులేమియుఁగావు, పారసీకోక్తులు ప్రణుతికెక్కు
శైవవైష్ణవ మతాచారంబులొప్పవు, పాషండమతములు ప్రబలినలరు
నార! యిక్కలికాల మహత్త్వమెంతో వింతయై తోఁచుగద! ధరాభ్యంతరమున
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

సీ. కాఁపుకవీశ్వరుల్ కంచరియోగులు, సాతానివైష్ణవుల్ సాలెభటులు
కోమటిదాతలు కొంటెభాగోతులు, మాలవెజ్జులుబోయ మావటీలు
గొల్లపౌరాణికుల్ పల్లెవైవజ్ఞులు, బానిసవేశ్యలు జైనబాప
లాఁడుదీర్పరు లుగ్రయవన ధరాధీశ్వరులు వైదికప్రధానులునుమిగుల
భూతలంబునఁ గలిదోషహేతుకమునఁ బ్రబలు లైరింక నేమిచెప్పంగవలయు
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

సీ. అబ్బబ్బ! కిందటేఁడప్పయ్యతీర్థాన, జోలెజంగముకిస్తి సోలెఁడుప్పు
సాతానిబియ్యమ్ము పనికిరాదే పోయిస్తి, కొల్లఁగా గుల్లెఁడు సల్లనొట్టు

లంకసత్త్రిలవాఁడు పొంకానపొగిడితే, మాలదాసరికి స్త్రీ మాఱేఁనుంద
లేదాలువాగితే యెల్లుబొట్టయ్యకు, కొలకుంట దోసెఁడుకొట్టలిస్తి
నారి! తమకున్న కూసుగాఁడవలనింకఁ, గలఁడె యనుమూర్ఖుఁడిద్ధఁ గామవైరి!
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

సీ. కడుపొరిఘృతమాంస ఖండముల్ కడుమెక్కి, పుక్కిటఁదమలంబు కుక్కఁద్రొక్కి
లావుగుగడితఁ బ్రుశీవి గన్గొనినిక్కి, విడువక గేస్తుల మెడలు నొక్కి
కూర్చుర్గొక్కుచుఁ దగులఁ గ్రిక్కి తెయ్యఁగ్రుక్కి, కసరుచు జనులపై విసముఁగ్రక్కి
కవిబుధవరులధాకలకు మూలలఁజిక్కి, తక్కుచుఁ బల్లకీకుక్కు లెక్కి
నిక్కి మిక్కుటమైన యానొక్కి బొక్కి, టక్కరిన్ప పాలకులకీర్తి దక్కనొక్కి
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురివిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

సీ. దానమైఖరినిరాఘాత నాథవుఁబోలి, చిరభోగమున శచీవరునిఁబోలి
కారుణ్యమున రఘుక్ష్మావరేణ్యునిఁబోలి, సత్యంబునను హరిశ్చంద్రుఁబోలి
న్యాయమ్మునందు గౌంతేయాగ్రజునిఁబోలి, సాహసంబున సవ్యసాచిఁబోలి
భూరివిద్యాప్రౌఢి భోజరాజునుఁబోలి, హరిభక్తినియతిఁ బ్రహ్లాదుఁబోలి
సర్వసర్వంసహా భుజాధూర్వహుండు, నభంగుఁడగువాఁడె పో నృపపుంగవుండు
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

సీ. మణిభూషణములు చామరములు ముత్యాల, గొడుగులు పడిగలు గుచ్ఛపరపు
మిద్దెటిళ్లు మెఱుంగుటద్దముల్ గద్దియల్, చందుగల్ చందువాల్ మందసములు
పూలపాన్పులు శరతాళవృంతములు మేల్, కలపముల్ తూఁగుటుయ్యెలలు పసిడి
పల్లకీలు గుఱ్ఱాలు బంట్లుబానిసలును, ధనధాన్యవసన గోదంతిలతులు
కలుకప్రాయంపు ముద్దుగుమ్మలును గలిగి, పొలుచువారలె మును నిన్నుఁ గొలుచువారు
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

ఈపద్యము సర్వేశ్వరశతకము నందలిపద్యమును బోలియున్నది.

సీ. బావిలోపలఁ బడ్డ పామును వెడలింపఁ, జనువానిఁగరువక చనఁగఁగలదె
చిచ్చులోఁబడెడు వృశ్చికమును వెడలింపఁ, జనువానినీటక కసడఁగలదె
పెనువెల్లిఁబడిపోవు బెబ్బులిఁబరికింపఁ, జనువానిమ్రింగక మనుపఁగలదె
బురదగోఁతనుబడ్డ పోట్లావు లెగనెత్తఁ, జనువానిపొడువక జరగఁగలదె
అవనిలోపల ఖలుని నెయ్యంబుమీఱ, మనుపఁజనువానిఁ జెఱుపకమానఁగలఁడె
భూనుతవిలాస! పీఠికాపురవిలాస! కుముదహితకోటిసంకాశ! కుక్కుటేశ!

ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి.

ఈతఁడు చాలగ్రంథములను వ్రాసియున్నాఁడు. ఈతఁడారువేలనియోగి; యాపస్తంబసూత్రుఁడు; వాధూలసగోత్రుఁడు; తిమ్మకవి పుత్రుఁడు; పెదలక్ష్మణకవి పౌత్రుఁడు; మాదిరాజు నృసింహుని దౌహిత్రుఁడు. ఈతని తల్లి పేరమాంబ; అన్న యనంతకవి. తమ్ముఁడు వీరభద్రుఁడు. ఈకవివంశమునకు మూలపురుషుఁడు పైడిపాటి సింగన్న. ఈకవి పూర్వులయింటిపేరు పైడిపాటివారైనను సింగన్నవంశజులలో నొకఁడగుజలపాలామాత్యుఁడు పెద్దాపురసంస్థానాధీశ్వరుఁడైనజగపతులచే నేనుఁగును బహుమానమందుటచే నప్పటినుండియు నేనుఁగువారైరి.

ఈతఁడు రామేశ్వరమాహాత్మ్యము, జాహ్నవీమాహాత్మ్యము, గీర్వాణసూర్యశతకము, సుభాషితరత్నావళి, విశ్వేశ్వరోదాహరణము, నృసింహదండకాదిస్తుతులు, రామవిలాసము మొదలగుగ్రంథములు వ్రాసెను. విశ్వామిత్రచరిత్రము, కాళికాదండకము, ఆదిత్యహృదయము మొదలగుగ్రంథములు వ్రాసినట్లుకూడఁ దెలియుచున్నది.

ఈతని తాత యేనుఁగు పెదలక్ష్మణకవి. ఈతఁడు రాజశేఖరచరిత్రము, భీమసేనవిజయము, భల్లాణరాయచరిత్రము, ద్రౌపదీపరిణయము, ధ్రువచరిత్రము, తులాకావేరీమాహాత్మ్యము మొదలగు మహాగ్రంథము లనేకము వ్రాసెను. ఈతఁడు సంగీతసాహిత్యములయం దసమానప్రజ్ఞకలవాఁడు. తన తులాకావేరీమాహాత్మ్యమును వత్సవాయ జగన్నాథరాజునకుఁ గృతియిచ్చుచు దానిలోఁ దాను "ఏనుఁగు గరకమంత్రి పౌత్రుఁడ ననియు, వేఁగుతురుబలి వెంకటాద్రిదౌహిత్రుఁడ ననియు, వెఱుతురుబలి విశ్వనాథుని మేనల్లుఁడ ననియు, పేరమాంబ గుర్వమంత్రిలపుత్రుఁడ" ననియుఁ జెప్పుకొనినాఁడు. ఇతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1649 లోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడైనసార్వభౌమతిమ్మ జగపతి మహారాజుకు దౌహిత్ర

దీపరిణయము కృతియిచ్చినందున నీతనికాలము 17వ శతాబ్దమధ్యభాగ మని సువిదితము. క్రీ॥ శ॥ 1555—1607 నడుమనుండి శేషధర్మములు వ్రాసి వత్సవాయిముసలి తిమ్మరాజుగారికిఁ గృతియిచ్చిన దిట్టకవి యీతని మేనమామకదా! తుల్యానది గోదావరి కొకశాఖ. ధవళేశ్వరమునఁ బుట్టి కాకినాడచేరువను సముద్రమునఁ గలియును.

ఏనుఁగు చినలక్ష్మణకవిసోదరుఁ డగునసంతకవి గౌరీపరిణయము వ్రాసెను. ఈవంశమువారి దౌహిత్రులగు చాగంటివారు (కరప, కాకినాడ) వాసులకడ నున్న యేనుఁగువారి తాళదళసంపుటములు పరిశోధకమహామండలికిఁ జేరియున్నవి

చినలక్ష్మణకవి జాహ్నవీమాహాత్మ్యములో "వర్తమానకవీశ్వరు కూదిమంచి తిమ్మకవి" అని పొగడుటచే నీతఁడు తిమ్మకవికి సమకాలికుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1730 ప్రాంతములనున్న వాఁడు. తిమ్మకవికంటె జిన్నవాఁడైయుండును. ఈనులపల్లి భవానీశంకరుఁడు కూడ నీకాలము వాఁడే!

ఏనుఁగువారు పెద్దాపురసంస్థానకవులై ప్రసిద్ధినొందిరి. ఆసంస్థాన ప్రభువులుకూడ సంస్కృతాంధ్రములయందు బాండిత్యకవిత్వసంపద కలిగి రామశతకము, భద్రశైలరఘురామశతకము మున్నగు గ్రంథములుకూడ రచియించినట్లు తెలియుచున్నది. (చూడుఁడు కవుల చరిత్రము 1899 పుట 424, 425.)

ఇతఁడు విశ్వేశ్వరోదాహరణాది చాటు కావ్యములు శేషారోగ్యోదాహరణాదులవలె వ్రాసినవి యిప్పుడు దొరకవు కాని ప్రస్తుతము మన మీతనిభర్తృహరిభాషాంతరమునకే యిచ్చుటఁ బ్రశంసింపవలసి వచ్చినది.

భర్తృహరిసుభాషితము నైదార్గురు భాషాంతరీకరించియున్నారు (1) ఎలకూచి బాలసరస్వతి (2) పుష్పగిరి తిమ్మన (3) ఇతఁడు (4) పోచిరాజు వీరన్న (5) గువురాజకవి. ఇందుఁ గొన్ని మనకుఁ

జిక్కవు. ఐనను జిక్కినవానిలో లక్ష్మణకవిచే మిన్న యని తజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. లక్ష్మణకవి వంశవివరములు, విశేషములు చాటుపద్యములు నిటీవలఁ జిక్కినవి. సుభాషితరత్నావళికృత్యాదికూడఁ జిక్కినది.

ఈకవిజాహ్నవీమాహాత్మ్యము దొరికినప్పుడు నేనిట్లు వ్రాసియుంటిని:—

ఇందు కవిత్రియమును, వేములవాడ భీమకవిని, శ్రీనాథుని, పింగళి సూరనను, రామభద్రుని, వీరభద్రుని, సోము, భాస్కర, మొదలగు తెలుఁగుకవుఁ ను నుతించినపిమ్మట నిట్లు వ్రాయుచున్నాఁడు.

ఆకరపల్లి కోదండరాముఁ డనునాతఁడు కవికిగురువైనట్లు రామేశ్వరమాహాత్మ్యము వలనను, ఈగ్రంథమువలనను గూడఁ దెలియుచున్నది.

సీ॥ రాజశేఖరచరిత్రము రసోచితముగా, నిర్మించె నేప్రౌఢనేర్పు మెఱయ॥ ౧—౧౫

అనుపాదమువలన నితని తాతయిదివరకు వ్రాసియున్నట్లు మన మెఱిఁగియున్న (1) ధ్రువచరిత్రము (2) ద్రౌపదీపరిణయము (3) తులాపురుషమాహాత్మ్యము కాక రాజశేఖరచరిత్రముకూడ వ్రాసినట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఈతనితాత రచియించిన గ్రంథము లెవ్వియుఁ గానరావు. కాని యిటీవల గ్రంథాలయసర్వస్వమునం దీతని తులాపురుషమాహాత్మ్యములోఁ గొంతభాగము దొరకినట్లు ప్రకటించియున్నారు.

ఈతని తండ్రికూడఁ గవియైన ట్లీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క॥ రవితేజు పార్థివేశ్వర శివలింగవర, ప్రసాద సిద్ధవిరాజ|
త్కవితానిధి మజ్జనకుం గవితామకసార్వు తిమ్మకవిని భజింతున్॥

ఈతనితాత మేనమామ యగువెణుతురుబల్లి విశ్వనాథకవిని, ఆతనికొమరు డగువేంకటాద్రికవిని, ఆతని మేనల్లుఁ డగుపక్కలంక వీరభద్రుని, ఆవీరభద్రునిసహాధ్యాయియగుఈదులపల్లి భవానిశంకరుని వర్ణించుటచే నీతని కాలనిర్ణయమున కేకాక పైకవులకాల

నిర్ణయముకూడ సులభముగఁ దేటపడుచున్నది. ఇదివఱకు శ్రీవీరేశ లింగముపంతులవారు కూచిమంచి తిమ్మకవి యీకవికి సమకాలికుఁడయి యుండవచ్చునని సందేహించి యుండిరి. అది సత్యమని యీక్రిందిపద్య పాదము చెప్పుచున్నది.

గీ. వర్తమానకవీశ్వర వరుని కూచి । మంచి తిమ్మకవీంద్రుని మదిఁదలంతు॥

ఈకృతికి వెంటూరి సోమనాథుఁడు నాయకుఁడు. నందూరి కామమంత్రి ప్రేరేపకుఁడు. ఈనందూరి కామమంత్రి జగనొబ్బగండ, రాయవేశ్యాభుజంగాది బిరుదములతో రాజమహేంద్రవరదుర్గాధిప తు లగువారివంశమునఁబుట్టి చిరకాలము కాకినాడ, శలపాకసీమల దండనాథుఁడై పరిపాలించెను. ఈతనితాత ముత్తాతలపౌరుషపరా క్రమములును, దానములును, వారొనరించిన సప్తసంతానాదికము లును, వివరముగ వర్ణింపఁబడినవి. కడచిన రెండువందలసంవత్సరము లకుఁబూర్వము నందూరివా రెట్టి యుత్కృష్టదశ ననుభవించిరో, వారి కేయేవంశములతో సంబంధబాంధవ్యములుండెడివో వివరముగ వర్ణింపఁబడియున్నవి. ఈగ్రంథమువలనను, మిక్కిలిమల్లికార్జునకవి పుస్త కమువలనను, విఘ్నేశ్వరచరిత్రమువలనను, నందూరివారివంశవృత్తము 300 సం॥ రములనుండి చూపవచ్చును. విఘ్నేశ్వరచరిత్రము నందూరి వారిలో నొకరు రచించినదే సంపూర్ణ ప్రతి మాకుఁ జిక్కినది. కొమ రిపాలెం, వెంటూరు మున్నగుగ్రామములయందు నందూరివారు త్రవ్వించిన చెరువులు, నాటించిన తోఁటలు, యిచ్చినదానములు తెలి యుటయే గాక వారు గజపతిరాజుకడ, యవనాధీశ్వరులకడ నొందిన గజాందోళికాది బహుమానములప్రశంసకూడఁ జేయబడియున్నది ఇందు దేశచరిత్రకు, కవులచరిత్రకు సాంఘికచరిత్రకును, ముఖ్యము గ నందూరివారిచరిత్రమునకును సాహాయ్యపడుచరిత్రాంశములు పెక్కులున్నవి.

ఇది నాల్గాశ్వాసముల పద్యకావ్యము. ఇందు గంగానదీమాహా త్మ్యము, స్నానఫలము, సంపూర్ణముగ వ్రాయఁబడియుంట హిందువు లకుఁ బవిత్రకావ్యముగ నెన్నవలసినది. ఈతఁడే వ్రాసినరామేశ్వర

మాహాత్మ్యము లోక మెఱిఁగియున్నదే! నైమిశారణ్యమునం దీకథ చెప్పఁబడినట్లున్నది. భీష్ముఁడు శరతల్పగతుఁడై ధర్మజునకు గంగామాహాత్మ్యము వినుపించినట్లు ప్రారంభము. ఉంఛవృత్తి నున్నయొక బ్రాహ్మణుని యింటికివచ్చిన సిద్ధుఁ డా బ్రాహ్మణుఁడుగఁ జెప్పినట్లీకథ వ్రాయఁబడియున్నది. ఇదియే యితిహాస మని భీష్ముఁడు తొల్లిధర్మజునకుం జెప్పె నని మునీంద్రులు నైమిశారణ్యమున విందురు.

శైలి తెలియుట కొకటిరెండుపద్యములు.

చ. జగముసృజింపఁగోరె దను◆జప్రతతిం దునుమన్ దలంచె దే
వగణము నెల్లఁ బ్రోచుటకు ◆ వాంఛయొనర్చె నిజప్రజాళికిం
పుగ భవనాధిపత్యమిడఁ ◆ బూనె వధూమణి గర్భసీమసొం
పుగ నభివృద్ధిగాంచు శశి◆భూషణదేవి మహానుభావతన్.

చ. అళిభటహుంకృతుల్ శుక ◆ హయస్ఫుట హేషలుదాత్తమత్తకో
కిలగజబృంహితంబులు నా ◆ గిన్ విరహప్రళయం బొనర్పఁగా
మలయమరుత్సుధాంశుమధు ◆ మంత్రులగూడి రతీశ్వరుండు రా
చిలుకహుమాయి నెక్కి నడ ◆ చెన్ త్రిపురాంతకుమీఁదనుద్ధతిన్.

ఆశ్వాసాంతగద్య మిట్లున్నది.

“ఇది శ్రీమదుమామహేశ్వర కరుణాకటాక్ష వీక్షాపాత్ర యేనుఁగుల లక్ష్మణామాత్యపౌత్ర తిమ్మనామాత్యపుత్ర, వివిధవిద్వజ్జన విధేయ లక్ష్మణకవి నామధేయప్రణీతంబైన జాహ్నవీమాహాత్మ్యం బను మహాప్రబంధంబునం.........” అని రామేశ్వర మాహాత్మ్యమునందువలెనే యున్నది. * * *

ఈతఁడే రామేశ్వర మాహాత్మ్యమును గృతి యిచ్చినభద్రిరాజు మల్లమంత్రిపుత్రుఁడు, నందూరి కామమంత్రిసభలోనుండి, కామమంత్రి యిష్టదైవమున కీకృతి యిమ్మని ప్రోత్సహించినట్లు గంగా మాహాత్మ్యమునుఁగూడ వ్రాసియున్నాఁడు.

ఈకవితాతతండ్రులేకాక యన్నదమ్ములుకూడఁ గవులైనట్లు గంగామాహాత్మ్యమువలనఁ గూడఁ దెలియుచున్నది. కాని వారిగ్రంథము లింతవఱకుఁ జిక్కలేదు. రామేశ్వర గంగామాహాత్మ్యము లీతనిసుభాషితరత్నావళివలె జనరంజకములు కాలేదు. కారణము ప్రారంభకావ్యము లగుటనో? భావశూన్యము లగుటనో? చర్చించి వాఙ్మయచరిత్రకారులు నిర్ణయింపవలసియున్నది. రామేశ్వరమాహాత్మ్యము శ్రీగురుజానపల్లి చిన్నమల్లేశ్వరునికిఁ గృతియిమ్మని మల్లమంత్రి కోరుటయు, దానిని నందూరి కామమంత్రి బలపఱచుటయు రామేశ్వర మాహాత్మ్యమునఁ జెప్పఁబడియున్నది. (౬౧-౨౫) పద్యమువలన, కామమంత్రి కాకినాడ శలపాక మహాశ్శుకు స్థలపతియని చెప్పఁబడి యున్నది.

ఈకావ్యమును, రామేశ్వరమాహాత్మ్యమును ముందురచియించి పిమ్మట భర్తృహరి భాషాంతరీకరించినట్లు తెలియుచున్నది.

ఈతని తాత లచ్చన, తండ్రి తిమ్మన, తల్లి పేరమ యనియు సోదరులనామము లివి యనియుఁగూడ నీకావ్యమునఁ జెప్పఁబడియున్నవి."

(కృష్ణాపత్రిక 3-2-1917.)

శైలి తెలియుట కీతనిసుభాషితరత్నావళినుండి కొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

గీ. పడఁతి యొక్కదానివిడిచి యించుకయమృ, తంబులేదు భువి విషంబులేదు
అమృతలతనుబోలు ననురాగవతియైనఁ, గాక మెలఁగెనేని గరళవల్లి. 92.

గీ. ఒకనితోఁగూడి భాషింతురొక్కవరుని, జూతురు విలాససంపద సొంపుఁగులుక
మఱియునొక్కనిఁదలఁతురుమనసులోన, గూర్మిప్రియు డెవ్వఁడో ముద్దుగుమ్మలకును. 93

చ. చెలువపుఁజేటలేనగవు చేతను భావముచేత సిగ్గుచే
నలువగులీలచేత సుగుణంబులచేఁ గడగంటిచూపుచేఁ
గలహముచేతవిందు లగుకందువమాటలచే నసూయచేఁ
బెలుచననెంతవారి వలపింతురు కాంతలు పెక్కుభంగులన్. 94

ఉ. తమ్ములనేలుకన్నులు సుధానిధిఁబోలు మొగంబు మత్తభృం
గమ్ములఁగెల్చుకొప్పు కనకద్యుతి మీఱుమెఱుంగు కుంభికుం
భమ్ముల నవ్వువక్షము సెబాసనిమెచ్చి కొనంగఁదేనియల్
చిమ్మెడు ముద్దుఁబల్కులును జేయనిసొమ్ములు సుందరాంగికిన్. 95.

చ. అలివలఁజూచి వీ సబలలంచు వచించుమహాకవీంద్రులు
ద్ధత విపరీతవాదు లిది దబ్బరగాదు విలాసినీసమం
చిత తరలాక్షిపాతములచే గెలువంబడి రింద్రముఖ్యులున్
స్రుతినటువంటి వా రబలలేగతి నైరి తలంచిచూడఁగన్. 96

గీ. పెక్కువిద్యలున్న జక్కవచెలియున్న,రిక్కరాయఁడున్న జుక్కలున్నఁ
జిన్నిలేడిమాపు చేడియనెడఁబాయు,నప్పుడంధకార మయ్యెజగము. 99

వైదర్భ అప్పయకవి.

ఈతనియింటిపేరునుబట్టి చూడ మాధ్వుఁడని తోఁచుచున్నది. ఉపమాక వేంకటేశ్వరశతకము, బళిరకటివేల్పుశతకము నీతనికృతులు. ఉపమాక వేంకటేశ్వరశతకమునందు "నాకవితకు నొంచి వీనిఁబోలివు మనుచు కాకర్లపూడి పాయకరాయ నృపాలమౌళితోనైన సెలవీయరాదో మరేది విబుధలోకేశ ఉపమాక వేంకటేశ!" అని రెండుచోట్ల కాకర్లపూడి పాయకరాయ నృపాలునిపేరు గనఁబడుచున్నది. ఈపాయకరాయఁడు విజయనగరప్రభువైన మొదటి యానందగజపతితో సమకాలికుఁడని విశాఖపట్టణమండలచరిత్రమువలనఁ దెలియఁగలదు. అనకాపల్లి ప్రాంతముల నీరాయఁడు పరిపాలించెను. క్రీ॥ శ॥ 1710 ప్రాంతముల నున్నగోగులపాటి కూర్మకవి, అడిదము సూరకవుల కించుక పూర్వుఁడో, సమకాలికుఁడో యీకవి యైయుండును.

ఈ శతకకర్తను గుఱించి యొకకథ వాడుకలో నున్నది.

"ప్రథమమున నీతఁడు బళిరకటివేల్పుశతకములో రాధను ప్రాధానుగా వర్ణించుచు పచ్చిశృంగారములో జెప్పి రాధికగుట్టు నంతను బయటఁబెట్టుటచే యెనుబది

పద్యములు చెప్పనప్పటికిఁ బ్రతిపద్యమునకు రాధాకృష్ణులు ప్రత్యక్షమగుచు, పిమ్మట వారు కినిసి గ్రంథకర్త నంధుఁ డగునట్లు చేసిరనియు పిమ్మటఁ గవి యుపమాక వేంకటే శ్వరశతకములో నలమేలుమంగను ముగ్ధనుగా వర్ణించి యేఁబదిపద్యములు చెప్పగానే తిరిగి నేత్రములు వచ్చిన వనియు నొకగాథ వాడుకలో నున్నది. దీనిసత్యాసత్యము లెట్లున్నను గ్రంథకర్త శైలియు, భావప్రకటనమును మిక్కిలిబాగుగ నున్నవనుటకు సందేహములేదు."

అని శ్రీ కల్లూరి సూర్యనారాయణరావుపంతులుగారు (30-7-1918) ఆంధ్రపత్రికలో వ్రాసియున్నారు.

ఉపమాక వేంకటేశ్వరశతకము 1881 సంవత్సరమున విశాఖ పట్టణమునందలి ప్రబోధకల్పవల్లిలోఁ బ్రకటించిరఁట! ఈశతకము పాయకరాజమౌళి కంకితము. ఇం దలమేలుమంగ వివాహాదికముల శృంగారవర్ణనము కలదు. ప్రాచ్యలిఖితాగారము 12-1-27 (4) సంఖ్యగల గ్రంథములో "Vaidarsu Appaya is the author" అని యెవరో— బహుశః ప్రాక్తన దొరగారై యుందురు—వ్రాసియున్నారు. అది వారి కెట్లు తెలిసెనో తెలియదు. గ్రంథములలో గర్తపేరు కనఁబడదు. పైకథ ననుసరించియు, క్రిందిపేరు ననుసరించియు నీకవినామము శీర్షికగా నుంచితిని. ఇంతకంటెఁ బ్రబలనిదర్శనము దొరకువఱకు నిదియే నమ్మదగినది. రెండుశతకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

(1) బళిరకటివేల్పు శతకము.

సీ. పొంచితల్లిని మఱపించి జాళ్వామొల, నూల్చిఱుగంటల నుడినడంచి
పసిఁడిగజ్జెలను జొప్పడెడు చప్పుడుకుంచి, కుందనంపునురిడి గొలుసును మురు
గునగట్టిగబిగించి గూనల చెయిమంచి, చిన్నిబొజ్జపై పాల్చిమక గనక
వస్తుపల్లవమున హస్తపల్లవము నొండొంటనుంచి భుజంబు లుబ్బఁబెంచి

గీ. మెడనొకించుక కుదియించి మేనుపంచి, కడలు వీక్షించి నీవు వీఁగదభుజించు
చక్కదనమెన్న వేనోళ్ళ చాలవన్న, బళిర కటివేల్ప పసిఁడి దువ్వలువదాల్ప!

సీ. మొకరి తుమ్మెదమాతి ముట్టరి క్రొవ్విరి, కోయిల వావిఁగొవని చివురు
చిలుకముక్కునొక్క చెందనిబింబంబు, మెఱసిపోవకనిల్చు మెఱుఁగుదీవ

కపటివో బన్నీట గడగినజవ్వాది, చొక్కమౌ గోవకస్తురిబిడారు
కలికిరాయంచ క్రేగంటఁజూడనితూఁడు, పైహార విడని కప్రంపుటనంటి

గీ. చిత్తజుమిటారి గేదఁగిచిక్కటారి, కమ్మవిలుకాని జుల్మతీకత్తులాని
కాయజోపనిషద్గ్రాథకదరరాధ, బళిగకటివేల్ప పసిడి దువ్వలువదాల్ప॥

సీ. మొలకనగవుముద్దు మొగముచిగురుమోవి, మెఱుఁగుజెక్కుల మిస మిస నెసఁగనొ
సలిపయి ముసరిపెంపెసలాడు కురులక,న్నులదీర్చి, బుగ్గపైనిలిపినట్టి
చిన్ని కాటుకచుక్క చెలువంపు బొమలన,మమనిడ్డ, యొక్కబొట్టు చెలువదర
నడుగుదమ్మికి గంగయలరుదేనిగా నె, గడులేంద్రివి యశోదపుడిసెదుజల
ములకునుద్దుగుడిచి యలనలువగన్న, బొడ్డుదామరకొకగుడ్డ యడ్డమునుప
తగుమనని పవ్వళించితే తల్లియొద్ద, బళికకటివేల్ప పసిడిదువ్వలువదాల్ప.

ఉపమాక వేంకటేశ్వరశతకము.

కాకర్లపూడి రామభద్రపాయకరాయరాజమౌళి కంకితము.

ఇందలమేలుమంగవివాహాదికములశృంగారవర్ణనము కలదు.

సీ. సిరివిరిబోడి చందురు తోడఁబుట్టువు,లేము లుడిపెడితల్లిననయింట
నెలకొన్న చెలిమిన్న నలమేలుమంగవె.క్కొలికేళిగనుమూయఁదనకనుఁగవ
చేఱల మీఱుటఁజేసి తాఁగిలకిల,నగి చూచు చూపల్లనల్ల గల్వ
తూపురూపుగ దోఁపదోఁపక పూంచకాఁ,చక మేచకకనకచంబువంచి
నొవ్వఁగెమ్మోవిఁ బల్మోన నొక్కఁదలఁచి, పెనవిమార్పుల్లకై జంకునొందవికొంకు
తరి సిరులచేత లోకముల్ దనుపుగాత! విబుధలోకేశ ఉపమాక వేంకటేశ॥

సీ, సారస్యమేర్పడ సాహితీకలశాబ్ధి, శేముషీమందాద్రిచే మథించి
యాకీర్తిరాకాసుధాకరుఁ గాకర్ల పూడివంశాంబుధి పూర్ణచంద్రుఁ
డగు రామభద్ర పాయకరాయరాజమౌ,ళికొసంగి యామాధురీసుధార
సంబు కాకవిదనుజనికరముల గికు, రించి బుధ తతికర్పించి గరిమ
గాంచి సాలంకృత యగుశృంగారసీస,శతకరాజలక్ష్మిని పంతసంబు గడక
నుడువలకనిత్తునీకు సహోపరావు॥వి॥

సీ. పటికార్పనెసఁగు మేల్పసిఁడి సెలాకలా, గునపంజరముఁబాసి కులుకుచున్న
రతిముద్దుచిలుక పొలంతిపయి పొరవిప్ప, కప్పురంపుటనంటి కరణిబరణి
వెడలించు నలయిఁచు విలతులే లిడివెఁ, దివియకవెలుంగదే దీప్యమాన
భాసితశతకోటి పద్మరాగవసంత, పద్మరాగములీల పొలతిరగ

గీ. మఱుఁగరుగఁ దోఁచు చంద్రబింబంబు సరవి, నోర వెరుకమరు కమ్మ క్రొమ్మెఱుఁగుసోగ
తెఱుగునఁ జెలఁగె గదముఁగ తెరతొలఁగ, విబుధ లోకేశ ఉపమాక వేంకటేశ.

గోగులపాటి కూర్మనాథకవి.

ఈతఁడు వ్రాసినగ్రంథములు సింహాద్రినారసింహశతకము, మృత్యుంజయవిలాస మనుయక్షగానము, చోరసంవాదము ననునవి కనఁబడుచున్నవి. ఇతఁ డారువేలనియోగి. ఆపస్తంబుఁడు, ముద్గలగోత్రుఁడు. బుచ్చన గౌరమాంబలపుత్రుఁడు. ఈతని తాత సూరనార్యుఁడు. ఈతనితమ్ములు వెంకన్న, కామన్నలు. శ్రీతిరుమల పెద్దింటి సంపత్కుమార వేంకటాచార్యుఁ డను వైష్ణవునిశిష్యుఁడు. ఈవిషయము లీతని మృత్యుంజయవిలాసమునం దీక్రిందివిధముగ వ్రాసికొనెను.

ద్వి. శ్రీసింహభూధర శ్రీరామతీర్థ। భాసురస్థలముఖ్యబహుదేశములకు
నాచార్య లుభయవేదాంతరహస్య। ధీచాతురాత్ములు తిరుమలవంశ
కలశాంబురాశిరాకాచంద్రమూర్తి। సలలితపెద్దింటి సంపత్కుమార
శ్రీ వేంకటార్యదేశికుల శిష్యుఁడను । పావన గౌరమాంబా బుచ్చిమంత్రి
వరపుత్రుఁడను సూర్యవరునిపౌత్రుఁడను। ఇరువొంద కాశిరామేశ్వరముఖ్య
సరసదివ్యక్షేత్ర సంచారభవ్య । కరులైన వెంకన్న కామన్న యనెడు
ననుజన్ములనుగూడి యలరినవాఁడ × × శ్రీకూర్మదాసాఖ్యఁ జెందినవాఁడ॥

ఈతనిగురువులు శ్రీరామతీర్థవాస్తవ్యు లగుట నీకవి బాల్యమున శ్రీరామతీర్థవాసు లైయుండు రని శ్రీరామారావుగా రూహించిరిగాని వేంకటార్యదేశికుఁడు మనకవికి మతగురువో, విద్యాగురువో తెలిసినఁగాని యీసిద్ధాంతము నిలువదు. ఈతఁడు యౌవనమున విజయనగర సంస్థానము నందలి శ్రీరామతీర్థము, పద్మనాభము, సింహాచలము మొదలగు క్షేత్రములయందు దేవస్థానాధికారిగా నుండె నని వాడుకయున్నది. ఈకవి తనజీవితము నందలిచరమభాగమున గజపతినగరమునకు సమీ

పమునం దున్న దేవులపలిగ్రామములో నుండె నని శ్రీరామరావుగారు వ్రాసియున్నారు. అచ్చటనే మృత్యుంజయవిలాసము వ్రాసెనఁట!

గీ. పరమభక్తిని గోగులపాటి కూర్మమంత్రి, మృత్యుంజయవిలాసమధురకావ్య
మొనరరచియింప సన్నిధి నుండి వ్రాసె, ధరణి నాదుర్తి హరిహరదాస ఘనుఁడు॥

ఈహరిహరదాసునివంశజు లగునట్టియాదుర్తివా రిప్పటికిని దేవులపలిలో నివసించుటచేతను, దేవులపలిలో దేవాలయ మున్న స్థలము పూర్వము గోగులపాటివారి దైయుండె నని వాడుకగాఁ జెప్పుచుండుటచేతను బై యూహ సరియైనదే కావచ్చును. ఈతఁడు స్మార్త బ్రాహ్మణుఁ డయ్యు వైష్ణవులశిష్యుఁ డయి వారికడ మతసిద్ధాంతములఁ దెలిసికొని తత్ప్రీతినిఁ గనఁబఱచెను.

ఈకూర్మనాథుఁ డిప్పటికి 170 సంవత్సరముల క్రిత ముండె నని విశాఖపురిడిస్ట్రిక్టుమాన్యువలునఁ దెలియుచున్నది. (చూడు 132, 133 పుట తెలుఁగుభాషాంతరీకరణము) విజయనగరప్రభు వగు మొదటియానందరాజుగా రీతనిపోషకుఁడై యుండనోపును.

ఈకవిమృత్యుంజయవిలాసము మూఁడాశ్వాసములగ్రంథము. యక్షగానరూపమున శివభక్తిప్రతిపాదక మైనకథను వర్ణించును. దీనిని శృంగారనాటకగేయప్రబంధ మని కవి వివరించెను. ఇందు మొదటి యాశ్వాసమునఁ బార్వతిజననము, ఇంద్రునియానతి మన్మథుఁ డాతని కడకు వచ్చుటవఱకుఁ గలదు. రెండవయాశ్వాసమున మన్మథుఁడు శివునాశ్రమమునకుఁ జేరుట, పార్వతి తపస్సును గలవు. మూఁడవయాశ్వాసమున సప్తఋషులు హిమవంతునికడ కేగుట, శివుఁడు తరలివచ్చుట, పార్వతీపరిణయము, కుమారోదయము, తారకాసురవధ మున్నగునవి కలవు. ఈయక్షగానము గాయకులు సొంపుగాఁ బాడుదురు. ఆంధ్రదేశ మంతట నిది వ్యాప్తిలో నుండెను. ఈగ్రంథమువలనఁ గవి సంగీతసాహిత్యములయం దపారప్రజ్ఞ కలవాఁ డని తెలిసికొనఁ గలము. కవి యుభయభాషలయందును మంచిపాండిత్యము కలవాఁడు.

ఈతనిపోకడలు మనోహరప్రబంధచ్ఛాయ లనుటకు శ్రీరామూరావుపంతులుగారు కొన్నిపద్యములఁ జూపియుండిరి.

ఉ. నాయనుకూలభాగ్యపదనా యను నవ్విదనాద నాయమా
నాయను, నిన్నుఁ బాయఁగలనా యను, నీవెతకోర్చుదాననే
నాయను, నేఁడునేయఁదగునా యను, నోమదపామజంపుగు
న్నా యను, బల్కనేమి పదనా యను, నేఁబగదాననా యనున్.

సీ. స్తనితారవాస్ఫుటీ జనితాతిభయనమూ, జనతాస్వయంగ్రాహ వినుతజనము
కరకాంతిధారా నికరకాంతిమౌక్తికా, కరకాయమాన ఘాకారఘనము
అవనీధరస్థల న్నవనీరబహుంఝరీ, జవనాపతద్దరీ భవనవనము
విపులావియన్మధ్య విపులాభపరిపూర్ణ,చపలాభ్రభీతాహి చపలమనము

గీ. అఖిలసస్యావనము మయూరౌఘజీవ, ధనము పాంథమనోవిభేదనము జలద
దనము భూదేవతకుఁ జల్లదనము నగుచుఁ, బ్రాకటగతిమించె నంతవార్షికపుదినము||

మృత్యుంజయవిలాసము ముద్రితమై యీతనిశతకమువలెనే ప్రచారములో నున్నది.

ఈతనిచోరసంవాద మముద్రితము. దీనికే లక్ష్మీనారాయణ విలాస మని మాఱుపేరు. ఇది చిన్నగ్రంథము. విద్యాలయములలో జరుగు "దోఁపుడు" ఉత్సవమునం దర్చకులు చదువుదురఁట. గేయసంకలిత మైనదీనిప్రతులు పరిశోధకమహామండలిలో నున్నవి.

మనకుఁ బ్రస్తుతాంశ మీతనిశతకపరిశీలనము. "18 వ శతాబ్దోత్తరభాగమున మరాటీలు, పిండారీలు, తురుష్కులు మొదలగుకొల్లగాండ్రు శ్రీసింహాచలమువచ్చి గుడిప్రవేశించి సర్వవిధముల నాదేవాలయము మొదలగుపవిత్రస్థలములను బాధచేయుసమయమునఁ గూర్మనాథకవి శత్రుసంహారము నపేక్షించి దీనిని వ్రాసెనఁట." అని యీశతకరచనమునకుఁ గారణమును శ్రీరామూరావుపంతులుగారు నుడివియుండిరి. కవి స్పష్టముగా మహమ్మదీయులమట్టడినే వర్ణించి "యవనరాట్సంతమసము బాసె" "తురుష్కుల విధ్వంసు" మొదలగు మాటల వాడియుండుటచే నివి మరాటీలదోపిడికాని, పిండారీలదండు కాని కానేరదు.

కవి యావేశముచే రచియించినమహాశతకము కాని యిది సామాన్యమైనది కాదు. ఇది వ్రాయునప్పుడు కవి భక్తిచే నుద్రిక్త హృదయుఁడై యుండెను. సంగతిసందర్భములఁ జూచి, శతకపరిశీలన మొనరించినచో నిది కవి ముట్టడిసమయమునసేకంపితగాత్రముతో- కన్నులనీటితో- భగవంతునిపై సంపూర్ణవిశ్వాసముతో- తనదేవునిపై పరిపూర్ణాగ్రహముతో— నీపద్యము లాశుధార నుచ్చరించె నని తోఁచును.

ఈశతకమునుగూర్చి చెప్పుకథ లోకవిదితము. సింహాచలమును, తత్ప్రాంతప్రదేశములను దురుకలు ముట్టడించి కొల్లఁగొట్టుచుండిరి. "ఈయాంధ్రసృష్టి నిల్పు దేవా!" యని భక్తుఁడు ఘోర దుఃఖముచేతను— తురుష్కులదౌర్జన్యదర్శనము చేతను- గలిగిన మంటలో నీశతకము నారంభించి, దేవు నుద్దేశించి ముఖాముఖి మాటలాడి, బ్రతిమాలి, నిందించి, హాస్యముచేసి పద్యములఁ జెప్పెను. కొన్ని పద్యములు చెప్పుసరికిఁ గొండపై నున్నపుష్పలతలనుండియో, ఫలవృక్షములనుండియో,లక్షలకొలఁదితుమ్మెదలు, తేనెటీఁగలును లేచి, మహమ్మదీయులరక్తములు స్రవించునట్లు కుట్ట నారంభించెను. వారి కత్తులు, తుపాకులు వృథయయ్యెను. ముట్టడిపేడి తురకలు పాఱిపోయిరి. ఇది వాడుకగా నిప్పటికినిఁ జెప్పుకొనుటయేగాక యిది సత్యమని యనుమానించుటకు వీలైనదర్శనములుకొన్ని కనఁబడుచున్నవి.

(1) అట్లు వచ్చినతుమ్మెదలు కొందఱు మహమ్మదీయుల విశాఖపురివఱకును దరిమి యచ్చట నొకకొండబిలములో దూరి తుమ్మెద లదృశ్యమైనవఁట. ఈసంగతి జరిగినప్పటినుండియు నాకొండకుఁ దుమ్మెదలకొండ యనిపేరు వచ్చినదఁట! ఈకథ చిరకాలమునుండి వాడుకలో నున్న ట్లీక్రిందిపద్యములు సాక్ష్య మీయఁగలవు.

సీ. కారుణ్యదృష్టిచేఁ గని మమ్ము రక్షించి, నీరజేక్షణ నీవు నేఁడు పంపఁ
బారసీకులదండుపైఁ గొండలోనుండి, గండుతుమ్మెదలు నుద్దండలీలఁ
గల్పాంతమున మిన్నుఁ గప్పి భీకరమైన, కాఱుమేఘంబులు గవసినట్లు
దాఁకి భోరన రక్తధారలు దొరఁగఁగాఁ, గఱచి నెత్తురుపీల్చి కండలెల్ల

గీ. నూడిపడ నుక్కమూఁతుల వాడిమెఱసి, చించి చెండాడి వధియించెఁ జిత్రముగను
నొక్కొకనిఁ జుట్టిముట్టి బలిమిక్కుటముగ, వైరిహరరంహ సింహాద్రినారసింహ.

సీ. గీ. అరులఁబరిమార్చి వైశాఖపురసమీప, గిరిబిలంబున డాఁగి బంధురములెల్ల
నదిమొదల్ తుమ్మెదల మెట్టయఁద్రు దాని, వైరిహరరంహ సింహాద్రినారసింహ.

ఈపద్యములు శతకకర్త శతకముతరువాత వ్రాసియుండెనో- యితరులే వ్రాసిరో- చెప్పలేము కాని శతకమునకు సమీపకాలముననే పుట్టియుండవచ్చును. అప్పటికే మనపూర్వులు చల్లగాలికిఁ బ్రసిద్ధి చెందినవాల్తేరునకు వైశాఖపురిపేరు వాడుటవలన నెండకాలము కొఱకే యీవైశాఖపురి మనపూర్వులు కట్టించి సార్థకాభిధాన మొసంగియుండిరేమో?

(2) శతకములోఁ గవివ్రాసినపద్యములవరుస చూచినప్పుడుకూడఁ బైకథ నమ్మినను నమ్మకపోయినను మన కౌతుకప్రబల మైనయనుమానము పొడమక తప్పదు. శతకారంభమునుండి 67పద్యములవఱకుఁ గవి భగవంతు ననేకకఠినోక్తు లాడుచు వ్రాయును, బ్రతిమాలును, ప్రార్థించును, నిందించును, భగవంతుసియుద్ధసన్నద్ధునిఁ జేసి కయ్యమునకుఁ బురికొల్పును. తనయెదుట భగవంతుఁడు ప్రత్యక్షమైయున్నట్లు భావించి మాటలాడును. ఆతని కపకీర్తి వచ్చు నని భయపెట్టును. లెమ్ము లెమ్మని తొందరపెట్టును. కవి పడుపాట్లా పెరుమాళ్లకే యెఱుక! తుదకు 68 పద్యమున

సీ. కంసాది దుష్టవిధ్వంసనం బొనరించి, ధరణిఁ బాలించు నుదారకరుణ

* * *

గీ. వినుటయేకాని కన్నులఁ గనుటలేదు, కంటి మిప్పుడు యవనుల గర్వమణఁచి
ప్రజల రక్షించు నీదు ప్రభావమెల్ల, వైరి హరరంహ సింహాద్రినారసింహ.

కవి కనుఁగొనిన దేది? ఆతఁ డెచ్చటను తుమ్మెదలమాట చెప్పలేదు. ముట్టడి ప్రారంభమైనప్పుడు కవి శతక మారంభించి తుఱకలు కొండయెక్కుచుండఁగా నిది చెప్పుచుండవచ్చును. 67 పద్యము లగుసరి కేదో మార్పు గలిగి ముట్టడిభంగముకాఁగా యవనులు పారిపోయి

యుండురు. అట్లుకానినాఁడు పైపద్యమునందు భగవంతునిమహిమ నేఁడు కన్నులారఁ జూచితి మని కవిచెప్పవలసినయగత్యము లేదు. 68 పద్యమునండి కవితానావఅకుఁ జేసినభగవన్నింద కపరాధ మొనర్చితి నని మన్ననలు వేఁడును.

ఐతే కూర్మనాథకవికాలమున నిట్టితుఱకలదం డేది వచ్చెను? అతఁ డేరాజులకాలమువాఁడు? అప్పటిదేశస్థితి యేమి? అని మనముప్రశ్నించుకొనిచూచినచో విశాఖపురిమండలచరిత్రి మించుకసాయపడు చున్నది. అందలిసారాంశ మిచ్చటఁ గొంచెము చూపెదను.

18 వశతాబ్ధారంభమునందు ఫక్కిరలీఖానుఁడో, (ఔరంగజేబు ప్రతినిధి) "ఆసోఫుజా" యను "నిజాముల్ముల్కు" సైన్యములో, ఉత్తరసర్కారులఁ బీడించుచుండెను. క్రీ॥ శ॥ 1724 వఱకు నుత్తరసర్కారులు హిందూప్రభువులే పాలించుచుండిరి. ఇంగ్లీషువారు విశాఖపురిలో వర్తకము చేయుచు "ఆనందరాజు" (విజయనగరపుప్రభువు) పాయకరావు (ఉత్కళుఁడు. అనకాపల్లికడప్రభువు) గార్లిరువురకు నప్పు లిచ్చియుండిరి. ఈయ ప్పిచ్చినయాంగ్లేయుఁడు "హాలుకొలంబు దొర". ఈతఁడు ఫక్కిరలీఖానునికడ రమారమి యఱలక్షవరహాలు బదులుచేసి యవి జగ్గప్పయనుబ్రాహ్మణుసిఫారిత్సాహముచే నీహిందూరాజులకు బదు లిచ్చియుండెను. హాలూకొలంబుదొరను ఫక్కిరలీఖానుఁడు తొందరపెట్టి తనసొ విమ్మాయ మనఁగా, హిందూరాజులప్పులు తీర్పనందున నింగ్లీషువారు జగ్గప్పను బట్టితెప్పించి, బ్రాహ్మణుఁడు లోకువకావున నాతని నాగుపాములచేఁ గరపించి చంపించిరి. ఈస్థితిలో బహుశః "ఆసోఫుజా" దండెత్తివచ్చి హిందువులరాజ్యము లాక్రమించుకొనెను. ఇప్పుడే యీసింహాచలము కూడ ముట్టడింపఁబడి యుండవలెను. క్రీ॥ శ॥ 1724 కుఁ బూర్వ ముత్తరసర్కారులలో మహమ్మదీయప్రచార మున్నను, హిందూరాజులే బలవంతులై స్వతంత్రముగఁ బరిపాలించుకొనుచుండుటచే దేవాలయముల ముట్టడించు వఱకుఁ బ్రభువు లూరకొనియుండరు. తుఱకలు రాజులఁ గొట్టకుండ

దేవాలయముల ముట్టడింప సాహసించియుండరు. కూర్మనాథకవి వర్ణించిన దేశస్థితి, సింహాచలదేవాలయపుముట్టడికిం బూర్వ మరాచకముగం గన్పట్టును. అందువలన నీశతకనిర్మాణము క్రీ॥ శ॥ 1724నకుం బిమ్మట జరిగిన మహాకల్లోలదినములనే జరిగియుండవలె నని నేనూహించుచున్నాను. ఈవిషయ మింకను బరిశీలనార్హమైనది.

దారుణమారణకర్మ కొడిగట్టి, పల్లెల దోచుకొని, పట్టణముల నిర్మూలన మొనరించి, యగడ్తలంబూడ్చి, కోటగోడలం గూల్చి జనుల నడవులపా లగునట్లు చేసి, స్త్రీల మానభంగ మొనర్చి, ప్రజల మతభ్రష్టుల నొనర్చి దేశముల్లోలకల్లోలిత మైనప్పటికిం గవులాసంగతి వ్రాయవలసినంతయుద్రేకము కలుగలేదు. పైపనులం జేసి తుదకుం దమప్రాణములకంటెం బ్రీతికరము లగుదేవాలాయముల ముట్టడించి తమయిష్టదైవములయాభరణములం దెంపినప్పుడే కవు లుద్రిక్తహృదయు లైరి. మతము దైవము వీనిని, బరిభవించినమహమ్మదీయులు ప్రతిఫలము త్వరలోనే యనుభవించి యార్యావర్తమున రాజ్యపదభ్రష్టు లైరి. ఇప్పటికిని మిగిలియున్నసున్నీలలో నూటికిం దొంబదిమంది యొకప్పుడు హిందువులసంతతిగా నుండినవారే! వా రిండియనుక్రిస్టియనులవంటివారే— మనసోదరులే—కాని యన్యులుకారు. వీరందఱుపూర్వులునిష్టపడి మహమ్మదీయు లైరనియైనం జెప్పలేము. ఔరంగజీబుతో మహమ్మదీయప్రభుత్వసమాధి త్రవ్వుట పూర్తియైనది.

ఆకాలమునం దొక్కసింహాచలమేగాక తిరుపతి, శ్రీరంగము, మొదలగుదివ్యక్షేత్రములుకూడం దుఱకలు దండెత్తినట్లు కొన్నిశతకములు సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. మహమ్మదీయులు తమమతప్రచారమునకేగాక ధనాపేక్షచేంగూడ నీదేవాలయముల ముట్టడించి యార్యావర్తమున మూంతివిరుగనివిగ్రహమును జూడ మని నియమ మేర్పఱచుకొని ప్రవర్తించి రనవచ్చును. దేవాలయములయందు—ముఖ్యముగం దిరుపతిసింహాచలములయందుం గృష్ణరాయాదిప్రభువులు విలువగలహారములు, బంగరుగిన్నెలు, ఆభరణములు సమర్పించినట్లు శాస

నము లనేకములు కనఁబడుచున్నవి. కాని యీవజ్రాలపేరులు— యీ ముత్యాలహారములు— ఇప్పు డేవి? గజనీమహమ్మదు సోమనాథ దేవాలయము మొదలు దేవాలయపుధనరాసులు తురకలపా లైనట్లు చరిత్రపఠకు లెఱుఁగనిదికాదు.

మహమ్మదీయు లైనను దైవములేనినాస్తికులు కారు. జ్యోతి షము, పిశాచములు, యంత్రములు, తాయెత్తులు, పూనుటలు, మొదలగువానియందు నమ్మకము లున్నవారు. కారణము తెలియని వానికిఁ బరమేశ్వరమహిమము ముడిపెట్టినప్పుడు నమ్మువారే! భక్తుల మహిమచే నేమి, భగవంతునిలీలచే నేమి, తురకప్రభువులు భద్రా చలమునకు ధన మిచ్చుట, సింహాచలమునఁ దుమ్మెదలు తోలుట వలనఁ బారిపోవుట మొదలగుచర్యలచేఁ గొన్నిసమయముల భయకం పితులై హిందువుల బాధించువారుకారు. ఇంతయేల? బీజపూరుకోట లోఁ దురకనవాబులు పూజించెడివా రనిచెప్పునరసింహస్వామిదేవాల యము నవాబులగోరీలాళ్లనడుమ, తురకసామ్రాజ్యభగ్నచిహ్నము లగుశిలలనడుమ నవ్వుచు, చెక్కుచెదరక, రాజ్యములవినశ్వరత్వము నకుఁ బరిహసించుచు నిప్పటికి ధూపదీపనైవేద్యములతో విరాజిల్లు చున్నది. నేను పోయినప్పుడు చూచియుంటిని. ఇప్పటికిని బురాణపఠ నాదులు దివ్యముగ జరుగుచున్నవి. కావునఁ దురక లైనభక్తి కొక్క ప్పుడు వినమ్రు లగుచుండిరి.

తుమ్మెదలు తురకవాండ్రను దోలుచున్నందులకు సంతసము చూపుచున్న ట్లనుమానింప వీ లున్నసంగతులను వినుఁడు.

శత్రువులబలములు కొండ నెక్కి ముట్టడింపవలెనుగదా. ఆస మయమునఁ గాకతాళీన్యాయముగ ననేక తేనెటీఁగలు లేచి యవనులఁ బారదోలఁ బద్యములుచెప్పుచున్నభక్తుఁ డదిభగవంతుని పంపని విశ్వా సముతోఁ దనభక్తికి దేవుఁడు మెచ్చి పంపె నని దేవుని నుతించుచుఁ దక్కినపద్యములు చెప్పె ననిమైనఁ విశ్వసింపవలసివచ్చును. కందిరీఁ గలు వానియంతట నవియే లేచినచో, భగవదుద్దేశమో, కవిమాహా

త్మ్యమో, యెవ్వరు నిర్ణయింపఁగలరు. ఇది కర్మపద్ధతి. ఎవ్వరికిఁ దోఁచి నట్లుఁ వెవరిమతానుసారము వారికథ నమ్మెదరుగాక! దైవపౌరుషములలో నెద్దిఘనతకలదో తేల్చినవా రెవ్వరు? ఆసందేహము సృష్టితోనే పుట్టినది. తద్వినాశముతోఁ దీరవలెఁగాని యెన్నిమతములు బయలుదేరినను, ఖండించినను పూర్వపక్షసిద్ధాంతగ్రంథములే పుట్టును గాని సందేహము చావదు. అది భగవంతునియిసుపపెట్టె లోనిపరమ రహస్యము! మనుష్యబుద్ధికి సులభముగఁ జిక్కునని తోఁపదు. అది యట్లుండనిండు.

"సీ. జయమాయె యవనరాట్సంతమసము బాసె భవదీయ భాస్వత్ప్రభాబలమున
భువనజాతంబులు పొలుపుఁ జేఁ జెన్నొండె దిక్చక్రములు చాల తెలివినొందె
కమలజాదులనుతు ల్గణనసేయలినీవు లీల నామనవి చెల్లించినావు
బ్రహ్మాండభాండ సంభరణలీలాఘను నిల నిన్ను మెచ్చి యేమియ్యఁగలను
గీ. తోఁచదిఁక నెట్టులిదె నాకుఁ దోఁచినట్లు తులసిదళ మొక్కటిత్తు సంతోషమొందు
మదియె యగణితపూజగా నవధరింపు వైరిహరరంహ! సింహాద్రినారసింహ!

ఇట్లు తనకోర్కె నెరవేరినట్లు కవి చెప్పుటచే నిందుకొంతసత్యముండియుండవలెను. కవికాలమునాఁటికి యవనులబాధ లతిక్రమించి నట్లు చరిత్రలు సాక్ష్య మిచ్చుచున్నవి. తుమ్మెదలమెట్ట యిప్పటికిఁ గన్పట్టుచున్నది. ఆస్తికులైనవా రిది పరమసత్యమని నమ్ముచున్నారు. కొందఱునవనాగరకు లిది యసత్యమనుకొన్నను, అనేకఫలపుష్పభరితమైనసింహాచలముపై ననేక తేనెటీఁగల తేనెపట్టులు పెట్టుకొనియుండును. చెట్లను, పొదలను, కొట్టివేయుచు మహమ్మదీయులసైన్యములు కొండనెక్కుచుండఁగా నా తేనెటీఁగలశాంతికి భంగము కలిగి ఝుమ్మని లేచి సైన్యమును దాఁక, కాకతాళన్యాయముగఁ గలిగినయీసంరంభమును జూచి యిది తనభక్తికి మెచ్చి భగవంతునిపంపుచే నీయీఁగలు వచ్చిన వని కవి తలంచియుండె ననుకొనఁగూడదా? ఏది యెట్లున్నను కవిశతకము సందలిపైపద్యమే కథ సత్యమని తలంపఁజేయుచున్నది.

శతకము నందలికొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

సీ. సముదగ్రమగు సముద్రముఁబొచ్చి యీఁదుటో, కొండ నెత్తినఁబెట్టి కొఁటయొక్కొ
ధారుణీస్థలిద్రవ్వి తలనెత్తుకొంటయో, గొబ్బున సింగంపు బొబ్బయిడుటొ
యడుగిడి త్రైలోక్య మాక్రమించుటయొక్కొ వేయిచేతులవాని వేయుటొక్కొ
యొక శరాగ్రమ్మున నుదధి నింకించుటో, కరిపురంబెల్లఁ బెగల్చుటొక్కొ
కరుణ జగములఁ బ్రోచుటో తురగమెక్కి, ఘనరిపులఁగొట్టుటో తురష్క వధయెంత
కొండయెక్కెదు బ్రతిమాలుకొనిన కొలఁది, వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ! 17

సీ. పాలీయవచ్చిన భామినిప్రాణఁబు, లపహరించి చెలంగినట్లుగాదు
యాగోత్సవంబున కతిమోదమున బిల్వ, నపుడు మామను ద్రుంచినట్లుగాదు
చేతగాకొక నరుచేతఁ జుట్టంబుల, నందఱఁ జంపించినట్లుగాదు
తుంగ గల్పించి యుత్తుంగవంశద్రోహ, మాచరించి చెలంగునట్లుగాదు
పరబలంబిది నీప్రజ్ఞ పనికిరాదు, లెమ్మికను మీనమేషముల్లెక్క యిడక
చొరవతురకలఁ గొట్టఁగాఁ జుక్కలెదురె, వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ! 23

సీ. తపనీయకశిపుండు దండించు తరువాత, కాని ప్రహ్లాదునిఁ గావలేదు
కురురాజు పాంచాలి కొప్పుపట్టీడిపిం, చిన వెన్కఁగాని రక్షింపలేదు
కరిరాజు మొసలిచేఁ గడుకష్టపడినపి, మ్మటగానిఁ వేంచేసి మనుపలేదు
పాండవుల్బాధలఁ బడినయనంతరం, బునగాని సిరులిచ్చి బ్రోవలేదు
భక్తులిప్పుడు కొన్ని యాపదలపడక, ముందు పోషింప వట్లయా కొందఱకిని
మును శిశువు నేడిపింపక ముద్దు రాదు, వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ! 31

సీ. అలవిప్రభార్యయా నదితిపాల్ద్రావుట, బలియాచనావృత్తి పాదుకొనియె
క్షత్రియకన్యయా కౌసల్యబాల్ద్రావ, రావణాదులఁ ద్రుంచి ప్రబలినావు
గొల్లయానందుని కులసతిపాల్ద్రావ, పసులఁ గాచెడు బుద్ధి పట్టువడియె
నిసుమంత విసఁపురక్కసి పాలు చవిచూడఁ, గాబోలు మాపట్ల కఠినవృత్తి
పాలకాగ్రణివైన గోపాలబాల, పాలబుద్ధులుమాని మాపాలఁగలిగి
పాలన మొనర్పవయ్య కృపాలవాల, వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ! 35

సీ. చాటకపోఁజుమీ చాలబ్రోవక యున్న, నాఁటి వేపల్లెలో వ్రోటిమాట
ప్రకటింతుఁజుమి మమ్ము రక్షింపకుండిన, తగగొల్లచెలుల వస్త్రములమాట
దాఁచనుజుమి మమ్ముదరిజేర్పకుండిన, కొంకక మధురలో కుబ్జమాట
బైటఁబెట్టెదజుమీ పాలింపకుండిన కాలయవనునాటి కానిమాట

మర్మ మెఱిఁగిన వారితో మానువాదు, వైరిపోఁగొట్టుకొను మాపాలఁగలిగి
సాధురక్షణ దుష్టశిక్షణ మొనర్పు. వైరిహరరంహ సింహాద్రినారసింహ! 43

సీ. మా మొఖాసాకు గ్రామంబు లిమ్మనలేదు, కొంపలు గాల్పింప కూడదంటి
కరిహయాదుల మేము కాంక్షింపఁగాలేదు, గోవధమాన్పించి ప్రోవుమంటి
మాకు మిమ్ములను సామ్రాజ్యమిమ్మనలేదు, జనులను దోపింపఁ జనదటంటి
స్వామి మాకొఱకేమి కామింపఁగాలేదు, క్షితిలోనఁ బ్రజల రక్షింపుమంటి
చెలఁగి నీపదసేవలు జేయుమాకు, వేఱెకోరిక లేటికి వెన్నగలుగ
నహహ! నేటికి నేతికి నంగలార్ప, వైరిహరరంహ! సింహాద్రినారసింహ! 54

సీ. మున్ను తాటకప్రాణముల్గొన్న బాణంబు, మెఱసి సుబాహుదున్మిన విశిఖము
మించి విరాధు ఖండించిన ప్రదరంబు, ఖరదూషణాది సంహరణశరము
మాయలమారీచు మదమణంచిన తూపు, ఘోరకబంధునిఁ గూల్చు సిలుగు
వాలిని బలశాలిఁ గూలనేసిన కోల, జలధినింకించిన సాయకంబు
రావణాది మహాసురరాజి నణఁచు, చండకాండంబులే మాయెచటుల యవన
ఖండనము సేయ నయ్యంబకముల్ బలుపు, వైరిహరరంహ! సింహాద్రి నారసింహ! 67

సజాతీయ శతకములు.

(1) శత్రుసంహారశతకము.

సీ. అవిగో నిరంతరోద్యద్దాన ధారాళ, ధారాళగోద్దండ దంతిఘటలు
అవిగో యసంఖ్యాత పవమాన జవమాన, ఘాటికాఘోటికోద్ధతరజంబు
లవిగో నిరాఘాట హాటకధ్వజపట్ట, పటపటత్కార ఝుంపామరుత్తు
లవిగో భటోద్భటాద్యంత భీకరకరా, శి కృపాణ కర్షస్ఫులింగపంక్తు
లనుచు సురతానియబ్దుల గననెమోవి, గుంటకావలి జలదంకి కొడవలూరు
గండవరములు మును మున్నెకలవరించె, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 4

సీ. వడిగుళ్ళు సొచ్చిదేవళ్ళ బద్దలుచేసి, ధట్టించి తేజీలఁ గట్టునపుడు
జిగురుపాలకటంచుఁ జిగిరించు రావిమ్రాఁకులు నజ్జునజ్జుగాఁ గొట్టునపుడు
గురుసార్వభౌముల గోడుపోసుక పట్టె,సామము ల్మొదలంటనాకునపుడు
గద్దించివెస వైదికపుబాపనయ్యల, పిల్లజుట్లూడంగఁ బెఱకునపుడు
సెక్కమాసీకుఁ దురకలఁ జక్కసేయ విన్నవించితి నావెఱ్ఱివిన్నపంబు
పరఁగమీచిత్తమిదె నాదుభాగ్యమార, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 5

సీ. తాళ్ళపాక చినన్న దండెమీటులు గావు, గోమాంస భుగ్ధనుర్గుణరవములు
బంటొసంగిన బంకమంటి పువ్వులు గావు, యవనాధముల చిలుకంపగములు
సాముడ్డగియు నీటిచల్లులాటలు గావు, పాశ్చాత్యభటుల తుపాకిగుండ్లు
సంపెంగబాకులు జరిగింపుటలు గావు, రిపులపాళెములు దర్శింపుపగలు
బంటుపంతము దగదంచుఁ బంటకాఁపు, దనము గైకొంటి విని మంచిగుణము దినము
జనము దచ్చిన ధనములప్పనములిచ్చి. శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 11

సీ. మొన్న గన్నడవారి ముద్దులాడిమిటారి, కెమ్మోవిఁ జూచి గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగి
నిన్న నంబిమిటారి నెఱనీటు ముక్కు ముంగఱఁ జూచి మదిజాలు గాఁగరంగి
నేఁడు కోమటివారి నెలఁత మేల్గబ్బిగుబ్బల హొయలు చూచి పైఁబడఁ దలంచి
యిపుడు ద్రావిడభామ యెటమోము చక్కదనముఁ జూచి చాలదిగ్భ్రమముఁ బొంది
తత్తరించెదవితర, సుందరులకాంత్ల మాను మా యమ్మ యలమేలు మంగ కంటెఁ
జక్కనివధూటిఁ గలదె ముజ్జగములందు, శత్రుసంహార! వేంకటాచలవిహార! 13

సీ. పొట్టేళ్ళ గతిఁ బట్టి బోడిసన్యాసుల, ఢీయని తాఁకులాడించు నొకఁడు
సోమయాజుల బ్రహ్మసూత్రముల్ దెగించి సిం, గాణి విండ్లకు నల్లెఁ గట్టు నొకఁడు
ఖూబ్ ఘోడా యంచు గుడికీలు గుఱ్ఱము, నెక్కి ఢీయని తరలెత్తు నొకఁడు
పైకాలు గొమ్మని బల్మిఁ గోమటివారి, చెలువపైఁబడి బూతుసేయు నొకఁడు
యవనసమ్మర్ద దర్దిసంబైన దిగువ, తిరుపతినిఁ జూడు మిటువంటి తఱిని నిదుర
పోవుచున్నాఁడు మీయన్న లేవలేక, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 15

సీ. నీకాయపాదలు గ్రొంజెమట మాగుడు బొంద, శాలంటి వ్రేలిన వ్రేలుఁ గాని
గందంపుఁదరుల గల్గదుర నెత్తురుపచ్చి, తోళ్ళంటి తూలినఁ దూలు గాని
పావన తీర్థముల్పలలఖండపు జిడ్డు, చమురంటి దుమికిన దుముకు గాని
మణిశిలామార్గముల్మ స్తిష్క జంబాల, ఝురులంటి జాఱిన జాఱుఁ గాని
జీర్ణకర్ణాటలక్ష్మి రక్షింపలేవె, చెండిరౌతుల దిర్మలకొండ నెత్తె
మెంత గోలైన మదిన సహ్యించుకొనక, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 29

సీ. ఏకామ్రనాథుండు లోకభీకరమైన, హాలాహలముఁ గ్రోలి సోలినాఁడు
కాళహస్తీశుండు కప్పెరగొని బిచ్చ, మెత్తుకొ నింటింటి కేగినాఁడు
అల చిదంబరుఁడు దిగంబర వేషము, పూని యదృశ్యమైపోయినాఁడు
భ్రమరాంబికాభర్త భస్మాసురుని కుల్కి, పంచబంగాళమై పాఱినాఁడు
మీరు నీసూర్మిసఖులు నీవీరవరులు, కోపుదప్పిరి నీవు నునోపలేవు
చివ్వకెవ్వారలింక మొనసేయువారు, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 40

సీ. మామిడిక్రింది సోమరిపోతు శ్రీభాష్య, కారుల కేలసంగరము గొదువ
అలుమేలుమంగ సొమ్ములపెట్టియలు కాచు, కొనియుండుటే చాలు హనుమనికిని
రీవిని బంకమంటి విగుల్పమర్పించి, తెరు గాటుకరిగెను గురుపవంబి
చెంచుమిత్రాతితో బంచబాణక్రీడ, లోలుఁడయ్యెను కప్పడాలనృహరి
నీకు మదికోపమింతయు లేకపోయెఁ, బోయెగాకేమి తొండమాన్స్వామిపాలుఁ
డున్న నింతకుఁ దురకల మన్నిగొనడె, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 49

సీ. కటకేంద్రుహూతు నీకౌఁగిటిలోఁజిక్కె, జెల్లపిల్లస్వామి చేతఁగాదు
కృష్ణమాచార్య సంకీర్తనంబులఁజిక్కె, సింహాద్రియప్పయ చేతఁగాదు
కవ్వంపుకొండ సంఘర్షణోద్ధతిఁజిక్కె, శ్రీకూర్మనాథుని చేతఁగాదు
సాంఖ్యతొండనిరాళ జళికెంతయునుఁద్రుక్కెఁ, జెన్నమల్లేశుని చేతఁగాదు
పవన జననిరాఘాట యవనఘోటి, హరణ జయధాటి మీచేతనానె మేటి
వాదువొక సన్నజాదు మేలాపరాహ, శత్రుసంహార వేంకటాచలవిహార. 52

ఈ పైశత్రుసంహారశతక మను వేంకటాచలరమణశతకమును వ్రాసినకవి యెవ్వరో తెలియదు. నేను వివిధప్రదేశములయందలి 3 ప్రతులఁ జూచితిని. 99 పద్యములు మాత్ర మున్నవి. ప్రారంభ పద్యము, తుదిపద్యమును గనఁబడవు. ఈశతకము తురక ఔరంగజేబు కాలమునందు క్రీ॥ శ॥ 17 వ శతాబ్దమధ్యమున 1670 ప్రాంతముల చిత్తూరు, నెల్లూరుమండలముల దోపిడిచేసినకాలమునందుఁ బుట్టినది. దీనిని గోగులపాటి కూర్మనాథుఁడో, ఆతనివరహానరసింహశతకము నీశత్రుసంహారశతకకర్తయో చౌర్యము చేసియుండవలెను. సమాన పద్యములు, భావములు, వాక్యములునుగూడఁ గనఁబడుచున్నవి.

ఇట్లే శత్రుసంహార మొనర్పు మని వ్రాసినశతకములు కొన్ని కనఁబడుచున్నవి.

(2) పశ్చిమరంగశతకము.

శత్రుసంహార మొనర్పు మని, దానికిఁ బ్రయత్నించుదేవరాయనికిఁ దోడ్పడు మని పశ్చిమరంగని సంబోధము.

క. ఈవేళ దేవరాయధ రావరునకు జయ మొసంగరా సమరాహం
భావ భవవిభవ సుభగం, భావుక బాహా రథాంగ పశ్చిమరంగా!॥

ఎవ రెప్పుడు వ్రాసినదో తెలియదు. (14—8—8 (1) ఓ. లై.)

(3) "రాక్షసవిరామ కస్తూరిరంగధామ" యనుమకుటము గల "రంగధామశతక" మొకటి తుఱకలదండుపైఁ జెప్పినది. (14-17-12 ఓ. లై.) 54, 55 పుటలు.

(4) "రాత్రిచరవైరి కస్తూరిరంగశౌరి!" అనుశతకము.

(5) విశ్వనాథశతకము (అమలాపురపు సన్యాసికవి, పాలతేరు కుమ్మరిది.)

వెలగపూడి కృష్ణయ.

ఇతఁడు కృష్ణకర్ణామృతమును వ్రాసిన వేంగనార్యవంశము లోనివాఁడు. భానుమద్విజయ మనెడిమైదాశ్వాసములగ్రంథమును వ్రాసెను. ఇతఁడు మాలతీమాధవ మనుసంస్కృత నాటకమునకుఁ దెలుఁగుచేయుటయేగాక, గౌళికాశాస్త్రమనుబల్లిపలుకుశాస్త్రము, చతుర్విధకందశతకము, అనుపద్యకావ్యములును, వేదాంతసారసంగ్రహ మనువచనకావ్యమును రచియించినట్లు భానుమద్విజయపీఠికలోఁ జెప్పకొనినాఁడు.

(1) మాలతీమాధవము (శృంగారకావ్యము.)
(2) గౌళికాశాస్త్రము (ఏకాశ్వాసము)
(3) చతుర్విధకందశతకము (శతకము)
(4) వేదాంతసారసంగ్రహము (వచనము)
(5) చాటుకృతులు (మఱికొన్ని)

ఈతని వంశపువారి కృతు లివి యని చెప్పెను.

(1) గాంగేయోపాఖ్యానము
(2) సుమంతోదయము

(3) ఆంధ్రకర్ణామృతము
(4) వజ్రభుజోపాఖ్యానము
(5) సేతుమాహాత్మ్యము
(6) దత్తాత్రేయచరిత్రము
(7) మర్యాదరామసచివచరిత్రము

మర్యాద రామన్న క్రీ॥ శ॥ 1720కిఁ బూర్వుఁడని తెలియుచున్నది. ఇతని చతుర్విధకందశతకము దొరకలేదు.

"ఈకవి యాఁబువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; లోహితసగోత్రుఁడు, వెలగపూడి నారసింహపౌత్రుఁడు; నరహరిమంత్రిపుత్రుఁడు;" నని కవులచరిత్రమున నాతనిగ్రంథమును బరిశీలించి వ్రాసియుండిరి.

ఈకవి పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁడైనసాంబయామాత్యునిపుత్రుఁడగుగోవిందామాత్యునకు మేనమఱఁది. ఈగోవిందప్రధానుఁడు సంగీతసాహిత్య సంస్కృతాంధ్రకవిత్వ సరసజ్ఞుఁడు. విద్యాధికారి. ఈకవి కిష్టదైవము దక్షిణామూర్తి. భానుమద్విజయము కృత్యాదినిఁ గవియే పైసంగతి వ్రాసియున్నాఁడు.

పాండ్యమండలాధీశ్వరుఁ డగువిజయరంగచొక్కభూపాలుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1704—1731 వఱకుఁ బాలించెను. కావునఁ గృష్ణకవి యాకాలమువాఁ డనవచ్చును. తనమేనమామ యగుసాంబదండనాథుఁడు, ఆర్కాటునబా బగుసాదుతల్లాఖాను నెదిరించి పోరినట్లును, తంజావూరుపీష్వా (Peshwa=పేషువా) ఆనందరావు నడంచినట్లును, మైసూరు నంజరాజుతో సంధికుదిర్చినట్లును, కవి వర్ణించెను. ఈసదతల్లాఖానుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1710—1732 వఱకు నార్కాటునబాబుగాఁ బరిపాలించెను. కవి మధురాపురముననుండి యుండవచ్చును.

ఈతని చతుర్విధకందశతకము దొరకలేదు కావున శైలికిఁబద్యము లీయఁజాలకపోయితిని.

అడిదము సూరకవి.

ఈతనిచరిత్రమును విపులముగఁ బ్రత్యేకముగ శ్రీఅడిదము రామారావుపంతులుగా రీతనివంశజులే వ్రాసియుండుటచేఁ గవిచరిత్రాదులవివరములకంటె మన కెక్కుడువిషయము లిప్పుడు తెలియుచున్నవి. కావున నేనిం దీతనివివరములు సంగ్రహముగానే వివరించెదను.

అడిదమువారు మొదట మోదుకూరివా రనియు, గ్రంథవారణము (గంధవారణము?)వా రనియు గృహనామముల విరాజిల్లి, తుదకు నీలాద్రికవి బ్రాహ్మణుఁ డయ్యు యుద్ధమునఁ జూపినకరకౌశలముచే నీబిరుదనామము గృహనామముగా స్వీకరించిరి.

చ. ఇరువదిమూఁడుపూరుషము • లిప్పటికయ్యెఁ గవిత్వ వృత్తిచే
నరపతు లెల్ల మెచ్చఁ బదు•నాల్గుతరంబులు మించఁ బిమ్మటన్
వెరవగుజీవనస్థితి లభించుట, తొమ్మిది యయ్యెఁ బూరుషాం
తరములు నిక్కలింగవసు•ధాధవుచెంగట నాశ్రయించుటల్.

(సూరకవి చాటుధార)

పైపద్యమమున నీవంశమువారు ప్రాచీనులనుండియుఁ గవులయి, రాజులవలన నగ్రహారములఁ బొందుచుఁ సూరకవినాఁటికే తొమ్మిదితరములనుండి కళింగరాజుల నాశ్రయించియుండి రని తెలియుచున్నది. పైనీలాద్రికవికి మూఁడవమనుమఁ డగుబాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్రరామాయణ మొకటి రచియించినట్లు కవిసంశయవిచ్ఛేదాది గ్రంథములవలనను, వాడుకవలనను దెలియునుగాని గ్రంథము దొరకదు. నీలాద్రికవి "రణరంగవిజయ" మనుకావ్యము వ్రాసెనఁట! బాలభాస్కరకవిరామాయణము దొరికినచోఁ గూచిమంచి తిమ్మకవి యచ్చతెలుఁగురామాయణమునకుఁ బూర్వపుది కావచ్చును.

సూరకవి బాల్యమున "భూపాలరాజురేగ"యనుగ్రామమునఁ దండ్రి యగుబాలభాస్కరునికడ విద్యనభ్యసించుచు నుండి, తండ్రిమర

ణానంతరము తనమాన్యము లున్నగ్రామములకుఁ గేంద్రస్థాన మగు చీపురుపల్లె యనుగ్రామమున నివాస మేర్పఱచుకొనెను. ఈతఁడు రామచంద్రపురము నందలి రామలింగేశ్వరస్వామికిఁ దనగ్రంథములఁ గృతియిచ్చెను. కోటిపల్లె యీతని యత్తిల్లు. వడ్డాదివారియాఁడుపడుచును పెండ్లియాడెనఁట! పై కారణములచే నీతఁడు గోదావరీమండలమునఁ గూడఁ గొంతకాలము గడపియుండును. సూరకవి పెండ్లిసంభావనలు, వర్షాశనములను స్వీకరించుటకై పెద్దాపురము, పర్లాకిమిడి, పాలకొండ బొబ్బిలి, చెముడు, శృంగవరపుకోట మొదలగుసంస్థానములకుఁ బోవుచు, కోమట్లవలన సంభావనలు స్వీకరించుచు సంవత్సరమున కాఱు మాసములు దేశసంచార మొనరించువాఁడు. ఈతఁడు శాపానుగ్రహ సమర్థుఁ డని జనులు నమ్ముచుండుటచేతను, సహజభీరువు లని యధిక్షేపణ లందువైశ్యులను బెదరించి నాలుగైదురూపాయిలదగ్గఱనుండి సంభావన లందుచుండుటయేగాక, చింతకాయలకొఱకుఁగూడఁ బరుల నాశ్రయించి, యీయకున్నఁ దిట్టుపద్యములఁ జెప్పి, యానాఁటికవుల కొందఱవలె నీతఁడుకూడఁ గవితను దుర్వినియోగ మొనర్చె నని కొందఱు నిందింతురు. ఆకాలమునందుఁ గవు లన్న భయ ముండెడిది. ఈజాతికవులవలనఁ గవులపై గ్రంథములపైఁ బ్రజలకు భక్తికంటె భయ మధికముగ నుండెడి దని నిర్ధరింపవచ్చును.

సూరకవి క్రీ. శ. 1720 ప్రాంతమునఁ బుట్టి యఱువదిమూఁడు వత్సరములు జీవించి రమారమి 1785 క్రీ. శ. లో మరణించెను. ఈతనిపిమ్మట నీతనిపుత్త్రుఁడు బాలభాస్కరుఁడు తిరిగి కవియయ్యెను. సూరకవి విజయనగరపు ప్రభువులైన పూసపాటి పెద విజయరామరాజు, చినవిజయరామరాజుగార్లకాలమున నుండె నని యాతనిచాటుపద్యములవలనఁ దెలియుచున్నది.

ఈతనికాలమున సోమకవి యను నొక వైదికబ్రాహ్మణుఁ డుండెను. సూరకవికి, నాతనికిఁ బడదు. ఒకరి నొకరు తిట్టుకొనుచు తుదకు జాతుల నిందలకు దిగిరి.

సూరకవి యిట్లు చెప్పెనఁట!

క. చెన్నగు నియోగికవనపు, మిన్నా వైదికుని కబ్బి మించునె జెపుడా
వెన్నమిసి జున్నుకబ్బునె, తన్నుకచచ్చినను గాని ధరలోన నృపా.

సోమకవి యిట్లనెనఁట!

గీ. తర్కకర్కశబుద్ధులై దగినవారి, కే మసాధ్య? మటంచు నూహింపరాదె
తెలుఁగుమాటలు నాల్గయిదు తెలిసి తాము, కవుల మనుకొన్న వెటిపాడఁగట్లు మదిని.

అట్లు వాదప్రతివాదములు జరిగినను సూరకవి రాజులచేతను ప్రజలవలనను గౌరవ మధికముగ నంది, యాతనికవిత సుప్రసిద్ధం బగుచుండుటఁ జూచి సోమకవి యిట్లు విలపించె నందురు.

క. జిలిబిలిపలుకులవెలఁదీ!, పులుగాకిన కారసుళ్ళ పాలైతిగదే
యిలలో వైదికవిద్య, త్రిలకంబుల కేదిదిక్కు తెల్పవె యమ్మా!

ఇట్లే యాంధ్రకవిత చెప్పిన నియోగులే చెప్పవలె, వైదికులవలనఁ గాదను వృథానాగ్వ్యయ మిటీవలఁగూడఁ బెరిగియున్నట్లును, ప్రజలయందున్న యీవాడుకపరిపాటిని నిరసింపవలె నని యావాడుకకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ నిటీవల కవులు పద్యములు వ్రాసినట్లును, నిరూపించుటకుఁ గష్టపడి యనేకచాటుపద్యముల దేశమెల్లఁ దిరిగి సంగ్రహించుచున్న శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు తమ చాటుపద్యమణిమంజరి రెండవభాగమున నీ వివరము లున్నపద్యములను విడువకుండఁ బ్రకటించి మనప్రజలయందు వాడుకలో నుండిన యొకపరమసత్యమును వెల్లడించి భావిచరిత్రకారున కానాఁటి పరమసత్యము తెలియుటకు సాయపడినారు. ఆపద్య మిది:—

ఉ. చందనశాఖికన్న విరసం బగుబూరుగు మేల టన్నరీ
విం దగినట్లు వైదికకవిత్వసుధారసధారలెల్లఁ జె
ల్వొందఁగ భూతలంబున నియోగికవిత్వముతోడ సాటిరా
దందురు! బెట్టిదం బగునటందురు! కొందఱు మూఢమానవుల్!.

ఈపద్యము వ్రాసినవాఁ డల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి యఁట! "సాటి రాదందురు," "ఎవరు?" ఎవరయినను వారు మూఢమానవు

లంట! తనకే యీతిట్లనుకొని సుబ్రహ్మణ్యకవి పుచ్చకాయలదొంగ యనఁగనే బుజములు తడుముకొని పాప మట్లనుకొనువారిని మూఢు లని తిట్టుటలో వింత లేదు. కాని దన పెద్దనసోమయాజి ముకుందవిలాసమును సంపూర్ణముగ దొంగిలించి, యవకతవకకృత్యాదిని దగిలించి, ప్రభువును మోసగించినసుబ్రహ్మణ్యకవి పైమాట లనఁగలడా? విచార్యము.

అడిదము సూరకవి చంద్రమతీపరిణయ మనునామాంతరము గల కవిజనరంజనము, (2) కవిసంశయవిచ్ఛేద మనుచిన్నలక్షణ గ్రంథమును, (3) చంద్రాలోక మను భాషాంతరీకరణాలంకారగ్రంథమును, (4) ఆంధ్రనామశేష మనునిఘంటువును, (5) రామలింగేశ శతకమును, (6) పొణ్గుపాటి వేంకటమంత్రి శతకమును, (7) రామ దండకము మొదలగు గ్రంథము లనేకములు వ్రాసియున్నాఁడు. ఈతని చాటువు లనంతములు లున్నవి. మనకుఁ బ్రస్తుత మీతనిరామలింగేశ శతకమే పరిశీలించుకొనవలసినది.

విజయరామరాజుగారిసవతియన్న యగుసీతారామరాజుగారు రాజ్యభారమువహించి తమ్మునిపక్షమున న్యవహరించుచుండెను. ఆయనపాలనము వైరులకేగాక బ్రాహ్మణులకు, సజ్జనులకు, ప్రజల కుఁగూడ బాధాకరముగ నుండెను. ప్రజలు నిరంకుశప్రవర్తనమునకు లోఁగి కుళ్ళుచుండిరి. అప్పుడే సూరకవి రామలింగేశ్వరశతక మను నిందాగర్భకావ్యము (Satire) వ్రాసెను. సీతారామరాజుగారు నూతనరాజ్యనిర్మాత లగుట నట్టిప్రవర్తన మవసర మని యొకరు సమర్థింపఁజూచిరి కాని, యది సూరకవియెడ, లోకమునెడ వారుచేసిన మహాపరాధ మని వినయపూర్వకముగఁ జెప్పుచున్నాను. సీతారామరాజొనరించినది రాజద్రోహము, దేశద్రోహము! అది నిందించిన సూరకవి వంద్యుఁడు. తప్పుచేసిన సీతారామరాజును సమర్థింపఁజూచుట యాత్మవంచనము!

రామలింగేశ్వరశతకము కాగుచున్న సూరకవి హృదయమును, మండుచున్న సూరకవి కోపాగ్నిని, కన్నీళ్ళతో దేవదేవునికి విన్నవించి

నపరిజలబాధలను, మనకట్టైనుటఁ బెట్టును. ఇది పూర్వశతకముల కనుకరణమైనను గుణవంతమైనది. కొన్నిపద్యములఁ బట్టి చూచెదముగాక!

సీ. శక్తిచాలనివాఁడు సాధుత్వమువహించు విత్తహీనుఁడు పాపవృత్తిదలఁచు
వ్యాధిపీడితుఁడు దైవతభక్తిఁ బొరలాడు ముదిమిపాతివ్రత్యమునకుఁజొచ్చు
నాపదప్రాప్తింప నన్యార్తికిఁ గృశించు భారంబుపైఁబడ్డ బరువెఱుంగు
రమణిలేకున్న విరక్తి మంచిదయను తనివారమానివర్తనముఁ దాల్చు
నెంతవారలకైన మహీతలమున నిట్టి భావవిరక్తులకేమిఫలము
తినరుచియుఁ జోరలోతును దెలియఁబడదె రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస 42

సీ. పసరంబు త్రాఁగైనఁ బసులకాపరితప్పు ప్రజలు దుర్నయులైనఁ బ్రభువుతప్పు
భార్యగయ్యాళైనఁ బ్రాణనాథుని తప్పు తనయుండు ధూర్తైనఁ దండ్రితప్పు
అశ్వంబుత్రాఁగైన నారోహకుని తప్పు దంతి దుష్టైయున మావంతు దప్పు
సైన్యంబుఁ జెదరిన సైన్యనాథుని తప్పు కూతురు చెడుగైన మాతతప్పు
ఇట్టి తప్పులెఱుంగక యిచ్చవచ్చినట్లు చరియించువానికి హానివచ్చు
నాడికలు గల్గు నది నిక్కమగనిమాకొ రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస. 43

సీ. అర్థాతురునకుఁ గృత్యాకృత్యములులేవు కవిజనంబుల కెఱుంగనిదిలేదు
కుక్షింభరుఁడు గాని కూటికిరోయఁడు కాముకుఁడు దర్థ కాంక్షఁబడఁడు
వెలిచవుల్గొను కాంత వెఱవదు నిందకు నీఁతకు మిక్కిలి లోఁతులేదు
పాపసీలునకు దయాపరత్వములేదు వెఱ్ఱివానికి సాధు వృత్తిలేదు
మద్యపాయికి ననరాని మాటలేదు గ్రామ్యునకు గల్గదెందు నాగరికముదప్పి
తప్పెఱుంగకపోపఁ డుత్తమకులజుఁడు రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస. 47

సీ. పరునితో రమియించు భార్యఁ గూడుటకంటె మలిన దాసీసంగమంబు మేలు
అనికోపహాటించు సైన్యాధిపత్యముకంటె గోపాలకత్వంబు కొంత మేలు
పరులఁబీడించెడు ప్రాభవంబునకంటె నందమైతోచుఁ భిక్షాటనంబు
ఘనవిఁజెప్పగ లేని మంత్రిత్వమున కంటె ఘనముగాదే సూపకారవృత్తి
తనదుచెల్లెలి దొడ్డభూనవునకిచ్చి యతనివలనను సిరిఁగాంచు నంతకంటె
సారమైతోఁచుఁ గొండ దాసరితనంబు రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస. 78

సీ. శ్రీవైష్ణవుఁడు ముడ్డిఁ జెఱువులోఁ గడిగిన నదియు సదాచారమునఁ గడుగునె
సోమయాజిసుతుండు శునకంబుఁ జంపిన నది న్యాయపద్ధతి యనఁగఁ దగునె

పరపీడనము రాజు గురువుగా రొనరింప నది సాధువర్తనం బనఁగఁదగునె
పౌరాణికుండుల్లిపాయ భక్షించిన నది నిషేధంబుగా దనఁగఁదగునె
ఛాందసుండొక్కరుఁడు మలోత్సర్జనంబు సేయఁబోవుచు శివుని దర్శించె నేని
యతని సద్భక్తుఁ డని కొనియాడఁదగునె రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస. 84

సీ. ఉభయసంధ్యల నిద్ర యుచ్ఛిష్టసంగ్రహం బసవసవనయన దిగంబరతలు
గ్రాసాతిరేకం బకారణహాసంబు చరణద్వయాల్ప సంక్షాళనంబు
పరవధూపరవిత్త హరణాభిలాషయు స్వాంగవాద్యమును ద్యూతాభిరతియు
మలినాంబరత జానువులు నూళిఁజేర్చుట యవని లేఖనము దంతాల్పపూజ
పలుమరుమియుట దుశ్శీల భాషణములు మొదలుగాఁ గలదుర్గుణంబుల నటింప
శ్రీనివాసునకైనను సిరిదొలంగు రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస. 90

సీ. దాసికి దండంబు తలగొరిగించుట చెలికాని శిక్ష భాషింపకునికి
భార్యకు దండంబు పడకకు వెలిచేత విబుధదండము గారవింపకునికి
అపకారిఁగొట్టుట యుపకృతిసేయుట తామసిదండంబు తాల్మిచేత
గర్వాంధునకు శిక్ష గణియింపకుండుట ధనవంతునకు శిక్ష తప్పకొనుట
తే. ఇట్టి నయమార్గ మెఱుఁగక యిచ్చవచ్చినట్లు చరియించువానికి హానివచ్చు
నాడికలు గల్గు నిది నిక్క మరసిచూడ రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస.

(2) వేంకటమంత్రిశతకము.

క. కలుద్రావువానితో మూర్ఖులతో జవ్వనులతోడఁ గోడెలతోడన్
గలహింపఁబోవరధికులు, విలసన్మతి పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రీ.

క. కోయక పెరుగదు బచ్చలి, మేయక పాలీయదావు మేదినిలోడ
బ్బీయక రాదు సుకీర్తియు, వేయేలా పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రీ.

రావూరి సంజీవకవి.

ఈతఁ డనేకకృతులు వ్రాసినట్లు తెలియునుగాని యన్నియుఁ జిక్కుటలేదు. వీరనారాయణశతకము, రుక్మిణీపరిణయమును ముద్రితములు. త్రివిక్రమవిలాసముకూడ వ్రాసెనఁట. ఈకవియే వ్రాసిన వసుదేవనందనశతక మొకటి పరిషత్తువారి కీనదుమఁ జిక్కినది. ఈ

గ్రంథములవలనను, ఈకవినిగూర్చి యితరులు వ్రాసిన వ్రాఁతలవల నను దెలిసినంతవఱకు వివరములు కొంచెము చూపెదను. తెనాలితా లూకాలో నున్నపెదరావూరు గ్రామమునం దున్నకరణము లీతని వంశమువా రని చెప్పుకొందురు. "సంజీవకవి స్వగ్రామము మందళ ము. ఈతని యత్తవారింటిపేరు గంథమువారు. ఈతనివంశీయులలోఁ బ్రస్తుతము తెనాలితాలూకా పెదరావూరు వెంకయ్యగారొకరు. వీరి తండ్రితాతలనాఁటినుండియు వంశపారంపర్యముగ నాగ్రామోద్యోగు లుగ నున్నారు. ఇంకను సంజీవకవివంశీయు లచ్చటఁగలరు. ఈరావూ రివారు విష్ణుభక్తులు" అని దుర్గప్రసాదరావుగారు వ్రాసిరి. కవిది బెజవాడసమీపమునం దున్నమందళము కాపురమైయుండవచ్చును. తరువాత నాతఁడో, ఆతనివంశమువారో, పూర్వులో రావూరున వసియించియుండవచ్చును. విశేషమూరప్రదేశము కానందున నీచర్చ యనగత్యము.

ఈతనికాల మీతఁడే చెప్పుకొనియున్నాఁడు. వీరనారాయణ శతకమునందు "గుణబాణషట్చంద్రగణనతో శాలివాహన "(1653 శా॥శ॥) వ వ్రాసితి ననియు, "శకమజఖషేందుసంఖ్య" (1709 శా॥ శ॥ మని రుక్మిణీపరిణయమునను జెప్పుకొనినాఁడు. కావు న నీతఁడుక్రీ॥శ॥ 1730 ప్రాంతములనాఁటికే ప్రసిద్ధుఁడైనకవిగా నుండి, క్రీ॥ శ॥ 1786 సంవత్సరమునకుఁబైఁగా రమారమి 80 సంవత్సరము లవఱకు జీవించె ననియుఁ జెప్పవచ్చును.

వీరనారాయణశతకప్రోత్సాహకర్త గోపరాజు రాయనామా త్యుఁ డని యీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పెను.

సీ॥ సుతతటాకవనప్రభృతిసంతతిని మించి,తిని వీరనారాయణునిమహిమను
కృతిసుఖంబునఁ గాని కీర్తి, జగద్విదితముగాదు గాన సీసములచేత
సంజీవసుకవీంద్ర!శతక మొక్కటీవు, రచియించు వీరనారాయణున క
టంచు శ్రీగోపరాజాన్వయ రాయనామాత్యచంద్రుఁడు రత్నహాటకాంబ

తే॥ గీ॥ రాదితాంబూలసత్కృతి నాదరింప, శతక మరచియించి యిచ్చితి స్వామి నీవు
కుటిలహృదయుపినాక శ్రీకొలనుపాక వీరనారాయణమునుకంద విశ్వతుండ॥

ఈగోపరాజు రాయనమంత్రి భరద్వాజగోత్రమువాఁడు. అయ్యవార్యమంత్రిసుతుఁడు, కీర్తిమంతుఁడు నని 107వ శతకపద్యమున వర్ణించి తానుకృష్ణభక్తుఁడ నని, సాంఖ్యాయనగోత్రుఁడ నని, రఘుపతిపౌత్రుఁడ, గురవకపిందప్రెద్దమాంబలపుత్రుఁడ నని, రఘునాథున కన్న నని, మృత్యుంజయునితమ్ముఁడ నని, రావూరివంశమువాఁడ నని, యనుమకొండ లను ప్రథమశాఖా బ్రాహ్మణులలో నుపశాఖవాఁడనని, జాతకసిద్ధాంతముఖకళాచతురుఁడ నని, ఉభయభాషావిశేషరసగుణాలంకృతికవి నని యొకపద్యమునఁ జెప్పుకొనినాఁడు. (చూడు 108 పద్యము. వీరనారాయణశతకము. రుక్మిణీపరిణయకృత్యాది.) ఈవీరనారాయణశతకమునందు 109 గునుగుసీసములు కలవు. బళిరకటివేల్పు, జయరమారామ మొదలగు శతకములయందు నిట్లే గునుగుసీసములున్నవి. ఈవీరనారాయణశతకపీఠికలో నిట్లున్నది.

"ఈరావూరువారు సాంఖ్యాయనగోత్రులును, ప్రథమశాఖా బ్రాహ్మణులును. వీరినియాజ్ఞవల్క్య లనియు, కాణ్వ లనియు, శుక్లయజస్సు లనియు, ప్రథమశాఖ లనియు, నాడుదురు. వీరిలో (1) అనుమకొండ లనియు, (2) కాకులపాడు లనియు, (3) ద్రావిడు లనియు, (4) దువ్వ లనియు, (5) ఆర్వ్య లనియు నైదునాడులు గలవు. ఇం దనుమకొండలు లౌకికులు. మాధ్యందినశాఖయు నిందుఁ జేరినదియు కాని యది వారణాశిప్రాంతమునఁ గల దని చెప్పుదురు."

పైనాడులభేదముల గ్రామనామములచే నిరూపించియుండిరి. (1)అనుమకొండప్రాంతమువారు(2)కాకులపాడుప్రాంతమువారు(3) దువ్వగ్రామప్రాంతమువారు:(4)దక్షిణాదివారు,(5)ఆలస్యముగ నుత్తరమునుండి వచ్చినవారు ననియైనువిభాగముల నంది యుండవచ్చును. ఈశాఖలోఁ జేరినమాధ్యందినశాఖవారిని, సర్వసాధారణముగాఁ దక్కిన బ్రాహ్మణు లేవో కథలు చెప్పి నిరసించెదరుకాని, వేదకాలమునాఁటి యాకథ లెంతవఱకు విశ్వాసపాత్రములోఁ జెప్పలేము. ప్రథమశాఖవారు ప్రాణఘాతకు లని నామెతను, పాముపంటివాఁడు ప్రథమశాఖవాఁ డని వేమనపద్యములయందును గనుఁగొందుముకాని, యీశాఖ

వారొకప్పు డేకారణముచేతనో తక్కిన బ్రాహ్మణసంఘముతో వైరము సంపాదించుకొని రని చెప్పవచ్చును. ఒకజాతియంతయు నెప్పుడు దుర్మార్గ మైనదని గర్హించుటలో సర్వదా సత్య ముండనేరదు! మంచివారును జెడ్డవారునుగూడ నన్ని సంఘములయందు నుందురు. ఈశాఖవారిలోఁగూడఁ జాలమంది తెలుఁగుకవులు కనఁబడుచున్నారు.

ఈకవినిఁగూర్చి కొన్నిచిత్రమైనకథలు చెప్పుచున్నారు.

(1) దుర్గప్రసాదరావుగారిట్లు వ్రాసియున్నారు.

“ఈసంజీవకవి మొదట విద్యావిహీనుఁడనియు, అత్తవారింట నవమానపరుపఁబడి వారణాసికిజని విద్య నేర్చుకొనె ననియు, పిమ్మట యొకప్రభుని తనప్రౌఢకవిత్వముచే మెప్పించి రెండు కుంచముల యాముదము లివ్వమని కోరి, తన యమాయకత్వమును వెలిబుచ్చె ననియు, తదనంతరమున నాతఁడు కొలనుపాకప్రభువును సందర్శింప నటకేఁగ రాజాస్థానమందలి పండితు డీతనిని వంచింపఁ బ్రయత్నింప నాతనికి హనుమంతోపాసనపరుఁడగు నీ సంజీవకవి లొంగక గ్రామ సమీపములో నున్న ముండ్లపొద కొట్టినయెడ నచ్చట వీరనారాయణుఁడవతరించు నని రాజున కెఱిఁగించెననియు, అంత నాతఁ డట్లొనరింప సంజీవకవి యాశతకమును జదివెననియు, పిమ్మట వీరనారాయణుఁడు భూమి బ్రద్దలుచేసికొని వచ్చెననియు నొకకథ మా పెద్దవారిలో నొక్కరు చెప్పగా వింటిని.”

(2) పరిషత్పత్రికలో నీకథయే కొంతమార్పుగా నున్నది. కాశికి బదులు భువనగిరి యున్నది. సంజీవకవి విద్యార్థిదశయందలి కష్టములోఁ జదువుకొనుటకు దీపములేక శ్మశానవాటికలోఁ జదువుచుండ రాజు మేడపైనుండి చూచి పిశాచములఁ బ్రయోగించువాఁ డని యనుమానించుటయు, కవిని రప్పించి పరీక్షించి, నిర్దోషి యని గ్రహించి యాతనికి సదుపాయములు గుదుర్చుటయు, చదువు పూర్తియైన వెనుక సంజీవకవి కొలనుపాకమీఁదుగాఁ దనస్వగ్రామమునకు వచ్చుచుండ నట వీరనారాయణస్వామిపై శతకము చెప్పి పైకిరప్పించుటయు,

నాప్రభుఁడు మెచ్చి కవి నేమికావలె నని యడుగుటయు, నాస్వగ్రా మము చేరువఁ బఱకు దారిలో నున్నయొక్కొక్కగ్రామమునకు 24 కుచ్చెళ్ళభూమిచొప్పున నిప్పింపు మని కోరినట్లును, ఆప్రభుఁ డట్లిచ్చుటయు మొదలగుసంగతులు కూడియున్నది.

పైకథలయందుఁ గవి చెప్పుకొనినసంగతులకు వైరుధ్యములు కనఁబడుచున్నవి. కవి కృష్ణభక్తుఁడ నని చెప్పుకొనెను. కథ కనుకూల ముగ నాంజనేయోపాసకుఁ డని మార్పు నొందినది. కవి తనతండ్రి కవి యని చెప్పుకొనెను. కథ విద్యార్జనకు విదేశము లంపుచున్నది. కవికాలనిర్ణయమును జూచిన కవి వీరనారాయణశతకము బాల్యము నందే వ్రాసినట్లు చెప్పవీలగును. 20 సం॥ రములప్రాయమున వ్రాసి యుండె నందురు. అందువలన నత్తవారింట విద్యరానివాఁ డను యెగ తాళికి సావకాశము కనఁబడదు. ఏది యెట్లున్నను కవినిగూర్చి తెలిసి నసంగతు లివియే!

ఈతఁడు చిత్రబంధకవులవలెను, ఏకాక్షరద్వ్యక్షరకవులవలెను వైచిత్ర్యములు చూపి తనపాండిత్యవిశేషమును బ్రదర్శించియుండెను. ఈక్రిందిపద్యము రెండుతలలపాముపంటిది.

"క. దామదకరి భూనవకరి, సామరమా భూతనయ దశరథకుమారా
రామా కుధరశదయనత, భూమా మారపుసారకవన భూరికదమదా.

తిరుగవేసి చదివినను మొదటిపద్యమే యగును. కాని కవిత మాట గంగను గలిసెను. ఈతఁడు వ్రాసినపద్యముల కర్థమీతఁ డేసం స్కృతమున వ్రాసియుండెనఁట! మీనసేత్రి, పద్మనేత్రి, పదములు వాడియుండె నవి తప్పని కొంద ఱభిప్రాయపడిరి కాని యిట్టిప్రయోగ ములు నన్నయనాఁటిశాసనములయందు నున్నవికావున నవి తద్భవ ములుగా నేల తీసుకొనఁగూడదో తెలియకున్నది. ఈతఁడు కృష్ణ లీలాతరంగములు మొదలగుభక్తిరసప్రదము లగుగ్రంథములుగూడ రచియించె నని శ్రీప్రసాద రావుగా రొకజాబులో వ్రాసియుండిరి. ఈతఁడు క్షేత్రసంపాదన మధికముగఁ జేసె ననియు, నవి చాలవఱకుఁ

దత్సంతతివారిచేఁ బరాధీనము లైన నిప్పటికిని రావూరివారిమాన్యము లనియే వాడుచున్నా రనియుఁ దెలియుచున్నది. ఈయన ఉర్దూభాష కూడఁ దెలియునఁట! కొలనుపాక యనుమకొండ ప్రాంతముల నున్నది. ఈతఁడు నైజాంరాష్ట్రములోఁగూడ భూముల సంపాదించెను. ఈకవికి "కవివిరాట్" అనుబిరుదము కలదఁట! ఎవ రిచ్చిరో తెలియదు. ఈయన కిచ్చినభూములపట్టాలలో "కవివిరాట్ రావూరుసంజీవరాయణింగారికి" అని వ్రాసియున్నట్లు విందుము. శైలి కీతని రెండుశతకముల నుండియుఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

వీరనారాయణశతకము.

సీ. కందమ్మి యడుగుల గిలగిల నందెలు మొఱయ మోముననవ్వు దొరయఁగఁగను
కొనలదయ బెరయ గోపాలబాలక వేషమునను కేల వేణునాళ
ముపహించి నీవు నామ్రోలనిలువ పాదములపైని బడికదు మోదమునను
లేవకుండినఁ జూచి లేలెమ్ము భయమునీ కేలనీకైదండ యిచ్చిలేవ
దిగిచి పలుకుదు వెన్నఁడు దెలియఁజెప్ప రాపరాభూతమా దృగ్ధరానురావి
కలభవహరాంత రంగొక కొలనుపాక వీరనారాయణ ముకుంద విశ్వతుంద. 35

సీ. అదితికిఁబుట్టి కశ్యపునిచేత నుపవీతుఁడవై పవిత్రము గొడుగుగోచి
ముంజి కృష్ణాజినము కమండలువు జన్నిదముదండమునమర గొమరు పొట్టి
వడుగునై త్రిభువనవరుఁడగు బలికడ కరిగిమూఁడడుగులు యవని యతని
వలనఁగైకొంచు విశ్వమునిండఁ బెఱిగి యొక్కడుగున దివియొక్కయడుగున భువి
నదిమి శేషించిన యడుగున కద్దాత నడుగుపట్టించి సురాధిపతినిఁ
బ్రాజ్య సామ్రాజ్యమునను సంపూజ్యుఁజేయు నిను త్రివిక్రముఁ గొల్చెద మునిమనశ్చ
కోరకాపూర్ణిమా గాక! కొలనుపాక వీరనారాయణ ముకుంద విశ్వతుంద. 64

కడపటి పద్యములు.

సీ॥ గుణబాణ షట్చంద్ర గణనతో శాలి వాహనశకవర్షము లరుగవర్త
మానవిరోధి కృన్మార్గశీర్షాద మ పక్షతృతీయేత భానువార
మునను సంపూర్ణమై తనరినయీకృతి యాచంద్రతారార్కమగుతధరణి॥

సీ॥ "తతభరద్వాజగోత్రపవిత్ర పుణ్యచా, రిత్రాయ్యవామ్మంత్రిపుత్రగోప
రాజాన్వయను హేంద్ర గంగద్యశస్సాంద్ర, రాయనామాత్య చంద్రప్రియంద్ర

శాశ్వతైశ్వర్య సంజాత బాయకకృపా, రసను ధాలహరీ విరాజమాన
ఫుల్లారవిందసంపల్లలనాభాస, భాసుర శ్రీవణాంత భాగభాగ"

సీ॥ శ్రీకృష్ణపద యుగాశ్రితుఁడ సాంఖ్యాయన గోత్రుఁడ రఘుపతి పౌత్రుఁడనగు
రవకవీంద్రు పెదమాంబాపుత్రుఁడ రఘునాథునకు పూర్వజుఁడ మృత్యుంజయున క
నుజుఁడ రావూరి వంశజుఁడ ననుమకొండ సౌంజ్ఞగల్గినయాదిశాఖను వెల
సినవాఁడజాతక సిద్ధాంతముఖకళాచరితుఁడ నుభయభాషావిశేష
రస గుణాలంకృతి కవిత్వ రసికుఁడ విర, చించితి భవచ్ఛతకను సంజీవికవిని
కుంతి తాశ్రిత భవభూక కొలనుపాక॥వీ॥ ౧౦౫

వసుదేవనందనశతకము.

ఉ. శ్రీసురసాలమూలమునఁ జెల్వగుచున్న చిరత్నరత్నసిం
హాసన సీమనుండి యుభయాశల రుక్మిణి సత్యగొల్వఁగా
భాసుర వేణునాదమయ పానక పానవశీకృతత్రిలో
కీ సకలాత్ముని ల్గొలుతు కృష్ణ హరీ వసుదేవనందనా. 1

చ. శతకమునేను సెప్పితిని శాంకర వైష్ణవ శాక్తి ముఖ్యముల్
కృతిమతి మున్నుఁ గొంటివిపు డీశతకంబు రచించెదన్ యథా
గతమతి లోకికాంఘ్రి బలిగా నికునుత్పల చంపకావళిం
గృతికొని నివ్వటిల్లఁగను కృష్ణ హరీ వసుదేవనందనా.

ఉ. వ్యాకుల మానసంబున నిశాంతమునం బవళించియున్న నీ
యాకృతిఁ జూపుచుంగల నిశాంతమునం దయసేయు దానినిన్
గైకొని శాకమూరికుల కాంతుని బుచ్చనమంత్రిఁజెప్పఁగా
నీకృతిసేయఁబూనితిని కృష్ణ హరీ! వసుదేవనందనా!

ఉ. తావనపారజేసియు సుధారస తుల్య కవిత్వ కల్పనా
స్రావిని కొండవీటి పెదరావురి గుర్వ సుధీతనూజ సం
జీవని సంస్రవింప మనఁజేసెద బుచ్చనమంత్రి కిష్టమై
శ్రీ వెలయంగ నీకృతిని కృష్ణ హరీ! వసుదేవనందనా!

ఉ. దీపిత పుష్పవృష్టికర దివ్య గణంబొకవంక నద్విప
ద్వ్యాపిన సత్వబృంద మొకవంక నిజాలితతానముల్
గోపకులొక్కవంకఁ దగ గొల్వఁగనొప్పు సరస్వతీకళా
శ్రీపరతత్త్వమున్ గొలుతు కృష్ణ హరీ! వసుదేవనందనా!

ఉ. ముద్దులుఁగుల్కు మేల్చుబుకమున్ క్రముకద్రవపాటలద్యుతిన్
శుద్ధములైన దంతములు సుందరలీన్ గలలూరు నాసయున్
నిద్దపు చెక్కుటద్దములు నెన్నదురన్ గల నీముఖాంబుజం
బెద్దిరఁ జూపురా త్వరను కృష్ణ హరీ! వసుదేవనందనా!

ఉ. మున్ను ప్రభాంగనా సదనమున్ వడిఁజొచ్చి తదీయగుప్తమా
వెన్న గ్రహించి నేకరము వేడినయప్పుడు దత్కరంబునా
కన్నులనిండఁ జూపవలెఁ గాకప్రయాసము పాలుఁజేసియిం
కెన్నఁడుఁ జూపవచ్చితివి కృష్ణ హరీ! వసుదేవనందనా!

ఉ. ఘోషగృహస్థుల న్మసుచు గోపకిశోర విశేషమైన నీ
వేషము నాకనుంగవకు విందొనరించి కృపారసంబుచే
తోషితుఁజేసి మత్కలుషదోషము ఛిక్కడలించి తోలెనా
యీపణ పాశబద్ధులను కృష్ణహరీ! వసుదేవనందనా!

పుసులూరి సోమరాజకవి.

ఈతఁ డార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; ఆత్రేయగోత్రజుఁడు. తణుకుతాలుకా "ఇలింద్రపల్లి" గ్రామవాస్తవ్యుఁడు. ఈతనివల్లనే యీగ్రామమునకు "సోమరాజు ఇలింద్రపల్లి" అని వాడుక కలిగినది. కవివంశీయు లిప్పటికి నాగ్రామమున నున్నారు. ఈతఁడు రమారమి 200 సం॥ రములకుఁ జాలపూర్వుఁడు. అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1700 కంటెఁ బ్రాచీనుఁడు. ఇతఁడు పోతన్నను బేర్కొనుటచే క్రీ॥ శ॥ 1500-1700 నడుమవాఁ డగును. ఇతఁడు లీలాశుకుని కృష్ణకర్ణామృతము, చైతన్యస్వామిగ్రంథములను జదివియుండెను. బాలగోపాలభక్తుఁ డగుటచే "బాలకృష్ణదాసు" అని వాడుకపడెను. ఈతని తండ్రి ఉమాపతి; తల్లి పాపమాంబ.

ఈకవి వ్రాసినశతకములు మూఁడు దొరకుచున్నవి.

(1) చంద్రదూత:—దీనినే యిందుశతక మనిరి. ఇది మేఘదూతవలె విరహిణి యగుగోపిక పూర్ణిమనాఁటిచంద్రుని "ఇంటో సంమనిమంప

నుండికద నీ వేతెంచుటల్ రాకలన్" అని సంబోధించుచు గోపాల కృష్ణునిక్షేమసమాచారము లడుగును. ఇందు రమారమి 116 పద్యము లేక ప్రాసమున నున్నవి. ఏకప్రాస మని యనవసరపదములుకాని, ధారాశుద్ధి తగ్గుటగాని కనఁబడదు. పైఁగా కదమునడకవలె నుండి కవిభావమునకు సరిపోయినభాష వాడి ధన్యుఁ డయ్యెను. నందుఁడు మందలు, బృందావనము, మందస్మేరము, మొదలగుపదములే కృష్ణ చర్యసమ్మేళనమున మృదుమధురపద్యము లైపోవును. లీలాశుకుని కర్ణామృతములవలెనే పునరుక్తి యనిపింపదు. కడుమనోహరము. దీనిని మొట్టమొదటిసారి ప్రొద్దుపొడుపుఁబువ్వులలో నేను ప్రకటించు నప్పటి కీవివరములు తెలియవు. కావున వ్రాయలేదు.

(2) బాలగోపాలశతకము:— దీనినే చారులీలశతక మనియు, ఉపకర్ణామృత మనియు నందురు. ఇందు 108 సీసపద్యము లున్నవి. ఇతఁడు వైష్ణవమతప్రీతి కలవాఁడు. సీలాచలేంద్రుఁ డితనియిష్టదైవము. ఇందలిపద్యములు కృష్ణకర్ణామృతానుకరణములు.

(3) నందనందనశతకము:— ఇదిపక్కలిమనోహర మైనది. ఏకప్రాసము, ఉత్పలమాలికలే! 80 పద్యములు మాత్రమే చిక్కుచు న్నవి. శైలీప్రవాహము, భావములును పాఠకుని విడువనీయవు.

చంద్రదూతలో నితఁడు తాను "సోమ"వారమునాఁడు పుట్టితి ననియు, తనపేరు "సోముఁ" డనియుఁ జంద్రునితోఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

"ఇందున్నీవును నాకుఁ జేరొకటనే నీభూమి నీవాసరం
బందే సంభవమందినాఁడ గద యత్యంతఁబు సఖ్యంబు నా
యందుం జేయుచు నందనందనుని నాకర్పింపు నీవంశజుల్
ఇందో! నందునిమందనుండి కదనీ వేతెంచుటల్ రాకలన్.

ఇందలి "ఇఁదో!" సంబోధనము తెలుఁగులో వ్యాకరణమర్యా దాతిక్రమణ మని పెద్దలు సంస్కరించిరి. కాని కవి జగన్నాథయాత్రకుఁబోయి యోఢ్రదేశమునందలి "ఉకారాంతములకు" "రథో, పాత్రో" మొదలగుస్వరముల విని తెలుఁగులో నేలనిపియనఁగూడ దని యట్లు

ప్రియోగించె నేమో? కవియే యట్లు వ్రాసినట్లు నిదర్శనములు లేసం దున నట్లే సంస్కరించితిమి. ఈపైపద్యమువలన నీ"విరహిణి"శతకము నందలిగోపిక కవియే యని కృష్ణగోపికసంబంధము భౌతికమైనదిగాక, ప్రేమామృతసముద్రము లోనితరంగ మని విస్పష్టముగఁ జెప్పిన తెలుఁ గుకవులలో నీతఁడు మేటి యనవచ్చును.

అదియేగాక భక్తుఁ డగుతానే విరహిణి యగుగోపిక. ఈభా వము స్ఫుటముగ వ్యక్తీకరించి జయదేవుని, లీలాశుకుని, చైతన్యుని బోధసలసారము నాంధ్రులకుఁ బ్రసాదించెను. శతకస్వరూపమున నుంట నీతనివాఙ్మయామృత మాంధ్రు లిప్పటివఱకుఁ గ్రోలకుండి గొప్ప నష్టము నొంది రని ముమ్మాటికిఁ జెప్పవచ్చును. భాగవతము తెలిఁ గించినపోతన్న, కర్ణామృతములు తెలిఁగించినవేంగనార్యుఁడు మొద లగు మహాభక్తులకంటె నీబాలకృష్ణదాసునియాంధ్రకావ్యామృతము గణనీయ మైనదనుట సాహసముకాదు. ఈతనిమూఁడుశతకములనుం డియుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. నిందాస్తుతి, స్తుతినింద, మొద లగువిశేషములు బాలగోపాలశతకమున నద్భుతముగ నున్నవి. ఖండ శర్కరనంటిపద్యము లెన్నియని చూపఁగలను?

(1) ఇందుశతకము. (చంద్రదూత.)

శా. బృందారణ్యము నేమమా? యచటి గో బృందంబులున్ లెస్సలా?
నందుండున్ సతియున్ సుఖాన్వితులె? నానాగోపగోపాలికా
సందోహంబులతో హలాయుధుఁడుఁ గృష్ణస్వామి క్రీడింతురా?
యిందూ నందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్. 1

శా. మందస్మేరముతో నయఃకలనతో మాధుర్యగానంబులోఁ
గందర్పాయుతమూర్తితో వ్రజములం గాంతావళీసేవ్యుఁడై
మందన్ గోవుల గాచుచో నిపుడు ప్రేమం గృష్ణు నీక్షించితే?
యిందూ నందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్.

శా. నందాగార విహారియైన హరి నానాశైశవ క్రీడలా
నందంబుంగని నేఁడ్కగల్గు మనభీష్టావాప్తిఁ గావింపనా

చందంబారసి యెప్పుడైన మదిలోఁ జర్చించు నాజాలిసో?
నిందూ నందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్.

శా. మందన్ నందయశోదఁ గృష్ణుగని సన్మానించి చిన్నారిమో
మందంబల్లనఁజూచి వీఁడు మన పుణ్యాంబోధి రాకొమ్మనన్
నందుండెత్తుకముద్దులాడుగతి కన్నారన్ విలోకించితే?
యిందూ నందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్. 55

శా. మందన్ రాధికయు వ్రజాంగనలు ప్రేమ న్దాచుకొన్నట్టి సొ
మ్మింకుదుందెచ్చు టదేమిధర్మమని యూహింపగం తమ్మేమయా
ముందాలిచ్చి ధనంబు వారుగొనరా మోహించి కొన్నారొకో
యిందూనందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్. 103

శా. నందాభీరకుమారుతోఁ బలుకుమా నా వాక్యముల్ గాఁగ నీ
యందర్పించితిఁ బ్రాణమానధన విద్యాభావముల్ సర్వము
న్సందేహింపక వచ్చికూడుకొని వాంఛల్ దీర్చి రక్షింపుమా
యిందూ నందుని మందనుండికద నీవేతెంచుటల్ రాకలన్. 114

(2) బాలగోపాలశతకము.

సీ. మానవా యనుసూక్తి మధురసుధారసా, స్వాదనరుచిగొనెనాదుజిహ్వ
హరికథామృత సరోవరపురాణశ్రుతి, మోదము రుచిగొనె నాదువీను
లబ్జాక్షు కరుణాకటాక్ష వీక్షణ సు, ప్రసాదము రుచిగొనె నాదుమనసు
నందసూనుపదారవిందసందర్శనా, పాదనరుచిగొనె నాదుకోర్క
లహహ! యింతయు నీ యనుగ్రహమ కాదె, కానఁగలనైన నిన్నునే మానఁజాల
బాలగోపాల కరుణాలవాల నీల, శైలపాలావనీపాల చారులీల! 9

సీ. రోటఁగట్టితినా విరోధులతో నిన్ను, బోట్లాడమంటినా పొందిమంకు
పనులు చేయుమటంచు పనిచితినా తల్లి, కోపింప నేమైనఁ గొండియములు
చెప్పితినా రవ్వఁ జేసితినా నీవు, వెన్నదొంగవటంచు విబుధసభలఁ
బాడితినా గొల్లభామలఁగూడితి, వంటినా యేమైనఁ గంటగించి
ప్రాణపదమైన దొరవని ప్రస్తుతింతు, మోముఁ జూపవదేంత నిర్మోహివయ్యా
బాలగోపాల కరుణాలవాలనీల, శైలపాలావనీపాల చారులీల! 42

సీ. ప్రాచేతసార్పిత రామాయణసుభంగి, వ్యాసకల్పిత భాగవతముమాడ్కి
ద్రావిడవాఙ్మయోదార వేదమురీతి, నారదమధుర గానంబుసరణి
లీలాశుకస్తుతి లాలసప్రక్రియ, జయదేవకవి సరస్వతి విధమున
బమ్మెరపోతన్న భారతీక్రమమున, దాసగీతప్రబంధముల పోల్కి
బాలకృష్ణాంఘ్రి దాసోక్తపద్యశతము, దయను గనుఁగొను మాచంద్ర తారకముగ
బాలగోపాల కరుణాలవాలనీల శైలపాలావనీపాల చారులీల! 94

(౩) నందనందనశతకము.

ఉ. అక్కడ వేణుగాన జనితాంగజ రాగవిమోహచిత్తలై
చొక్కెడు గోపకామినులఁ జూచి హసించి దయార్ద్రదృష్టిచే
నక్కున గారవించి పరమార్థ మొసంగిన చిన్ననాఁటి నీ
చక్కదనంబుఁజూడ మనసైనది చూపుము నందనందనా! 31

ఉ. ఇక్కడనుండి పూవు పొదరిండ్లకు నాడుకొనంగఁబోకుమీ
యిక్కడిలాతికిల్లిను భ్రమించి మదిన్నిను రవ్వసేయుచుం
దక్కక చాటువారనిన తల్లి మొగంబును జూచినవ్వు నీ
చక్కదనంబుఁ జూడ మనసైనది చూపుము నందనందనా! 14

ఉ. పుక్కిటతమ్ములంబడుగఁబోటికి నోటికి నీయఁజూచి వే
రొక్కతె కోపగింపఁ గనకోత్పలమాలిక లిచ్చినట్టి మే
లిక్కడఁ జూపవచ్చితి బళీయనురాధిక నూరడించు నీ
చక్కదనంబుఁ జూడ మనసైనది చూపుము నందనందనా! 45

ఒకసారి యాంధ్రపత్రికలో నేనిట్లు వ్రాసియుంటిని.

"108 పద్యములుగల బాలగోపాలశతకము వ్రాసి "నాయమ లభక్తి దూతికను" తన ప్రియుఁడైన బాలకృష్ణుని కడకు "దూతికను రాయబారముఁ దోలినాఁడ" నని చెప్పి, తన్ను గాఁగిలింపుమని, ముద్దులిమ్మని, చెక్కునఁ జెక్కుచేర్పుమని, పలుకరింపుమని బ్రతిమాలు చున్నాఁడు. ఈభక్తుని స్త్రీత్వములో నెంత యానంద మున్నదో బాల కృష్ణదర్శనభాగ్యముకల సో మ రా జ కవి మనకుఁ గలుగఁజేయును. కన్నుల దర్శింపుఁడు.

సీ॥ ఏదిక్కు చూచిన నాదిక్కునందు నీ, వొప్పుగాఁ జూచి నట్లుండదేని
ఏశబ్దములు విన్న నాశబ్దములయందు, వేణుధ్వనిభ్రాంతి వెలయదేని
ఏమాటలాడిన నామాటలెల్లను, తడఁబడ నీపేరు దగులదేని
ఏదిభావించిన నీ చరాచరమందు, నీ స్వరూపంబు గాన్పింపదేని
గీ. శేయుఁ బగలును నిన్ను వర్ణింపదేని, ఇతర మహితము గాదేని యేటిభక్తి
బాలగోపాల కరుణాలవాల నీల, శైలబాలావనీపాలచారులీల. 91

ఎట్టి భక్తుఁడో చూచినారా? ఈమహాత్ముని పద్య మింకొక్కటి.

సీ. గోపార్భకాకృతిఁ గొన్న తేజముమీఁద, మోహన లావణ్య మూర్తిమీఁద
గోపికా మానసుల్ గొన్నబ్రహ్మము మీఁద, రోటి మట్టిన నాఁటి మేటిమీఁద
వేణునాదాంచిత విశ్వంభరునిమీఁద, వితత గోపాంగనా విటునిమీఁద
వేద వేదాంత సం వేద్య ధామునిమీఁద, నందాంగనాస్తనంధయునిమీఁద
గీ. నాటి యున్నది మన్మనోనాటకంబు, అంతకంతకు రుచికర మావహిల్ల
బాల గోపాల... 66

"పండితజన పక్షపాతంబు లేకుంట పతిత మానవ పక్షపాతి నగుట చాటిచెప్పెద, సకలదేశములందు" నని యాంధ్రనాయక శతకపుఁ బోకడలాశతకముకంటెఁ బూర్వమే వ్రాసియుండెను. "అమృత రసకోశము" వ్రాసి "కస్తూరి రంగము కౌఁగిలించిన జాలు వాంఛించి యేమైన వరము లడుగ"నని ముగ్ధకాంతవలె నెంత ప్రౌఢమైనకోరిక నడుగుచున్నాఁడో కవి యెంత సంగనాచియో, బాలకృష్ణుం డెంత మోహనాకారుఁడో, భక్తులగు పండితులే గ్రహించెదరుగాక!"

(ఆంధ్రపత్రిక. సా. అ.)

ఈచరిత్ర మింతవఱకు ముగించిన పిమ్మట— నీభక్తుఁడగు కవి మహిమవలననే యైయుండును.— ఈగ్రంథము ముద్రించుచున్న నాకడకు బసకువచ్చి వారివంశీకులలో నొకరును నాకుఁ బ్రియబాంధవ మిత్రులు నగు శ్రీ పుసులూరి హనుమంత రావుపంతులుగారీక్రింది సంగతులు చెప్పిరి:—

"ఈసోమరాజు వాసస్థలము ప్రారంభమున గుంటూరుమండల మునందలి పుసులూరు. అచ్చట నీకవివంశవృక్షము కలదు. అం

దీతఁడు "దేశాంతరగామి" యని వ్రాసియున్నారు. ఈతఁడు పుసులూరునుండి బయలుదేరి కృష్ణదాటి భీమవరముతాలుకు "ఉప్పులూరు" గ్రామమువచ్చి, యచ్చట మాలదాసర్లు (నేఁటికి నర్చకులు వారే) దేవుని కర్చకులుగానుండ మనకవి యాగుడిలోనికిఁ బోవసందేహింప నాతని కన్నులు పోయెను. అప్పు డీతఁ డాదేవునిపై గొన్నిపద్యములఁజెప్ప నాతనికి దృష్టికలిగెను. అంతటఁ గవి దేవాలయమును బ్రవేశించి దేవుని దర్శించెనఁట! ఈతఁడు కృష్ణదాటి దారిని నడుచుచుండనొక కృష్ణసర్పము మణికాంతులతో రేయింబవళ్ళు కవికి మార్గముఁ జూపుచు ముందుఁ బోవుచుండెనఁట. ఉప్పలూరునుండి తణుకుతాలుకు రేలంగిగ్రామము వచ్చి యచ్చట వేంచేసియున్నయప్పలనృసింహస్వామిపైఁ బద్యములు కొన్నిచెప్పి ప్రక్కనున్న "ఇలింద్రపఱ్ఱు" గ్రామమగ్రహారముగాఁ బడసి యచ్చట నివాసమేర్పఱచుకొనెను. ప్రస్తుత మీఁగ్రామము శనివారప్పేట జమీందారులది. అన్యాక్రాంతమైనది. కవివంశీకులే ప్రస్తుత మచ్చట నున్న వారందఱుపుసులూరి వారు నని చెప్పవచ్చును. ఆగ్రామ భవిష్య త్తిట్లుండు నని కవి కొన్నిపద్యములు వ్రాసెను. ఆపద్యములలో నున్నట్లే కడచిన రెండుమూఁడు వందలవత్సరముల నుండియు జరుగుచున్నది."

మఱింగంటి సింగరాచార్యులు

ఈకవి దశరథరాజనందనచరిత్ర మనెడినిరోష్ఠ్యరామాయణగ్రంథరచనముచే సుప్రసిద్ధుఁడై కవిచరిత్రమున కెక్కియున్నాఁడు. తిరుమలాచార్యపౌత్రుఁడు, వేంకటాచార్యపుత్రుఁడు, శ్రీవైష్ణవబ్రాహ్మణుఁడు, మౌద్గల్యగోత్రమువాఁడు. ఇతఁడు 150 సం॥రములకిత మనఁగా క్రీ. శ. 1750 ప్రాంతములవాఁ డని వంశమువారు చెప్పినట్లు కవిచరిత్రమున వ్రాసియున్నారు. ఈతనివాసస్థలము దేవరకొండసీమ యనియు, నేకైకదిన ప్రబంధరచనాధురీణుఁ డనియు, వింశ

తిప్రబంధనిర్మాత యనిను గ్రంథమునం దున్నది కవిచరిత్రకారుఁడు నుడివియున్నాఁడు. దశరథరాజనందనచరిత్రగలతాళపత్రప్రతిలో సీక్రిం దిశతకము తుద నొకప్రతిలో నున్నది (చూడుఁడు పరిషత్సంఖ్య 2568) ఆప్రతి చూచినవా రీ "సీతాపతిశతకము" సింగరాచార్యుఁడే వ్రాసె నని యనుమానింపఁగలరు. కొన్నిపద్యములకుఁ బిమ్మటఁ గవి యిట్లు శతకమధ్యమున వచనములోఁ జెప్పియున్నాఁడు. "ఇక్కడనుండి రామాయణం షట్కాండల శోధించి చాలాపురాణకథలు శోధించి సీతారాములకు మానుషలీల పట్టకుండా శాస్త్రసమ్మతాలగా భక్తివాదాన చెప్పటగాకుండా పెద్దలకు మనస్సు వచ్చేటట్టుగా చెప్పినారం. ప్రతి పద్యానకు అర్థం చాలా చెప్పరా వున్నది. కొన్నిపద్యాలలో పురాణ కథలే యిమిడి వున్నవి." అని యచ్చటనుండి "రామజన్మహేతుత్రియమ్ వాల్మీకిరామాయణే॥" "తాటకహారణ హేతునిర్ణయపంచకం" అని శీర్షికలు వ్రాసి పద్యములు వ్రాయుచుఁ బోయెను. నారదరామాయణము, హరివంశము, కాశీఖండము, అధ్యాత్మరామాయణము, స్కాందపురాణము, వామనపురాణము, దారుకామాహాత్మ్యము మొదలగు గ్రంథముల శోధించి రామునిమానవత్వము ఖండించి, దివ్యత్వము స్థాపించెను. వాలిని చెట్టుమాటునుండి గొట్టినది సమర్థించెను. ఇది విమర్శకులు రామాయణపఠకులునుగూడఁ దప్పక పఠింపవలసిన శతకరాజము. కొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

శా. శ్రీ లింపాంచెడు భద్రశైలమున నాసీనుండవై సోదరుల్
చాలాప్రేమ భజింప సంగకలితప్రస్పందన స్వర్ణ వ
స్త్రాలంకారరుచిండలిర్పుచను కొల్వైయుండు మీయొప్పు లు
త్తాలప్రక్రియచే స్మరించెద నయోధ్యారామ సీతాపతీ!

క. మును రామానుజసూరిఁ గాంచి యటుపై మోదంబుఁ జేకూర భ
ర్త నిరీక్షింపుచు సాధుభట్టగురు మూర్థన్య స్మతింగంటి నం
చనయోక్తిం మను గన్న రంగపతిపై యారూఢి రక్షింపుమీ
యనవద్య ప్రతిభాధురంధర యయోధ్యారామ సీతాపతీ॥

తాటకహరణహేతునిర్ణయపంచకము.

మ. మతి దిక్పాలురఁగోరకే దశరథక్ష్మాభర్త సర్థింపకే
చతురంగంబుల వేడకే మునికిసు చ్ఛద్మంబును న్బాలుని
గ్గతికొ ద్రోద్ధతతాటక స్కన్నమాయం జేయ శక్తుండ వం
చ తఁ డూహింపుచుఁగాఁడె పిల్చుట లయోధ్యారామ!సీతాపతీ!

రామజన్మహేతుత్రియమ్. వాల్మీకరామాయణే॥

మ. మొదలన్ హేమపువీతిపాత్రమఁట యాగూలందు నందొక్కరుం
డుదయుం బై పరమాన్న మిచ్చెనఁట తానుర్వీశుడుం దాని నె
మ్మది కౌసల్యకుఁ బెట్టినంగొనుచు నేమాడ్కిం నినుగాంచెనో
యది మర్త్యత్వము గాఁగ నేర్చునె యయోధ్యారామ! సీతాపతీ!

ఉత్తరరామాయణే, బ్రహ్మవాక్యమున కర్థము,

మ. తనయద్వంద్వము తోడుకొంచు చను మాతంగాంచి వాలిన్ రణం
బున నెవ్వాఁ డెదిరించు వాని బలవిస్ఫూర్తుల్ వడిన్ పీనిఁ జే
రు నటంచున్విధి పల్కి పంపుటల కార్తోపించి భూజంబు చెం
తనె పైమాటుచు నేయుటల్ యగు నయోధ్యారామ సీతాపతీ!

"చెట్టుచాటునుండి వేసినందుకు సందేహానివృత్తి యాయెను,"

పత్రి రమణప్పకవి.

ఈతఁడు మాధ్వమతస్థుఁడు, కౌండిన్యగోత్రుఁడు, పత్రి శ్రీనివాసరావుపంతులుపుత్రుఁడు ఈతఁడు నూఱుసంవత్సరములకిందటి వాఁడు.

ఈతఁడు విష్ణుసర్వోత్తమశతక మని వృత్తములతోను, వేంకటరమణశతక మని కందపద్యములతోను రెండుశతకములను వ్రాసియున్నాఁడు. ఆశతకములను బ్రకటించినకవివంశీయు లగుపత్రి వేంకటరమణరావుగారు నీవిధముగ నాగ్రంథములకుఁ బీఠిక వ్రాసియున్నారు.

"మానంశంబున రమణప్ప యనునొక్కండు పరమభక్తుండై యుభయభాషాభూషణుండై కవియై తనకాలమువారలలోఁ బేరుగాంచె నని మాబంధువు లనేకు లాడుకొనుట విని * * * పరిశోధింపఁగా * * * రెండు నాళుం దొరికినవి. * * * * కవి యిప్పటికి 100 సంవత్సరములకిందటివాఁ డని తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతనిజన్మస్థానము నర్సారావుపేటతాలుకా లోనిసాతులూ రనియు, నీతనితండ్రి యగు శ్రీనివాసరావుపంతులవారు వంగోలునం దున్నయొకానొకసంస్థానమునందు గొప్పయుద్యోగములో నుండె ననియు నెఱింగితిని."

కవి వ్రాసికొనినయీక్రిందిపద్యమునందును పైవివరములున్నవి.

మ. స్థిరకౌండిన్యసగోత్ర మధ్వమతుఁడౌ శ్రీపతి తిమ్మప్పకున్
వరపుత్రుండగు శ్రీనివాసమణికిన్ బ్రాదుర్భవుండన్ సదా
హరిచింతారతి మానసుండ రమణప్పాఖ్యుండ వేడ్కన్ గవీ
శ్వరు లింపారఁ గృతిన్ రచించితిని కృష్ణా! విష్ణుసర్వోత్తమా!
విష్ణుసర్వోత్తమశతకము. 122

ఈకవి గోదావరిమండలము నందలిక్షుణముక్తేశ్వరమునకు యాత్రకుఁ బోయి యాస్వామిసన్నిధినే పరమపదించె నని చెప్పుకొందు రని పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. శైలి తెలియుటకుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

(1) వేంకటరమణశతకము.

క. దశరథ రాజకుమారా, కుశికాత్మజ సవనవిఘ్న కులసంహారా
పశుపతిహృదయ విహారా, విశద యశస్ఫూర్తి సార వేంకటరమణా! 15

క. నిగమార్థ ప్రతిపాద్యా, యగణితచిద్రూప సంభృతానందమతీ
జగదారాధ్యనిరంజన, విగతాఖిల కలుషనిచయ వేంకటరమణా! 28

క. ఉద్యద్రవికాంతులచే, ఖద్యోతము లణఁగుభంగి ఘనభక్తిమహా
విద్యోతమచేగాఢా, విద్యానాశంబునొందు వేంకటరమణా! 38

క. అతికఠినము చాంచల్యము, మతిదల్పక లోభమోహ మాత్సర్యముచే
సతతంబుబాయ దాశ్రిత, వితతి నాజీవనంబు వేంకటరమణా! 64

క. భోగములంగోరి మధురా, నాగరికులు రాగజూచి నారాయణ నీ
వాగమృత ధారనుబ్బంగ, వేగమె తనిపితిరి కరుణ వేంకటరమణా! ॥ 99

(2) విష్ణుసర్వోత్తమశతకము.

మ. సరసాలోకన హాసభాసుర విలాసప్రౌఢిచే నొప్పు నీ
స్ఫురదాకారముఁజూచి త్రేతలు నినున్మోహించి కాంక్షించి మీ
కరుణన్ సౌఖ్యరసాబ్ధిఁదేలి పిదపన్ గల్యాణసంయుక్తమో
త్సరమన్ జెందిరి ముక్తకర్ములయి కృష్ణా! విష్ణుసర్వోత్తమా! ॥

మ. కలకాలంబు మదీయ మానసమునన్ గంజాక్ష నీపాదపుణ్
నలినంబుల్ బెడఁబాయకుండ భగవన్నామంబు చింతింపఁగా
విలసద్భవ్య కటాక్ష వీక్షణమునన్ వేగంబె నీదాసునిన్
జలనంబందఁగ నీకప్రోవుహరి కృష్ణా! విష్ణుసర్వోత్తమా! ॥

శా. అక్షీణప్రకట ప్రతాపుఁడగు నయ్యక్షాసురుంద్రుంచి లం
కా క్షోభంబుగఁగాల్చి రావణుని చెల్కన్ గవ్వఁగాఁజేసి య
ట్టాక్షేపించు చు సీతవార్త హనుమన్నాముండు తాఁజెప్పఁడే
దక్షత్వంబున నీకృపానలముచేతన్ విష్ణుసర్వోత్తమా! ॥

శంకర శంకరకవి.

ఇతఁడు రాచబిడ్డఁడుశతక మనుగీతపద్యముల శతకము వ్రాసెను. కవి గోదావరిమండలము నందలిదొడ్డంపేటప్రాంతములవాఁడని వాడుక కలదు. ఈతనివివరము లేమియుఁ దెలియవు. శైలి కైదు పద్యములఁ జూపెదను. కవియాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు.

గీ. మగురు తెల్లులనఁగ మగురు తమ్ములనంగ, దగి యగణ్యమహిమ మిగులఁగాన
యోధ్యయందుఁ జూడనొప్పిన ముద్దుల, రాచబిడ్డఁడెపుడు బ్రోచుమమ్మ. 5

గీ. అమితసుగుణ సుందరాకారయగు విదే, హాత్మజను జగ(న్మాత సీత)
పెండ్లియాడినట్టి (పెను)ప్రౌఢుఁడైన(ట్టి), రాచ. 19

గీ. కదలివీఁడ నలుక గడలుకొనంగ విం, టమ్ముదొడిఁగి కడిమియుఁచి ప్రార్థ
   నమున సేతుబంధనమున కుద్యోగించు, రా. 31

గీ. ఇలయుఁ జంద్రుఁ డినుఁడుఁ గలకాలమును ధర్మ, మతిశయిల్ల నేలుమనుచు లంక
   ఘనకృప న్విభీషణునకొసంగిన దొడ్డ, రా. 55

గీ. సౌఖ్యమొదవ శంకరాఖ్య దాసుని మనో, నిలయమునను నిలిచి నిజకృపా క
   టాక్షవిభవమెసఁగ రక్షించుచున్నట్టి, రాచ. 103

60 పద్యములవఱకు రామాయణకథయు, రామనామమాహాత్మ్యమును, 69 వ పద్యమున "పంచదారకంటెఁ బాలకంటెను దేనెకంటె" రామనామము రుచికర మని భక్తిమార్గమును, పిమ్మట నీతి వేదాంతమార్గములను రచియించెను. సులభమైన చక్కనిపద్యము లున్నవి.

మదిన సుభద్రియమ్మ.

ఈమె శ్రీరాజా గోడే నారాయణగజపతిరాయనింగారి మేనత్త. విశాఖపురమండల మీమె కాపురస్థలము. జమీందారుల యింటి యాఁడుపడుచు. ఈమె 1787 క్రీ॥ శ॥ న జన్మించెను. ఈమె శ్రీరామదండకము, రఘునాయకశతకము, కేశవశతకము, కృష్ణశతకము, రాఘవరామశతకము మొదలైనచాటుకృతు లనేకము వ్రాసెను. నాకీగ్రంథములు దొరకలేదు. కావునఁ గవులచరిత్రము నందలి రెండు పద్యములుమాత్రము శైలికిఁ జూపెదను.

ఉ. శ్రీరమణీకళత్ర! సరసీరుహనేత్ర! జగత్పవిత్ర! స
   త్సాగసబృందమిత్ర! సురసన్నుతిపాత్ర! నరేంద్రపుత్ర శృం
   గారసమగ్రగాత్ర! జనకర్మ విదారణకృచ్చరిత్ర! శ్రీ
   నారదమౌని గీతచరణా రఘునాయక! దీనపోషకా!

ఉ. మన్నన దప్పియున్నయెడ మక్కువగల్గిన వారినేనియుఁ
   దిన్నఁగ మందలించినను దెల్లముగా మదినొవ్వకుండునే!

యన్నను ధార్తరాష్ట్రునకు నాదరమొప్ప హితోపదేశ మ
ట్లెన్నఁగఁజేసి యా విదురుఁ డేమి ఫలంబును జెందఁగేశవా!

పుష్పగిరి తిమ్మకవి.

ఈతఁడు ములికినాటి బ్రాహ్మణుఁ డని శ్రీ. వే. ప్ర. గారు వ్రాసిరి. సమీరకుమారవిజయ మనెడి యేడాశ్వాసముల కావ్యము, భర్తృహరినీతిశతకము మొదలగున వీతనిగ్రంథములుగా దొరకుచున్న వి. కంకంటి పాపరాజునుత్తరరామాయణ మీకవి రచియించినదే యని వాడుక యున్నది. పాపరాజునకుఁ దిమ్మకవిసాయము చేసియుండును. తిమ్మకవి నెల్లూరుమండల మందలి మోడేగుంట వాస్తవ్యుఁడు. ఆగ్రామప్రాంతముల దొరకినయొక యుత్తరరామాయణము ప్రాఁత వ్రాఁతపుస్తకమునఁ "బాపరాజప్రమోదసంపాదనార్థము" తిమ్మకవి రచియించిన ట్లున్న దని శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు చాటుపద్య మణిమంజరి రెండవభాగములో వ్రాయుచున్నారు. ద్విపదభాగవత కర్త యగు తేకుమళ్ల రంగశాయికవిగూడఁ దిమ్మకవిసాయ మందిన వాఁడే నట! పాపరాజకృతోత్తరరామాయణమునకును, తిమ్మకవి గ్రంథములకును రసములో, పాండిత్యములో, శైలిలోఁగూడ భేదముండుటచేతను, యిరువురలోఁ బాపరాజు పండితుఁ డగుటను, తిమ్మకవి సాయము చేసె ననుమాట సత్యము కానేర దని శ్రీవీరేశలింగము పంతులు గారియభిప్రాయము. ఇతఁడు హనుమద్భక్తుఁడు. కావుననే సమీరకుమారవిజయము వ్రాసెను. ఇతఁ డాశ్వలాయనసూత్రుఁడు. విశ్వామిత్రగోత్రుఁడు. అప్పనార్యునిపుత్రుఁడు. అధ్యాత్మతత్త్వకవిత్వ విదుఁడు. ఓబళాంబ యితనితల్లి. బ్రహ్మవేత్త యైన వేంకటకృష్ణయోగీంద్రుఁడు వేంకటాఖ్యకవీంద్రు లీతనికిదసోరులు. ఈతఁడు దశకుమారచరిత్రముఁ గూడ వ్రాసె నని కొంద ఱందురఁట. ఎవ్వరో యీతనిఁగూర్చి యిట్లు పలికిరి.

మ. కమనీయం బగునీదు కావ్యరస మాకర్ణించి నానాబుధుల్
సముదా నీతఁడు పూర్వసత్కవులకున్ సాబాసురే యంచు స్తో
త్రముఁ గావింతురు శంభుజూటతటినీ రంగత్తరంగాచ్ఛటిన్
మనఃతాహంకృతి దూర! పుష్పగిరితిమ్మా! సత్కవిగ్రామణీ!

ఇతఁడు క్రీ. శ. 1750—1790 ప్రాంతములవాఁ డని కవుల చరిత్ర మనుచున్నది. భర్తృహరిశతకత్రయము నీతఁడు వెలిఁగించెను. శైలి కందలిపద్యములఁ గొన్ని చూపెదను.

చ. మతిఁగల జాడ్యముల్చెఱుచు, మాటలసత్యముఁ గూర్చు, మానము
న్నతి నెనయించుఁ, బాపములు నాశ మొనర్చు, మనంబునం బ్రస
న్నతఁ గదియించు, దిక్కుల ఘనంబుగఁ గీర్తులనించు, సాధు సం
గతి యిఁక నేవిశేషములు గల్గఁగ జేయదు మర్త్యకోటికిన్.

ఉ. నీతులెఱుంగువారు తమ నింద ఘటించిన నెంచినన్, మహా
భూతులు పాయకున్న నవి పోయినఁ, జావపుడైన గల్ప సం
ఘాతవిరామ కాలములఁ గల్గినఁ గల్గుఁగా కొకప్పుడున్
నీతి పథంబునం జెదర నేరరు ధైర్యరమాధురంధరుల్.

చ. లలితకళావిలాస సమలంకృతుఁడైనను దుర్జనుండు చెం
తల వసియింపఁగాఁదగఁ డనర్హు, వానిఁ ద్యజింప నేలగున్
గలితనవారుణారుణ ధగద్ధగితోరు ఫణామణి ప్రభల్
గలవని చెంతనున్న భయకంప మొనర్పదె సర్పమేరికిన్.

పోచిరాజు వీరన్న

ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. తండ్రి వీరభద్రుఁడు. తల్లి మూర్తిమాంబ. కృష్ణామండలము (ప్రస్తుతము గుంటూరుమండలము?) లోని కొలకులూరుగ్రామవాస్తవ్యుఁడు. ఈతఁడు నూఱుసంవత్సరముల క్రిందటివాఁ డై యుండవచ్చునని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. అది సత్య మైనచో నితఁడు క్రీ॥ శ॥ 1790 ప్రాంతములవాఁ డై యుండును. ఈ

తఁడు తనగ్రంథము లేవయస్సునవ్రాసినది శ్రీనాథునివలెఁ దనభల్లాణ చరిత్రమునఁ జెప్పుకొనినాఁడు. పదునాల్గవయేట మొదటఁ గృష్ణార్జున సంవాద మనుప్రబంధమును, పదునెనిమిదవయేట పంచకావ్యములనాం ధ్రపంచకావ్యములుగను, యిరువదిరెండవయేట విభూతీమాహాత్మ్యం బనుద్విపదకావ్యమును, యిరువదియాఱవయేట మార్కండేయచరిత మును, ముప్పదవయేట మనువంశముఖ్యనృపపురాణమును, ముప్పది యాఱవయేట శ్రీముక్తదేవుకథయు వ్రాసెను. ఇవిగాక సంస్కృత మున శంకరాచార్యవిరచితము లగు "ఆనందలహరి, సౌందర్యలహరి" తెలిఁగించెను. మరియు భర్తృహరిశతకత్రయమును తెలిఁగించెను. భల్లాణచరిత్ర మీతనితుదికృతి. ఈతనిపుస్తకములు చాలవఱ కిప్పుడు దొఱకవు. భల్లాణచరిత్రము బందరుపురములో నుండినయార్యక్షత్రి యుల మనిచెప్పుకొను ముచ్చికులస్థుఁడైన దాము మొగ్గన్నకును, మనువంశపురాణము బెజవాడమల్లేశ్వరస్వామికిని నంకిత మొనరించెను. మనువంశపురాణమునకు "ఖండకపాలాఖ్యాన"మని నామాంతరము. ఇతనిభర్తృహరికాని, యితరచాటుకృతులుగాని దొరకనందున శైలికిఁ బద్యము లీయఁజాల నైతిని.

దేవగుప్తాపు రామభద్రకవి.

ఇతఁడు మహాదేవశతకమును రచియించెను. ఇతఁడు లింగకవి పౌత్రుఁడును, భాస్కరమంత్రితనయుఁడు నని శతకాంతమున నున్న యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

మ. విపులస్వచ్ఛతర ప్రబంధ రచనావిద్యాంసుఁడుకా దేవగు
ప్తపువంశోద్భవుఁడైన లింగకవికిం బౌత్రుండ చంచత్కృపీం
ద్రపుఁడౌ భాస్కరమంత్రి పుత్త్రుడఁను పేరౌ రామభద్రుండ నో
ద్విపచర్మాంబర నీకు భక్తుఁడ మహాదేవా! భవానీధవా!

దీనికి భవానీధవశతకమని మాఱుపేరు. దేవగుప్తాపువారు మొగల్తుఱ్ఱు సంస్థానమును బాలించినకలిదిండిక్షత్రియులకడఁ జిరకాలమాస్థానకవులుగా నుండియనేకాంధ్రగ్రంథములు,చాటుకృతులును గూడ రచియించి యుండిరి.

ఈరామభద్రకవి గోదావరి మండలమునందలి యమలాపురమునకుఁ జేరువ నున్న "దేవగుప్తము" అను గ్రామమున నుండువాఁడనియు, నాఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడనియు, నీకవి నూతేండ్లకుఁ బూర్వుఁడనియు, క్రీ॥ శ॥ 1790 ప్రాంతమువాఁడనియు మాబంధుగులును, గవివంశమువారును జెప్పఁగా వింటిని. శైలి తెలియుటకుఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను. ఈతని తాతతండ్రులుగూడఁ గవులు.

శా. తే లగ్నింబడిపోవ వెప్పలుకు రాఁబీయుంగుం బోవఁగాఁ
గేలంటం బొడకున్నె పాలసునకుౙ్ గీడైనఁ దప్పింపఁ ద
జ్జాలింబ్రోచిన వానిచేటునకె నుత్సాహించు నైజంబులం
దేలాగల్గును తారుమాఱులు మహాదేవా! భవానీధవా!

శా. ఈలోకంబున రాచవాని తలకాయేలేదు మర్యాదలిం
కేలాగుండును వర్ణసంకరములయ్యే దానికిౙ్ ముందుగా
మాలండుంద్వ్యాజుఁడుం సమంబనెడు దుర్మార్గాగ్రణుల్ పెద్దలై
తే లోకానకు సౌఖ్యమెట్లగు మహాదేవాభవానీధవా!

మ. సిరితోఁబుట్టవు నాగ్యకుంబతివి యా చింతామణీదేవతా
సురధేకల్ప తరుత్కరంబులకు దక్షుం డైన దేవేంద్రుపై
దొరవీరేడు జగంబు లేలుటకు నీతోపాటు బిచ్చానికే
తిరుగంజేసితి వేమిచెప్పుదు మహాదేవా! భవానీధవా.

మ. మితభాషారతుఁ డప్రయోజకుఁడు గా మేల్వాపదూకుఁడు వి
స్మితుఁడుం డాంబికుఁడంహతిప్రతిబడాయీ కోరుగా నార్యనిం
దితుఁడుం గఁత్సితుఁడుం గృతఘ్నుఁడగు వాఁడే గట్టివాఁడు న్మహా
ధృతిమంతుం డని యెంతు రజ్ఞులు మహాదేవా! భవానీధవా.

పరశురామపంతుల రామమూర్తి.

ఈకవి శుకచరిత్రరచనమువలనఁ గవులచరిత్రమున కెక్కియున్నవాఁడే! ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, సీతారామాంజనేయము వ్రాసినలింగమూర్తితనయుఁడు. ఈతనితల్లి లింగాంబ. ఇతఁడు (క్రీ॥ శ॥ 1800 ప్రాంతము) నూఱుసంవత్సరములక్రితమువాఁ డని కవుల చరిత్రమనుచున్నది. ఈతఁడే వ్రాసిన "ఈదులవాయిరామస్వామిశతకము" క్రొత్తఁగా వరంగల్లుప్రాంతమున లభించినట్లు పరిషత్తువారి 3463 గ్రంథమువలనఁ దెలియుచున్నది. శీలము పాపన్నపాలున కీశతక మంకితమిచ్చె నన వచ్చును. ఇందు మొదటఁ గేశవనామములయుత్పత్తులును, భక్తి, నీతి పద్యములును వ్రాసెను. ఇతఁడే వ్రాసినమఱిరెండు శతకములుకూడఁ జిక్కుచున్నవి. మనోహరశతకము, పరశురామశతకద్వయము నన నవి యీతని యితరచాటుకృతులు. మూఁడుశతకముల నుండియుఁ గొన్నిపద్యము లుదాహరించెదను.

(1) పరశురామశతకము.

శ్రీశునీశుభారతీశు భజించి వి, ఘ్నేశుఁగొలచి కవుల నెంచి మ్రొక్కి
గీతిపద్యముశతకీర్తింతు వినుమురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ‖ 1
హరిహరాత్మ లగుమహాదేవగురులింగ, మూర్తి పాదకమలములకు మ్రొక్కి
తన్నెఱుంగుయుక్తితగ నెఱిఁగింపురా, పటు గుణాభిరామ పరశురామ ‖
అప్పులిచ్చువాని కప్పులిచ్చిన నొప్పు, ఉప్పుగంబుకరణి నున్నవాని
గన్నవాడు నిర్వికారుఁడై యుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ‖ 189
నిప్పునీఁగలంటె నింగిని చెదలంటె, ననుటకేనియుట్ల నాత్మవిదుని
సుకృతదుష్కృతములు సుడియకనుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ 20
భూమినొదవి పరశురామ పంతులరామ, మూర్తి బ్రహ్మతత్త్వమార్గములకును.
తెలియ రెండు శతకములఁ దేటపఱచెద, పటు గుణాభిరామ పరశురామ ‖ 205

ఇది వ్రాసినకాలఁది వ్రాయవలెనని యున్నది. చాలా మంచి విషయము. వ్రాఁతతప్పులధికము.

ధరణిలోకశాస్త్రితనువాసనాబద్ధుఁ, డగుచు విహితకర్మమాచరించి
సద్విజుండ నసెడిజనుఁడు మూఢుండురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ॥ 4
అణువుమధ్యమము మహాత్ముఁడాత్మనికొంద, అందురడియుఁ జెందకనుట గాక
ఆత్మనిర్వికారుఁడదియు తానెట్లురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ॥ 76
కోటలోనివాఁడు కోటతాఁ గానట్లు, ప్రకృతిలోనివాఁడు ప్రకృతిగాక
ప్రకృతినెఱుఁగుచుండు ప్రభుఁడనియెఱుఁగరా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ॥ 80
వాసనలరితావి వాసిరాదువాని, వాసలేక వాసనానివారి
నొకనిగానెఱుంగు యుచితతతానురా, పటుగుణాభిరామ పరశురామ ॥ 108

మనోహరశతకము.

ఉ. శ్రీలలనేశమద్రి సగసీరుహగర్భగణాధిపాంఘ్రులన్
ఫాలముసోకమ్రొక్కి యొక పద్యశతంబురచించి మల్లికా
మాలికగాను మీకును సమర్పణఁజేసి తరింపఁగఁటి నం
బాలపురీశ, రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా ॥

చ. నిపుణతఁగల్గి యాసగుణనిరుణతత్త్వకవిత్వకల్పుఁడ
య్యు పరశురామపంతులకులోదధిసోముఁడు రామమూర్తి ప్రా
ణ్యుపకృతిగావహించి యొక యుత్పలపద్యశతంబుఁ జేసె నీ
విపుడ వెలుంగఁజేయు రఘువీర మహీతనయామనోహరా ॥ 109

ఉ. ఫాలమునన్ భవచ్చరణపద్మములుం బ్రణుతించురీపులున్
గేలత్వదీయమూర్తి విని కేవలమర్చనసేయు జాడవా
గ్జాలములంభవత్కథప్రసంగముఁ జేసెడినేర్పునీవె యం
బాలపురీశ, రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా ॥ 19

ఉ. పాలికి నీవు నేను సమబాధ్యుల మంశములొక్కటౌట నీ
పాలుగలుంగ మోక్షమది పాలిదునే తమపాలివాఁడ నా
పాలిడకుండినం దగవుపాలయి ప్రాజ్ఞులబోధదీర్తు నం
బాలపురీశ, రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా ॥ 31

ఉ. నీలలిశైకభక్తి జతనిర్జరనాథ బలిప్రదానముల్
కేలవహించి దేవతతికం గరుణింపఁగ మూఁడులోకముల్

కా•నె కొల్చి ప్రచ్చుకొనఁగాఁ గనువామను నిచ్ఛఁజింతు నం
బాలపురీశ, రాఘవనృపాల మహీతనయామనోహరా॥ 101

ఈదులవాయి రామస్వామిశతకము.

ఉ. శ్రీమదఖండ చిత్సుఖవిశేషపురాణశరీర భూరి మా
యామనుజావతార కమలాసన శక్రసురాది మానసా
రామవిహార దుష్టతవిరామ హితావనకామ తత్పరా
హేమకిరీట హారధర యీదులవాయిపురాధినాయకా.

ఉ. నెమ్మది కేశవాది పదనిర్వచనార్థము లొప్ప పద్యముల్
బిమ్మట కాదివర్ణసము పేతముగాఁగల ప్రాసపద్యయు
గ్మమ్ములొనర్చి నీకును సమర్పణఁజేసెద నాకభీష్ట మం
దిమ్మిఁక నైన మ్రొక్కెదను యీదులవాయిపురాధినాయకా. 2

ఉ. కేశియనంగ నొక్క బలుకృత్రిమ ఘోటకదైత్యుఁడామను
ష్యాశనునిన్ వధించిన సమర్థుఁడవౌట మహాత్ములెల్లనిన్
గేశవుఁడంచు భక్తిమదిఁ గీర్తనఁజేసి భవంబుఁ బాసి మా
హేశపదంబు నొందుదురు యీదులవాయిపురాధినాయకా. 3

ఇట్లు కేశవనామాంకార్థ మొక్కొకపద్యము.

ఉ. ఒంటరినుండువానిఁ గననోపని వెల్గుల వెల్గు వానినే
మంటకయుండువాని తననంటి మెలంగు జగంబు గన్న వా
ల్గంటి గలుంగువాని నినుఁగాంచెదు వాఁడొకఁడైన నూటి వె
య్యింటను లేఁడు చిత్రమిది యీదులవాయిపురాధినాయకా! 4

ఉ. వేణురవప్రవాహ పదవీరసమగ్న ధురీణ నిత్య గీ
ర్వాణ పరిస్తుతాఖిల పురాణవిభాస్పద నాద్యనంతక
ల్యాణ గుణప్రవీణ సరహస్య శరాసనమంత్రశాస్త్ర పా
రీణ నినున్ భజింతు మది నీదులవాయిపురాధినాయకా! 55

ఉ. వింతను సన్నుతింతు మఱినెంతయు దూఱుదు నెంతకోర్తు నే
నెంతయు నాడిపాడుదు నొకించుకఁ బల్కవు చూడనైన శ్రీ
మంతుఁడ వీవు నేమనుజమాత్రుఁడ నీసరిగోరి పోర నే
నెంతటివాఁడఁ బ్రోవఁదగు నీదులవాయి పురాధినాయకా! 58

ఉ. శ్రీలసనాలవాలుని విశేషగుణావృతకార్యజాలునిన్
శీలుని వంశవర్ధన సుశీలుని పాపయ నామకావనీ
పాలుని తత్కుమార చినపాపన్నపాలుని ధర్మశీలుని
న్నేలుచునుండు మెల్లపుడు నీడులవాయి పురాధినాయకా! 99

చ. నృపులు గణింప సత్కవులు నిర్వృతి నొంద జనానురక్తి గ
ల్గ పరశురాముపంతుల కులప్రభవుం డగు రామమూర్తి యు
క్తపదము లొడ్డి పద్యశతకం బొనరించెను దీని ధాత్రిలో
నెపుడు వెలుంగఁజేయు మిఁక నీడులనాయిపురాధినాయకా! 100

చట్రాతి - లక్ష్మీనరుసు

ఇతఁడు విశాఖపురిమండలమువాఁడు. విజయనగరపురాజుల బందుగుఁడును, దివాను నగుపూసపాటి సీతారామరాజు "తూర్పు యిండియాసంఘము"వారికాలమున రాజునకు, దేశమునకుఁ బ్రజలకును జేసినయధర్మముల గర్హించి యాతనిదుర్మార్గముల వెల్లడించుట కీతిట్టుశతకము వ్రాసె నని విజయనగరమువారు చెప్పుచున్నారు.

ఈకవి యడిదము సూరకవికాలమువాఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1750 ప్రాంతమున నుండెను. సీతారామరాజు దౌష్ట్యములు తెలియఁగోరువా రాంధ్రకవులచరిత్రము నందలియడిదము సూరకవిచరిత్రమును జదివినఁ దెలియఁగలరు.

ఈతనిశతకమునుండి శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. ఇందలి 13 పద్యములు బ్రౌనుదొరగారికాలమునందే యచ్చువేసి యున్నారు. శతకము మృదుమధురమై నీతిబోధకముగ నున్నగర్హాణ కావ్యము. (నిందాగర్భము.)

సీ. వెనువెంటఁదిరిగితే విటకానితోఁ జెప్పి-సమకూర్చు కార్యంబు సానిదైన-దచ్చికజేసి
తే వచ్చినదొంగను-కూసిపోఁగొట్టును కుక్కయైనఁ-నలవాటుఁజేసితే యనుగునంటినముల్లు

గతు నేయును పావరక్షుయైన-నీవాఁడననుకొన్న నెలనెలపనిఁజేసి-మానిపోవును డబ్బు మంగలైన-అంటకన్నను తిక్కుపైనట్లుదోఁచె-ననుసరించినవారిఁగాయంగి లేక - యందలం బెక్కి తిరిగితే యతిశయంబె? భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 1

సీ. పట్టి రేపినవానిఁ గుట్టుగాకీఁగలు- తేనియఁద్రోలిన వానికేమి - చెట్టుఁగొట్టినవాని శిరముపైఁబనుకొమ్మ - యిల్లుఁగట్టినవాని కేమికొదువ - పొల్లినదానికె పుండ్లంటుకొనుఁగాని - యాసొమ్ముఁదినువారి కంటుకొనునె - పిడుకవానినిరాఁగ మొదవు దన్నునుగాని - పాల్ద్రావువానికి భయముగలదె - యధిపునకుఁబాపమేమి బ్రాహ్మణు లసొమ్ము - దస్తుఁజేసినవానికే తగులుకీడు - నరికితే కత్తి రాతిపై మొరవఁబోదె - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 2

సీ. కొతిమిరగింజ లంకపరములఁబెట్టునా - పాఁతచెప్పులకాళ్ళఁ బావుకున్న - మడి లోపల మనుష్య మలము వేయక కాని - బలువు ముల్లంగిదుంపలు మొలచునె - బరికెచే తనుబట్టి భయపెట్టికొట్టక కంచరిత్తట్టు శీఘ్రమునడుచునె - తండనుల్ కోలచే పుండు గాఁబొడువక - తిన్నగానడుచునే దున్నపోతు - మెట్టుకొకమారుదొబ్బులఁ బెట్టకున్న- కరిగి మెత్తనఁబడదు ముష్కరునిమనసు - దొంగవానికిఁ జెవిఁగోయ దోసమేమి - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 3

సీ. ఏరుఁగ మరలింపలేని మావంతుండు - పైనిఁగూర్చున్న లాభంబుగలదె - జలము మళ్ళింపఁగఁజాలని యొడ్డరి - బట్టెవెంబడినున్న భాగ్యమేమి - చెట్టుపూయించఁగ చేఁగాని మాలీఁడు - పూఁదోఁటనుండిన పొదవుగలదె - వ్యాధి ద్రిప్పఁగలేని వైద్యుం డు చేసంచి - పట్టుకొతిరిగినఫలమదేమి - రాజుగారికి బుద్ధి మరల్పశక్తి - నేయనిప్రధాని ప్రజలను చేటుగాదె - (యీచరణంపాతఁ) - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 4

సీ. భాగ్యవంతునియిల్లు పాడుగానేయంగ - పరదారగమన పాపంబెచాలు - సొమ్మున్నవానిల్లు చూరపుచ్చంగను - గొప్పవడ్డికినిచ్చు తప్పెచాలు - నుద్యోగియిల్లు నద్యోహానినేయంగ - వినకుండ దొరసొమ్ముఁదిను టెచాలు - కోమటియిల్లుసంకుచితము నేయ బ్ర - హ్మస్వముదిన్న ద్రోహంబెచాలు - నెంతసామంతుఁడైన వానిల్లుచెడును - బీదబ్రాహ్మణులను బాధపెట్టెనేని - కారడివిఁదైన వహ్నిచేఁగాలకున్నె - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 5

సీ. సాగరోదకమున సంతృప్తిఁబడీయుండి - చేఁప్పదావఁగవచ్చెచెలమనీరు - మదదంతికుంభంపు మెదడుమేయఁగడంగు - హరినక్కనంజుడు కాసపడియె - బలువుపాములదినఁ పాల్పడుఖగరాజు - చిరుతకప్పలఁదిన చింతఁజేసె- బహుదేశమేలు భూపాల

శిఖామణి - బ్రాహ్మణక్షేత్రముల్ పట్టుసాగె - కాలగతి విపరీతంబుగాఁగవచ్చె - కలిపురుషుఁ నేలుబడి బల్విగాఁగ హెచ్చె - ధర్మదేవతకి మ్మెద్దిదాఁగియుండ - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 6

సీ. రణరంగమున శత్రురాజులగెలుచునే - దండుగల్ బట్టిడి రండకోడుకు - భూదారములఁబట్టఁ బోవంగనేర్చునే - కుండలఁబడఁద్రోయుమొండికుక్క - సత్పాత్రదానంబు సలుపంగనేర్చునే - శానిసెలకునిచ్చు పాడఁగట్టు - తీర్థప్రదేశంబు తిరుగంగనేర్చునే - ఘోరాటవిఁజరించుఁ గోతిపోతు - క్రూరకర్మండు పుణ్యకర్ముండుగాఁడు - పుణ్యకర్ముండు క్రూరకర్ముండుగాఁడు - దుంతకరిగాదు మదదంతి దుంతగాదు - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. 7

సీ. కలనాడు సత్పాత్రములదాఁచుకొనలేని - హీనున కుద్యోగమియ్యఁదగునె - యుద్యోగమున్నప్పు డుపకృతిసేయని - కొయ్యపోతునకు భాగ్య మియ్యఁదగునె - అధికారమున్న వాఁడాశ్రితుఁబ్రోవని - క్రూరున కాయుస్సుఁగూర్పఁదగునె - సామంతమున్నచో జనులరక్షించని - ఖలునకు సంపదల్ నిలుపఁదగునె - నీకు నేరంబులివియూనె నిందఁబడకు - దుష్టజనవిగ్రహమున కీర్తులు లభించు - నీరుకట్టకు భయపడువారుగలరె - భండనారాతిభీమ కోదండరామ, 8

సీ. తామ్రశుభ్రములచే తరి పగాభులవేల్పు - వైద్యులవేల్పు సవ్వాయిసాని - సాలీని నేల్పుగా చాకిరకురాయి - కంచర్ల వేల్పు తస్కరకులంబు - తిలఘాతకునివేల్పు కలవాని పండుగ - పిరికిబంటుకు వేల్పు పెద్దవిగండి - బంట్రౌతులకు వేల్పు ప్రభువైరివర్గంబు కోమట్లవేల్పు కక్కుర్తిపరుఁడు - ఘనపురోహితు వేల్పు కాని నక్షత్రంబు కుమ్మర్లకును వేల్పు కుర్కురంబు - పంచాంగులకు వేల్పు భానూపరాగంబు - సాహుకార్లకు వేల్పు క్షామవేధ - వడ్లకమ్మరివేల్పు వర్షించు తొలకరి - కూలివాండ్లకు వేల్పు గాలివాన - మోపకులకు వేల్పు దోషకృద్గ్రహపతి - మంచిభూభర్త బ్రాహ్మణుల వేల్పు - కడమవారికి వేల్పు తత్కర్మఫలము - మాదృశాదులవేల్పు నీస్మరణమహిమ - కలదె పులిపక్కజోరీగకలజడెందు - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. ౯

సామంతులకు నివాసములందు పారాలు - వారాంగనలకు సవ్వాయి పుండ్లు - మధుకోశములయందు మక్షికవ్యూహంబు - మొగలిపూచెట్లకు మళ్ళగములు - అర్చనగుళ్ళలో నాళ్ళలుగొనువారు శ్రీగంధతరుల కాశీవిషములు - రాజులయొద్దదుర్మార్గప్రధానులు గొర్లమందల యొద్దకుర్కురములు - గలఁగజేసిన విధికేమిగల్గునొక్క - తత్తదరులచేత పొందగలతిక్లె - కానిపనిసేయ దేవతకైననింద - భండనారాతిభీమ కోదండరామ! ౧౦

సీ. మెఱుఁగు నేయక కానిమృదువుగాదన్నము - రుచి లేకయుండు పొగచనికూర - సానఁబట్టకమణిశ్ఛాయమిక్కిలి కాదు - రతిలేక యింతి సంతతిఁబడయదు - గొట్టు వెట్టక చెట్టుకుసుమంబు లియ్యదు - నూరకయున్న మందుసరిపడదు - ముక్కుమల్పకదీపమెక్కువవెలుఁగీదు - తరచక వెన్నీదు పెరుగుబొట్టు - వేడిజూపక నెయిగాదు వెన్నముద్ద ఖలుఁడు గుణవంతుఁడౌను చకారగుళ్ళ - కలికముగఁ గాని తీరదు కంటిరేట - భండనారాతిభీమ కోదండరామ! ౧౧,

సీ. పాలభాండము పిల్లిబడఁద్రోయఁగానేర్చు - నొలికినపాలెత్త నోపఁగలదె - పూచినవృక్షంబు పురుగంటఁగానేర్చు - చీడమానిపి బాగుచెయ్యఁగలదె - పూర్ణతటాకంబుఁ బొరియవెట్టఁగనేర్చు - నెఁట్టికిఁ గలమపోయఁ జఁగలదె - గోవుమూగఁబు ముక్కుసఁదొల్వఁగానేర్చు - మాలకాకము పుండుమాన్పఁగలదె - యగ్రహారము ఘాతసేయం దలంచు - పాపకర్ముఁడదిమరల్పంగలఁడె - దీనఁను బ్రోచుటకు నీవె దిక్కుగాక - భండనారాతిభీమ!। ౧౨

సీ. పిల్లలతో మేయ వెళ్లెనుధేపవు - పెద్దవ్యాఘ్రము కు జెదరవలదె - కొమ్మలు గాయలాకులు నిండువృక్షంబు - జంఝూనిలమువకు జడియవలదె - పటుయావనమున గర్భముమోయు నిల్లాలు - పొరుగింటి స త్తికివెరువవలదె - సామంతుఁడై సర్వసంపదల్ గలవాఁడు - సత్కవితిట్టుకు జంకవలదె - జెట్టుమనసున నివి లక్ష్యపెట్టకున్న - దాని కైన ఫలంబుమందరికి తెలుసు - గాలిలోనిదు దీపంబు గూలిపోదె - భండనారాతిభీమ కోదండరామ. ౧౩

గంగాధరకవి.

ఈకవి కాశికి వెళ్ళి విశ్వనాథుని దర్శించి గురుస్వామిచే లింగధారణ మందెను. (94) ఇందీతఁడు విభూతిపుర మని రెండుమూఁడుసారులు చెప్పినాఁడు. అది యెచ్చటిదో? ఈతఁడు గురుబసవదేవునకు శ్రీశైలమల్లికార్జునునకు నభేదముగ వర్ణించెను. బసవన్న, పండితారాధ్యులు, శివనాగమయ్య, కుమ్మరి గుండయ్య మొదలగువీరశైవభక్తుల వినుతించెను. (7; 38; 57; 74; 82)"శ్రీకంఠుఁజింతించు చిత్తంబు చిత్తంబు, శివభక్తులఁతోఁజేయు చెలిమి చెలిమి" యనిపోతన్నగారి

పోలిక లున్నవి. దాక్షారామభీమేశ, బెజవాడమల్లికార్జునులఁ దల పెట్టెను. (56)

సీ. శ్రీమన్మహాదేవ! సృష్టిసంరక్షణ! దక్షాధ్వరధ్వంస! ధవళవర్ణ!
నందివాహనయానశ! నాగేంద్రకేయూర! కందర్పసంహార! కలుషదూర!
కైలాసగిరినాథ! కనకాద్రికోదండ! కారుణ్యనిధి! భక్తకల్పవృక్ష!
గంధర్వగీర్వాణ గరుడకిన్నెరయక్ష సిద్ధ విద్యాధరసేవితాత్మ!
పార్వతీప్రాణనాయక భవ్యచరిత! భర్గలయకాల రుద్రకృపాసముద్ర!
సర్వగుణధామ శ్రీశైల సార్వభౌమ, చెన్నమల్లేశ! శివలింగ! శరణుశరణు!. ౧

సీ. నవపుష్పకోమలి! నారీశిరోమణి! గిరిరాజనందన! కీరవాణి!
గగనసన్నిభమధ్య! గంధేభమదయాన! యరవిందలోచన! హంసగమన!
కనకజ్జగన్నాథచంద్రబింబానన! సరసిజాసన వినుతచరణయుగళ!
భ్రమరసుందరవేణి! భక్తచింతామణి! భూరిగుణశ్రేణి! పుష్పవేణి!
గౌరి! కల్యాణి! శాంభవీ పద్మపాణి! యంబజగదాంబ భ్రమరాంబ! నాత్మదలఁతు
సర్వగుణధామ! శ్రీశైలసార్వభౌమ! చెన్నమల్లేశ! శివలింగ.శరణుశరణు!. 95

ఇతఁడు పాల్కురికి సోమనాథు నీక్రిందివిధముగ స్తుతించెను.

సీ. బసవపురాణ ప్రబంధంబుఁజెప్పిన, ధన్యుండు పుణ్యవర్ధనుఁడు ఘనుఁడు
నిగమప్రవీణుఁడు నీతిసంపన్నుఁడు, శివకవీంద్రుఁడు దయాసింధుమూర్తి
ప్రతివాదసంఘాత భద్రేభసింహుఁడు, జయశాలి! శాశ్వతచక్రవర్తి!
శ్రీగురుమూర్తి పాలకురికి సోమేశ్వరు, సంస్తుతింపుమయంబున నాత్మనిల్పి
గీ. మ్రొక్కి కీర్తించి సంతోషమునఁ జెలఁగి, పరమహర్షంబుతో మిమ్ముఁ బ్రస్తుతింతు
సర్వ॥ 96॥

" విఖ్యాతికెక్కిన విభూతిపురమందు శ్రీగురుబసవన్న శిష్యుఁడైన
కవివరేణ్యుండు ఘనుఁడుగంగాధరుండు, వెలయ నీపద్యశతకంబు వినుతిఁజేయు ॥ 99

ఈతఁడు పాలుకురికి సోమనాథునికాలమువాఁడా యని యను మానము కలుగుచున్నది. ఒక్కొక్కపద్యము చెప్పి, యొక్కొక్క సోపానము నెక్కి శ్రీశైలము చేరినట్లు కాంబోలీకవినిఁగూర్చిశైవులు చెప్పుదురు. శైవుల కీశతకము పరమప్రీతికర మైనది. కావున మఱి

రెండుపద్యములఁ జూపెదను. పండితమల్లికార్జునుఁడు దాక్షారామమున విప్రుల గెలిచె ననెను. (67) ఈశతకము 1844 క్రీ॥ శ॥ న ముద్రిత మైనది.

చెన్నమల్లేశ్వరశతకము.

సీ. చెంచురూపములు బ్రసిద్ధిగాఁగైకొని, ప్రమథావళులనెల్ల భటులఁజేసి
సారమేయంబులై చదువులుగొల్వఁగా, పాయటాకులు చుట్టుపాటిమెఱయ
యాయింద్రకీలాద్రి నతివేగమున నెక్కి, క్రోడంబునుర్విపైఁ గూలఁజేసి
కోరివచ్చిన సునాసీరునందను మెచ్చి, కోరినవరమిచ్చి కృపదలంచి
దివ్యబాణంబుకృపఁజేసి ధీరగతిని, వేలుపువెంటవిభవంబు వినుతిఁజేతు
సర్వగుణధామ శ్రీశైలసార్వభౌమ, చెన్నమల్లేశ శివలింగ శరణు శరణు ॥ 23

సీ. చెలఁగి బ్రాహ్మణహింస చేసినవాఁడైన, కడుహీనుఁడగు మాతృగమనుఁడైన
మగువలవధియించు మారవాగనుఁడైన, శిశువులశిక్షించు చెనఁటియైన
గోహత్యచేసిన కుటిలపద్ధనుఁడైన, మద్యపానముసేయు మనుజుఁడైన
కైలాటకాఁడైన కనకచోరకుఁడైన, ఖలుఁడైన నాచారహీనుఁడైన
కాశిలో తనువు వీడ్కొన్నఁ గలుగుముక్తి, సౌఖ్యకరమైన మీరున్న సరణిఁ గందు
సర్వగుణధామ శ్రీశైలసార్వభౌమ! చెన్నమల్లేశ శివలింగ శరణు శరణు। 63

సిద్ధరామకవి.

ఇతఁడు సిద్ధరామశతకమును వ్రాసెను. ఈసిద్ధరాముఁడు బసవనాథులకుఁ బూర్వుఁడని కొందఱందరు. ఆతనిపేరువాఁ డింకొకఁడో— లేకయాతనిభక్తుఁడో— దీనికర్త యైయుండును. శతకము నందు సిద్ధరామకవియే దీనికర్త యని నిదర్శనము లేదు. పైఁగా కాఁడనుట కేకవిస్తుతియాధారమగుచు. ఇది సిద్ధరామదాసుఁడే యొక శైవుఁడు సిద్ధరాముని సంబోధించి వ్రాసినట్లు మొదటిపద్యమే సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. కేదారదేవరశిష్యవర్యుఁడు సిద్ధరాముఁడని యాంను న్నది. శతకశైలియు నాధునికముగఁ గనఁబడుచున్నది. ఈశతకముచాల

ప్రాచీన మనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1800 కంటెఁ బూర్వపు డై యుండును. ఇతఁడు పిడుపర్తి బసవేశ్వరునిఁగూడ స్తుతించెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

సిద్ధరామశతకము.

సీ. శ్రీకరసముదీర్ణ లోకైకనుతదేవ, నయమార్గతత్త్వ నిర్ణయసుభావ
మహిఁ జతుర్విధయోగ మానసాభ్యుదయాంగ, కలితషట్థ్సల భవ్యకారణాంగ
త్రివిధ లింగజ్ఞాన దీక్షావిధానజ్ఞ సకలవేదపురాణ శాస్త్రధుర్య
పంచముద్రోల్లాస పంచాక్షరీమంత్ర, మంజులతంత్ర సమ్మతవిశేష

శీలకేదార దేవర శిష్యవర్య, నాదుహృదయాబ్జ కర్ణికఁ బాదుకొన్న
మీకు శతకంబుఁగూర్చెద లోకులెన్న, చిత్కళాధామ శ్రీ గురుసిద్ధరామ! 1

సీ. బసవపురాణాది బహుశాస్త్రతతులెంచు, పాల్కురికి సోమేశు బంటుబంట
వర్ణితసుజ్ఞాన వచనాదులెఱిగించు, ప్రభుమహాదేవుని బంటుబంట
పరమరహస్య ప్రబంధాదులొనరించు, బలుచెన్నబసవేశు బంటుబంట
దీక్షావిధానంబు దెలుఁగించుఁ బిడుపర్తి, బసవేశ్వరస్వామి బంటుబంట

మఱియు వరవీరశైవ సన్మార్గభవ్య. కావ్యలక్షణగణ విచక్షణులబంట
గాన నేనేర్చుపాటిగాఁ బూనితయ్య, చిత్కళాధామ శ్రీ గురుసిద్ధరామ! ॥

సీ. మెచ్చువచ్చినవేళ హెచ్చు మెచ్చులువేళ, గీడుజెందినవేళ క్రిందఁబడుచు
కించిత్సుఖమెంచి మించిముచ్చటలాడి, సొక్కి దుఃఖమటన్న కక్కసిల్లి
కలిమిజెందినవేళ కడుగర్వమునఁ బర్వి, లేమి భ్రామినసామి నోమితలఁచి
జనియించు దుర్బుద్ధి జనియించి విలపించి, కరణంబు మరణంబు కలిగికలిగి

యాకటను వేఁగి కడులోఁగి యాత్మనాగి, దప్పి మతిదప్పి యెప్పుడు ధరణిఁదిరుగు
కలుషజీవుండు పరమాత్మఁ గానలేఁడు, చిత్కళాధామ శ్రీగురుసిద్ధరామ! ॥ 45

సీ. తా మెఱుఁగలను చాలఁ దగనాడుదురు గాని, తా మొక్కరాడినఁ దాళలేరు
అతివేడ్క పరులసొమ్మపహరింతురుఁ గాని, తమసొమ్ము పరులకుఁ దగులనీయరు
తగువారి కొకకాసుఁ దామొసంగరు గాని, యొరులొసంగినసొమ్ము నొల్లననరు
ఒకరిసంపదఁజూచి యోర్వకుందురు గాని, దమసంపదలు మేలు దలఁచుకోరు

గొందఱల్పులు ధరలోన కూహకములఁ, నెంచి మఱిమించి గర్వించి యెమ్మెదిరిగి
నట్టిజనులకు యమబాధ లెటులుకుగు, చిత్కళాధామ శ్రీ గురుసిద్ధరామ!।

సీ. కలిమిగల్గిననాఁడు గానరేరరుగాని, కలిమిబోయిన దూరఁగలరునిన్ను
వయసుగల్గిన నిన్ను వన్నెదల్పరుగాని, వయసుబోయిన నిన్ను వగవఁగలరు
ముదముఁజెందినవేళ మొనసిగొల్వరుగాని, కీడొందఁ దిడుదురు కినుకనిన్ను
తమదార్ఢ్యమునఁ బూజ దనరఁ జేయరుగాని, యలరోగమున నిన్ను నాడఁగలరు
గాని భక్తవిచారైక కలితసార, మహిమగనుటయు నిచ్చలు మరగినిన్ను
కోర్కెమీరఁగ మదిలోనఁ గొలువలేరు, చిత్కళాధామ శ్రీ గురుసిద్ధరామ 71

సీ. ఒరులపంచలఁ జేరి యొదిగియుండుటకన్న, సుడిగుంపముల దంపఁబడుట లెస్స
కడునార్త్రి మొరులను కదసి వేడుటకన్న, కోరి భిక్షంబెత్తి కొనుట మేలు
పరులకధీనమై బ్రతికియుండుటకన్న, తెగియొక్కఁడై భూమి దిరుగుటొప్పు
నతిమూఢులగువారి నాసఁ జేరుటకన్న, నెన్నంగనడవుల నున్న మేలు
కఠినచిత్తుని మాటలు కంటగింప, వినుటకన్నను దేవుఁడై మనుట బాగు
ఎఱుఁగఁగలయట్టి మనుజులకెన్న దాము, చిత్కళాధామ! శ్రీ గురుసిద్ధరామ!॥

సోమేశ్వరారాధ్యులు

ఇతఁడు పాలుకురికి సోమనాథుని భక్తుఁడు. శిష్యుఁడేమో? శైవ గ్రంథములలో భక్తులనేకులు పాలుకురికి సోమన్నను దైవముగా నుతింతురు. పాలుకురికి సోమన్న సంస్కృతమున నొక యన్యవాదకోలాహలము వ్రాసె నందురు. ఈసోమేశ్వరారాధ్యులు దానిని భాషాంతరీకరించినట్లు తోఁచుచున్నది. "ఏనుపన్యసింతు నేకాంబ్రగురుచిత్త నలినభృంగసోమ నాథలింగ!" అనిమకుటము. ఇతఁడు పాల్కురికి సోమన్న నిట్లుస్తుతించుచున్నాఁడు.

సీ. బసవపురాణప్రబంధంబు మీరు ర, చించిన యభినవశ్రీ నుతించి
మీరర్థి శ్రీపండితారాధ్యచరితంబు, చెప్పిన నిరుపమ స్థితినుతించి
మీరు చతుర్వేదసారంబు చేసిన, మహితపాండిత్య సమ్మతినుతించి
బసవరాజీయాది బహుకృతుల్ మీరు ని, ర్మించిన సామర్థ్య మేనుతించి
గీ. రసికతత్త్వభావరతి నన్యవాదకో, లాహలంబు వేదలాలితముగ
నేనుపన్యసింతు నేకాంబ్రగురుచిత్త, నలినభృంగ! సోమనాథలింగ!॥

సీ. భవదీయసంబంధ బంధురంబయ్యె నే, భాగ్యంబుచేసె నో పాలుకురికి
భవదంఘ్రిపూజ నాపరులకిమ్మయ్యె నే, భాగ్యంబుచేసెనో పాలుకురికి

* * * *

గీ. పాలుకురికి యెట్టిభాగ్యంబుచేసెనో, నీస్వనామపూర్వ నిహితమయ్యె
యాహితానుషంగ ! యేకాంబ్రగురుచిత్త, నలినభృంగ ! సోమనాథలింగ !॥

పిమ్మట శైవగ్రంథములలో నుతింపఁబడుపురుషులనామములు పెక్కు లున్నవి. బసవయ్య నాచన్న బసవయ్య నిజలింగ చిక్కయ్య, కక్కయ్య, మాచయ్య, వేమయ్య, శివరాత్రి సంగయ్య, మొదలగు శైవమహాపురుషులం బేర్కొనెను.

కర్మవాదము గజిబిజిచేసినకాట కోటయ్య, జైనవాదము జిట్టుముట్టాడినదాసి దేవయ్య, కాలవాదము కల్లచేసిన మార్కండేయమునియు వచ్చిరి. శైవసంప్రదాయముగ స్తుతించినయీసోమేశ్వరారాధ్యు లెవరు? తెలియుటలేదు.

సీ. మాఁనుచుట్టుఁదిరుగ మంచిదనినుతింప, గానుగయెద్దేమి కనియెఁ దిరిగి
స్నానము శుచిచేయు నేని యేశుచియయ్యె, నిత్యంబు గున్నంగి నీళ్లఁగ్రుంకి
తలబోడిమైనను దత్త్వజ్ఞుఁడేనియుఁ, దలబోడిపడుచత త్త్వజ్ఞురాలె?
సతిఁగూడమియబ్రహ్మచర్యమేనిశిఖండి, సతిఁగూడ దబ్రహ్మచారియౌనె

గీ. ఏమిచెప్పభక్తి హీనవ్రతంబులు, బుగ్గిలోన నెయ్యి పోసినట్లు
యెన్న నేలయింక నేకాంబ్రగురుచిత్త, నలినభృంగ! సోమనాథలింగ ! 34

ఈగ్రంథము వేదములకు, శాస్త్రములకుఁ దనకుఁబూర్వము లైనశైవగ్రంథములకు సారమని కవి చెప్పుచున్నాఁడు. ఇది పరిశీలింపఁదగిన దని నాయూహ.

"కీర్తింపబసవేశు గీతప్రబంధముల్, వాయింప నేర్పరు కైలాస వీణెయందంగ ?
పాలుకురికయ్య ప్రబంధములన్నింటి, పెట్టినయొడికంబు పెట్టెయందఁగ."

ఇట్లే తనగ్రంథప్రాశస్త్యమును, శివభక్తులకు శరణుశరణు లనుటతోనే యాద్యంతములు నింపివేసెను. ఇది శ్రీసోమేశ్వరవిరచిత-అన్యవాదకోలాహలము." అని గ్రంథాంతమున నున్నది. కొన్నిము

ద్రితప్రితులలో నిది శివయోగింద్రవిరచిత మనియున్నది. ఎవ్వరు కర్తలో సత్యము తేలదు. ఎవ్వారువ్రాసినను క్రీ॥ శ॥ 1750 కంటెం బూర్వపుది కావచ్చును.

నిమ్మల - లక్ష్మణార్యుఁడు.

ఇతఁడు శైవుఁ డైయుండును. కంచియేకామ్రలింగని సంబోధించి శతకము వ్రాసెను. వేమన్నవఱకుఁ గలకవులఁ బొగడెనుకావున నీతఁడు 15 వ శతాబ్దమునకుఁ బిమ్మటివాఁడు. ఈతఁడు 15,16 శతాబ్దములవాఁ డని వినఁబడుచున్నది. సాక్ష్యము లేదు. ఇతఁడు కౌండిన్య గోత్రిజుఁడు. నిమ్మల వేంకటార్య లక్ష్మమాంబలపుత్త్రుఁడు, లక్షణకవి. ఈతఁడేగాక మఱియొకకవికూడ నిదేశతకము వ్రాసియున్నాఁడు. కర్త పేరు తెలియదు. ఇవి రెండు నముద్రితములు. వివరము లింతకంటెఁ దెలియవు. శైలికి రెండుశతకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపుచున్నాను.

ఏకామ్రలింగశతకము.

సీ. వ్యాసవాల్మీకుల వర్ణించి యాకాళి, దాసుల నెమ్మది దలఁచినన్న
వరుసతిక్కనమంత్రి యధిపుఁగొనియాడి, భీమవేమానంత బిరుదుకవుల
బడవార్య పెద్దన్న బాణయాజినదేవ, సత్కవీంద్రులనెల్ల సన్నుతించి
నేనేర్చువిధమున నియంకితంబుగాఁ, జెప్పెద శతకంబు చిత్తగింపు
పరమపావనచారిత్ర ఫాలనేత్ర!, విషమకరశరభంగ వృషతురంగ
యోగిహృత్సంగ బాలచంద్రోత్తమాంగ, అంబికార్ధాంగ! కంచి యేకామ్రలింగ! 2

సీ. అతివేడ్క శతకమేకామ్రేశనీపేర, చేసి తానర్పించ చిత్తమలర
గురుతరకౌండిన్య గోత్రపావనుఁడైన, యవనినిమ్మల వేంకటార్యసుతుఁడు
ఘనుఁడు తా లక్ష్మాంబ గర్భాబ్ధిచంద్రుండు, లక్షణపరక వీలక్ష్మణార్యుఁ
డినివిన్నవ్రాసిన నతిభక్తి చదివిన, జనులకు నిహపర సౌఖ్యమొదవు

మోదకులరంగ ముక్తికి మూలమగును. విషమశరభంగ శరభాంగ వృషతురంగ
యోగిహృత్సంగ బాలచంద్రోత్తమాంగ, అంబికాశ్లాంగ కంచియేకామలింగ! 99

ఇంకొకయేకామ్రలింగశతకము పరిషత్తులో నున్నది. అది యింకొకకవిది. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు చూపెదను.

సీ. శ్రీపార్వతీశ్వర శృంగారశేఖర, అహిరాజకేయూర అఘవిదూర
గంగాజటాధార కమనీయగుణహార, హరివైరివిదార యచలధీర
విబుధజనాధార విరహితసంసార, శ్రితలోకపరివార సితశరీర
మునిబృందమందార మూర్తిత్రయాకార, శరనిధిగంభీర ధరనివార
భువనసంచార సంతతభోగసార, చంద్రకోటీర భీకర సమరశూర
మదన మదభంగ మహిత క్షేమాసతాంగ, శరధృతకురంగ కంచి యేకామ్రలింగ!

సీ. అటపదియమ్మల గుటికానిగర్వంబు, మాయజేసిన జగన్మాన్యుఁడీవె
ఒంటిత్రాగుడువంట జంటరాకాసిని, మంటఁగల్పిన సితకంఠుఁడీవె
సుడివాలుకేలున జడిఁగొన్న జేజకు, పరమమిత్రుండైన భర్గుఁడీవె
చట్టుకూతురునిచే పట్టి లోకములెల్ల, పట్టుగానేలిన భవుఁడవీవె
భక్తజనులను రక్షించు బ్రహ్మమీవె, యనుచు మదిలోన నిన్నెంతు ననుదినంబు
మదనమదభంగ మహిత క్షేమాశతాంగ, శరధృతకురంగ కంచియేకామ్రలింగ 27

సీ. భక్తరక్షకుఁడని భజన చేసితిగాని, ఇంతనిర్దయుఁడని యెఱుఁగనైతి
శంకరుఁడనుచును చాలనమ్మితిఁగాని, కఠినచిత్తుఁడటంచుఁ గాననైతి
దీనావనుండని తెలిసి మ్రొక్కితిఁగాని, విషగళుండవనుచు వెతకనైతి
నిందుశేఖరుఁడని యిందుఁ జేరితిగాని, మదనారి యనుమాట మఱచిపోతి
మంచిదాయెను నీవెన్నిమాయలైన, జేసితేమందు నిఁకఁబాయ సిద్ధముగను
మదనమదభంగ మహిత క్షేమాశతాంగ, శరధృతకురంగ కంచి యేకామ్రలింగ! 72

పోతన్నపోలిక పద్యములు.

సీ. శ్రీకంఠుఁబూజించు చేతులు చేతులు, దివిజారితలఁచిన దినముదినము
గంగాధరునిఁజూచు కన్నులుకన్నులు, శివునికి మ్రొక్కెడు శిరముశిరము
విశ్వేశుకథవిను వీనులువీనులు, శివమూర్తినుతియించు జిహ్వజిహ్వ
పరమాత్మునుగొను పదములుపదములు, భూతేశ్వరునిమీది బుద్ధిబుద్ధి

గీ. యనుచు విబుధులచేవిని యనుదినంబు, సన్నుతింపుచునున్నాఁడ సత్యమనుచు
మదనమదభంగ మహితక్షేమాశతాంగ, శరధృతకురంగ కంచి యేకామ్రలింగ॥ 74

సీ. చంద్రశేఖర నీదు చరణకంజములను, సేవింపఁగాలేని చేతులేల
కందర్పహర నీదు కమనీయమగుమూర్తి, కనుఁగొనఁగాలేని కన్నులేల
విబుధసన్నుత నీదు విశ్రుతసత్కీర్తి, వినలేనియట్టి యావీనులేల
త్రిపురాంతకా నీదు దివ్యాలయములకు, చనఁగలేనట్టి యాజన్మమేల
భక్తిలేక సమర్పించు పత్రియేల, నిత్యమగు * *..........
శరధృతకురంగ కంచి యేకామ్రలింగ॥ 85

చెన్నాప్రెగడ నాగరాజు.

చెన్నాప్రెగడవారిది చాల ప్రాచీనకుటుంబము. వీరిలోఁ బ్రాచీనులు మంత్రులుగానున్న ట్లాంధ్రులచరిత్రము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నది. వీరిలో 2, 3 వందల సంవత్సరములక్రితము కొందఱు శుద్ధశైవులుగా నుండిరి. కొంద ఱిటీవల వైష్ణవమతప్రియులైరి. ప్రాచీనకాలమునందు రమారమి క్రీ॥ శ॥ 1750 ప్రాంతమున నున్నయీనాగరాజకవి వ్రాసిన "గణసౌజన్యాఖ్యానశతకము" అను గ్రంథము ప్రాచీనశివభక్తులు, గణజనములోనివారిని స్తుతించుచు వ్రాసినది దొరకినది. ఈకవి యాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, గోదావరీమండలములోనివాఁడు. ఇతఁడు మల్లంపల్లి రామలింగగురునిచే లింగధారుఁడై దీక్షస్వీకరించెను. తాళలింగముకొడుకగు బ్రహ్మలింగమీతని మతగురువుకాఁబోలును. శైలి కీతని శైవశతకమునందలి పద్యములఁ గొన్ని చూపెదను.

శైవస్థాపనాచార్య స్తుతిశతకము. (గణసౌజన్యాఖ్యానశతకము.)

శ్రీమన్మల్లముసల్లి వంశకరు వాక్ఛ్రీవల్లభప్రేరిత
ప్రామాణ్యాక్షర సైజభావదళ సత్ప్రఖ్యాత శ్రీరామలిం

గామర్త్య ప్రభులోకపావనుని లింగాంగైక్య సౌఖ్యాన్వితున్
శ్రీమంతున్నుతియింతుఁ గొల్తుఁ దలఁతున్ సేవింతుదీక్షాగురున్.

ఉ. అల్లమదేవుసత్కృపయు నాబసవేశు మహోన్నతత్వమున్
జెల్లమిగాఁగ మీఁదసరిదేవయప్రాప్తనభృత్యభావమున్
జెల్లుగసిద్ధరాముని గభీరశివత్వము నొక్కటైన మ
ద్వల్లభుదాశమాన్యసుకుఁ దల్చి భజించెద బ్రహ్మలింగమున్.

చ. పగతులు సెక్కు శంభునికిఁ బ్రాణముమీఁదికి వచ్చుఁ జెల్లఁబో
తగదిటు గండనంచు మతిఁతద్దయుగుళ్ళను గోపురంబులున్
అగిణిశిఖల్ రచించి రజితాద్రికి దత్సహితంబుగానిజం
బగుపడనేఁగు దీపకళియాఁదిఁ దలంచి నుతింతు నెప్పుడున్.

శా. చెన్నాప్రెగ్గడనాగరాజ రజిత శ్రీమద్గణస్తోమ సౌ
జన్యాఖ్యానసువృత్తపద్య శతకజ్ఞానార్థ సద్భక్తి సం
పన్నుండైన ఘనుండు శంభునిదయాపాత్రుండుమన్ ముక్తి సం
పన్నుండై సుఖియించుచుండుఁ ద్రిజగత్ప్రఖ్యాతిఁ జెన్నొందుచున్.

శ్రీపతి భాస్కరకవి

ఈకవి బౌద్ధమతపక్షపాతముఁ జూపుచు నొక "చిత్తశతకము" మనస్సును సంబోధించుచు వ్రాసెను. శ్రీపతివారు చాలప్రాచీనకుటుంబమునకుఁజెందినవారు. అన్యవాదకోలాహలమునురచియించిన సోమేశ్వరారాధ్యులు (శివయోగీంద్రుఁడు?) శ్రీపతి పండితయ్యను బొగడెను. (చూడు 38 పద్యము.) ఈశ్రీపతి పండితయ్య పండితత్రయములో నొకఁడైనప్రాచీనవీరశైవభక్తుఁడు. చిత్తశతకముశుద్ధవేదాంతప్రతిపాదకమైనబౌద్ధశతక మనవచ్చును. అద్వైతమునకు బౌద్ధమునకుఁ గలకొంచెముభేదము కనఁబడుచుండును. వేదశాస్త్రపురాణముల బౌరుషేయములని నిరసించును. కాని యీతఁడు వ్రాసినమంగళాదిపద్యమునందు మాత్రము శ్రీవాణీగిరిజారమాధిపతులఁ దలఁపెట్టక మానలేదు! బౌద్ధులు లేనియీనవీనకాలమునం దీశతకము వ్రాయనగత్యము కనఁ

బడదు. వరంగల్లురాజ్యపతనము క్రీ॥ శ॥ 1323నకుఁ బిమ్మట జైనబౌద్ధప్రచార మున్నట్లు తెలుఁగుదేశమున నిదర్శనములులేవు. కాని కూచిమంచి తిమ్మకవి తనకాలమున జైనబ్రాహ్మణు లున్నట్లు తనకుక్కుటేశ్వరశతకమున వ్రాసెను. ఎట్లయిన నీశతకము 17, 18 శతాబ్దములకుఁ బూర్వపుదై యుండవలెనేమో? శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

చిత్తశతకము.

ఉ. వటపత్రంబఁట, శంకరుండు హరిశక్త్యద్భావుఁడై కేళిస
ల్పుటలాపైనఁట, విష్ణునాభినఁట, వేల్పుంబెద్ద జన్మించెఁదా
నఁట, కల్పించెజగంబులెల్లనుట యత్యాశ్చర్యమీలాటి దెం
తటిచిత్రంబని కంటినంటి కనరాదానీవుగాచిత్తమా! 5

శా. లోకవ్యాప్తికి మూలమూనెయుక నీలోఁజూచి తర్కించి వా
ల్మీకవ్యాస పురాణగాథలను కూర్మిన్ జూచి పౌలోకస్వ
ర్లోకప్రాకటయామ్యలోకముల నీలో సౌఖ్యదుఃఖాదులౌ
గాకన్నెప్పుడునమ్మ యూర్జితమలంకారించుకో చిత్తమా! 47

శా. వేదంబుల్ మనుజుల్ రచించి రతిప్రావీణ్యంబుతో శాస్త్రముల్
తాదృక్స్వర్థతినుద్భవిల్లె దపముల్ దానంబులున్ ధర్మముల్
మోదంబబ్బను జేయుఁడంచు నరులన్ బోధింతురవ్విప్రులే
కాదా జంబుకయుక్తులొల్లకు వివేకానందమా చిత్తమా! 19

ఉ. బీదలకన్నవస్త్రములు పేర్మినొసంగుచు తుచ్ఛసౌఖ్య సం
పాదనకై యబద్ధములఁబల్కకు, వాదములాడఁబోకు, మ
ర్యాదనతిక్రమింపకు, పరస్పరమైత్రి మెలంగు, మిట్టి వే
వేదములం చెఱుంగుము వివేక ధనం బిదె నమ్ము చిత్తమా! 76

ఉ. చిత్తరులు త్తవ త్తకవి చెత్తులు, సత్తరులు త్తమోత్తముల్
ముత్తియు బుత్తి బత్తియును మొత్తమురిత్తను క్రొత్త క్రొత్తలౌ
పొత్తములెత్తసుత్తరము పొత్తసెత్తరినత్తు గుత్తమా
చిత్తరపుత్తిసత్తియగు జెత్తలు కత్తశమత్తు చిత్తమా! 78

క. వృద్ధాచారశ్రుతినుత, పద్ధత్యనుభవనియుక్తి భాస్కరకృతిత
ద్బోద్ధులసాక్షేపించు ప్ర, బుద్ధుల కీశతక మిచ్చు ముక్తిన్ భుక్తిన్ ॥

మ. భవదీయప్రకృతి ప్రభావ మవినాభావంబునై సోహమై
భవపద్మోద్భవముఖ్యదేవగణమై బ్రహ్మాండభాండంబునై
రవిచంద్రాగ్నినియుక్తతేజమయి విభ్రాజత్యదానందమై
ధ్రువమై చిన్మయమై వెలుంగునుగదా రూఢిక్రియన్ చిత్తమా !

మ. ఘృతకాఠిన్యనిమిత్తయుగ్గ్రివముభంగిన్ నిశ్చలవ్యాపకా
కృతులం బొందిన దీవె సుమ్ము మృదుసూక్తిన్నమ్ము నిక్కమ్ముగా
నితఘానూన కుతర్కకర్కశ సదృగ్వేదాంత సిద్ధాంత ప
ద్ధతులేలా ? యవి స్వప్నతుల్య మనరాదా దెల్పుమా ? చిత్తమా !

శ్రీవాణీగిరిజారమాధిపతులన్ సేవింతు నెల్లప్పుడున్
నీవాంఛల్ సఫలంబులయ్యెనో జగన్నిర్మాణ చాతుర్యయు
క్తప్రావీణ్యంబధిక ప్రశస్తిఁగనెనో భాషింపునీతోడఁ బ్ర
స్తావింపన్నమకట్టి యిప్పుడును సంధానించెదన్ చిత్తమా !

ఆణివెళ్ల సీతారాముఁడు.

ఇతఁడు జానకీపతిశతకమును వ్రాసెను. "జానకీపతీ!" అని మకుటము. ఉత్పలచంపకమాలలు రచించినాఁడు. తన యన్వయనామధేయము లిట్లు వాకొనుచున్నాఁడు.

సీ. ఆణివిళ్లాన్వయ మాణిక్య నారాయ, ణకవికిఁ బౌత్రుండు సుకలవరుఁడు
శ్రీ పేరమాంబకు శ్రితపాలుఁడైన సీ,తారామశాస్త్రికిఁ దనుభవుండు
గోపతినిభులైన కొండయ్యకామేశ, బుధులకు ననుజుండు బుధనుతుండు
పరదేశి కగ్రజుం డరుణతేజుఁడు సూరి, వర్యవిధేయుఁడు వర్ణ్యయశుఁడు
శ్రీధర్మలింగశాస్త్రి విబుధపౌత్రుండు, శోభితాపస్తంబ సూత్రవరుఁడు
వెలగు వేంకటశాస్త్రి శ్రీనారమాంబల, దత్తపుత్రుఁడు రామదాస్యకరుఁడు
శ్రేష్ఠవాసిష్ఠ సరిత్తీరవాస్తవ్య, కాకరపర్తి నగరనివాసి
కాశ్యపగోత్రుండు కవితాభిరాముండు, శ్రీసోమనాథార్య శిష్యవర్యుఁ
డాశ్వాసరామాయణాభిఖ్య చంపువు, బుధమానసోల్లాస పుస్తకంబు
సంస్కృతభాషలఁ జక్కఁగాఁ జేసిన, వాఁడు సన్నుత సూరి వర్య పదుఁడు

నండిత సంగమాభ్యస్య మానకణాద, గౌతమతంత్ర సంగతినయుండు
శబ్దార్థలక్షణ సరళమతివ్యాస, శాణసంతేజితస్వకృతిరత్నుఁ
డప్రతిముఁడు సీతారాను విప్రవరుఁడు, శతిక మొనరించె నీపేర సరసభారఁ
జూచి కావింపు మాచంద్ర సూర్యయుగను, జానకీలోల! రామ! సుజ్ఞానపాల!

విసరములన్నియుఁ బైనఁ దెలియుచునేయున్నవి. ఈతనితండ్రి వేంకటశాస్త్రి బహుశః కూచిమంచి జగ్గకవి తెలుఁగుచందిరేఖా విలాసమును రాజుకృతినొందకుండఁ జేసినయాతఁడే యైయుండును. అట్లయిన నీకవితండ్రి జగ్గకవి సమకాలికుఁడు. తండ్రినాఁటికిఁ దెలుఁగు కవిత్వముపై నసహ్యము జగ్గకవివలన బూతలకుఁ గారణమైనదికాని కొడుకగునీకవినాఁటికి సరసమై యొప్పిదమైనది. ఇది విచిత్రమైన మార్పు! జానకీపతిశతకము సంస్కృతపదజటిలమై తెలుఁగుపదములకు దూరముగనున్నను ప్రౌఢభాషగలశతకములలో నిది యొకటి యని చెప్పవచ్చును. ఉదాహరణముగ రెండుపద్యములఁ జూపెదను. కొన్ని పద్యములు తేటతెల్లముగ నున్నవి.

చ. నతజనసంఘ పాపగణనాగఖగేంద్రము యాతుధానహృ
చ్ఛదదళచంద్రమఃకరము సాధుజనాక్షిసహస్రపత్ర సం
తతితరణిప్రకాశము స్వదానఖగాబ్దము ధాతృశూలి పా
ణిలపనకామకల్పకము నీదుపదాబ్జము జానకీపతీ!

చ. సురపతి నేలినాఁడు రిపుసోదరులెన్నగఁ బ్రోచినాఁడు పా
ర్థరమణిఁ గాచినాఁడు, మునితల్లజు యజ్ఞముఁ బ్రోచినాఁడు వా
నరపతి మన్చినాఁడు రఘునాథుఁడు కావున వేడుమంచు నా
గురువులు చెప్పవేడ్కపడి కోరితిఁ బ్రోవవె జానకీపతీ!

శైలి కొన్నిపద్యములయందు మధురమైయున్నది. ఈశతకము మిక్కిలిప్రౌఢమై, యానంధజనకముగ నున్నది. ఈకవికాలము క్రీ॥శ॥ 1750 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఈకవి వాసస్థానము తణుకుతాలూకా కాకరపఱ్ఱుగ్రహారము. ఈయగ్రహారమునందే వల్లభాచార్యునివంటి మతసంస్థాపకుఁడు జన్మ మందె నని యాత్తరాహులే యంగీకరించియున్నారు. ఘూర్జర దేశము

సంచు మతమును స్థాపించి యాచార్యవర్యుఁ డనిపించుకొనినవల్లభాచార్యుఁడు తెలుఁగువాఁడేగాక గోదావరీతీరమున నున్న యీయగ్రహార మాతని జన్మస్థాన మని వినినప్పుడు మనకానందదాయకముగ నున్నది.
(See Dinesh Chandra Sen's "Chaitanya & His companions' by the University of Calcutta.)

శేషప్పకవి.

ఇతఁడు నృసింహాశతకమును రచియించెను. కవికాలముకాని, కులగోత్రాదులుకాని నిర్ణయించుట కాధారములు లేవు. "భూషణవికాస శ్రీధర్మపురనివాస! దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!" యను ప్రసిద్ధమకుటముతో 100 పద్యములను రచియించినాఁడు. శైలి మృదు మధురము— భావములు నూతనములు—భాష యంతగా లక్షణ యుక్తమైనది కాదు.

సీ. కర్ణయుగ్మమున నీకథలు సోకినఁజాలు, పెద్దపోఁగులజోళ్ళు పెట్టినట్లు
చేతులెత్తుచుఁ బూజ సేయఁగల్గినఁజాలు, దొరయఁగాఁ గడియాలు దొడిగినట్లు
మొనసి మస్తకముతో మ్రొక్కఁగల్గినఁజాలు, చెలువమైన కుళాయి చెక్కినట్లు
గళమునొవ్వఁగ నామ స్మరణగల్గినఁజాలు, వింతగాఁగంఠీలు వేసినట్లు
తే.గీ. పూని నినుఁగొల్చుటే సర్వభూషణంబు, లితరభూషణములనిచ్చఁగింప నేల
భూషణవికాస, శ్రీధర్మపురనివాస, దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

సీ. కువలయశ్యామ నీకొలువు చేసిననాకు, జీతమెందుకు ముట్టఁ జెప్పవైతి
మంచిమాటలచేతఁ గొంచెమియ్యగ లేవు, కలహమానికిఁ జిమ్మి ఖండితముగ
నీవు సాధువుగాన నింతపర్యంతంబు, చనవుచేసిన్నాళ్ళు జరుపవలసె
నీకు నేనసహాయ నీ విపుడు నన్నేమైన, శిక్షచేసినఁ జేయు సిద్ధమయితి
తే.గీ. నేఁడు కరుణింపకుంటివా నిశ్చయముగఁ, దెగఁబడితిఁజూడు నీతోడ జగడమునకు
భూషణవికాస శ్రీధర్మపురనివాస, దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!

ఇతఁడు భగవంతునితో సంభాషించుటలో మృదులము, కాఠిన్యము, బెదరింపు, కోపము, మున్నగునవి చూపి నిజమైనభక్తిని స్వాతంత్ర్యాభి

పారిజాతములను జూపఁగలిగెను. ఇతఁడు చెప్పు ధర్మపురి నైజాముమండలములోనిది. ; ఇతఁడాపురవాసి యైయుండును. పోతన్న దనుకొను చున్న నారాయణశతకమున "అపరాధంబులు నిన్ను నమ్మి......ధర్మపురి లక్ష్మీశనాథనారాయణా!" అని యొకపద్యమున నున్నది. దీని నొకసారి శేషాద్రిరమణ కవు లిట్లు హెచ్చరించిరి.

"నిజాము రాష్ట్రములోని ధర్మపురిక్షేత్రము మిక్కిలి సుప్రసిద్ధమైనది. ఇది గౌతమీతీరమున నున్నది. ధర్మపురిరామాయణము, "భూషణవికాస శ్రీధర్మపురినివాస దుష్టసంహార నరసింహ దురితదూర" యనుశతకమునకు నీధర్మపురియే జన్మస్థానము. పలువురకు నిజాముదేశీయులకు ధర్మపురినామ మీ క్షేత్రమునుబట్టియే వచ్చినది. దృష్టాంతముగ సిరిప్రెగడ ధర్మపురికవిని తీసికొనవచ్చును. అనేకప్రాచీనప్రబంధములలో నీధర్మపురిప్రశంసయే తఱచుగాఁ గానవచ్చుచున్నది. నారాయణశతకకర్త చెప్పినటుల నచట నొక లక్ష్మీనాథాలయము కలదు. పోతరాజేసిన గంగాస్నానము గోదావరీస్నాన మని చరిత్రకారు లేకగ్రీవముగ నామోదించియున్నారు. స్నాన మొనర్చినది గౌతమీతీర్థ మగుధర్మపురిప్రాంతపు రేవే యగునేని నారాయణశతకము పోతనకృతమని విశ్వసింప వచ్చును. ఈ విషయ మింకను విమర్శించికాని నిర్ణయింప వీలులేదు. నిజామురాష్ట్రములోని ప్రకృతధర్మపురి నేనేకవు లెట నెట పేర్కొనిరో పరిశీలింతము.

శా. శ్రీలక్ష్మీకుచ పారిజాత కలితాశ్లిష్టోరు వక్షుండు దే
వాలీమౌళి మణిప్రభారుచిరపాదాంభోజుఁ డుద్యద్దయా
లీలన్ ధర్మపురీశ్వరుండు గుణశాలిన్ మాదనాంభోనిధి
ప్రాలేయద్యుతిపెద్దన ప్రభుసమగ్ర శ్రీయుతున్ జేయుతన్.

(చిత్రభారతము.)

పెద్దనప్రభుఁడు పాకాలచెఱువు బాగుచేయించినటుల నందుఁగలదు గావునను, పాకాల ధర్మపురికి సమీపస్థముగావునను, లక్ష్మీనాథునే పేర్కొనియుండుటవలనను, ప్రకృతధర్మపురి నైజాముదే.

చ. అతులిత లీలఁ గేశ సచివాగ్రణి ధర్మపురంబునందు నం
చితముగ నన్నసత్రమిడి శ్రీనరసింహుని కుత్సవంబులున్
సతతమహోపహారములు సల్పుచు రామగిరీంద్రమందు సు
స్థితి గుడిఁగట్టి విష్ణుని బ్రతిష్ఠయొనర్చె నుదాత్తసంపదన్.

(పద్మపురాణము.)

ఇదంగాక జేర్కొనఁబడిన రామగిరియు నిజాముదేశము లోనిధర్మపురి చెంతనే కలదు. ధర్మపురి నృసింహక్షేత్రము సుప్రసిద్ధమైన దని పైనుదహరించిన యన్నిపద్యముల వలన ద్యోతక మగుచున్నది. నృసింహయనుటకుఁ బర్యాయపదముగ లక్ష్మీశయనుట యొక భేదము కాదు. లక్ష్మీనాథచిహ్నిత మైనధర్మపురి నిజాముదేశములోని దనుటకు గాయాగ్రంథముల నితరాధారములు పైతము కలవు,

సీ. తతసాధుతరసంపదావపన్నంబయి, పరగుచుండెడి ధర్మ పురియనేటి
(నవీనవసిష్ఠరామాయణము.)

ఇటులఁ బ్రశస్తిగల ధర్మపురి నిజాముదేశములోనిదే యని కవులు ప్రశంసించుట చే గ్రహింపవచ్చును. ఇతరస్థానములలోఁగల ధర్మపురి కీప్రశస్తి కానరాదు. నారాయణశతక మెవరు రచించినను సరే; గ్రంథరచయితమాత్రము నిజాముదేశములోని ధర్మపురికి సంబంధించినవానిఁగ విశ్వసింపఁ జనును. మహాకవులనివాసస్థలములు భాషాసేవకులకుఁ బుణ్యక్షేత్రములు కాన నిట్టి నిరూపణమునకు వాఙ్మయసేవకులు తెలిసినంతవఱకుఁ బనిచేయుట కర్తవ్యము."

(ఆంధ్రపత్రిక సా. అ. రౌద్రి, ఆశ్వ, బ ౧౦ మి; 704 పుట కవిజీవితములను చూడుఁడు)

నరసింహశతకమునుండి పైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. ఇది చాలజనసమ్మతి నొందినశతకరాజము:—

సీ. భువనరక్షకనిన్నుఁ బొగడ నేరనినోరు, ప్రజ కరోచకమైన పాడుబొంద
సురవరార్చిత నిన్నుఁ జూడఁగోరనికనుల్, జలములోపలి నెల్లిసరపుగుండ్లు
శ్రీరమాధిపనీకు సేవజేయనిమేను, కూలి కమ్ముడుపోని కొలిమితిత్తి
వేడ్కతోనీకథల్ విననికర్ణములైనఁ గఠనశిలాదులఁ గలుగుతొలలు
పద్మలోచన నీమీఁద భక్తిలేని, మానవుఁడు రెండుపాదాల మహిషమయ్య
భూషణవికాస శ్రీధర్మ పురనివాస, దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర! 30

సీ. జందెమింపుగ వేసి సంధ్యవార్చిననేమి, బ్రహ్మ మెఱుఁగనన్న బ్రాహ్మణుండె
తిరుమణి శ్రీచూర్ణ గురురేఖలిడనేమి, విష్ణు నెఱుఁగకున్న వైష్ణవుండె
బూదిని నుదుటను బూసికొనిననేమి, శంభు నెఱుఁగకున్న శైవజనుఁడె
కాషాయవస్త్రాలు గట్టి కప్పిననేమి, యాశ లుడుగకున్న యతివరుండె
యిట్టి లౌకికవేషాలు గట్టుకొనిన, గురునిఁజెందక సన్ముక్తి దొరకఁబోదు
భూషణవికాస! శ్రీధర్మ పురనివాస!, దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర! 38

సీ. కమలలోచన నన్నుఁ గన్నతండ్రివిగాన, నిన్ను నేమఱకుంటి నేనువిడక
యుదరపోషణమున కొకరి నేనాశింప, నేర నాకన్నంబు నీవు నడపు
పెట్టలేనంటివా పిన్న పెద్దలలోనఁ, దగవుకిప్పుడు దీయఁ దలఁచినాను
ధనము భారంబైనఁ దలకిరీటము నమ్ము, కుండలంబులు పైడిగొలుసు లమ్ము
కొనకు నీశంఖచక్రముల్ కుదువఁబెట్టి, గ్రాసమీయిచ్చి పోషించు కపట ముడిగి
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస! దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!॥ 56

సీ. నీభక్తులనుగండ్ల నిండఁజూచియు రెండు, చేతులజోహారు చేయువాఁడు
నేర్పుతో నెవరైన నీకథల్ చెప్పంగ, వినయమునందుచుఁ జాల వినెడువాఁడు
తనగృహంబునకు నీదాసులు రాఁజూచి, పీటపైఁ గూర్చుండఁబెట్టువాఁడు
నీసేవకులజాతి నీతు లెన్నక చాల, దాసోహమని చేరఁ దలఁచువాఁడు
పరమభక్తుండు ధన్యుండు భానుతేజ, వానిఁగనుగొన్నఁ బుణ్యంబు వసుధలోన
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస! దుష్టసంహార! నరసింహ దురితదూర!॥ 46

సీ. జీమూతవర్ణ నీమోముతో సరిరాక, కమలారి యతికళంకమునఁబడియె
సొగసైననీనేత్రయుగముతో సరిరాక, నళినబృందము నీళ్లనడుమఁ జేరె
కరిరాజవరద నీగళముతో సరిరాక, పెద్దశంఖము బొబ్బ వెట్టఁదొడఁగె
శ్రీపతి నీదివ్యరూపుతో సరిరాక, పుష్పబాణుఁడు నీకుఁబుత్రుఁడయ్యె
యిందిరాదేవి నిన్ను మోహించివిడక. నీకుఁ బట్టంపురాణిగ నెగడెనయ్య
భూషణవికాస! శ్రీధర్మపురనివాస! దుష్టసంహార! నరసింహ! దురితదూర!॥ 78

ఇతఁడు నాదికులమువాఁడేమో యని శైలినిఁబట్టి యనుమానించుచున్నాను. కవి క్రీ॥ శ॥ 1800 కుఁ బూర్వుఁడే యైయుండవచ్చును.

మల్లన యోగి

ఈతఁడు వేమనతరగతికిఁ జేరిన వేదాంతి. ఈతనిఁగూర్చి యీక్రింది కథ వాడుకలో నున్నట్లు గ్రంథప్రకాశకులు వ్రాసియున్నారు:—

"వీరు (మల్లనయోగి) కళింగరాజ్యమునందు పర్లాకిమిడిప్రాంతమునం దుండిన విశ్వకర్మవంశజులు; ఈయోగి యోగవిద్యాభ్యాసధురంధరుండై పెక్కు పద్యంబుల

రచియింపుచుఁ దన కవసానదశ సంభవించునప్పు డాప్రాంతములందలి పెద్దలతో "నే నీశరీరంబు విడిచి పర్లాకిమిడిరాజునింట జన్మించెద, నిందుకు నిదర్శనము నాసమాధిపైఁ బడి యీగ్రామపుఁబేరు ప్రవహించుటయే." యని వక్కాణించి దేహత్యాగుఁ డయ్యెననియుఁ బిదప గొన్నినాళ్లకు పర్లాకిమిడి జమీందారు నింట నొకమగశిశువు జనించిన మహూర్తమునవే యీతని సమాధిపై నవారణమగు నేటివెల్లువ ప్రవహింపఁ గా నపు డక్కాలపు మహానుభావులందరు "మల్లనయోగియే యీజమీందారునింట నవతరించె" నని మహోల్లాసముగా జగంబులఁ జాటిరనియు నేటివరి కక్కడక్కడ నీమహాయోగిపుంగవుని గూర్చి యొకయద్భుతకథఁ జెప్పుదురు. పై కథ యెట్లున్నను నీమల్లనయోగి నామాంకిత పద్యములు ఛందోవ్యాకరణ విరుద్ధపదపూరితములై, పండిత కర్ణకఠోరములై యున్నను గొన్ని నీతియుక్తములై వేదాంతోక్తి సమన్వితములై యుండుటంబట్టి * *"

అని అల్లక వీరభద్రుఁడుగారు 1901 లో వ్రాసియుండిరి. ఈపద్యములు వారు ప్రజలకడ సేకరించి ముద్రించినట్లును ఇంకను గొన్ని తమకుఁదెలియనివి మిగిలియుండు ననియు 166 పద్యములే ప్రకటించిరి. దీనినిఁబట్టి యీయోగి వేమనయోగివలెనే యనేక శతకములు వ్రాసినవాఁ డనవచ్చును.

క్రిందికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

మల్లనయోగిశతకము.

క. మూఁటికి మూలము తానై, మూఁటికిఁ దాలోనుగాక మూఁటికివెలియై
మూఁటికి మూఁటికిఁ దుదఁగను, మాటికివిజ్ఞానభోగి! మల్లనయోగి!
క. జ్ఞానామృతపరిపూరిత, మానసులను దెలియలేక మనుజాధముల
జ్ఞానధ్వాంతంబును మది, మానరు విజ్ఞానభోగి! మల్లనయోగి!
క. దండకమండలువులు జడ, దండలు గాషాయములనుఁ దాల్చి చరించే
బండలు నిందార్హులు జన, మండలి విజ్ఞానభోగి! మల్లనయోగి!, 59

రాచవేటికవి

ఇతఁ డొకతారావళిని వ్రాసెను. అది వేశ్యలను గర్హించునది. దీనికి గణికాగుణప్రవర్తనతారావళి యనిపేరు. ఇందలికటువుశబ్దము లనసభ్యములకు వెలిచికాఁబోలు కొంద ఱిది పఠనీయము కాదం

దురు. శుద్ధభీభత్సరసమును గురించి వేశ్యాలోకముపై యువకులమ నఃబుల నసహ్యముకలిగించుటకు వ్రాయఁబడినదీనియందు తారకనా మోపదేశముండునా? వేశ్యలమాయలు, వారిశరీరములరోతలు, వా రవి కప్పుటకుఁ జేయుమెఱుఁగులు నిర్దయహృదయముతోఁ గవి వెల్ల డించెను. దానివలన నాతఁడు బుద్ధిహీనుఁ డనికాని, యశ్లీలపదప్రియుఁ డనికాని తలంపవచ్చునా? ఈ యసహ్యకర మైనకుళ్లు బయలుపెట్టినచో నిదియే మోక్షము మధురము నని లోకానుభవము లేక పడిపోవుయు వకులు చెడకుండ నుండవలె ననియే కవియభిప్రాయము. "సరసదర హాస భువనరంజనవిలాస బుధజనోల్లాస చిరతనిపురనివాస!" యనుమ కుటముతో 27 పద్యముల తారావళిని వ్రాసినాఁడు. ఇతనికులశీలకాల ము లేమియుఁ దెలియుటలేదు:

సీ. పొలుపొరఁ జక్కఁగా పూఁతపూసినవిషఁ, బులుసుమ్మి వెలవెలందులపలుకులు
మన్నారుమన్నగా వెన్నమెత్తినశిలల్, సుమ్మి యావెలయాండ్ర నెమ్మనములు
చొక్కమౌరత్నాలు చెక్కుసంకెలజుమ్మి, ధాత్రిని హారకామినులచేష్ట
లంగసౌష్ఠవముల రంగారుగ్రహములు, జుమ్మి భోగమువారి సోయగములు

గీ. కాంచినంతనె చిత్తవైకల్యమంటి, నంతనె ధనక్షయంబగు జంతలార
సరసదరహాస! భువనరంజనవిలాస, బుధజనోల్లాస చిరతనిపురనివాస॥

ఇంతకంటె సరసముగ యువజననీతిబోధకముగ వేశ్యలయట్టు పుట్టానవాళ్ళు బయలుపడునట్లుగ నేసంఘసంస్కరణప్రియుఁడు చెప్పఁ గలఁడో యువకులు చెడిపోకుండఁగోరు నేనైతికుఁడు వ్రాయఁగలఁడో నే నెఱుంగఁజాలకున్నాను. ఇట్టిగ్రంథము పఠనీయముకా దనుకొనుట మనసంఘనైర్మల్యమును సూచించుటకంటె మనసంస్కర్తలహృదయ దౌర్బల్యమునే యెక్కువుగ సూచించు నని నేనభిప్రాయపడుచున్నాను.

సీ. హితవుసరప్పించి సుతులచే మెప్పించి, కదిసి మోహముఁగదించి గారవించి
మాటలఁదేలించి మానముదూలించి, యుపసుచే విత్తంబు నపహరించి
మగని గఱంచి బలి మమతలుపుట్టించి, కులికికౌఁగిటఁజేర్చి కుస్తరించి
తుదిలేమిగనివాని దూషించి తనయింటి, పరిచారునిగ నెంచి పరిహసించి

గీ. పొమ్మనుచు బమ్మరిలి వాఁడు బోవకాళ్ళు, రాకయుండఁగ నేతురా రమణులరయ
సరసదరహాస! భువనరంజనవిలాస, బుధజనోల్లాస చిరుతనిపురనివాస!

ఇంతకంటె నీతిబోధక మైనపద్య మేమున్నది? వేశ్యాసంపర్కముపలన నింతకంటె నెక్కుడుకష్టము లెవ్వరు కన్నులకుఁ గట్టినట్లు చూపఁగలరు? వైజయంతీవిలాసాదులం దింతకంటె నేమిచెప్పిరి? పైపద్యము నందలి "యొక్కశబ్దము" దూష్య మనుకొందము. ఆపద ముచ్చరించి నంతమాత్రమున యువకులు తత్పరాయణు లగుదురా? రతిమన్మథనాటక మనుసంస్కృతనాటకము పేరునందే యీశబ్ద మున్న దే? కాక బాలుర కీపద మర్థమే తెలియదు. యువకుల కందలిస్వారస్యమే తెలిసియుండును. వారు సభ్య మైనపైశబ్దోచ్చారణమాత్రముననే కచ్చలువిడి పరువులెత్తుదురా? ఇదిమన దౌర్భాగ్యదశ! మనసంఘముమన వాఙ్మయమునుగూడ "బూతు"నుకొనుపాశ్చాత్యనాగరకత వ్రాఁత!

నాయభిప్రాయముచే నించుక జుగుప్సాకరము లగుపదములున్నను దేశము మేలుకోరువారు గణికాగుణప్రవర్తనతారావళిని యువకులందఱచేతను బఠింపఁజేసి హృదయమునకుఁ బట్టునట్లును, వేశ్యాసంపర్కమువలనఁ గలుగునష్టముల నింక జుగుప్సాకరముగ నుండునట్లువర్ణించునట్లు కవుల బ్రోత్సహించునట్లును జేయవలె నని మనవిచేయుచున్నాను. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1800 కుఁ బూర్వుఁడుకావచ్చును.

పావులూరి మల్లన

ఇతఁడు గణితశాస్త్రమును రచించినయాతఁడు (గోత్రభేద ముండుటచేఁ) గానేరఁడు. భద్రాద్రిరామశతకము వ్రాసిన యీపావులూరి మల్లన్న మఱియొకఁడు. శతకాంతమునఁ దన్నుగూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనినాఁడు:—

క. రామవరపావులూరి, స్వామివినీపనుచు నమ్మి శతకశుభకృతి
ప్రేమరచియించితినిగొన, శ్రీమద్భద్రాద్రిధామ శ్రీరఘురామా!

క. శ్రీమహితపావులూరి సు, ధాముఁడు రామన్నమంత్రి తనయుఁడకవి సు
త్రాముఁడ మల్లనసచివుఁడ, శ్రీమద్భద్రాద్రిధామ శ్రీరఘురామా॥ 1024

క. సోమార్కనేత్రవినుతే, నీమహి వాసిష్ఠగోత్ర హితకరుఁడనుచు
శ్రీమీర నిన్నుఁగొల్చెద, శ్రీమద్భద్రాద్రిధామ శ్రీరఘురామా॥ 103

క. స్వామీధరఁ బాపమకున్, రామనకుంబుత్రకుఁడను రమణీయగుణో
ద్దాముఁడ నాపస్తంబుఁడ శ్రీ॥ 104

పైవివరములవలన నీతఁడు పావులూరివాసుఁడని రామన్న మంత్రి, పాపమ్మలకుఁ బుత్రుఁడని, వాసిష్ఠగోత్రుఁడు నాపస్తంబసూత్రుఁడునని తెలియుచున్నది. గార్గ్యగోత్రోద్భవుఁడగు గణితశాస్త్రపు మల్లనవంశీకులమని చెప్పుకొను ఉన్నవ వారు రార్వేలనియోగులుగా నున్నారు. ఈపావులూరివారేశాఖాబ్రాహ్మణులో స్పష్టముగ నిర్ణయముకాదు. గుంటూరుమండలము బాపట్లతాలూకాలో నున్నపావులూరే యీయిద్దఱు మల్లన్నల వాసస్థానమును గావలసియున్నది.

క. ఇలఁ గమ్మనాటిలోపల, వెలసిల్లిన పావులూరి విభుఁడను సూత్రా
కలితాపస్తంబద్విజ కులతిలకుఁడ వినుతగార్గ్య గోత్రోద్భవుఁడన్.

అను పద్యమువలన గుంటూరు మండలమునందలి బాపట్ల తాలూకాప్రాంతము మొదటిమల్లనకాలమునాఁటికే కమ్మనాడని పేరు పొందినది. ఆపావులూరిమల్లన్నతన్నుఁగూర్చి వ్రాసికొనినవివరము లివి.

శ్రీనిలయుండు శివ్వనయుఁ జిమ్మనయుం గుణసూర్యదేవుఁడున్
ధీనిధి ప్రోలనార్యుఁడును దేజమున ప్రవితుల్యులైన యీ
సూనుల నల్వురం బడసె నూరిజనస్తుతులైన సత్య వి
జ్ఞానులు పద్మగర్భవదనంబులు నాలుగుఁ బోలు వారిలోన్.
శ్రీలలనేశుఁ డాంధ్రనృపశేఖరుఁడై చనురాజరాజభూ
పాలకు చేతఁ బీఠపురిపార్శ్వమునన్ నవఖండవాడ యన్
ప్రోలు విభూతితోఁ బడసె భూరిజనస్తుతుఁడైన సత్కళా
శీలుఁడు రాజపూజితుఁడు శివ్వనపుత్త్రుఁడు మల్లఁ డున్నతిన్.

ఈపావులూరి మల్లన్నతలిదండ్రులుసివ్వన్న గౌరమలు. శతకకవి యగు మల్లన్నపద్యములు కొన్ని చూపెదను.

క. రామరాజాధిరాజ, శ్రీమణి నూపురపదాబ్జ శ్రీరవి తేజా
నామనవరకుశ శయనాక్షి 27

క. రామజగదేకవీరా, శ్రీమదయోధ్యావిహార శివజపిత గుణా
సామోదసార్వభౌమా శ్రీ. 28

క, రామా రాజకులాగ్రణి, రామా నాచక్కనయ్య రఘునాథయ్యా
రామానాప్రియ దైవమ శ్రీ॥ 32

క. రామా మీ తిరువడిఘలు, చామంతిసు పుష్పములను చంపకములచేఁ
గావించి పూజజేసెద శ్రీ. 39

క. రామా నాయిలువేలుప, రామా హరిరాముఘోరరావణహరణా
రామాసాకేతరామా శ్రీ॥ 44

క. కామితఫలమొసఁగవంచును, నేమిమ్ముల నాశ్రయించి నిరుపమభక్తిన్
నామోచ్చారణఁజేసెద॥శ్రీ॥ 65

క. వామనరూపముతో డుత, భూమంతయు నేలుచున్న భూబలేంద్రున్
నీమాయచేతఁ ద్రొక్కవె ॥శ్రీ॥ 85

క. రామునికన్నను రెండన, సామియులేఁడనుచు నీవె సర్వంబనుచున్
వేమారు విన్నవించెద ॥శ్రీ॥ 98

క. శ్రీమదయోధ్యానాయక, కోమలనీలాభ్రదేహ గోధ్వజవినుతా
శ్రీమారుతిసుతునేలిన ॥శ్రీ॥ 100

ఈశతకము కేవల స్తుతినామాత్మకము. కవి క్రీ॥ శ॥ 1750 ప్రాంతమునాఁడు కావచ్చును. ఇత్తువు, కన్నను, ఇచ్చె, ఈమని (=ఇమ్మని), భూమంతయు, నిత్యాదివాడుక భాషారూపములు వాడియున్నాఁడు. అంత మంచిశతకము కాదు.

రాయభట్టు వీరరాఘవకవి.

ఇతఁడు కస్తూరిరంగశతకమును రచియించెను. "శత్రుమదభంగ! ఘనఘనశ్యామలాంగ! సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ!" అను మకు

టము గలిగి భక్తిరసపరిధానముగ నుండును. ఈశతక మేకారణము ననో ౯౦పద్యములుమాత్రము రచియింపఁబడఁగా వాఁడేవు కామరాజనుకవి తక్కినపద్యముల నిటీవల పూర్తిచేసెను.

సీ, రావణుపుఁ గాల్చెనీవు పంచినక్రోఁతి, బంద స్త్రీఁ జేసె నీపదపుబూతి
నేస్తకాఁడెప్పుడు నీకుఁ బురారాతి, తొగలనుఁ బగలుని సొగసుజాతి
అఖిలాండభాతి నీపుట్టి పరంజ్యోతి, యెనసి దాసులకు నీవీడునిభూతి
దశకంఠునిమీఁద నీదుశరచిత్తస్వాతి, జడిగురిపించిన స్వామి నైతి
గీ. సేతుశీతాచల ఖ్యాతిజేసితి జగ, దొంగవైనావు నాచేత దొరకితిపతి
శత్రుమదభంగ! నవఘనశ్యామలాంగ! సూరి చిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ!

ఇట్లు వీరరాఘవునిపద్యము లంత్యనియమసంయుక్తములై యుండును. కొన్ని యంత్యనియమములకోఁజకే వాసెను.

ఉగాదిసంచిక (10. 125పుట)లో నిట్లున్నది.

"కస్తూరిరంగశతకము, జలక్రీడానాటకము, కృష్ణలీలలు మున్నగు గ్రంథములు రచించి ప్రఖ్యాతివహించిన రాయభట్టు వీరరాఘవరాజకవి, × × మున్నగు విద్వాంసులు నెలనాడున నుండిరి."

రాయభట్టువా రున్నగ్రామము గుంటూరుజిల్లా, బాపట్లతాలూకా చుండూరుగ్రామ సమీపమున నున్న మోదుకూరుగ్రామము. బహుశః యీకవి యచ్చటివాఁడే కావచ్చును. ఈకవి క్రీ॥శ॥ 1800 కంటెఁ బూర్వుఁడై యుండవచ్చును.

ఇరువుర శైలియుఁ దెలియుటకుఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

కస్తూరిరంగశతకము.

సీ. పుండరీకదళాక్ష భువనమోహనరక్ష, స్యందనతార్క్ష్య చాపవక్ష
నవనీతఘృతభక్ష నారాయణాధ్యక్ష, తేజోజగద్రక్ష దీనరక్ష
వితతజనీక్ష శ్రితజనసురపక్ష, పాండవ పక్ష రావణవిపక్ష
రిపుగజహర్యక్ష నృపవమోహవిచక్ష, దారుణ కక్ష కోదండదీక్ష
దాసజనలీక్ష మిమ్మెఁ దలంపవేక్ష, గౌతమీసతి పురాకృత శాపమోక్ష
శత్రుమదభంగ నవఘనశ్యామలాంగ, సూరిచిత్తాబ్జభృంగ కస్తూరిరంగ!

సీ. వేదాంత సిద్ధాంత సమితిస్స్వాంత, సంతతశాంత భాసానుమంత
ఇంద్రిరసత్కాంత వందిత బలవంత, అప్రమేయానంత యమితదంత
రావణకుంభకర్ణాగ్ని వర్ణకృతాంత, జేరితి మీ చెంత జీకికొంత
మేపమే నా జాంతనో పుణ్యగుణవంత, పరమాత్మ వనియొంతం భక్తులెంత
వేసుచున్నారు యిసుమింత విడుప నెంత, గొప్పవాడవు నిన్నెంచి కోరికొంత
శత్రుమదభంగ! నవఘనశ్యామలాంగ! సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ!! 53

సీ. అత్తరాధకమిత్త యబ్ధినీకునగడ్త, నీపదంబులె పాడ్త నిన్ను వేడ్త
నీదాసులనుకూడ్త నింగినీతలగడ్త, నీపదంబులె వేడ్త నిన్ను గాడ్త
శేరుగట్టినచాడ్త చిక్కినిక్కియువుడ్త, రాకూడనాతోడ్త రావువేడ్త
నరులవేడగనోడ్త దురితంబు నేపేడ్త, నీవుమెచ్చగనాడ్త నిజమెయడ్త
నీకుం బ్రత్యుత్తరంబిస్తె యిపుడెజడ్త, అధిక సిరులియ్యకున్న నిన్నిపుడెతిడ్త
శత్రుమదభంగ! నవఘనశ్యామలాంగ! సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ!! 74

---

౨. వాడ్రేవు కామరాజు.

సీ. పారిజాతముం దెచ్చి పడతి రుక్మిణికిచ్చి, యల సత్యభామకు నాశంబుచ్చి
అర్ధాంగియైయున్న యాదిలక్ష్మియు సదా, యింటింట నివసించు యించుమించు
పరస్త్రీలతో నీవు భాషింపుచుండిన, భద్రవిన్పుందును పొంచిపొంచి
కవులు నీపైకృతుల్ కానుకగానిచ్చి, బాగుగాకాలంబు జాగుబుచ్చి
సోమసుందర నాపైని బ్రేమబెంచి, స్వామి కృపజూడకున్న నీకేమిమంచి
శత్రుమదభంగ! నవఘన శ్యామలాంగ!, సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ॥ 85

సీ. ఏమయ్య రావయ్య యింతజాగేలయ్య, పవళించవయ్య నాప్రక్కనయ్య
కయ్యంబులేలయ్య కడుసవ్వుగాదయ్య, నేను నీకనుమాయ నూననయ్య
యేదయ్యనీదయ రానియ్యవేమయ్య, తూగుటుయ్యాలలో నూగవయ్య
రతియందు శ్రమచేత రంజిల్లినావయ్య, దాహమిచ్చితి నాదు మానవయ్య
అనుచు నీతోను భామలు నాడిరయ్య, పదిలముగ నన్నుం బ్రోవక వదలనయ్య
శత్రుమదభంగ! నవఘన శ్యామలాంగ! సూరిచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరంగ॥ 96

సీ. నీనామమధురంబు నిరతంబుఁ గ్రోలిన, నిరుపమానందంబు నెఱపుచుండు
నీపదధ్యానంబు నేప్రార్ధఁ జేసిన భువనోన్నతత్త్వంబుఁ బొందుచుండు
నీపేరు నెక్కృతి నేపారఁ జేసిన, చిరకాలపదవినిఁ జెందుచుండు
నీనామ మెప్పుడు నేవేళ నుడివిన, ఘోరపాపంబులు జేరకుండు
నీస్వరూపము నఖిలంబు నిండియుండు, చింతచేసిన నరుఁడు నీచెంతనుండు
శత్రుమదభంగ! నవఘనశ్యామలాంగ! నూత్నచిత్తాబ్జభృంగ! కస్తూరిరంగ! 112

బాణాల వీరశరభేంద్రుఁడు.

ఇతఁడు పగసాలికులమునకుఁ జెందినవాఁడు. "బాణాలవంశదీపక సనాతనగోత్రమువాఁడ" ననుచున్నాఁడు. "ప్రశస్త భూప్రతీపాలకుఁ" డైన వీరశరభేంద్రుఁడఁట! "నిత్య కోటిలింగాలను" బూజఁజేసి శతకంబు రచించితి ననుచున్నాఁడు. ప్రథమకబళములోనే మక్షికమువలె మొదటి పద్యములోనే యతి తప్పినది.

"రాజితకాళహస్తిమణిగోపుర సాంబశివా మహాప్రభో!" "సాంబ శివా మహాప్రభో" యనునదియే మకుటము. ఇతనికవిత్వము నిర్దుష్ట భాషలో లేదు. దుష్టసమాసములు, ధూర్జటియభిప్రాయచౌర్యములు, గ్రామ్యోక్తులు కన్పట్టుచున్నవి. కొన్ని లేఖకప్రమాదము లైయుండ వచ్చును. ధూర్జటిపద్యముల కిది పోలికఁ దెచ్చుటకైన వీలులేని దైనను గొన్నిపద్యములు భక్తిరసప్రతిపాదకములై యున్నవి. భక్తున కుండవలసిన యావేశముకాని, నూతనాభిప్రాయప్రకటనముకాని, కన్పట్టదు. ఇటీవలఁ బాడైనశతకములకంటె మిన్నగ నున్నది. కొన్నిపద్యములు మృదుశైలి నున్నవి. ఇతఁడు భద్రిరాజుపుత్రుఁడు. కాళహస్తివాసుఁడై యుండును. ఆప్రాంతమునందలి సువర్ణముఖీనదిపే రెత్తినాఁడు. శైలి కొకటిరెండుపద్యములఁ జూపెదను. ఇతఁడు పద్యము లన్నియు "విశ్వకర్మకుల భూషణుఁడు" కావునఁ బంచపాదులుగా దింపినాఁడు.

ఉ. పిత్తళి హేమమౌనె యది యెన్ని పుటంబులు వేసి చూచినన్
ఇత్తడి యిత్తడేని నిధియెక్కువసొమ్ముకు నష్టిచేటు నా
యిత్తడి పైడియౌనె యిది యన్య మెఱుంగక రిత్తవేల్పులన్
సత్తుగఁ బూజఁజేసినను సద్గురుపాదము నమ్మకుండినా
ఉత్తది కాళహస్తివృషభేశ్వర! సాంబశివా! మహాప్రభూ!

చచ్చిచెడి పద్యమగుచున్న దేకాని సాపు లేదు. సంతనా లేదు.

ఉ. నెత్తిన గంగయుండ శిఖినేత్రమునం దనిలుండు నుండ నీ
యెత్తున భార్య యుండ మఱియెత్తుగ చేతను పాత్రయుండ నీ
పొత్తున గూడు వండుకొని చోద్యముగా భుజియింపరాదె యీ
పిత్తమదేమి జోగివలె భిక్షుకుఁ బోవఁగ నేమి పట్టిదే
దిట్టవు కాళహస్తి నుతదిక్పతి! సాంబశివా! మహాప్రభూ!

ఇట్టియభిప్రాయచౌర్యము లున్నపద్యములు కొన్ని కొంచెముగా సాపుగా నడచినవి. కవిత్వ మంతఁగాఁ బ్రౌఢ మైనది కాదని నాయభిప్రాయము. విశ్వబ్రాహ్మణుల మనుకొనునట్టి యీకంసాలురు వ్రాసినశతకములు పెక్కు లున్నవి. ఈతఁడే వ్రాసిన "దూతసందేశవిషయిక మైనశృంగారరసశతకము" విరహిణిశతకములజాతిలోని దగు వ్రాతప్రతి (11-౯-20) ఓ. లై. యందుఁ గనఁబడుచున్నది. దానిపేరు గోరంట్లమాధవశతకము.

సీ. శ్రీసరోజానన వాసుదేవస్తుత వి, లాసభాసురయతి ప్రాసదిట్ట
కవిమనోహర నిమిష కవిధనంజయ యాంధ్ర, కవిసుధారస చిత్ర కవినిఘంటు
శబ్దలక్షణసూత్ర శబ్దపోషణజంట, శబ్దగుంభన తెనుఁగు శబ్దశాస్త్ర
నవనిదాసప్రజ్ఞ నాటకాలంకార, గీతప్రబంధ సంగీతలలిత
విజయములనిచ్చి బాణాల వీరశరభ, కవినిరక్షించి పరసతి కడకుఁ జేర
మగువ వినవమ్మ గోరంట్ల మాధవుణ్ణి, తోడుకొని వేగ రావమ్మ తోయజాక్షి!

చేమకూరి అప్పన ననుసరించి సారంగధరచరిత్రము ద్విపదకావ్యముగ వ్రాసినబాణాల శంభుదాసుఁ డీతనికి బంధుగుఁడై యుండును. ఆతనిప్రౌఢిమ యీశతకకర్తకు లేదు. శంభుదాసుఁడు తనది "గౌతమగోత్ర" మని చెప్పుకొనెను.

"ద్వి. శాశ్వతంబుగ భూమి చక్రంబునందు
విశ్వకర్మవతార విజ్ఞానమూర్తి
తలపఁగా మేటి గౌతమగోత్రపరుఁడు
వలనొప్పబాణాల వంశాబ్ధిచంద్రు॥"

పల్లికొండ గోపాలుఁ డీశంభుదాసుగురువు. అయ్యప్పతండ్రి; నాగమాంబతల్లి; శంభువరప్రసాది.

ఈశతకకవి తనవిఁ బ్రహ్మాతనగోత్రి' మనుచున్నాఁడు. పూర్వులైన యుగసాలెకులమువారు తాము విశ్వకర్మవంశజుల మనిరికాని బ్రాహ్మణుల మని వ్రాయలేదు. విశ్వబ్రాహ్మణశబ్దము వ్యాకరణసాధితము కాదని కొందఱమతము.

తాడేపల్లి పానకాలరాయఁడు.

"ఈతనిపేరఁ బెక్కు శతకములును వైద్యగ్రంథ మొకటియుఁ గనఁబడుచున్నవి. (1)మానసబోధశతకము (2) చిత్తబోధశతకము (3) పార్థసారథిశతకము (4) రామశతకము (5) లక్ష్మీదేవిశతకము (6) నృసింహస్వామిశతకము (7) రుక్మిణీపతిశతకము (8) నేత్రదర్పణ మను వైద్యగ్రంథమును వ్రాసినట్లు కనఁబడుచున్నది. దేవకీనందనశతకాదులు రాజమహేంద్రవరపు వర్తకులు పానకాలరాయకృతము లని ప్రకటించినది ప్రమాదము. ఈతనిగ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్న విశేషములఁ బరీక్షించుకొందము. ఒకప్పు డీతనిఁగూర్చి యిట్లు వ్రాసియుంటిని:—

"ఇతఁడు మానసబోధశతక మనుభక్తిరసప్రధాన మగుశతకమును రచియించెను. "మనసా హరిపాదము లాశ్రయింపుమా!" యను మకుటము గల యీశతకము పండితపామరజనరంజకమై యాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతిగల్గి మంచిప్రచారము నొందియున్నది. ఇతఁడు నేత్రదర్పణము, చిత్తబోధశతకము, దేవకీనందనశతకము మొదలగు గ్రంథములు వ్రాసినట్లు తెలియుచున్నది.

ఇతఁడు శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. తాడేపల్లి రంగామాత్యవంశ జుఁడు." పటుశాస్త్రసంఖ్యావనీదేవకులాగ్రగణ్యుఁడ" గుట నాఱువేల నియోగి యని కవియభిప్రాయ మైయుండును. రంగామాత్యునికొడుకు రాజపూజ్యుఁ డగు సుబ్బారాయఁడు. అతనికొడుకు వెంకన్న. వెంక న్నభార్య మహాలక్ష్మాంబ ఈదంపతులకు (1) వేంకటాద్రియు (2) సీతా పతిరాయ (3) పానకాలరాయ లనుముగ్గురుకొడుకు లుదయించిరి. ఇందుఁగడపటివాఁడు మనకవి. "అఖిలరాజాధిరాజసభాంతరాగ్రపూజి తుఁడఁట!""వారెవ్వరో? ఆరాజులఁ బేర్కొనియుండిన నీతనికాలనిర్ణ యమునకు వీలుండెడిది. ఈయన హరిభక్తుఁ డని యీ క్రిందిపద్యము వలనఁ దెలియుచున్నది.

సీ. శ్రీవత్సగోత్రుఁ డంచితపటుశాస్త్రసం, ఖ్యావనీదేవకులాగ్రగణ్యుఁ
డగు తాడెపల్లి రంగామాత్యపుత్రుండు, రాజపూజ్యుఁడు సుబ్బరాయఁడతని
తనయుఁడౌ వేంకన్నకును మహాలక్ష్మాంబ, కును తనూజులను సుగ్గురను నందు
చెలఁగి వేంకటరాయ శ్రీ సీతపతిరాయ, లకు సహోదరుఁడ నేఁ బ్రకటముగను

గీ. పానకాలరాయఁ డనువాఁడ భవ్యయశుఁడ, నఖిలరాజాధిరాజ సభాంతరాగ్ర
పూజితుఁడ సర్వవిద్యావిరాజితుఁడను, సుజనసేవ్యుఁడ హరిభక్తిసుమహితుఁడను.

ఇతనిగద్యమువలన నితఁడు వేణుగోపాలభక్తుఁ డనియు రంగ యామాత్యపుత్రుఁ డనియుఁదెలియుచున్నది. ఇది లేఖకప్రమాదమై యుండును. రంగామాత్యునకుఁ బ్రపౌత్రుఁడుకాని పుత్రుఁడుఁ గాఁడు. ఒకవేళ వెంకన్న రంగామాత్యుని మనుమఁడు గావునఁ బానకాల రాయునితండ్రి యగువెంకన్నకు రంగన్నయను మాఱుపే రుండెనేమో తెలియదు.

ఇతఁడు కొండవీటి నీ విధముగ వర్ణించియున్నాఁడు.

సీ. రాజాధిరాజ విరాజిత సత్పుర, పాటియైనది కొండవీటిసీమ
సకలవర్ణాశ్రమాచార సత్కర్మబా, హాటమైనది కొండవీటిసీమ
సంగీతసాహిత్య సరసవిద్యల నిరా, ఘాటమైనది కొండవీటిసీమ
అతులితానర్ఘ్య వజ్రాకరవితతిచేఁ, బాటిల్లినది కొండవీటిసీమ

గీ. ప్రకటితైశ్వర్య సౌఖ్య సంపదలఁగొదల, నఖిలజనముల కానంద మతిశయిల్లు
జగతి నేఁబదియారు దేశములలోన, నీటుగా నెన్నఁదగు కొండవీటిసీమ!

(నేత్రదర్పణము.)

ఆహా! కొండవీటి యదృష్టము! శ్రీనాథాది మహాకవులచేఁ బొగడ్తఁబొందినదే కాక "మనసాహరిపాదము లాశ్రయింపుమా!" అను శతకరాజమును వ్రాసిన భక్తునిచేఁ గూడఁ బొగడ్తగన్నది. పొగడ్తఁగనుటయే గాదు. ఆకవినే కన్నది. కొండవీటియదృష్టము చూడుఁడు! గ్రంథకర్తవ్రాఁత.

"వ. అట్టిసీమాప్రదేశమున నుదగ్భాగంబున నింద్రకీలాచలంబునకు మధ్యప్రదేశంబు మంగళాచలంబునం గల కృష్ణానదీతీరంబున"

బెజవాడనుండి రైలుమీఁద గుంటూరు వెళ్లినవారికిఁ గృష్ణవంతెన దాటినతోడనే తాడేపల్లి - పిమ్మట మంగళగిరి - స్టేషను లున్న సంగతి విశదమే. ఈతాడేపల్లి మనకవి జన్మస్థానము. కృష్ణకూడ గోదావరితో సమముగఁ గాకపోయినను మహాకవులఁ గొందఱ తన పావనశీతలజలంబులఁ బెంచినది! తనజన్మస్థానమును గవి యెట్లు వర్ణించుకొనుచున్నాఁడో చూడుఁడు. నేనొకసారి యిటకు రైలుమీఁద సామానులు రాకపోఁగా వెడలితిని. కాని పానకాలరాయనిజన్మస్థానమని యెఱుఁగలేదు. మానసబోధశతకము పుట్టినగ్రామ మని యెఱుఁగలేదు. ఇప్పుడా తాడేపల్లి కవికంటె నాకు మనోహరముగ దృగ్గోచరమగుచున్నది. ఆతనివాక్యములనే వినుఁడు.

క. పదిరెండు పర్వతంబులు, విదితంబుగ నదులు రెండు విభుఁడున్నృసింహుం
డదనైన దుర్గమొక్కటి, పదపడి ముదమలరు తాడెపల్లి ధరిత్రిన్

జన్మస్థాన మని యతిశయము వ్రాయలేదు. సత్యమునే వర్ణించినాఁడు. నా కిదివఱకుఁగూడ నాపరిదేశముపై మనమున నొకవిధమైన యభిమాన ముండెడిది. దానికిఁ గారణ మెఱుఁగనైతిని.

ఈతని నామముకూడ మంగళగిరి పానకాలరాయనిదే యని సులభముగ మన మూహింపఁగలము. ఈతఁడు జన్మదేశముపైఁగల

యభిమానముచే వ్రాసి మన కాహ్లాద మొదవించు నీపద్యమును దిలకింపుఁడు.

చ. తిరుమలలోఁ బ్రభాతవిధిఁ, దీర్చి నీలగిరిన్ భుజించి సిం
హగిరిఁ జందనం బలఁది, చల్లనిదాహము మంగళాద్రిలో
గురుతుఁ ద్రావి రంగపురిఁ, గోమలితోఁ బవళించునట్టియా
హరుని జేర నీవు! మనసా హరిపాదము లాశ్రయింపుమా!

తిరుపతిలోఁ గాల్యకృత్యములు తీర్చుకొని జగన్నాథమున భుజించి- సింహాచలములో గంధ మలందుకొని- (భోజనమునకుఁ బిమ్మటఁ జందనమును బూయించుచున్నాఁడు. సింహాచలములో నరసింహమూర్తి మొడిలికాళలఁగ నెప్పుడును గంధముపూయుట ప్రసిద్ధము) మంగళగిరిలో (తన జన్మస్థానముచెంతి) తీయని పానకముఁ ద్రావించి ప్రయాణబడలికలు తీర్చుచున్నాఁడు. ఈ వెట్టిభగవంతుని నిత్యప్రయాణమునకుఁ గవి తన జన్మస్థానముచెంత భగవంతునికొఱకుఁ జలివేంద్రి పెట్టుచున్నాఁడు. ఆహా! కవి భక్తివర్ణనాతీతము! శ్రీరంగమున నాముక్తమాల్యదలో "నప్పిన్నది" పెండ్లియైనది కావున నామెను జేరి సుఖంపశయనింపఁ బోవునట్టి శ్రీహరిని మనసా ఆశ్రయింపుము!" పద్యమునందలి భావములు మధురము లని చెప్పుట సూర్యుని కాగడాతోఁ జూపుట కావున నింతతో విరమించెదను.

చ. నిలయముగాలఁగా జడుఁడు నీటికిసై యిలఁ ద్రవ్వునట్లు నీ
విల నవసానవేళఁ బరమేశ్వరుఁగొల్చి తరింతునంచు నా
సలఁబడ నేలనేఁడె హరి సర్వశరణ్య రమేశ! కావవే
జలజదళాక్ష యంచు మనసా! హరిపాదము లాశ్రయింపుమా!

పానకాలరాయఁడు పానకమువంటి తీయనిపద్యముల వ్రాసి భక్తిరసమున ముంచివేసినది సత్యము" (7-7.1918)

పానకాలరాయఁడు వ్రాసినచిత్తబోధశతకమును మిక్కిలి రమ్యముగనున్నది. నేత్రదర్పణమును నేఁజూచితిని. మానసబోధశతక శైలితోఁ బోలిక లేకయున్నది. ఆంధ్రనాయకశతకకర్త తానశతకము

కడపటిపద్యములోఁ దానొక మానసబోధశతకము వ్రాసితి నని చెప్పుకొనినాఁడు. మకుటము "మనసా హరిపాదములాశ్రయింపుమా" అని వ్రాసితి ననినాఁడు. అందువలన నీశతకకర్త లిర్వురిలో నొకరు దొంగ కావలసియుండెను నని నేను వ్రాసియుంటిని. ఇది సందేహమే కాని దానిని సిద్ధాంతీకరించుటకుఁ దగినంత బలమైనసాక్ష్యము లేదు. ఈసందేహమును భావిపరిశోధకులు గమనించెదరుగాక! శతకముల కవియే వైద్యగ్రంథకర్త యనుటకు రుక్మిణీపతిశతకమునందలి 106 పద్యము సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది.

1. మానసబోధశతకము.

ఉ. గోవు లనేకవర్ణములఁ గ్రుమ్మరుఁ బాలొకమైనభంగి నా
నావిధభూషణంబుల ఘనస్థితిఁ గాంచు కడానిమాడ్కి లో
కావళిలోనఁ దానును దదాకృతి లోకము లయ్యు నంతరా
త్మావహుఁ డచ్యుతుండు మనసా హరిపాదము లాశ్రయింపుమా॥

2. చిత్తబోధశతకము.

ఆంధ్రనాయకశతకము నందలిపద్యకథ కలది.

చ. విరిసరులీయఁ గైకొనుచు వింతనెఱుల్ సరులందుఁ గాంచి భూ
వరుఁడలుఁగఁగన్ దదర్చకునివాక్యము నిక్కముగా శిరోజముల్
విరివిగఁ జూపి యాబెడదవీడఁగఁ జేసెను మున్ను కాకుళాం
తరమున నట్టి శ్రీహరిపదమ్ములు కోరిభజింపు చిత్తమా!

ఈకథ శివపరముగ రాజోలుతాలూకా పలివెలలో "కొప్పలింగేశ్వరునిపేర" నున్నది. కూచిమంచి సోమసుందరకవి కొప్పలింగేశ్వరశతకముఁ జూడుఁడు.

3. శ్రీరుక్మిణీపతిశతకము.

చ. తనువను నావయందు విశదంబుగ హృద్ధ్వజమూని నీదుసే
వనపు దృఢాంబరంబు తెరపట్టి భవన్మను నిష్టయన్ బ్రభం
జనగతి జ్ఞానమార్గమున సంసరణాంబుధిదాటి ముక్తిగై
కొని సుఖియించ నిన్నెదనుఁ గోరి వసించితి రుక్మిణీపతీ॥ 98

4. మంగళగిరి నృసింహశతకము.

క. పరువడి రథసారథివై, యరిగణముల దునుమఁజేసి యాహవభూమిన్
నరునకు విజయము సంగిన, హరి నీసరియెవరు మంగళాద్రి నృసింహా! 99

5. పార్థసారథిశతకము.

చ. కదువడి బాణజాలములఁ గాసిలఁజేసెడి వానిమీఁ డిదే
జెడిదపు చక్రధారలను భీష్ముని జంపుదు నిన్నుఁ గాతున
న్విడువిడు మర్జునా యనుచు వింతగ గంతు లొనర్చునట్టి నీ
యడుగులు జూపవే దయ దయామృతనీరధి! పార్థసారథీ! 24

ఇందలి పోతన్న పదముల యనుకరణము చూచితిరిగదా! "తిరువలిక్కేణి పట్టణపతీ గుణనీరధిపార్థసారథీ!" 107 పద్యమువలన నీశతకము ప్రసిద్ధుఁడైన చెన్నపురిపార్థసారథిపై వ్రాసెనని తెలియుచున్నది. ఈతనిశతకము లింకనుగలవు. శైలికై పద్యములు చాలునని యింతతో విరమించుచున్నాను. కవికాలమువూత్రము తెలియలేదు. తెలిసినవారు ప్రకటించెదరుగాక!"

(ఆంధ్రపత్రిక సా.అ.)

శైలి కీతనిశతకములనుండి యిప్పుడు మఱికొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

చిత్తబోధశతకము.

ఉ. జారుని దుష్టవర్తనుని, సజ్జనదూరు నసత్యవాదినిన్
జోరుని లుబ్ధు నిర్దయుని, జూదరి బ్రాహ్మణవృత్తిఘాతుకున్
గ్రూరుని ధర్మదూషకునిఁ, గూడక నిత్యము సర్వకల్మషో
త్తారములైన శ్రీహరి పదమ్ములు గోరి భజించు చిత్తమా! 86

ఉ. గుఱ్ఱము నెక్కి క్రూరులగు, ఘూర్జర బర్బర పారసీకులన్
గొఱ్ఱెల కైవడిన్నఱికి, ఘోరతరప్రకటప్రతాపివై
మొఱ్ఱలడంచి దేవతల, మ్రొక్కులుగైకొను సామిగల్గ నీ
వెఱ్ఱులవీడి శ్రీహరి, పదంబులుగోరి భజించు చిత్తమా! 98

చ. సకలపురాణసారరస, సంగ్రహ మీ శతకంబు గావునన్
బ్రకటముగా వినన్ జదువ, వ్రాయఁగ వారలు తత్త్వవేత్తలై
ప్రకృతిని దాఁటి బ్రహ్మమయ, భావముఁ గాంచుట కేమివింత సా
ధకమిదెయంచు శ్రీహరి, పదమ్ములఁ గోరి భజించు చిత్తమా! 10

మానసబోధశతకము.

ఉ. చక్కనివాఁడు సర్వగుణసంపదలుం గలవాఁడు భక్తిచేఁ
జిక్కెడువాఁడు లోకముల చిక్కు శలించెడివాఁడు దీనులన్
మిక్కిలి బ్రోచువాఁడు గననేర్చిన గన్పడువాఁడు కాన నీ
వక్కఱపాటుతోడ మనసా! హరిపాదము లాశ్రయింపుమా! ||

చ. ఎఱుఁగవు ముక్తిమార్గమిది యెక్కుడికర్మము దాపరించె జే
కెఱుఁగని బోటి తామగని కింపుగఁ బెండ్లి యొనర్చినట్లు దు
ష్కరమగు కామ్యకర్మములఁ గాలముపుచ్చెద వేల? బాపురే!
సరసముగాదు నీకు మనసా! హరి పాదములాశ్రయింపుమా! ||

ఉ. సర్వమయుండు విష్ణుఁడని చాటిన యాపసిబాలుఁ గావఁగా
శర్వముఖామరుల్ వొగడ స్తంభమునం బ్రభవించి నిష్ఠురా
ఖర్వనఖాళి దానవుని గర్భముఁ జీరిన శ్రీనృసింహుఁడే
సర్వఫలంబులిచ్చు మనసా! హరిపాదము లాశ్రయింపుమా! ||

శ్రీరుక్మిణీపతిశతకము.

ఉ. లోకములెల్ల నీకడుపులోపలనుండఁగ లోకరక్షణా
లోకన తత్పరుండవయి లోకములో కమనీయగోపికా
లోకసుఖానుషంగ మెదలో గమియించితి వంచు పావకా
లోకముఖామరవ్రజములో గురికొల్పితి రుక్మిణీపతీ|| 55

చ. క్రతువులొనర్చిన స్వర్గహాలకానల నుగ్రతపంబుఁ జేసినన్
వ్రతనిగమాగమాధ్యయనవర్తనలన్ భువిమోక్ష మబ్బునే
సతతము తావకాంఘ్రిజలజంబులు భక్తినిఁ గొల్చు భక్తసం
తతులకుఁ గాక యిప్పుడుపఁదప్పమి నిశ్చితి రుక్మిణీపతీ|| 73

చ. మఱుజనింపలేక పలుమారును నీపదపంకజద్వయి
న్బొరలఁగ లేవనైతి పరిపూర్ణకృపారస దృష్టిదస్పకీ

పారలను బెట్టనేల తలఁపుల్ వలపుల్ నినుఁజేర్చి యాత్మలోఁ
కెరలుచు నీవదిక్కనుచుఁ గెల్గవయె త్తితి రుక్మిణీపతీ॥ 95

చ. శ్రీనిధిమంగళాద్రి నరసింహుల కింపుగ నుత్తరంపు కృ
ష్ణానదిచెంత తాడెపలి నాదగు గ్రామమునందు రాజ స
న్మానుఁడు వేంకటార్యునకు మానవతీమణి లక్ష్మిదేవికిన్
సూనుఁడనై జనించితి విశుద్ధతఁగాంచితి రుక్మిణీపతీ॥ 106

ఈకడపటిపద్యమువలన నేత్రదర్పణకర్తయే యీశతకముల కర్త యని తెలియుచున్నది.

పార్థసారథిశతకము.

చ. సరసవచోవిలాస విలస, త్స్ఫుటకాంచనవాస భావ సం
భరిత ఘృణావికాస, పరిపాలిత పాద సరోజదాస సుం
దరదర పాండుహాస, నిరతస్ఫురితా మితకీర్తిభాస సం
గర రిపురాగ్నిరాస, మురకంఠవిలుంఠన పార్థసారథీ!

చ. పటుతర విస్ఫులింగముల భంగమహత్ప్రళయానలప్రభా
పటలమువోలె దిక్తటులఁ బర్వఁగదారుణవృత్తిజ్వాలం
పటుఁడగు మేదినీసుతునిఁ బట్టి ధరాస్థలిఁ గూల్చినట్టి మీ
చటుల సుదర్శనంబునకు జాగిలి మ్రొక్కెద పార్థసారథీ! 56

చ. జముఁడ శఠుండ ధూర్తుఁడ నృశంసుఁడ దుష్టుఁడ కష్టుఁడన్దురా
త్ముఁడ నతిఘోరకల్మషుఁడ మూఢుఁడ దుర్భవసాగరంబునన్
బడలినవాఁడనో పతితపావన రోహరి యోయమాద్యహా!
తడయకఁ బ్రోవవేయనుచు దండముఁ బెట్టితి పార్థసారథీ! 193

లక్ష్మీదేవిశతకము.

క. సోమునిఁ గేరెడుమోమును, తామరలను మీరు కన్నుదమ్ములుఁగనని
న్నేమఱుపఁజాల తల్లీ, శ్రీమంగళశైలనారసింహుని రాణీ! ॥ 39

క. కామాదివైరివర్గము, నామనమున నిరవుజేసినను వదలదయో
యేమనుచు విన్నవించెద, శ్రీమంగళశైలనారసింహునిరాణీ! ॥ 63

క. కామాంతకాది త్రిదశులు, నీమందకటాక్షమునను నిరుపమగతులన్
కామితపదవులఁ గాన్చిరి, శ్రీమంగళశైలనారసింహునిరాణీ! ॥ 93

శ్రీమంగళగిరి నృసింహస్వామివారిశతకము.

క. అరిధరదరధర ధర, ఖరకర సితకిరణ నయనకరివరవరదా
మురహర శుభకర పురహర, హరిహయవినుతా హ్వమంగళాద్రినృసింహా! 5

క. కరివరుఁ డురుపడి మొఱయిడ, పరులిడి యరిమకరిఁ దఱగి బరువడికరుణన్
విరివిగ మనిపిన చెలువున, నరయుచునన్నేలు మంగళాద్రినృసింహా!॥ 52

క. కలుములచెలి యిల్లాలయి, నలుమొగములవేల్పు పెద్దసర్మలికొడుకై
చెలువగు పాల్కడ లిరువై, య్యలరెదు నినుఁగొలుతు మంగళాద్రినృసింహా!॥ 88

రామభద్రకవి.

ఈకవి జానకీపతిశతకము వ్రాసెను. ఇది చాలప్రాచీన మైనది. ఈశతకము నందలి యీక్రిందిపద్యమువలనఁ గవి రామభద్రుఁ డని తెలంప వీలగుచున్నది.

ఉ. ఊరక మేల నీకు వినుమేలిక నీవని నమ్మియుంటిఁ గా
నేరుపులేదు నావలన నేరము లన్నియుఁ గల్గియుండినన్
గూరిమి తల్లిదండ్రులకుఁ గోపము లుండునె రామభద్ర! నీ
పేరిటివాఁడసుమ్మ ననుఁ బ్రేమతోఁ జూడవె జానకీపతీ! 48

ఈయూహ సరియైన దయినచోఁ గవిపేరు తెలిసికొనినవార మగుచున్నాము. "రామరామసీమానితరామకీర్తనలుమానక చేసెద" ననుటచేతను, రామదాసుచరిత్రమునందీశతకపద్యము లుదాహరించుట చేతను రామదాసే దీనికర్తయా యని యనుమానము కలుగుచున్నది కాని శైలిలోఁ జాలభేద మున్నది. ఒంటిమెట్టరఘువీర, నారాయణ. మొదలగుశతకములపోలిక లున్నవి.

"సీ. ఎవ్వనిచే సృజింపఁబడు నెవ్వనిచే లయమందు లీనమై
యెవ్వనియందునుండు జగ మెవ్వనిసన్నుతిసేయు దేవతల్

యెవ్వని గెల్చు రవ్విభుని కీశ్వరు కాధ్యు కనంతమూర్తికిన్
నెవ్వగ మాన్పుచేయఁ గదె? నీరజలోచన జానకీపతీ. 66

ఇది పోతన్నగారి గజేంద్రమోక్షపద్యమే కదా!

ఈశతకము రామభద్రకవి కాని, రామచంద్రకవి కాని వ్రాసియుండవలెను. అది క్రీ॥ శ॥ 1800 కుఁ బూర్వము కావలెను. శైలికిఁగొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

జానకీపతిశతకము.

ఉ. చిలుకను బెంచి ముద్దులకు చేడియపల్కుచు రామ రామ య
న్పలుకులు నేర్పుచుణ్ వలుకపైఁబడి మోక్షమొసంగితంచు నే
పలుమర నీకథల్వినియు భక్తిని నామము లుచ్చరింపుచుణ్
బలువగు పాపబంధమునఁ బాఱఁగఁగంటిని జానకీపతీ.

ఉ. నమ్మితి రామచంద్ర మదినమ్మితి రాజకులేంద్ర మేలుగా
నమ్మితికీర్తిసాంద్ర కడునమ్మితి దాసచకోరచంద్ర నా
నమ్మిక లేమి జేసెదవొ నమ్మఁగ నర్హులు గానివారలణ్
నమ్మనయాద యాబ్ధి (మతి)నమ్మితి నిణ్ మదిజానకీపతీ.

ఉ. నమ్మిన నిన్నె నమ్మవలె నౌనది యట్లువిరోధి నమ్మనిణ్
నమ్మిన రాజుఁజేసితి వనాథులపాలిటి దైవరాయనే
నమ్మమ అెవ్వరిణ్ మిగుల నమ్మితి నిర్మలకర్మచిత్త వా
క్యమ్ములనిన్నునమ్మితినఖండకృపానిధి జానకీపతీ.

చ. పటుతరతాపకోల్ల సదపాకళుభాకృతి సన్మదీయ హృ
త్పుటమున నిల్పి నిల్పి రఘుపుంగవ రాఘవరామభద్ర ధూ
ర్జటినుతరామరామయను సారసుధారస మబ్బురఁబుగా
ఘుటకు ఘుటక్కుటంచు మదిఁగొంకకఁద్రావితిజానకీపతీ.

చ. అతులజగత్ప్రతిష్ఠ పసుది తామరదివ్య సుగంధధీంతతీ
సతతగుణోన్నతీ విమలచారుమతీ దినరాజసంతతీ
కుతుకమనోజ్ఞకృతీ యవితకుంభిపతీ చిరభాగ్యపద్ధతీ
చతురచనస్థితీ సతతసద్గతి మద్గతి జానకీపతీ.

ఉ. ఏమిరరామచంద్ర యికఁ నేటికి నేచెదుమాటిమాటికిన్
బామరుఁడౌటనో మిగుల పాతకజాలములోన నుంటనో
యేమియొనర్చినన్నతుని యొగ్గలఁదండ్రికిఁ గిన్క బుట్టునే
నీమదిచిత్తగింపుమిఁక నిక్కము నమ్మితి జానకీపతీ.

ఉ. నవ్వులుగుల్కు నెమ్మొగము నల్లనిమేనుపసిండివల్లెయున్
నివ్వటిలంగ నాయెదుట నిల్చి దయారస మొప్పఁబిల్చి నా
కెవ్వగవాయతారకవినిర్మలమంత్ర ముపన్యసింపవే
దవ్వులనుండ నేలఁ దగ దాస్యముఁ జేసెద జానకీపతీ॥

ఉ. ప్రొద్దున లేచి సూర్యకులభూషణు రాఘవు పాదపద్మముల్
బుద్ధినియుంచి పుష్పములఁ బూజలొనర్చిన పుణ్యభూజనుల్
హద్దుగ శత్రుచోరభయ మన్నది చెందరు యెన్నఁజాలు మీ
పద్దులువింటి భద్రగిరిపట్టణరాఘవ జానకీపతీ॥

ఉ. ఒప్పులకుప్ప యోరఘుకులోత్తమ సేవకకల్పభూజ మా
యప్పదయాసుధారసము లెప్పటికప్పటి కుప్పతిల్లఁగా
గుప్పవె గొప్పమేల్పసిఁడి కుప్పలు తెప్పలుగా కదంబముల్
గుప్పినరీతి నిన్ను మఱఁగొంటి నిప్పుడు జానకీపతీ॥

చ. పరమున కెవ్వఁడో ప్రభువు పంకజగర్భునిఁ గన్నవాని శ్రీ
నరహరిరూపమైన సురనాయకు దీనులఁ బ్రోచువాని తా
నరమరలేక జీవులకు నందఱికిన్ సమమైనవాని సు
స్థిరమతిఁబూజసేయుమను సేమము జేకుర జానకీపతీ॥

చ. బలయుతులైన రాజులను భండనమందుఁ దృణీకరించి భూ
వలయములోపలన్ సపరివారముగా బలశక్తియుక్తుఁడై
యిల నుతికెక్కు రాజ్యమును నేలుచునుండఁగఁ గార్తవీర్యునిన్
జలములవేయుబాహులను చయ్యనఁద్రుంపవె జానకీపతీ॥

వరహాగిరి కొండ్రాజు.

ఇతఁడు కణ్వశాఖుఁడు. అనఁగా ప్రథమశాఖానియోగి బ్రాహ్మణుఁడు, భారద్వాజగోత్రజుఁడు. ఈతనితలిదండ్రులనామములు

గాని, కాలముగాని తెలియకున్నవి. శతకము జగన్నాథస్వామికిఁ గృతియిచ్చుటను, కొన్ని మాండలికపదములను బట్టియుఁ గవి గంజాము విశాఖపురిమండలములవాఁడు కానోపును. ఇది భాస్కరశతకము ననుకరించినట్లు పెక్కుపద్యములు చూపట్టుచున్నవి. కవి తాను శారాజార్చితుఁడ నని చెప్పుకొనినాఁడు. ఏరాజులో చెప్పలేము.

శా. భారద్వాజసగోత్రుఁడ న్వినుమెలర్వం గాణ్వశాఖీయుఁడన్
శారాజార్చితుఁ డన్వరాహగిరి కొండ్రాజ పుత్రానుండ నీ
పేరన్ సత్కృతి గాఁగ నీశతకముం బ్రీతిన్ సమర్పించితిన్
ధీరవ్రాతము లెన్నదీనిఁ గొనుమా దేవా జగన్నాయకా! 90

కొన్ని పోలికలఁ జూపెదను.

మ. సకలామోదక దానధర్మకలనాసక్తిన్ యథాశక్తిన
ర్థికినీఁజాలని లోభివానికడఁ బ్రీతిన్విత్తమున్నన్ నిర
ర్థక మెన్నన్ బనిలేదు గొప్పలయి నేత్రంబుల్ దగంగ్రుడ్డివా
నికి నెమ్మోమున నుండినట్టుల యగుం దేవాజగన్నాయకా! 11

మ. బలముం దేజము కీర్తిపౌరుషములుం బ్రాపించి యున్నట్టి స
త్కులమంఁదొక్కఁడు దుర్నయుండయినఁ దద్దోషంబునం జేసి త
త్కులమెల్లం జెడునెట్లనన్ గురుకులక్షోభంబు సంధిల్లదే
తెలియన్మున్నొక ధార్తరాష్ట్రువలనన్ దేవాజగన్నాయకా! 35

మ. తనకుం గీడుఘటించునట్టి పనికిం దానెమ్మెయుం గాలయా
పనముంజేయుట మేలు దేవకినిఁ బ్రదుఃపంగంసుఁ డేతేర నే
ర్పున నక్కాలము ద్రోచికొనఁడే పూఁబోఁడి నత్యంత స
ద్వినయుం డవ్వసుదేవుఁ డూర్జితమునం దేవాజగన్నాయకా! 59

శా. అంతస్సార మెఱుంగలేక పయిపై హాసాదరాలోకనా
త్యంతోదార వచోవిలాసముల కాత్మంజిక్కు లుద్యాగ్రణిం
బ్రాంతింజూచిన బూరుగుంగనియు కీరంబుల్ వలెన్ యాచకుల్
చెంతంజేరిన నబ్బునయ్య ఫలముల్ దేవాజగన్నాయకా! 71

మ. అనయంబున్ గుటిలస్వభావులు ధనం బార్జించినం బూని త
ద్ధనమున్ సద్విజరిత్తు ణాగ్నమున సంధానంబు కాదెన్న దు

ర్వినియోగంబయి పోవునెట్లనిన నర్వస్వోపమానెంత బం
డినఁగాకల్ దిఱఁజిల్క కానె యెటనేఁ దేవాజగన్నాయకా! 78

శా. న్యాయాన్యాయ వివక్షలేక యతి నిద్రాహార యత్నప్రసం
గా యత్తుండయి సత్యశౌచరహితుండైనట్టి మూఢుండు రా
జై యున్నంఫలియింప బాధరణి పండాధీనమైనట్టి సు
స్త్రీయుంబోలె విషాదపాత్రమగుచుం దేవాజగన్నాయకా! 84

కవి క్రీ॥ శ॥ 1790 ప్రాంతములవాఁడు కానోపును. జగన్నా యకశతకము లింకను రెండుమూఁడు కనఁబడుచున్నవి.

నృసింహకవి

ఇతఁడు కృష్ణశతకమును రచియించెను. "కృష్ణా!" యనియే మకుటముతో 102 పద్యములను రచియించెను. ఇతఁడు భరద్వాజగోత్రమువాఁడు. గంగమాంబపుత్రుఁడు. ఈశతకమును వీధిబడులలో బాలురు బాలికలు పూర్వము తప్పక చదివెడువారు. భక్తిప్రతిపాదకమైనది. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1760 ప్రాంతములవాఁడు కావచ్చును.

క. పాణితలంబున వెన్నయు, వేణీమూలంబునందు వెలయఁగపింఛం
బాణీముత్యము ముక్కున, బాలుఁడవై దాల్చు శేషశాయివి కృష్ణా॥ 16

క. దిక్కెవ్వరు ప్రహ్లాదుకు, దిక్కెవ్వరు పాండుసుతుల దీనులకెపుడున్
దిక్కెవ్వ రయ్యహల్యకు, దిక్కెవ్వరునీవునాకు దిక్కువుకృష్ణా॥ 54

క. పదునాలుగుభువనంబుల, కుదురుగ నీకుక్షినిల్ప కొనినేర్పరివై
విదితంబుగ నాదేవకి, యుదరములో నెట్లునొదిగి యుంటివికృష్ణా॥

కొన్నివ్యాకరణదోషము లున్నను సులభమైనపదములతో బాలురకు బాలికల కిది పఠితముగనుఁ జదువఁదగిన దని మనవారెంచిరి.

క. నీవే తల్లివిదండ్రివి, నీవే నాతోడునీడ నీవే సఖుఁడౌ
నీవే గురుఁడవు దైవము నీవే నాపతియుగతియు నిజముగ కృష్ణా॥ 2

పద్మినీపరిణయము మొదలగు కృతులను వ్రాసెను. ఈతఁ డాపస్తంబ సూత్రుఁడు, గార్గ్యగోత్రజుఁడు, ఆరువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఈతనిపద్మినీపరిణయ ప్రకాశకులు కవివివరములు ప్రకటించిరఁట. ఈ కవి క్రీ॥ శ॥ 1750 ప్రాంతములవాఁ డని వినుచున్నాము. శతకాంతమున సభాపతి లక్షణములఁ గొన్నిపద్యములలో వివరించెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

రాజగోపాలశతకము.

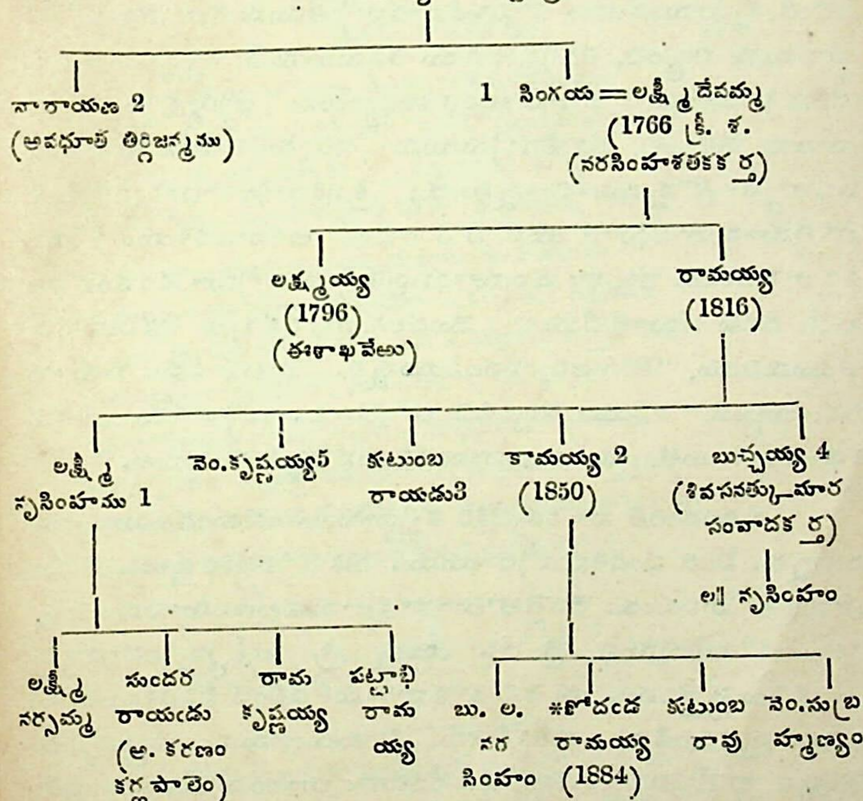
సీ. శ్రీకరనిలయమై చెన్నొందియుప్మత్క్రుతి, ప్రామృతవృష్టిచే నంకురించి
సత్పదసందర్భ సరసవాఙ్మహనీయ, శాఖోపశాఖల ఛాయఁబరగి
పరమసుగంధ కృద్బహుమాన మంజరీ, ఘనప్రసూనములఁ బరిమళించి
యలరుచు నుండెడు నస్మన్మహాభాగధేయ సారస్వత దివిజతరువు
నందు సత్ఫల ముదయంబు నొందుకొఱకు, సముచితంబుగ సీసశత మురచింతు
సురుచిరాకార! ఉన్నవపురవిహార!, రాజగోపాల! రాధామనోజఖేల! 1

సీ. పాండవుల్పంపిన పని కియ్యకొనిపోయి, దూతకృత్యముచేయు కౌతుకంబు
విహితబాంధవులను విడిచి విదురునింట, విందారగించిన పొందికయును
గర్ణదుర్యోధనుల్ దుర్నీతులైపట్ట, విశ్వరూపముఁజూపు విభ్రమంబుఁ
జుల్కదనం బని జూదకవిజయుని, సారథివైనట్టి పౌరుషంబు
ఘోటకాసురుఁ దునిమిన పాటవంబు, చెలఁగిచాటుదు నన్ను రక్షింపకున్న,
సురుచిరాకార! ఉన్నవపురవిహార! రాజగోపాల! రాధామనోజఖేల! 27

సీ. ముద్దులుంగులుక్కునెమ్మోము నిద్దపుఁదళుక్కుఁ, జెక్కులసొబగు నాసికమువెడఁద
కన్నులజిగినొప్పు కర్ణము లాజాను, దీర్ఘబాహువులు విస్తీర్ణవక్ష
మును సోయగపుమేను తనుమధ్యమును చిన్న, బొజ్జయు నునుగాంతి పొడముతొడలు
చెలువంపు జంఘలు చిలుతపాదములును, గలిగి యొప్పులకుప్ప కరణిఁదేజ
రిల్లు నినుఁ గన్నతల్లి నాకీమతల్లి, దేవకీదేవి భాగ్యంబుఁదెలియవశమె
సురుచిరాకార! ఉన్నవపురవిహార! రాజగోపాల! రాధామనోజఖేల! 3

కర్లపాలెము సింగనామాత్యుఁడు

ఈతఁడు గుంటూరుమండలము నందలి బాపట్లతాలూకు కర్ల పాలెమువాస్తవ్యుఁడు, ఆఱువేలనియోగి, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, హారితస గోత్రుఁడు. ఇతఁడు 145 సం॥రములకిత్రిత మనఁగా 1760 క్రీ॥ శ॥ ప్రాంతములఁ బుట్టెను. తరువాతనా గ్రామ కరణముగా 'నుండెను. ఈతనితండ్రి సీతారామయ్య, తల్లి బుచ్చమ్మ, ఈతనిభార్య లక్ష్మీదేవమ్మ. ఈతనివంశవృక్షము.

నర్సారావుపేటతాలూకు చిలకలూరిపేట సమీపస్థ మగుపసు మర్తిగ్రామ మీకవివంశీకులగ్రామము. అప్పటికి వీరియింటిపేరు

* ఈకవివివరములఁ దెలిపినవారు,

“భట్రాజువారు.” ఈకవిముత్తాతకర్లపాలెము వచ్చి తనమేనత్తభర్తకరిణీకమున కంగీకరించి నాఁటినుండి కర్లపాలెమువా రన్నయింటిపేరు నందెను. ఈతనిగ్రంథరచనము క్రీ॥ శ 1790 ప్రాంతమున నారంభమై యుండవచ్చును.

ఈకవితండ్రికిఁ బినతండ్రియు, సోమయాజియు నగునారాయణ సోమయాజినిఁగూర్చి యొకకథ చెప్పుదురు. అతఁ డాశ్రమస్వీకారముఁ బొంది, కృష్ణామండలము లోనిగుడివాడప్రాంతమునఁ గల “వడాలి” దేవస్థానమును నిర్మించి, తదర్థము తనమహిమచేఁ గృష్ణానదియందు మునిఁగి, నిజాముద్దౌలానవాబునభామధ్యంబునఁ బ్రత్యక్షమై, యానవాబును మెప్పించి, వడాలిగ్రామమును సర్వదుంబాలాగ్రహారముగ *ఫర్మానా గొన్నమహిమోన్నతుఁడు; శ్రీపరివ్రాజకాచార్యవర్యపురుషోత్తమానందావధూత యని పే రొందెను. అవసానదశయం దీయన కర్లపాలెమునకు రాఁగాఁ దనయారసపుత్రుఁడు గ్రామాంతరమున నుంటచేఁ దనకు సమాధిచేయుట మొదలగుస్మార్తకర్మల నీకవిజనకునిఁ జేయుమనియు, “తిరిగి జన్మింపవలసియున్నది. వెంటనే నీకుఁ గుమారునిగఁ బుట్టుదు” ననియుఁ జెప్పి, సిద్ధిఁ బొందెనఁట. ఆప్రకారమే యీకవి కనుజుఁడుగఁ బుట్టి, యుపనయనానంతరమున మృతినొందెనఁట.

ఈతనిసంతతి వా రిప్పటికిని కృష్ణాగుంటూరుమండలములయం దున్నారు. వీరిది పండితసంప్రదాయము. ఈకవి విష్ణుభక్తుఁడు. నరసింహమంత్రోపాసకుఁడు. రేపల్లెతాలూకా నిజాముపట్టణసమీపమం దున్న “అల్లూరి” గ్రామమున వేంచేసి యున్న శ్రీ లక్ష్మీనృసింహస్వామి యీకవియిష్టదైవము. ఈ కవి కొకసారి మతిచలింప నీశతకముతండ్రి చదువఁగ నప్పటినుండియు మతికలిగెను. వీరికుటుంబమునఁ బుట్టుప్రథమశిశువున కాదేవునిపేరుఁ బెట్టి, కులదేవతగాఁ బూజించుచున్నారు. ఇతఁ

* ఈఫర్మానా నకలును, నవధూతమహిమలును శివవేంకటకవులచే రచియింపఁబడి, వడాలిదేవస్థానమువారిచే క్రీ. శ. 1915 సం॥న సేతుముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపించి ప్రచురింపఁబడిన “జగన్నాథీయ” మను గ్రంథమునఁ జూడ నగును.

డు సంస్కృతాంధ్రములు వచ్చినవాఁడు. ఇతనిమంత్రశాస్త్రజ్ఞానము 31, 32, 33 పద్యముల ద్యోతక మగుచున్నది. ఇతఁడు భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యములు గలిగి సాంఖ్యయోగమునందుఁ బ్రవేశమున్న బ్రహ్మవేత్త యని శతకపీఠికలో వ్రాసిరి. "ఈయన సత్యవాక్యపరిపాలకుఁడు. వాల్మీకి రామాయణ పారాయణ మొనర్చువాఁడు" ననికూడ వ్రాయుచున్నారు. ఇందు కేశవనామముల కొక్కొక్క పద్యము వ్రాసెను. శైలి భక్తి రసముతోఁగూడి శ్లావ్యముగ నున్నది. కొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

నరసింహశతకము.

మ. అలనందవ్రజమందు గోపికలు నీ-వత్యంత చోరుండవం
చులలిన్ జాగ్రతె నుండకన్మొఱఁగ నా-చోద్యంబిదేమాడుఁ డో
లల నారత్నములార! వెన్నదిని ని-ర్లక్ష్యంబుగా నేగెదన్
అంగంబోలదు పట్టుఁడందువు నృసింహా! భక్తసంరక్షకా! ॥ 27

మ. ధరలో మర్కటవత్సభంగి నిను-నేదానుండు నీపాదపం
కరుహద్వంద్వము నెమ్మదిన్నిలిపియో - కంజాక్ష! రక్షింపవే
శరణంబంచు నుతించు నాతనిఁగృపన్ - సత్యంబుగాఁబ్రోచుపో
హరి! యల్లూరి పురీవిహార! నరసిం-హా! భక్తసంరక్షకా! 50

మ. ధరలో కేశవ నామసంస్మరణచే - దారిద్ర్యముల్ వాసి సు
స్థిరలక్ష్మీవిభవాఢ్యుఁడై జనులలో - శ్రేష్ఠుండునై తత్త్వమా
ర్గరహస్యంబు లశేషముల్ దెలిసి నీ - కారుణ్యంము బొందునో
హరి! అల్లూరిపురీవిహార! నరసింహా! భక్తసంరక్షకా! 64

తిరుక్కడయూరి కృష్ణదాసు

ఈతఁడే రామదాసుచరిత్ర మనుహరికథ వ్రాసినకవి కావచ్చును. ఈతనివివరము లేవియుఁ దెలియవు. కాని క్రీ॥ శ॥ 1800 కిఁ బూర్వుఁడైయుండవచ్చును. కంచర్ల గోపన్న చరిత్రమును దేశములో నున్న వాడుకకథలనుఁబట్టి, రామదాసువే కొన్నికీర్తనలును, పలుగ్రంథ

ములఁగుందలిశ్లోకములు, పద్యములును జేర్చి వ్రాసెను. ఈతఁడే వ్రాసినకృష్ణశతక మొకటి చిక్కుచున్నది. అందలి పద్యములు కొన్ని క్రిందఁ జూపుచున్నాను.

క. దివ్యాక్షినొసఁగి నరునకు, దివ్య భవద్విశ్వరూప పరిదర్శనముల్
సువ్యక్తతఁ జూపినగతి, నవ్యవహితుఁడయ్యుఁ జూపుమాకిటు కృష్ణా. 27

క. సేవను భరతుఁడు సతతము, భావజ్ఞుండయ్యె శీలభావముఁ జెందెన్
త్రైవిధ దాసత్వంబున, నావాయుజు మహిమఁబొగడ నలవియె కృష్ణా ॥ 54

క. ధనమదమున నిను మఱతును, ధనరహితత్వమున నిష్టదగ్ధమగు విర
క్తినిఁ బొందదింద్రియములు, తెనుధర్మము దరుము గోపతనయా కృష్ణా ॥ 82

క. నీనామము భవహరణము, నీనామము సర్వసౌఖ్యనిచయప్రదముల్
నీనామ మమృతతుల్యము, నీనామము నేస్మరింతు నిత్యముఁ గృష్ణా ॥ 98

క. విశ్వాత్ముఁడవైనందుకు, విశ్వాసము మీరనన్ను విశ్వాత్ముఁడవై
విశ్వమున బాధలొందక, నీశ్వర కనిపెట్టి కావవే శ్రీకృష్ణా ॥ 108

రామదాసుచరిత్రమునందుఁ గంచర్ల గోపన్న రచియించిన కీర్తనల నుదాహరించుటయేగాక యాతనిదాశరథీశతకము నుండి కూడఁ బద్యము లుదాహరించియున్నాఁడు. ఈ రామదాసుచరిత్రము రమారమి నూఱుసంవత్సరములనుండి వ్యాప్తిలో నున్నది. ఇందు దాశరథీశతకమునుండియే గాక మఱికొన్ని శతకములనుండికూడఁ బద్యము లుదాహరించెను. గోపన్న యనేక కావ్యములు వ్రాసితి నని చెప్పియున్నాఁడు. కావున నీక్రిందిశతకము లొకవేళ గోపన్నవే కొన్ని యైయుండవచ్చును. అట్లనుమానించుటకు వీలైనశతకములఁ గొన్నిఁటి చూపెదను. ఇది కేవల మనుమానమేకాని సిద్ధాంతము కాదు. (1) రంగశాయి శతకము. (2) జానకీపతి శతకము. (3) మహీజాధిపా శతకము (4) భావనారాయణశతకము. (5) రామతారక శతకము. (6) ఆర్తరక్షామణీ శతకము, (7) దాశరథీశతకము. (8) మానసబోధశతకము. ఈ యెనిమిది శతకములలో నాతెవ్వరువ్రాసిరో తెలియదు. 1, 2, 5, శతకములు దొరకుచున్నవి. 3, 4, 6, శతకములు దొరకవు. ఇదిగాక తాడేపల్లి పానకాలరాయనిమానసబోధశతకము

నుండి పద్యము లుదాహరించెను గావునఁ బైశతకము లితరులవికూడ నై యుండవచ్చును. దాశరథీశతకప్రశంస కంచర్ల గోపన్న చరిత్రము నందును, మానసబోధశతకప్రశంస తాడేపల్లి పానకాలరాయ చరిత్రమునందును, జానకీపతిశతకప్రశంస, రామభద్రకవి చరిత్రమునను గననగును. దొరుకుచున్న తక్కినశతకములచరిత్రము కర్తలపేరు తెలియని శతకములక్రిందఁ జూడనగును. 3, 4, 6, శతకములనుండి యొక్కొక్క పద్య ముదాహరించెదను. ఈశతకము లెనిమిదియు రమా రమి 100 సం॥ రములకుఁ బూర్వపు వని నిశ్చయించుకొనవచ్చును.

(3) మహీజాధిపశతకము.

శా. ఏరా జాలముసేయఁగాఁ దలఁచినావేమో తలంపైనఁగా
నీరా దీనులనేచ నీకు సరిగానే దోఁచెఁగాబోలు నె
న్నోరూపంబుల నేయు నీమహిమ లేనుగా వ్రిగానున్నె వి
న్నారా తాతయగారిముద్ర యెటులైనం దప్పదన్నట్లుగా
రారా నాకభయప్రదాన మియరా రామా మహీజాధిపా॥

(పుట 63 రామదాసుచరిత్రము.)

(4) భావనారాయణశతకము.

మ. కరినేలింద హుళక్కి, ద్రౌపదికిఁ గోకల్ మెచ్చియిచ్చింది ద
బ్బర, కాకాసురునిం గటాక్షమునఁ జేపట్టిందబద్ధం బహో
శరణన్నట్టి బొగవాని తమ్మునికి రాజ్యంబిచ్చుటల్ గల్ల, యి
త్తరి నన్నేలిన నిక్కమీకథలనంతా! భావనారాయణా!

(పుట 63 ibid.)

మ. అతి కాతన్యుఁడ వీవు నిక్కముగ నత్యాపన్నుఁడ న్నేను నీ
మతిలోనించుక జాలిఁబుట్టదిఁక నేనేదేవుఁ జింతింతు నే
గతయేత్రోవఁ జరింతు నన్య మెఱుఁగన్ గాంక్షించి నీప్రాపుఁ జొ
చ్చితి నీచిత్తము నెట్లు వచ్చినసరే శ్రీభావనారాయణా! ॥

(పుట 63 ibid.)

(6) ఆర్తరక్షామణిశతకము.

శా. బాల్యంబునఁ గొన్నినాళ్ళు పిదపన్ భామాకుచాలింగనా
లోలాభ్యున్నతిఁ గొన్నినాళ్ళు మఱియిల్లున్ ముంగిటన్ గొన్నినా
ళ్ళీలీలన్ విహరించితిన్ సుఖఫలంబిందేమియున్ లేదుగాఁ
జాలున్నీపదభక్తి చేసెదను రామా! యార్తరక్షామణీ!

(పుట 87 ibid)

ఈపైశతకము లన్నియుఁ గ్రీ॥శ॥1800 లకుఁ బూర్వము పుట్టిన వనవచ్చును. ఎంతపూర్వమో తెలియదు.

కాండూరి వేంకటదాసు

ఇతఁడు భార్గవపురాణము, దీనచింతామణిశతకమును వ్రాసెను. "కృష్ణాదీనచింతామణీ" యని మకుటము. ఇతఁడు భారద్వాజసగోత్రుఁడు, వైష్ణవుఁడు, రామానుజమ్మ, లక్ష్మణార్యులతనయుఁడు. ఈతఁడువిశాఖపురిమండలవాస్తవ్యుఁడని, నూటునూటయిరువది వత్సరములకుఁబూర్వ డని కవివంశీకు లున్నా రని చెప్పఁగా వింటిని. ఇతని వివరములు భార్గవపురాణకృత్యాది నున్నవి. శైలికి రెండుపద్యములఁ జూపెదను.

మ. వసుధన్ శ్రావణకృష్ణపక్ష విలసద్వైభాత్ర తారాష్టమిన్
వసుదేవ ప్రభుదేవకీసతులకున్నాద్యంబు లాస్యంబు గీ
తిసమేతంబుగ వేల్పులచ్చరలు ప్రీతిం జేయ జన్మించితీ
వసమానంబుగ లోకరక్షణకు కృష్ణా! దీనచింతామణీ! 28

మ. మురళీరావముతో, లలాటవిలసన్ముక్తాకలాపంబుతో
నురుశార్దూలనఖాంకభూషణముతో నొప్పారుకర్ణద్వయీ
చరదంచన్మణి కుండలద్వయముతో, సౌవర్ణచేలంబుతో
హరినీ సేవ ఘొసంగుదాసునికిఁ గృష్ణా! దీనచింతామణీ! ॥ 56

కాసుల పురుషోత్తమకవి.

ఇతఁడు వ్రాసినవి రెండుశతకములు దొరకుచున్నవి. 1 ఆంధ్రనాయకశతకము 2 హంసలదీవిగోపాలశతకము 3 మానసబోధశతకము 4 భక్తకల్పద్రుమశతకము ననునవివ్రాసెను. కడపటిరెండుశతకములునిప్పుడు దొరకవు. ఈతఁడు వ్రాసినశతకములలో నాంధ్రనాయకశతకము కడపటిది, అందుఁ దా నదివఱకు వ్రాసినశతకములపేళ్లన్నియుఁ జెప్పెను. ఆంధ్రనాయకశతకము చల్లపల్లిప్రాంతములయందుఁ గృష్ణాతీరము నం దున్నశ్రీకాకుళము నందలికాకుళేశ్వరుఁ డనునాంధ్రవల్లభుని సంబోధించి చెప్పినది. ఈశ్రీకాకుళమునుఁగూర్చియు, ఈకవి హంసలదీవిగోపాలశతకమునుఁగూర్చియు నేనొకసారి ఆంధ్రపత్రికలో వ్రాసియుంటిని.

"ఇది యొక యద్భుతశతకము. వ్రాసినకవి కాసుల పురుషోత్తముఁడు. ఇతఁడు భట్రాజు. ఇది శ్రీకాకుళమునం దున్నయాంధ్రనాయకుఁ డగునాంధ్రవిష్ణువు పై వ్రాసినది. కావునముందు మనమీ శ్రీకాకుళము, ఆంధ్రవిష్ణువులచరిత్రములఁగూర్చివిచారణ మొనరించుకొందము.

శ్రీకాకుళము

ఈ పేరున గంజాముమండలమున నొకపట్టణ మున్నది. కాని మనప్రస్తుతశ్రీకాకుళ మదికాదు. ఇది కృష్ణామండలమునందున్నది. బందరుతాలూకా యవనిగడ్డకుఁ జేరువను చల్లపల్లిజమీందారీలో నున్నది. ఇందొకకాలమున వైష్ణవగురువులు వచ్చివివసించినట్లు శ్రీ పరవస్తు గోవిందరామానుజదేశికులవారి శిష్యుఁడును, ముక్తవరాన్వయమువాఁడును, ముక్తామణీనాథపుత్రుండును, నగు పరవస్తుకవి తనయుత్తారకపంచకాభ్యుదయ మనుగ్రంథమునందీక్రిందివిధముగ వ్రాసియున్నాఁడు.

3రగి

"వచ్చి సదాంధ్రనాయకునివాసము నైన శ్రీకాకుళంబునకా
మచ్చిక వైష్ణవోత్తము లమానితవైభవ మొప్పసన్నుతుల్
మెచ్చఁగ సేయ నాహరిని మేల్మిఁ బ్రదక్షిణపూర్వకంబుగా
హెచ్చిన (?) భక్తిమ్రొక్కి మదికింపగు వేడ్కలనుండి వెండియున్"

శ్రీకాకుళమునందలియాంధ్రవిష్ణువునే దర్శించి శ్రీకృష్ణదేవ రాయఁడు తన యాముక్తమాల్యద వ్రాయఁదొడంగెను. "నేను తెలుఁగువల్లభుండ!" నని దైవ మీతనికిఁ జెప్పినట్లు వ్రాసిన దీశ్రీకాకుళము నందలియాంధ్రవిష్ణువునుగూర్చియే! ఏమనఁగ? "మున్నె కళింగదేశ విజిగీషామనీషఁ దండెత్తిపోయి, విజయవాటిం గొన్నివాసరంబులుండి శ్రీకాకుళనికేతనుం డగునాంధ్రమధుమథను సేవింపఁ బోయి" యనుటవలన నీశ్రీకాకుళము కృష్ణామండలములోనిదే. (ఇది శా॥ శ॥ 1440 సం॥రమున నైయుండునని శ్రీ కె. వి. లక్ష్మణరావుపంతులు గారు పరిషత్పత్రిక 7-316 లోఁ జర్చించియుండిరి.)

ఈ శ్రీకాకుళమునుగూర్చి యిటీవలి వగుపైరెండువైష్ణవగ్రంథములేకాక యచ్చటితిరుణాళ్ళనుగూర్చి క్రీడాభిరామములోఁగూడ వర్ణన లున్నవి.

గీ. దవనపున్నమఁ గాకుళాధ్యక్షుఁడైన, తెలుఁగురాయఁడు దేవతాధీశ్వరుండు
భువనహితముగ నుత్సవం బవధరింప, నంమఁ బోయితి మీపోయి నట్టియేడు. 204

గీ. కారవల్లిమతల్లి కాకల్పవల్లి, కడుపునిండారఁ గాంచిన కొడుకుఁగుఱ్ఱ
జారచోరమహాధూర్తచక్రవర్తి, దేవవేశ్యాభుజంగుఁడు తెలుఁగుభర్త. 365

ఇట్లే 207, 208, 209, 210, 211, 212 పద్యములలోఁ దిరునాళ్ళలోని యసభ్యవిషయములఁగూడ వర్ణించియుండెను. ఈక్రీడాభిరామము వినుకొండ వల్లభరాయకృతము. ఈతనికాలము క్రీ॥ శ॥ 1420 యని చరిత్రజ్ఞులు నిర్ణయించియున్నారు. కావున నుత్తారకపంచ కాభ్యుదయకావ్యమును బట్టి కాలనిర్ణయము గాకయున్నను క్రీ॥ శ॥ 1420 నాఁటికి దిరునాళ్ళును, శా॥ శ॥ 1440 (క్రీ॥ శ॥ 1519) శ్రీకృష్ణదేవరాయని శ్రీకాకుళశాసనము ప్రకారము 16 వ శతాబ్దాదికి నీ

యాంధ్రనాయకుఁడు మిక్కిలి శ్రద్ధతోఁ బూజల నొందుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. చక్రవర్తియైనరాయ లీమాఱుమూలప్రదేశమునకు వచ్చి యీదేవున కైదూండ్ల దానముచేయుట కీతెలుఁగునాయకుని ప్రఖ్యాతి యూహింపవలసినదే కాని వర్ణింప నలవికానిదికదా! కాని యీయాంధ్రనాయకశతకము వ్రాయునప్పటి కీదేవాలయ మేకారణముననో శైథిల్యమునొంది, పూజలు, తిరునాళ్ళును లేకయున్నట్లు కనఁబడుచున్నది. (చూడు 10, 11, 12, 15, పద్యములు) ఇవి చూచి యే కాంభోలు ప్రభుత్వమువారి ప్రాచ్యలిఖితాగారవివరణపట్టిక యం దీవిధముగ వ్రాసియున్నారు.

"కృష్ణాతీరమందలి శ్రీకాకుళపుణ్యక్షేత్రమందు వెలయు నాంధ్రనాయకస్వామి దేవాయలనాదులు శిథిలములై యుత్సవాదులు తగ్గియుండుకాలమునఁ గాసుల పురుషోత్తమకవి నిందాస్తుతితో "చిత్రచిత్రప్రభావ! దాక్షిణ్యభావ! హతవిమతజీవ! శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ!" యను మకుటముఁగూర్చి యీ సీసపద్య శతకమును రచియించెను. అతనికులగోత్రాదిక మెఱుఁగఁబడదు."

అని వ్రాసియున్నారు. కాని శతకమునందు కవితనకులమును గ్రంథమధ్యమున వివరించియున్నాఁడు. "ఇట్టి నీసంప్రదాయంబుగట్టు బెట్టి రట్టుసేయుము గనుము నాబట్టుతనము చిత్ర ॥42" ఇతఁడు బట్టు వంశమువాఁ డని పలువు రెఱుఁగుదురు. 10 వ సంవత్సరాదిసంచికలో నొక రీతఁడు బట్టుపల్లె కాపురస్థుఁడని వ్రాసియున్నారు. ఈతని సంతతి వార లిప్పుడు కృష్ణామండలమున నివసించియున్నారు.

మనకు ముందు విచారింపఁదగినదా దేవాలయమునకుత్సవాదులు మానినప్పు డీశతకము వ్రాయఁబడినట్లుండుటయు, కవి 150 వత్సరములకంటెఁ బూర్వుఁడు కాఁడు లేనట్లు తెలియుచున్నఁదునను శ్రీకాకుళము తిరునాళ్లు మానుటకుఁ గారణములఁ గాని, శ్రీకాకుళము నందలి యాంధ్రవిష్ణువు దేవాలయప్రస్తుతస్థితిగాని మన మెఱుఁగవలెను. బందరుతాలూకావా రెవ్వరైన విచారించి వ్రాయుదు రని నమ్ముచున్నాను.

ఆంధ్రవిష్ణువు.

(1) అనంతామాత్యుఁడు తినభోజరాజీయమునందుఁ దన తండ్రి యైనతిక్కన యీ దేవుని సేవించినట్లు వ్రాసియుండెను.

సీ. విలసితం బగుకృష్ణవేణి మలాపహా, రిణి భీమరథి నా ధరిత్రయందుఁ
దనరు నదీత్రయాంతర్వేది యగుపావ, నక్షేత్రమున శోభనముల కెల్ల
ధరనివాసం బగు పెరుమగూరిపురంబు, నందు విద్వజ్జనానంద మైన
జీవనస్థితిచేతఁ జెన్నొంది వంశక, ృత్యసంపత్తిఁ బ్రభుత్వ మొంది

గీ. నెమ్మిఁ బ్రత్యక్షపరమపద మ్మనంగ, నొప్పు శ్రీకాకుళంబున కొడయఁడైన
యాంధ్రవల్లభహరిసేవ నలరుచుండుఁ, బెక్కు భంగుల ముమ్మడి తిక్కవిభుఁడు.

(2) శ్రీనాథుఁడు వల్లభాభ్యుదయ మనుగ్రంథము వ్రాసిశ్రీకాకుళము నందలి యాంధ్రవల్లభునకుఁ గృతియిచ్చె ననియు సంకుఁ దిరునాళ్లలో జరుగు నసభ్యములు క్రీడాభిరామముకంటెఁ బచ్చిగనున్న వనియు శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు క్రీడాభిరామము పీఠికలో వ్రాయుచున్నారు.

(3) ఆంధ్రవల్లభుఁడు దక్షిణమున కాంచీనగరాధీశ్వరుఁడుగా నుండిన సంపరాయని (శంభురాయని) కుమారుఁడైన తెలుఁగురాయఁడనియు, నతని శ్రీనాథుఁడు దర్శించె ననియు, కవులచరిత్రము నూతనముద్రణము 489 పుటలో శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారు వ్రాయుచున్నారు. ఆంధ్రవల్లభుని తెలుగురాయఁడని యర్థముచేయుటయందలి శ్రీవీ॥ పంతులుగారి యభిప్రాయము తప్పని తోఁచుచున్నది.

(4) బ్రహ్మాండపురాణమునందు "ఆంధ్రవిష్ణుస్సురయుతోదనుజేన నిశుంభునా" యనియు.

(5) "ఆంధ్రనాథోమహావిష్ణు ర్నిశంభు దనుజాపహో
పురాస్వాయంభువమనోః కాలే కలియుగే పూరిః
కాకులే రాజవర్యస్య సుచంద్రస్య తనూభవః
అభవ త్సర్వదేవైశ్చ వేష్టితో లోకపూజితః॥"

అను నాంధ్రకౌముదివాక్యముల ననుసరించి శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగా రాంధ్రులచరిత్రము పూర్వయుగము ప్రథమముద్రణము 28వ పుటలో నొకరాజు నొనర్చి, బ్రహ్మాండ పురాణము క్రీ॥ శ॥ 11-వ శతాబ్దములో వ్రాసి రనువాదమును బలపఱచిరి.

కవి శైవమును "నేటిదా నీప్రతిష్ఠ వర్ణించిచూడ" అని 15వ పద్యమునఁ జెప్పిన వాక్యముచే నింక నీప్రశంస విడిచి శ్రీకాకుళమును, ఆంధ్రవిష్ణుపును జాల ప్రాచీనము లని పైవివరములవలన స్థాపితమైన దని మాత్రముచెప్పి యింక శతకవివరములకు వచ్చెదను.

శతకకర్తృత్వము తెలియుచున్నది. కాలము 150 సంవత్సరముల క్రిందటివాఁడు. కవికులము బట్టురాజు లనువందికులము. ఈ వివరములు సుస్పష్ట మగుటఁ జర్చతో నిమిత్తములేదు.

ఈ శతకమునందు మొదటితొమ్మిది పద్యములు కేవలస్తుతి మాత్రములు. పదవపద్యమునుండి శ్రీ హరిదేవాలయమునం దుత్సవాదులు లేవని, 16 వ పద్యమువఱకుఁ జెప్పెను. 17వ పద్యమునుండి నిందాస్తుతి యారంభము.

"క్రొమ్మొక్కలంగదుగనె ముందొక్క పువ్వునకుఁదాఁ,గక్క సించినయాలికక్కజముగ, 117
నాటించఁగలవొ సన్నకసన్నసె వనంబు, పెట్టుమా స్వకలించి పెరటిలోన." 18

అని పారిజాతాపహరణకథను, భాగవతకృష్ణలీలనువర్ణించి గేలిసేయును. నిందాస్తుతి కింత యద్భుతరచనము మఱి చూచుట దుర్లభము. తిట్టులాగున కనఁబడి తిట్టు కాకపోవుటలో నీకవి నేర్పు మిక్కిలి మెచ్చఁదగియున్నది. అవతారచర్యల భూషింపఁదగినవి దూషించినట్లు కనఁబడఁజేయునట్టి యీతని నేర్పు భక్తిచేఁ గలిగిన రసగుళికలవలె నుండి'ద్రాక్షగుళుచ్ఛములవలె నంటినవెంటనే రస మనుభవింపఁ దగియున్నవి. పండితపామరజనవేద్యమై, బట్టుకవిత్వమున కుండుప్రత్యేకత సుస్పష్టముగఁ గానఁబడుచు, జాతీయోక్తులతో నిండి యుండును.

పద్యముధార, వాక్యక్రమము, భావము, తెలుఁగునోటితో మృదుమధురముగనుండి యాంధ్రనాయకశతక మని సార్థకనామ మగుచున్నది.

(1) ఉచ్చనీచంబు లెఱుఁగక యిచ్చఁజేయు, చేష్టలివి భక్తహితనుతిఁ జేసితం(డ్రు చిత్ర. 21
ఇదియెంత తిట్టువలెఁ గనఁబడుచున్నది.

(2) నాంద్రుబిడ్డలం దెచ్చు ప్రఖ్యాతిగాని, మొదటినుండియు నీవు దామోదరుఁడవె!26
ఇది యెంత మనోహరముగ నున్నది.

(3) తెలియ నన్యక్తుఁడవుగావు తెలిసికొన్న, నిట్టివాఁడని తెలియలే దెవ్వరికిని 27
ఇదెంత సత్యమున్న వేదాంతవాక్యము!

(4) ఒకరకంబె గుణాధిప లొకరు మీరు, ఇంతచక్కన దెలిసె మీయింటివరుస" 28

(5) సకలంబు నీవయై యొక మర్త్యయాసపై, నిచ్చఁబరుండు నాఁడెంతగలవో?

* * * * * *

పరువు గలవాఁడవేని ప్రాఁబల్కులందుఁ, దెలియవరిముక్కుముల్లంత గలవో లేవో.చి.29

ఇట్టిహృదయ ముప్పొంగఁజేయు పద్యములు - గుణమునే దోషముగాఁ జేసిచూపు వాక్యములు-పరమవేదాంతరహస్యములఁ బరిహాస మొనరించి మన బుద్ధులకుఁ బని గల్పించు మాటలు - పెక్కులుండి కవిధన్యుఁ డని మనకుఁ దట్టుచుండును. కవి శతకమంతయుఁ జూపుచు నిట్లు పోవలసినదే.

"కీర్తి నిందగ వర్ణించి గేలిపరుతు 16" నన్న యీతని వాక్యము నతి నిపుణముగ నెగ్గించుకొనెను.

26 పద్యము నారాయణశతకము నందలి "ధరసింహాసనమై" యను పద్యచ్ఛాయ కలది.

37 "మానసబోధ శతక" పద్యమున కనుకరణము.

౬౫ దశావతారవర్ణనము.

65 పద్యమునుండి రామావతారవర్ణన మారంభించి 87 వఱకు సాగించెను. తక్కినవి కృష్ణావతార పరముగ వ్రాసెను.

83 బలరామావతారము 84 త్రిపురసంహారము 85 కల్క్యవతారము 91 కొన్ని యవతారములు 93 కృష్ణపరముగ నాతని బంధుగుల మిత్రుల దూషించి శ్రీకాకుళమున తన మందిరముననే యుండు మని మందలింపు.

96 పద్యమునుండి స్తుతి తిరిగి యారంభించెను.

99 వ పద్యము "అల వైకుంఠపురంబులో నగరిలో" యను పోతన్నగారిపద్యమున కనుకరణము విచుడు.

సీ. కోరకలీను వైకుంఠంబులోని లో, నగరిలో నామూల నవ్యదివ్య
సౌధంబుదాపలి సరసమందారవ, నాంతరామృత సరః ప్రాంతచంద్ర
కాంతోపలోత్పల కల్పితపర్యంత, సకల సౌభాగ్యలక్షణ నివాస
లక్ష్మీమనోజ్ఞ విలాసవశీకృత, సంభోగసామ్రాజ్య సంతతాభి
గీ. రామమూర్తికి వాంఛేతర ప్రపంచ, మేమిగావలె లీలార్థ మింతెకాని
చిత్రచిత్రప్రభావ దాక్షిణ్యభావ, హతవిమతజీవ శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ. 99
సీ. కావ్యదోషము తెలియంగని మత్కవిత్వంబు విద్వన్నుతంబు, గావించినావు
బహిరంతరింద్రియ పరిశుద్ధిలేని నా, తలఁపులోపలవచ్చి నిలచినావు
పుణ్యకర్మ మొకింత పూనిసేయని నన్నుఁ, బెద్దలచేత మెప్పించినావు
పురుషప్రయత్నంబు గుఱుతెలియంగని నన్ను, భుక్తి గలుగఁజేసి ప్రోచినావు
గీ. పతితుఁ జేపట్టినావు చేపట్టినావె?, యన్యగతిఁబోవనీయకు మార్తరక్ష 105

అను పద్యమువలనఁ గవి భక్తికికలవాఁడని, సంతృప్తుఁడని, భక్తుఁ డని తెలియుచున్నది.

107 వ పద్యము "అరయక శంతనుపుత్రుపై" యను దేవకీనందనశతక పద్యమువంటిది.

108 పద్యములో కవి యితరకృతులు కవినామమును గనఁబడు చున్నవి.

(1) "మనసా హరిపాదము లాశ్రయింపుమా" అనుమకుటము గల శతక మొకటి వ్రాసితి నని, (2) "రామనాథ క్తకల్పద్రుమా!" అని యొకశతకమును (3) "హంసలదీవిగోపాలశతక మలరుల దండనా గోపాలున కర్పించితి" నని వీనికిఁ బిమ్మట నీయాంధ్రనాయకశతకము వ్రాసితి నని కవి వ్రాయుచున్నాఁడు.

ఇందలి మానసబోధశతకము కనఁబడదు, కాని ప్రస్తుత మున్న ది తాడేపల్లి పానకాలరాయకృత మని ప్రకటన మందుచున్నది. ఈ పురుషోత్తమకవిది కనఁబడదు. కావున నీ క్రింది సందేహములు కలుగుచున్నవి.

(1) పానకాలరాయకవి వ్రాసినచిత్తబోధశతక మింకొకటి యుండుటను, ఆతని యితరశతకములు రెండు మూఁడింత ప్రౌఢములుగ లేకపోవుటను ప్రస్తుతము మన కున్న మానసబోధశతకము పురుషోత్తమకవిదా? పానకాలరాయఁడు ప్రాచీనుఁడు కాఁడని చెప్ప వీలున్నది కాని వీరిర్వును సమకాలికులో, ప్రాచీనార్వాచీను లెవ్వరో యింత వఱకుఁ దెలియలేదు. కావున నొకరిమకుటము నింకొకరు తీసికొని వేర్వేరుగా శతకములు వ్రాయఁ బురుషోత్తమకవిది కనఁబడుటలేదా?

మానసబోధశతకమందలి "తిరుపతిలోఁ బ్రభాతవిధిఁ దీరిచి" అనుపద్యమున కచ్చముగ నకలుగ "అప్పనంబులు గొను నఖిలదిఙ్మాడలేశ్వరులచే వేంకటాచలనివాసుఁడు" అను 37 వ పద్యము 'ఆంధ్రనాయకశతకము' నఁ గనఁబడుచున్న దిందువలన నీ యిర్వురుకవులలో నొక్కరింకొక్కరి గ్రంథముఁ జూచి యుండితీరవలెను. అందు పురుషోత్తముఁడు మిక్కిలి ప్రౌఢకవి యగుటను, పానకాలరాయనిరుక్మిణీపతి, పార్థసారథిశతకము లంతప్రౌఢము కాని వని నాకుఁ దోఁచినందునను, నేను పురుషోత్తముఁడే ముందు వ్రాసినకవి యని యభిప్రాయపడుచున్నాను. సత్యము కాక పోవచ్చును. భావిపరిశోధకులు దొంగను బట్టుకొందురుగాక!

(2) రెండవశతక మగు భక్తకల్పద్రుమశతకము చిక్కుటలేదు.

(3) హంసలదీవిగోపాలశతకముకొన్ని పద్యములుమాత్రములోటుగాఁ జిక్కుచున్నది. సంపూర్ణప్రతి చల్లపల్లిప్రాంతములఁ జిక్కునని వినుచున్నాను. ఉదాహరణమున కొక్కపద్యము చూపెదను. గోపాలశతక మాంధ్రనాయకశతకకీర్తి నభివృద్ధి చేయుమనోహరశతక మని ప్రస్తుతము చెప్పఁ జాలును.

శైలికిఁ బద్యములు:—

(1) హంసలదీవిగోపాలశతకము.

సీ. స్తనవిషదుగ్ధంబుఁ ద్రావించుపాతకి, పూతకి కమృతంబు పోసఁగనిచ్చె
హింసింప కంసుఁ డూహింప రప్పించిన, వానికి వైకుంఠవాస మొసఁగె
దుర్భాషలాడిన దుష్టాత్మ శిశుపాలు, నంశతనయందె నైక్యంబు జేసె
వీనుల తనకథల్ వినని ఘంటాకర్ణు, నెలమి కైవల్య నిశ్చలునిఁ జేసె
గీ. రిపులఁ బ్రోచినదే వింత శ్రితుల కెంతో? భావజవిలాస! హంసలదీవివాస!
లలిత కృష్ణాబ్ధిసంగమస్థలవిహార! పరమకరుణాస్వభావ! గోపాలదేవ!॥

ఈశతక మకుటము నందలి కవిభావము చదువరులు శ్రద్ధతో గమనించెదరుగాక!

(2) ఆంధ్రనాయకశతకము.

సీ. జీవనిజీవి భక్షింపఁ జేసితి వింతె, కొని పెట్టినావె చేతనుల కెల్లఁ
జేసినంత భుజింపఁ జేసినావింతె కా, కెక్కువ లెవ్వరి కిచ్చినావు
కర్మసూత్రంబునఁ గట్టి త్రిప్పెదవుగా, కిచ్చనొక్కనిఁ బోవ నిచ్చినావె?
వెసఁ బృథక్ప్రకృతుల వేఱు బెట్టితివిగా, కందఱి కైకమ త్యమిడినావె
గీ. తెలిసె నీరక్షకత్వంబు దేవదేవ!, వేఱె గతిలేక నిన్ను సేవింపవలసె
చిత్రచిత్రప్రభావ! దాక్షిణ్యభావ!, హతవిమతజీవ శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ!"

[ఆంధ్రపత్రిక దుర్మతి పుష్య బ ౧ా శని]

దానిపై "చిరువోలు కుటుంబరావుగారు" కష్టపడి ప్రయత్నించి హంసలదీవిగోపాలశతకమును గవిస్వగ్రామ మగు పెదప్రోలునుండి కవి

వంశీకులకడ సంపాదించి ముద్రించి యొకపత్రిని నా కంపిరి. కవివివరములు మఱికొన్ని తెలిసినవి.

ఈక్రిందిపద్యమున "కాసుల పురుషోత్తమకవి" కాస్యపగోత్రుం డనియు, అప్పలరాజు రమణాంబలపుత్రుం డనియు, అద్దంకి తిరుమలాచార్యశిష్యుండైనవైష్ణవుం డనియుం దెలియుచున్నది.

సీ. కాశ్యపగోత్రుండ, కాసులవంశజుం, డమ్మడనప్పలరాజ రమణాంబ
కూర్మితనూజుండ గురువులౌనద్దంకి, తిరుమలాచార్య శ్రీచరణపద్మ
భవ్యతీర్థమరంద పానద్విరేఫాయ, మానమానసుండను మాన్యహితుండ
పురుషోత్తమాఖ్యుండ పూర్ణుండవలెనీకు, శతకంబుగూర్చితి శాశ్వతముగ

తే. గీ. జిత్తగింపుము మీపాదసేవకుండను - భోజవిలాస! హంసలదీవివాస!
లలితకృష్ణాబ్ధిసంగమస్థలవిహార! పరమకరుణాస్వరూప! గోపాలదేవ!

ఈకవి "దేవరకోటజమీప్రభువులలో విశేషకీర్తి నార్జించినట్టియు, క్రీ.శ. 1798 లో మద్రాసుగవర్నర్ ఇన్ కౌన్సిలువారివలన పరిపాలనార్హులైనట్లుప్రకటింపం బడినట్టియు శ్రీమంతురాజా అంకినీడుబహద్దర్ (I) వారి ఆస్థానకవు లని కవివంశీకు లును, ఇచ్చటి వృద్ధులును చెప్పెదరు. శ్రీకాకుళాంధ్రనాయకునిదేవాలయము, నదీపాతముకాంగా పైనవివరించినప్రభువే తిరిగి కట్టించినారు. అప్పటినుండియు ఆలయపరిపాలన వారివంశీకులకే చెందియున్నది."

అని శ్రీకుటుంబరావుగారు వ్రాసి కవివంశవృక్షమును, కవిపోషకప్రభువులవంశవృక్షము నీక్రిందివిధముగం దెలియం జేసియున్నారు.

కవివంశమునకుం బూర్వవివరములు తెలియలేదుగాని, తరువాత వివరములు తెలిసినవి. పోషకప్రభువుల వంశవృక్షము కూడ వారు రాజ్యమునకువచ్చిన సంవత్సరములతో వివరించిరి. ఇందు వలనం గవికాలము సుస్పష్టముగం దెలుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

(1) కవివంశవృక్షము.

కాసుల అప్పలరాజు
|
పురుషోత్తమకవి (ఆంధ్రనాయకశతకము గ్రంథకర్త.)
|
అచ్యుతరాజు.
|
పంచంరాజు,
|
శేషంరాజు. | అచ్యుతరాజు. | పురుషోత్తంరాజు. | రాఘవరాజు.

కవిపోషక ప్రభువులగు చల్లపల్లి జమీందారులవంశవృక్షము.

శ్రీరాజా కోదండరామన్న దేశాహి (1791 మరణం)
|
శ్రీరాజా వెంకట్రామన్న బహద్దర్ దేశాహి (1792 మరణం)
|
శ్రీమంతురాజా అంకినీడు బహద్దర్ I (1791 పట్టాభిషేకము) (కవిపోషకుడు.)
|
,, దుర్గాప్రసాదరాయుడు బహద్దర్ (1838 మరణం)
|
,, అంకినీడు బహద్దర్ II
|
,, మల్లికార్జున ప్రసాదరాయుడు బహద్దర్ (1890 పట్టాభిషేకము.)
|
,, అంకినీడు ప్రసాద బహద్దర్ III బి. ఏ. (17-12-21 పట్టాభిషేకము.)
(ప్రకృతప్రభువు.)

ఆంధ్రనాయకశతకమునందు 12వ పద్యములో "వైఘానసోక్తికి వంచనరాకుండ నెఱులు చూపినమాట నిజమయేని" అనువాక్యమున కొకకథ చెప్పుచున్నారు.

ఈదేవాలయపుఁబూజరి యగు వైఘానసుఁడు ప్రతిదిన మాశ్రీకాకుళప్రభునకు దేవునినిర్మాల్యము (సుగంధపుష్పమాలికలు) దేవునికిఁ దీసినపిమ్మట భక్తుఁ డగురాజున కిచ్చుట యాచ్చట వాడుకగ నుండెను.

వైఘానసుఁడు ప్రతిదిన మట్లు తీసికొనిపోవుచుండెను. అతఁడు వేశ్యాప్రి యుఁడగుటచే నొకనాఁ డాదండలతో వేశ్యయింటికిఁ బోయి దానిమెడ నాహారము లుంచి, దానితోనుండి; మాదండలు మఱలఁదీసి, యవి తీసి కొనిపోయి రాజున కిచ్చెను. రాజుభార్య యాదండల భర్తచే నందు కొనువేళఁ దెల్లనిపూలపై నొకతలవెండ్రుక కనఁబడ "నాథా! ఇది యేమి? వైఘానసుఁడు మోస మొనరించెను. ఎవ్వరో నరులు ధరించిన హారముల మన కిచ్చె నని యాదండలఁ గ్రిందఁ బారవైచెను. అప్పుడు రాజు త్రొక్కఁబడ్రొక్కినత్రాచువలె లేచి వైఘానసుని గప్పించి "యే మిరా! పోగరుబోతా! నరులు ధరించివిడిచిన మాలలఁ దెచ్చి మా కిచ్చితివి?" అని యడిగెను. వాఁడును విస్మయమునొంది, యేమిచెప్పుట కును నోరాడక వేశ్యకు ధరింపఁజేసినది జ్ఞప్తికి వచ్చి, మొడలు నీరు గ్రమ్మ "మహాప్రభూ!" అని నాల్క తడఁబడ వణఁకుచుండెను. "ఏమి?" అని రాజు గద్దించెను. వేశ్యకు ధరింపఁజేసితి నని చెప్పిన పూజరిపుట్టి కోటగుమ్మమునఁ గట్టుదురు. ఏమైన సరియే! యని "దేవా! దేవరవార తో నేమిమనవిచేయను? కేశవునకుఁ గేశము లున్నవి." యని బొంకె ను. రాజేది చూత మని కొందఱు వెంటరా గుడి కేగి తలుపులు తీయించెను. వైఘానసుఁడు వేశ్యాలోలుఁడైనను భక్తుఁడు. అందువలన విష్ణువిగ్రహము "నెఱికురుల కొప్పుమ్మడి" దాల్చియుండెను. రా జది చూచి సమాధానపడి వెడలిపోయెను. భక్తుఁడు "బ్రతుకుజీవుఁడా" యని స్వామి నత్యంతభక్తితో సేవించుచుండెను. ఇది యొకకథ! ఈవాడుకలో నున్నకథ మన కవి సత్య మని నమ్మియే దేవునిఁ బలుక రించుచున్నాఁడు.

సీ. ధర నూటయెనిమిది తిరుపతులందు శ్రీ, కాకుళంబరయ ప్రఖ్యాతియేని
ఆంధ్రనాయకుఁడవం చఖిలదేశంబుల నిన్నుఁగీర్తింతురె నిజమయేని
వైఘానసోక్తికి వంచనరాకుండ, నెఱులుజూపిన మాట నిజమయేని
వైకుంఠుఁడవుస్వయం వ్యక్తిగా నర్చావ, తారమొందితివంద్రు తథ్యమేని

గీ. వివిధపూజోత్సవములు నిర్విఘ్నములుగఁ, జేసికొనసున్న నీసుప్రసిద్ధికలఁ
చిత్రచిత్రప్రభావ దాక్షిణ్యభావ, హతవిమతజీవ శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ.

అని కవి దేవు నుగ్గడించుచున్నాఁడు. ఈకథయే గోదావరిమండలము నందలికొత్తపేటకుఁ జేరువ నున్నపలివెలలోఁ గొప్పేశ్వరస్వామికినిఁ జెప్పుదురు. పలివెలదేవాలయము చాలప్రాచీన మైనది. ప్రసిద్ధ మైనది. అది దేవతలు కట్టి రని జను లనుకొందురు. ఆయీశ్వరుని పేరు కొప్పులింగేశ్వరుఁడు. లింగమునకుఁ గురులకొప్పిప్పటికిఁ గన్పట్టుచున్నది. అదికూడ శిలయే! ఈకొప్పులింగేశ్వరునిపైఁ గూచిమంచి సోమసుందరకవి శతకము వ్రాసెను.

(1) హంసలదీవిగోపాలశతకము.

సీ. పుట్టి నప్పుడె బట్టి, కొట్టఁగాచినమామ, గట్టఁబాపినయట్టి జట్టిదొంగ
మెల్లమెల్లన గొల్లపల్లెలో పాల్వెన్న, కొల్లకొల్లఁగఁగొన్న పిల్లదొంగ
జలములాడఁగఁజూచి చానలవల్వలు, చెలఁగుచుఁదెచ్చిన చిన్నిదొంగ
నైరముచే వెంటనంటి బట్టఁగవచ్చు, యవను మాయించిన యట్టిదొంగ
దొరకితివినాకు, నిశ్శంక, విడువనిఁక, భావజవిలాస! హంసలదీవివాస
లలితకృష్ణాబ్ధిసంగమస్థలవిహార!, పరమకరుణాస్వభావ! గోపాలదేవ!

సీ. తల్లిదండ్రులచెరల్ దప్పింపకంసుని, హతునిఁగావించుటాఖ్యాతరవంబొ?
బాణబాహాగర్వభంగంబొనర్చిన, పౌత్రుఁదెచ్చుట జగద్భద్రకరమొ?
ధార్తరాష్ట్రులఁజంపి ధాత్రీతలము మేన, బావకిచ్చుట దీన బాంధవంబొ?
అన్నగారివిరోధు లగు దానవులనాజి, బొలియించుశేసర్వపోషణంబొ?
కరుణనీవారిఁ బ్రోచుమటె బిరుదునీకు, భాజవిలాస! హంసలదీవివాస!
లలితకృష్ణాబ్ధిసంగమస్థలవిహార!, పరమకరుణాస్వభావ! గోపాలదేవ!

సీ. తనకుఁగళేబరంబునకు భేదజ్ఞాన, మతిలేనివాని నిర్మలతయెంత?
తనువువర్జించునంతట జీవుఁడేమౌనొ, తెలియనివాని తాత్త్వికమదెంత?
కన్నతండ్రిని జగత్కర్తనునాత్మలో, బోధచేయనివాని బుద్ధియెంత?
భవజరామరణాది భయనివారణమైన, పదముఁజేరనివాని భాగ్యమెంత?
ఏమినేరని నన్నుఁబ్రోచు టిదియె వింత, భావజవిలాస! హంసలదీవివాస!
లలితకృష్ణాబ్ధి సంగమస్థలవిహార! పరమకరుణాస్వభావ! గోపాలదేవ!

(2) ఆంధ్రనాయకశతకము.

సీ. శౌర్యమెక్కించి విశ్వామిత్రుఁడూరకఁ, దోడరింపఁ దాటకిఁ దునిమినావు
వైదేహి వాక్యనిర్బంధంబుఁ ద్రోయవే, కటిమురి మాకీచు నతికినావు
వెనుకంజవైచిన విడువకపైకిరా, నరుదుగా ఖరుతలఁ దరిగినావు
మొఱ్ఱోయనుచు దేవమునులు వారెన్నాళ్లో, యనుసరింప దశాస్యుఁ దునిమినావు
కానికోసంబుఁ గలదె నిక్కముగనీకు, మనసు మెత్తనివాఁడ వేమనఁగవచ్చు
చిత్రచిత్రప్రభావ దాక్షిణ్యభావ, హతవిమతజీవ శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ !॥ 7

సీ. దుర్జనభంజనోద్యుక్తసుదర్శన, ధారివే నీవు యథార్థముగను
శాత్రవ భయద నిస్వనపాంచజన్య భూ, షితకరాంబుజుఁడవే సిద్ధముగను
మత్తారిభేదనాయత్తకౌమోదకీ, నిజకరంభరితమే నిశ్చయముగ
ఘోరవిద్వేషిరక్తధారార్ద్రనందక, సంధానపాణివే సత్యముగను
సన్నుతామోఘ బాణైక శార్ఙ్గచక్ర, శయుఁడవే నమ్మవచ్చునే స్వామి నిన్ను
చిత్ర చిత్ర ప్రభావ దాక్షిణ్యభావ, హతవిమతజీవ శ్రీకాకుళాంధ్రదేవ, 94

సీ. అఖిలపోషకుఁడవ నాఖ్యమాత్రమె కాని, కర్తవునీవె భోక్తవునీవె
యక్షరుండవను ప్రఖ్యాతిమాత్రమె కాని, చర్చింప వేఱొండు సాక్షిగలఁడె
సుగుణాబ్ధివని నిన్ను స్తుతియొనర్చుటె కాని, నిర్గుణుండెవ్వఁడు నీకుమించ
విశ్వాత్ముఁడవటంచు వినుతించుటయె కాని, చూచ్చిని న్నెవ్వఁడు చూచినాఁడు
గీ. వినుకరులెగాని నిన్ను నీవిశ్వములను, మొదలెఱుంగుదురే నిజంబునకుఁ బిల్వ. చిత్ర.

(3) భక్తకల్పద్రుమశతకము.

ఈశతక మింతవఱకు దొరకలేదు. కాని కొన్నిపద్యము లీకవి వంశీకులకడ సంపాదించి శ్రీచిదువోలు కుటుంబరావుగారు నాకుఁ బంపిరి. ఈశతకము పంచచామరములలో వ్రాసెను.

పంచచామరములు.

మొఱాలకించవయ్య నీకు మ్రొక్కెదన్ రఘూద్వహా
విరాననామధే స్వసించి ప్రేమనుంచి నూట్వదార్

పరాలుశాలువిచ్చినట్లు వచ్చుకీర్తి నీకహో
పరాసుభద్రశైలరామ భక్తకల్పకద్రుమా!॥*
ధరామరేంద్రమాని పూజితా ధరాసుతాయుతా
ధరాధరేంద్ర ధీరహీర తారహారచారుకం
ధరా, ధరాధిపాధిపాత్ర థ్రాప్రభాంతకంధరా
పరాసు భద్రశైలరామ భక్తకల్పకద్రుమా!॥ 2

గురుల్ గుచేలు చింకిగుడ్డ కొంగుముక్క గింజ లా
దరంబుతోడ మెక్కి వాని ధన్యుఁజేయ నెంచి బల్
సిరిన్ ఘటించి యేలినట్టి చిత్స్వరూపరాఘవా
పరాసుభద్రశైలరామ భక్తకల్పకద్రుమా!॥ 3

ఈశతకము పురుషోత్తమకవి ప్రారంభశతక మైయుండనోపును.

సజాతీయగ్రంథములు.

ఈశ్రీకాకుళాంధ్రదేవునిపైఁ బల్వురు స్తోత్రములు, కృతులను వ్రాసియున్నారు.

1 శ్రీకాకుళ శ్రీహరిశతకము.

నీవాంధ్రావని నాయకుండవని నిర్నిద్రానురాగార్తి నా
భావం బాంధ్రకవిత్వరీతిని భవత్పాదార విందస్తుతి
ప్రావీణ్యంబున నుండె బాలకృత దూరస్ఫార శీతాంశుబిం
బావాప్త్యర్థకరప్రసారగతి దోఁప న్గాకుళశ్రీహరీ! 13

దీనిసంపూర్ణమకుటము "కృష్ణరఘువర్యా కాకుళశ్రీహరీ!" యని యున్నది.

(2) శ్రీకాకుళక్షేత్రమాహాత్మ్య మనుసంస్కృతగ్రంథము బ్రహ్మాండపురాణాంతర్గత మని ముద్రించియున్నారు.

---

* ఇట్టి మకుటముగల శతకము పర్లాకిమిడిలో నున్నట్లు వింటిని. పంపెదమని పంపినారు కారు.

(3) దీనికి భాషాంతరీకరణము వల్లభాభ్యుదయ మను పేర హరితసగోత్రుఁ డగుభట్లపెనుమర్తి గోపాలసచివపుత్రుఁ డగుకోదండ రామకవి యొనరించిననాల్గాశ్వాసముల తెలుఁగుప్రబంధ మొకటి యున్నది.* మూలమునకు భాషాంతరమునకు భేదములు కలవు. మూలము వ్యత్యస్థముగ నున్నదని కవియే వ్రాసియున్నాఁడు.

(4) కేయూరబాహుచరిత్రమున నండూరి గుండమంత్రి కాళ శ్వరభక్తుఁ డని యున్నది.

(5) విశిష్టాద్వైతప్రవర్తకు లగు వేదాంతదేశికులపుత్రుఁ డగు వరదదేశికుఁడు సంస్కృతమున శ్రీకాకుళస్తవము వ్రాసెను.

(6) కృష్ణరాయలయాస్థానవిద్వాంసుఁ డగు లొల్ల లక్ష్మీధరపం డితుఁ డొకశాసనమున నీయాంధ్రవిష్ణువును స్తుతించినట్లు శ్రీప్రభాకర శాస్త్రిగా రుదాహరించిరి. (ఆంధ్రపత్రిక దుర్మతి మాఘ శు ౧౧)

(7) కంచర్ల శరభనకవి యాధ్యాత్మరామాయణమున వీర ప్రతాపరాయలపేర శాసన మున్నట్లు వ్రాసియుండెఁగదా!

(8) కొన్నిసంస్కృతభాణములలో నీక్షేత్రప్రసంశ యున్నట్లు శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

(9) తెలుఁగురాయఁడు, తెలుంగురాయఁడు నీదేవునిపేరఁ బరగువా రని కొందఱ నుచున్నారు.

---

* ఈగ్రంథము బెజవాడలో నున్నశ్రీ కొండాలి ఆంజనేయులుగారిదయవలన నేను చూచుట తటస్థించినది.

శ్రీరస్తు.

శతకకవులచరిత్రము.

చతుర్థభాగము*

(క్రీ. శ. 1800—1900)

సదానంద వరదరాజయోగి.

ఇతఁడు "సవ్యతరభోగి శ్రీసదానందయోగి" యనుమకుటముతో సదానందయోగిశతకమును రచియించెను. "సకలతత్త్వార్థములు సంగ్రహించి" యిది వ్రాసెనఁట! వేదాంతప్రతిపాదక మైనవైరాగ్య యోగశతకము.

గీ. కష్టమాంసము నెత్తురు గప్పుకొన్న, కాళ్ళఁ గొనిపోయి ముంతురు నీళ్ళలోన
శుద్ధిగాదది మనఃపరిశుద్ధిగాక, సవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి!॥

గీ. పూయవచ్చుఁ బట్టెడుబూడిదైన, వేయవచ్చును రుద్రాక్ష వేలసంఖ్య
సేయఁగారాదు మనసు సుస్థిరముగాను, సవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి!॥

ఈతఁడు క్రీ. శ. 1800కిఁ బూర్వుఁ డై యుండవలె నని ప్రాచీన తాళపత్రములవలన నూహింప నగును. సత్యముగఁ గాలము తెలియ నందున నీ 19వ శతాబ్దమున నుంచితిని. నన్నయతిక్కనాదులమాత్రమే స్తుతించి, యిప్పటివాఁ డనిచెప్పుటకువీలు లేనిఈశ్వరభట్ల ఫణి

---

*ఈభాగమునందు 19వ శతాబ్దమునందలి యాధునిక కవులదే గాక కొందఱు కాలము తెలియనికవులచరిత్రముకూడఁ గలదు. కొంద ఱట్టివారు మిగుల ప్రాచీనులుకూడ నుండవచ్చును. దీనివెనుకభాగమునందుఁగూడ 1700 క్రీ॥ శ॥ నకుఁ బూర్వులును, ఎంత పూర్వులో తెలియనివారునుగూడ వచ్చియుండిరి. అట్టివారి కాలనిర్ణయము స్థిరముగఁ జెప్పక సందేహముగనే వెల్లడించియుంటిని.

భట్టు తనపరతత్త్వరసాయన మను వేదాంతగ్రంథమునం దొక సదానంద మౌని వచ్చిన ట్లీక్రిందివిధముగ వ్రాసియున్నాఁడు.

గీ. ఏమునీంద్రుని కరుణామ యేక్షణంబు, లాశ్రితాఘౌఘరోగరసాయనంబు
లాతఁ డలర సదానందయతి యనంగ, నవనిఁ బెంపొందు భువనత్రయంబుఁ బొగడ॥

గీ. తనదు సల్లాపరుచి పార్శ్వ జనుల శ్రుతుల, దప్పి దీర్పంగ వేంచేసెఁ దగ మదీయ
మందిరంబున కలసదానందమౌని, విభుఁడు మత్పూర్వభవపుణ్య విభవమునను.

తెలుఁగులో వేదాంతగ్రంథము వ్రాసినఫణిభట్టునకుఁ దెలుఁగు శతకము వేదాంతవిషయికమైనదివ్రాసినయీసదానందయోగియే గురువైయుండును. "సకలవేదాంతసిద్ధాంతమైనయద్వయబ్రహ్మవిద్యారహస్యమును" తనకు బోధించిన యీసదానందయోగికే ఫణిభట్టు పరతత్త్వరసాయనము నంకితముచేసెను. సదానందయోగికవి గృహమునకు వచ్చి వేదాంతమును బోధించెనఁట! ఈసదానందయోగి సాక్షాన్మహేశ్వరుఁ డని శిష్యులు తలంచువారు. కాని కాలనిర్ణయమున కాధారములు లేవు. శతకము నందలిశైలి, భాష, భావములును శ్లాఘ్యముగ నున్నవి. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

సదానందయోగిశతకము.

గీ. శ్రీమహోన్నత విజ్ఞాన సిద్ధినొసఁగు, సద్గురుస్వామి చరణాబ్జములుదలంచి
సకల తత్త్వార్థములనెల్ల సంగ్రహించి, గీత శతకంబు రచియింతుఁ గీర్తివెలయ॥ 1

గీ. బట్టబయలైన యాపరబ్రహ్మమహిమ, దేశికస్వామికృపఁగాని తెలియరాదు
యెన్ని చదువులు చదివిన నేమిఫలము, నవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి! 4

గీ. శివుఁడు జీవుఁడు రెండు వస్తువు లటంచు, నెంచు నెంచిన సాయుజ్య మెట్లుగల్గు
జీవశివభేద మెన్నఁడు సేయరాదు, నవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి! 13

గీ. తన్నుఁ దెలసినజగమెల్ల తానెయయిన, మర్మమెఱుగంగఁజాలని మందమతులు
గడువఁజాలరు సంసార ఘనపయోధి, నవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి! 60

గీ. చుట్టములు తల్లిదండ్రులు సుతులు సతులు, తానుఁ బోయ్యేటిగతులకుఁ దగిలిరారు
వారుత్రోవకుపచ్చేటి వారుగారు, నవ్యతరభోగి! శ్రీసదానందయోగి! 98

వంగూరి నరసకవి

ఇతఁడు 'అచ్చన'పుత్త్రుఁడు. నారసింహాభిధానుఁడు. బహుశః యింటిపేరునుబట్టి యాఱువేలనియోగి యైయుండవలెను. వంగూరి వారు గోలకొండవేపారులందుఁ గూడఁ గల రని వింటిని. ఇతఁ డేకాలమువాఁడో తెలియదు. ప్రసన్నరాఘవశతకమును రచియించెను. "ప్రసన్నరాఘవా!" అనియే మకుటము. కవిత్వము భాషాదోషములతోని డియున్నది. ఇతఁడు రెండువందలపద్యములను "శతకద్వయము" గా వ్రాసినాఁడు. రామాయణకథయే శతకరూపమున వ్రాసెను. ఇంక ననేకు లిట్లే రామాయణ భాగవతాదికథలు శతకరూపమున వ్రాసియున్నారు. శైలికి రెండుపద్యము లుదాహరించెదను.

ఉ. విల్లును డెందుపొందనిన వేగమె తెచ్చిరి కోటిమానవుల్
దల్లడమంద దేవతలు దానవరుద్రపయోధియంచు భీ
తిల్లగ రాజవల్లభుఁడు తెచ్చుటఁ బెట్టెను యాగశాలలో
నెల్లవిఘ్నంబుల న్విరువ నెంతటివాఁడు ప్రసన్నరాఘవా॥

ఉ. ముందఱ రావణేశ్వరుఁడు మూలబలంబు లనేకరాక్షసుల్
నందఱిఁ గూడివచ్చుచును నాగ్భటసుల్ బలుబొబ్బరింతలుఁగా
చిందులుద్రొక్కుచు న్నడువఁజెప్పెను వేగ విభీషణుండు యా
కందువవచ్చు బల్ముఖులఁగంటివె స్వామి ప్రసన్నరాఘవా॥

రామాయణకథ యంతయు నించుకమార్పులతో నిట్లే రచియించినాఁడు. లేఖకప్రమాదములు ముద్రాపకులదోషములను గవి తప్పులకంటె నధికముగ నుండుటచేఁ గవిపాఠము నిర్ణయించుట దుస్తరము. అంతప్రౌఢ మైనశతకము కాదు.

ఈకవి వివరము లేమియుఁ దెలియవు. మావంశములోఁ బూర్వు లనేకులు కవులు పండితులుగా నుండిరి. మాతాతలు, తండ్రులు, సోదరులుకూడ వ్రాసినయల్పకావ్యభాగము లున్నవికాని వారు పెద్దపేరులు సంపాదింపలేదు. ఈనరసకవినామము మాకుటుంబ

ములో నున్నదికాని యీకవినిగురించి నేనెప్పుడును వినియుండలేదు.

మావంగూరివారు రమారమి 200 సంవత్సరములక్రితము తమయల్లుండ్రకు గ్రామము లేకబోగపుమిరాసీలుగా నీయఁగలిగినంత ధనవంతులు, కీర్తిమంతులు నని మాకు వియ్యంకులకుటుంబములోని వా రగువల్లూరివారిలోఁ బూర్వకవియొకఁడు వ్రాసినవివరములవలన దెలియఁగలము.

నర్సాపురముతాలూకా వల్లూరిగ్రామవాస్తవ్యుఁడును, మా గ్రామమున కేఁబదిమైళ్ళదూరమువాఁడు నగువల్లూరి నరసింహకవి తననాగ్నజితీపరిణయములో నిట్లువ్రాసెను.

గీ. అమ్మ రాణ్మంత్రి విఖ్యాతినలరి కాజ, సీమలోని యుల్లంపల్లు సిరిదలిర్ప
వంగురీ మల్లమంత్రిచే వ్రాసియొసఁగఁ, గైకొనియె వేశ్క-నేకబోగపుమిరాసి॥

చ. వరసుగుణాంబురాశియను వంగురి సూరపరాజు పట్టియై
యురుతరభోగభాగ్య విభవోజ్వలగాఁదగి భద్రకాళినా
బరగు సతీలలామ కరపల్లవ సంగ్రహణంబుచేసి యు
ర్వరపయి వీరరాఘవుఁడు వన్నియకెక్కెఁ గడింది వేడుకన్.

ఈచరిత్ర మిదివఱకు మాకుఁ దెలియదు. కవి యీకాలము వాఁడై యుండనోపును.

ఎఱ్ఱమిల్లి సూర్యప్రకాశకవి

ఈకవి గోదావరీమండలము సందలియమలాపురమువాస్తవ్యుఁడు. ఆర్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. హనుమచ్ఛతకమువ్రాసి వాడ్రేవు కృష్ణభూపతి కంకిత మిచ్చెను. కవి కృతిభర్త లిరువురును బందుగులు. కవి 100 సం॥రముఃక్రిందటివాఁడు. క్రీ. శ. 1810 ప్రాంతములవాఁ డన వచ్చును. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

హనుమచ్ఛతకము.

సీ. శ్రీమారుఁజేయును సిరబలంబిచ్చును శర్వాణివాణీ ప్రసారపటిమ
పలుకుల చెలిగూర్చు పరిపాలనాధ్యత పంకజాక్షుఁడొసంగు ప్రబలజయము
నలసర్వమంగళా లలనాప్రియుఁడుదార్చు నజుఁడు దీర్ఘాయువు నలవఱుచును
రుచిసహస్రమరీచి యుచితంబుగ నొసర్చుఁ బుత్రపౌత్ర సమృద్ధిఁబొసఁగజూచు
బాకశాసనముఖదివ్య పరికరంబు, కృతికి పతియగు వాడ్రేవు కృష్ణయాఖ్య
విభునకు భవద్దయప్రశస్తి వెలయుగాత, వార్ధిలంఘన సంరంభ వాయుడింభ!

సీ. దమయంతి మహితసౌందర్య సమృద్ధిచే, సతియౌ పతివ్రతా సరణిచేత
బరమనిష్ఠలను లోపాముద్రకెనయగు, జాటూక్తిమహిమచే శారదయగు
వైభవంబున విష్ణువల్లభయనఁజను, శమదమసంపత్తి శచియయగును
సత్కీర్తిచేతను సావిత్రియైతగు, వతగుణములనరుంధతియనార
యనుచు గొనియాడఁదగు బంగరమ్మభార్య, పుత్రపౌత్రాది సంతాన పూర్తివెలయఁ
బరగు వాడ్రేవుకృష్ణయప్రభునిబ్రోవు, వార్ధిలంఘన సంరంభ వాయుడింభ॥ 2

సీ. ఘూటీభవచ్చరణాటీక సోచ్చర త్కోటీరభాద్య దికోటికంబు
రోషానలస్ఫురత్క్షేపార్భటీగణ ద్బాష్పాబ్దనిర్ఘోషకాషకంబు
హుంకారసంకరా హంకారవిస్ఫార, టంకార వికలితాటంకకంబు
చాపాధికోజ్వల ద్రోషాగ్ని హేతివి, క్షేపాభియాతి హృత్తాపదంబు
నైనరామానుజోద్ధత యానమునొగి, వీనులనుగూర్చివచ్చి యాలినిక్రిమొక్కి
సాత్వికునిఁజేసితివిమైత్రి సరణిదనర, వార్ధిలంఘన సంరంభ వాయుడింభ॥ 27

సీ. ఇందిరాసుందరీ మందిరుండాదిని, మందరంబందన చందమునను
నిందునందును జనమందటు ముదమంద, బిందెకైవడి జిన్న బిందలీల
మందులకొండ నీసందిటనిడిపు, బృందంబు లందఁద సందడినిడ
గ్రందుకయ్యంబున ముందలలనుబట్టి, చిందరవందరఁజెందఁజేసి
డిందుపడుసేన ప్రాణముల్ పొందుపఱచి, తొందరను రామునాజ్ఞ నమందగతిని
ముందురీతిని దాని నీవందయిడితి, వార్ధిలంఘనసంరంభ వాయుడింభ॥ 79

వంకాయలపాటి వేంకటకవి

ఇతఁడు గోదావరిమండలములోని కోలంక వాస్తవ్యుఁడు. ఇతఁడనేక కృతులు వ్రాసెను. అందు మదనగోపాలశతక మొకటి. ఈశతకము వేణుగోపాలశతకము వంటి నిందాగర్భ కావ్యము. కొన్ని మోటుపదము లున్నవి. కవి రమారమి క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతమువాఁ డని వినియున్నాను. శైలి తెలియుటకుఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను. ఈతఁడాఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, గౌతమగోత్రుఁడు. వెంకయ కామమాంబల పుత్రుఁడు. గుండు వేంకటరాముని శిష్యుఁడు. పంచాక్షరీసిద్ధి కలవాఁడు. శైవవైష్ణవ సదాచారరతుఁడు.

సీ. దండంబు కోదండ మండితకోదండ, దండంబు భూరిప్రతాపచండ
దండంబు పాలితార్తస్తుత్యవేదండ, దండంబు మునివర దానశౌండ
దండంబు దండితాలతనిశాచరకాండ, దండంబు వైరిరౌద్రప్రకాండ
దండంబు భక్తసంత్రాణమహోద్దండ, దండంబు బ్రహ్మాండ ఘనపిచండ
దండమో పాపతిమిర మార్తాండ నీకు, ననుచు మ్రొక్కెద ననుఁబ్రోవు మయ్య వేగ।
భూరిసుమవాస! కోలంకపురనివాస, మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

సీ. తనవారు తలవంపు పనులు సేయ సహించు, పరులు జేసిన తప్పు పట్టఁజూచు
తనయింటిలోఁగాని పని కమ్మకో జూచు, పొరిగింటిపని రవ్వపరుపఁ దలఁచు
తనపుత్రి జారవర్తనమాటుపడఁజేయు, పరులబిడ్డలరంకు బయలఁబెట్టు
తనదు చెల్లెలి దొంగతనమును లోన నడఁచు, లాఁతివారైన హేళన మొనర్చు
యిట్టి దుర్మార్గులకు యమపట్టణమున, దీనికి ఫలంబు తథ్యమై గానవచ్చు
భూరిమయవాస కోలంకపురనివాస, మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

సీ. కుక్షింభరుని బుధరక్షాపరుండంచు, నతినికృష్టుని మహాత్యాగి యనుచు
బహుబీజసంభవుఁ బరమపావనుఁ డంచుఁ, జంచలాత్ముని ధైర్యశాలి యంచు
దౌర్జన్యకారిని ధార్మికోత్తముఁ డంచుఁ, గఠినచిత్తుని దయాకరుఁ డటంచు
జారకర్ముని పరదారవర్జితుఁ డంచు నుత్తమూఢుని శాస్త్రవేత్త యంచుఁ
గవులు కక్కుర్తిచేతను గడుపుకొఱకు, సన్నుతింతురు మదిలో విచారపడక
భూరిసుమవాస! కోలంకపురనివాస!, మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

సీ. కొండంతవిత్తంబుఁ గూడఁబెట్టిన నేమి, దానహీనుం డైన మానవుండు
నిఖిలవిద్యాభ్యాస నిపుణుఁ డైన నేమి, యమితదుర్గర్వాంధుఁ డైన మనుజుఁ
డురుతర సంపత్తులొదవియుండిన నేమి, దీనరక్షాశూన్యుఁ డైన జనుఁడు
బహుకాలమాయువుఁ బడసియుండిన నేమి, యపకీర్తిభాజనుం డైన నరుఁడు
యిట్టివారల గొప్పలెన్నుచున్న, పురుషునవివేక మెంతని పొగడవచ్చు
భూరిమయవాస! కోలంకపురనివాస! మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

సీ. చతురంగబలసమృద్ధతినిఁ గ్రాలిన నేమి, యాపన్నరక్ష సేయని నికృష్టుఁ
డిష్వరాతలమంత నేలుచుండిన నేమి. బుధులఁ బోషింపని మూర్ఖచిత్తుఁ
డన్యదేశంబుల నాక్రమించిన నేమి, ప్రజయార్తి బాపిఁ బ్రోవని ఖలుండు
బిరుదుటెక్కెంబులు పెక్కుపూనిన నేమి. శరణాగతులను బెంచని దురాత్ముఁ
డిట్టివారల సౌభాగ్యమెందుకొఱకు, వీరిఁ గొనియాడఁ బోదపస్మారిగాని
భూరిమయవాస! కోలంకపురనివాస! మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

సీ. పరజనద్రవ్యాపహరణత్వ మొక్కటి, అన్యసతీసంగమాప్తియొకటి
పితృమాతృ సద్భక్తివిముఖత్వ మొక్కటి, యాశ్రితజన పరిత్యాగి మొకటి
సాధుసజ్జనబంధు జనదూష్య మొక్కటి, స్వామినిందాపరభావ మొకటి
వివిధపండితవర్గ విద్వేష మొక్కటి, మిత్రఘాతృత్వప్రమేయ మొకటి
యిన్నియునుగల్గి వర్తించుచున్న మోట, కొయ్యల కొకళ్ళు తీర్పులు చెయ్యఁగలరె
భూరిమయవాస! కోలంకపురనివాస! మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

సీ. పిడికెడుబిచ్చంబుఁ బెట్టఁజాలనిదాత, యిష్టార్థసంసిద్ధు లివ్వఁగలఁడె
చేనిగట్టైదాటలేని గుఱ్ఱమువైరి, గిరిదుర్గములను లంఘించఁగలఁడె
యూరఁబందికి భీతి నొంది పారినబంటు, దాడిబెబ్బులుల వేఁటాడఁగలఁడె
కొలుచువారికి జీతములు నొసంగనిదొర, యర్థులఁబిలిచి వెయ్యారులిడునె
బట్టఁబొగడిని నొకపూట బత్తెమిడని, యతినికృష్టుఁడు సత్కృతులందఁగలఁడె
భూరిమయవాస! కోలంకపురనివాస! మదనగోపాల! రాధికాహృదయలోల!

ఈశతకము పుట్టుక పిఠాపుర పరిసరముల నని చెప్పినఁజాలును.

జూలూరి అప్పయ్య

ఈతఁడు "వేణుగోపాలప్రసాదానాదితశ్రీమధ్వశాస్త్రసంపన్నుఁడు." బ్రౌనుదొరగారికాలమునందు వారికడ నాంధ్రపండితుఁడుగా నుండి, వారియాజ్ఞానుసార మనేకాంధ్రగ్రంథములకు వ్యాఖ్యలు వ్రాయుట యేగాక వారిభాషాపరిశ్రమమునందుఁ జేదోడువాదోడుగా నుండినగొప్ప పండితుఁడు. క్రీ. శ. 1810 ప్రాంతమువాఁడు.

ఇతనిగ్రంథములను విమర్శించుచు నిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"మహారాజశ్రీ జూలూరు అప్పయ్యపంతులుగారిచే రచియింపఁబడిన శ్రీనివాస తారావళి, రామపంచాశత్కందములు, యదువంశభూషణశతకము యీమూఁడుగ్రంథములు * * * చేకొంటిమి. కరకంకణన్యాయముగ రాజశ్రీ బ్రౌనుదొరగారివలన బండితులుగారు విశేషఖ్యాతిని వహించిరి. దొరగారికి వీరియం దతిగౌరవమని వినికి. * * వీరినిగూర్చి యందే (నిఘంటువునందు) గొప్పగ దొరగారు వ్రాసియున్నారు. * * * పైగ్రంథత్రయములో మొదటిగ్రంథము మల్లికార్జున కలువాయిశతకముల శైలిం బోలియున్నది. ద్వితీయగ్రంథములను ప్రాసాదులం గలిగి శ్రుతిమనోహరమగు కదళీపాకమును వహించియున్నది. మూఁడవశతకము ధారాళసరళిని వహించి ప్రౌఢమై శతక మూర్ధన్యమై యున్నయది" (చూడుఁడు. అముద్రిత గ్రంథచింతామణి సంపు 7 సంచిక 2 పుట 7.)

ఈమూఁడవశతక మొక్కటే నాకుఁ జిక్కినది. ఇది క్రిందటి దుర్మతిలో ముద్రింపఁబడినప్రతి చిక్కినది. అందలివివరములఁ దెలుపుచున్నాను. ఈతఁడు మాధ్వుఁడు. నిజాముపేటవాస్తవ్యుఁడు కావుట వలన నేమో యందలిగోపాలుని స్తుతించెను. ఈతఁడు పాపన్న చెల్లమ్మలకుఁ బుత్రుఁడు ననియీక్రిందిపద్యములు శతాకాంతమున నున్నవి తెలుపుచున్నవి.

శ్రీలలరంగ సేవశిఖరిన్ విహరించి నిజాముపేట గో
పాలుఁడనంగ భక్తపరిపాలనసేయు మహాత్మ నీకు నే

వేళశుభాంగి బెకావలయు వేడుక మీరఁగ నామనంబులోఁ
గేళిఁజరించు మెల్లపుడు కృష్ణహరీ యదువంశభూషణా॥ 99

ఉన్నతిమీర జూలూరి కులోదధి పూర్ణసుధాంశుఁడైన పా
పన్నకు సాధ్విచెల్లమకు నంచితపుత్రుఁడ నప్పయాఖ్యుఁడన్
గ్రన్నన నీకు నర్పణముగా శతకంబిది జెప్పినాఁడ నిం
కన్నిక కెక్కఁజేయఁదగు కృష్ణహరీ యదువంశభూషణా॥ 100

శతకమధ్యమునుండి మఱికొన్నిపద్యములు శైలి తెలియుటకుఁ జూపెదను.

యదువంశభూషణశతకము.

శ్రీకరయోగిమానస వశీకర కంసముఖాసురేంద్ర హృ
ద్భీకరచంద్రశేఖర విధిస్వర్గధీశ్వర వంద్యరత్న చా
మీకరభూషణాకర సమిద్ధకృపాకర కాళియాఖ్య ద
ర్వీకర గర్వనాశకర కృష్ణహరీ యదువంశభూషణా॥ 1

మీచరణారవిందములమీఁద దలంపిడు బుద్ధితోఁచనే
తోఁచదు తోఁచెనా మెఱుఁగుదోఁచి యడంగిన భంగినంతలో
నే చపలత్వమొందు నిది నిక్కము నాదగుకర్మమెట్టిదో
ఖేచర లోకపాలనుత కృష్ణహరీ యదువంశభూషణా॥ 10

కెంపులబావి లీలఁ దులకింపఁగ ముత్తికహారవల్లరుల్
దుంపెసలారముంగురులు దూగఁ గుచన్వయముల్ నటింప నిన్
సొంపుగనూఁచిపోదు వ్రజసుందరులం గని నవ్వునాఁడు వీ
క్షింపఁగ నైతి నీసొబగు కృష్ణహరీ! యదువంశభూషణా!॥ 38

మన్నుదినంగఁ బాడియె కుమార మృషావచనుండుగాని మీ
యన్నయె దెల్పెనన్న తగదమ్మ తదుక్తులు నమ్మ మోము నీ
కన్నులఁ జూడవమ్మ యని క్రన్ననఁ దల్లికి ముజ్జగంబు లీ
వెన్నిక మీరఁ జూపితివి కృష్ణహరీ! యదువంశభూషణా॥ 42

ఇలఁగల రాజవర్యులకు నేయఁగరాక విహాయసంబున
న్వెలసిలు మత్స్యయంత్రము భువింబడ నేసియు మద్రకన్యకన్
సలలితభవ్యలక్షణ విచక్షణ లక్షణ శత్రుకోటులం
గెలిచి పరిగ్రహించితివి కృష్ణహరీ! యదువంశభూషణా॥ 80

తరిగొండ వెంకమ్మ.

సకలతత్త్వార్థవివేకిని యగునీమె యనేకగ్రంథములు వ్రాసి తరిగొండనృసింహస్వామికిని వేంకటేశ్వరస్వామికి నంకితము చేసెను. తరిగొండ కడపమండలములోనివాయిల్పాడునకు నాలుగుమైళ్ళదూరమున నున్నది. రాజయోగసార మనుద్విపదకావ్యమును, వేంకటాచలమాహాత్మ్య మనుపద్యకావ్యమును, భాగవతము ద్వాదశస్కంధములు ద్విపదకావ్యముగను, శివవిలాసమును నీమె రచియించెను. శివవిలాసము క్రొత్తగా దొరకినది. (చూడు పుట 379 సం 5. సం 10, 11, 12 ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక) ఈమె నందవరీక నియోగిబ్రాహ్మణవనిత. వసిష్ఠగోత్రపవిత్రుం డగుకృష్ణయామాత్యుని పుత్రిక. ఈమె బాలవితంతు వని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. భక్తి వేదాంతములయం దపరిమితాసక్తి కలది. ఈమె క్రీ. శ. 1840 లో జీవించి యున్నట్లు బ్రౌనుదొరగారు నిఘంటువుపీఠికలో వ్రాసిరి. ఈమెకు భగవంతుఁడు ప్రత్యక్ష మగుచుండినట్లును, అతి మానుషచర్యలు గలదైనట్లును గథలు కలవు. ఈమె వ్రాసినకృష్ణమంజరినుండి శైలి చూపెదను.

మంజరి:— కనకరత్నప్రభాకలితమైనట్టి, సురుచిరమకుటంబుఁ జూపవే కృష్ణా॥ 3
గంగాతరంగ సంగతవామపాద, భాసురాంగుష్ఠ మేర్పడఁజూపు కృష్ణ॥ 3
తామసరాజసద్వయములోఁజిక్కి, కోపతాపములకు కుదురైతి కృష్ణా॥ 60
రహిమీర కపికిశోరన్యాయమాత్ర, మైన స్వశక్తినాయెడ లేదు కృష్ణ॥ 85
కుదురైన సుగుణదుర్గుణసామరస్య, భావ మెప్పటికిఁ దప్పక చూపు కృష్ణ॥ 115

ఇట్లే 137 ద్విపదలు గలవు. ఇది ద్విపదశతక మనవచ్చును. అనేకులు స్త్రీలు గణయతిప్రాసనియమములు లేకుండ వ్రాసినశతకములు కొన్ని చిక్కుచున్నవి. సజీవులగు స్త్రీలిప్పు డనేకశతకములు పద్యకావ్యములును వ్రాసినవారున్నారు. ఉత్సాహవృత్తములు, పాటలవృత్తములు గల శతకములు కొన్నిపురుషులు వ్రాసినవికూడఁ గనఁబడుచున్నవి.

మాత్తూరి అప్పావుమొదలి

కవులచరిత్రమువలన శుద్ధద్రావిడుఁ డగు త్యాగరాజమొదలి మిక్కిలిసమర్థతతో వ్రాసినసుబ్రహ్మణ్య విజయాదిగ్రంథములను గూర్చి మనము వినియున్నాము. అన్యదేశమువాఁ డగుకవి మనభాష నభ్యసించి యందుమాతృభాషగాఁ గలమనకంటె మనోహరముగ వ్రాయఁగలశక్తి నార్జించుట సామాన్యవిషయము కాదు. తెలుఁగుభాష తేనెలతేరలవంటి మధురభాష యగుటచేతనే ద్రావిడులు, కర్ణాటకులు, మహారాష్ట్రులునుగూడ మనభాషలోఁ గావ్యములు వ్రాసినట్లును మనకావ్యముల భాషాంతరీకరించుకొనుచున్నట్లును దెలిసికొనఁగలము. మనభాష యన్యులకు సులభముగఁ బట్టుపడును. మహారాష్ట్రుఁ డగుచిదంబరకవికూడఁ దనయుంగదరాయబారముకావ్యమునందు మనభాషమాధుర్యమే తానీభాషలోఁ గావ్యము వ్రాయుటకుఁ గారణ మని వ్రాసె నని విందుము. ఇందువలన మనభాష యభ్యసించుట పరులకు సులభసాధ్యమని తేటబడుచున్నది. అనేక భాషలభ్యసించిన మనవారు చెన్నపురిలోఁ జిరకాలముండియుఁగూడ నఱవమును వ్రాయలేకయున్నారు. ప్రస్తుతాంశ మగుమనయప్పావు మొదలి మనకందఱకుఁ బ్రీతికర మైన "మాతృశతకము" నతిరసవంతముగ వ్రాసియున్నాఁడు. ఈకవి శతకమునం దీక్రిందివివరములఁ జెప్పుకొనెను.

ఉ. శ్రీవెలయంగ లోకులిది చిత్రమటంచు మదిం దలంప న
ప్పా వతిభక్తితో జననిపైఁ గలప్రేమ దురంగలించి రాఁ
గా వగమీర మాతృశతకం బొనగూరిచెఁ గానఁ జూచినం
బూవిలుకానిఁ గన్న సిరిఁ బోలినతల్లినిఁ బోల రెవ్వరున్. 100

ఈతఁడు కన్నెలు పసివయస్సునుండియు బిడ్డలఁ గనవలె నన్నుదైవనియమిత మగుకోరికకు (instinct) పాలగుదు రని శిశువులుగానున్న రెండుమూఁడేండ్లబాలికలవయస్సునుండి వారి కుఁడుతల్లిభావమును

వ్రాయనారంభించి క్రమముగా బాలికపెద్దదై భర్తనుచేరి బిడ్డలకై వ్రతము లాచరించి, గర్భిణియై కష్టములఁబడి, కని, పెంచి, పెద్దవానినిఁ జేసి మనుమల నెత్తువఱకు నుండుమాతృమూర్తి మహాప్రేమమును ద్రాక్షేక్షురసములఁ జిలుకుపద్యములతోను, ప్రేమమూర్తి యగుమాతృదేవత నిశ్చలస్వరూపము భావగోచర మగుమేధాశక్తి తోడను వ్రాసియున్నాఁడు. సృష్టికిఁ గారణ మగుస్త్రీజాతి మాతృత్వమును గోరుకోరిక (instinct) యెంతస్వభావసిద్ధ మైన దని జీవశాస్త్రకారులు మనకు బోధించినను, మనసార మాతృదేవతను బూజింపఁగలిగినసృష్టి, తల్లికిని బిడ్డకును గలసంబంధము 'టెస్టుట్యూబు' వలనఁ బరీక్షింపఁదగిన దని (ప్రకృతియే) యంగీకరింపదు. "అమ్మ" అనుపదమునందలిమాధుర్యము బహుశః, అభావముగలవారి కెక్కువ తెలియునా? ఆవుదూడకూడ "అంబా" యని బిలువఁగలదు. క్రిమికీటకాదుల యందుఁగూడ మాతృప్రేమము ద్యోతక మగును. తల్లి సాధువుగా నుండునది యైనను, బిడ్డయందలిప్రేమకొఱకు ప్రాణములు తృణప్రాయముగ నిచ్చివేయును. పరమసాధు వగుగోవు, బడితెచూపినవారి పోవుపంది, అతివిశ్వాసము గలకుక్క, మనుష్యునిఁ జేరనికోడి, ఇవి యెల్లప్పుడును మనుష్యునికి భయపడునవి. పిరికిస్వభావము గలిగి ప్రాణరక్షణమునకుఁ బారిపోవుస్వభావ మెచ్చుగఁ గలవికూడఁ బిల్లలఁగన్న యప్పుడు ప్రాణములకుఁ దెగించి యెదుర్కొనును. ఈసనపులి భయంకర మనుసామెత మన మెఱుఁగనిదికాదు. కావున సంతానకొఱకుఁ బిరికిజాతిజంతువులుకూడఁ బ్రాణము లర్పించు ననుభావమే ముఖ్యమైనది. ఇచ్చట నాయనుభవములో నున్నయొకకథ వ్రాయవలసియుండెఁ గాని మాతృప్రేమము—బిడ్డలఁ గనుకోరికలో స్త్రీలకుండుసహజవాంఛ—ఋజువుచేయవలసినభారమునాపై వేసికొన నగత్యము లేదని శతకపద్యములే కొన్నిచూపెదను.

చ. చిరుతతనంబునన్ జెలులఁజేరి విహారముసల్పువేళ నా
దరమునఁ గొయ్యబొమ్మను ముదంబునఁ బుత్రునిగాఁ దలంచితాఁ

బరవశ మొందని ప్రేమకు నెపంబిడి లాలనఁజేసి మిక్కిలిన్
మురిపముఁగాంచి మోహమున నూల్కొను తల్లినిఁ బోలరెవ్వరున్, 3

ఉ. బాలలఁగూడి బొమ్మనొడిపైఁ గడుఁబ్రేమ చెలంగ నిల్పి తా
నోలలఁబాడుచున్ బొదలియుగ్గిడి కేలను మేనుదువ్వుచోఁ
బాలమనంబుతో నిటుల చక్కనిపట్టినిఁ గాననెప్పుడో
కాలమటంచు నెంచు మదిఁగల్గిన తల్లినిఁబోలరెవ్వరున్॥ 4

చ. తనయునిమీఁదిబాళి మదిఁదాఁకినచో నుపవాసమీశ్వరా
ర్చనము నోములాది యగు సత్క్రియలెల్లను జేయుచో నెదం
బెనఁగిన ప్రేమమై నొగిఁదపింపఁగ నోర్చుచు సౌఖ్యమేమి నె
మ్మనమున నాసపాల్పడని మానినిఁ దల్లిని॥ 9

ఉ. ఇలఁ బెరవారినందనుల నెత్తుచు ముద్దిడుచోఁ బెనంగి యు
న్నలఁగని బిడ్డలెన్నటికి నోకన నోఁతునటంచు బల్కులే
ములకమెఱుంగు నవ్వులకు మోదముఁజెందుచు నిష్టదైవమున్
దలఁచుచుఁ బుత్రవాంఛమతిఁ దాకిన తల్లిని॥ 12

చ. నెలనిలిచెంగ దాయనుచు నీరజపాణులు పల్కనంతలో
పల నిధిగన్నయట్లుదరభాగము లోపలఁ బిండ ముష్ణమున్
దొలఁగెడు రీతి భోజనవిధుల్ మతిఁగోరుచుఁ బుత్రమోహమ
త్యురుతరభంగిఁ గొల్పు వగనుండెడు తల్లిని బోలరెవ్వరున్॥ 17

ఉ. మాసములెల్లఁబూర్ణమయి మానవతీమణి గర్భవేద నా
యాసముతోడనుండుతరి నంగసపుత్రునిఁగాంచె నన్నఁ దా
నాసడి విన్నమాత్రమున నావచనం బమృతప్రవాహ భా
గాసమమైనచో మనము రంజిలు తల్లిని బోలరెవ్వరున్. 21

చ. విసుగుచుబిడ్డనుం గనినవేదనఁ గుందుచునున్న యప్పుడా
నిసువును దెచ్చి పొత్తులను నించినచోఁ దనకష్టరీతులన్
మసలక తత్సుతావన విమర్శ ఘనంబుగఁ జిందుద్రొక్కఁ దా
మనమునఁ బ్రోచునేర్పుగల మానినిఁ దల్లినిఁ బోలరెవ్వరున్. 24

చ. తనపొరుగిండ్ల భామినులు తారసిలంగను దృష్టి తాఁకునో
యనిమహిరాదిక గ్రహచయాభినుతుల్ప్రచరించి మీనలో

చనను దలంచి నందనుని సంగతిఁబాయక ప్రోవవమ్మ యో
జననియటంచు నంజలులు సల్పెడు తల్లిని బోలరెవ్వరున్. 30

చ. మనమతిప్రీతినొంద నొక మంచి ముహూర్తముఁ జూచినంత దా
ననువమరంగ రంగలరునన్నము ముట్టఁగఁజేసి బిడ్డఁడిం
పెనయఁగ నాఁకటంబోదలి యెన్నఁడు బువ్వఁదినంగ నేర్చునో
యని మదినూహపాల్పడెడి యంగనఁ దల్లిని బోలరెవ్వరున్. 35

చ. తనయునికొంటెచేఁతలకుఁ దండ్రియహో జెదరించుచున్న లే
దనుచు నిజాత్మనాయకుని యాజ్ఞనొలంగఁగరాదటన్న వా
గ్ధనమటుడించి నందనుని దండనపాల్పడనీక యడ్డముం
జని కరుణింపఁజేయు నెరజాణను దల్లిని బోలరెవ్వరున్. 60

చ. వెడవెడ నింకభోజనపువేళ గతించిన బిడ్డఁడేమొకో
బడిబిడిరాఁడు నేఁడనుచుఁ బాతరలాడుచు నుండునంతలో
గడఁజను దేర నెత్తుకొని కౌఁగిటఁజేరిచి చుంచుదువ్విమై
బడలికదీర సంతసిలు భామినిఁదల్లిని|| 65

ఉ. శ్రీలరారుసంతతి సుశీలుఁడు భూతదయాపరుండు వా
చాలుఁ డనన్యచారు జలజాతముఖీహృదయానుకూలుఁ డీ
బాలకుఁడంచు సజ్జనులుపల్కఁగ దద్వచనంబు వీనులం
గ్రోలుచు సంతసిల్లుసుమకోమలిఁదల్లిని|| 78

చ. కొడుకునకుఁగోడ లొంటిపడి కొంకుచు సైగలు పేరజంపు టా
గడములు వింతవింత నెఱగారవముల్ గిలిగింతలాడు మే
ల్పడి పడిసన్నులుంగుసగుసల్ జరిగించుటఁజూచి యాత్మలోఁ
బుడమి సమస్తమేలుగతిఁ బొంగెడుతల్లిని|| 85

ఉ. కోడలు గర్భనాట తనకున్మదిఁదోఁచినయంతఁబ్రేమ గొం
డాడ సుపుత్రునిం బడయునట్లు ఘటింపుమటంచుగౌరి పూ
బోడిని మందగామినినిఁ బువ్వుసుగంధిని మీనలోచనన్
వేడుకమీర వేడు నలివేణినిఁదల్లిని|| 93

(1) "వేంకటేశ్వరునకు మ్రొక్కుట (87)" (2) "మధుర మీనాక్షికి మ్రొక్కుట" "శూలిని ప్రార్థించుట" కూడ వ్రాసిన యీతఁడు శివకేశవభేదము లేనివాఁడనవచ్చును. మధుర మీనాక్షిని

బలుమారులు పేర్కొనుట నీతఁడు మధురప్రాంతములవాఁడని కొందఱ నిరి. ఈశతకమును ముద్రించిన యీకవి పుత్త్రుఁడగుమీనాక్షి దాసు 1861 క్రీ॥ శ॥ న నుండెనుగావున నీకవి 19వ శతాబ్దాదినున్న వాఁడన వచ్చును. ఈశతక మేఁబదియువదిసంవత్సరములకుఁ బూర్వము రచియింపఁబడెననవచ్చును.

కాని క్రీ॥ శ॥ 1840 నాఁటికే తాటియాకుల కెక్కఁ బ్రాసిన దొరగారిచేఁ బ్రతి వ్రాయింపఁబడిన మఱియొక మాతృశతక మిదేమ కుటముతోఁ గనఁబడుచున్నది. అందలి వివరములఁ దెలుపుపద్యములఁ గొన్ని చూపెదను.

“కలిత మహత్త్వబుద్ధి శతకంబులు చెప్పిన యట్టివారినిం
దెలియఁగ దేవతాంకితము తెల్లముజేయును రెండు వేదముం
దలఁపఁగఁ దల్లియే పరమదైవముగావున జేసితిట్లు పెం
పలరఁగ మాతృదేవ శతకాఖ్యము తల్లిని (బోలరెవ్వరుఁ॥ 2
వినుతికి నెక్కునీలగిరి, వేంకట, మంగళ, భద్ర, సింహ, శో
భనగిరులందు నిద్దరుచు బాయక భక్తివసించునట్లుగా
ననయము వెక్కకోటగిరియందుల నిల్చి తదన్వయంబు పెం
పెనయఁగఁ బ్రోచు దాశరథి తల్లిని॥ 3
పరమత నాగపంచముఖు భక్తసురద్రుమమున్ విస్ఫుర
ద్వ్యరుచగతత్త్వ బోధ పరిశోధను వైష్ణవసార్వభౌము నా
గునమది గటింజగ్గురుయ కూర్మితనూభవు రంగపారగణిక
ష్ఠిగమతిఁ గొల్తు నిష్టఫలసిద్ధికిఁ దల్లిని॥ 4

పై పద్యములవలనఁగవి మదిగంటి రంగప్ప శిష్యుఁడని, కోటగిరి వాస్తవ్యుఁడని, కోటగిరి యనుగృహనామమువాఁడని వైష్ణవశిష్యుఁడని తెలియుచున్నది. మఱి రెండు పద్యములలోఁ దన “పెదతండ్రి కయ్యములధనుంజయుఁడని దానకర్ణుఁడగుసదాశివయ్య (౫) యని, తండ్రి రాజపూజితుఁడగు గోపవసుధాధిపుఁ (౬) డని తెలియఁజేసి యున్నాఁడు. కవిపేరు తెలియలేదు కాని కోటగిరి గోపరాజు పుత్త్రుఁడని తెలియుచున్నది. శైలికి రెండుపద్యములఁ జూపెదను.

నమ్మిక గా సమస్తభువనావన దక్షతనాఢ్యలైన యా
యమ్మలమువ్వు రొక్కదయ నందనుగా మనునాడు తల్లి లిం
గమ్మ పదాంబుజంబుల సహాయతఁ, జెప్పెద పూని సత్యవా
క్యమ్ములు గల్గు మాతృశతకం బిది తల్లిని|| 7

అదను నెఱింగి పాల్గుడిపి యర్భకు నాఁకలిఁబాపి ప్రక్కలోఁ
జెదరక యుండఁ గౌఁగిటను జేర్చి ముదంబున జోలఁబాడుచు
న్నిదురను బుచ్చినట్టి సుఖనిర్ణయ మేమని చెప్పదింక నా
పాదిగిలి వజ్రపంజరము పోల్పఁగఁదల్లినిఁ బోలరెవ్వరున్|| 30

ఈ రెండుశతకములలోఁ గడపటిదే ముందు వ్రాసిన ట్లూహింప నవకాశమించుకయున్నను, అప్పావు మొదలిశతకమే కొన్నివిషయములలో మేలుగా నున్నది దాక్షిణాత్యుఁడు, శుద్ధద్రావిడియు నగుకవి తెలుఁగుకవికంటె బాగుగవ్రాయలేనిమాట వాస్తవమైనను గొన్ని భావములు మృదువుగా నున్నవి. కోటగిరివారు వెలమవా రున్నారు. తండ్రిని "వసుధాధిపుఁడు" అనినాఁడు. కావున నీశతకకర్త పద్మనాయకుఁడు కావచ్చును. ఇదివఱ కొక్క మాతృశతకమునకే మురియుచున్నమన కీరసవంతమగు రెండవశతకము సంతోషము నినుమడింపఁజేయును. బాలురుబాలికలును జదివి హృదయము నార్ద్రింపఁ జేసికొనవలసినయీశతకద్వయము నాంధ్రులు ప్రీతియుంటఁ జదివి నానందవార్ధి నోలలాడుదురుగాక! స్త్రీలో నున్నమాతృత్వవాంఛకంటెఁ బూజనీయమైనసద్గుణము- స్వభావసిద్ధమైననైజము- మఱియొకటి యున్నదా? "అమ్మా!" యని పిలువఁగలవా రందఱు నీశతకద్వయమును జదివి శతకమునందలి పంచరత్నములైననువాక్కున నెల్లప్పుడు నలంకరించుకొందురుగాక! ధన్యు లగుదురుగాక!

పారనంది సర్వేశ్వరశాస్త్రి

ఈతఁడు బ్రహ్మపురి వేంకటేశ్వరశతకము నొక్కవాసరములోఁ జెప్పఁగలిగితి నని వ్రాసెను. ఆత్మకూరి భామన, ఆదినారాయణశెట్టి వేంకటరంగములకు శతకాంతమున నాశీర్వాదము లున్నవి. బాలకులకు, భక్తులకు నీశతక ముద్దేశించి కవి వ్రాసెను. ఇందలి బ్రహ్మపుర మెచ్చట నున్నది తెలియదు. కవిత్వము లలితముగ నున్నది. ఈకవి 1840 క్రీ. శ. నకుఁ బూర్వుఁడై యుండవచ్చును. శైలికిఁ బద్యములు చూపెదను.

బ్రహ్మపురి వేంకటేశ్వరశతకము.

క. శ్రేయఃప్రాప్తికి సాధన, మాయుర్వర్ధనము నీపదార్చన వరకా
జ్ఞేయకరాన్యాయపరా, పాయహరా! వేంకటేశ బ్రహ్మపురీశా!॥ 14

క. ఏపాదము లోకత్రయి, వ్యాపించియు సుతలమందు బలిదనుజేంద్రుం
బ్రాపించెఁ దల్పిదంబే, ప్రాపగు శ్రీవేంకటేశ బ్రహ్మపురీశా!॥ 31

క. కౌమోదకి నందకముల, నామోదముతోడఁ దాల్చి యరినికరంబుక్
వేమాయింపవెనలె సు, త్రామా! శ్రీ వేంకటేశ! బ్రహ్మపురీశా!॥ 50

క. నయమున నాదాయములో, వ్యయమును దశమాంశఁజేసి వసుమతిలో స
ద్వ్యయియిసుఖమును యశమునుగను, రయమున శ్రీవేంకటేశ! బ్రహ్మపురీశా! 65

క. నీచులతో సాంగత్యము, రాఁచులతోఁ జెలుపులాట తగదని మదినా
లోచింపవలయుఁ బాలిత, వాచస్పతి! వేంకటేశ! బ్రహ్మపురీశా! 72

బహుజనపల్లి సీతారామాచారి

ఇతఁడు సుందరరాజశతకము వినాయకశతకమునుగూడ వ్రాసెను. గొప్పపండితుఁడు. శబ్దరత్నాకర మనునిఘంటుకర్త. ఈశతకము 1847 క్రీ. శ. వ్రాసెను. ఇతఁడు "నాగపట్టణ"పురవాసి "అం

బర, శైల, శిఖరి, ధరణులు"లో నిదివ్రాసెను. ఇతఁడు నామమువలననే వైష్ణవుఁడని తెలియఁగలదు. ఈతఁడు తెలుఁగుభాష కూపిరివోసిన మహాత్ములలో నొకఁడు. తనపాండిత్యమును దేశజులకొఱ కుపయోగించినపండితులలోఁ జిన్నయసూరికిఁ బిమ్మటదాక్షిణాత్యులలో నీతఁడు గణనీయుఁడు.

(1) సుందరరాజశతకము.

క. మలయజశిశిరతనురుచిర, జలరుహదళ సదృశనయన జలనిధిశయనా
కలరవకలిత కటకయుగ. సులలిత మృదుపదపయోజ సుందరరాజా! 67

క. అగణిత చంతిగదాగ్రజ, జగదీశ జగన్నిదాన శాంతాకారా
ఖగరాజఘనస్యందన, నగధర హరితేజ నాగనగరీరాజా! 80

క. హారశూల నామశరదా, శరదాసితగాత్ర భక్తజనహితవరదా
వరదామరుచిరసురదా, సురదాస్యమహిత సురాజ సుందరరాజా! 88

క. శూర పరవారహర నర, నారాయణ యాదిదేవనాథ యవనిజా
జార, మహాపాతకసీమ సూర, యశోదాతనూజ సుందరరాజా. 97

క. దోషములున్నను నీకృతి, దోషజ్ఞతవానిఁ దలఁచి త్రోవకమతి ని
ర్దోషత్వమెన్ని చేకొను, శోషితసాగర సుతేజ సుందరరాజా. 98

(2) వినాయకశతకము.

క. తల్లులు పరిగొన భక్తుల, కుల్లాసము పుట్టఁజేసి యురుమదధారల్
వెల్లిగొన సొంపునూనెడు, ఒల్లిదునినుఁ గొల్తునయ్య భవువెనకయ్యా! 11

క. వంకరతొండము చేటల, పొంకముగల చెవులు పెద్దపొట్టయుఁ దగని
ర్వంకల పంపలు వొగడఁగ, బింకముతోఁ బొల్తువయ్య పేర్వెనుకయ్యా! 23

క. ప్రియమెద్దియొ నీకతి చిం, తయొనర్చుచుఁ బ్రేమ నీవెదకదే మొకో చిం
తయు వెదకనేల యిప్పని, కయి వృథనానెయ్యమీవకద వెనకయ్యా. 96

క. పలుఁదెరఁగుల మొఱలిడినను, బలుకఁగనే నోరుదెరవఁ బ్రాల్మాలెదవీ
యలసత గనియొకో నినునే, యెలనాగయుఁ గోరదయ్య యెద వెనకయ్యా! 81

క. తెలిసియొ తెలియకయో నే, సలిపిన నేరములు దలఁచి శ్రమపెట్టకు నీ
సలలిత కారుణ్యపుఁ జూ, పులునాపైఁ బఱుపుమయ్య పారివెనకయ్యా! 94

శాంతానందయోగి

ఇతఁడు శాంతానందయోగిరామశతకము వ్రాసెను. వేదాంత బోధకము. వేమనశతకజాతిలోనిది. కవివివరము లేమియుఁ దెలియవు. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు చూపెదను. ఇతఁడు 1850 ప్రాంతమువాఁడై యుండవచ్చును.

శాంతానందయోగిరామశతకము.

క. తుచ్ఛసుఖంబున కొదఁబడి, హెచ్చుగ నీదివ్యమహిమ యెఱుఁగకభూమిన్
చిచ్చునఁబడు మిడుతలవలెఁ జచ్చిన నరులెంద అవని సద్గురురామా!||

క. అజ్ఞానములను నెఱపుచు, ప్రజ్ఞలుబలుకుచును మిట్టిపడియెడిదాకా
యజ్ఞానులతో స్నేహము, సుజ్ఞానులకేల నిలను శుభకరరామా! 40

క. వనితలచే శృంగారము. వనితలచేఁ గలుగుకీర్తి వంశంబునకున్
వనితలచే నపవాదము, వనితలచేఁ జెడును తెలివి వసుధనురామా! 5

క. పురుషు సుషుప్తినిఁజేసియుఁ, బరపురుషుని సన్నఁజేసి బడకసురాదీ
సి రమించి సుఖముఁబొందెడి, తరుణుల నమ్మంగఁదగునె దశరథరామా! 62

క. కావేరి పంపకంబని, కూటంబులుఁగూడి మిగుల గుసగుసయనుచున్
గోటున కెత్తఁగించెదమని, మోటులు తమయా ప్రజనని మొరుగరెరామా! 73

క. వెన్నెల కందము పున్నమ, కన్నులకందంబుఁజూపు కనుటయు మిగులన్
కన్నెల కందము సుగుణము, వెన్నల కందంబు జొన్న వేడుకరామా! 86

ఫక్కి వేంకటనరసయ్య

చిన్నతనమునందు బాలికలకుఁ గఱపుతమారీశతక మనుచిన్న పద్యములశతకము నీతఁడు రచియించెను. తేటతెలుఁగుమాటలతో లోకోత్తర మైననీతులఁ గఱపి బాలికలకు మంచియుపకార మొనరించినాఁడు. విశాఖపట్టణము నందలిక్రైస్తవపాఠశాలయందుఁ దెలుఁగుపండి

తుఁడుగా నుండెడివాఁడు. క్రీ. శ. 1836 లో నీతఁడు శకుంతలాపరిణ యమును రచియించెను. ఇతఁ డెనుబదివత్సరముల క్రిందటివాఁ డైనను గుమారీశతకమువలన నీతఁడు సుమతిశతకాదిపూర్వకవులవలెఁ గీర్తిని గడించియున్నాఁడు. ఆధునికవాఙ్మయమునం దింతవ్యాప్తినొందినమంచి గ్రంథ మింకొకటిచూపుట కష్టము. ఇతఁడు అమరపదకల్పద్రుమము, నారాయణస్తవము, మదనసాయకాపరిణయము, కవిదర్పణచ్ఛందము, నారాయణశతకము ననుగ్రంథములకూడ రచియించినట్లు కవుల చరిత్రి చెప్పుచున్నది. కుమారీశతకమునుండి కొన్నిపద్యము లుదాహరించెదను.

క. జపములు గంగాయాత్రలు, దపములు నోములును దానధర్మంబులు పు
ణ్యపురాణము పతిభక్తికి, నుపమింపను సాటిరాకయుండు కుమారీ.

క. అమ్మకు రెండబ్బకు రెం, డిమ్మహిఁదిట్టె చుహాతు రెండును ధరనా
ద్రిమ్మరి పుట్టకపోయిన, నిమ్మశమని యంద్రుజనులు నిజము కుమారీ.

క. నడకలలో నడుగుల చ, ప్పుడు వినఁబడకుండవలయు భువిగుంటలు
కన్పడరాదు మడమనొక్కులఁ, బడఁతుల మర్యాదలెఱిఁగి బ్రతుకు కుమారీ.

క. పనిసేయునపుడు దాసీ, వనితవిధంబునను మేను వంపఁగవలయున్
ధనవంతుల సుతయైనను, ఘనతగలుగు దానివలనఁ గాదెకుమారీ.

ఈశతకము నే నిప్పుడు చదువునప్పుడు నాబాల్యము నందలి మనోహరరంగములు నాకు జ్ఞప్తికివచ్చును. నాసోదరీమణు లీశతకము చదివినప్పుడు నా కేయభిప్రాయములు కలిగెడివో, యేపుష్పములు పరిమళించెడివో, యేపక్షులు కిచకిచలాడుచు నెగిరెడివో యవియన్నియు నాయాపద్యములు చదివినప్పుడు పూర్వజన్మము నందలిరంగములవలె జ్ఞప్తికి వచ్చి నాసోదరి చెప్పుచిన్నకథలు – మింటఁజుక్కలఁ జూచుచు వేసికొనుపొడుపుకథలు స్మృతిపథంబున– నొకవింత యైన లోకము– బాలలోకము– కన్పట్టుచుండును.

కుమారీశతకము.

క. ధర బక్కికులుఁడు వేంకట, నరసింహాకవీంద్రుఁ డిట్టి నడతలు ధరపైఁ
జెరవల తెరువు లటంచును, జిరతరసత్కీర్తి వెలయఁ జెప్పెఁగుమారీ.

క. అత్తపయిన్ మరఁదలిపయి, నత్తినకోపమున బిడ్డనేడ్పించుటకై
మొత్తినఁ దనకేకీడగుఁ, జిత్తములోఁ దీనిఁజింత సేయకుమారీ. 28

క. బద్దకము సంజనిద్దుర, వద్దుసుమీ దద్దిరంబు వచ్చును దానన్
గద్దింతు రింటివారలు, మొద్దందురు తోడివారు ముద్దుకుమారీ. 37

క. నవ్వంగ రాదు పలుమరు, నవ్విన చిరునవ్వుగాని నగ రాదెపుడున్
గవ్వల వలె దంతంబులు, జవ్వనఁ గానంగఁబడెడిజాడఁ గుమారీ

క. ఎంతటి యాఁకలి గలిగిన, బంతినిఁ గూర్చుండి ముందు భక్షింపకు సా
మంతులు బంధువులును నిను, మంతైనను జెల్లదందు రమ్మకుమారీ. 62

క. ఇద్దరుగూడుక యొకచో, నొద్దికమాటాడుచుండ నొదిగి యొదిగి యా
యొద్దికిఁ జనఁగూడదు తన, పెద్దతనంబెల్ల నణఁగఁబెట్టుఁ గుమారీ. 96

ఈతనివంశమునుగూర్చి కవులచరిత్రమునం దిట్లువ్రాసిరి.

"ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. భరద్వాజగోత్రుఁడు. నారాయణమంత్రి పుత్రుఁడు."

మంత్రిశబ్దమును జూచి శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు పొరఁబడియుందురు. ఉత్కళదేశజు లగునీసృష్టికరణములుకూడ లౌకికవ్యాపారధురంధరులై కరణములకు బదులుగా సృష్టికరణము లనియు, మంత్రు లనియు వాడుకొనుచున్నారు. వీ రుత్కళదేశస్థు లగుకాయస్థులో, బ్రాహ్మణులే సాంఘికవిప్లవమున మాఱిరో తెలియదుగాని వీరిగోత్రనామాదికములు వీరొకప్పు డుత్కృష్టస్థితి నుండినబ్రాహ్మణులో, తదంశసంభూతులో యని యనుమానము కలుగుచున్నది. వీరు సృష్టికరణములు. ఈవంశములో నప్పలనరసయ్య యనునతఁడొక కవి కుమారశతకమును క్రీ॥ శ॥ 1860 లో వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ సృష్టికరణములలోఁ బెక్కుమందికవులు కనఁబడుచున్నారు.

మంత్రిప్రెగడ సూర్యప్రకాశకవి.

ఈతఁడు మాడుగులయాస్థానమునఁ గవిగా నుండెను. కృష్ణభూపతి యితనిపోషకుఁడు. కృష్ణార్జునచరిత్ర మనెడిద్వ్యర్థికావ్యమును వ్రాసెను. సీతారామచరిత్ర మనెడియాఱాశ్వాసములప్రబంధమును భీమలింగశతకము నీతనియితరకృతులు. కవి యాఱువేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; హారితసగోత్రుఁడు; శరభనపుత్రుఁడు. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతములఁ మృతినొందెను. 19 వ శతాబ్దపు మొదటిభాగ మీతనిగ్రంథకరణకాల మనవచ్చును. శైలికి శతకము నందలికొన్నిపద్యములఁ జూపుచున్నాను. ఇతఁ డుభయభాషలయందును జక్కనిపాండితి కలవాఁడు. ఈతఁడుపండితారాధ్యునిశివతత్త్వసారము నెఱిఁగియుండె నని యీపద్యము చెప్పుచున్నది.

క. తత్పురుష బహువ్రీహుల, సత్పురుషులు రామదాస శబ్దార్థమిలన్
దాసీకృత జననీకృత, కౌసల్యా భీమలింగ! కలుషవిభంగ! ॥

మఱికొన్నిపద్యములు.

భీమలింగశతకము.

క. ధనమబ్బు నశనమబ్బున్, జనమబ్బును కీర్తియబ్బు సద్గతియబ్బున్!
నినుఁగొల్చిన చాపీకృత, కనకాచల! భీమలింగ! కలుషవిభంగ॥

క. చెలువమర రాజసభలన్, బలుకని నరునోరు బుధులు బాసినయూరున్
కలిగియు లేని ధనంబదు, కలకంధర భీమలింగ! కలుషవిభంగ! ॥ 58

క. కాయలు లేనిమహీజము, కోయిలలేనట్టి వనము గుడిలేనిపురం
బాయత మోదముఁజేయవు, కాయజహరభీమలింగ! కలుషవిభంగ!॥ 60

క. జీతంబు లేనికొలువును, దాతలు లేనట్టిపురము తమిలేనికపల్
ఖ్యాతిని బొందకయుండును, కౌతుకయుత భీమలింగ! కలుషవిభంగా!॥ 64

క. తొంబదిరెండు పదేడె, న్నంబడు శాలివాహన శకంబుల్ శౌ
క్లంబగుచైత్రికి నీశత, కంబయ్యెను భీమలింగ! కలుషవిభంగ!॥ 117

క. హారితసగోత్ర పవిత్రుఁడు, శరభేశ్వరమంత్రి యతనిపతి సీతమయా
యిరువురికను దనయుఁడశం, కరపురహర! భీమలింగ కలుషవిభంగ!॥ 119

శ్రీనివాసకవి

త్రిపురసుందరీశతక మనువ్రాఁతయచ్చుగ్రంథ మొకటితప్పల తడకఁ చిక్కినది. తెలుఁగులిపిలో ముద్రించినయీగ్రంథము తెలుఁగువాఁడు చదువనవీలులేనివింతస్థితిలో ముద్రాపకులు ముద్రించిరి. ఇది 1888 సం॥రములో కవిరంజనీముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రించిన ప్రతి యొకటి, యంతకుఁబూర్వపు దొకటియుఁ గనఁబడినవి. రెండు చేర్చిచదివినను పద్యము రాదు. అందుఁ గొన్నిపద్యము లిట్లున్నవి.

“కూరిమితోడఁ గామదిని గోరినకోర్కె లొసంగు మిప్పుడున్
నారయబంధుమిత్ర సఖు లాప్తులు నాతలిదండ్రులందఱున్
నీవనుగాక నాకెవరు మిక్కిలియెవ్వరులేరు దిక్కు యో
భైరవి! శాంభవీ! పరమపావనీ! నీనిజదాసుఁడేను యో
సారసనేత్రినీ! త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ! ॥

పైతప్పులు కొన్ని కవివి కావో? తెలియదు.

“బంగరుబొమ్మ నీకు నతిభక్తుఁడు దాసుఁడు శ్రీనివాసకున్
ముంగల దీవనిచ్చి యతిమోదమునన్ గరుణించినట్లు నీ
వుంగర మిందు నాకొసఁగు మొక్కటిసేఁదడియాలమిమ్ము యో
మంగళదాయి నిన్నిపుడు మన్ననతో నతిభక్తిఁగొల్తు సో
సంగరకేళినీ! త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ॥

భక్తుఁడును, త్రిపురసుందరీశతకకర్తయు నగుశ్రీనివాసునిఁ బ్రోచినట్లు నన్నుకాపాడు మని శతకపఠకుఁడు ప్రార్థించినట్లు కవి వ్రాసెనో—లేక కవివేఱును, పైపద్యము నందలిశ్రీనివాసుఁ డను భక్తుఁడు వేఱు నని కవియభిప్రాయమో తెలియదు. కవిపేరుగాని యితరవివరములుఁగాని తెలియనందున “శ్రీనివాసునిన్” పైయుండు నో? అట్లు పాఠము మారినను గవియొంతఁడే యనుటకుఁ బైపద్యమునం దన్వయ మగుటలేదు. కావున శతకకర్తనామ మనుమానముతోఁ గూడినది.

న్యాయము లేకపోయె భువినాథుల నీతులు తప్పిపోయె న
యన్యాయపుఁగాలమయ్యె భువనంబుల వింతలు బుట్టుచుండెనా
న్యాయము ధర్మదానములు నాఁటికి నేఁటికి తీసిపోయె న
మ్మాయలు నెక్కువయ్యె సురమర్త్యభూమిని నిండిపోయె కం
జాయతలోచనీ! త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ!॥

శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. ఈశతకము మిక్కిలి ప్రాచీనమైనదేమో? ఏవివరములును దెలియవు. కవులనామములు, గ్రామనామములు గలకొన్నిపద్యములఁగూడఁ జూపెదను.

త్రిపురసుందరీశతకము.

ఉ. కాళివరప్రసాదకవికాళిసరస్వతి భద్రకాళికం
కాళికృపాళిశూలికర కాళి మహోగ్రభయంకరీ జగ
త్కాళిమరాళిశక్తి ధరకాళిని యుజ్జయినీపురీ మహం
కాళినియైన దేవి ననుఁగావుము నిన్నుపు డేనుగొల్తునో
చోళనృపార్చనీ! త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ! ॥

ఉ. లోకములోనరాక్షసుల లంకెముజేసియు ఘోరమాహహో
భీకరమైనదేహముల ప్రేగులువారఁగఁదీసి జందెముల్
జేకొనివేసితీబిరుదు చిహ్నములొప్పఁగ సర్వలోకముల్
నేకముగాఁగ నేలిన మహేశ్వరి నిన్నుపు డేనుగొల్తు మో
క్షాకరినీవె యో త్రిపురసుందరి! యాదిపురీనివాసినీ॥

ఉ. గుద్రుని కొన్నిరూపములా రూఢిగనన్నియుఁ దాల్చినీవు నా
ముద్రవహించి యీశ్వరుని మోహనలీల విలాసలోలవై
భద్రకరంబుసేయుచును పాపములెల్లఁ గొలంగజేసి హై
మాద్రికొమార్తవైన పరమాత్మని నిన్నుపు డేనుగొల్తునో
సద్వ్రతలోలినీ త్రిపురసుందరి! యాది పురీనివాసినీ! ॥

ఉ. అంబరవీధినుండి ప్రళయంబుగ నొక్కముహూర్తమందు వ
ర్షంబుగ స్వర్ణసంఘములు చాలుపుగాఁ గురిపింపఁజేసి లో
కంబులఁ గీర్తిఁజెందియుఁ బ్రకాశినివౌ బెజవాడ కన్యకా
ర్గాంబవు నీవెయౌదుగదవమ్మ నిజంబుగ నిన్నుగొల్తునో
సాంబసదాశివే త్రిపురసుందరి యాదిపురీనివాసినీ॥

ఇట్లే మధురమీనాక్షి, అరుణాచలదేవి, శ్రీకాళహస్తిజ్ఞాన ప్రసూనాంబ, కంచికామాక్షి, కాశీవిశాలాక్షి మొదలగు దేవతల వీవే యసి యనేకప్రదేశముల నున్నదేవీమూర్తులఁ గొన్నిపద్యములలో వివరించెను.

ఉ. మల్లియతీఁగవంటి నడుమాకమలంబులవంటి కన్నులున్
మొల్లలవంటి పల్వరుస మోహనచంద్రునివంటి మోముతో
నల్లికవంటి పాపజడ యందముతో శివకామవల్లి నా
తల్లివిరైన నీదు పదదాస్యము నెప్పుడు సల్పుచుండునో
సల్లలితాంగినీ త్రిపురసుందరి యాదిపురీనివాసినీ॥

ఉ. వ్యాస పరాశరాది నవవ్యాకరణజ్ఞుల రూపతత్వ సం
భాసుర మానియోగికుల పండితచంద్రుల మున్న కాళికా
దాసునిఁబ్రోచినట్టులను ధన్యునిఁజేసి తరింపఁజేయ నీ
దాసునిగాఁగ నెంచవలె తత్వవిలాసిని నిన్నెగొల్తు వి
శ్వాసగుణాత్మ నీ త్రిపురసుందరి యాది పురీనివాసినీ॥

అంత్యజుఁ గొల్చుటకాలమాయె ననియు, మ్లేచ్ఛులుసంచరించు చున్నా రనియు, తాను పరదేశవాసి ననియు, తలిదండ్రుల నుండియు, పుత్రపౌత్రులనుండియు వీడితి ననియుఁ గొన్నిపద్యములలోఁ జెప్పెను. "బంగరుబొమ్మ నీకునతిభక్తుఁడు దాసుఁడుశ్రీనివాసుకున్" "న్యాయము లేకపోయె భువినాథులనీతులు తప్పిపోయెనన్యాయపుఁగాలమయ్యె" నని శతకాంతమున రెండుపద్దెములలోనుఁ జెప్పెను.

ఝంఝామారుతము వేంకటసుబ్బకవి

ఇతఁడు శ్రీసూర్యనారాయణశతకమును రచియించెను. ఇది మయూరకవి వ్రాసి దేహారోగ్యమును బొందె నని చెప్పుసూర్యశతక ము మాదిరి వ్రాయవలె నని కవి వ్రాసెను. శతకాంతమునఁ దన్నుఁ గూర్చి యిట్లు వ్రాసికొనినాఁడు.

“పటువాగ్జాలుఁడు, రామరాన్వయుఁడు, శుంభద్రామ సూర్యాత్మ వి
స్ఫుటసంభూతుఁడు సూర్యమోఘు పదసత్పూజారతుండైన వేం
కట సుబ్బయ్య కవీంద్రుఁ డీశతకమున్గావించి యుష్మత్కృపన్
జటులారోగ్యముఁ జెందెఁగాన నిది భూచక్రమ్మునన్ నిత్య ప
ర్యటనంబున్గనియుండుఁ గాత సుచిరంబై నీకృతుల్ చిత్ప్రకా
శలు కోరింగొని సాపెదన్ జగములన్ శ్రీసూర్య నారాయణా! 100

కవి యీశతకము వ్రాసి తానుఁగూడ నారోగ్యము నొందె నట. శైలికిఁగొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. ఈతని పద్యములలో ధూర్జటిపోకడలును గనఁబడుచున్నవి—కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతముల వాఁడైయుండును.

శా. ప్రాతఃకాలమునం దెవండయిన సద్భక్తిం గృతస్నాతుఁడై
ధాతాంతఃకరణైక నిష్ఠతముఁడై దండప్రణామంబులం
జేతుల్మోడ్చి నుతుల్పఠింపుచు మిమున్ సేవించినం జాలదే
సేతుస్నానఫలంబు వేరెగలదా శ్రీసూర్యనారాయణా! 7

శా. బందాకోరులు కొందఱయ్యవనిపైఁ బ్రత్యక్షదైవంబుగా
డెందంబందుఁ దలంపలేక కడు వ్యాధిగ్రస్తులై యుందురో
మందేహాసురమాన భేదనచణా మార్తాండ నీవాఁడ నా
నందబ్రహ్మమయుండ వీవ నెదగానన్ నన్నుఁ బోషింపవే
సిందూరారుణ వర్ణబాల్యకిరణా శ్రీసూర్యనారాయణా॥ 8

శా. నీమంత్రంబు జపించుకుంతి మునివాణిన్మెచ్చి తాఁగన్యయై
యేమాట్కిన్ సుతుఁగోరెఁగోరనటు నీవెంతో విచిత్రంబుగా
నామాట్కిన్ దగ వజ్రవర్మ్మని మహా యాజానుబాహున్ వెసన్
గామాకారుని రత్నకుండలధరుం గర్ణుం బ్రసాదింపవే
నీమాహాత్మ్య మెఱుంగ బ్రహ్మతరమే నీమాయ నీకేతగున్
శ్రీమద్భక్త నిదానవార్ధి కరుణా శ్రీసూర్య నారాయణా! 28

శా. బాలార్కప్రభలుట్టిపడ్డగతి శుంభత్తేజులై రక్తగం
ధాలంకారులు రక్తపుష్పధరులుద్యద్రక్త వర్ణాంబరుల్
నాళీకాప్తమణిప్రభూషులు విమానప్రస్ఫురద్యానముల్

నీలాకంబున నుండుభక్తులు పునీతుల్నిత్యులెన్నంగ దు
శ్శీలారణ్యదవాను తీక్ష్ణకిరణా శ్రీసూర్యనారాయణా! 39

శా. దేవుండెక్కడనుండు నంచనఁగ నంతేమిన్నఁజూపింతురా
దేవుండీవని పల్కరాదె మదివర్ధిల్ల సంశయంబెందుకో
దేవాధీశ్వర హంసనామక మహాతేజోనిధీపామడల్
దేవుండీవనలేరు పెద్దలు మహాదేవుండవీవందురో
భావాతీత సుయజ్ఞకర్మ ఫలదా పద్మాప్త సర్వేశ్వరా
శ్రీవిఖ్యాత యశోవిభూషణధనా శ్రీసూర్యనారాయణా! 55

శా. కాయల్గాచెను మ్రొక్కి మ్రొక్కి కరముల్కంఠంబురాసెన్ నెరా
యాయాసంబున నీకృతుల్బలికి యింకానీకటాక్షంబు రా
దాయెన్ బ్రోచుటకస్తినాస్తి యిదమర్థంబంచు నీవన్న కా
శీయాత్రేతేనిచరించివత్తు సెలవా? శ్రీసూర్యనారాయణా! 6

సాహెబురాణ రామన్న

ఈతఁడు సీతాపతిశతక మనుగ్రంథమును వ్రాసెను. మనోహరమైనపద్యము లున్నవి. కొన్ని పూర్వకవిపోకడలు అనుకరణములును లేకపోలేదు. మృదుమధురమైన శైలి. శతకము కడపటిపద్యమువలన నీతడు వీరన్న రాజమాంబల పుత్రుఁడుగ దెలియుచున్నది. ఇంటిపేరువలన నీతఁడు మాధ్వుఁడని యనుమానము కలుగుచున్నది. ఇతని పూర్వుల కిది బిరుదమై యుండవలెను. కవికాలనిర్ణయమునకుఁగాని యితర వివరములకుఁగాని యాధారము లగు సంగతులు లేవు. కాని యీతఁడు క్రీ. శ. 1850 ప్రాంతము వాఁడు కానోపును. శైలికిఁ గొన్నిపద్యము లుదాహరించెదను.

శా. కళ్యాణప్రద సచ్చరిత్రమునిహృత్కంజాత సంచారకా
సల్యాగర్భసుధాబ్ధిశీతకర పాషాణ స్వరూపాయితా
హల్యాశాపవిదూర సేవకనికాయాధారరక్షింపవే
కళ్యాణాచల చాపసన్నుత నమస్కారంబు సీతాపతీ! 22

శా. కన్యావిక్రయులై ధనంబున కపేక్షం జెంది లోకంబునం
దన్యాయం బొడిగట్టుకోఁ దలచి దుర్వ్యాపార లూహింప సా
మాన్యప్రాభవ మిచ్చయించి రకటా! మర్త్యాళి శిక్షింపలే
రన్యుల్ నీవు సహించియుండుటకు చోద్యంబయ్యె ॥సీ॥ 9

మ. బలువైతోఁచ నసాధ్యమైనపని నీపైఁ బెట్టఁగా లేదు నీ
పరకాసైన ధనంబులో వ్యయము సేయన్ వద్దు నాకార్యమె
వ్వరితోనైనను దెల్పు సేయుమనరా దేవాగ్వ్యయంబాటకే
జలుపన్జొచ్చెద వెట్లొ సంగెదవు మోక్షంబింక ॥సీ॥ 14

మ. సొగసౌ వేలుపు టేనిటానిగనిగల్ జూపట్టు నెమ్మేనితో
నగవొప్పారెడు ముద్దు నెమ్మొగముతో నా డెంపు హొంబట్టు
శాల్జిగిమేనవ్వలెవాటుతో పుడమిఁచూలిఁ గూడి తమ్ముండు గొ
ల్వఁగ నీవెన్నఁడు వచ్చి నిల్చెదవు మ్రోలన్ దండ్రి ॥సీ॥ 20

మ. ధరపై బట్టకుఁ బొట్టకై యొకని చెంతం జేరి యాచింపుచుం
దిరుగం జేసితివింక సద్గతిని జెందే మార్గమే మైన నా
కెఱుఁగం దెల్పకపోతివీవఱ కయో యేమందు నాకర్మమో
కరుణే లేదొ మొఱాలకింపవు పరాకాయింత ॥సీ॥ 25

మ. అడుగం బోవుట కన్నలాఘవము, కన్యాదానముం బోలి చొ
ప్పడదానం బనృతంబుకన్న ఘనపాపంబర్థి యాచించిన
న్నడి దానిచ్చుటకన్న గీర్తియును, నెవ్వల్పొందు కన్నన్నెవ్వత
ల్పదమిన్లేవు తలంపనీకు సరి వేల్పుల్లేరు ॥సీ॥ 29

మ. ధరనావంటి మహాపరాధుఁడిఁక మర్త్యశ్రేణిలో లేఁడు ని
ర్జరులెన్నంగను నీకు మించనిల నార్తత్రాణ దీక్షాధురం
ధరులైనన్ మఱిలేరు సత్యమిఁక నీదాసుండనై 'యన్యథా
శరణం నాస్తి' యటన్న న్యాయమున నిచ్చన్గొల్తు ॥సీ॥ 60

శా. చంచల్లాడఁగ రావిరేకు నుదుటం జోద్యంబుగా గల్లుగ
ల్లంచుం గజ్జెలు పాదపద్మముల మ్రోయన్ బొమ్మలన్ నెత్తుకొ
మ్మంచుం జిందులు ద్రొక్కుచుం జనని కాహ్లాదంబుఁ గావించు నా
చంచద్బాల మనోహరాకృతుని నిచ్చన్గొల్తు ॥సీ॥ 64

మ. సిరులీఁ జాలుదురో మనోరథములన్ సిద్ధింపఁగాఁ జేతురో
గుఱిగా నమ్మి నిక్కంబటంచు మదిలో నేరంత చింతింతురో
కరుణం బాముల కడ్డమయ్యెదరొ మోక్షంబిత్తురో తోఁచదీ
నరులన్ వేఁడెద రేల సత్కవులు దీనత్రాణ ॥సీ॥ 83

మ. పుడమిన్ సాహెబురాణవంశకలశాంభోరాశి సంపూర్ణచం
ద్రుఁడు వీరన్నకు రాజమాంబకు సుపుత్రుండైన రామన్న సొం
పడరంగా శతకంబొనర్చియు సముద్యద్భక్తి నర్పించెఁ బ్రే
ముడి చేఁగైకొని ప్రోవుఁడెప్పుడును లేముల్బాపి ॥సీతా॥ 108

కవి చాలబీదవాఁడుగా నుండినట్లును, పరకృతులిచ్చి విసిగినట్లును, కావ్యకన్యల విక్రయించుట దుష్కర్మమని నిరసించియుండినవాఁడుగను గనఁబడుచున్నాఁడు. ధూర్జటి, జగన్నాయక, నారాయణశతకముల పోలికలున్నవి. గ్రంథబాహుళ్యముశంకించి మానితిని. ఈశతకము నందలి పద్యము లింకను మనోహరకల్పన లున్నవి కలవు.

బండి బాపనమ్మ

ఈమె మధురాపురి మీనాక్షీదేవిపై నీ కందశతకము వ్రాసియుండెను. మీనాక్షి పాండ్యరాజ్యపుత్రి యనివాడుక. ఈమె గోపాలుని సోదరి. (87) ఇతరవివరము లేమియుఁ దెలియవు. కవన మతి సొగసుగ నుండి స్త్రీలశతకములలో స్త్రీదేవతపైఁ జెప్పినది మనోహరముగ నున్నది. స్త్రీవిద్య మనదేశమునందుఁ బూర్వము ప్రచారములో లేదనుకొనువారి కీశతకకవులచరిత్రమునందుఁ గొన్నికవయిత్రీమణులచరిత్రములు కనఁబడును. ఈమె క్రీ॥ శ॥ 1850 కిఁ బూర్వముండి యుండవచ్చును.

మీనాక్షీశతకము

క. బంగారుపుఁబళ్ళెరమునఁ, జెంగలువలఁదమ్మిరాజి చేమంతులిడి ని
న్నంగనలు పూజసల్పఁగ, శృంగారపు బొమ్మవైతి శ్రీమీనాక్షీ. 6

క. అంబా! యోజగదంబక, దంబాటవినిలయకోమ్మ! దయఁజూడమ్మా
బింబాధరి హైమవతీ, యంబుజముఖి గౌరిదేవి! హరుమీనాక్షీ! 13

క. దీపింతువు భక్తులయెడ, మాపింతువు కలుషములను మదినినునమ్మన్
గోపింతువు దుష్టులఁగని, వ్యాపింతువు లోకములను వరమీనాక్షీ. 30

క. మానవజన్మము లెత్తిన, మానవులు నీదుకరుణ మంజులభక్తిన్
మానసతలమున మిమ్మన్, మానకఁగొనియాడి రెలమి మహిమీనాక్షీ. 62

క. పరహితముఁజేయజగతిని, పరుసొమ్ములకాసపడక పరుమేలోర్వన్
నిరతము మదిఁగల్గిన నర, వరులకు నొకకొఱఁతలేదు వరమీనాక్షీ. 91

వెండిగంటము గురునాథము

మన మిదివఱకుఁ బ్రబంధకవులచరిత్రమువలనఁ బైడిగంటము వారు వ్రాసినగ్రంథములు వినియున్నాము. ఇప్పు డీకవి వెండిగంటము గురునాథ మనినప్పుడుపాఠకులు మందహాసవదనులు గాకపోరు. ఇతఁడు సరస్వతీశతక మెవ్వరు వ్రాయలే దని వ్రాసినకారణముననే కాఁబోలు వెఁడింగటమువాఁ డయ్యెను. ఇతనికాల మీక్రిందిపద్యమునఁ జెప్పఁగొనెను. క్రీ॥ శ॥ 1854 లో నున్నవాఁడు.

సరస్వతీశతకము

చ. ఘనముగ శాలివాహన శకాబ్దములాఱును నేడు నేడు నొం
డనియొడి సౌమ్యవత్సరమునండలి రెండవమాసమందు దె
ల్లని జిగిరెక్కయందు నకలంక యజుశ్రుతిశాఖవిప్రసం
జనుఁడు శారదాసతికొసంగెఁగృతిన్ గురునాథుఁడాధృతిన్॥

చ. చదువగవచ్చు వేదములు శాస్త్రములన్ స్మృతులున్ బురాణముల్
చదివెడివేళ నీవు సరసంబుగ నారసనన్ వసియించి స
మ్మదమునఁ బల్కకున్న బుధముఖ్యులు మెచ్చ సదుత్తరంబులోఁ
చదుగదభక్తరక్షణ విచక్షిణి సత్యవతీ సరస్వతీ॥ 9

చ. తెలుఁగుకవిత్వమల్లఁగల ధీరులు సర్వసురాంకితంబులై
చెలఁగఁగ గొన్నిసత్కృతులు చేసిరిన్ భవదీయనామ సం

కలితముగాగ నొక్కశతకంబు రచింపరదే మొ తత్కృతుల్
తెలియఁగనీవె యాదనియొ ధీమతి సత్యవతీ సరస్వతీ॥ 11

ఉ. ముప్పురుతల్లు లెల్లజగముల్ పరిపాలనచేయనైన మీ
ముప్పురిలోన నిర్వురనుఁ బుట్టువునన్ దలిదండ్రులన్ గలా
రప్పురొ నీకుఁ దల్లియెవరైరొ యెఱుంగను గిన్కమాని లే
నప్పునఁదెల్పు మీసరవినాయమ, సత్యవతీ సరస్వతీ॥ 23

చ. కవితయు నానెఱుంగరు జగంబున మున్నట వామలూరు సం
భవుఁడు భవత్ప్రసాదమున పద్యనిబంధము రామమూర్తిపై
శివకరదేవభాషను సృజించిన వ్యాసుఁడు కాళిదాసుఁడున్
న్నవలఁ బ్రసిద్ధులైరి జగదంబిక సత్యవతీ సరస్వతీ॥ 66

చ. అవనిఁ దెనుంగుకావ్యముల కాదిగురుం డగునన్నపార్యుఁడున్
గవికుల సార్వభౌముఁ డనఁగాఁదగు తిక్కనసోమయాజియున్
భువనను తప్రకాశుఁడగు పోతనమంత్రియు నీదయన్ మహా
కవు లని లోకు లెన్న నడిఁగాంచిరి సత్యవతీ సరస్వతీ॥ 67

ఊడుమూడి సూరపరాజు

ఇతఁడు శ్రీవేంకటేశ్వరశతకమును రచియించెను. "ద్వారకా తిరుపతివేంకటాచలపతీ నన్నుఁబ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ!" అని మకుటము. ఇతనిది గోదావరిమండలములోని జొన్నాడ యనుజన్నవాడ కాపురము. ఈజన్నవాడకడ బ్రహ్మయజ్ఞము చేయుటచే దీనికి యజ్ఞవాటిక యని పేరు కలిగినదఁట. అది యచ్చతెలుఁగున జన్నవాడ యైనదఁట! ఈయుత్పత్తి యిటీవలివా రూహించినదైన నుందురు. లేదా బ్రహ్మకాకపోయినను బ్రాహ్మణులైన నచ్చట యజ్ఞముచేసియుంట నీపేరు వచ్చియుండవచ్చును. ఇతఁడు జనార్దనస్వామిభక్తుఁడు. జొన్నాడ జనార్దనస్వామిపేరఁగూడ నీతఁ డొకశతకము రచియించియుండును. ఇతనిది వందివంశము, అనఁగా భట్రాజు. ఇంటిపే రూడుమూడివారు. సూరయ నరసమ లనుదంపతులకుఁ గుమారుఁడు బ్రహ్మరాజు. అతని

భార్య భద్రమ. ఈయిరువురకుఁ బుత్రుఁడు ప్రస్తుతశతకకర్త యగు సూరపరాజు. ఇతనిగురువు "అనంతకవి."

చ. ఇరువుగ నీదు కుక్షి నిరునేడుజగంబులుదాల్చి దిట్టవై
బరగిన నీవు దేవకికి బాలుఁడవై యుదరంబులోపలం
బెరుగు టదెట్లు నేర్చితి వభేద్యచరిత్ర మహాత్మ ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ నను బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ.

చ. వరయతిలక్షణజ్ఞులగు వందిత సత్కవులెల్ల మెచ్చఁగా
గరిమను నేకప్రాసశతకంబొనఁగూర్చి సుపుష్పమాలఁగా
నరహరి మీకొనర్చెదను నారదగానవిలోల ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ నను బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ.

ఈతఁడు చెప్పినట్లు "ర"కారప్రాసముతోఁ బద్యములన్నియు గట్టిప్రయత్నముచేసి వ్రాసినాఁడు. అందువలననే భావము లిచ్చమెయి సంపూర్ణత నొంది నూతనము లైనవి కాకపోయినవి.

ఈతఁ డాదికవిస్తుతియందు తిక్కన్న, భట్టుమూర్తి, బమ్మెర పోతన్న లనుమాత్రము స్తుతించియున్నాఁడు. తనకులమువాఁ డగుట భట్టుమూర్తినిఁగూడ స్తుతించెను. భట్టుమూర్తియనఁగా రామరాజ భూషణుఁడా? మూర్తియా? అనుశంక యిక్కడఁ దేలదు. మొత్తముమీఁద గవి 16 వశతాబ్దమునకుఁ బిమ్మటవాఁ డనుటస్పష్టము. జొన్నాడప్రాంతములవిచారణ మొనర్చినచో నీతనివంశము వారివలన నేమైనవివరములు తెలియవచ్చును. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

చ. హరునకుమ్రొక్కి పార్వతికి నంజలిఁజేసి వినాయకాఖ్య దే
వరకు నమస్కరించి మది వాణికి దండ మొనర్చి చంద్ర భా
స్కరులకుఁ గేలుమోడ్చియును గబ్బము మీకొనఁగూర్తు ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ నను బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ॥ 2

చ. వరకవితాప్రతిష్ఠుఁడగు వ్యాసునకున్ మఱి తిక్కయజ్వకున్
నిరతము భట్టుమూర్తికిని నిత్యము బమ్మెర పోతరాజుకున్
సగవిని మ్రొక్కి మీకుఁ గృతిచంపక మాలికఁగూర్తు ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ నను బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ. 4

చ. వరయతిలక్షణజ్ఞు లగువందిత సత్కవులెల్ల మెచ్చఁగా
గరిమను నేకప్రాసశతకంబొనఁగూర్చి సుపుష్పమాలగా
నరహరి మీకొసర్చెదను నారద గానవిలోల ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ ననుఁ బ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ. 5

చ. హరుఁడట నీకుమిత్రుఁడు హిమాలయపుత్రి నుతించు భక్తులా
వరముచికుంద భీష్మశుక వ్యాసపరాశరవాలఖిల్యతుం
బురులట నీదు నామరుచి నొందిరి మూర్ఖుఁడ నేను ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ ననుఁ బ్రోవుము, వేగ శ్రీపతీ. 39

చ. శరనిధిఁ గట్టనావుడుతసంతసమందుచు సైకతంబులోఁ
బొరలుచు గట్టుపై దులిపిపోవుటఁ జూచి దయాపరుండవై
తరుణమునందు దానినట ధన్యను జేసిన తండ్రి ద్వారకా
తిరుపతి వేంకటాచలపతీ ననుఁబ్రోవుము వేగ శ్రీపతీ. 53

చేకూరు సిద్ధయ

ఈతఁడు "వేదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్య్య లుభయవేదాంతప్రవర్తనులు నల్లగొండనృసింహాచార్య్యులకుమారుఁడు లక్ష్మీనరసింహాచార్య్యల కరుణచే" విష్ణుపురాణాదివివిధకృతులు తెలిఁగించినవాఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1818 సంవత్సరమునకే యీశతకము విరిచితము. ఇందలి యెల్లమాంబాపుర మెచ్చటిదో? ఈతనివివరము లేమియుఁ దెలియవు.

వేణుగోపాలశతకము.

సీ. మందరధర దివ్యమంగళవిగ్రహ, గ్రహరూప పరమాత్మకనకవసన
సనకాదియోగిహృత్సరసిజ దినమణి, మణిమయోజ్జ్వలభూషమంజుభాష
భాషాధినాథ సంభావిత పదపద్మ, పద్మాసతీలోల పాపహరణ
రణధరాస్థలి దుష్టరాజన్య మర్దన, ధననాథసఖమిత్ర దానవారి
వారిజాయతనేత్ర గీర్వాణపోష, పోషకుఁడవంచు నెంచితిఁ బ్రోవునన్ను
ఎల్లమాంబాపురీవాస హితవిలాస, వేణుగోపాల పాలితవిబుధజాల.! 14

సీ. అడవిదహించుదావాగ్నికైవడి మదీ, యాంతర్బహిశ్శత్రుహత మొనర్పు
వనదంబునిర్జించు వాయుగతిని మదీ, యాంతర్బ హిశ్శత్రు హత మొనర్పు
మంధకారము రవిహరియించు క్రియ మదీ, యాంతర్బహిశ్శత్రు హత మొనర్పు
శైలముల్ భేదించు శతకోటివలెమదీ, యాంతర్బహిశ్శత్రు హత మొనర్పు
గజసమూహంబు గడపు సింగంబు కరణి, మామకాంతర్బహిశ్శత్రు మథనజేయు
మెల్లమాంబాపురీ వాసహితవిలాస, వేణుగోపాల! పాలితవిబుధజాల!. 41

చీదెళ్ల రామకవి

ఇతఁడు కృష్ణగురుశతక మనుకందపద్యశతకమును వ్రాసెను. కవివివరములేమియుఁ దెలియవు. పద్యములు వేదాంతప్రతిపాదకములు క్రీ॥ శ॥ 1850కిఁ బూర్వుఁడైయుండును.

కృష్ణగురుశతకము.

క. నిర్మలసంపూర్ణుఁడవై, కర్మాతీతుండవగుచు కైవల్యుఁడవై
మర్మముతోను చిత్సుక, ధర్మాకృతి వెలుఁగుదీవె తథ్యముకృష్ణా॥ 34

క. సంకల్పమె బంధంబని, సంకల్పక్షయమె మోక్షసౌఖ్యంబనియా
సంకల్ప మసంకలల్పుల, శంకలు విడియుందువీవె చక్కఁగఁగృష్ణా॥ 52

క. జ్ఞానంబు నెఱిఁగినంతట, గానంబగు నఖిలజీవగతి దేహములన్
గానకయవి నాచ్యంబని, పోనడిచిన యాత్మవీవె పూర్ణముకృష్ణా॥ 80

క. పట్టును విడుపును లేనిది, బట్టబయలునుండఁజూచి పట్టునువిడుపుల్
పట్టక యూరక మఱియును, చట్టువలెన్ గదలకుంట సౌఖ్యము కృష్ణా॥ 97

క. అందమగు కందశతకము, వందిత చీదెళ్ళరామ వరభక్తుఁడనే
నందముగా నీకొసఁగితి, పొందుగ ధరియింపవయ్య పొలుపుగ కృష్ణా॥ 10

పాటూరి లక్ష్మీనృసింహాకవి

ఇతఁడు దేవరాజుపుత్త్రుఁడు. తిక్కనసోమయాజిసంతతివారి కిప్పుడు నెల్లూరిప్రాంతములఁ బాటూరివా రనివాడుక కలిగినది. తిక్కనతాతయింటిపేరు గుంటూరువా రందురుకాని తిక్కన్ననాఁటికిఁ గొట్టరువువా రని దశకుమారచరిత్రకృత్యాది సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది కదా! ఈలక్ష్మీనరసింహకవి నెల్లూరిప్రాంతమునందలి పాటూరివంశము వాఁడై యుండనోపును. ఇతఁడు 1858 క్రీ॥శ॥నకుఁ బూర్వుఁ డని మాత్రము తెలియుచున్నది. కవి మంచిపండితుఁడు. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

లక్ష్మీనృసింహశతకము.

శా. పక్షీశైక్యతనదీనపాలన సదాపన్నప్రసన్నాత్మసం
రక్షాశిక్షిత దానవేంద్రవరదా దారిద్ర్యమాతంగ హ
ర్యక్షా సూక్ష్మశరీరదర్శనముని మ్మాలస్యముల్ వీడవే
లాక్షాసార నిభాధరారుణవిభూ! లక్ష్మీనృసింహప్రభూ! ॥ 13

మ. జననంబెత్తియు నిన్నుఁదక్క మతియే సామాన్యులౌ వేల్పులన్
మననంబెన్నఁడు నేసి నేసెఱుఁగ శ్రీమంతుండ నాపాల నీ
వనుకూలంబుగనుండి తేని వినుమా యజ్ఞాననుండెంత క
ల్లనఁగా దీవచంబుగావవెవిభూ! లక్ష్మీనృసింహప్రభూ! ॥ 26

శా. దక్షోవక్షముఁ గోటఁజీరి వడిగారక్తంబు గ్రోలఁగ మేల్
దీక్షాదక్షుఁడవై దహించిన మహాదివ్యప్రభల్ గప్పనీ
దక్షోభ్యాకృతిఁ గాంక్షదీరఁగను వేహర్షంబుతోఁ గాంచవే
లక్షుల్ గన్నులుసాలునా హరివిభూ! లక్ష్మీనృసింహప్రభూ! ॥ 36

మ. అమరాధీశుఁడు తొలవానగురియన్ హాగోవులున్ వత్సబృం
దములుం గోపులు గోపభూమినులు నీదాపొంది ఘోషింప మో
దముతో వారల నూరడించి కృపచేతన్ వ్రేలిగోటన్ నుశై
లముఁ శైకత్తిధిరానఁ బ్రోచితి విభూ! లక్ష్మీనృసింహప్రభూ! ॥ 51

మ. కుటిలాచ్ఛాదనుఁడైనవిప్రుఁడు మహాగోప్యంబుగాఁ గొంగులో
నటుకుల్ చేరెడుఁ దెచ్చియిచ్చినన వైయాకంతసంపూర్తినీ
కెటులయ్యెన్ భళికాండభాండ హృదయాహీనుండవై స్వామికో
లటరా నీకవి యయ్యె నాఁటికి విభూ! లక్ష్మీనృసింహప్రభూ! ॥

మోదుకూరిశంకరకవి

ఈకవి యెప్పటివాఁడో తెలియదు. క్రీ॥ శ॥ 1862 నాఁటికే యీతని ధీరథీశతకము ముద్రితమైయున్నది. "సురుచిరసత్పదార్థములశోభిత త్వత్ప్రతిపాదనస్తుతోత్కరములుచెప్పినట్టిశతకంబు" అని కవియే తుదిపద్యమున వ్రాసియున్నాఁడు.

ధీరథీశతకము.

చ. హరిహర దంతదంతుర ఘనాంచిత సంచితకీర్తి విద్య సుం
దరధరహార భాసురవదాన్య తనుద్యుతి లీషగాష కం
ధరధరణీతలేంద్ర వరధర్మ సముజ్జ్వల శౌర్య సేవ ధీ
ధరశరథీ! రథీశనుత దాశరథీ! ధరధీరధీరథీ!. 13

చ. ఎఱుఁగను స్నానసంధ్య లుపనిష్టవిధు ల్పరతత్త్వపద్ధతుల్
ఎఱుఁగను ధర్మమార్గము మఱెన్నఁడెఱుంగ పరోపకార మే
దరి నన్నుఁజేర్చి కాచెదవో ధారుణిలోఁ గడుమోషభక్తుఁడన్
ధరశరథీ! రథీశనాత దాశరథీ! ధరధీరధీరథీ!. 48

చ. సరసచమత్క్రియాభినవసౌరభసాంద్ర ఘుమాఘుమాన భ
క్తిరసమృమార్తి పుష్పముల కేవల బాంధవసూత్రపద్ధతిన్
వరుసను జేసి యిచ్చెదను వారిగఁజంపకవృత్తమాలిక
ధరవరథీ! రథీశనుత దాశరథీ! ధరధీరధీరథీ!. 68

చ. సరసను నీవధూటి కపచారముఁ జేసిన కాకదైత్యునిన్
శరవరపీడితున్ శరణుజొరగఁ బ్రోచితివేకదా నిరం
తర మపచారినే శరణనంగను దుర్దశ బాధమాన్పవో
ధరశరథీ! రథీశనుత దాశరథీ! ధరధీరధీరథీ!. 95

చ. వర జయరామ యోసకలభాగ్య ఘురంధరరామయోజగ
ద్భరరఘురామ యోనిఖిల పార్థివశేఖర రామ యోరమా
వరద దయానిదే శరణు వంచనసేయక బ్రోవరాగదే
ధరశరథీ! రథీశనుత దాశరథీ! ధరధీరధీరథీ!. 99

అమలాపురపు సన్యాసికవి.

ఈకవి శతశతకములు వ్రాసెనట. విశాఖపురమండలము లోనిపాలతేరువాస్తవ్యుఁడు. కుమ్మరికులమునకుఁ జెందినవాఁడు. విప్రులీతనిశిష్యులుగా నుండుటయే యీతనిపాండిత్యము జగద్విదిత మైనదని వెల్లడించుచున్నది. ఈతఁడు శా॥ శ 1682 క్రీ॥ శ.1760లో మృతినొందెను. ఈతనిశతకము లైదాఱు చిక్కినవి. వీనియందు భాష యనవసరముగ నియమబద్ధమై కవిత కుంటుపడియున్నది. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

పంచముఖేశ శతకము.

క. శ్రీరమ్యగిరికుమారీ, నారీమణిచిత్తచోర నాగాధిప కే
యూరాజగదాధార య, పారకృపారసనివేశ పంచముఖేశ! 1

క. సరిదధిపగభీరా వే, సరితిని భూధవులసేవ సలిపిధరిత్రిన్
సరియేరి నీకువేల్పులు, పరమకృపారసనివేశ పంచముఖేశ॥ 54

క. దరహాస సమన్వితముఁ, దరవదనాబ్జాత నుతబుధవ్రాతా మం
దరకందరప్రచారా పరమకృపారసనివేశ పంచముఖేశ॥ 84

(2) ముఖలింగశతకము

క. అసమప్రజ్ఞుఁడ కవివ, ర్యసమాజహితుండ భాస్వ దమలాపురవం
శసముద్భవుఁడ సన్యా, సిసమాఖ్యుఁడ నన్నుబ్రోవు శ్రీముఖలింగా॥ 2

క. సుప్రాసాదాయిలనగ, విప్రాశీర్వాద మొంది వెసఁద్విశత్యుత్కృతిఁగా
ద్విప్రాస కందశతకము, క్షిప్రాసక్తని రచియింతు శ్రీముఖలింగా॥ 33

క. దూరితి ధనికులగృహములఁ, గోరితి నిఖిలార్థసమితిఁ గొంచించకవే
సారితి నీయడుగులదరిఁ, జేరితిరక్షింపవయ్య శ్రీముఖలింగ॥ 20

జ. భూతలములోన ధరణీ, నేతల భజియించు టెల్ల నిష్ఫలముసదా
జోలలు నీకొనరించెద, జేతులు నెన్నుదుటఁ జేర్చి శ్రీముఖలింగా॥ 26

క. అభవాభవాభవానీ, శభవాహయ వైద్యసాధుజనహృద్యలస
ద్విభవా రుచితదేవ, క్షిభవారిజ గగనగంగ శ్రీముఖలింగా॥ 75

(3) శివశతకము

క. వాఃపూరము దిగనాడిప, యఃపానమొనర్చు రాజహంసగతి మద
హాఃపుంజమడఁచి సుకృతమ, నఃపరివృతుఁ జేయవయ్య నను సాంబశివా॥ 5

క. ప్రాజ్ఞులకుఁగాక భువిస, ర్వజ్ఞభవన్మహిమఁదెలియ వశమానేకం
చిజ్ఞులను జడుఁడమామక విజ్ఞాపన చిత్తగించు విశదముగశివా॥ 30

(4) పంచముఖేశ్వర ప్రభూతశతకము

అంబరకేశయాశ ధవళాంగకపర్ది పినాకపాణిఫా
లాంబకనీలకంఠ త్రిపురాంతక శంకర నీలలోహితా
సాంబ పురాణపూరుష వృషధ్వజశూలి కపాలమాలియుం
చుం బలుమారువేడెద యశోధన పంచముఖేశ్వరప్రభూ॥ 2

నీచరణాతపత్రముల నీడనునిల్చినఁ బాపతాపముల్
వేచను నీకథామృతము వేడుకగ్రోలినఁ దృప్తిదీరు దో
షాచరవైరి నీగరిమసన్నుతి సేయఁదరంబె దీవర
క్షాచణదేవదేవుఁడవు గావున పంచముఖేశ్వరప్రభూ॥ 2

గురు ధనధాన్యసంపదలుగోరఁ జిరాయువుఁగోర నవ్యసుం
దరులనుఁగోర ఘోటకమదద్విరదాదులఁగోర నీపదాం
బురుహాముగార్చనంబొసఁగు భూస్థలమందున స్వర్గమందునన్
హరిపురినున్న నాకుఁ ద్రిపురాంతక పంచముఖేశ్వరప్రభూ॥ 76

(5) విశ్వనాథశతకము

సీ. కరికాళుఁడొసఁగు మాకందఫలంబులు, మిక్కుటంబగుకూర్మి మెక్కిమెక్కి
మాదర చెన్నాక్షువుఁ డాదరంబునఁబెట్టు, సురుచిరాంబకళంబుఁ జుట్టిజుట్టి
నిమ్మవ్వమదిఁబత్తి నివ్వటిల్లఁగబోయు, జావసంతసమునఁ ద్రావిత్రావి
బోయకన్నఁడు యొడఁబాయకనర్పించు, నంజుడు తునకలు నమలినమలి

తృప్తిఁదీరక భిక్షాం ప్రదేహి యనుట, జనులుదీర్తురెత్తుకత్తు విశ్వంభరునకు
భూరిగుణయూధ కాశికాపురసనాథ! విదళితామర్త్య రిపుయోధ! విశ్వనాథ! 34

సీ. కాత్యాయనీపృథుకబరికాభరమున విరులదండలు జుట్టి నెలయువేళ
హైమవతీలలాటాద్రమందు సితాభ్ర తిలకంబు సొగసుగా దిద్దువేళ
లసదపర్ణాకపోలములఁ గస్తురిచేత వారకమకరికల్వ్రాయువేళ
నగజాకఠోరస్త నస్తబకద్వంద్వ మందుఁగుంకుమ పంకమలఁదువేళ
ఎ నుమకుకిలికించి, తమలు సేయుచును హాస్య, రసముఁ జూపవె స్మేరవిరాజితాస్య
భూరి గుణయూధ! కాశికాపురసనాథ, విదళితామర్త్య రిపుయోధ విశ్వనాథ!65

(6) పంచముఖేశలింగస్తుత్యంచిత సీసపద్యద్వాత్రింశతి.

సీ. పావనాకార పారావారతూణీర శత్రుమేఘసమీర శైలధీర
శైలేంద్రజాధార సకలలోకాధార పురదైత్యసంహార పరమ శూర
తారేశకోటీర తాపసమందార కారుణ్యవిస్తారగర్వదూర
నీహార నాకధునీహార ఘనసార సారయశస్స్సార శమతమార
వననిధిగంభీర దనుజకానన కుఠార, ఘనసితశరీర పాలితమునికుమార
భుజగకేయూర సాలూరి పురవిహార, యాశభవభంగ పంచముఖేశలింగ! 2

ఈకవి తన్నుగూర్చి యిట్లు చెప్పుకొనెను.

సీ. అమలాపురాన్వయోత్తముఁడగు కాశీపతికిని గంగాభవానికిని సుతుఁడ
సన్యాసినామకసహితుఁడ శ్రీకాట్రేనలక్ష్మణసమాఖ్యునకు వేంక
మాంబకుఁ బుత్రికయగుకన్నమాహ్వాయ పత్నితోఁగూడి మీప్రాంతమునకు
నఱుఁదెంచి యేనుఁగృతాంజలినై ప్రభూ కానుక లివ్వఁగలానేనీకు
నీకృతిపఠించితినిఁ గొనిమాకు నైక్య. మొసఁగుమని వేడితిని నట్లయొసఁగరాదె
భుజకకేయూరసాలూరు పురవిహార, యాశభవభంగ పంచముఖేశలింగ! 33

ఈక్రింది సీసమాలికనుబట్టి కవి కాలము దెలియనగును.

“తనవంశకర్త యైతనరారుశాలివాహనమహారాజు శకాబ్దములుక
ర గజ క్షితివిధుసంఖ్యఁదగు రౌద్రివత్సర చైత్రశుద్ధనవమి మిత్రపుత్ర
వారత్రయామాదియైరహిఁ దనుసమయంబున నమలాపురాన్వయామృ
తాంభోదిరాకాసుధాంశుండు నాగనుద్భవమంది మనిని సద్భక్తి మెఱయ

గట్టి మూరికులాగ్ర గణ్యుఁడై మించు కామేశ్వరాఖ్య కవీంద్రువలన
నకలంక వృత్తిని సకలాంధ్రభాషావిశేషజ్ఞుఁడై నిజశిష్యసంచ
యమునకు నెల్ల మహాముద మొదవంగ, గరతలామలకంబు గాఁగ నన్ని
విద్యలఁగఱపి వివేకాత్ముఁడగుచుఁ గా,శీప్రముఖాఖిల క్షేత్రములను
గ్రమమున సేవించి రామాయణగ్రంథ మమరంగవ్రాసి పట్టాభిషేక
మొనరించి ధరణీసురోత్తము లలర రుద్రాక్షమహాత్మ్య ముఖ్యప్రబంధ
ములు మూఁడొనర్చి నిచ్చలు సోమవార మహావ్రతుండయి యనయంబునిటుల
సలరు సన్యాసి నామధేయాన్వితుఁడు స ముజ్వలం బగులింగైక్యమొందె నౌర
తలపఁగానిట్టి పురుషుండు ధాత్రిఁగలడె యనుచు జనులెల్ల నొక్కటైయభినుతింప.

ఈ నూలిక యిక్కువి శిష్యులలో నొకరగు శ్రీ దేవులపల్లి చంద్రశాస్త్రిగారు రచించిరి."

అని యీశతకపువ్రాఁతప్రతి చివర నొకలేఖకుఁడు వ్రాసి యుండెను.

కూచిమంచి సోమసుందరుఁడు

ఇతఁడు వ్రాసినవి రెండుశతకములు కనఁబడుచున్నవి. కొప్పులింగేశ్వరశతకము, భక్తచింతామణిశతకము. క్రీ॥ శ॥ 1874 సంవత్సరమునాఁటికే కొప్పులింగేశ్వరశతకము చిత్తూరుమండలమునఁ బ్రచారమునొంది కట్టమంచి సుబ్రహ్మణ్యారెడ్డిగారిసహాయమున ముద్రింపఁబడుట నీకవి యంతకుఁ బూర్వుఁడు. ఇతఁడు గోదావరీమండలము నందలిపలివెలగ్రామమువాఁడు. ఈకొప్పులింగేశ్వరుఁ డక్కడ దేవుఁడే! ఈ దేవాలయమునందు రెడ్లపరిపాలనకాలము నాఁటిశాసనము లున్నవి. ఈక్రిందిపద్యమువలన నాదేవుఁడు పూజరినిఁ గాపాడుటకుఁ గొప్పు ధరించె నని తెలియుచున్నది.

కొప్పులింగేశ్వరశతకము.

మ. పురుకేళి న్మను వేశ్య కిచ్చినభవన్మాల్యంబె పూజారి దా
సరగన్ భూపతి కివ్వ నందొక శిరోజం బున్నఁ జెప్పింపగాఁ

బరఁగ న్వాడని స్వామిదే యని వచింపన్ వాని రక్షింప నీ
శిరమం దప్పుడు కొప్పుఁ దాల్చితఁట యో శ్రీకొప్పులింగేశ్వరా. 2

శా. నీకై మ్రొక్కు-లొనర్చు నట్టి శిరమెం తేయుత్తమాంగాఖ్యకా
నీకీర్తిస్తుతి సేయు జిహ్వయును వర్ణింపన్ రసజ్ఞాఖ్యకా
నీకళ్యాణ కథాప్తి నుండు చెవులున్ నిక్కంబు శ్రుత్యాఖ్యకా
శ్రీకంఠాయటుగాని వెల్లఁదగునా శ్రీకొప్పులింగేశ్వరా! 44

శా. పాపారణ్య దవానలం బఖిల సంపద్వల్లికాచైత్రము
గ్రాపత్పర్వత వజ్రమిష్టఫల కల్పాగంబు సంసార సం
తాపచ్ఛేద సుధారసంబు నిగమాంతక్ష్మానిధానంబు నీ
శ్రీపాదాంబుజ భక్తికన్నఁగలదా! శ్రీకొప్పులింగేశ్వరా! 57

శా. జారుండైనను చోరుఁడైనను దురాచారుండె యైనన్మహా
క్రూరుండైనను భక్తి నొక్కపరి నీకున్ మ్రొక్కినన్ వారలన్
సారోదారకృపాకటాక్ష శుభవీక్షారూఢి నీదగ్గఱన్
జేరందీసి వరంబులిచ్చెదుగదా! శ్రీకొప్పులింగేశ్వరా! 59

భక్తచింతామణిశతకము.

మ. గురుపత్నీ గమనోగ్రపాతక కళంకుండైన చంద్రుండు నీ
శరణన్నంతనె నెత్తిఁ బెట్టుకొని వాత్సల్యంబు సంధిల్లఁగాఁ
బరిరక్షించితి విట్టియాశ్రితకృపాపారీణు లింకెందునుం
ఒరికింప న్మఱిలేరిఁకెవ్వరును సాంబా! భక్తచింతామణీ! 34

శా. సత్యజ్ఞాన సుఖస్వరూప మగునీ శశ్వన్మహత్త్వంబు దా
నత్యంతాద్భుతమై పవిత్రకరమై యజ్ఞానవిధ్వంసియై
నిత్యశ్రీకరమై చెలంగు నిదిగో నిక్కంబు సర్వశ్రుతుల్
ప్రత్యక్షంబుగఁ జాటుచుండు శివసాంబా! భక్తచింతామణీ! 47

శా. విపరీతార్థ కుతర్కవాదములచే విజ్ఞానమొప్పారునే?
కపటాచారవిడంబనక్రియలచేఁ గైవల్య మేతెంచునే?
చపలాశావిభయోపభోగములచేఁ జల్లారెనే తృష్ణ నీ
యపరోక్షానుభవంబులేక శివసాంబా! భక్తచింతామణీ! 74

మ. తనవారొక్కరుఁ గూడరారు యమబాధల్మాన్పఁగాలేరు మున్
ధనకాంక్షన్ దనుఁగూడినారు తుదఁ జెంతన్నిల్వఁగాఁబోరు గా

వున వైరాగ్యము మీఱు ధీయుతిభవ్యుల్ వారు నీభక్తిభా
వనచే ముక్తికిఁ జేరువారు శివసాంబా! భక్తచింతామణీ! 79

మ. సకలస్థావర జంగమాత్మవని యత్రాంతంబు నిన్వేద నీ
వకటా! నాదుమొఱాలకింప విపుడాహా! కేవలస్థాణు మూ
ర్తికి నేఁ మ్రొక్కిన చందమయ్యె శివుఁడెంతే సుప్రసన్నాత్ముఁడన్
ప్రకటఖ్యాతికి సంశయంబొదవె సాంబా! భక్తచింతామణీ! 95

బాలకృష్ణకవి.

ఈకవి భక్తిజ్ఞానశృంగారనీతివిషయములు గలవరదరాజశతక మును వ్రాసెను. ఈగ్రంథము 60 యేండ్లక్రితము దుర్మతిలో ముద్రిత మందినది. భర్తృహరివలె విషయవిభాగ మొనరించెను. ఈతనితండ్రి బాలయ, తల్లి లక్ష్మమాంబ. ఈతనివివరము లేమియుఁ దెలియవు. ఈతఁడు క్రీ॥ శ॥1860 కిఁ బూర్వుఁ డని చెప్పనగును.

వరదరాజశతకము.

చ. మురుగులు గొల్సులున్ పతకముల్మొలత్రాళ్ళును నంగరంబులున్
సరిపెనలుం గిరీటములు శాలువ లుత్తరిజన్నిదంబులున్
నురుభుజకీర్తు లేనడుగ నొక్కటి నీపదభక్తియిమ్ము మం
దరధర! కుందసుందరరదా! వరదా! మురదానవాంతకా! 14

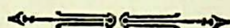
చ. హరునిఁ గృతార్థుఁజేసితివి యబ్జునిన్ ఘనుఁజేసితౌను నా
హరిహయు కోర్కెఁదీర్చితివి యందఱకన్నను నన్నునొక్క క
న్నరసియు బ్రోవవయ్య బిరుదప్పుడుఁజెల్లును దేవరాయ! మం
దరధర! కుందసుందరరదా! వరదా! మురదానవాంతకా! 36

చ. ధర జనియించువెల్లఁ బరదారధనంబులఁ గోరునందుకా
తెరవునఁబోవువారలను దేరికనుంగొని మోహమొంద నా
విరసములాడి పెద్దలను వృద్ధులఁగొట్టుట కాసుతుందు మం
దరధర! కుందసుందరరదా! వరదా! మురదానవాంతకా! 67

చ. తరుణులనమ్మరాదు తనుఁదానె మహాత్ముఁడనంగరాదు తా
పరిపరి త్రోవలం దిరిగి బాధలనొంది కృశింపరాదు యే
మరి కనుమాయరా దటవిమధ్యను జాలముఁ జేయరాదు మం
దరధర! కుందసుందరరదా! వరదా! మురదానవాంతకా! 77

చ. త్వరనదిదాటి యాజ్ఞయను చొడ్డగిరీంద్రమునెక్కి యచ్చటన్
వరుసగ నానదిత్రయము వాంఛతుఁ గాంచి సులక్ష్యమార్గులై
పరుపడి షణ్ముఖున్ గనిన భవ్యులు నావలె నంటివయ్యా మం
దరధర! కుందసుందసుందరరదా! వరదా! మురదానవాంతకా!

అడిదము బుచ్చివేంకటార్యుఁడు

ఇతఁడడిదము బాలభాస్కరకవి పుత్త్రుఁడు. శ్రీవిజయనగరసంస్థాపితమగు "అన్నమరాజుపేట"లో రివిన్యూఇన్ స్పెక్టరుగాఁ బనిచేసియున్నాఁడు. భాస్కరకవి యడిదము సూరన్నకొడుకగుటచే నీకవి సూరకవిమనుమఁ డని తెలియుచున్నది. "శంకరా!" యనుమకుటముతో 128 పద్యములు గలశంకరశతకమును రచియించియున్నాఁడు. అడిదము సూరకవివంశీకులలోఁ గొందఱు బాలురుసహితము పద్యము లల్లఁగల ధారాశుద్ధి కలవా రని తెలియుచున్నది. ఇతఁడు తుట్టతుదపద్యము నిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

చ. అడిదము సూరయాహ్వయమహాకవిపౌత్త్రుఁడ భాస్కరాఖ్య పు
త్త్రుఁడ కవిరాజహృత్కమలతోయజమిత్త్రుఁడ వేంకటాఖ్యుఁడ
న్బుధమిని దావకాంకితముఁ బూనుచు నీశతకం బొనర్చితి
య్యెడ సుమమాలికీతిని రహిం గొను మర్పణఁ జేసు శంకరా.

చ. తెలియదు నీదుమాయ జగతీరథ పుట్టుచుఁ గిట్టుచున్న వా
రలఘరలో ననేకుల నిరంతరమున్గనుఁగొంచు జన్మని
ష్ఫల మని లోనెఱుఁగి భవబంధనిబద్ధులునై సుతాంగనా
నిలయధనాళుల న్విడువనేర రదెంతటివింత శంకరా!.

చ. దురితుఁడు నీఁడటంచుఁ గృపతో నను రక్షణచేయకుండిన న
న్ధరణి దిగంతరిక్షముల దర్పితమై మహితప్రతీతమై
బరుగుచు నున్ననీపతితపావననామవిరాజమానమా
బిరుదుకు మోసము న్గలుగు నే మదభీష్టము నిమ్ము శంకరా!.

కొన్నిలక్షణదోషములును గన్పట్టుచున్నవి. కవిత్వము ధారకలది. అక్కడక్కడ నూతనాభిప్రాయములు నున్నవి. శైలి చక్కఁగ నున్నది. ఇతఁడు సూరకవినుమఁ డగుటచే క్రీ॥ శ॥ 1820 ప్రాంతములవాఁడై యుండవచ్చును. ఈతనివంశము లోనివాఁడైన "అడిదము సన్యాసికవి" కేశవశతకము, రుద్రశతకమును వ్రాసెను. అవి ప్రాచ్యలిఖితాగారమున నున్నవి.

బుద్ధిరాజు కనకరాజు

ఇతఁ డార్వేలనియోగి. శివశతకము వ్రాసెను. ఇప్పటికి రమారమి నూఱు సంవత్సరములక్రితమువాఁడు. అనఁగా క్రీ॥శ॥ 1820 ప్రాంతముల వాఁడై యుండును.

శివశతకము.

క. శ్రీదేశికాంఘ్రియుగళం, బాదరమొప్పంగమాన సాబ్జమునందుఁ౯
బాదుకొనఁజేసిపూజలు, మోదముతోడుతను జేతు ముదితాత్మశివా!

క. శరణాగతవత్సలుఁడవు, పరమేశుఁడవనుచు శ్రుతులు బల్కఁగవిని నిఁ౯
శరణని వేఁడితి నను నీ, చరణాబ్జముకడకుఁ జేర్చు జగదాత్మశివా! 3

క. సాధనచతుష్టయముచే, సాధింపఁగఁ బడుదువనుచు సమగసచిత్తుల్
బోధింపఁగవిని నే నిను, బోధమయుఁడవనుచు గంటి బుద్ధాత్మశివా! 39

క. వేదాంతసారమయుఁడవు, వేదాంతాతీతుఁడవును వేదాంతుఁడవుఁ౯
వేదాంతవేద్యుఁడవు నీ, వాద్యంతవిహీనుఁడౌర యకలంకశివా! 43

క. బోధాత్మబోధరూపక, బోధానందస్వరూప బుధమానస
సద్బోధానంద మయాత్మక, సాధనమున గంద్రునిన్ను సన్మంగళశివా! 4

తోట విజయరాఘవకవి.

ఇతఁడు పార్థసారథిశతకము, నాయకీనాయకశతకము వ్రాసెను. తిరువల్లికేణిహిందూబాలికాంధ్రద్రావిడపాఠశాలోపాధ్యాయుఁడు. శాలివాహనశకవర్షంబులు 1771లో ముద్రించెను. కడచినవిరోధినామసంవత్సరమున వ్రాసెను. ఈకవి క్రీ॥శ॥ 1840 లో నుండెను. పార్థసారథిశతక మేకప్రాసకందశతకము. భక్తిభరితము. కోడూరి కృష్ణమాచార్యులకుఁ గవి శిష్యుఁడు. విరోధి, ఆశ్వయుజ బహుళవిదియనాఁటికి శతకము వ్రాసెను. రెండుశతకములనుండి శైలికిఁ బద్యములు చూపెదను.

(1) పార్థసారథిశతకము.

క. తారాచలధీరావర, ధీరాజితహృదయ సదయ దితిసుతతతికాం
తారావార దవానల, సారతరోద్భావ పార్థసారథి దేవా! 3

క. ధారాళంబగు నీదయ, హారాళంబుగను నాపయిం గొలిపి సుధీ
శ్రీరాజితుఁ జేయవదే, సారతరోద్భావ పార్థసారథి దేవా!. 43

క. పౌరాణిక వినుత ఘృణా, ధోరణి మద్దురితపాళిఁ దూలింపవదే
కారాకులఁ గఱుపలిఁబలె, సారతరోద్భావ పార్థసారథి దేవా!. 52

క. కారణసంభవమూలా, కారకృతార్చనలఁ బ్రీతిఁ గాంచి యతనిఁ జె
న్నారఁగ సంరక్షింపవె, సారతరోద్భావ పార్థసారథి దేవా! 67

క. హీరసుదంత సుదంతా, వారిదనీలాలకా వివాహంబై సిం
గారమున రంగు మీఱవె, సారతరోద్భావ పార్థసారథి దేవా!. 84

రెండవశతక మగు నాయకీనాయకశతకము శృంగారరసప్రధానము. ప్రియుఁడు ప్రియురాలికి, ప్రియురాలు ప్రియునికి వ్రాయువలపు సందేశములు పచ్చిగనున్నవి. ఇవి తెలుఁగుదేశమునందు వేశ్యాలోకమునఁ బ్రచారమొందినవి. లోకానుభవము లేని బాలురు బాలికలు చదువఁదగినవి కావు.

(2) నాయకీనాయకశతకము. (స్త్రీపురుష విరహము.)

శ్రీకరుఁ గా మహారసికశేఖరుఁ గాఁ గరుణామయాత్ముఁ గా
లౌకిక వైదికాది సకలాసుకలాపునిఁ గా సుమూర్తిఁ గా
బ్రాకట కీర్తిఁ గా సకలపండితవంద్య గుణప్రవర్తిఁ గా
లోకులు నిన్నుఁ జెప్పువిని లోనయితింగద నీకు నాయకా!
చిత్తజుమేల్మరాళికి, విశేషవరాళికి, జల్లగాలికిన్
మత్తమరాళికి, నృశిసమగ్రకరాళికి, నిత్యముండ్వదా
యత్తమునౌ విరాళికి, శుకాళిపికాళికిఁ జిక్కితింక నీ
చిత్తము నాదుభాగ్యమిఁక చెప్పెడిదేమి? రసజ్ఞశేఖరా! 7

కంతుని, నవ్వసంతుని, మృగాంకుని, సంతుని నానలావనీ
కాంతుని, నజ్జయంతుని, ముఖాముఖిఁ గెల్వఁగఁజాలు రూపమా
వంతుని. నిన్నుఁబాసి పలవంతనిదెంతని తాళుదాన నా
చెంత నిరంతరస్థితి వసింపఁగదే, రసికావతంసమా! 14

నిన్ను మనంబునం దలఁచి నీరజసాయక సాయకాహతిన్
ఖిన్నతనొంది నీప్రియసఖివ్రత వృత్తినిబాలిమాలి నీ
యున్న నివాసభూమికి నయోన్నతిఁ దోడుక పొమ్మటన్న నా
విన్నపమాలకింప కది వేలుగఁ జూచెఁగదే మనఃప్రియా! 31

ఇంపుఁదొరంగి సారెయలయింపఁ గుమారుని రేచ నన్ను డా
యింపకు, కోపమిచ్చ యలయింపకు, ముప్పటి నేస్తమెల్ల మా
యింపకు, బోవఁదట్టి వినయింపకు నీవిరహాగ్ని గాసి నే
యింపకు మీర్ష్యబుద్ధి వహియింపకు, మ్రొక్కెద నామనోహరీ! 44

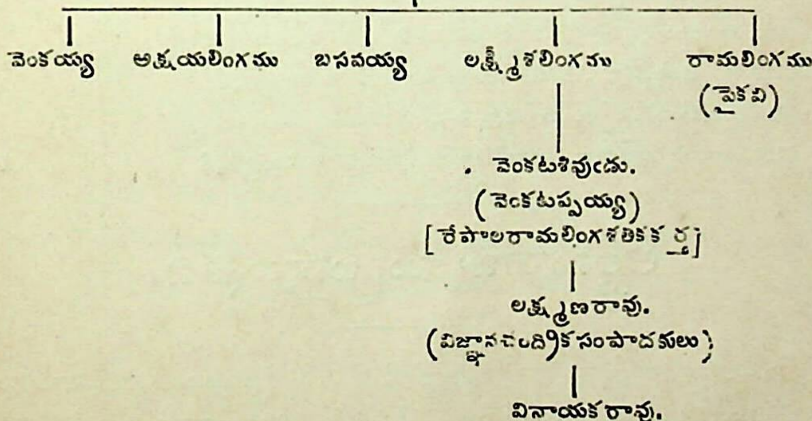
భువి విటకాంద్ర కింపుమది బుట్టఁగ స్వోచితవృత్తి మీరఁ దోఁ
ట విజయరాఘవాఖ్యకవిడంబుగఁ దారచియించె హృద్యమా
ర్గవరస పూర్ణలాలిత సుధామధురోక్తుల రక్తిగుల్కఁగా
రవముసఁ జేకొనుందు కవిరాజులు తప్పులు పట్టకెంతయున్. 51

కొమఱ్ఱాజు రామలింగకవి

ఇతఁడు శ్రీగిరిమల్లేశశతకము, వీరభద్రశతకము మొదలగు చాటుకృతుల రచియించెను. కొమఱ్ఱాజువారు రమారమినూఱు సంవత్సరములక్రితము లింగధారణ మొనర్చుకొని శైవు లైనయార్వేల నియోగులు. వా రవలంబించినక్రొత్తమతము నందలిపట్టుదలచేఁ గొన్నిశైవశతకములు వ్రాసిరి. ప్రస్తుతము మునగాలదివానులుగను, విజ్ఞానచంద్రిక, విజ్ఞానసర్వస్వములసంపాదకులుగను నున్నశ్రీలక్ష్మణ రావుగారికివీరు పూర్వులు. ఈరామలింగయ్యగారు వారికిఁ బినతాత. రేపాలరాజలింగశతకము వ్రాసిన వెంకటప్పయ్యగారు శ్రీలక్ష్మణ రావుగారితండ్రి. వీ రేఁబదఱువదిసంవత్సరములక్రితఁ ముండిరి. క్రీ॥శ॥ 1850 ప్రాంతముల రామలింగకవి యుండె ననవచ్చును! వీరివంశవృక్షము చూపెదను. వీరిది భారద్వాజసగోత్రము.

కొమఱ్ఱాజు శంకరుఁడు = బుచ్చిమాంబ.

(శైవుఁడయ్యెను.)

(1) శ్రీగిరిమల్లేశశతకము.

సీ. శ్రీపార్వతీదివ్య చిత్తాబ్జసారంగ, సారంగ దానవశిక్షణనభీమ
భీమాట్టహాస విభేదాంధకపుర, పురపూర్వదేవ సంహరణబాణ
బాణగృహద్వార పాలనవిధిదక్ష, దక్షముఖధ్వంసధరనివాస
వాసవపూజిత వరపాదరాజీవ, రాజీవపదహార రాజమిత్ర
మిత్రచంద్రాగ్ని నేత్ర యమిత్రవిశర, శరధితూణీర నను బ్రోవు స్మరహర!
రామలింగార్యపోష సద్రాజభూష, శరణు శ్రీగిరి మల్లేశ శాంకరీశ! 1

ఉద్భటారాధ్యవంశ్యుఁ డగువీరభద్రయోగి కవిగురువు. ఇందు భక్తి హెచ్చుగ నున్నది. పరమతనింద యున్నది. ఆక్షేపణము లున్నవి. ఈకవి యిష్టదైవము "దుర్వర్ణశైలవాసుఁడు" (91 పద్యము)

సీ. కాలికిఁజెప్పట్టు జోళెఱుంగనివారు, పల్లకులెక్కోటి ప్రాపుఁగనిరి
కట్టగుడ్డలు లేకకడు కృశించెడువారు, దివ్యాంబరప్రాప్తిఁ దేజరిలిరి
కుండకూడెప్పుడుఁ గుడుచుచుండెటివారు, బిందెలప్పెలాల పెంపుఁగనిరి
తమిదంబలియులేక తపసొనర్చెడివారు, వరిపంటకంబుల వప్పుఁగనిరి
గీ. బందెపోట్లను ఖైదునఁ బడ్డవాఁడు, పెద్దలైనారు నేఁటికి పేరుఁగనిరి
రామలింగార్యపోష సద్రాజభూష! శరణు శ్రీగిరిమల్లేశ శాంకరీశ! 57

(2) వీరభద్రశతకము

శ్రీవీరభద్ర నేమది, భావించిన సిరులొసంగు భవమునణంచున్
సేవించ మోక్షపదవులు, గావించును వీరభద్ర కారుణ్యనిధీ! 1
క. పరకొల్కులూరిపురిలో, స్థిరమతిచే వెలసి భక్త సేవితమతివై
ధరకీర్తిఁ జెందితౌరా, కరుణించుము వీరభద్ర కారుణ్యనిధీ! 3
క. సిరితోఁబుట్టువనెచ్చెలి, హరిదక్షుని దంతచయము లసణఁగించుటచే
వెరగందిపారి రమరులు, కరుణించుము వీరభద్ర కారుణ్యనిధీ! 67

అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి.

అల్లమరాజువా రారామద్రావిడ బ్రాహ్మణులు. వీరిది హరితస గోత్రము, ఆపస్తంబసూత్రము. వీరిలోఁ గవులు చాలమంది కలరు.

మన మెఱిఁగియున్నంతలో, బాపయకవి, పూర్వుఁడు. ఇతఁడు గౌతమీ మాహాత్మ్యము వ్రాసెను. ఇది యంతమంచికవనము కాదు. ఇతఁడు క్రీ॥శ॥ 1735 ప్రాంతములవాఁడు. ఇతనికొడుకు ఎల్లన్న. ఎల్లన్న కొడుకు రంగధాముఁడు. ఈతఁడు నారాయణాచలమాహాత్మ్యమును వ్రాసెను. ఈతనికొడుకులలో రామకృష్ణ, సుబ్రహ్మణ్యకవులు పెక్కు గ్రంథములు వ్రాసిరి. వీరితండ్రి యైనరంగధాముఁడు నారాయణాచల మాహాత్మ్యమును వ్రాసి చినబాపభూపునకుఁ గృతియిచ్చెను. ఇది మూఁడాశ్వాసములగ్రంథము. ఇతఁడు విజయనగరప్రభు వగునారాయణగజపతిగారిపై 8 అర్థములచాటుపద్యములు వ్రాసెనఁట! ఇతఁడు ద్రోణాచార్యులవలె సాముగరిడీలు చేయుచు వింజర మనుగ్రామములోఁ గొందఱుక్షత్రియుల కావిద్యలు కొంతకాల ముపదేశించుచు శరీరపారిశ్రామికగురువుగా నుండెను. ఇతఁ డఱువదిసంవత్సరముల ప్రాయమున నిప్పటికి 75 సంవత్సరములక్రితము మరణించె నని తద్వంశీకు లనుచున్నారు.

రామకృష్ణకవి 19వశతాబ్దమున నుండెను. సుబ్రహ్మణ్యక సోదరుఁడు. పిఠాపురముసమీపము నందలి చేఁబ్రోలుగ్రామవాస్తవ్యులు. ఈతఁడు మాడుగులకృష్ణభూపతిని దర్శించెను. ఇతఁడు కవిచకోరచంద్రోదయము, వైనతేయవిజయము, సత్యభామావిలాసము, గౌతమీ మాహాత్మ్యము, ద్రౌపదీపరిణయము, సుశోభావివాహము, హనుమదాఖ్యానము, సుకవిజనమనోరంజనము, మదాలసాపరిణయము, శంతనువిలాసము, అధ్యాత్మరామాయణము, అచ్చతెలుఁగుభాగవతము, రామకృష్ణీయ 'మనుఆంధ్రశబ్దచింతామణివ్యాఖ్యను' వ్రాసెను. కవిచకోరచంద్రోదయమును దాక్షారామభీమేశ్వరునకు క్రీ॥శ॥ 1835 సం॥రమునఁ గృతియిచ్చెను. రామకృష్ణీయము క్రీ॥శ॥ 1841 లో ముగించెను.

సుబ్రహ్మణ్యకవి మాడ్గులకృష్ణభూపతి కంకితముగ ప్రత్యక్షర శ్లేషపద్యాలిసి, మెనుముల రామనదొరను మెప్పింప మణిధ్వజచరిత్ర

52

మును, భద్రాద్రిపరిణయమును, ఆత్మబోధమును, శేషధర్మేతిహాసమును, శ్రీకృష్ణకల్యాణమును రచించెను. భద్రాద్రిపరిణయ మనుకావ్యము పిఠాపురముప్రభు వగుశ్రీగంగాధరరామారాయనింగారి కంకితము చేసెను. ముకుందవిలాసము దొంగిలించి సుబ్రహ్మణ్యకవి దానికే భద్రాద్రిపరిణయ మని పేరుపెట్టి కృత్యాదిపద్యములు మొదలగునవి మాత్రము కొంచెముమార్చి వ్రాసెను. శ్రీకృష్ణకల్యాణము వ్రాసి బచ్చురామేశమను వైశ్యునకుఁ గృతియిచ్చెను. ఇవిగాక సుబ్రహ్మణ్యఫక్కికలు వ్రాసెను. ఇది సంస్కృతములో వ్రాసిన తెలుఁగువ్యాకరణవిమర్శనము. ఇతఁడు పెక్కుశతకములుకూడ వ్రాసెను. (1) సింహాద్రిరామాధిపశతకము (2) పాపయమంత్రిశతకము (3) కృష్ణభూపాలశతకమును వ్రాసెను. ఈపైకవులకవిత్వము సాధారణముగా నిస్సారముగ గతానుగతికముగఁ గష్టపడి వ్రాసిన ట్లుండు నని తజ్ఞు లనుచున్నారు. సుబ్రహ్మణ్యకవి 1892 క్రీ॥శ॥న మరణించెను. ఈతని పుత్రుఁడు రంగశాయికవి జీవించియున్నాఁడు. ప్రతిశతకమునుండి కొన్నిపద్యములమాత్రము చూపెదను.

సింహాద్రిరామాధిపశతకము.

మ. మునుబాల్యంబునఁ గొంచెమేని సలిలంబు ల్పోసి పోషింపమ
న్నినయానారికెడంబు పిమ్మట ఫలానీకంబు స్వాదూదకం
బు నజస్రంబు నొసంగునట్లు పకృతిం బుణ్యుండు దాఁదొల్తగాం
చి నితాంతంబు నొనర్చు ప్రత్యుపకృతిన్ సింహాద్రిరామాధిపా!

శా. శృంగారైకరసప్రధానకవితాశ్రీసూక్తిచే నంగనా
పాంగాలోకనభాషణాదికముచే భాసిల్లుగానంబుచే
సాంగంబౌచుఁగఱంగ దెవ్వని మనం బాతండు లాంగూలమున్
శృంగద్వంద్వము లేనియెద్దనఁబడున్ సింహాద్రిరామాధిపా!

66పద్యము లిట్లువ్రాసి 67వ పద్యమునుండి శంకరాచార్యకృతమైనప్రశ్నోత్తరరత్నమాల తెలుఁగులోని కీశతకఫణితినే భాషాంతరీకరించియున్నాఁడు.

శ్లో॥ భగవన్ కిముపదేయం గురువచనమ్
హేయమపిచ కిమకార్యమ్ కోగురురధి
గతతత్త్వస్సత్త్వహితాయోద్యతస్సతతం.

మ. అమరన్ గైకొనదగ్గమెద్ది గురువాక్యం, బెద్ది హేయం బకా
ర్యము, సేవించుట కెవ్వఁడు త్తమగురుం డక్షాంతిమామ్నాయసూ
క్తమహావాక్యగతార్థనిశ్చితవిబోధి ప్రాభవంబెల్లఁగాం
చిమనోమారుతముల్ జయించినతఁడే సింహాద్రిరామాధిపా!

మ. ధరణింబొల్పగు శాలివాహన శకాబ్దంబుల్ నిధిబ్రహ్మభూ
ధరచంద్రస్ఫుట సంఖ్యలంజరుగఁగా ధాత్రబ్దమాఘాద్యమై
యరయంబంచమి శుక్రవారమునకున్ సాంగంబుఁగావించునీ
స్థిరసత్కావ్యము నందితీవు సభలో సింహాద్రిరామాధిపా!

శా. బ్రాహ్మీమాధవ్యకృపానులబ్ధకవితా ప్రాగల్భ్యనికిన్ నన్ను సు
బ్రహ్మణ్యుంగని వేంకటాద్రి నగరగ్రామంబున న్మాన్యమా
బ్రహ్మస్థాయిగ నిచ్చి హేమకటకద్వంద్వంబు వస్త్రాళిని
జిహ్మస్వాంతతఁ గొంతసొమ్ము నిడితా సింహాద్రిరామాధిపా!

శరభవరం సమీపమం దున్నసింహాద్రిరామందొరగారు కృతిపతి. ఈయనకొంతభూమి యిచ్చెను. వీరు "ఒంటరులు." ఈకవి వ్రాసినయితరశతకములు.

(2) పాపయమంత్రిశతకము.

ఉడతల పాపయ్య యనునియోగికిఁ గృతి. శేషధర్మములుకూడ సీతనియిష్టదైవ మగుశ్రీరామునికిఁ గృతి. ఇదివర్తమానతరంగిణిలో ముద్రింపఁబడినది. ప్రతిఫలముగఁ గృతిపతి కవికి నూఱురూపాయి లాదాయము వచ్చుభూమి లింగంపర్తిలో నిచ్చెను. ఇదికవిపుత్రులు నాలుగేండ్లక్రింద నమ్మివేసిరి.

(3) కృష్ణభూపతిలలామశతకము.

ఇది మాడుగులకృష్ణభూపతికిఁ గృతి. 116 లుబహుమాన మిచ్చి పిమ్మట సంస్థానకవినిఁ జేసికొనెను. ఈయన యొకసంవత్సరము మాడు

గులలోఁ గాపురముండఁగా భూపతి మరణింప స్వగ్రామ మగు చేబ్రోలు వచ్చిరి.

(1) శ్రీకృష్ణభూపతిలలామశతకము.

సీ. బొండుమల్లెకులసద్భూరిసౌగంధ్యంబు, చెఱుకుకుఁ గోలకు సమంచితమధురిమ
కంఠీరవమున కుగ్రప్రభావసమృద్ధి, యంచకుఁ బాలు నీ రెంచు నేర్పు
గండుఁగోయిలకుఁ జక్కని కలధ్వనిలీల, ప్రహ్లాదునకు హరిభక్తి నియతి
మలయానిలమునకు లలితశీతలవృత్తి, వాణికిఁ జాతుర్య వర్ణనంబు
గీ. నీకు వితరణశీలంబు లోకమెల్లఁ, బొగడుచుండఁగఁ దోడనె పుట్టెనోర
మత్స్యకులదీప దివ్యమన్మథసురూప, పరమగుణధామ! కృష్ణభూపతి లలామ!
సీ. కొంకనక్కకు శౌర్యగుణమెంతగల్గినఁ, గంఠీరవము మీఁదఁ గవయఁగలదె?
బలుగూడకొంగకుఁ దెలుపెంతగల్గిన, నవమరాళమురీతి నడువఁగలదె?
బొంతకాకికిని గొండంత సొంపున్నను, గోకిలతో సరి గూయఁగలదె?
యెంతబలమున్న వైరిభూకాంతుఁడధిప, నీనిరాఘాటధాటికి నిలువఁగలఁడె
మత్స్యకులదీప దివ్యమన్మథసురూప, పరమగుణధామ! కృష్ణభూపతిలలామ!

ఇది సుబ్రహ్మణ్యకవి స్వంతకృతియే యైనచోఁ జాలదివ్యము గనున్నది. మాడుగులకృష్ణభూపతి వంటిరాజును వర్ణించి యీకవి ధన్యుఁ డయ్యె నన వచ్చును.

(2) పాపయమంత్రిశతకము

క. లాలిత కవిత రసజ్ఞుని, పాలుపలుచెనేని మిగుల భాసిల్లుఁజుమీ
మేలైన వరుని కొసఁగిన, బాలారత్నంబురీతి పాపయమంత్రీ! 14
క. పలువురు దుర్బలు లొకటిగ, నలమి బలాఢ్యుని నొంతురట్లయగుఁ దృణా
వళివృతరజ్జువుదంతా, వళమైనఁగట్టు వడదె పాపయమంత్రీ! 27
క. ఏరికి భాగ్యమె సుమ్మా, కారణ ముద్యోగకలనఁ గాదలహరికిన్
శ్రీ రమణి, విషము హరునకు, వారిధి మథనమున దొరకె పాపయమంత్రీ! 42
క. పురుషులకుఁ దొడవు శాంతత, వరసతులకుఁ దొడవు లజ్జ వసుధాపతికిన్
స్థిరధర్మపథము దొడవం, బరమే తొడవందఱకును బాపయమంత్రీ! 56
క. విభవ మనేకుల కొసఁగిన, ప్రభు వొకసుకవి కిడకున్నఁ బాయును కీర్తిన్
ప్రభలును నూర్నోమ్ముల నొక, వ్యభిచారిత బోలఁగునన్నె పాపయమంత్రీ! 99

క. తగురామున కొసఁగితివె, న్నగ మిక్కిలి మల్లికార్జున కవీంద్రునిచే
నొగి తెనుఁగుగఁ గూర్పించిన, భగవద్గీతాది కృతులు పాపయమంత్రీ!
క. ఈ మెచ్చిన కృతికైనా, కేమిచ్చిన మనసు దనియదించుకయైనన్
భూమిచ్చిన నీయోగ్యత, పైమెచ్చును లోకమెల్ల పాపయమంత్రీ!

ఈవిధముగ యాచించి భూమినంది యాజాతినే తరువాత నీతఁడు తిట్టెనా? కటకటా!

క. సూఃపూజాపరులై భా, సురులగు భూసురులకెల్ల సుక్షేత్రసము
త్కారములు మందిరములు నం, బరముల నిచ్చితివి నీవు పాపయమంత్రీ!
క. సుమఫలముల సమనలముల, సమజలములుగలిగి వెలయు సాంద్రతరూద్యా
నములు తటాకములును గూ, పములు బ్రతిష్ఠించితీవు పాపయమంత్రీ!
క. ఘనలింగమపత్తిపురం, బునసుక్షేత్రముగ రెండుపుట్లగుభూమిన్
గనకాంబరాభరణములు, ఘనముగ నాకొసఁగితీవు పాపయమంత్రీ!

మంత్రి యిచ్చి నట్లు వాడుకకాదు! కవి సమ్మతిసి వ్రాసి యిచ్చినరసీ దిది.

క. బ్రాహ్మీప్రసాదలబ్ధా, జీహ్మసత్కవితమెచ్చి సిరినిడనిపితో
బ్రాహ్మణునల్లమరాట్సు, బ్రహ్మణ్యకవీంద్రునన్ను పాపయమంత్రీ!

---

* ఇట్టి చిన్నశతకము వ్రాసినందుల కీకృతిపతి కవికి గొప్పభూదాన మొనరించెను. ఇట్లు నియోగులసొమ్ము వంశపారంపర్యముగఁ దినుట కంగీకరించినయీకవి నియోగులను బూరుగవృక్షము లని దుష్కృత్యమొనరించిరే యుండిన నది కృతఘ్నత యగునుగదా! (వెనుకను చూడుము 265 పుట ఈశతకకవులచరిత్రమే) ఇట్లే యనేకు లీకాలమునందుఁగూడ నియోగులను ప్రభువు లనిపొగడుచు, ప్రారంభమున వారి యాస్థానకవుల మని చెప్పుకొని వారిచేఁ గృతు!లిచ్చి బ్రతుకుచు పిమ్మటఁ దమకు మహాపదవి వచ్చిన దనుకొనుగర్వముతో నియోగిజాతినే తిట్టి నీచవృత్తికి దిగి పతితు లగుచున్నారు. ఇది యెంతవైపరీత్యము! పూర్వమంత్రులు తమసోదరు లగుపండితుల కనేకవేల యగ్రహారము లిప్పించుటకుఁ గారకులు. ఇప్పటియాపండితులసంతతివా రాయగ్రహారము లనుభవింప నర్హతలేనివారు, తమసోదరులు దాతలు నగు వారిసంతతివారిని నిందించుటయే పరమావధిగఁ బెట్టుకొనుటఁ జూడ జాలికలుగుచుండును. తెలుఁగుకవి యన్నను, దానభాస్కరుఁ డన్నను దేశ మెల్లగుఱుతుల నిప్పటికి నియోగియే యనవలసియుండఁగా నీ

పరిమి వేంకటాచలకవి

ఇతఁడు హారితసగోత్రుఁడు, ప్రథమశాఖానియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. సూరమ రఘునాయకులపుత్రుఁడు. తుంగభద్రాసమీపమునందలి జాగర్లమూడినివాసి. "ఈరోడు" సమీపమునందలి "భవానీకూడుదల్" అనుప్రసిద్ధశైవస్థలమునం దున్న దేవుని "కూడలిసంగమేశ్వరా!" అనిసంబోధించెను. మాప్రాంతముల "సంగము జాగర్లమూడి" యని వాడుక వినియుంటిని. ఇతఁడు కంచర్ల గోపన్నవలెనే యాదిశాఖవాఁడ ననుకొనెను.

సంగమేశ్వరశతకము.

ఉ. సెయ్యమునీఁవొల్లి కరుణింపవె సత్కృపతోడమాది రా
జయ్యను బండిభార్య బసవన్నను శానిమయాది కోటకో
టయ్యను దేశిరాజు సిరియాళునిఁ జోళమహీశు
మయ్యను బాచిరాజు దరసయ్యనుగూడలి సంగమేశ్వరా! 18

ఉ. కానుకఁ గందపద్య మఱి కానుక వృత్తము, గుడ్డిగవ్వకు
నీసముగా నిటుల్చవుకఁ జెందెఁ గవిత్వము గావున న్మనో
ల్లాసితులౌ ధరాధిపతుల న్మదిరోసి నిను న్సదానుతుల్
చేసెద వేగనన్ను దయసేయవె కూడలిసంగమేశ్వరా! 72

చ. చిరకృపమంగళాద్రి నరసింహుఁడు నామదిపాదులోన సు
స్థిరముగ నాటవంలె భవదీయకటాక్ష సుధాప్రవృష్టిపైఁ
గరిసిన నెచ్చిన ట్లెసలఁ గూడిన మామక కావ్యకల్ప వ
ల్లి రహిఁబుధావళి మెచ్చగ ఫలింపదె కూడలిసంగమేశ్వరా!

ఉ. మేలుగఁ దుంగభద్రకు సమీపమునం దమరావతీ పురం

యారామద్రావిడి చాటుపద్యము మాకు హానికర మని యీవాక్యములు వ్రాయలేదు. సత్యేతరము వచించినది కాదంటిని. తనసోదరులు, పోషకులు నగువారిని నిందించుట తగదంటిని.

బోలినయట్టి జాగరలమూడి పురిం దగ సవ్వ మంగళా
లోలుఁడనై వసించి, సిరులన్నిజభక్తుల కిచ్చుచున్ దయా
శీలత నొప్పుచుందువు ప్రసిద్ధిగఁ గూడలిసంగమేశ్వరా!
చ. నరహరిభక్తి మించు రఘునాయక మంత్రికి సూరమాంబకున్
వరసుతుఁడన్ ధగంబరిమి వంశజుఁడన్ భవదీయ దాసుఁడన్
హారితసగోత్రజుండఁ జెలువొంద జనించితి నాదిశాఖ యం
దరయఁగ వేంకటాచల సమాఖ్యుఁడఁ గూడలిసంగమేశ్వరా!

వేల్పూరి వేంకటకవి.

ఈతఁడు "శ్రీమద్గౌరీరమణకృపాకటాక్షప్రసాదలబ్ధకవితావిద్యాసవద్యగద్యపద్యయక్షగానాదిగ్రంథముల" రచియించినవాఁడు. ఈతఁడు జానకీరామశతకమును, గౌరీశంకరవిలాస మనునాట్యప్రబంధమును, శ్రీరామలీల యనుయక్షగానమును, గోవ్యాఘ్రచరిత్రమును, విచిత్రరామాయణమును పద్యమయముగను, కందతారావళిని, యింక ననేకమాలికాదులను రచియించెను. "నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, మౌద్గల్యగోత్రుఁడు, బ్రహ్మనామాత్యపుత్రుఁడు" నని కవులచరిత్ర మనుచున్నది. ఈతనివాసస్థానము విశాఖపురిమండలము నందలివిజయనగరసంస్థానము లోనిరావివలస యనుగ్రామ మనియు, క్రీ॥ శ॥ 1851 సంవత్సరమునస్వర్గస్థుఁ డయ్యె ననియుఁగూడ కవిచరిత్రకారులు వ్రాసిరి.

విచిత్రరామాయణకృత్యాదిని కవి తానాగ్రంథము డొంకా గోపినాథకవి రచియించినవచనకావ్యము ననుసరించి వ్రాసినట్లు చెప్పుకొనెను. డొంకా గోపినాథునిఁగూర్చి యొకసారి యిట్లు వ్రాసియుంటిని. "ఇతఁడు విచిత్రరామాయణము నుత్కళభాషనుండి భాషాంతరీకరించి తెలుఁగులో వచనముగ వ్రాసెను. వాల్మీకి కుశలవులచే రాముని యెదుటఁ బాడించుటకు వ్రాసినగ్రంథానుసారమఁట. తఁఇ

డాదికవిస్తుతిలోఁ దిక్కన్ననుమాత్రము స్తుతించెను. సిద్ధేశ్వరదాసుం డుత్తరదేశమున నోఢ్రభాష రచియించినదాని కిది తెలిఁగింపని తెలి పెను. కవి సృష్టికరణము. డొంకాన్వయంబున భారద్వాజగోత్రంబున జన్మించినవాఁడు. లక్ష్మీనారాయణనామధేయము గలదంపతుల పుత్రుఁడు. ఛందమెఱిఁగినవా రైరైనఁ బద్య మొనరింతు రని వచన మున వ్రాసెను. వచనము రసవంతమై హృద్యమై యున్నది. గద్య కావ్యములయం దాదరణలేనిదినములలో వ్రాసినవాఁడుకావునఁ బద్య మున వ్రాయలేకపోయినందులకుఁ గవి విచారించెను. కృత్యాది పద్య ములలో నున్నందున నితఁడు పద్యములు వ్రాయలేనివాఁడు కాఁడు. ఈకవిగురువు బిగన్నాథుఁడు. ఇతఁడు వితరణనిజితరాధేయుఁ డని గద్య ము చెప్పుచున్నది."

(సుదర్శనపత్రిక 1-4-1918; హితకారిణి 2-12-1917 చూడుఁడు.)

ఈవచనకావ్యమును మనవేల్పూరి వేఁకటకవియేకాక గోదా వరిమండలము నందలి వెలగతుఱ్ఱువాస్తవ్యుఁ డగునరసింహదేవర వేంకట శాస్త్రికూడ పద్యమయముగ వ్రాసియుండెను. ఇతఁడు మహేశ్వర సూరిపుత్రుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, శ్రీవత్సగోత్రజుఁడు నని తెలియు చున్నది. కాని యీరెండవగ్రంథము వేల్పూరి వేంకటకవిదానికంటె దోషము లున్నను రసవంతముగ నున్నదని కవులచరిత్రమున వ్రాసిరి.

వేల్పూరి వేంకటకవిచరిత్రము జానకీరామశతకారంభమున వేంకటకవి పుత్రుఁడైన వెంకటాద్రిమంత్ర్యగారు పద్యములలో వ్రాసి యున్నారు. అందలివిషయములు పైనఁ జెప్పియుంటిని. ఈక్రిందిపద్యము లో నాతనిచరమకాలము చెప్పియున్నారు.

ఉ. ఇవ్వదినాల్గుహాయనము లింపుదనర్చిన కాలమాది యా
శర్వుని యాజ్ఞచేఁ గృతుల సర్వముఁ జెప్పి త్రిషష్టివర్షముల్
యుర్వరఁ గీర్తినొంది జనె నొప్పుగ స్వర్గముఁ యాగకర్మ శా
ఖర్వము శాలివాహనశకాబ్దము లగ్ని నగాద్రి చంద్రులం
బర్వ విరోధికృన్మహితివత్సర నాశ్వినకృష్ణపంచమిన్
సర్వకలాప్రవీణ కవిసత్తమ వేంకటమంత్రి ధాత్రిలోన్,

కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 లో కీర్తిశేషుఁ డయ్యె ననియు, 63 సంవత్సరములు జీవించె ననియుఁ దెలియుచున్నది. శైలి తెలియుట కీతనిపద్యములు కొన్ని చూపెదను.

సీ. నామొఱ్ఱ వినవిదేనా భక్తపరిపాల, నాసక్తి నీవల్ల నాయెనేని
చేపట్టి కృపఁజూడు చేతగాకున్న నీ,కన్నమిక్కిలి వేల్పులున్నవైన
నన్నప్పగించి మన్నన నేలుమని బ్రతి,మాలు యాచన నీచమాప్రసిద్ధ
మేమిాకు దేవతా భూమీశుకోఁ అసునై, బలినివేడవెపొట్టిబాపడవయి
భువిత్రిపదములుఁ గొల్లి నీ బూమెలెల్ల, దలఁచి చూచిన కరతలామలకమయ్యె
రామ దనుజవిరామ! సంగ్రామభీమ!, జానకీరామ! రవికుల సార్వభౌమ! 5

సీ. కడుసోయగంపు బంగారుచేలముగట్టి, నాగరికంబైన పాఁగజుట్టి
శృంగారమగుపువ్వు టంగీబచారించి, జిలుగుమద్దుప్పటి మొలఁబిగించి
ఫాలస్థలమునఁ బెంపారుకస్తురిదిద్ది, చొప్పాణిముత్యాల గొప్పసోగు
లొప్పారఁదాల్చి సాగోదారనవరత్న, ఖచితాంగుళీయముల్ ఘనతఁబూని
యున్న నినుఁగాంచుటకు వేయి కన్నులున్నఁ, జాలవని యన్న కందోయి నేలయన 1
రామ దనుజవిరామ! సంగ్రామభీమ!, జానకీరామ! రవికులసార్వభౌమ! 3

సీ. భరతుఁడిచ్చినరాజ్య భారకత్వముమాని, కైకకపఖ్యాతిఁ గట్టినావు
తగుభక్తినలసుమిత్రాసూతి నినునమ్మి, చేరిన సన్యాసిఁజేసినావు
కాలోచితుఁడవై యకారణంబుగమాటు, పొంచివాలిని సంహరించినావు
జనకరాట్పుత్రి వాస్తవమెఱుంగుటమాని, తుదకగ్నిలోపలఁ ద్రోచినావు
తొల్లినమ్మినవారి కీదొడ్డగాథ, మబ్బెనిఁక నేమిగల్గు దురాశగాక
రామ! దనుజవిరామ! సంగ్రామభీమ!, జానకీరామ! రవికులసార్వభౌమ! 36

సీ. నిగనిగలాడు నీనగుమొగమున ధగ, ధ్ధగలీనుచెక్కుటద్దములచెంప
కల్లీలహొంత జగాజిగితో దశ, ముఖబాహుగర్వనిర్మూలనంబు
గావలె త్వరితంబు గానని తెల్ప వ, చ్చినగురుకుశ్రుతిలో యనఁచూక్తి
కములుబ్రకాశింపఁగా నీయొయ్యారంబు, గని దశరథరాజు గాధిసుతున
కియ్యననుమాట నేరమే యితరజనులు, దాశఁజాలరు కైకమాత్రంబుదక్క
రామ! దనుజవిరామ! సంగ్రామభీమ!, జానకీరామ! రవికులసార్వభౌమ! 49

మంచెళ్ల కృష్ణకవి.

ఇతఁడు వేంకటనగాధిపశతకమును వ్రాసెను. ఇతఁడు పాపయ్యామంత్రిపుత్రుఁడు. భారద్వాజసగోత్రుఁడు. కడచినపరిభవసంవత్సరమునాఁటికే యీతనిశతకము తాళపత్రముల కెక్కియున్నది. శైలి మృదుమధురముగ నున్నది. కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 కిఁ బూర్వుఁ డైయుండవచ్చును. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

వేంకటనగాధిపతిశతకము

శ్రీ మహిళాభిరామ మునిశేఖర సంస్తవసోమ తోయద
శ్యామ మరుల్లలామ సమరాంగణభీమ నితాంత వైభవో
ద్దామ సమస్తభవ్యగుణధామ మహీజనదోష హృత్ప్రశ
స్తామితనామ వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ! 1

భ్రాజితమంచళాన్వయుఁడ పాపయమంత్రి తనూజుఁడన్ భర
ద్వాజసగోత్రజుండ తవభక్తుఁడ కృష్ణకవిన్ భవత్పదాం
భోజయుగాంకితంబుగ సమున్నతిఁ గావ్య మొనర్చినాఁడ న
వ్యాజతఁ గొమ్ము వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ! 11

అంచితమైనకావ్యరస (మారసఁ) గాంచి రసజ్ఞులెల్లు మో
దించునె ముష్కరాధముఁడు దేవనదీజలజాతకాండముల్
గాంచి ముదంబుబొందుట బకంబున కెన్నఁగ శక్యమా నె రా
యంచకుఁగాక వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ! 23

చేసినపాపమెల్ల మఱిఁ జెప్పినఁ బాయునటండ్రు పాపముల్
జేసినహానియుం జనక సేయఁగఁ గాంచి మహోగ్రకృత్యముల్
జేసితిఁగాన నీకెఱుఁగఁ జేసితి నేగతి నన్నుఁ బ్రోచెదో
యాసురవైరి వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ! 59

వేమరు వేడసాగె నని వేసలునొందితొ యట్లుగాక నీ
పామరుఁబ్రోవ నెయ్యదియుపాయ మటంచును చింతఁజెందితో
యేమిటఁ బెట్టినం దలఁచ నెక్కుడి రాజసమయ్య నీకు భ
క్తామరశాఖి వేంకటనగాధిపతీ! విలసత్కృపామతీ! 77

తిరువాయిపాటి రామానుజయ్య.

ఇతఁడు "మానితకార్య భవ్యబహుమానుఁ"డట! వేంకట రామ సోదరాఖ్యానుఁడు. 101 పద్యములు గలవు. ఆముక్తమాల్యద కథానాయిక యగు చూడికుడుత్త యను రంగనాయకిని సంబోధించుచుఁ జెప్పినది. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను. క్రీ. శ. 1850 ప్రాంతమువాఁడై యుండును.

చూడికుడుతశతకము.

ఉ. పారములేని మోహపుంపాకమునన్ మదిఁబొంగి రంగమ
న్నారుహరిన్ వరించు మద నాగలసన్నిజయాన దివ్యమం
దారసుగంధి చూడికుడుతా యనిపిల్చినఁ బల్కవేమి నా
నేరములెంచనీకుఁ దగునే నడిదాగునె రంగనాయకీ! 3

ఉ. మా యని విన్నపంబు వినుమా యని సద్గుణ మంజు పుంజసీ
మా యని వార్ధిఁగన్న ఫలమా యని పాయని విష్ణుచిత్త జా
తా యని నేఁను చూడికుడుతా యని పిల్చినఁ బల్కవేమి నీ
నాయెడ నింతవింతఁ దగునా జనని యిఁక రంగనాయకీ! 23

ఉ. కొట్టి పిసాళిదేవతలకున్ దలయొగ్గి భజించు పెల్లఁ బై
మిద్దలమీఁదిగంతు మిడిమేలముఁ గావునఁ గావుమంచు నిన్
దద్దయు వేఁడి చూడికుడుతా యనిపిల్చినఁ బల్కవేమి నీ
విద్దెలు మాని చేవిడువవేని తరించెద రంగనాయకీ! 63

ఉ. ఇంచుక కల్మిఁగల్గి జనియించిన యాపతి నీటులేమిప
ణ్ణించఁగరా దసంఖ్యనొగినిండిన సంపదఁగల్గు నిన్ను నెం

లంచునుతించఁ జూడికుడుతా యని పిల్చిన బల్కు_వేమి గో
త్రాంచిత సత్త్వమాగుణనిధానమణీవన రంగనాయకీ! 84

ఉ. శ్రీరమణీమణీ హరివరించిన పల్లవపాణి విల్లిపు
త్తూర నెరాసిరుల్ గులుకు తొయ్యలి విన్నపమాలకించరా
దా రయమొప్ప చూడికుడుతా యని పిల్చినఁ బల్కు_వేమి పం
కేరుహవాసినీ కనకకీలితభూషణి రంగనాయకీ!. 100

శిష్టు సర్వశాస్త్రి

ఇతఁడు శిష్టు కృష్ణమూర్తికవి పుత్త్రుఁడు. ఈతఁడు కాసలనాటి బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతఁడు తండ్రి మరణానంతరముకూడఁ గాళహస్తిలో నుండి యచ్చట నవధానము లొనరించెనఁట! ఈకవి యమరుకమును గూడఁ దెలిఁగించెను. ఈతఁడు త్రండ్రి మరణించిన రెండుసంవత్సరముల కనఁగా ప్రజోత్పత్తిసంవత్సరమున ననఁగా నిప్పటికి రమారమి 50 సంవత్సరములకి్రింద మరణించెను. ఈశతకమునందు దామెర వేంకట పతి ప్రశంశ కలదు. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

శా. శ్రీమాన్యం బగుకాళహస్తినగరీ సీమంబున న్సజ్జన
క్షేమప్రక్రియఁ గూర్చుచున్సకలశక్తిస్తోమముల్గొల్వఁ గొ
ల్చైమాన్యస్థితి నున్ననిన్విడిచినే నన్యాశ్రయంబొల్ల నన్
సామాన్యంబుగఁజూడకమ్మ ప్రుసమిక్షా జ్ఞానప్రసూనాంబికా! 2

మ. సమదానేకమతంగజావళియు నాజేనేయవాహంబు ను
త్తమరథ్యాళి రథంబులు న్సమరవిద్యాపాండితీమండితా
సమయోధావళి రత్నకాంచన సహంచత్సౌధదారాదియో
గము నీపూజలభించు నోజ నిజమో జ్ఞాన!! 16

శా. శ్రేయస్సంతతభామ దామెరకుల శ్రీవేంకటేంద్రాజ్ఞఁ బ్ర
జ్ఞాయత్త్యౌచిత సర్వశాస్త్రి యిటులాయ్యంజేసె జ్ఞానాంబికా
గ్రీయానుగ్రహలీల బద్యశత మిాఁకీతింబరెంపన్ జనుల్
ధీయుక్తస్థితి నన్నివిద్యలఁ బ్రశస్తింజెంది పెంపెక్కరే. 103

దూపాటి తిరుమలాచారి.

ముకుందశతకము భాగవతకథాభరితము. పద్యము లంత్యానియ మయుతములు, ఏకసమాసఘటితములు, శ్లోకరూపములు మొదలగునవి కలవు. ఇతఁడుతిరుమలసింగరగురుశిష్యుఁడు (27) కవి లోహితాన్వయుఁడగుదూపాటి కొండమాచార్యునకు, రంగమాంబకును పుత్రుఁడు. 1871 క్రీ. శ. నకుఁబూర్వుఁడు. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. రావిపాటి రామశతకమునందు షట్కాండల రామాయణకథ కాండ విభాగముచేసి 109పద్యములలో ముగించెను. 108 బిందువులలో వాల్మీకి కవి వ్రాతను జూపితి నని వ్రాసెను.

(1) ముకుందశతకము.

క. బృందారక రిపుకదనా, వందారు బుధాళిహృదయ వనరుహసదనా
కుందసుకుశాధరదనా, మందస్మిత వదనమదన మదనముకుందా! 9

క. శుద్ధాత్ముల త్రిపురాసుర, శుద్ధాంతాంగనల వ్రతము చూరలుఁగొనవే
బౌద్ధావతారము నసుర, సాధ్యాదులఁ బొగడభక్త సాధ్యముకుందా! 38

క. పతిశుశ్రూషామతులగు, సతులగు నీకుదయమైన సవినయశౌర్యా
న్వితులగు సుతులగణింపఁగ, శతధృతి శర్వులకు వశమె సదయముకుందా! 85

క. భాసుర కాంచనమణిపీఠం, హాసనమొసఁగెదను పంకజాక్షకృపనునీ
వాసీనుఁడవై బ్రోవుము, శ్రీసతితోఁగూడి గుణధురీణముకుందా! 93

క. ఏలాలవంగవరహిమ, వాలుక సత్క్రముకచూర్ణ వర్ణితమగుతాం
బూలమొసంగెదఁ గైకొను, శ్రీలలనారమణ మృదులశీలముకుందా! 104

(2) రావిపాటి రామశతకము.

సీ. భవదీయ పరిణయోత్సవసమయంబున, మహితవైవాహికమౌక్తికములు
అవనిజా పద్మారుణాంజలిపుటమున, పద్మరాగంబులపగిదిఁ దోఁప
పృథులతరవజ్రకిరీటశోభితశిరం, బునమల్లెమొగ్గలపోల్కిఁ దనర
భవదీయగాత్రప్రభాకలితంబులై, యింద్రనీలంబుల యింపుఁ బూన
తత్సభాసదులెల్లరు తద్విచిత్ర, మునకు వెరగందుచును చాల మోదజలధి
మగ్నులై జూచుచుండిరె మధువిరామ!, భవ్యగుణధామ! శ్రీరావిపాటిరామ!

సీ పట్టాభిషిక్తులై భద్రపీఠంబునఁ, గూర్చున్నవేళలఁ గూర్మితోడ
భరతుండు ధవళాతపత్రంబు చేఁబూన, నలసుమిత్రాసుతు లమితమైన
భక్తిని కాంచనభరితరత్నవిచిత్ర, దండచామరములు దాల్చివీవ
వామదేవవశిష్ఠవాలఖిల్యాదులు, స్వస్తివాచకములు చదువుచుండ
సర్వభూపాలకులునీదు చరణకమల, ములకు మ్రొక్కంగ శతకోటి వనజమిత్ర
తేజమువహించితిరిగాదె దేవదేవ, భవ్యగుణధామ! శ్రీరావిపాటిరామ!

మేకా బాపన్న.

ఇతఁడు నరసాపురము తాలూకా ఆచంట గ్రామవాస్తవ్యుఁడు కమ్మనాయఁడు లను కమ్మవారికులమునకుఁ జెందియుండును. ఇతఁడు 1850 క్రీ. శ. ప్రాంతములవాఁడు (శాలివాహన "లోచన, గిరి, శైలేందు" సౌమ్య) లో వ్రాసెను. చతుర్థకుల సంభవుఁడ నని చెప్పుకొని నాఁడు. శాస్త్రపురాణము లెఱిఁగినవాఁడని వ్రాసిరి. నాగయ్య చెల్లమాంబల పెద్దకొడుకు. ఈతఁడే మదనగోపాలశతకముకూడ వ్రాసెనఁట. అది నాకుఁ జిక్కలేదు. శైలికి రెండుపద్యములఁ జూపెదను.

ఆచంటరామేశ్వరశతకము.

సీ. చెన్నగు మొగమున వెన్నెలవెదఁజల్లు, నవ్వుతో జాబిల్లి పువ్వుతోడఁ
బెద్దవేలుపుపుట్టె పేరులఁ జెన్నారు, నుదముతో జడలల్లు శిరముతోడ

పసిమిరంగుఁ జెలంగు పసమీఱు పులితోలు, వలువతో సామేని చెలువతోడ
తలఁగ్రాలు రతనాల తళుకులపాపరా, పేరుతో మెడకప్పు తీరుతోడ
నీవు విచ్చేసి దయ నేఁడు గావకున్న, ఎవరివాఁడను నేనాదు నెంచిచూడు
భూతలోకేశ! ఆచంటపురనివేశ! భావ భవనాశ! రామేశ! పార్వతీశ! 28

సీ. పుట్టింపరక్షింపఁ బొలియింప నబ్జసం, భవుఁడవై శ్రీరమాధవుఁడవైభ
వుఁడవయి యున్నాఁడ వొక్కఁడవ యయ్యుంగ, నాద్యంతశూన్యుండ వజుఁడ వాద్యుఁ
డవటంచుఁ దెలియు శుకాగస్త్యశౌనక, దూర్వాస కౌశికాదులకుఁ గాక
నశమె యస్మాదృశకృశమనీషులకెన్న, పటహఘూంకృతధ్వని స్ఫాయదుత్క-
టార్భటీఘోరకహకహ కాట్టహాస!, ఘోషనిర్భిన్న బ్రహ్మాండ కుహరదేశ!
భూతలోకేశ! ఆచంటపురనివేశ!, భావభవనాశ! రామేశపార్వతీశ! 72

మిక్కిలి మల్లికార్జునకవి.

ఇతఁ డేనుఁగులక్ష్మణకవిదైన పెద్దాడ గ్రామవాస్తవ్యుఁడు. ఈతఁడు రామచంద్రచరిత్రము, నాచికేతూపాఖ్యానము, భేతాళపంచవింశతి, విక్రమార్కచరిత్రము, భగవద్గీత* రాఘవశతకము మున్నగు పెక్కు గ్రంథములు వ్రాసెను. ఈకవి 70 యేండ్లు జీవించి క్రీ. శ. 1875లో మృతినొందెనని వీరిపుత్రులు దుర్గయ్యశాస్త్రిగారనుచున్నారు. కావున నీకవి క్రీ. శ. 1805లోఁ బుట్టియుండును. బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతని విక్రమార్కచరిత్రము నేనుఁగు లక్ష్మణకవి జాహ్నవీమాహాత్మ్యప్రోత్సాహకర్త యగు నందూరి కామమంత్రి మునిమనుమఁ డగు కామమంత్రికి 1856 క్రీ. శ. (కలివర్షంబులు "ఋతుశరజలజోద్భవవేదసంఖ్య")లోఁ గృతియిచ్చెను. నాచికేతూపాఖ్యానము కీ. శే. పిఠాపురపుదివాను వాడ్రేవు చలమయ్యగారికిని రాఘవశతకము మాపినమామగా రగు

---

* భగవద్గీతకుఁ బ్రేరేపకుఁడు ఉడతల పాపయమంత్రియని యల్లంరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి తన శతకమునఁ జెప్పెను. (చూడుఁడు. 413 పుట. ఇందే.)

పోతాప్రగడ శ్రీరాములుపంతులుగారికిఁ గృతి నిచ్చెను. పోతాప్రగడ శ్రీరాములుగారు గోదావరీమండలము నందలిగోపాలపుర వాస్తవ్యులై మొదటితరగతి న్యాయవాదులుగను జమీందారులవ్యవహారకర్తలుగ నుకీర్తి గడించిరి.

రాఘవశతకము.

శా. భూతాంతఃపరివర్తిఁగా నినుమదిం బొందించి సేవించు సం
పూతాత్ముల్ సమవర్తిలోకమునకుం బోరే జనుల్ త్వత్పదా
బ్జాతాధీనులు గారొ వారలు పశుప్రాయుల్ గదా రాఘవా!
పోతాప్రగ్గడరామమంత్రి హృదయాంభోజాబ్జినీబాంధవా! 49

శా. నీతింగోరి చరించు మానవుఁడు త్రైలోకీవిశ్రుతాకీర్తికై
భీతింబూని వసించుఁ బాననుట కీవే సాక్షి లోకోక్తి చే
సీతన్ గర్భిణి గానలన్ విడిచి గాసిం బెట్టవా రాఘవా!
పోతాప్రగ్గడ రామమంత్రిహృదయాంభోజాబ్జినీబాంధవా! 59

శా. సీతాహారి విరాధదానవపిభున్ శిక్షించి యాపిమ్మటన్
వాతాశిన్ శరభంగు గన్గొని సుతీక్ష్ణాగస్త్యముఖ్యర్షి సం
ఘాతార్చం గొని తత్సపర్యలను వేడ్కం జేయవా రాఘవా!
పోతాప్రగ్గడ రామమంత్రి హృదయాంభోజాబ్జినీబాంధవా! 73

శా. ఆతీవ్రాతిశయప్రతాపమున శక్రారాతి మాయాశ్రయో
పేతుండై నిను నాగపాశయుతుఁ గావింపన్ భవద్వాహదో
ర్వ్యాతాంకూరము చే విముక్తములు గావా పాశముల్ రాఘవా!
పోతాప్రగ్గడ రామమంత్రి హృదయాంభోజాబ్జినీబాంధవా! 80

శా. చేతోవీథి నిమేషమేని యు నినుం జింతింప మున్నిట్టి నా
కేతద్దేహము సాక్షి యాభవమునం దేముక్తి నాకబ్బె నీ
పైతాత్పర్యము నిన్ను జెందుటనికం బ్రార్థింపనిన్ రాఘవా!
పోతాప్రగ్గడ రామమంత్రి హృదయాంభోజాబ్జినీబాంధవా!. 99

పూసపాటి వీరపరాజు.

విశాఖపురిమండలము నందలిప్రాచీన మైన "ప్రాక్పురి" జమీందారుఁ డగుపూసపాటి దక్షిణదిక్కవాఁ డైనదుగరాజాదిబిరుదాంకితుఁ డగుపెద్దమల్లపరాజు తమ్ముఁ డయినవీరపరాజు బాలురకొఱ కిది వ్రాసెను.

చిఱుత వజీరుశతకము.

క. కూడనిపని సేయకు మా, ఱాడకు మెప్పుడయ్యవారలను మాటలకుఁ గా
గూడకు దొరసానుల పని, చేడెలతోఁగీడువచ్చు. చిఱుతవజీరా॥ 8

క. వెలయాండ్రను నమ్మకురా, చ్చల నమ్మకు గోటఁ జాల్పజలఁ జిమ్మకు ని
చ్చలు దోసమ్ములఁ గమ్మకు, చిలుపచెలిమి గ్రమ్మబోకు. చిఱుతవజీరా. 34

క. తనపరి చుట్టఱికము పొం, దిన పంతము లోఁపు దుగము దిట్టఱికము మే
కొను చెట్టఱికముఁ దగని, చ్చిక వాకిలి తోడఁ దగవు చిఱుతవజీరా॥ 53

క. నెలవులఁగల చెలువులవెల, ఛలువల నిసువులను విడిచి సన్యాసుల మం,
చలయుత్తలముల మత్తులఁ, జెలఁగు పజను లేవు రెండు చిఱుతవజీరా. 88

క. ఇచ్చిన నియ్యకయున్నను, వచ్చును గీడెట్లఁగి యియ్యవలె నిచ్చియుఁ దా
నొచ్చుకొనిన మెచ్చుకొనినఁ, జెచ్చెర మతిలేదు మేలు చిఱుతవజీరా. 96

క. వెన్నెలరావం గసమున, వన్నెయువాసియును గలిగి వఱలుచు నిలలోఁ
జెన్నగు శ్రీమల్లపనృపు, చిన్ని సహోదరుఁడు వేడ్క చిరుతవజీరా. 100

కోటీశ్వరదీక్షితుఁడు.

ఇతఁడు కృష్ణవేణీతటమున జన్మించెను. (౮) ఇతఁడు పశ్చిమమున నున్న 'మురచీ' నగరమున నార్తినందెనఁట! కాశికాప్రముఖపురీ

నివాసబుధభద్రికృపాపరిలబ్ధి గల్గినను గములజుఁ డార్తినొందదు మని వ్రాసినది తప్పలేదఁట! ఇతఁడు కందసామిమిత్రుఁడు. విశ్వపతిభృత్యుఁడు. ఇతరవివరము లేమియుఁ దెలియవు. క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతములవాఁడై యుండును.

విఠలేశ్వరశతకము.

చ. అతులిత యోగపీఠమున నాయత భీమరథీతటంబునన్
జతురునిఁ బుండరీకసువిశాల కృపారస సీతలేక్షణున్
మతిఁదలఁకొత్తనించుచు సమస్తముఁ బూజ యొనర్పనున్న నీ
గతిఁబడయంగ నాకెటులఁగల్గు నశక్తుఁడ విఠలేశ్వరా! 12

ఉ. చచ్చిన వాఁడొకండు ధనసంపద లేని యతండొకండు దా
నచ్చినచోటఁ గోరిన ధనంబుల నివ్వని వాఁడొకండుబల్
మచ్చికతోడ విప్రులను మన్నసఁజేయని వాఁడొకండు ను
ద్యచ్చరితా సమానులని యందురు పెద్దలు విఠలేశ్వరా! 25

చ. కమలదళాయతాక్ష రణఖండితఘోర విపక్షవాహినీ
రమణ తనూభనా కలితరత్న పరిష్కృతవృక్ష దేవ భూ
మ్యమరగణాభిరక్ష, వివిధాహవకౌశలదక్ష నేనమో
నమయని నీకు మ్రొక్కెద నను గృపఁగావవె విఠలేశ్వరా! 49

ఉ. దండితదైత్యకాండ బహుధాపరిపాలిత సర్వపద్మగ
ర్భాండ విహంగకాండ శ్రవణాంతమణీమయకుండల ప్రభా
మండితగండ దుష్టరిపుమర్దన దుర్గమచండ శార్ఙ్గకో
దండసమున్నత భవద్గుణకథారతుఁ జేయుము విఠలేశ్వరా! 61

ఉ. మానుల కైన వేల్పులకు మానవదైత్యుల కైన పూర్వక
ర్మానుభవంబుఁ దప్పదఁట యస్మదుదీరిత భంగి యల్లయ
జ్ఞానమతెప్ప దేలయఁ గల్గిన నైషధ ధర్మపుత్ర రా
మా నిమిషేంద్రు లేఁగని రంతట దైన్యము విఠలేశ్వరా! 94

ఘటికాద్రికవి.

ఇతఁడు శనైశ్చరశతకమును రచియించెను. "శనినాయక! దివ్య ఫలప్రదాయకా!" అనుమకుటముతో 108 పద్యములు రచియించెను. ఇనకులుఁడును, కాసిగోత్రుఁడు నగుతుపాకుల రామయ్య, "జనకులగోత్రము" నందలి పాపమ్మను బెండ్లియాడెను. ఆదంపతులకు నారాయణయ్య పుట్టెను. అతఁడు వేంకమాంబను బెండ్లియాడెను. ఈదంపతుల కీశతకకర్త ఘటికాద్రి జనియించెను. కనపర్తి వేంకటకవి యనువిప్రుఁడు గ్రంథకర్తగురువు. ఈకవి క్రీ॥ శ॥ 1850 కిఁ బూర్వుఁడై యుండవచ్చును.

చ. రవిసుత నీప్రభాశిఖలరంకెల కోర్వఁగఁ జాల రెవ్వరున్
దివిజులు పన్నమాత్రమున దీనత పొందుచు తత్తరింతురో
భవహర! నీప్రతాపము లపారముగాదెరి నిన్నుతింపఁగా
నవనిలో నాతరంబె శనినాయక! దివ్యఫలప్రదాయకా!

చ. మనుపటిజన్మమందు ముద మొప్పఁగ నెంతతపంబు చేస్తినో
దినకరపుత్ర నీమహిమ దివ్యముగాఁ గొనియాడఁ గల్గె యీ
జన్మమునందు నాకు ఘనసంపదజ్ఞానము గల్గెనయ్య నీ
యనుమతిచేతఁ గాద శనినాయక దివ్యఫలప్రదాయకా!

ఇట్లే దిద్దరానిదోషములతో నిండి శైలి యపేక్షమైయున్నది. తుపాకుల అనంతభూపాలాదుల బంధువా?

చిలకమర్తి నారాయణాచార్యులు.

ఇతఁడు పిఠాపురమునకుఁ జేరువ నున్నకొమరగిరివాసుఁ డని తోఁచుచున్నది. శ్రీవేణుగోపబాలశతకమును రచియించెను. "కొమ

రపురిపాల శ్రీవేణుగోపబాల!" యనిమకుటము. ఇతఁడే గణోదయ ప్రబంధము, భాగవతదశమస్కంథపూర్వభాగయక్షగానమును రచియించెను. ఇతఁడు శ్రీవైష్ణవుఁ డని శతకపీఠికవలనఁ దెలియుచున్నది. "తుల్యలోనుండి మాకూఁతొ ౖవగాన" అని తనయూరునకుఁ దుల్యా నది దాటి పోవలయు నని చెప్పుచున్నాఁడు. తుల్య గోదావరిమండలము నందలిచిన్ననది. పల్లేరుమూడి వేంకటగురునికడ సంస్కృతము, వీణావాద్యము, ఆంధ్రసాహిత్యము, ఉభయభాషాకవనము, సంగీతము, భరతము, జ్యోతిషము, వైద్యము, వేదము, మంత్రశాస్త్రములు మున్నగువిద్య లభ్యసించెను.

సీ. కదిలినపండ్లకు గట్టిచక్కిలమేల, స్నానహీనునకు త్రిసంధ్యలేల
గుడ్డికంటికినిఁ బైగోరయద్దంబేల, నలకహీనునకుఁ గొప్పగొలుసులేల
చాందినీలేనాకు పందిరులకు నేల, తాటాకు దళ్ళకు దరుజులేల
సొట్టచెవులకు కుచ్చుల బావిలీలేల, వణుకుచేతులకు గంకణములేల
గీ. బోసినోరున కేల గప్పురపు విడియ, మెంగిలన్నంబుఁ దిన మడియేలమూఁడు
మూల గుమ్మంబునకు వన్నె ముగ్గులేల, కొమరపురిపాల! శ్రీ వేణుగోపాలబాల.

సీ. తడకలేనిగృహంబు చెడుకుక్కలకుఁ దల్లి, మద్యపాయులకీంద్ర మల్లితల్లి
జారకాంతకు వ్యభిచారి దూతికతల్లి, తస్కరులకు నిశీథంబు తల్లి
జారులకును జెడు సవనంబెపుడు తల్లి, కన్యకాక్రయునకు గన్యతల్లి
గాఢభంబులకూరి కడనొట్టియబుతల్లి, భూసురులకు శూద్ర పురముతల్లి
గీ. ఘోరమగు నక్కలకు నేటి యొరతల్లి, బింకమగు పాములకు జెప డొంకతల్లి
జెడగుగల తూటికెల్ల మామడుఁగుతల్లి, కొమరపురిపాల! శ్రీవేణుగోపబాల!.

ఈశతకమును శాలివాహనశకవర్షంబులు "మానిదంతానళమానిశశుల" సనఁగా 1787 శా॥ శ॥ (1865 క్రీ॥ శ॥) రక్తాక్షి సం॥ రాశ్వయుజ శుద్ధదశమినాఁటికి రవి కన్యారాశియం దుండఁగా ముగించితి నని శతకముచివర కవి వ్రాసికొనెను.

ఇందుకంటి వేంకటకవి.

ఇతఁడు శా॥ శ॥ శశి, కరి, గిరి, ఇందు (1784) లో నున్న వాఁడు. రౌద్రిలో వేంకటాచలరమణశతకము వ్రాసెను. (అనఁగా క్రీ॥ శ॥ 1862) ఉపమాకపురము (విశాఖపట్టణప్రాంతము) నందు వేంచేసి యున్న వేంకటేశ్వరునిపై నీశతకము వ్రాసెను.

వేంకటాచల రమణశతకము.

క. కంతునలలితాకాంతిక, సంతతజయంత శతకోటి సమరూపజితా
నంతరసనాభిపంకరు, హాంతరజ్రద్రుహిణ వేంకటాచలరమణా!

క. అమరాసుర సమరంబున, నమరారుల సమయఁజేసు వకిటా వలప
క్షము తెగవహితాహితకూ, న్యముదితభక్తజన వేంకటాచలరమణా! 27

పల్లి పార్వతీశము.

ఈకవి రామరాఘవశతకము, మఱికొన్నియష్టకాదులును వ్రాసెను. ఈతనివాసస్థలము పల్నాడుతాలూకా లోనిగుత్తికొండ. ఈయన పుత్రులిప్పుడుండుటచేఁ గవియేఁబదిసంవత్సరలలోపువాఁడు. ఈయన తండ్రి నరసింహము. శతకమున శబ్దాలంకారము మెచ్చుగా నున్నవి. ఈయన తిట్టుకవి, యాచకుఁడు సని శతకపత్రికాశకులు వ్రాసియున్నారు. తన్నుఁ గూర్చి కవి యిట్లువ్రాసికొనెను.

ఉ. శ్రీయుతకాశ్యపాన్వయ సదీర్వరశీతకరుఁడు పల్లిపం
శీయుఁడనంగినొప్పు నరసింహకవీంద్రున కాత్మజుండనే
నోయతుల ప్రభావలస దుత్పల మాలలనీకొసంగెదఁగా
బాయక పార్వతీశుఁడను భక్తుఁడఁ బ్రోవుము రామరాఘవా! 102

శైలి చూపెదను. ఇతఁడు భద్రాచలయాత్ర చేసియుండవలెను.

ఉ. చూచితి గౌతమీనదినిఁ జూచితి భద్రవనగాధరాజ ము
న్జూచితి జానకీసతినిఁ జూచితి వాయుతనూజముఖ్యులం
జూచితి నిన్ను లక్ష్మణునిఁ జూచితి శత్రునిషూదనాదులం
జూచితి పూర్ణభావమున సూటిగ నిన్నును రామరాఘవా!

“భండనభీముఁ” డనుదాశరథీశతకపద్యముఁబోలిక, భావసంగ్రహణము.

ఉ. శ్రీమహనీయమూర్తికి విశేషవచఃపరిపూర్తికి న్మహో
ద్దామదయానువర్తికి సుధాంచితకీర్తికి రామమూర్తికి
న్నేమరుసాటిలేదనుచు వేడుకఘంటికమ్రోఁత లొప్పనీ
నామము దిక్కులన్నింటఁ గనంగ నొనర్చెద రామరాఘవా! 2

అనుకరణములు, దేవతాస్తుత్యాత్మకనామసంఘటితపద్యములు, కొన్నిసామాన్యపద్యములును గలవు. భక్తిప్రతిపాదకమైనవే!

చామర్తి శేషగిరిరాయకవి.

ఇతఁడు కాళిందీపరిణయము,* నమశ్శివాయశతకము, రామకథాసుధాలహరి యను గ్రంథముల రచియించెను.

(1) కాళిందీపరిణయగ్రంథాదిని.

శ్రీకమలాక్షి జగ్గునను చెక్కులముద్దిడి తమ్మలంపు డా
లాకలకంఠిబో నడవనల్లన నవ్వున నట్లసేయుత
త్కోకకుచన్ కవుంగిటనుగూర్చి తదార్తిఁ దొలంగఁ జేయు సు
శ్లోకుఁడు రుక్మిణీవిభుఁడు సొంపుగ నింపుగ మమ్ముఁబ్రోవుతన్।

---

* అనేకులు శతకకవు లప్రౌఢులయ్యు తరువాత ప్రౌఢప్రబంధకవులై యుండుదురు. శతకకవుల పనేకప్రబంధములను ప్రబంధకవు ల వనేకశతకములును వ్రాయి యుండును.

సకలదేవతాస్తుతికిఁ బిమ్మట వేదాంతియు, యోగియు, మహానుభావుండు నగులక్ష్మణగురువర్యుని స్తుతించెను.

(2) ఆదికవిస్తుతి.

వినయముతో భజించెదను వేమరు నాకుజు, వ్యాసు, కాళిదా
సుని, భవభూతి, దండి రవిసోము ననంతు నృసింహు నన్నపా
ర్యుని జయదేవు భాస్కరు మయూరుని పోతన భీమతిక్కయ
జ్వుని సుమదంతు బిల్హణుని వీరన భారవిఁ బెద్దనార్యులన్॥

అని సంస్కృతాంధ్రకవుల గలిపి మాత్రి కట్టినాఁడు పిమ్మట కవివంశవర్ణనము. సృష్ట్యాది విష్ణువు, బ్రహ్మ మొదలు తన గోత్రఋషి యగుకణ్వునివఱకు వర్ణించెను. పిమ్మట నాగోత్రమున బుట్టిన దోసనమంత్రిని వర్ణించుచున్నాఁడు.

సీ. స్థిరకీర్తియుత గాకతీయ రుద్రావనీ, పాలునికృపచేత ప్రాభికెక్క
సాగిపోతన సభాస్థలిఁ బానె మంత్రియై, సర్వసౌభాగ్యముల్ సంతరించె
యేటూరువారితో నెనసివర్తలిదేశ, పాండ్యాగిరీపటు దాఁకి వృత్తి
కొండవీడ్బెల్లము కొండ నంద్రిగ్రామ, సీమలపాలొంది చిత్రముగను
తనకు సరియెవ్వరును లేక దానవిభవ, కీర్తినిర్మల వాక్సుమకృతుల మించి
యఖిలలోక వశీకృతుండై చెలంగె, నమ్మహాత్మునిఁ గొనియాడ నలవిగునె?

అతనిసంతానము, మనమలును, మునిమనుమలను వర్ణించెను. వార లనేకులు, కొందఱు మంత్రులు, కవులు, శిష్టాచారసంపన్నులు ననేకులు కలరు. కవియే యొకపద్యములో నిట్లు చెప్పెను

కొందఱు దీనపోషకులు కొందఱు సర్వకళావిశారదుల్
కొందఱు ధర్మవర్తనులు కొందఱు సూనృతవాక్యవర్గను
ల్గొందఱు రాజపాలకులు కొందఱు కర్మకలాప్రదీపకు
ల్గొందఱు భాగ్యశీలు రకకొందఱు సత్కవు లందఱందఱే!

వీరికిఁ జామర్తివారను నింటిపేరు వచ్చుటకుఁ గారణము వ్రాయుచున్నాఁడు.

క. శ్రీమానిని కిరవై వా, గ్భామపు నెలవై విభక్తిశేఖరు లలరన్
చేమర్తి నగరనేలుట, షేమాపు గృహాష్వాయంబు చే మర్తిదగున్

(1) ఎఱపావన (2) వేంకటమంత్రి (3) రామమంత్రి మున్నగువారు కవులని చెప్పినాఁడు. వారు రచియించిన గ్రంథములఁ జెప్పలేదు. తన తండ్రియగు వేంకటమంత్రి బచ్చెళ్లపాటి రత్నమంత్రి కూతును బెండ్లియాడెనఁట. తుదకుఁ గవిస్వవర్ణన చేసికొనినది వినుఁడు.

శ్రీగిరిజామనోహరుని చిన్నమిటారపు టోరజాపునా
పైఁగలుగన్ సమస్తజన వర్ణనశీలుఁడనై జరింతు భూభాగ
మునందు స్వస్తవము భావ్యముకాదని పల్కఁజాలిన
ద్రాగవిరాగ శేషగిరిరాట్కవిచంద్రుఁడ కీర్తిసాంద్రుఁడన్॥

ఇది "యాత్మస్తుతి పరనిందా యెఱుఁగని నాకూ పావలాయిచ్చి, పలుగుముండాకొడుక్కు వాడికీపావలా సంభావన యిచ్చుటయేమి న్యాయమయ్యా?" అనిన విప్రవాక్యమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చు నాత్మస్తుతి. పిమ్మట షష్ఠ్యంతాలు. కథారంభము. కృష్ణునకుఁ గృతి. గ్రంథవిషయము కాళిందీవైవాహికకథ. గ్రంథముచివర గద్య—

మ. ఇది సాయంతెననాట్య ధూర్జటికి నర్కేద్దోద్ధతస్వర్ధునీ
వదనప్రోక్తఘుమంఘుమార్భటిల సద్వాచాసుధామోద సౌ
ఖ్యద చామర్తికులీన శేషగిరి రాయాసత్కృతంబై తగుం
గద నాశ్వాసము భానుజాపరిణయాఖ్య గ్రంథమున్ ద్వంద్వమై॥

"ఇది శ్రీమాదుమారమణ కరుణాకటాక్షవీక్షాసుధారస పరిలబ్ధ సరసకవితాభినందిత రసికజనసముదయ సకలరాజసభాంతరాళ జేగీయమాన ఘటనాఘటన చాతురీ సామర్థ్య సమారంభితగురుక్త కార్యనిర్వాహక సదయహృదయ నిరంతరానుష్ఠిత తైలధారావదవిచ్ఛిన్న శుద్ధబుద్ధబ్రహ్మతత్త్వ సాక్షాత్కార విద్వజ్జనవిధేయ చామర్తి వంశపయః పారావార సంపూర్ణ పూర్ణిమాత్రేయ పాదయామాత్య పౌత్ర వేంకట మంత్రిపుత్ర, కణ్వసగోత్రపవిత్ర విబుధమిత్ర సుందరశేషగిరిరాయకవిపురందర ప్రణీతంబైన కాళిందీపరిణయం బను మహాప్రబంధంబునందు......" శ్రీశ్రీశ్రీ

గ్రంథాది నొకపత్రముపై "గ్రంథాదిని వ్రాయవలసిన పద్యములు" అనియు నింకొక పత్రముపై

"శరనిధి శైలచంద్ర శకసంఖ్య నెలంగఁగ భావనామ వ
త్సర మధుమాస పూర్ణిమకు సత్కృతుల్ నవకృష్ణభానుజా
పరిణయ మింపుగా నుడివె భానుజవైరి కృపన్ బుధాంఘ్రిపం
కరుహరతుండు శేషగిరి కంసవిదారికి నంకితంబుగన్॥

అనుటవలనఁ గవికాలము శా. శ॥ 1795 అని స్పష్టమగుచున్నది.

ఈగ్రంథముపై నితరకవు లిచ్చినయభిప్రాయములు కొన్ని పద్యములున్నవి.

కుందమరందబిందువుల గుంపులొ శార్కరసారపూరమా
కందకణంబులో సుధలఁ గ్రుమ్మిన తేటలొ దివ్యధేనుదు
గ్ధాంబువులో యటంచు కవులందఱు నందగు భోగభాగ్య సం
క్రందనమూర్తి శేషగిరిరాయుని సూక్తులు యుక్తులొప్పగన్॥

కవి మొన్నమొన్నటివాఁడుకదా. కొండపల్లిప్రాంతము వాఁడని వినికిడి.

రామకథాసుధాలహరి రామాయణకథ చంపూమార్గమున వ్రాసినశతకము. నమశ్శివాయశతకము శతకమే. మూఁడు గ్రంథములనుండి యొక్కొక్కపద్యము శైలికై చూపెదను.

(1) కాళిందీపరిణయము

అంతవసంతకాలము దురంత కృతాంత నితంబినీకు చ
ప్రాంతపటీరసౌరభ నిరంతర హారిసమీరవారరు
ద్ధాంతముకంతు కాంతిలతాంత మరందసరన్మిళిందని
క్రాంతరవాతిలాంతయుత కాంతను బొల్చెనితాంతకాంతమై॥

55

(2) రామకథాసుధాలహరి (సీతవర్ణన.)

తమ్ములుపాదముల్ పరభృతమ్ములు వాక్కులు చక్రవాక పో
తమ్ములు చన్ను లుత్పలజితమ్ములు కన్గవ బోటి తేటి మొ
త్తమ్ములు కుంతలాళి ఘశతమ్ములు గోరులు సాంద్రచంద్ర కాం
తమ్ములు నవ్వులాగుణగణమ్ములు సత్ఫలితమ్ములింతికిన్॥

(3) నమశ్శివాయశతకము.

ఎంతదృఢమతినైనచో నిందు ముఖులు, కరుగఁదీసి గులాముగాఁ బనిపుటరుదె
మరులుకొల్పదె విప్రుని మధురవాణి, మథితగజదనుజాయ నమశ్శివాయ.

విజయనగరపు చెంగల్వరాయకవి.

ఇతఁడు మదనగోపాలశతకమును వ్రాసెను. వేంకటగిరివిభుఁ డీతనితండ్రిపేరు. బహువిధకృతు లొనరించెనఁట.

సీ. వసుధవిజయనగర వంశాబ్ధిచంద్రుఁడౌ, వెలయువెంకటగిరి విభునకెలమి
సరపుత్రుఁడై హరివరముఁ బహువిధ, కృతులు గావించి సత్కీర్తివెలసి
రాజిల్లు చెంగల్వ రాయాహ్వయుండనే, దేజమొప్పనృసింహ దేవుపాద
కమలముల్ మదినుంచి గరిమశ్రీహరిపేర నంకితంబుగ శతకమమరఁజెప్పి

గీ. యబ్జనేత్రునిపదముల కర్పణంబు, చేసివిఖ్యాతిమైనుండఁ జెలఁగినాఁడు
వాంఛితములెల్ల సమకూర్చి వరములొసఁగు, మదనగోపాల సత్యభామావిలోలా॥99

ఈశతకము శృంగారరసప్రధానము. పచ్చిశృంగారము లేకపో లేదు. ఉన్నదే పచ్చిశృంగార మనినను దోషములేదు. పైపద్యము నందలి భక్తునివిశ్వాసమును గమనించినవా రిది దుష్టశృంగారముకొఱ కీశతకము వ్రాసె నన వీలులేదు. భగవత్పరముగ నెట్టియవాకులు వ్రాసినను దప్పుగా నీజాతికవులు తలంపలే దనవలసివచ్చును.

మదనగోపాల శతకము.

సీ. శ్రీరుక్మిణీనాథ జితకోటి రతినాథ, సుందరాకార సానంద శరణు
సుర యక్ష కిన్నెర వరమానిశుభకర, నరకాంతకాపద్మనాథ శరణు
జలధరనిభగాత్ర జలజాతదళనేత్ర, పరమపవిత్ర గోపాలశరణు
నిర్మలగుణతోష నిజభక్తజనపోష, కవివచోభూష ప్రకాశ శరణు

గీ. అనుచు నినుచాల నుతియించి యబ్జభవుని, వెలఁదిఁ నెంతయుఁగొనియాడి విఘ్నపతిని
సన్నుతియొనర్చి రచియింతు శతకముగను, మదనగోపాల సత్యభామావిలోల॥ 1

సీ. రవసూనె మెఱుఁగిడి రాణించు నెఱికురుల్, దువ్వికొప్పమరించి తోరమైన
గొప్పరాగిడిమేటి యొప్పైనకుప్పెయు, సవరించి మొగ్గలసరులుమీర
పరగ కెంపులుచెక్కఁబడినట్టి పాపట, బొట్టు పైశశిపువ్వు పాసఁగఁదాల్చి
నిద్దంపుఁజెక్కుల పద్దికగావజ్ర, తాటంకములిభాళ ధళ్యమమర

గీ. నాణినుత్తెపునత్తు మోపందిగుల్క. నెంచఁదగినట్టి తోలకరిమించొయనఁగ
దానివగజూడఁ దమినిల్వఁ దరమెనీక॥ మ॥

కొన్ని పద్యములు కలువాయిశతకమునందలిపద్యములురీతి నున్నవి.

విరహము, చంద్రినింద, గాలినింద, పాలిండ్లు, కెమ్మోవులు, విరివిగా వర్ణించెను. ఉదాహరించుట కట్టివి లేనిపద్యములు పట్టుకొనుట కష్టమైనది.

"పసిడిబుటేదారి పట్టువల్వాధరించి, రాణించు పైఠాణిరవికదొడిగి"
"సందిటగలబాజు బందుకుచ్చులచాలు, తోరమై పలుమారు తూగులాడ"

పావడ, అద్దాలరవికె, మొదలగుదుస్తులవర్ణనము చరిత్రకారుల కుపయోగించునుగాని గుహ్యాంగములఁగూడ గమ్యామగుచిలు కలతోను, పండ్లతోను బోల్చిచూపినపద్యము లసహ్యజనకములుగ నుండి గ్రంథముపైఁ గోపము వచ్చునట్లుచేయును.

దూతిక మదనగోపాలునితోఁ జేసిన ట్లున్నసంభాషణపద్య మొక్కటిచూపెదను.

సీ. చెలియనో కోపమా మ్మ క్షేమంబులగునీకుఁ, దలఁపున మీ యింతిఁ దలఁపనే ను
తలఁపకుండఁగ నీకుఁ దప్పేమి చేసెను, వివరింపవలెనది వేదవేద్య
వివరింపఁగానేల వెలఁది నేఁ గోరిన, కోర్కె దీర్చకపోయె కువలయాక్షి
కోర్కె లీడేర్ప మా కోమలి నీపొందు, కోరియున్నది రార కోమలాంగ
గీ. నయము నెఱుఁగని స్త్రీలను నమ్మఁదగునె, వినయకులు పెక్కువల్కెడ వెలఁది నీవు
నమ్మఁదగునయ్య నామాట నలిననాభ॥ మ॥

పిమ్మట నాయకీనాయకులసమకూర్చి శతకము ముగించెను. ఈ కవి యేకాలమువాఁడో తెలియదు. ఇతరవివరములు నెఱుకపడలేదు.

మద్దాలి సుబ్బయ్య

ఇతఁడు శ్రీహరిశతకమును వ్రాసెను. అది రామాయణకథాఘటితము. 132 పద్యము లున్నవి. ఈకవి నెల్లూరిమండలము నందలి కావలిగ్రామములో నుండెడి "యాంగ్లోవర్ణాక్యులరస్కూలు"లో ప్రధానోపాధ్యాయుఁడు. ఈయన యెల్లప్పుడును గ్రాంథికభాషలో మాటలాడుచుండువాఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1870 ప్రాంతముల నున్నవాఁడు. 132 పద్యము లున్నవి. రామాయణకథ పట్టాభిషేకమువఱకు నున్నది.

శ్రీహరిశతకము.

ఉ. శ్రీరఘురామ భూవిభుఁడు సీతకరంబు కరాంబుజంబుచే
సారతరానురాగమున జక్కఁగ బట్టుడు సాత్త్వికోదయో
దారత ఘర్మబిందువుల దద్దయు హస్తము జాఱ వేమఱుం
జారుకరంబుఁ బట్టఁగను జానకి యించుక నవ్వె శ్రీహరీ॥ 32

చ. కనుఁగొని రావణుండు లయకాలమహోగ్రునిభంగి బేర్చి రా
ముని నిశితాస్త్రపంక్తి వడిముంపఁగ సన్నియు ద్రుంచి రాఘవుం

దనుపమితాస్త్రరాజమున నద్దశకంధరుఁ డూల్చె నంత దే
వనివహసంస్తుతుల్ గుసుమవర్షమవారణమించె శ్రీహరీ. 125

కొల్లము సీతారామకవి

ఈకవి నందవరవంశోత్తంసుఁడు. ఈతఁడు యోగాంజనేయస్తవతారావళి, హరిచరణస్తవరాజము, ఘటికాద్రీశశతకము, విజయప్రతిజ్ఞాపూరణకథ, దేవకీసుతానయనం బనుయక్షగానము మొదలగు గ్రంథముల వ్రాసెను. "మత్తేభవిక్రీడితవృత్తగర్భితశక్రిమాలంకారత్రిస్తబకముక్తపదగ్రస్తదశావతారస్తవనిరోష్ఠ్యయమకసర్వలఘుసీసపద్యాదిసంయుతం" బయిన శ్రీరమాకాంతరంగశతకము రమారమి నలుబది సంవత్సరములక్రితమే ముద్రితమైయున్నది. కవి కాశ్యపగోత్రుఁడు. తండ్రి రామకృష్ణుఁడు; తల్లి లక్ష్మమాంబ. క్రీ॥ శ॥ 1380 సం॥ ప్రాంతములవాఁడై యుండును.

శ్రీరమాకాంతరంగశతకము.

సీ. వేదగోచర నిన్ను వెదకి నేవీడ్కొన, భ్రమవమతియైన యాభ్రమువుఁడగాను
నాగవందిత నీదు నామసారముఁగ్రోలఁ, దుహినాద్రి సుతయైన దుర్గఁగాను
మందరోద్ధర నీకు విందొనరింపనే, నిరుపమస్వాంత వి దురుఁడఁగాను,
సరసిజానన నీకు సురభిగంధముభక్తి, యుక్తినీఁ గుబ్జాఖ్య యువతిఁగాను
భక్తపాలన నేవట్టిపామరుండఁ, బ్రోవు శరణంటినారితోఁ బురుడొనర్చి
ఖలజనవిభంగ యుత్తుంగ ఖగతురంగ!, కామశోభాంగ శ్రీరమాకాంతరంగ! 10

సీ. రాధికావృత్తామ రసమత్త సారంగ. సారంగలోచన సాంబమిత్ర
మిత్రవిందాస్యాబ్జ మిహిరగోకులవాస, వాసవనతభక్త పారిభద్ర
భద్రాంగనాధర వరబింబ ఫలశుక, శుకమౌనివినుత కౌస్తుభ సువక్ష
లక్షణానేత్ర సల్లలిత కైరవసోమ, సోమకచ్ఛేదన సుఖదపాద
పాద పద్మాంద్వదళన గోపాలకృష్ణ, కృష్ణజీమూత సంకాశ కేశిమథన!
ఖలజనవిభంగ యుత్తుంగ ఖగతురంగ! కామశోభాంగ శ్రీరమాకాంతరంగ! 2

గుఱ్ఱంకొండ భక్తవత్సలుఁడు,

ఇతఁడు హరితసగోత్రి శ్రీరామానుజార్యకరుణ నీశతకము వ్రాసితి ననెను. సుమతిశతకమువలె బాలురనీతికొఱకు సుబుద్ధిశతకము వ్రాసెను. సుమతి, భాస్కరశతకములవలె నకారాదినియమముతో నీశతకము వ్రాసెను. తచ్ఛతకచ్ఛాయలు నున్నవి. భాస్కరశతకము నందుఁ బ్రారంభమున నున్న సారంగధరప్రసంగ మిందును బ్రారంభమున నున్నది. "కవి సేనానిధికాష్ఠల నలవడి రససంజ్ఞఁగూడి యమరిన యబ్దంబుల శ్రీనివాసగురుదయ" నీశతకము వ్రాసెను. అనఁగా కలి యుగాది 4986 సంవత్సరమున నిప్పటికి 37 సంవత్సరములకి్రత మిది వ్రాసెను. (సేన=4; నిధి=9; కాష్ఠలు=8 దిక్కులు; రస=6) క్రీ॥ శ॥ 1885లో నిదివ్రాసెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు చూపెదను.

సుబుద్ధిశతకము.

క. ఉదయాత్పూర్వమె నిద్దుర, వదలియు విణ్మూత్రములను వర్జించితగన్
రదనములుతోమి శుచివై, కదలక హరి భక్తిసలుపఁగనుము సుబుద్ధీ! 10

క. కులమును శీలము రూపము, నలరెడు దయజీవులందు నను సద్గుణముల్
తులయగు నెల్ల ప్రాయంబును, గలసతిఁ బెండ్లాడువాఁడు ఘనుడు సుబుద్ధీ॥ 26

క. చిలుకలుఁ గూడిననదిట్టుబుఁ గొఱఁతలువాటిల్లు తాళ్ళఁగొని కొట్టుదురున్
గొలుకుదురు నల్లలూలుకఁగఁ, గొఱమాలిన పనియునడియ కొనకుసుబుద్ధీ॥ 40

పాలెపు వెంకటసూర్య గోపాలకవి

ఇతఁ డాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1880 ప్రాంతముల గోదావరీమండలమున నున్నవాఁడుకానోపును. హరితసగోత్రి

జుఁడు. లక్ష్మీనృసింహామంత్రికిఁ బాలకసుతుఁడు. ఈతఁ డాఘనికుఁడు. బహుశః ఈతఁడే కొత్తపల్లి పద్మనాయకులయాశ్రితుఁ డై యుండును. పుష్పబాణవిలాసమును దెలిఁగించిన రావు రామారాయలింగారికడ నీతఁ డుండి, వారికి గ్రంథకరణమునందు సాయపడెడువాఁ డని విని యున్నాను. ఇతఁడు శౌరినామాంకితకందపద్యశతకమును, వల్లురిగోప బాలశతకమును వ్రాసెను. రెండుశతకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యము లఁజూపెదను.

శౌరినామాంకితకందపద్యశతకము.

క. మిత్రారవిందశాత్రవ, నేత్రాచామీకరాభ నేత్రాజలము
గ్గాత్రాబుధసంరక్షా, సూత్రానమ్మితిని నిన్నె సూవేశౌరీ! 13
క. మొకమాటమేలబేలనె, యొకమాటును మోముఁజూపకున్నను నిను నే
నీకమాట సంస్కరింపఁగ, నొకమాటాడిన నుతింతు నోయీ శౌరీ! 31

వల్లురిగోపబాలశతకము.

ఉ. దండమఖండ చండ భుజదండ పరాక్రమదండితోసురా
దండ మజాండభాండ సముదంచిత విస్తృతమందభాసురా
దండము పుండరీకహరి దంతిశరద్ఘన పాండురుగ్యశా
దండము దుగ్ధవార్నిధిసుతాధవ వల్లురి గోపబాలకా॥ 34

ఉ. పొంగుచు వేణునాద ఘనమోహవశాత్మతఁజేరవచ్చు న
య్యంగజహేతులన్నెనయు నంగనలందఱ కన్నిరూపులై
యంగజ సంగరంబున నితాంతదయామతిఁ దేల్చినట్టి నీ
కుంగల గమలాత్మప్రాంజలిదిగో వల్లురి గోపబాలకా॥ 49

పేకేటి కాశీరాజు.

ఈతఁ డాఱువేలనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. తణుకుతాలూకా పేకేరువాసుఁడు. రమారమి నలుబదిసంవత్సరములకి్రతము మరణించెను. ఈతఁడు వ్రాసిన కేశవశతక మొకటి కనఁబడుచున్నది. శతకాంతమునఁ గవివివరము లున్నభాగములఁ జూపెదను.

సీ. వేడ్కతో నాదాబు వేల్నాటిశాఖము, గోత్రంబు కౌండిన్యగోత్రమయ్యె
పేకేటివారింటి పేరు వీర్రాజుకు, సతి బాపనమ్మ యా సతిపతులకుఁ
దనయుఁడనా పేరు ధరణిలో నెల్లరు, కాశిరాజందురు కమలనాభ
నేను నీమీఁదను నేరక చెప్పిన, సీసపద్యశతంబు చిత్తగించి
గీ. యతులప్రాసలగణముల యందువన్నె, దోషములు బాపి నన్ను నిర్దోషుఁ జేయు
భూసురాధార పేకేటిపురవిహార, భక్తమందార కేశవ భవవిదూర‖ 10

వీనినిఁబట్టి యీతఁడు కౌండిన్యగోత్రజుఁడు; వీర్రాజు బాపనమ్మలపుత్త్రుఁడు నని తెలియఁగలదు. శైలి కిం కొకపద్యము చూపెదను.

సీ. నీమామకంసుండు నిన్నుఁజూడఁగఁగోరి, తనయింటికిని నిన్నుఁదత్క్షణమునఁ
దీసుకరమ్మని ధీరుఁడైనట్టియా సార్థకనాము నక్రూరుఁబంపె
పొందుగా నతఁడేగి బృందావనములోన, నిలను నీపాద రేఖలనుఁజూచి
మ్రొక్కుచు నీవున్న యిక్కకువచ్చిన, గౌఁగిలించియు వాని గారవించి
వచ్చినట్టియు పనివిని వాంఛదీర, జేతఁజెయివేసి వానిల్లు చేరినావు
భూసురాధార! పేకేటిపురవిహార! భక్తమందార! కేశవ! భయవిదూర‖ 34

వంగిపురము నృసింహాచారి.

"ఆంజనేయవరప్రసాదకుఁ డైనబళ్లారిమండలము ధర్మవరము తాలూకు చెన్నకొత్తపల్లె—" వాసుఁడు కవి యని ముద్రాపకులు వ్రాసిరి. కవి క్రీ॥ శ॥ 1885 ప్రాంతములవాఁడు. భాగవతపుఁ బోకడలున్నవి. "పోతన తిక్కన భూరిసత్కీర్తులౌ పెద్దన తిమ్మన భీమకవుల" నని యాంధ్రకవులు నుతించెను. యతిరాజు భాష్యకారులు, దేశికాచార్యులఁబొగడెను. "సీనమాంబ రామార్యులు" తలిదండ్రులు. శతకమునందుఁ గొంతవఱకు దశకములవంటి విభాగ మున్నది. సర్వనామస్తుతి, దశావతారవర్ణన, విశ్వరూపవర్ణనము మొదలగునవున్నవి.

ఆంజనేయశతకము.

సీ. వైభవాస్పదమైన వైకుంఠపురమున మందారవనమధ్య మందు మేలు
నవమానికములను సవరించు జగతిపై, నుంచు కాంతోపలా లుంచు వేది
కలశైన బలుపైన చెలకొంచెమనరాని, గవలుదాపిన మంధిరంబునందు
శేషునిపై నీవు చెలువొంద గానున్న, శ్రీదేవి భూదేవిఁ జేరియున్న
ధాతమొదలైన దేవతుల్ ధరణిపైన, కనక కశ్యపు వేధవ నునికిజాల
మయ్య యనువారి రక్షింప నరుగువాడ, నద్రిసమకాయ సురగేయ యాంజనేయ॥

రఘుపతుల రామమూర్తి

ఈకవి భావబోధరసాయనశతకమును వ్రాసెను.

ఇతఁడు 9 వ పటాళము, తొమ్మిదవకంపెనీ సిపాయి. పాపయ్య పుత్రుఁడు, శ్రీమద్బ్రహ్మద్వాశిష్టసిద్ధాంతనిర్ధారణు లగుకొండలరాయ చిదానందయోగులవారి శిష్యుఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1888 కిఁ బూర్వుఁడు. వేమన్న వేదాంతమువలె సులభశైలి నున్నది. 108 కందపద్యము లున్నవి.

భావబోధరసాయనశతకము.

క. రాతిని నాతిగఁజేసిన, సీతాపతి నేమకొన్న చిత్సౌఖ్యములన్
ఖ్యాతిగభక్తులకొసఁగును, ప్రీతిగ నారాము నెపుడు బిలువుము భావా! 11

క. ఆలి నిల నమ్మ యనుమా, భూలోకముదానివలనఁ బుట్టెనుసుమ్మా
మేలెఱుఁగ నేర్పఁగనుమా, నీలోమననంబుఁజేసి నిలువుము భావా! 52

పిట్టల రామయ

ఈకవి సనాథనాయకశతకమును వ్రాసెను.

ఇతఁడు కృష్ణయామాత్యపుత్రుఁడు. జామయ యనుమహాకవి

శిష్యుఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1887 లో నీశతకము ముద్రితము. ఇంతకంటె వివరములు తెలియవు.

సనాథనాయకశతకము.

చ. ధరనుత మీనరూపమటుఁదాల్చి నిశాచరుజంపి వేదముల్
సరగునఁదెచ్చి బ్రహ్మకును సవ్యముగానొసంగినాఁడ వీ
వరయగ నన్నుఁబ్రోచుటను యడ్డమొకింతయు లేదటంచు సు
స్థిరమతి నమ్మినాఁడదరిఁ జూపుము వేగ సనాథనాయకా॥ 19

చ. హరిహరనామభేదముల నచ్యుతుఁడంచు శివుండటంచు యీ
సరికి నెఱుంగలేరు నిను సవ్యముగానొక శైవ ధాత్రిలో
పరువికనేది భక్తుల కబద్ధములాడ నదేమియౌనకో
యెఱుఁగుదుమంచుఁ బల్కెదరిఁ కేమనఁబోదు సనాథనాయకా॥ 82

కావూరి వేంకటరామకవి

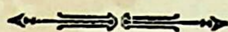
ఈకవి నిమిషాంబాశతకమును వ్రాసెను. ఈతఁడు "సుబాయి లాకా—అశ్వారావుపేట కాపురస్థుఁ" డనిముద్రాపకులు వ్రాసిరి. 1888 లోనే ముద్రిణ మందినది. ఆర్యక్షత్రియుఁడు, నిమిషాంబికాభక్తుఁడు, దాత, సుందరరూపుఁడు, కొండపల్లి వేంకటశివార్యులశిష్యుఁడు. ఈకవి 19 వ శతాబ్దమున నున్నయాధునికుఁడు.

నిమిషాంబాశతకము.

చ. వితరణచే తరింతునని వీక్షణఁజేసిన మందభాగ్యుఁడన్
వ్రతనిరతోపవాస జపవహ్ని సపర్యలు సేయనోగినే
నతిశ్రుత సత్పరిశ్రమల నాంతరశుద్ధినిఁ జెందమార్గుఁడన్
హితమతి నేలుమింక జగదీశ్వరి శ్రీనిమిషాంబికామణీ॥ 9

చ. హరిణి తిలోత్తమోర్వశి ముఖాచరవారనితంబినీమణుల్
వరుసగ నాడ కింపురుష నైణిక కిన్నర పర్యలంచిత
స్వరములఁ బాడవిష్ణువిధి వాసవముఖ్య సుపర్వులందరౌ
దరమునఁజూడ సంతసముఁ దాల్చెదు శ్రీనిమిషాంబికామణీ॥ 1?

మందపాటి రామకృష్ణకవి

"ఆంధ్రదేశంబున శ్రీమందపురి యనుదివ్యదేశమందు వెలసియుండు శ్రీసీతారామస్వామివారి భక్తుం" డగు రామకృష్ణకవి వ్రాసిన యేకప్రాసకందశతకము. కవివివరములు తెలియవు. ఆంధ్రదేశమున మందపాటివారారార్వేలనియోగులు క్షత్రియులుకూడ నున్నారు. ఈతఁ డార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీరామశతకమును వ్రాసెను.

శ్రీరామశతకము.

క. శ్రీరామ సంతతార్చిత,చారణ గంధర్వ సిద్ధ సాధ్యస్తోమా
వారణ దుఃఖనివారణ, దారుణచక్ర నిజధామ దశరథరామా! 20

క. శ్రీరామ నీదునామము, ధారుణిలోఁ నిఖిలభక్త తతికీప్సితముల్
నీయఁగ కామధేనువు, చారణ గంధర్వధామ! జగదభిరామా! 38

బొడ్డు లక్ష్మీనారాయణకవి

ఇతఁడు గొడవర్తి తిరువేంగళాచార్యశిష్యుఁడు. "మృదుమధురాంధ్రకవిత్వవైభవసాంద్రుఁ" డగు బొడ్డు లక్ష్మీనారాయణకవి నరసింహునిపుత్రుఁడు. హేలాపురిశతకము వ్రాసి యేలూరిపురంబున వెలసియున్న వేణుగోపాలుని సంబోధించి చెప్పినది. మాయూర బొడ్డువారు వడ్రంగు లున్నారు. బొడ్డువారు కృష్ణామండలమునఁ గమ్మవారున్నారు. ఈతఁ డేకులమునాఁడో? విరహిణీశతకములతరగతి కీశతకము పోలికకలదు.

హేలాపురిశతకము.

సీ. దినకరశశినేత్ర దివ్యాభరణగాత్ర, నిరుపమానచరిత్ర ధరపవిత్ర
కమలాలయాభర్త కాళీయఫణినర్త నమితపుణ్యావర్త నాదికర్త

పద్మశోభితవక్ష పాపపుంజవిశిక్ష, దీనరక్షణదీక్ష దివిజపక్ష
మహిమాభిసంకీర్ణ మానితక్షామ్రపూర్ణ, జీమూతజితవర్ణ శ్రీసువర్ణ
చేఁ ధరమమ్మ పోషింపజాలమేల, మేలమునిలోల సద్గురుశీలయనుచు
లలితమణిభాసురంబు హేలాపురంబు, వేణుగోపాలు తోడితేవే లతాంగి॥ 9

సీ. శిరమందు నిరవొందు సిరినొందు సికఁబొందు, నిరుఁగెలంకులయందు నీటుఁజూప
ననువొందు నుదురందు లనుకందు దళుకొందు, మినుకకాటుకబిందు మిసిమి నెరప
రతనంపు తతిఁబెంపు నతిసొంపుఁ గులికింపు, కనకతాయితులింపు కాంతిఁగింప
లలితంపుఁ గలిపింపు రవణంపు రవణింపు, విషయంపు రహినింపు విధఘుఁఖోఁప
కేళికలసోలి యెదవ్రాలి కినుకమాలి, బాళికలబాళి వగజోలిఁ గొలుపుగేళి
లలితమణిభాసురంబు హేలాపురంబు, వేణుగోపాలు తోడితేవే లతాంగి! 2

ఫక్కి అప్పలనరసు

ఈకవి కుమారశతకమును వ్రాసెను. పద్యములఁజూపెదను. ఈతఁడాధునికుఁడు, దైవభక్తికలవాఁడు.

క. ఆజ్ఞయొనర్చెడి వృత్తుల, లో జ్ఞానముగలిగి మెలఁగు లోకులు మెచ్చన్
బ్రాజ్ఞతయుఁగలిగియున్నన్, బ్రాజ్ఞులలోఁ బ్రాజ్ఞుఁడౌదు ప్రబలికుమారా! 2

క. పెద్దలువద్దనిచెప్పిన, పద్దులఁబోవంగఁరాదు పరకాంతలనే
ప్రొద్దున నెదఁబరికించుట, కుద్దేశింపంగఁగూడ దుర్వికుమారా॥ 5

క. కల్లలగుమాటలాడక, యెల్లజనంబులకు వేగ హృదయముకడు రం
జిల్లఁగఁ బల్కుము నీకది, తెల్లమిరహిఁగీర్తిఁగాంచు తెరవుకుమారా! 1౮

సంవత్సరాదిసంచికలో సీతనిగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు. "వీరు విశాఖపట్టణము నందలి నల్లిపురమున నివసించియున్నారు. వీరికి సంస్కృతాంధ్రములయందు మంచిపాండిత్యముకలదు. వీరు నిర్వచన హేమలతాకావ్య మను ప్రబంధమును, బాలికారత్నబోధిక, కుమార శతకము, ముకుందమాల, మొదలగు గ్రంథములను రచియించినారు. వీరి కిపుడు డెబ్బదిసంవత్సరములకుఁ బైఁగా నున్నను మనోబలము గలిగి

కాలక్షేపమును జేయుచున్నారు." పుట 243, ప్రథమసంవత్సరాది సంచిక (ఆంధ్రపత్రిక.)

ఎల్లయ

ఇతఁడు శ్రీబాలగోపాలశతకము వ్రాసెను. ఈకవి కాత్యాయనసూత్ర భారద్వాజగోత్రుఁడు. లక్షణశాస్త్రసమితాత్మనాసక్తుఁడు; ధన్యకావ్యవినోది, బ్రాహ్మణుఁడు, బాలికాశాలికోపాధ్యాయవర్యుఁడు. ఇందలిముక్తాపుర మెచ్చటిదో?

సీ. దండమొక్కటి నీకు పుండరీకదళాక్ష, పదిదండములు నీకు పద్మనాభ
నూరకులోత్తంస నూఱుదండములయ్య, వేయిదండములు వేదవేద్య
పనివేలదండముల్ పతితపావననీకు, లక్షదండంబులు పక్షివాహ
పదిలక్షదండముల్ పవనభుగ్వరశాయి, కోటిదండంబులు కుజనహరణ
ఇన్నిదండంబు లొనరించి యిందిరేశ, నన్ను మన్నించి బ్రోవుమో నళిననేత్ర
శ్రీవధూల్లాస ముక్తాపురీనివాస! బాలగోపాల రాధికాకేళిలోల॥ 4

ఈపద్యము సత్యభామ భాగవత యక్షగానమునందుమాధవిచేఁ జెప్పింపును.

సీ. నిఖిలలోకంబులు నీవని భావించి, యజ్ఞానరాసుల నడఁచిపెట్టి
మదమత్సరాదులఁ గుదియించి యటుమీఁద, పంచేంద్రియములచే పట్టుపడక
సకలజీవులయందు సముఁడనై వర్తించి, మోహసాగరమున మునఁగకెపుడు
నీనామరూపముల్ నిరతంబు భజియించి, నవనవభక్తితో ననవరతము
నీదు పాదాబ్జములసేవ నింపెలర్ప, నేయుటకుబుద్ధి నాకిమ్ము శేషశయన
శ్రీవధూల్లాస ముక్తాపురీనివాస, బాలగోపాల రాధికాకేళిలోల॥ 16

కింకరు కన్నయ

ఈకవి పార్థసారథికృష్ణశతకమును వ్రాసెను. ఇదియుఁ జెన్నపురియందలి తిరువల్లిక్కేణిలో వేంచేసియున్న శ్రీపార్థసారథిస్వామి వారిపైఁ జెప్పినశతకమే! కందపద్యశతకము. వివరములు తెలియావు.

పార్థసారథిశతకము.

క. గంగా యమునా శారద, సంగమమునఁ గ్రుంకులిడియు సయ్యనజనితా
లింగముఁగల దేవస్థల, సంగతిఁగన ముక్తి పార్థసారథికృష్ణా! 10

క. ఎలుకేదైవము వినుమీ, యెలుకేపరమొందఁజేయ నేలుకేయెలుకా
యెలుకో వఁజపో తెలివో. సరిగాఁగన ముక్తి పార్థసారథికృష్ణా॥ 31

కొనుకొలను నాయనప్ప

ఈతనికే వేంకటదా సనునామాంతరము. ఇతఁడు శ్రీమత్తింత్రిణీగర్తపుర పట్టాభిరామశతక" మని యొకశతకము రచియించెను. చింతగుంటపాలె మనుబందరులో నొకపేటపేరున కిదిగీర్వాణము. "చింతగుంటపాలెపురామా!" అని కవి యచ్చతెలుఁగుగఁ జెప్పచుండ నిది ముద్రించినవారీగీర్వాణపర్యాయపదము ముఖపత్రమునఁ బైవిధము గనచ్చువేసిరి. 1816 వ సం॥రములోఁ బైకవి 12 వత్సరముల ప్రాయమున నుండఁగా నీశతకము వ్రాసెనఁట. ఇదియే సత్యమైన నాశ్చర్యకరముగ నున్నది.

క. నెక్కొను నిక్కుపుమక్కువఁ, జిక్కుచు నీచక్కఁదనపు జిగిచెక్కరకే
దక్కితిఁ జిక్కితి మ్రొక్కితి, పక్కన నగ చింతగుంటపాలెపురామా॥

నారాయణయ్య

ఇతఁడు నారాయణశతక మనుశతక మొనర్చెను. ఇది పదశతకము. నారాయణయ్యగారిచే రచియింపఁబడిన దని ముద్రాపకు లనుచున్నారు. ఇది స్త్రీలు చాలమంది చదువుదురు. గ్రంథమునఁ గవిపేరు తెలియుట కాధారములు లేవు. ఇందు వేదాంతము తేటమాటలతో బోధించెను.

చిన్ననారాయణశతకము.

శ్రీరమా హృదయేశ్వరా!-భక్తజన-చిత్తజలరుహ భాస్కరా!
కారుణ్యరత్నాకర!-నీవగతి-కావవే నారాయణా॥ 1
పాపకర్మములఁజేసి-నరకకూపములఁ బడఁజాలనికను-
నీపాద భక్తియొసఁగి-యొక్కదరిఁ జూపవే నారాయణా॥ 2

మండ రామస్వామికవి

ఇతఁడు పక్కలంక రామజోగోరావుగా రనుజమీందారుపై "శ్రీరామజోగారాయశతకము"ను రచియించెను. "జోగారాయా!" యనుమకుటము.

క, శారద నీరద పారద, హీరమహాశేంద్రదదలరి హిమరుచిర శ్రీ
శారద ప్రసన్న గావుత, సూరిజనవిధేయరామ జోగారాయా!
క. బలవిజయ విలాసముని, గ్మలహృద్గత పాండురంగ మాహాత్మ్యంబై
వెలయు మనుచరిత్రము మం, జులతావక మహిమ రామజోగారాయా!

పిళ్ళారిశెట్టి కోదండరామకవి

ఈతఁడు కలిఋషిగోత్రజుఁడు. వేంకటస్వామికి ద్వితీయపుత్రుఁడు. "విజయసంవత్సరాశ్వయుజశుక్ల"మం దీశతకము వ్రాసెను. కాంచూరి అప్పలాచార్యులశిష్యుఁడు. నెల్లూరి రంగనాయకస్వామి కంకితము. కవి వివరము లింతకంటెఁ దెలియవు.

రంగనాయక శతకము.

సీ. మఖకోటిభానుల ధిక్కరించుఁ బ్రదీప్తి, గల్గునీదివ్య విగ్రహముఁజూపు
శంఖగదాచక్ర శార్ఙ్గఖడ్గములతోఁ, బొసగు చతుర్భుజములనుజూపు
కమనీయమైయొప్పు కౌస్తుభరత్నంబు, గల్గియున్నట్టి వక్షంబుఁజూపు
హలికులిశాదిచిహ్నముల రాజిల్లెడు, త్వత్పదాబ్జములు మోదమునఁజూపు
గీ. మన్ననావంటి యాశ్రితకు చిన్నబరుప, తగదుమనివాంఛ లొసఁగవే నగధురీణ
బుధజనోల్లాస నెల్లూరి పురనివాస, రంగనాయక కోదండ రామపోష॥

బృందావనము లక్ష్మణదేశికుఁడు.

ఇతఁడు కర్లపట్టణము నివాసియఁట! ఇతఁడు "సంస్కృతాంధ్ర కవితావిఖ్యాతుఁడు." "శ్రీరామావర దేశిక" శిష్యుఁడు. రామాయణ కథాసంఘటితముగ రాజకంఠీరవశతకము వ్రాసెను. ఇతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1870 ప్రాంతములవాఁడు కావచ్చు నని తెలియుచున్నది. వైష్ణవుఁడు శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

కవిచరిత్ర మున్నపద్యములు.

"శా. శ్రీరామాయణ సత్కథామ సరణి శ్రీనొప్పు నీపద్యముల్॥" 123
"శా. భారద్వాజకులాబ్ధిశీత కిరణప్రఖ్యాతిచే నొప్పమా
శ్రీరామావర దేశికేంద్ర కృపచేఁజెల్వొందు నీవృత్తముల్॥" 124

మ. ఇది బృందావనవంశ వార్ధిశశి భృన్నిరేజపత్రేక్షు స
ద్వదభక్తాగ్ర శిరోమణుల్ విబుధసంభావ్యుల్ త్రయీసాగరుల్

విదు లత్యద్భుత సంస్కృతాంధ్ర కవితావిఖ్యాతు లష్టాదశా
ర్థదులౌ లక్ష్మణదేశికుల్ నుడివె రామారాజకంఠీరవా! 125

శైలికిఁ బద్యములు.

మ॥ ధరణీనాథుఁడు వేడ్క దేవర నయోధ్యారాజ్యసింహాసన
స్థిరుఁగావింపఁగఁ బెత్తనంబొట నీతే మాలికామ్యార్థమై
తరుణిం కేకయపుత్రిలోఁదలచి యాతన్వంగి సౌభాంతిమో
హారముంజొచ్చెఁగదా తలంప రఘురామారాజకంఠీరవా! 36

మ. కరకంతుండు నిజాంతరంగమునఁ దాకాంక్షించి నీమూర్తి హృ
త్సరసీజాతమునందు వేడ్క నిలువొందంజేసి నీపేర ఘీ
కర సంసారమహాబ్ధికిం దరణిగా కామారికింజెప్పె ది
వ్యరహస్యం బిదిమంత్రమంత్రమని రఘురామారాజకంఠీరవా॥ 4

రత్నమాంబ.

ప్రబంధములలో మొల్లవలె శతకములలోఁగూడఁ జాలమంది వనిత లున్నారు. శతకములు వ్రాసిన స్త్రీ లింక ననేకులు కలరు. ఈమె శ్రీ వేంకటరమణశతకమును రచించినది. "వేంకటరమణా!" యని యేమకుటముతో నందము లైనకందములఁ గూర్చినది.

క. నీదాసదాసినగు నా,కేదరిఁ జూపెదొభవాబ్ధి నీఁదఁగఁజాలన్
నీదయ శ్రీధరనమ్మితి, వేదాంతవిచార ధీర వేంకటరమణా!

ఇట్టి మధురకందముల నీకవయిత్రిమణి చక్కనిభావము లేర్చి కూర్చినది.

మంత్రి వంశాబుధి సోముఁడును, పెనుగొండ్ల గోత్రుండును రూప్షానుపేట హేమభూపతి పెద్దకొడుకు నగునసంతభూపతి యర్ధాంగి రత్న మగునీరత్నమాంబ కాలనిర్ణయమున కీశతకమునం దాధార

57

ములు లేవు. ఆధునికులరా లనిసందేహించెదను. గోత్రనామములు చెప్పకొనినపద్య మిది.

సీ. అవనిపైమంత్రి వంశాంబుధి సోముండు, పెనుగోళ్ళగోత్రుండు ప్రియఘనుండు
యెలమిరూప్షాన్పేట హేమభూపత్యగ్ర, తనయుఁడు నతులసద్ధర్మశాలి
భవ్యుఁడనంతభూపతి యానరేంద్రుని యర్ధాంగి యగు రత్నమాంబయందు
శ్రీ వేంకటేశుఁ దక్షిణకటాక్షంబుఁ, జేర్చియు శతకంబుఁ జేయుమనుచు

గీ. యాజ్ఞనిచ్చినఁ జెప్పెను ప్రాజ్ఞులిదియుఁ, గరుణ వెలయఁగ జూచి సత్క్రమముతోడ
లక్షణాదులు చెడిన సలక్షణముగ, తీర్పఁజేయుఁడి మదుల సందేహ ముడిగి ॥

శతకము చివర రెండుకందార్థములును, తిరుపతి వేంకటేశ్వర స్తోత్రమయ మగుద్విపదయుఁ గలవు.

క. ఆడింతువు మదిలోపల. నీడలుగాఁ దోఁచునట్టి నిగమాదుల నీ
వాడవు వాటినిగూడుక, వేడుకతోనించుకైన వేంకటరమణా!

క, చుక్కల నెన్నఁగవచ్చును, మక్కువనీనామరూప మహిమల్ క్రమతన్
లెక్కింపబ్రహ్మకైనన్, నెక్కసమై తోఁచబడను వేంకటరమణా!

క. వేఁడను ధనధాన్యంబులు, వేఁడను దీర్ఘాయు వవని వేఁడనుకీర్తిన్
వేఁడను వైకుంఠాదుల, వేఁడెద నీపాదసేవ వేంకటరమణా!

ఇట్లు ముద్దుపద్దెముల నీముద్దియ వ్రాసి తనభక్తిని వెల్లడించు కొనెను. శైలియు, గమనమును చక్కఁగ నున్నవి.

గంగనపల్లి హుసేన్ దాసు.

ఈతఁడు హుసేన్‌దాసుశతకమును వేమన్నవలె వ్రాసిన వేదాంతి. ఈతనిఁగూర్చి గ్రంథప్రకాశకు లిట్లువ్రాసియుండిరి. "శ్రీమాన్ హుసేన్ సచ్చిదానంద స్వరూపః॥ అఖిలవేదాంతార్థ ప్రతిపాదకంబును, నాఖిలముముక్షుజన యాపేక్షితంబులైన ఈహుశేన్ సుజనవర్యానుగీతశతకంబును ఈగ్రంథము కడపజిల్లా పుల్లంపేటతాలూకారాజం

పేటనివాసు లగు మృదుమధురమనోహారకవీశ్వరుం డగు మహామ్మదీయవంశపయః పారావార రాకాసుధాకరుం డైన శ్రీగంగనపల్లి సయ్యదుసబీసాహేబు సత్యవరసుపుత్రుం డగు సయ్యదుహుసేన్ సుజన వర్యునిచే రచియింపఁబడినది.” ఈపీఠికవాక్యముల సత్యాసత్యములు పాఠకులే క్రిందిపద్యముల వలన గ్రహింపఁగలరు. ఈతఁడు వేమన్న ననుసరించిన వేదాంతి. ఇందు నీతివైరాగ్యములు, బ్రాహ్మణనిందయుఁ గూడ నున్నవి.

గీ. బ్రహ్మకులమని బాపల పాదములకు, పూజసేయుచునుందురు భూమిజనులు
కులముదెలియక చెడిరి యోగ్యతములేక. దర్మగుణధుర్య శ్రీహుసేన్ దాసవర్య!

గీ. పప్పుకూడని వినిమూర్ఖ బాపలెల్ల. పసులు నూటాము డైనను పసులువిడిచి
పోవుగతి పామరులతోటి పొందువిడువ. ధర్మగుణధుర్య శ్రీహుసేన్ దాసవర్య!

గీ. కల్లుసారాయిఁయునుదాగి కష్టపడుచు, వళ్ళునుఅచుచు తమపైని వాంఛవిడిచి
కల్లలాడుచునుందురుకతినమతులు, ధర్మగుణధుర్య శ్రీహుసేన్ దాసవర్య

ఇతఁడు కావ్యాదిని మహామ్మదును, అబాబికర్ ఉమ్మరులని ఉస్మానలీయని యున్న అసహాబులను, హాసన్ హుశేన్ పీరులను, సర్వ పైగంబురలను బొగడి, కాళిదాసాదికవులకు మ్రొక్కు లిడెను. 117-125 పద్యములలోఁ దనవంశవివరములఁ జెప్పుకొనెను.

ఈతఁడే వ్రాసిన కుమతిశతకముకూడఁ గనఁబడుచున్నది. సుమతికి బుద్ధులేల? కుమతికే చెప్పవలె నని వెంకటాద్రియనుకవి మఱియొకకు మతిశతకమును వ్రాసెను.

క. అక్కఱగలిగినవేళల, చక్కఁగ బంధువులఁజూచి చాలగమదిలో
మక్కువతోడ నుతించెదు, గ్రక్కునచెడు దండువలన గాదాకుమతీ॥　　1

క. ప్రియమునుగలుఁగని కొలువును. నియమము లేనట్టిపూజ నెన్నఁకమదిలోఁ
దయకును సమముగుపదమును, నయముగఁ గానంగలేర మె నవనిలొకుమతీ॥　　4

మండనేముల వెంకయ

ఇతఁడు “ననసుగుణధామసచ్చిదానందరామ” యనుమకు

టముముతో గీతపద్యశతకమును రచియించెను. భక్తిజ్ఞానముల బోధించెను. కవివివరము లేమియుఁ దెలియవు. కవి 19వ శతాబ్దము వాఁడై యుండును. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

సచ్చిదానందరామశతకము.

గీ. పరమ మునిశాపమున నున్న బండరాతి, చెలువఁజేసిన నీపాదములనుఁ బ్రీతి
భావముననిల్పి దలఁచినఁ బాయుభీతి, నవసుగుణధామ సచ్చిదానందరామ! 21

గీ. సాధనచతుష్టయంబును సరగనొంది, పరమసాధులుచేయు దీవనలఁబొంది
మేఁగుభక్తుఁడుముక్తుఁడా మేలుఁబొంది, నవసుగుణధామ సచ్చిదానందరామ! 35

చిత్రావఝ్ఝుల సూర్యప్రకాశకవి

ఈకవి 30,40 సం॥ రములక్రింద నుండువాఁడు. పిఠాపురప్రభువగుశ్రీరావుగంగాధర రామారాయాశ్రితుఁడు. సంస్థానపండితుఁడు. ఇతఁడు శ్రీరామపాదస్తవసహితంబగు దీనచింతామణిశతకమును రచియించెను. "దీనచింతామణీ" యనిమకుటము. గ్రంథము 4979కలియుగాదికిఁ బూర్వము రచియింపఁబడినది. అనఁగా క్రీ॥శ॥ 1879కిఁ బూర్వము. ఇతఁడు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ జాలప్రజ్ఞకలవాఁడు; భక్తుఁడు.

శా. చేయంజాలక మంచికార్యములు దుశ్చేష్టార్థమై కృత్రిమో
పాయంబుల్సమకూర్చు హీనుఁడు మహాప్రాగల్భ్యసంయుక్తుఁడై
ధీయుక్తుండు భవత్పదాబ్జములఁ జింతించు న్దయాసాగరా
మాయాతీత విహారధీర రఘురామా! దీనచింతామణీ!॥

మ. అకలంకాత్మకులయ్యుఁ గొందఱు భవద్ధ్యానంబుచేనున్న సే
వకబృందంబుల కోర్కెఁదీర్చుటకునై స్వప్నంబున న్వచ్చి ర
మ్యకటాక్షంబులఁ జూచుచు న్నగుచు సంభాషించెదీవన్న న
మ్మక వాదించెద రేమిసేయుదును రామా! దీనచింతామణీ! ॥

మండపాక పార్వతీశ్వరకవి

ఈతఁడు 1833లో జన్మించి 1897లో మరణించిన ప్రసిద్ధకవి. సంస్కృతాంధ్రములఁ బండితుఁడు. ఈతఁడు వ్రాసినగ్రంథము లనేకము లున్నవి. చాటుకృతు లెనుబదివఱకుఁ గనఁబడుచున్నవి. ఆపేరులవివరములు అముద్రితగ్రంథచింతామణి సంపుటము 7 సంచిక 7 పుట 30 లో వివరించియున్నారు. కవి పండ్రెండవయేట నారంభించిన కందపద్యములు మొదలు యేకప్రాసశతకములు, చిత్రకవిత్వశతకములు పెక్కులు వ్రాసెను. సమస్తదేవతలమీఁదనుగలవు. మంచిధారకలవాఁడు. వీరిచరిత్రము సంపూర్ణముగ హరిహరేశ్వరశతకపీఠికగ నున్నది. ఒక్కశతకము నుండి శైలి కొక్కపద్యము వ్రాసెదను.

శ్రీగోపాలకృష్ణశతకము

సీ. చిత్తజాతునిఁగన్న మత్తకాశినిబత్తి, జొత్తిలియొకయదుగొత్తుచుండ
పిత్తవతీయశోవిత్తయాబిత్తరి, పొత్తుమై నొకపదంబొత్తుచుండ
నత్తుంగరుచులగు రొత్తహస్తములు క, ట్యుత్తమాంగస్థలుల్ హత్తివెలయఁ
దత్తత్ప్రమర్ధసంపత్తికై ప్రజలు ప్ర, పత్తిమైగేల్గవలెత్తిమొక్క
గీ. మెత్తనగు పాపరామెత్త నొత్తిగిలఁగ, నత్తమిలి బత్తులకు నెల్ల బుత్తిముత్తి
లిత్తువఁట క్రొత్తయేయిట్టివృత్తినీకు, భక్తపాలనతృష్ణగోపాలకృష్ణ॥

వీరువ్రాసిన హరిహరేశ్వరశతకమున కవిస్వీయచరిత్రము సంపూర్ణముగ వ్రాసియుండెను. వీరిది పండితవంశము. వారందఱు వ్రాసిన కృతులపేర్లు పైచింతామణిలోనే యున్నవి.

మృత్యుంజయస్తవము. (అంత్యకవిత్వము.)

క. భృత్యులనెల్లప్పుడుఁ గృత, కృత్యులుగాఁజేయు శివుఁడు గృపచేననుచున్
నిత్యము విను చుండుటచే, మృత్యుంజయునకు నమస్కరింతుఁదరింతున్. 4

క. జాత్యాశ్రమానుగుణధ, ర్మత్యాగ నిదానమైన ప్రబలాజ్ఞానం
బత్యయ మొందునటుల్ గను, మృత్యుంజయునకు నమస్కరింతుఁదరింతున్.

సీతారామచన్ద్రశతకము.

క. శ్రీజనకసమంచితపద, మై జగదానంద కందమై నీరోజా
రాజిల్లుచున్న కవనము, షేఁ జొక్కింతునినుఁ బ్రేమ సీతారామా! 1

బండరుపల్లి రామకృష్ణకవి

ఇతఁడు శ్రీషికిందాబ్రానగరేశ్వరశతక మొండు రచియించెను. "శ్రీషికిందాబ్రాఖ్యనగర సంస్థితమహేశ స్ఫురితగౌరీస మేత శంకరశివేశ!" యని మకుటము. ఇతఁడు కులగోత్రము లిట్లు తెల్పుకున్నాఁడు.

సీ. వసుధ బండరుపల్లి వంశాబ్ధిచంద్రుండ, హనుమనమంత్రికి నాత్మజుండ
లలితభారద్వాజ లక్షణగోత్రుండ, సొరిదినాపస్తంబ సూత్రజుండ
భూరి కృష్ణానదీతీరవాసుండను, రామకృష్ణకవీంద్ర నామయుతుఁడ
కాళికోపాసన కారుణ్యసిద్ధుండ, భవదీయపాదాబ్జ భక్తియుతుఁడ

గీ. గానబుధజనకారుణ్య ఘనతవలన, శతమొక్కటి నీకు నేఁజేసినాఁడ
శ్రీషికిందాఖ్యనగర సంస్థితమహేశ, స్ఫురితగౌరీసమేత శంకరశివేశ॥

పైపద్యమువలన నీతఁ డాపస్తంబసూత్రి భారద్వాజగోత్రము వాఁడనియు, హనుమన్నమంత్రి కాత్మజుఁడనియు, కృష్ణానదీతీరవాసుఁడనియు, కాళికోపాసకుఁడనియుఁ దెలుపుచున్నాఁడు. షికిందాబ్రానగర మనఁగా సికిందాబ్రాదే! నైజాముమండలములోనివాఁడగుట నాదేశముఖ్యనగరము నందలిమహేశుఁ డీతని కిష్టదైవము కాఁబోలు. ధవళాగరు దశరథరాయఁ డీతనిపోషకుఁడు అతఁడు దానరాధేయుఁ డనియు, గుణాఢ్యత్వుఁ డనియు, బాలాజీలక్ష్మీభాయిదంపతులకుఁ బుత్రుఁ డనియు నాతని వర్ణించెను. పోషకుఁడు మహారాష్ట్రుఁడో మాధ్వుఁడో తెలియదు. 99వ పద్యములో నీతనిరక్షింపుమని కవి శివునిఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడు. ధవళాగరాన్వయుఁడని చెప్పుచున్నాఁడు.

సీ. సకలపాతకకోటి సదనంబు బహుదుఃఖ, సముదయంబులకెల్ల జన్మభూమి
కామాదిశాత్రవ గణములకిరువిల, నీషణత్రయముల కింపునెలవు
బహుళాశలనుఁబట్టు భూమి నీసులవిత్త, బంధురబంధ సంప్రాప్తసీమ
బహురోగపీడిత భంగ కలాపంబు, జననకర్మలకాది సదనమవని

గీ. ఇట్టిసంసార సౌఖ్యంబు లేమిఘనత, యనుచు నినుఁజేరుమార్గంబుఁ గనుటమేలు
శ్రీషికింబాఖ్యనగర సంస్థితమహేశ, స్ఫురితగౌరీసమేత శంకరశివేశ||

కవి దశరథరాయని యాశ్రితుఁడై బహుశః యాలెనియుసికి యగు పికిందార్బాదు పోయినప్పుడాలసికొర్కెపై నీశతక మచ్చటి శివునిపైఁ జెప్పియుండవచ్చు నని తోఁచుచున్నది.

దామరాజు లక్ష్మణదాసు

ఇతఁడు సీతారామశతకమును రచించెను. "రామా!" యనియె మకుటము. ఇతఁడాఱువేలనియోగి. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. కడపద్యమున నిట్లువ్రాసినాఁడు.

క. భాసురముగ మల్కాపుర, వాసుఁడనై వెలసినావొ వసుధాస్థలిపై
నాసించియుంటిలక్ష్మణ, దాసాధిపయిమ్ము మభయదానమురామా!

దామరాజువారు రేలూరునైపుల నున్నారు. ఇతఁడు మల్కాపుర వాసియేమో? మచ్చునకు రెండుపద్యము లుదాహరింతును.

క. తలఁచెద ఘననిభ గాత్రము, తలఁచెదనీ, నగుమొగంబు దలఁచెద గుణముల్
తలఁచెద మధురోక్తుల నే, తలఁచెదపద కంజయుగము తప్పకరామా|| 30

క. ముగ్గురువేల్పులలోనీ, వగ్గలమైనట్టివేల్పు వంచునునిని నీ
దగ్గఱనుఁ జేరినాఁడను, యొగ్గమియు సేయఁబోక యేలుమురామా! 46

ఈతనికాల మెప్పుడో తెలియదు.

శృంగారకవి వేంకటరాముఁడు

ఇతఁడాధునికుఁడు. మాధవశతకమును రచియించెను. "మాధ

వా!" యనిమకుటము. భరద్వాజగోత్రుఁడగు "అవసరాల వేంకటాద్రి యనకును రమణమ్మకును" బుత్రుఁడగు సీతరామయ్య గారిగ్రంథమును ముద్రింపించెనఁట! కవి కౌండిన్యగోత్రుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రము వాఁడు. విఁజరము కాపురస్థుఁడు. పల్లయకుమారుఁడు. బ్రాహ్మణుఁడు, భక్తుఁడు, నని తెలియుచున్నది.

మాధవశతకము.

ఉ. కూరిమితో దురాశలను కొమ్మలుమాత్రము గల్గినట్టి సం
సారమహీజమందు ననిశంబుఁజరింప మరందవారిచే
కూరునె మానసాళి కతికోమలమైన భవత్పదాబ్జము
ల్చేరిభజింప లభ్యమగు శీఘ్రముగా వనమాలిమాధవా! ॥

ఉ. గోపికలందఱున్గుములుగూడుకవచ్చి యశోదఁగాంచి మీ
పాపఁడు మీఁగడల్పెరుగుఁ బాలును నిచ్చటఁద్రావిపోవనె
ట్లోపుదుమమ్మ రాసుతుల కూర్జితమా యిటువంటి చైదము
ల్కాఁపుర మెట్లొనర్తు మనఁగాఁ గద గట్టెను రోట మాధవా ॥

మున్నంగి వేంకటదాసకవి

ఇతఁడు వేణుగోపాలశతకము వ్రాసెను. భక్తిరసప్రధానము. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, హారితసగోత్రుఁడు, ఆర్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. అతిదానశీలుఁ డగుమున్నంగి సుబ్బయపుత్రుఁడు. గ్రంథకర్తయే వ్రాసినప్రాఁతగ్రంథము వెలగపూడి దానయ్యగారికిఁ జిక్కినట్లు (ఆంధ్రపత్రిక 8-10-1919లో) వ్రాసియున్నారు. శైలి కొకపద్యము చూపెదను.

సీ. మించుక్రొమ్మించు కొంచించు నెమ్మేనితోఁ, దళుకుచెక్కులకాంతి బెళుకుతోడ
కమ్మపాఁజులడాలు గ్రమ్మ నెమ్మొగముతో, కులుకుతో మురిపెంపుపలుకుతోడ
నగవుతో భ్రమియించు వగతో నొయారంపు, నటనతోఁ గుదురైన డిటముతోడ
కచకుచాభరణ సంకుచితమా నడుముతో, చరణమంజీర నిస్వనముతోడ

గీ. నెదుటనిలిచిన రాధను నుడుట గుబ్బ, లంటఁగదిసిన సామినా వెంటరార
శ్రీశ మునికోటిపురవాస చిద్విలాస, వేణుగోపాల రుక్మిణీప్రాణలోల! ॥

తోలేటి లింగయ

ఈతఁడు పంచాక్షరీగాణాపత్యమంత్రోపదేశము నొందిన సాత్వికానందవేది నని చెప్పుకొనెను. తోలేటి లింగయామాత్య విరచిత మని వ్రాసికొనెను. తోలేటిపట్టణకేశవస్వామికిఁ గృతి. విరహిణశతకము లలోఁ జేరినది. కవిత చక్కఁగ నున్నది. కవి బుద్ధిమంతుఁడే! ఈస్టిండియాకంపెనీకిఁ దరువాతవాఁడు. ఆధునికుఁడే! ఈతనివివరము లింతకంటెఁ దెలియలేదు.

తోలేటికేశవశతకము.

సీ. నాసాగ్రమౌక్తికాభాసమైత్రీభూత, హాసదీప్తముఖాబ్జ మమరువాని
గళకౌస్తుభ ప్రభామిళితాంగములమించి, యత్యున్నతాంసంబు లమరువాని
బర్హిపింఛప్రభా భాస్వత్పీతాంబర, కమనీయ కటిదేశ మమరువాని
అలవేణునాదాను గుణనూపురనినాద, సమకేళికానృత్య మమవారుని

గీ. దివ్యమంగళవిగ్రహ నర్తకంజ, కలితవక్షస్థలేందిర గల్గువాని
వనిత తోలేటిపట్టణ వాసుఁడైన, కేశవస్వామిఁ జెరాకేందువదన॥ 34

ముగ్గిసెట్టి పులియప్ప రేడు

ఈతఁడు వీరశైవుఁడు. వీరన్నపౌత్రుఁడు; రామన్నశెట్టిరాచమదేవులకుఁ బుత్రుఁడు; త్రిపురాంతకునికిఁ దమ్ముఁడు. కల్లూరి చిక్కయదేవరపుత్రుఁ డగునలవూరి దేవరారాధ్యునిమనుమఁ డగుశరభయ్యదేవరకు, కవి శిష్యుఁడు. 100 సీసపద్యముల శతకము రచియించెను. శివభక్తి, విష్ణుదూషణము, శివభక్తులస్తుతులును గలవు. వేదాంతము లేకపోలేదు. ఇతఁడు చాలకీర్తనలు, శైవచరిత్రము, 50 సం॥

రములు నిండకుండ నీశతకము, కేదారవ్రతకథ మొదలగుగ్రంథములు రచించితి నని చెప్పుకొనినాఁడు. (98 పద్యము.)

మల్లెలరామలింగశతకము.

సీ. ఇల్లాలు గుణవతియైన యింటికికీర్తి, ఘటియించు దిశలు ప్రకాశముగను
ప్రబలు సౌభాగ్యంబు పాలుపొంగినరీతి, సిరివచ్చి వాకిటఁ జేరియుండు
సకలగుణసంపదల్ సరవితోడుతనొప్పు, మదికిసంతోషంబు వదలకుండు
పాడిపంట లభీష్ట ఫలితంబు నేవేళ, సకలకార్యంబులు సఫలమౌను
గీ. మన్నుఁబట్టిన బంగారమైరహించు, కులములేటికి వనితల గుణముకులము
భక్తజనసంగ భక్తులప్రాణలింగ, రక్తియలరంగ మల్లెలరామలింగ! || 97

ఈపద్యము నందలికవిభావము చక్కఁగ నున్నది. కులములేసి జంగమునుతప్పియుండు నిశ్చయమైన సత్యమునొకదానిని వెల్లడింపఁగలిగెను.

రంగయ

ఇతఁడు వసుదేవనందనశతకమును వ్రాసెను. ఈకవి 107 పద్యములో బంధకవిత్వమున "శ్రీశ-రంగయ శుభకవితా యనురెండుద్ధారకము లున్నవి" అని ముద్రాపకులు చూపియున్నారు. కవిపేరు చెప్పుకొనెను. మన్నవ లక్ష్మణార్యుఁ డను విద్యాగురువు శిష్యుఁడ ననియు, "గదాగ్రజ సుబ్బమ యాదినార్లకుఁ" పుత్రుఁడ ననియు, రంగయ ననియుఁ గవి 104వ పద్యమున వ్రాసికొనెను." శ్రీధరభూమి వేంకటగిరి న్మదిగంజిలఁ బాతకోటనారాధితుఁ డౌచు శ్రీవరదరా జని పేరు వహించియున్న నానాథుఁడ"వని భగవంతునిఁ బ్రార్థించెను. (9) ఆదికవిస్తుతిలోఁ బోతనకడపటి వాఁడు! ఇతరవివరములు తెలియవు.

వసుదేవనందనశతకము.

ఉ. రాజనిభాననావిహగరాజతురంగ దయాంతరంగ గో
రాజనివేశమౌళి సురరాజసరోరుహ మిత్రభీష్మ రా

ద్రాజసుతాహరీ యసుర రాజభయంకర భక్తశంకరా
రాజసహోదరీహృదయ రంజన శ్రీవసుదేవనందనా! 17

ఉ. ఇందునినిరాజ్యలక్ష్మిఁగొని యేగినదానవుఁజేరికుబ్జుఁడై
మందశుభోక్తులంద్రిపద మండలిదానముఁ బొందియంతనై
సాంద్రతనిండి యాబలిరసాతలికింబడఁ ద్రొక్కిరాజ్యమా
యింద్రున కిచ్చినట్టి జగధీశ హరీ వసుదేవనందనా॥! 16

ఉ. కొండికనాఁడు గోపకులఁగూడి వనంబుల నాలమేఁపుచుఁ
గండని గాలియోగుని గండరఁగాండము నందుదూకి నీ
డుండగ మన్వకుందెలిపి తోడ్కొనిరా ఫణిఁ ద్రొలియంతఁగ
స్పందుపుగాఁగనంబడనె భవ్యగుణా వసుదేవనందనా॥ 2

దేవరింటి సోమిరెడ్డి

ఈతఁడు సుంకిరెడ్డికొడుకు. ఆకుమళ్ళపురము నందలిచెన్నకేశవునిపై నీశతకము వ్రాసెను. నీతివైరాగ్యములఁ జెప్పెను. శ్రీతికటువులని నాగరకులు నిందించుపద్యములు లేకపోలేదు.

చెన్నకేశవశతకము.

సీ. స్వర్ణంబులొకటియే సొమ్ములు వేర్వేఱు(?), యాలమూఁగులు వేఱు పాలునొకటె
మృత్తికయొకటియే మృద్భాండములు వేఱు, దేహంబులును వేఱు దేహియొకటె
పరగఁదత్త్వమొకటె, పటములు వేర్వేఱు, గురువులు వేర్వేఱుగుణమునొకటె
శాస్త్రంబు లొకటియే శాస్త్రార్థములు వేఱు, పలుకులు వేర్వేఱు భారతొకటె
గీ॥ భువనములును వేఱు భువనజలోచన, పరగఁగర్తవీవె పరులు వేఱు
ధరణి యాకుమళ్లపురమున వెలసిన, చెన్నకేశవార్య సార్వభౌమ ॥

భాషాదోషములు పెక్కు లున్నవి. ఇంకను గొన్ని దిద్దినపృష్ఠీరూపము వచ్చినది. కొన్నిలోపములు ముద్రాపకులవి. కవి కర్నూలు

మండలములోని కోనెలకుట్లతాలూకా ఆకుమళ్లగ్రామమువాఁడని ముద్రాపకులు ముద్రించిరి. కవియాఘునికుఁడు.

మద్దాలగురుస్వామి

ఇతఁడు వ్రాసిననరసింహశతకము, లక్ష్మీనరసింహతారావళియు నాకుఁ జిక్కినవి. ఇతఁడు గౌతమగోత్రజుఁడ ననిమాత్రము శతకాంతమునఁ జెప్పుకొనెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

నరసింహశతకము

క. రామవిశాలపరాక్రమ, భీమసురారి జయకామభీకరపాప
స్తోమవిరామ శుభాకర, నామదయాకరుణనీమ నరసింహహరీ!.

క. మున్నుండమ చరితంబుల, నెన్నఁగఁ జాలుకాముసీశ్వరవరకో
ట్లున్నారో సర్వేశా, సన్నుందవదాసుఁజేయు నరసింహహరీ! 21

తిమ్మరాజు పేరకవి

ఈకవి సచ్చిదానంద స్వరూపుఁడు. ఇతఁడు బడగలనాటికన్నడికులుండు. సాసయ్యపుత్రుఁడు. మౌద్గల్యగోత్రు, ఆశ్వలాయనసూత్రుఁడు. 1892 క్రీ॥శములో నీతని శతకము ముద్రిత మందెను. ఈతఁడు శ్రీరఘురామశతకమును, ఆత్మారామశతకమును వ్రాసెను. రెండు శతకములును వేఱువేఱుకవులు వ్రాసినవేమో సందియము కలుగుచున్నది. రెండుశతకములనుండియుఁ గొన్నిపద్యములు శైలికిఁ జూపుచున్నాను.

శ్రీరఘురామశతకము.

సీ. మధుఘృతశర్కర మాధుర్యములకంటె రామనామమునుధారసముతీపు
దధిచూతజంబీర ద్రాక్షాఫలముకంటె, రామనామమునుధారసముతీపు

గుడమిశ్రమాహూప గోక్షీరములకంటె, రామనామము సుధారసముతీపు
పనసరంభకపిత్థ ఫలరసంబులకంటె, రామనామము సుధారసముతీపు
అన్ని మాధుర్యములకంటె నధికతీపు, రామనామంబు భువిలోన రామచంద్ర
రామనామంబుతో సాటి రాదునెద్ది, రామ రఘురామ శ్రీరామ రామరామ! 13

సీ. రామచంద్రునివంటి రాజుగల్గితెగదా, పవనతనయునివంటి భటుఁడుగలఁడు
నారసింహునివంటి నాథుఁడుంటేగదా, దానవునివంటిదాసుఁ గలఁడు
నారాయణునివంటి పూర్ణుఁడుంటేగదా, వైనతేయునివంటి వాహిఁ గలఁడు
దశరథాత్మజువంటి యసమఁడుంటేగదా, యల విభీషణువంటి యాప్తుగలఁడు
రాజనాథత్వ పూర్ణత్వ యశములెల్ల, నీకు తగుఁగాక నితరుల కగునెయుర్వ
మిమ్ము నిరయవసౌఖ్యంబు లిష్టముగను, రామరఘురామ శ్రీరామ రామరామ॥

ఆత్మారామశతకము.

క. జంటదరంగియలంగెడి, కంటినలుసుకన్న దేవకర్తలుగలరా
మింటికి మంటికినొకటై, యంటియు నంటకయె వెలుఁగు నాత్మారామా!॥

క. జననం బందినయప్పుడె, ఘనకర్మంబులకుఁ జొరకను గావున మఱలన్
జననంబులేని నిరవయ, మునుపొందిన వాఁడె సుఖుఁడు నాత్మారామా!॥

పసుపులేటి వేంకటదాసు

ఇతఁడు చంబకూరిపురిహరిశతకమును వ్రాసెను. కవి వివరము లేమియుఁ దెలియవు. 105 పద్యము లున్నవి.

క. హేరంబుని భారతినిన్, శ్రీమిగల శుకునిమేటి పెద్దనకవినిన్
సారెకు వాక్శుద్ధికినై, కోరెదలక్ష్మీశ చంబకూరిపురీశ! 14

క. పరనిందాత్మస్తుతిరతి, పరధన పరదారగమనపరులగువారే
దురితంబున కేగుదురో, గురుతుగ లక్ష్మీశ చంబకూరిపురీశా! 39

గురురాజకవి

ఈకవి శేషధర్మములు వ్రాసి బళ్లారిమండలము సందలి జోహరాపురాధిపతి యగుసంజీవరెడ్డిగారి కంకితము చేసినట్లును. కవి నలు

వది యేఁబది సంవత్సరముల క్రితమువాఁ డనియుఁ, గవులచరిత్రమునం దున్నది. ఈకవి పద్మావతీపరిణయము (నాటకము) రుక్మిణీపరిణయము (పద్యగద్యకృతి) రాఘవేంద్రాష్టకము, అనిరుద్ధచరిత్రము (నాటకము) భర్తృహరి శతకములను వ్రాసి కర్ణాటకృతులఁగూడ వ్రాసెనట! ఈతనిభర్తృహరి తెలుఁగింపు నాకుఁ జిక్కనందున శైలికిఁ బద్యము లీయ లేకపోతిని. కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతములవాఁడు.

తటవర్తి వేంకటమంత్రి

తటవర్తివారు తణుకుతాలూకా మల్లేశ్వర గ్రామప్రాంతీయులఁ జాలప్రసిద్ధి గలవారు. వీరిలోఁ జాలమంది తెలుఁగునఁ బ్రసిద్ధపండితు లుండిరి. తెలుఁగుభారతమును వీరిలోఁ గొందఱు పఠనముచేసి సంపూర్ణముగఁ బుస్తకసహాయము లేకుండఁ జదువఁగలిగెడివారు. అందులకై వీరికి బొబ్బిలి, పిఠాపురాస్థానములలో భూములు, వార్షికములు నొసంగిరి.

ఈవంశము లోనివాఁ డైనతటవర్తి వేంకటమంత్రి యేయూరి వాఁడో యేకాలమువాఁడో తెలియదు. ఇతఁడు రమామనోహరశతకము వ్రాసెను. విష్ణుస్తవాత్మక మైనది. వియ్యమ కృష్ణమంత్రిల పుత్రుఁడు. క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతమువాఁడు కావచ్చును.

రమామనోహరశతకము.

ఉ. శ్రీరఘువంశ సంభవసుసేవక సన్మునిపుంగవప్రభా
ధీరమనోవికాస కరధీబల రావణసంహారక్రియా
కారదిశాంతశాత్రవనికాయభుజంగవిరాజ రాత్రిసం
చార సరోజసోమసురసారసహంస రమామనోహరా॥

ఈతని పెంపుడుకొడు కగు కొండయ ధామశతకము వ్రాసెను.

తటపర్తి కొండయ

ఈతఁడు పై వేంకటమంత్రి దత్తపుత్రుఁడు. వీరిది కౌండిన్యసగోత్రము. ఇతఁడు రామశతకము, మల్లేశ్వరశతకమును వ్రాసెను. రామశతకమునందు రామాయణకథ కలదు. మల్లేశ్వరస్వామి రామచంద్రపురము తాలూకా మసగపల్లి గ్రామమున నుండెఁగాఁబోలు. రెండు శతకముల నుండి రెండుపద్యములఁ జూపెదను. కవి యేఁబదిసంవత్సరముల క్రితము వాఁడై యుండవచ్చును. (క్రీ॥ శ॥ 1870.)

(1) రామశతకము.

క. కుశికాన్వయుఁడగు ముని మిము, గుశలముఁబొందింపఁదలఁచి కోరికలొప్పన్
దశరథునకు నీమహిమలు, విశదముగాఁ దెలిపి మిమ్ము వేడెనురామా!

(2) మల్లేశ్వరశతకము.

సీ. శ్రీగణాధ్యక్షునిఁ జిత్తంబులోనిల్పి, భారతీదేవికిఁ బ్రణుతిఁజేసి
శ్రీమహావిష్ణుని సేవించిమదిలోన, పద్మాసనస్థుని భక్తిఁదలఁచి
వరమహాలక్ష్మికి వందనంబొనరించి, నగరాజకన్యకు నతులొనర్చి
సురమునివరులను సరవితోఁబూజించి, యిష్టదైవతముల నెలమిఁగొల్చి
కాళిదాసాది కవులకుఁ గరముమొగిచి, సీసశతకంబుఁ జేసెదఁ జిత్తగింపు
పండితోల్లాస మస్కగపల్లివాస! భవభయవినాశ! మల్లేశ! పార్వతీశ!

కామేశ్వరకవి

ఈకవి బ్రాహ్మణుఁడు, కాశ్యపగోత్రుఁడు. శ్రీరామప్రభుశతకమును రచియించెను. కవివివరములుకాని కాలముకాని తెలియదు. ఇది సంపూర్ణముగ ధూర్జటికాళహస్తీశ్వరశతకమును విష్ణుపరముగ మార్చినశతకము. అందలిభావములు, ఎత్తుగడలు, పదములు, వాక్యములు నిందనేకము చేరినవి.

రామప్రభుశతకము.

శా. శ్రీమత్తారక నామరామ జయలక్ష్మీధామ నీలాంబుద
శ్యామా వైరివిరామ రూపలలితాశ్యామావళీకామ సం
గ్రామోద్దామ రచింతు వృత్తశతకగ్రంథంబు నీపేరని
ష్కామాసక్తిని సావధానమతి నాకర్ణింపు రామప్రభో॥ 1

శా. ఏనాఁడాప్తుడు పక్షిరాజుకవి రాజేనాఁటి చుట్టంబు లం
కానాథానుజుఁ డెన్నినాళ్ళ హితుఁడా కంఠీర వాఖ్యాత్మజుం
డేనాఁడాత్మ కిరాత నేఁడవనిలో నేనాఁటిచుట్టంబ యా
నేనే యన్యుఁడనైతినా పరసతీనిష్కారామప్రభో॥ 13

తోట వెంకటనృసింహకవి

ఈకవి కుల్లూరివాసి. తోఁట నరసింహ ఎఱుకలాంబల పుత్త్రుఁడు. చిననాగయదాసు మందిరమున నీరాముఁడు వెలసెనఁట. ఇది శుక్లనామసంవత్సర మార్గశిరబహుళ బుధవారము వ్రాసితి నని కవి గద్యలోఁ జెప్పెను. ఇందు నీతి, పిండోత్పత్తి, సంసారపరిభ్రమణము, మహాభూతోత్పత్తి మొదలగు విషయములఁ జర్చించెను. పాటవలెఁ జాలమంది యీశతకము చదువుచుందురు. ఇట్టిదే నారాయణశతక మొకటున్నది.

రామరామశతకము.

పా. జీవుఁడే యీశ్వరుండు, తలపోయ జీవుఁడే పరమాత్మయు
జీవుఁడను భ్రాంతివిడువ, యఖిలంబుజీవుఁడౌ రామరామ. 13

ఈసుఖీకి గర్భమిపుడు, దాఁటినను నింక కర్మములనుజేయను
సామి కడతేర్చుమనుచు, సుజ్ఞానివలె వేడురామరామ॥ 32

తోట రాజేంద్రకవి

ఇతఁడు పరశురామశతకము "వరసుధాధామ సద్గురుపరమ రామ" యనుమకుటముతో పరమరామశతకమును, "చిత్కళాసాంద్రశ్రీతోట శ్రీగజేంద్ర" యను గజేంద్రశతకమును, కొన్ని వెలపాటలు వేదాంతకీర్తనలు వ్రాసెను. ఇది బ్రహ్మవిద్య, ఇది తత్వవారాశి, ఇది బ్రహ్మసాయుజ్యము, అను శీర్షికలక్రింద విభజించి వేదాంత బోధకముగ వ్రాసెను. ఈతోటవారీశతకములు చాల వ్రాసియుందురు.

"ఆప్రదేశంబున * *
నుండినదేశంబునకు నందు పురుషోత్తపట్న ంబు పాలుపొందు శ్రీతోట
రాజేంద్రుఁడను వాఁడనీ కరుణనుంచు వాఁడ."

ఈనుండినసీమ గుంటూరుమండల మని కొంద అనుచున్నారు.

శైలి కొకపద్యము.

హస్తగతమైన బ్రహ్మంబు సాశ్రయింప, లేక భ్రమపడు మనుజు లెందైన మంత్ర
తంత్రములయందుఁ బడుచుందు ధరణిమీఁద, చిత్కళాసాంద్ర శ్రీతోట శ్రీగజేంద్ర॥

కొల్లానపురి బుచ్చిరామయ్య

వివరము లేమియుఁ దెలియవు

నృసింహశతకము.

వాసిగ ద్రౌపదిమానము, భాసురగతి గాచినట్టి బలశ్రీకృష్ణా
నోసితియొగ్గియు వేడిన, కాసింతయు మనసుకరిగి కావు నృసింహా॥ ౫౩

కద్రికవి

ఈకవిపేరు కద్రుఁడో, అంకేంద్రుఁడో తెలియుటలేదు. రెండుప్రతులలోను సందిగ్ధముగ నున్నది. "దారోజగన్నాయకా," యను

మకుటముతో నొకజగన్నాయకశతకము వ్రాసెను. కవి సింహాద్రినందనుఁడు. వివరము లేమియుఁ దెలియవు.

జగన్నాయకశతకము.

మ. ఘనతేన్మీ శుభనామకీర్తనల పేక్షుంజేయు మీభృత్యుఁడున్
అనఘుండౌ మహనీయుఁడన్న దెగరార్యస్తోత్ర పాత్రుండు స
జ్జనమాన్యుండు నృసింహసేవకుఁడు సౌజన్యుండు సింహాద్రి నం
*దనుడన్ కద్రకవీంద్రనామకుఁడనే దాహో జగన్నాయకా! 110

మ. మత్తేభంబులు హృద్యపద్యమని సంభావింప శార్దూలముల్
మత్తేభంబులు నేటివృత్తములు ప్రేమం జేసితిన్ నూఱు మీ
చిత్తంబింక భవత్కటాక్షమున రక్షింపంగృపం జూడుమీ
దత్తాత్రేయమునీస్వరూప హరి చాల్దాహో జగన్నాయకా.

ఆళ్వానుకవి

ఇతఁడు తిండుకవంశజుఁడు. వైష్ణవుఁడు. వానగిరి(వానమామలె) యందలి తేవనాథముని కవికి గురువు. ఇతఁడు కారిజాత్మపురి వేంకటాఖ్యుని పుత్రుఁడు. ఈయూరు తిర్నల్వేలి మండలములోని యాళ్వారు తిరునగరి కావచ్చునని కొందఱనుచున్నారు. భూతపురాధిపుని యాజ్ఞానుసార మిదివ్రాసెనఁట. స్వప్నములో రంగఁడు తిరుమంత్రోపదేశము చేసి కృతిపతియగు నృహరిభార్యతో మాఱువేషమున వచ్చి కవితోఁ జుట్టరికము కలుపుకొనెనఁట! భగవంతుఁ డీతనియతిథిగాఁ జిరకాలముండె నని వ్రాసికొనెను. శైలికి "శ్వేతకుభృన్నృకేసరిశతకము"నుండి కొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

శ్వేతకుభృన్నృకేసరిశతకము.

శ్రీకరచంద్రనేత్రముని చిత్తసరోజ విహారపాత్ర ప్రా
భాకరచంద్రనేత్ర సజలాంబుదసన్నిభగాత్ర నిర్జితా

---

*"నందనుఁ డంకేంద్రకవీంద్ర నామకుఁడనేదాహో జగన్నాయకా" అనిపాఠాంతరము

ఘూకరచంద్రనేత్ర విభుదావనిచైత్ర రమాకళత్ర శో
భాకరచంద్రనేత్ర నిరతార్చితశ్వేతవసుభృన్నృకేసరీ
చల్లని చూపు చందురునిసాటగు మోము విశాలవక్షమున్
దెల్లనిజన్నిదంబు లతి దీర్ఘసుబాహువు లూర్ధ్వపుండ్రముల్
సల్లలితాంశుకంబు శిఖచారుత్రిదండము పాదకాంతి రం
జిల్లయతీంద్రులన్విశిజేసెద శ్వేతవసుభృన్నృకేసరీ.

విస్సాప్రెగడ సూరకవి

ఈతఁడార్వేలనియోగి. వేంకటయ, చుక్కాంబలపుత్రుఁడు. ఈతఁడు లక్ష్మీనారాయణశతకము వ్రాసెను. రామచ్ఛాయభాషకుఁ బద్యము కల్పించినకామరాజీవంశమువాఁడే! నాగుపల్లిపురవాసుఁ డగుదేవుని స్తుతించెను. అమలాపురప్రాంతముల నున్న వానపల్లెలో నీవంశము వారున్నారు. కవి గోవిందదేశికేంద్రుని శిష్యుఁడు. వివరములు తెలియవు.

లక్ష్మీనారాయణ శతకము.

జ్ఞానిస్తుతిఁ జెందు విస్సప్రెగడ స్ఫారాన్వయంబందు తే
జో నిత్యత్వముగల్గు వేంకటయకుం జుక్కాంబకున్ సూతినా
ఖ్యానేసూరకవిన్ మిముం బొగడినాఁడన్ మమ్మురక్షించు ల
క్ష్మీనారాయణ మీపదాబ్జములు నాచిత్తంబులోఁ గొల్చెదన్. 101

వక్కలంక పంతయమంత్రి

దశరథరామచంద్ర శతకము.

సీ. శ్రీజానకీచిత్త సీమాంతరవిహార, నీరజాతాయత నేత్రపార
సారసాప్తపవిత్ర సత్కులాధారని, స్సార సంసార విదూరధీర

ధీర దైతేయసంహార మాణిక్యహార, యూరభూషిత చిదాకారవీర
వీరాధివీర సన్నీరదాకారశ, రీరపూర్ణప్రభా పూరహార
గీ. హీరకర్పూరతార పటీరహార. తార కానిభకీర్తి విస్తారహార
పోషితమునీంద్ర రఘుకులాంభోధిచంద్ర, రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామ భద్ర॥

పోలిపెద్ది వేంకట్రాయకవి

లావణ్యశతకము.

ఇతఁడు "వశమె శ్రీరామ రామలావణ్యసీమ" యనుమకుటముతో నొక శృంగారశతకమును వ్రాసియున్నాఁడు. "అఖండలక్ష్మీ ప్రసన్నుఁడైన మాకరాజు వేంకటపెరుమాళ్ళార్యు జనుసరసుఁ డొకనాఁడు కొలువుండి "పురుషవిరహము శ్రీహరిస్మరణశృంగారనామముగ చమత్కృతి శతకం బొనర్చు" మన దీనిని దాను వ్రాసెనఁట! ఇది సీసశతకము. కవిగాని కృతిపేరేపకుఁడుకాని యేకాలమువారో తెలియదు శృంగారవర్ణన లధికముగ నున్నవి"

సీ. కాలమృత్యువునైన కడకుఁద్రోయఁగవచ్చు, పురవైరితోనైనఁ బోరవచ్చు
గరళంబుమెక్కి నిగ్రహశక్తిఁ గనవచ్చు, నలదవానలముచేనంటవచ్చు
మినుకాడుత్రాఁచును విసరితాళ్ళిడవచ్చు, కాలాంతకుని యాజిగడుపవచ్చు
తనువుగోయగమదిఁ దాళియుండగవచ్చు, పైమాట లొకలక్ష పలుకవచ్చు
గీ. నబ్జభవునకునైన నయ్యాఁడువారి. వలపుఁగొలిపెడి బెళుకుచూపులను వేడి
తూఁపులకునానిచిత్తంబుతో సహింప, వశమె శ్రీరామ రామలావణ్యసీమ॥

సీ. మనసెఱుంగఁగరాదు మాటనిల్కడలేదు, వావివర్తనహీ వలపుసున్న
కనువిచ్చిచూడరు చనవచ్చికూడరు, నేస్తంబుపూజ్యంబు నెనరునాస్తి
మర్యాదలెంచరు మన్ననఁగాంచరు, గుణముచక్కనయుఁ గలుగుటయుఁగల్ల
కపటంబుమానరు కడువేడ్కఁబూనరు, సత్యమాతలఁవెట్టు జాలిమట్టు
గీ. సాహసముమెండు మనమునఁ జలమునిండు, అంగిటవిసంబు నాలుకయందుదియ్య
దనముగదె చేడియల మంచితనమునమ్మ, వశమె శ్రీరామ రామలావణ్యసీమ॥

ఈతఁడే వేణుగోపాలశతక మనునిందాగర్భమైన ప్రసిద్ధశతకము వ్రాసినవాఁ డనికొందఱు చెంగల్పట్టుమండలమునఁ జెప్పఁగా వింటిని. సత్యమనుటకు సాక్ష్యము లేదు.

టంగుటూరి సుబ్బకవి

ఇతఁ డింతిముక్కుల కోదండరామునిపైఁ గోదండరామశతకము వ్రాసెను. ఆర్వేలనియోగి, నరసింహకవిపౌత్త్రుఁడు, కొండమంత్రిపుత్త్రుఁడు. ఎప్పటివాఁడో తెలియదు. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు.

కోదండరామశతకము.

క. ఘోరతరాకారంబుల, మారీచసుబాహులనెడు మనుజాశులు బ
లీరతరాఁ గూల్చినరఘు, వీరా కోదండరామ వినుతవిరామ|| 19

క. పరగునభరతుఁ డయోధ్యా, పురవరమున కరిగి కైకబూనిన కార్యం
బెఱిఁగెనుగద! సురనుతపద, సరసిజ కోదండరామ సంగరభీమా|| 42

క. శరభంగువాశ్రమంబున, కరుదెంచిన నాయుశీంద్రుఁ డతిముదమున మీ
చరణంబులఁ బూజింపఁడె, వరదా కోదండరామ వరశుభనామ|| 60

తాండవకృష్ణదాసు

ఈతఁడే "ఆసూరిరామానుజులు." వేంకటకృష్ణభట్టరుశిష్యుఁడు. శతకాదిని వైష్ణవగురువుల స్తుతించెను. శ్రీరంగరంగేశ్వరశతకమును రచించెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

శ్రీరంగరంగేశ్వరశతకము.

మ. ననుఁగన్నయ్యవు నీవు నన్నుమనుపక న్యాయంబుఁగాదంచె యె
వ్వనిపాదాబ్జము తండ్రికాదనిన నమ్మంజాలఁగావచ్చు గా

వున నావ ల్లపరాధ మే మిపుడు నీవుఁ దక్కి నఁ న న్నుఁ గాం
చిన మాతల్లగు లక్ష్మిపాల్పడియెదన్ శ్రీరంగ రంగేశ్వరా॥ 12

శా. జ్ఞానాగణ్యగురూపదేశ నయ సంకల్పంబునం గాక య
జ్ఞానాచారులఁ జేరముక్తిఁ గలదే గౌరవ్యతన్ స్వాతిమేల్
వానంగాక మ రెన్ని మేఘములు పై వర్షించినన్ శుక్తులన్
శ్రీనవ్యామల మౌక్తికంబులగునే శ్రీరంగ రంగేశ్వరా॥ 31

మ. అనురాగంబున కన్నపట్టియని నెయ్యంబారఁ గా సింధునం
దనయడ్డాల నమర్చి లాలనల చేతన్ స్తన్యపానామృతం
బున సంతృప్తినిఁ జేయు టెన్నఁ టికి సొంపుల్ నీవు నన్ ప్రేమఁ గాం
చిన పుత్రుండనియొత్తి పెంచు టెపుడో శ్రీరంగరంగేశ్వరా॥ 38

ముడుంబై వేంకటరామనృసింహాచారి

కవివివరము లేమియుఁ దెలియవు. శ్రీవైష్ణవుఁడని యూహింపవచ్చును. రంగేశ్వరకృష్ణశతకము వ్రాసెను. రుక్మిణీకల్యాణ కథాత్మక మగునీశతకము మనోహరముగ నున్నది. శ్రీకూర్మమునకు దగ్గరనున్న వంశధారతీరమందలి యామ్యతపురి వాసుఁడు.

రంగేశకృష్ణశతకము.

సీ. నెరివిరిసరులు నీకురులుబట్టెనుగద, మణికిరీటమున నీమస్తకంబు
తాకట్టుబడియెగద రతనంపుంబాహు, పురులునీజిగి బాహువులనుగట్టె
గదనీ వెడదరొమ్ము కమలామహాదేవి, యాక్రమించెనుగద యవనిధరము
సుధ వేగఁ దెమ్మని సురలునీవీఁపున, మోపిరిగద యెంత మోసపోతి

గీ. వకట! యిటువంటినిన్ను వేదాంతములు స్వ, తంత్రుడవటంచు బలికినఁ దారిజూడ 3
నర్థభేదము గనఁబడు నయ్యుమాకు, వీశభవకృష్ణ రంగేశ వేపకృష్ణ॥

సీ. బంగరుమెఱుఁగు దువ్వలువతోఁ బిక్కల, దాకజీరాడు నిద్దాహారంగు
జేతులతోఁ గెంపు వాతెర తెలిగప్పు, చిరునవ్వుతో దొర చెలిచెలువము
డిగిచి కొన్నట్టి నెమ్మొగముతో నీలంపు, దిమ్మలనిరుగ్రేవ దిద్దినట్లు
దొరదుడువెడఁదరొమ్ము తోసవలామూక, బొడుప మరుంగొర వెడలిచినగ

గీ. టాకిజిలుగు మిటారపుటారుతోడఁ, గన్నులనుగట్టి యావెన్క గానరాక
నింతి నలయింప నీచిత్త మెట్లులోర్చె, పీతభవకృష్ణ రంగేశ వేష కృష్ణ॥ 24

సీ. అరయుఁడీ మనవిప్రుఁ డచటికేగెనొ లేక, యన్నకుజడిసి తానాగెనేమొ
జనినను బ్రాణేశు సమయమయ్యెనొ లేక, నరుగ నసందర్భమాయెనేమొ
వెలతెల్ల టునిపైని విడువనానో లేక, పగవానికోరికల్ పండునేమొ
దైవమింకైనను దయజూచునో లేక, దయమాలి వేఱుగాదలఁచునేమొ
గీ. ఏగిజాగాయె విప్రుఁ డదేలరాఁడు, వేఱుగాఁ దోఁచుచున్నది వెలఁదులార
యనుచు చెలి సందియముఁజెందు మనమునందు, పీతభవకృష్ణ రంగేశ వేషకృష్ణ॥47

పరశురామ నరసింహదాసు

ఇతఁడు భద్రాద్రిరామశతకమును 101 పద్యములలోవ్రాసి శతకాంతమునఁ దన్నుగూర్చి వ్రాసికొనెను.

ఈతఁ డేకాలమువాఁడో, యెచ్చటివాఁడో వివిపరములు తెలియవు. కోటీశ్వర సుబ్బమాంబలపుత్రుఁ డనియు, కంభాలూరియప్ప గురునిశిష్యుఁ డనియుమాత్రము తెలియుచున్నది. శైలికిఁ గొన్నిపద్యముల మాత్రము చూపుచున్నాను. ఇందు హఠయోగానుసారము వేదాంతవివరములే కనఁబడుచున్నవి.

భద్రాద్రిరామశతకము.

సీ. శ్రీజానకీరామ సేవకసుత్రామ, రఘుకులాంబుధిసోమ యఘవిరామ
పతితపావననామ భవ్యపరంధామ, కరుణాలలామ సంగ్రామభీమ
వారివాహశ్యామ వరతులసీదామ యమితవిక్రమ త్రిలోకాభిరామ
విజితభార్గవరామ వినుతమౌనిస్తోమ సంపూర్ణకామ సత్ప్రాప్యధామ
భక్తమందార నగధీర భయవిదూర, దనుజసంహార విమలవేదాంతసార
రమ్యగుణధామ భద్రాద్రిరామ, సత్యకామ కరుణాలలామ లోకాభిరామ.

సందడి నాగదాసు

ఇతఁడు (1)శ్రీలక్ష్మీనారాయణశతకము (2) శ్రీపతిశతకమును వ్రాసెను. ఈకవి శాలివాహనశకవర్షంబులు "ఋతునభదిగ్గజరూప సంఖ్య"ను వ్రాసినట్లు శతకాంతమునఁ జెప్పుకొనియెను. క్రీ॥శ॥ 1884 కావలెను. తారణ మార్గశీర్ష శుద్ధతదియలకు ముగించెను. ఇతని చిన్న తనమున భాగవతశ్రవణ మొనరించెను. మంత్రార్థములు వేంకట రామగురుఁడు చెప్పెను. యోగవిద్య వేంకయగురువు చెప్పెను. శ్రీపతి శతకము శా॥శ॥ 1809లో ముగించెను. (శకాబ్దములు నిధిఖద్విపాబ్జ సంఖ్యోరుబలంబున.)

శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు.

శ్రీపతి శతకము.

ఉ. ఎప్పుడు స్వప్రకాశమున నిద్ధరనాత్మ వెలుంగుచుండఁ గ
న్గొప్ప కొకప్పుడున్మనసుగూర్చిన నేమగునంద్రు కొందఱీ
చొప్పదిగాదు నొక్కపరిఁజూచిన వస్తువు కండ్లఁగప్పిన
ట్లొప్పునుగాన చిత్తలయమొక్కపట్టైన నొసంగు శ్రీపతీ. 25

శ్రీలక్ష్మీనారాయణశతకము.

సీ. నీదాసవరులసన్నిధి గల్గినటులైన, వైకుంఠ మునకేగు వాంఛయేల
నీదాసవరుల వర్ణింపఁగల్గినజాలు, నితరదేవతల సన్నుతులవేల
నీదాసులనుపూజ నిత్యజేసినజాలు, విగ్రహార్చనమీఁద వేడ్కలేల
నీదాసవరుల ప్రమోదింపజేసిన,చాలు యజ్ఞముఁజేయుశీలమేల
గీ. యట్టి నీదాస సాంగత్య మనవరతము, గలుగవరముప్రసాదింపవలయు దేవ
నతజనసురక్ష ఘనకరుణాకటాక్ష, లక్ష్మీనారాయణాబ్జాక్ష లలితవక్ష.

రేమెల రామదాసు

ఇతఁడార్వేలనియోగి, అప్పయ వెంకమ్మల నాల్గవపుత్రుఁడు. ప్రతివాది భయంకర ఆర్యశింగరాచార్యుల శిష్యుఁడు. పిఠాపురము

జమీందారులప్రాపకమున దుగ్గమర్తిలో నుండువాఁడు. శ్రీరావుగంగాధరరామారావుగారిని, జేర్కొనెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములుచూపెదను. కవి క్రీ॥ శ॥ 1870 ప్రాంతములవాఁడు.

మహిజామనోహరశతకము.

ఉ. రంగదరాతిభీష మణిరాజవిరాజితభూష గోపికా
సంగసమగ్రవేష ననయంబున దాసజనాళిపోష ని
స్సంగతరంగసంఘముల పాపపయోనిధి శోషకామ దు
స్సంగతిఁబొందకుండఁగను జేయఁగదే మహిజామనోహరా॥ 34

ఉ. పాపపుబుద్ధిచేత బహుపాపము లార్జనఁ జేయుచున్ దురా
లాపము లాడుచుండె నని రాఘవరామ తలంపకయ్య నీ
దాపునఁ జేరియుంటి నను దాసునిఁగాఁ గృపఁజూచి నేరముల్
గోపములేకఁ బాపఁగదె కూరిమితో మహిజామనోహరా॥ 81

తాతరాజు వేంకటసుబ్బదాసు

ఇతఁడు కోరుమామిడి పురమునందున్న చక్రపాణిపై విరచించి శతకము వ్రాసియుండెను. ఇతఁడు చలమయామాత్య పుత్త్రుఁడు. కాశ్యపగోత్రుఁడు. యజుర్వేదసూత్రి మంత్రితత్త్వజ్ఞాన మహిమ వేత్త నని చెప్పుకొనెను. (138) క్రీ॥శ॥ 1870 నాఁటికే శతకము ముద్రితము. కవి యెప్పటివాఁడో తెలియదు. ఈతని చక్రపాణిశతకమునుండి యొకపద్యముఁ జూపెదను.

చక్రపాణిశతకము

సీ. శ్రీకృష్ణుఁ డీవేళఁ జెలికాండ్రఁగూడుక, శృంగారవనికి సుశ్రీకనముగఁ
విహరించుటకు జని విడిదికి రాఁడయ్యె, నిదియేమి చోద్యమో యిగురుబోఁడి
పతిని నేనిమిషంబు జతఁబాసియోపఁగను, నేనెటులీరేయి నిదురఁబోదు
పతిహాయిలేవేళ నతిప్రీతితోనుఁ జూచి, యతనిఁగూడుటకునైయంపెనమ్మ

60

శ్రీమగవారు నూతనప్రియులుగాన, వారినమ్మట వలదమ్మ వనితలకును
కోరమామిడి పురవాసుఁ గువలయేశు, చక్రపాణినిఁ దేఁగదే చంద్రవదన !

కైవరపు నారాయణకవి

ఈతఁ డఖిలవేదాంత ప్రతిపాదకంబగు నమరనారాయణశతకము వ్రాసెను. ఇది నీతిశాస్త్రశతకమని కవి (4) వ్రాసెను. కవి వివరములుకాని, కాలముకాని తెలియదు. గురుఁడు శ్రీవిష్ణువని శతకాంతపద్యమువలన నూహింప వీలగుచున్నది.

అమరనారాయణశతకము.

సీ. కాయంబుపైనాస కాఁగొత్తునిలుపఁడు, వరకవియగు యోగివరుఁడు భువిని
అతిథులపైచాల నతిప్రేమతోనుండు, వరకవియగు యోగివరుఁడు భువిని
సకలజీవాత్ముల సమముగాభావించు, వరకవి యోగివరుఁడు భువిని
పొట్టబట్టను బహుగొట్టయిన వగవఁడు, వరకవి యగు యోగివరుఁడు భువిని
ఇన్నిగుణములు గలిగిన కవీశ్వరుండు, భగవదనుభవమొనరించు భక్తినెపుడు
అమరనారాయణాచ్యుత హరిముకుంద, దురితదూరక! కైవరపురివిహార!

మండవేముల వెంకయ

ఇతఁడు సచ్చిదానందరామశతకము వ్రాసెను. వేదాంతప్రతిపాదకమగునీశతక మెప్పుడువ్రాసినదో తెలియదు. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

సచ్చిదానందరామశతకము.

శ్రీకరుండ సకల సురసేవితుండ, నిర్వికల్పుండ నిత్యుండ నిర్మలుండ
నాశరహితుండ శరణు శ్రీనాయకుండ, నవసుగుణధామ సచ్చిదానందరామ.

బద్ధచేలయ్య ననుగన్న ముద్దులయ్య, రద్దుజేయక వడిఁబంపు రాఁగదయ్య
కలుషజాలంబులను దుంచి కావవయ్య, నవసుగుణధామ సచ్చిదానందరామ.

శౌనక కృష్ణయార్యుఁడు

ఈతఁడు కోటిఫలిఁ (కోటిపల్లి, గోదావరి) యందు వెలసిన శ్రీరాజరాజేశ్వరి కంకితముగ నొకశతకము వ్రాసెను. కవిరామప్ప భూదేవపుత్రుఁడు. ఇతర వివరములు తెలియవు. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములు.

శ్రీరాజరాజేశ్వరీశతకము.

శా. కాలోన్మత్త వినీలకాసరగళ గ్రైవేయ ఘంటోద్భవ
ద్వేలాధ్వానము సెన్నఁడు న్వినఁడు త్వత్కీర్తిస్ఫురన్మల్లికా
జాలానర్గళ దివ్యసౌరభఝరీ చంచన్మహద్వీచికా
మాలంగ్రోలు వివేకికోటి ఫలి శ్రీమద్రాజ రాజేశ్వరీ.

శా. పాపాద్రైన్యవినాశినీకృపతుసద్వామాంగ సంకాశినీ
తాపారణ్యవిభేదినీసుఖదినీ దైన్యావనామోదినీ
కాపట్యంబెడఁజేయుచున్నము సదా కాపాడు నీవెన్మొయి
న్మాపాలాగదవమ్మ కోటిఫలి శ్రీమద్రాజరాజేశ్వరీ. 38

జయంతి కామేశ్వరకవి

ఈతఁడు జానకీవరశతకము వ్రాసెను. హైకోర్టులో వకీలుగా నుండెను. రామభక్తశిరోమణి యని పేరొందెను. జానకీపతిశతకమున ముకుందమాల పోలికలున్నవి. శైలి మృదుమధురము. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములఁ జూపెదను.

జానకీవరశతకము.

ఉ. కోరను వాజులన్, గరులఁగోరను, హాటకసంచయంబులన్
గోరను, నాకభోగములఁ గోరను, దక్కిన కోర్కులేమియున్
గోరను, నీపదాంబుజయుఁ గోరితి, దాఁచక చూపునాకు, నీ
సారసనేత్ర, దానఁ గడు సంతసమొందెద, జానకీవరా.

ఉ. స్నానములెన్ని చేసినను, సంధ్యల గింధ్యల నెంతవార్చినన్
గాననవాసులై యెపుడు గందములే భుజియించుచుండినన్
మానసమందుఁ నీస్మరణ మానకచేయని మానవాధముల్
గానఁగలేరు ముక్తిఁ జిరకాలముకైనను, జానకీవరా. 15

ఆదూరి కృష్ణయ్య

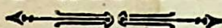
ఈకవి నారాయణశతకము వ్రాసెను. ఇతఁడా త్రేయ గోత్రుఁడు. దీనినే గుజలీవారు పెద్దనారాయణశతక మందురు. మత్తకోకిలాదివృత్తముల వంటిపాటలఛందములో వ్రాసెను. వేదాంతప్రతిపాదకము. కవి "ఆదూరి యెంబెరుమాళ్ళు" పుత్రుఁడు. శైలికిఁగొ ని పద్యములఁ జూపుచున్నాను.

నారాయణశతకము

జననంబులొంటయుఁజేసియున్ జనరక్షకర్తవు నీకుఁ దా
ధనమందుకొందఱు రక్షకై తగనిన్ను పూజలుచేసియున్
ననువొంద నెమ్మది నుండినన్ దతిభక్తిమొక్కెడు దిప్పడున్
ననువంటిదీనుని బ్రోవవే! నారాయణా! నారాయణా॥

కవులెల్ల సమ్మతిగాఁగ నే ఘననిమార్గలక్షణయుక్తమై
వివరింపఁజాలని నిన్ను దావినుతింపఁ జేసిన దేవరా
భువినిన్ను సత్కవులాదిగా బుధులెల్ల మెచ్చఁగ సేయరో
నవమోహనా భవభంజనా నారాయణా నారాయణా॥ 38

పోతుల వేంకటరామకవి

ఈకవి పెన్నపట్టణవాసి. శ్రీకృష్ణనాటకము, ఉషానాటకము మల్లికార్జుననాటకము, శ్రీవేంకటేశ్వరకృతులు, మొదలగు గ్రంథముల వ్రాసెను. ఇతఁడాదిశాఖవాఁడు. కౌండిన్యగోత్రుఁడు, రామమంత్రి పౌత్రుఁడు, వేంకటాచలప్రధానిపుత్రుఁడు, నని యొకపద్యమున వ్రాసెను. ఈతని కుక్కుటేశ్వర శతకమునుండి కొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

కుక్కుటేశ్వరశతకము.

నేరకకొన్నియున్ మఱియు నేరిచియుండియుఁ గొన్నిపాపము
ల్గారమిఁ జేసితిన్ సుజనకోటిని దూఁతితి మోసపుచ్చితిన్
నేరములెన్నొచేసి తుదినీపదభక్తుఁడనైతి నిప్పుడే
తీరున గాలపాశమున ద్రిప్పితబాపెదొ కుక్కుటేశ్వరా॥ 19

బంధుగులన్నదమ్ములును భార్యయు బుత్రులు మిత్రులున్గురు
ల్పొందుగఁ దల్లిదండ్రులును బొల్పదలిర్పఁగ భృత్యవర్గముల్
యెందఱునున్న గాని లేనువెవ్వరు నాపఁగలేరు ప్రాణముల్
బొందినిఁబాసిపోవుతరి భూరికృపాకర కుక్కుటేశ్వరా॥ 30

నిమిషకవి వేంకటేశకవి

చెన్నమల్లయ గోత్రోద్భవుండును తాతయ వెంకమలపౌత్రుండును, వేంకటరావు చెల్లయాంబల పుత్రుండును, నగు జగన్నాథరావున కంకితము. ఈజగన్నాథరావు యోగి యయ్యెను. ఈతని కంకితముగఁ బైకవి యీజగన్నాథయోగిశతకము వేదాంతప్రతిపాదకముగ రచియించెను. కవి క్రీ॥శ॥ 18౫౦ ప్రాంతమువాఁడై యుండవచ్చును శైలిశ్లోక పద్యము.

జగన్నాథయోగిశతకము.

సీ. పటికంపుజాయయు పనదనినాదంబు, మహితాదిశక్తియు మత్స్యముద్ర
దనరుపిశుద్ధాఖ్య తామసంబోగి, తావుమూలల తావునందు

బడిసమాదదశములఁ బఱఁగుచు స్వరములు, బీజాక్షరంబులై తేజరిల్లు
నాకాశతత్త్వమై యనుపమరాశను, లోకవేము యాశంగఁ బ్రకటితముగ
నందు నీశ్వరుఁ డధిదేవుఁడై చెలంగు, గురుని సేవించి సాత్వికగుణముఁ గాంచు
నాతఁడే ధాత్రియోగి యానంద్రుబుధులు, జ్ఞానభోగి! గోడే జగన్నాథరాయ!|| 42

కోమఱ్ఱాజు వేంకటశివుఁడు

ఈతనివ్యవహారనామము వేంకటప్పయ్య. రేపాలరాజలింగశతక మీతనికృతి. (వెనుకకు 407 పుటచూడుఁడు) ఉద్భటారాధ్య శేఖరుఁడగు వీరభద్రగురుశిష్యుఁడు. ఈకవి మునగాలప్రభ్వయగు శ్రీరాజానాయని లచ్చమ్మాంబరావుగారి మంత్రి. (1831 క్రీ॥ శ॥) శివతత్త్వసుధానిధి యనుకావ్యమున కీకవి ప్రోత్సాహకర్త. అది శ్రీకందుకూరి వీరేశలింగముపంతులుగారి కవులచరిత్ర కొఱకీయఁగాఁ బారవేసిరఁట! ఈ కవి మఱియొకశతకమును, జ్యోతిష గ్రంథమునుగూడ వ్రాసెనఁట. కృష్ణామండలము నందిగామతాలూకా పెనుగంచిప్రోలు వాస్తవ్యుఁడు. భరద్వాజసగోత్రుఁడు. శైవుఁడైన మాధవేలనియోగి. నాల్గుతరములకిందట శైవులైరి. వైష్ణవులతో వీరికి సంబంధము లున్నవి.

రేపాలరాజలింగ శతకము.

సీ. శంకరపన్నగమేశ శాశ్వతసర్వేశ, కాలకాలాంతక గరళకంఠ
చంద్రశేఖర భీమ శంకరహృదయేశ, సర్వమహాదేవ శరనిభాంగ
ఫాలనేత్ర గిరీశ పంచాక్షరీరూప, భవహర పురహర భక్తవరద
గంగాధర సురేశ కంజాక్షసన్నుత, భుజగభూషణ దీనపోషసోమ
యనుచు పఠియించువారికి ఘనతమీఱ, మోక్షసత్రంబు లేసిన దీక్షనీదె
భావభవభంగ గౌరీహృత్పద్మభృంగ, రాజితశుభాంగ రేపాలరాజలింగ॥ 8

పోతన్న భాగవతమునందుఁ బాక్షికుఁడై వ్రాస్తవంబులు కొన్ని వదలినట్లు కవివ్రాసెను. దీనినిఁబట్టి వీరభద్రవిజయరచనముపై నప్పటివాదుకలును గ్రహింపవచ్చును.

విజయరాఘవాచారి

ఇతఁడు వైఖానసుఁడు. కృష్ణశతకమును వ్రాసెను. రఘునాథభట్టరాచార్యుని నప్తృఁడు, వనమాలి పౌత్రుఁడు. రామాచారిపుత్త్రుఁడు. ఆరుగోళపురీశుఁ డగుకృష్ణుని నుతించెను.

కృష్ణశతకము.

సీ. శ్రీవత్సవక్షలక్ష్మీవర కరుణా,కటాక్ష వీక్షణసురాధ్యక్షవినుత
ఇందిరారమణ గోవిందముకుంద సమ్మోదనందన నందనందదేవ
కరిరాజవరద సుందరరూపగిరిధర, సరసిజనేత్ర సంస్తవనపాత్ర
అండజవాహ కోదండధరాఖండ, మండలాధీశప్రచండతేజ
యనుచు నీనామకీర్తన లనుదినంబు, భజనసేయుచునుండు నాభావమందు
ఆరుగోళపురీశ శ్రీకృష్ణ! యఘవినాశ, శ్రీశ సర్వేశ వినుత! విశ్వేశయీశా. 1

భృంగిరిట బసవయలింగకవి

ఇతఁడు వీరభద్రశతకము వ్రాసెను. ఇతఁడు విశ్వకర్మకులఁ జుఁడు. సుంకరణ వేంకయ యీతనిగురువు. రుద్రవీశ్వరులనిఁగావ్యాదినిఁ దలఁచెను. విశ్వబ్రాహ్మణశబ్దము వాడినందున నీతఁ డాధునికుఁడు. శ్రీరావు గంగాధర రామారాయనింగారు పిఠాపురప్రభువుల 16వ పద్యమునఁ జేర్కొనెను. శ్రీరావురామారాయణింగారినిఁ జేర్కొనెను. క్రీ॥శ॥ 1870 ప్రాంతమువాఁ డనవచ్చును. పట్టిసపుగ్రామము నందలి వీరభద్రున కంకిత మొనర్చెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

స్తవప్రకరణము, యుద్ధప్రకరణము, ప్రార్థనప్రకరణము నని శతకము విభజించి వ్రాసెను.

వీరభద్రశతకము.

క. ఇందిరఁ గొలిచెదమది నా, నందంబుగఁ గావ్యసిద్ధికొఱకై నాహృ 7
న్మందిరమునందు మునిజన, వందిత శ్రీవీరభద్ర పటుతరరౌద్రా.

క. రాజశిఖామణియగు, నారాజా శ్రీరామరాజరాయనృపాలున్
రాజితసత్కృప నేలుము, భ్రాజిత శ్రీవీరభద్ర పటుతరరౌద్రా. 17

మీసరగండ మునిస్వామి

ఇతఁడు విశ్వకర్మ కులోద్భవుఁడు. ఈతని నివాసస్థానము తిరుపతి కాగ్నేయమూల పదిమైళ్లదూరమున నున్న వడమాలపేట యనుగ్రామమని శతకాదిని ముద్రాపకులు వ్రాసియున్నారు. కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతములవాఁడైయుండును. శ్రీరఘురామశతకమును రచియించెను. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

రఘురామశతకము

క. నతులొనరఁజేసి వరసంస్కృతకవులకు నాంధ్రకావ్య కృతినిపుణుల స
న్నుతిజేసి నిను భజించెదరా, జితముగ శేషాద్రిధామ శ్రీరఘురామా! 6

క. సురలయితిమి దొరలయితిమి, ధరణీసురలయితిమనుచు దర్పితమతులై
హరి నిన్మరచిరసుఖమా, చిరముగ శేషాద్రిధామ శ్రీరఘురామా!। 32

ముదిగొండ శంకరారాధ్యులు

ఈకవి యాధునికుఁడు. క్రీ॥శ॥ 1919లో మరణించెను. హనుమకొండ మట్టెవాడనివాసి. 1960000 గణార్చన మొనర్చి యన్నదానము చేసెను. ఆరాధ్యులకు నాయకుఁడు. ఈతఁడు భావలింగశతకము, చాటుపద్యములు, మానసపూజాద్విపద, శివభజనకీర్తనలు, మల్లికార్జునలింగశతకము, తటస్థగ్రామపంచరత్నములు, మొదలగునవి వ్రాసెను. హెచ్చుగా గీతములు వ్రాసెను.

భావలింగశతకము.

ఆ. వె. మ్రొక్కులిడుదు సర్వమునకు సర్వాత్మకు, శంకరునికి నతని కింకరులకు
నీదుపాదములకు నిత్యంబుమ్రొక్కెద, పాపభయవిభంగ భావలింగ! 1

గోచికన్న లేదు గొప్ప దరిద్రంబు. చావుకన్న లేదు జముగఁగలది
యెందుకింతచింత లెట్టినా కలకును, పాపభయవిభంగ భావలింగ! 13

క. శ్రీరామచంద్రపురమును, బీ:ము గూడెంబు పాదపీఠతనోఁపన్
బేరక్కిన శ్రీగిరినిధి, హారంబుగ వెలయు మల్లికార్జునలింగా! 61

క. ధనవాంఛ నూరనేర్పఁగ, దనదిమటకు నక్కలేద్చు దావములోనన్
గననిది చోద్యము యంతట, ననుకొను సంగతికి మల్లికార్జునలింగా! 92

శిరపురపు జోగనార్యుని ప్రేరణచే వేదవిజ్ఞానము, శివజ్ఞానము నొంది విరాగియయ్యెను. ఉద్భటారాధ్య వంశ్యుఁడగు భోగలింగార్యుని కనిష్ఠపుత్రుఁడు.

నూతులపాటి సుబ్బకవి

ఈతఁడు భద్రాద్రిరామచంద్రశతకమును దేవిశెట్టిగోత్రజుఁడగు దోసపాటి సర్వయపౌత్రుఁడును, వేంకటాచలము పుత్రుఁడును, అగు కోటయ్యప్రోత్సాహమున వ్రాసెను. ఆధునికుఁడు.

భద్రాద్రిరామశతకము

సీ. చంద్రమండలముతో సరవచ్చు, నీఫాలభాగంబు నమ్యతుల్పరిఢవింప
చిత్రతమా శతపత్రంబులను గేరు, సొగసైన నీనేత్రయుగళమరయ
శ్రీకారములసౌరు చీకాకుఁగావించు, విలసితమైన నీవీనులహహ
చెక్కుటద్దంబుల చక్కనహసియించు, పాలలున నీకక్షములబెడంగు
ఇట్టి సంపూర్ణసుందరం బిటమతింప, నరసి మానుబు మోహించు టబ్బురంబె
యమలగుణసాంద్ర! సూర్యవంశాబ్ధిచంద్ర, రాజరాజేంద్ర! భద్రాద్రిరామచంద్ర! 33

సీ. ఇక్ష్వాకురాజవంశ క్షీరవార్ధికి, సాంద్ర శరత్కాల చంద్రుఁడనఁగ
పరవినిత్రోసలక్ష్మానాథు సుతీగర్వ, రమణీయపేటికి రత్నమనఁగ
ప్రముదాత్ముఁడౌ దశరథుమహారాజునే, త్రంబులకును పెన్నిధానమనఁగ
సంతతాశ్రితజన సమితిపాలిటికెన్న, పాలుపొందమందార భూజమనఁగ

జననమొందితివౌగదా సకలసురలు. సంస్తుతులొనర్ప లోకప్రశస్తముగను
యమలగుణసాంద్ర! సూర్యవంశాబ్ధిచంద్ర, రాజరాజేంద్ర! భద్రాద్రిరామ చంద్ర!35

చెలికాని చెల్లయ్యమ్మ

ఈమె పద్మనాయకవంశజుఁ డగుచెలికాని వెంకయార్యుని ధర్మపత్ని. అనవరత భగవద్భాగవత భక్తియుక్తురాలు. వీరిది కుప్పనూళ్లగోత్రము. రావు భావయ్య చిన్నమ్మగార్లపుత్రిక. "పురాతన వేళంగిపురనివాసి నిదానీంతన కరపపురవాసి" తనబంధుగులకు, సర్వలోకమునకు శ్రేయముకలుగుట కీరెండుగ్రంథములను వ్రాసెను. (1) పార్థసారథిపద్యములు (2) జానకీపద్యములు నీమెకృతులు. నూత్రేసిపద్యములు కొన్నికీర్తనలునుగూడ వ్రాసెను. మంచి ధార కలదు. యతిప్రాసలు పాటింపలేదు. వానియంతట నవికొన్ని పడినవి. భాషలోఁ జాలవాడుక రూపము లున్నవి. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. క్రీ॥శ॥ 1900 ప్రాంతమున నీమె యివివ్రాసెను.

(1) పార్థసారథి పద్యములు.

సీ. కూర్మావతారమై కుదురునుండగ నెవడు, జలధిమ ర్దించిన జట్టియెవడు
అమృతభాండంబెల్ల సురలకిచ్చినదెవడు, అసురులహాలేముగావించె నెవడు
కాలకూటవిసంబు ఘనముచేసె నెవండు, శివునికంఠంబున నుంచె నెవడు
శృంగారమైన శ్రీ మోహినీరూపమున, అసురులను మోహింపఁజేసె నెవడు
గీ. ఇన్ని మాయలతోడ నీభువిని నేలు, అనుదినంబును నామోటనుండు నెవడు
సాధురక్షణ సత్వాధిఘనుడు యెవడొ, పార్థసారథి నీపాద శరణు శరణు.

(2) జానకీపద్యములు.

సీ. ఇంపుతో నిజరూపు జూపిరక్షింతువు, నిను నమ్మియుంటిని నీరజాక్షి
గానలోలునితోడ కరుణజూపుమటంచు, నానుడువు గానీవు నెరపవమ్మ
తిరుమంత్రమును చెప్పి తెరవుచూపెదుతల్లి, జ్ఞానంబు బోధించు లోకమాత
పాపపంకిలమందు బడియుంటినని దెల్పు, కల్లసంసారమున నుంటినను

గీ. ఏమి సేయుదు నమ్మ యోజానినమ్మ, నన్ను రక్షింపకున్న నాకెద్ది తెరవు
నిన్ను వేడుచునున్న నన్నేలుకొమ్మ, జన్మమిఁకనొల్ల నన్నేలు జానకమ్మ.

దేవాదుల పెద్దన్న

ఇతఁడు శివభక్తుఁడు. విశ్వకర్మకులోద్భవుఁడు. ఉత్సాహవృత్తము లలో "ఉమామహేశ్వరశతకము" వ్రాసెను. వివరములు తెలియవు. శైలికిఁ గొన్ని పద్యములు.

ఉమామహేశ్వరశతకము.

ఉత్సాహవృత్తము

శరీరమెన్న తేరు బుద్ధి సారథి యందు బూన్చిన
తురంగ మింద్రియంబులందు దుష్టవిద్య చక్రముల్
తెలుంగు దప్పకుండ నస్మదీయ చిత్తపీఠినిన్
స్థిరంబుగాను నిల్పిగావు శ్రీయుమామహేశ్వరా॥
ధరిత్రి యందుఁబుట్టి నిన్నుఁదల్చనట్టివాఁడు వా
నరుండు యోగ్యజన్మ మెల్ల నాగభూష నిన్ను సం
స్మరింతు సంతతంబు పూజసల్పి ముక్తులైరి న
న్నరించి ప్రేమజూపుగావుమా యుమామహేశ్వరా॥

సన్నిధిరాజు జగ్గకవి.

ఈకవి రాజలింగశతకము వ్రాసెను. పిఠాపురము ప్రాంతము నందలి యుప్పాడనివాసి. క్రీ. శ. 1810 ప్రాంతములవాఁడు. ఈతఁడు సంగీతసాహిత్యవేదాంతముల నెఱిఁగినవాఁడట! ఈతఁడే జీవమొలుకల కొరవంజియను యక్షగానము వ్రాసెను. ఈశతకము విరహిణీశతక ములజాతిలోనిది. పార్వతివిరహము వర్ణితము. వాకతిప్పరాజశేఖరు

నకలంకితము. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను. కవి యజుశ్శాఖి, కాశ్యపగోత్రుఁడు. అమ్మయ పేరమాంబల పుత్రుఁడు.

శ్రీ రాజలింగశతకము.

సీ. కొమ్మరా బంగారుబొమ్మరా ముద్దుల, గుమ్మరా మనవిగైకొమ్మటంచు
కాంతిరా పుణ్యనితాంతరా సద్గుణ, కాంతరా మహిమ లనంతమనుచు
కల్కిరా కపురంపుమొల్కరా మరునిచే, చిల్కరా నీదయజిల్కుమనుచు
వెలఁదిరా సద్బుద్ధిగలదిరా యిదినీకు, కొలఁదిరా కోపము వలదటంచు
నతివరో వాని బ్రతిమాలి, హితవుపరచి, పతినిమరపించి నన్నొక
గతినిఁజేర్పు వనిత! భవసాగరపుతెప్ప వాకతిప్ప, రాజలింగునిఁ దేగదె రాజవదన॥

సీ. నీయిల్లుగుడిగాను నీమేను శిలగాను, పరగ నీతలశశిఁబాముగరువ
నీగళంబున విషా న్వితఘోరమైయుండ, నీపుత్రిగర్భంబు నిల్వఁబగుల
నీవాహనము ఘాసునిత్యంబుమేయను, నీకుసొమ్ములు శేష నియతిగాఁగ
నీహారసమితియు నెలమిపుట్టయుగాఁగ, నీజటపైకొమ్మనీరుగాఁగ
నీదుఫాలాక్షమున నగ్ని నిండుకొనను, యేలసతినేలుకొవని తూలనాడి
వనిత భవసాగరపుతెప్ప వాకతిప్ప, రాజలింగునిఁ దేగదే రాజవదన॥

తూములూరి వేంకటరంగయ్య

శ్రీ మీనాక్షికల్యాణశతకము.

సీ. నాసికాగ్రమునంద నవమౌక్తికంబు ను, క్కురవీను లపరంజి కమ్మలమర
కరకంకణావళుల్ కంఠహారములు మ, ధ్యమున నొడ్యాణంబు దనరఁగాను
అందియల్ మ్రోయంగ నతిరూపవతులైన, శ్రీభారతులజంట చేరివచ్చి
శోభనంబులు పాడుచునునవ్వు మోముపై, ముంగురుల్ గునిసి యాడంగనిలిచి
యెదుట ముత్యాలహారతుల్ యెత్తునపుడు, శంకరుండైనను సుందరేశ్వరునివద్ద
వేంకటేశుని చెల్లెలై వెలయుగౌరి, కరుణగలయమ్మ మీనమ్మ వరములిమ్మ॥

అద్దంకి వేంకటాచార్యుఁడు

ఈకవి వ్రాసినవినీరజాక్షశతకము, విరహిణీశతకము. గుంటూరుమండలము నందలి చీరాల దేవునిపైఁ జెప్పినట్లున్నది.

నీరజాక్షశతకము.

సీ. కమలాకళత్రుండు కాంచననేత్రుండు, నవనీతచోరుండు నగధరుండు
వేణువినోదుండు వేదాంతవేద్యుండు, శుద్ధాత్మయతాక్షుండు పావనుండు
నీరదగాత్రుండు నిగమాంతగేహుండు. శరధిందు వక్త్రుఁడు శాశ్వతుండు
ఘనఘగంభీరుండు వసుదేవపుత్రుండు, మంజులభాషుండు మాధవుండు
మునిజనస్తోత్రపాత్రుండు మురహరుండు, భక్తరక్షణదక్షుండు భవ్యయశుఁడు
నీరజాక్షుఁడు చీరేలనిలయుఁడైన, చిన్నికృష్ణునితేరమ్మ చేడెలార! 80

సీ. పులుగుల త్తడినెక్కి భువనముల్ రక్షించుఁ, పురుషరత్నమెసుమ్మి పువ్వుబోడి
పాలమున్నీట లోపలపవ్వళించియు, లోకముల్ కాపాడు లోలనేత్రి
పన్నగరాజుపై పవళించి సుజనుల, పాలిటిదైవమే పద్మగంధి
కాయకూరలుతిని కానలఁదిరిగెడి, మునుల కాధారమే ముద్దుగుమ్మ
నమ్మియున్నట్టివారల నెమ్మనముఁ, పాయకుండియు కడతేర్చు భారకుండు
నీరజాక్షుఁడు చీరేల నిలయుఁడైన, చిన్నికృష్ణునితేరమ్మ చేడెలార! 81

మేడుకొండూరి కృష్ణదాసు

ఇతఁడు శ్రీహరిశతకమును రచించెను. కవి యెప్పటివాఁడో తెలియదు.

శ్రీహరిశతకము.

కోరితినయ్య నిన్న మదికోరికలుప్పతిలంగఁ జేయుమీ
వారిజగర్భరుద్ర సురవందిత పాదసరోజనన్న మీ
కూరిమి పుత్రుఁగాఁదలఁచి కోపముమానియు గొప్పఁజేయుమీ
ఘోరదయాసముద్ర యిదె వేడెద మీశరణంబు శ్రీహరీ. 58

వెచ్చ కస్తూరి రంగకవి*

ఇతఁడు లక్షణచూడామణి యనురంగరాట్ఛందము, సాంబనిఘంటువు, కృష్ణార్జునసంవాద మను నైదాశ్వాసముల కావ్యమును రచియించెను. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. వేంకటకృష్ణార్యపుత్రుఁడు. ఆర్వేల కమ్మనియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. తండ్రి కృష్ణార్యుఁడు. తల్లి కామాక్షమ్మ. ఇతఁడు తనలక్షణచూడామణి, ఫ్రెంచిగవర్నరగు డూప్లేదొర దుబాషి యగు "ఆనంద రంగపిల్లె"కుఁ గృతియిచ్చెను. ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిన రంగపిల్లె దినచర్య (Dairy) లో నీకవికి భార్యకును గలతగవు పరిష్కరించిన శ్లోకటి రెండుచోట్ల నున్నట్లున్నది. క్రీ॥ శ॥ 1750 కిఁ బూర్వుఁడై యుండవలెను. పుదుచ్చేరిలో నుండియుండవలెను. ఈతని సాంబనిఘంటువు 108 పద్యములు గలశతకరూపమున నున్నది. శైలికొకపద్యముఁ జూపెదను.

సాంబనిఘంటువు.

"సీ. సాంబనిఘంటువనెడి కృతిని. ... ...

గీ. గవులదయచేత నీకటాక్షంబువలన నీసశతకంబుఁ జెప్పెదఁ జిత్తగింపు
దనుజసమవర్తి భక్తహృదబ్జవర్తి సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి॥

సీ. గురు వనజోజ్జ్వల బరువునకుఁ జెలంగు, నారినాయల్లెకు నాతికెనయు
నూరనఁబల్లెకు నూరువునకుఁ బోల్చఁ, దమియనరాత్రికిఁ దమికినమరుఁ
గరియనదంతికిఁ గప్పనకుఁదనర్చుఁ జింతనాఁడింత్రిణి చింతయొనరు
మూలయనఁగఁగోణ మనకురిక్కకుఁజెల్లు, మహవనబ్రీకుకును మానువుననగుఁ

తే॥. గూటమనశిఖరమునకు గుంపునకగు జాతియనఁ నన్వయమునకు జాతికెనయుఁ
బురియనఁగ సెమ్మెతోఁకకుఁ బురికిఁదనరు, సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి॥
నానార్థవర్గ 95

నిఘంటువు 95 పద్యములలో ముగించెను.

---

*ఈకవి మొదలు (1) సత్యవోలుభగవత్కవి (2) రామూరి లక్ష్మీరామదాసు (3) పెలిచేటి వేంకటరామప్రధానియు నీనల్వురును మూఁడవ భాగమునకు బోవలసినవారు. పొరబాటున నిక్కడ వేయవలసివచ్చినది.

సత్యవోలు భగవత్కవి

"ఈతఁ డాఱువేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; జనార్దనామాత్యపుత్రుఁడు; భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఈతఁడు గోదావరిమండలమునందించుమించుగా నూటయేఁబది సంవత్సరములక్రింద నుండువాఁడు. ఈతఁ డేనుఁగు లక్ష్మణకవి మొదలగువారితో సమకాలికుఁ డని చెప్పుదురు." అని కవులచరిత్రమనుచున్నది. ఇతఁడు రుక్మిణీపరిణయ మను ప్రబంధమును, నూఱుశతకములను వ్రాసెను.

క. ధీరత శతశతకంబులుఁ, దారావళులున్ దశావతారావళులున్
జారూదాహరణంబులు, శ్రీరాజిత దండకములుఁ జెప్పినవాఁడన్.

ఈతనిరుక్మిణీపరిణయము నందలిదశావతారపద్యములు తెలుఁగుదేశ మంతటను వ్యాపించి పలువురు భోజనసమయములయందుఁ జదువుచుందురు. ఈతనిశతకము లేమియు నాకుఁ జిక్కలేదు. దశావతారపద్యముల నొండు రెండుదాహరించెదను.

కూర్మావతారము.

సీ. అమృతవారాశిఘటము మందరముఁ గవ్వ, ము ఫణిరజ్జువుఁ జేసిపూర్వదేవ
తలు దేవతలుఁబట్టి తరువఁగా ఘుమఘుమ, ధ్వనులు బ్రహ్మాండము తల్లడపడ
నపుడు "పరోపకారార్థమిదంశరీ, ర"మని కూర్మావతారముఁ గ్రుంగి
న గిరిక్రిందనిలిచి "నాన్నోదకసమం, దాన"మనిసురల కమృతమిచ్చి

గీ. నిరుపమానలక్ష్మీరమణీమణీ మ, ణులుఁ గొలువ విలసిల్లితౌ నలఘుదాన
శీల! వైకుంఠనాథ! లక్ష్మీసనాథ!, రక్షణపరాయణుండ! నారాయణుండ!

శ్రీ రామావతారము.

సీ. సూర్యవంశము పరిశుద్ధమని దశరథుఁ, డు నతులమనోరథుఁడని భరత
లక్ష్మణశత్రుఘ్నులను నన్నవైపుట్టి, సౌందర్యచాతుర్య సౌకుమార్య
శౌర్యస్థైర్యౌదార్యవీర్య సత్యౌచిత్య, గాంభీర్య కర్తృమకర్తృమన్య
థాకర్తృ మతిసమర్థత్వ సత్త్వాఘట, ఘటనాపటీయస్త్వ ఘనయశస్త్వ

గీ. సౌఖ్య సఖ్య దయాముఖ్యశాలివైన, రాముని పరాముని దయాభిరాము నిను భ
జింతు వైకుంఠనాథ! లక్ష్మీసనాథ, రక్షణపరాయణుండ! నారాయణుండ!

ఈ పైపద్యములఁ జూచి కాళ్ళచెరువుల లక్ష్మణకవి యొకదశావతార స్తవము వ్రాసియుండెను. అందాతఁ డిట్లు నుడివెను.

"సీ. * * మను దిట్టకవి ప్రకాశునిచే విరచితమై, యున్న పద్యంబులకన్న వన్నె
కలిగియున్నవి యివికాశిచయనుల, లక్ష్మణకవియను నామకలను జెప్పి"

నట్లు పై లక్ష్మణకవి వ్రాసెను. ఈపద్యములు దిట్టకవి ప్రకాశునివి కాకపోవుటయేగాక, వెల్లిభగవంతు డీలక్ష్మణకవితో నాతని పద్యములే బాగుగ నున్నవని రెండసత్యములు స్వప్నములోఁ బల్కుట వింతగఁ దోఁపకమానదు. ఈలక్ష్మణకవి పద్యముఁ గూడఁ జూపెదను.

కూర్మావతారము.

సీ. క్షీరాబ్ధిఁగలశగాఁజేసి మందరగిరి, కవ్వంబుగా నందుఁగ్రిందుకొల్పి
వాసుకీంద్రాఁడుగా వలనొప్పఁగావించి, దేవదానవులు మథింప దద్భ
రంబునకోడి యాయంబుధిలోఁ దఁగి, రసహితంబుగాఁ గ్రుంగఁజూచి
శంఖంబు ముఖముగాఁ జక్రంబు గప్పర, మగను శార్ఙ్గ పాదయుగముగా గ
గీ. దయు ఖడ్గ మవలిపాదద్వయముగఁబూని, కూర్మఁబవైకుంఠఁగు గోత్రిమెత్తి
యమృతపానంబు చేఁబూనియతిశయమైయ, సురలకొసఁక శోధించి సురల కిడితి
కృష్ణ వైకుంఠనాథ, లక్ష్మీసనాథ, రక్షణపరాయణుండ! నారాయణుండ!

రాచూరి లక్ష్మీరామదాసు

ఈతఁడు కరణమో, మఱియొక యుద్యోగియో నైయుండవలెను. ఈస్టిండియాకంపెనీదినములలో జరిగిన కొన్ని పెద్దయుద్యోగుల విపరీతచర్యలకుఁ గినిసి రాజమహేంద్రవరమునందలి శ్యామలాంబను సంబోధించి తనశత్రువుల సంహారింపు మని ముఖాముఖిని దేవతతో మాటలాడుచు వ్రాసినశతకము. ఇందు నాఁడుకరూపములు,

కవికి దేవతపైఁ గలనమ్మకము విచిత్రముగనుండును. చింతలపూడి కృష్ణారావు కవికిఁ బ్రతిపక్షి. కాంగ్రెసుగుల రాజాజీ యధికారి. కవికిఁ బోయిన గూడూరియుద్యోగమును దిరిగి యిప్పింపుమని దేవతను బ్రార్థించును. ఆకాలమునందలి కలిదిండివారిదోపుళ్లు మొదలగు దేశవిశేషములు తెలియుచున్నవి. ఉద్యోగులకష్టములు కన్నులకుఁ గట్టినట్లుండును. ఇంతకంటె వివరములు తెలియవు. శైలికిఁ గొన్నిపద్యములఁ జూపెదను.

శ్యామలాంబాశతకము.

సీ. ఈపుస్తకంబునకిల నింపుతో నీవున, జేసినపను లెల్లఁ జెప్పనేర్తు
కలిదిండివారును ఘనతగాబలిమితో, దోఁచినవారినిఁ దోలినావు
కోపుప్పారి కాదను క్రోవ్వమరాటీలు, దోఁచగావచ్చిన దునిమినావు
పందానుడును మఱి ప్రజలనుదండిగ, కోసవలె నన్నను కొట్టినావు
ఇట్టిదావశత్రుల యింకనుదునుము. ఘట్టిగా నిన్ననమ్మితి కరుణయుంచు
పుడిమిలో రాజమహేంద్ర పురనివాసి శాశ్వతంబైన వరమిమ్ము శ్యామలాంబ॥ 1

సీ. బందారులోపల బాగుగదయఁజేసి, ధోరలచే నన్నదుల్ దొడ్డగాను
వ్రాయించితివి నీవు వరుసపైలోచేత, కోటిధోరలచేత గొప్పగాను
రాచూరితలలగు రామదాసునిపేర, తాకీదువ్రాయించి త్వరితముగను
మఱియు చింతలపూడి మఱి కృష్ణరాయుకయి, జాబువ్రాయించిచ్చి సాహసముగను
మొగలితుర్తిలో మాకును ముదముతోను, రుసుముయిప్పింప నన్నదు మూర్ఖవాసి
పుడమిలో.........................॥ 22

సీ. ఈకుంపిణీవారు యీరాజ్యమందునఁ, దగువులుదీర్చుచు ధర్మముగను
సన్నదువ్రాసిచ్చి సత్యంబుగాధోరల్న, డుచుకొమ్మన్నను వరులుయిప్పుడు
మరుమాటలాడుచు మహీనివుండిరి యిపుడు నీయాజ్ఞచేయ వేనిపుడు వారిఁ
గుంపిణీవారికి కువలయచక్రంబు, నేలించవేయిపుడు వేన్కలోన
సన్నదును మాకు నిప్పించి జననినీదు, ఆజ్ఞచెల్లించి నడపించు మంబనీవు
పుడమిలో.........................॥ 27

సీ. నీవాకిటనుయున్న నిజముగాగొల్లకు, దృశ్యంబుగాదది దృఢముమాకు
రాజాజిగారికి రాజ్యమహాలక్ష్మి, యెదుటనిల్చియునీవు యెనుకచేయు

ప్రభువు గోరుధ్ధోరకు బాగుగాఁదెల్పును. జగపతిరాజుకు సారెజెప్పి
నీభక్తులపనెల్ల నిజముగాఁదెల్పుచు. నమ్మ్రితినేను నాతినిన్ను
ఇపుడుచెల్పిన గొల్లని కిఁకను నీవె, సీరికిని నీవుచెల్పిన విహితమమ్మ
పుడమిలో.........................|| 38

వెలిచేటి వేంకటరామప్రధాని

ఇతఁడు ప్రాచీనకవి. "పంచకబ్బలు" అని పిలువఁబడుకావ్యములలో నొకటగు కృష్ణార్జునసంవాదము వ్రాసినవాడు. తనకృష్ణార్జునసంవాదమునం దీతఁ డిరువదిమైదు శతకములును, విజయలక్ష్మీనృసింహవిలాసము, వియన్నదీపరిణయము, బాణాసురయుద్ధనాటకము మొదలగు కృతులు వ్రాసితినని చెప్పెను.

సీ. మృదువుగావిజయలక్ష్మీనృసింహవిలాస, మంచితగతిని రచించినావు
పరగవియన్నదీపరిణయం బనుకావ్య. మొప్పుగా విలసిల్లఁజెప్పినావు
వినయంబులోఁ బంచవింశతిశతకముల్, విరచించి హరికినర్పించినావు
భాసురమతిని బాణాసురయుద్ధాది, వెసనాటకములు గావించినావు
గీ. సరసుఁడవునీవె రచియించు సవ్యసాచి, కృష్ణసంవాదమను మహోత్కృష్టకావ్య
మొనరమాపేరఁ గృతియిచ్చి ఘనతమీర, విస్తరింపుము లోక ప్రశస్తిగాను.

ఈకృష్ణార్జునవిజయము భక్తిప్రతిపాదకమైనది. ఇందు గయోపాఖ్యానమే కథ. ఇతఁడు జగ్గయమంత్రి పుత్రుఁడు మల్లికార్జునదేవునకుఁ గృతియిచ్చెను. మూఁడాశ్వాసముల గ్రంథము. ఈతనిశతకము లేమియుఁ జిక్కనందున శైలికిఁ బద్యము లీయఁజాలకపోయితిని. కవి క్రీ॥ శ॥ 1850 ప్రాంతములవాఁడై యుండవచ్చును.

డబ్బీరు నరసకవి

ఇతఁడు కలువాయిశతకమును (శృంగారశతకమును) రచించి యున్నాఁడు. కలువాయిగ్రామము నందలికృష్ణుని సంబోధించుమకుట మున్నది. "చెలియ నీవేగి కలువాయి చిన్నికృష్ణు, తోడుకొని వేగ రాఁగదే తోయజాక్షి" అని సీసపద్యములు 100 వ్రాసియున్నాఁడు. విరహిణి యగుస్త్రీ తనచెలికత్తెను గృష్ణునిఁ దెమ్మని తనవిరహబాధ నంతయు వర్ణించి చెప్పెను. కొన్ని పద్యములు రాధికాస్వాంతనాటుల యందువలె చాలశృంగార భూయిష్టములై యున్నవి. గుహ్యాంగవర్ణనాదు లెక్కువ. ఇది బాలురు, బాలికలు చదువఁదగినదికాదు. డబ్బీరువారు సృష్టికరణములు విశాఖపట్టణములలో నున్నారు. శైలికి రెండు పద్యములు:—

సీ. తిలకంబు నీటుగాదిద్ది మోమటుచూచి, బలుదర్పణముఁ ద్రిప్పి పారవైచు
కురులకొప్పమరించి సిరివిగానటుచూచి, విడినీలములఁ ద్రిప్పి విసరివైచు
కంచుకంబమరించి కడువేడ్కనటుచూచి, పూలబంతులఁ ద్రిప్పి పుడమివైచు
సొమ్ము శృంగారించి సుందరంబటుచూచి, తెప్పనరత్నముల్ ద్రిప్పివైచు
నిన్నివిధముల నన్ను మోహించియేలు, పచ్చికల నెట్లు మదిలోన మఱచినాఁడొ
చెలియనీవేగి కలువాయి చిన్నికృష్ణు, తోడికొనివేగరాఁగదే తోయజాక్షి.

సీ. కడుబీదకును పెద్దకత్తి యుఁగలదుగా, నాతలు నీకమ్ములా యెఁగదర
చెంచువానికినైన మించువిల్లుండఁగ, నయ్యయో తుంట విల్లాయెఁగదర
కోతిగానివానికి గుఱ్ఱంబులుండంగ, పడవిచిల్కలనెక్కనాయెఁగదర
యాకృతుల్ ప్రాణుల కందరకుండంగ, నంగహీనపుబ్రతుకాయెఁగదర
చెఱుగుబుద్ధులనట్టుల సెడితివంచు, నెన్నిచెప్పిన మత్సరంబెచ్చెనమ్మ
చెలియనీవేగి కలువాయి చిన్నికృష్ణు, తోడికొనివేగరాఁగదే తోయజాక్షి.

నెల్లూరుజిల్లా, ఆత్మకూరితాలూకాలో "కలువాయి" గ్రామమున్నది. ఈకవి యచ్చటివాఁడేమో? కవికాల,కుల,నిర్ణయాదుల కా

ధారములుకన్పట్టవు. విశాఖపట్టణమండలమున డబ్బీరువారు సృష్టికరణములు కలరు. కొందఱీతఁడావంశమునకుఁ జెందినవాఁడనిరి. సత్యము తెలియదు. ఇది విరహిణీశతకములజాతిలోఁ జేరిన తాడిమళ్ళ రాజగోపాలశతకము, శ్రీశైలమల్లికార్జునశతకముల వంటిది. ఇందు దూతికపోయి నాయకునితో నాయకి పడుచున్నవిరహబాధ వర్ణించి నాయకునిఁ బ్రతిమాలి తీసికొనివచ్చును.

రామాజెట్టి.

ఇతఁడు "బాలచక్రివేమశతకము" వ్రాసెను. ఇతఁడుకర్తకాక లేఖకుఁడేమో యనియే యనుమానముగ నున్నది. ఈశతకము కదిరిలో వెలసిన మనప్రసిద్ధవేమనయోగిని గూర్చియే వ్రాసినది. ఇది కడచిన ఖరసంవత్సరమున వ్రాసినగ్రంథము. వేమనచరిత్రమను పెద్ద గ్రంథములో నీశతకప్రసంగము వ్రాసితిని. ఇప్పుడీ శతకమే దొరకుట నాకు సంతస మొదవించినది. విషయములు చర్చితములు కావలెను.

బాలచక్రివేమ శతకము 32- C. 5 (ADYAR)

కదిరితూర్పుదిక్కు ఘనతశోభిల్లఁగా, పరగ వరకటారుపల్లి యనఁగ
అచటయునికిఁ జేసి యమరియుండుదుదయా, బాలచక్ర వేమ భవ్యనామ. 104

4 వ పుట 62 పద్యమునుండి 106 పద్యములుగలవు.

తల్లిదండ్రియన్నదమ్ములాత్మసఖులు, ఎలమిబంధువులాది యెల్లజనులు
గలిగివర్ధిల్లి రావూరు ఘనతమీర. బాలచక్రవేమ భవ్యనామ!

సంపూర్ణము.

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు, శ్రీ, శ్రీ, శ్రీ, జేయునూ.

[illegible] [illegible] 1-8-0
[illegible] 0-9-0
1
2-1-0

c

MADRAS